
THOMAS
MORUS

No prefeleta

THOMÆ MORI ANGLI, VIRI ERUDITIONIS PARITER AC VIRTUTIS NOMINE CLARISSIMI, ANGLIÆQVE OLIM CANCELLARII,

Omnia, quæ hucusque ad manus nostras peruenerunt, Latina Opera: quorum aliqua nunc primum in lucem prodeunt, reliqua verò multo quàm antea castigatiora.

HORUM OMNIUM ELENCHUM
Pagina duodecima commonstrabit.

LOVANII,
Apud Ioannem Bogardum sub Biblijs Aureis, Anno 1566.

CAutum est diplomate Regio, ne quis hæc Thomæ Mori Angli opera, præter Ioannem Bogardum, & Petrum Zangrium hoc proximo sexennio imprimat, aut alibi impressa vænũ exponat, aut distribuat, sub pœna cõfiscationis librorum, & viginti florenorum mulcta: vt latius videre est in literis nostris.

Datum Bruxellis Anno 1565. Octobris decima quarta.

Subsignatũ

De Facuvvez.

THOMAS MORVS ANGLIAE CANCELLARIVS (QVOD GENVS OFFICII APVD ANGLOS SECVNDVM A PRINCIPE LOCVM OBTINET) DECIMO SEXTO DIE MAII, *Anno Domini supra Millesimū quingentesimo trecesimo secundo, regni verò Regis Henrici octaui vicesimo quarto, magistratu se abdicauit, sequentiq; æstate, hoc infrascriptum epitaphium composuit, & sepulchro suo, quod sibi, dū in cācellariatu agebat, extruxerat in parochiali sua Ecclesia apud villam Chelsey, vbi habitabat, distantem haud amplius tribus miliaribus Anglicis ab vrbe Londinensi, inscribendum curauit: postea vero eius corpus haud illic, sed in arce Londinensi conditum est.*

EPITAPHIVM THOMÆ MORI.

HOMAS Morus, vrbe Londinensi, familia non celebri, sed honesta natus, in literis vtcunq; versatus, quū & causas aliquot annos iuuenis egisset in foro, & in vrbe sua pro Shyreno ius dixisset, ab inuictissimo Rege Henrico octauo (cui vni regum omnium gloria prius inaudita contigit, vt fidei defensor, qualem & gladio se & calamo vere præstitit, merito vocaretur) adscitus in aulam est, delectusque in consilium, & creatus eques, proquestor primum, post cancellarius Lancastriæ, tandem Angliæ miro Principis fauore factus est. Sed interim in publico regni senatu lectus est orator populi, prę terea legatus Regis nonnunquam fuit, alias alibi: postremo vero Cameraci, comes & collega iunctus principi Legationis Cuthberto Tunstallo, tum Londinensi, mox Dunelmensi episcopo: quo viro vix habet orbis hodie quicquā eruditius, prudentius, melius. Ibi inter summos orbis Christiani monarchas rursus refecta fœdera, reditamq; mūdo diu desideratam pacem, & lætissimus vidit, & legatus interfuit. *Quam superi pacem firment faxintq; perennem.*

In hoc officiorum vel honorū cursu quū ita versaretur, vt neq; Princeps optimus operā eius improbaret, neq; nobilibus esset inuisus, neq; iniucundus populo furibus autē, homicidis, hęreticisq; molestus: pater eius tādē Ioānes Morus eques, & in eū iudicū ordinē à principe cooptatus, qui regius cōsessus vocatur, homo ciuilis, innocens, mitis, misericors, ęquus & integer, annis quidē grauis, sed corpore plus quā pro ętate viuido, postquā eo productā sibi vidit, vt filiū videret Angliæ Cancellariū, satis in terra iā se moratū ratus, libēs migrauit in cœlū. At filius defuncto patre, cui quādiu supererat cōparatus, & iuuenis vocari cōsueuerat, & ipse quoq; sibi videbatur, amissum iā patrē requirēs, & editos ex se liberos quatuor ac nepotes vndecim respiciēs, apud animū suū cœpit persenescere. Auxit hunc affectū animi subsequuta statim velut adpetentis senij signū, pectoris valetudo deterior. Itaq; mortaliū harū rerū satur, quā rē à puero penè semper optauerat, vt vltimos aliquot vitæ suæ annos obtineret liberos, quibus huius vitæ negotijs paulatim se subducēs, futuræ posset immortalitatē meditari, eā rē tādē (si cęptis annuat De⁹) indulgētissimi pricipis incōparabili beneficio resignatis honorib⁹ impetrauit: atq; hoc sepulchrū sibi, quod mortis eū nūq̄ cessantis adrepere quotidie cōmonefaceret, trāslatis huc prioris vxoris ossibus, extruēdū curauit. Quod ne superstes frustra sibi fecerit, neve ingruentē trepidus mortē horreat, sed desiderio Christi libēs oppetat, mortēq; vt sibi nō omnino mortē, sed ianuā vitæ fœlicioris inueniat, precibus eū pijs lector optime spirātem precor defunctumq; prosequere.

ALTERVM EPITAPHIVM, AB EODEM HVIVS POSTEA adiectũ, licet antea cõscriptum.

Chara Thomæ iacet hic Iohãna vxorcula Mori.
Qui tumulũ Aliciæ hũc destino, quiq; mihi.
Vna mihi dedit hoc coniuncta virentibus annis,
Me vocet vt puer & trina puella patrem.
Altera priuignis (quæ gloria rara nouercæ est)
Tam pia quàm gnatis vix fuit vlla suis.
Altera sic mecum vixit, sic altera viuit,
Charior incertum est hæc sit, an hæc fuerit:
O simul ô iuncti poteramus viuere nos tres
Quam bene, si fatum relligioq; sinant.
At societ tumulus, societ nos obsecro cœlum,
Sic mors, non potuit quod dare vita, dabit.

GVILIELMVS BVDAEVS THOMAE LVPSETO ANGLO S.

GRATIAM sanè ingenté à nobis iniisti Lupsete adolescentũ doctissime, q me porrecta mihi Vtopia Thomæ Mori, ad iucundissimæ simul & vsui futuræ lectionis intentionem auertisti. Nam cum à me dudũ precibus id contendisses, id quod mapte ipse sponte magnopere exoptarur eră, vt Thomæ Linacri medici vtraq; lingua præstantissimi libros sex de sanitate tuenda legerem, quos ille ex Galeni monumentis latinitate nuper ita donauit, vel quibus ipse potius latinitatem, vt si omnia eius autoris opera (quæ ego instar omnis medicinæ esse puto) latina tandem fiant, nõ magnopere tum medicorum schola Græcæ linguæ cognitioné desyderatura videatur, eum librũ ex schedis Linacri tumulruaria lectione ita percurri (quarum mihi vsum tantisper à te indultum summi loco beneficij duco) vt ea lectione mulrũ me profecisse existimem, sed ex libri editione, quę nunc à te sedulo procuratur in officinis huius vrbis, ego maiorem etiam profectum mihi spondeã. Hoc nomine cum me tibi obstrictum esse satis crederem, ecce tu mihi velut prioris beneficij vel appendicem vel auctarium Vtopiàm illam Mori donasti, hominis in primis acris, ingenioq; amœno, & in rerũ humanarum ęstimatione vereratoris. Eũ librũ cum ruri in manibus cursitando, satagendo, operis imperitando haberem (partim enim nosti, partim audisti, villaticis me negocijs alterum iam hunc annum mulrum operæ impendisse) vsque adeo eius lectione affectus sum, cognitis et perpensis Vtopinorum moribus & instituris, vt penè rei familiaris procurationem intermiserim, atque etiam abiecerim, cum nugas esse viderem artem omnem industriamque œconomicam, omnino curam census ampliatricem, qua tamen ipsa omne genus mortalium velut œstro quodam intestino & congenito exagitati, nemo est qui non videat & intelligat, vt legitimarum, propè dixerim & ciuilium artium ac disciplinarum eum esse scopum fateri necesse sit, vt tam liuida quàm accurata solertia alter ab altero, qui cum ciuilitatis ius ei & interdũ gentilitatis intercedit, quippiam semper abducat, abstrahat, abradat, abiuret, exprimat, extundat, exculpat, extorqueat, excuriat, excudat, subducat, suffuretur, suppilet, inuolet, legibusque partim conniuentibus, partim autoribus auferat & interuertat. Id adeo magis in ijs gentibus apud quas iura, quæ ciuilia & pontificia vocantur, amplius in vtroque foro valent. Quorum moribus & institutis eam inualuisse opinionem nemo non videt, vt homines cautionum prudentes vel caprionum potius, & incõsultorum ciuium aucupes, & formularum, id est excipularum opifices, ac pactilis iuris callentissimi, & litium concinnatores iurisque contrauersi, peruersi, inuersi, consulti, antistites esse iustitię æquitatisq; existimentur, solique digni qui de ęquo bonoque responsitent, atq; etiam (quod maius est multo) qui cum imperio ac potestate statuant, quid vnum quemque habere, quid non habere, quatenus quamdiuq; liceat, hallucinantis id vtriq; sensus cõmunis iudicio. quippe cum pleriq; hominum crassis ignorantię lemis cęcutientes, tam ęquissimam ferè causam vnum quemq; putemus habere quá maxime ius postulat, aut iure subnixus est. Cum si ad veritatis normam, & ad simplicitatis Euangelicę pręscriptum exigere iura velimus, nemo sit tam stupidus quin intelligat, nemo tam vecors quin fateatur si vrgeas, tam ius & fas hodie ac iamdiu in sanctionibus pontificijs, & ius atque æquum in legibus ciuilibus & principũ placitis dissidere, quàm Christi rerum humanarum

condito-

conditoris instituta, eiusque discipulotum ritus, ab eorum decretis & placitis qui Crœsi & Midæ acetuos bonorum finem esse putant, & felicitatis cumulum, adeo si iustitiam finire nunc velis quomodo priscis authoribus placuit, quæ ius suum vnicuique tribuat, vel nullibi eam in publico inuenias, vel (si dicere id mihi permittam) culinariam quandam dispensatricem esse vt fateamur necesse sit. siue nunc imperitantium mores spectes, siue ciuium inter se & popularium affectus. Nisi vetò à Germana mundique æquali iustitia (quod ius natutale vocant) manasse ius id contenderint, vt quo quisque plus polleat, eo etiam plus habeat: quo aurem plus habeat, eo plus eminere intet ciues debeat, quo fit vt iam iure gentium receptum esse videamus, vt qui nec arte nec industria memorabili iuuare ciues suos & populares possunt, si modo pactiles illos nexus & contractiles nodos teneant, queis hominum patrimonia obstringuntur, quosque vulgus ignarum, hominesque literis humanioribus dediti ac procul foto, animi causa aut vetitatis indagandæ ergò agentes, partim Gordij vincula esse ducunt, pattim circulatoria, nec magnopere miranda, ij millenorum ciuium censum, & sæpe singularum ciuitatum, aut etiam ampliorem habeant, ijdemque rum locupletes, tum frugi homines, tum magnifici conquisitores hounorifice vocitentur. Quippe ijs seculis, ijs institutis, ijs moribus, in ijs gentibus quæ id ius esse statuerunt, vt tam summa fide atque authoritate quisque sit, quàm maximis opibus penates suos architectarus, est ipse hæredesque eius, idque eo magis atque magis, quo eorum adnepotes, horumque rursus abnepotes patrimonia à maiotibus parta, luculentis certatim accessionibus cumulauerint, id est, quo longius latiusque confines, affines, cognatos, consanguineosque summouerint.

At vero CHRISTVS possessiouum cõditor & moderator, Pythagoricam communionem & charitatem inter asseclas suos telictam, luculento sanxit exemplo, damnato capitis Anania ob temeraram communionis legem. [redacted], [redacted]. VTOPIA verò insula, quam etiam VDEPOTIAM appellari audio, mirifica vtiq; forte (si credimus) Christianos vero ritus ac getmanam ipsam sapientiam publice priuatimque hausisse perhibetur, intemetatáq; ad hunc vsq; diem setuasse, vtpote quæ tria diuina instituta, hoc est, bonorum malorumque inter ciues æqualitatem, seu malis, ciuilitatem numeris omnibus suis absolutam, & pacis ac tranquillitatis amorem constantem ac pertinacem, & auri argentique contemptum consertis (vt aiunt) manibus retinet, tria (vt ita loquar) euerticula omnium fraudum, impostutarum, circumsctiptionum, versutiarum, & planicarum imptobitatum. Supeti suo nomine facetent, vt hæc tria Vtopianæ legis capita trabalibus clauis firmæ ac statę persuasionis in sensibus omnium mortalium figerentut, ptotinus superbiam, cupiditatem, contentionem væsanam, atque alia penè omnia vulnifica Stygij aduersarij tela concidere, languereq; videres, iurisque illam voluminum vim immensam, tot eximia solidaque ingenia ad libitinam vsque detinentia, vt cassa & vacantia tetedinibus permitti, aut inuolucris officinarum dicati. Proh diui immortales quænam Vtopiauotum sanctitas eam diuinitus beatitudinem emereri potuit, vt auaritia & cupiditas in eam vnam insulam irrumpere, aut irrepete tot seculis non potuerint, nec inde iustitiam cum pudore proteruitate sua impudentiaque explodere & exigete. Deus nunc optimus maximus tam benigne cum ijs prouincijs egisset, quæ ab eius sacratissimo nomine cognomentum retinent & amplectuntur: certe auaritia tot mentes alioquin egregias arduasque depra[redacted]; semel hinc facesseret, & [redacted]. Hic enimuero periculum [redacted] mârit, ne forte Aratus & poetæ prisci opinione falsi fuerint, qui iustitiam è terris decedentem in signifero circulo collocauerũt, testitisse enim eam in Vtopia insula necesse est, si Hythlodæo credimus, nec dum in cœlum peruenisse, verum ego Vtopiam extra mundi cogniti fines sitam esse petcunctando comperi, insulam uimirum fortunatam, Elysijs fortasse campis pmximam, nam Hythlodæus nondum situm eius finibus certis tradidit) vt Morus ipse testatur) multas quidem ipsam in vrbes distractam, sed vnam iu ciuitatem coëuntes aut conspiranteis, nomine Hagnopolin, suis vtique ritibus bonisque acquiesceutem, innocẽtia beatam, cœlestem quodam modo vitam agentẽ, vt infrà cœlũ, sic supra mundi

 huius

huius cogniti colluionẽ. Quæ in tot mortalium studijs vt acribus & incitatis, sic inanibus & irritis turbide & æstuose in præcipitium rapitur. Eius igitur insulæ cognitionem THOMÆ MORO debemus, qui beatæ vitæ exemplar, ac viuendi pręscriptũ ætate nostra promulgauit, ab Hythlodæo, vt ipse tradit, inuentum, cui omnia fert accepta, qui vt Vtopianis ciuitatem architectatus sit, ritusque illis & instituta condiderit, id est beatæ vitę argumentum nobis inde mutuatus sit, & importarit, MORVS certe insulam & sancta instituta stilo orationeq; illustrauit, ac ciuitatem ipsam Hagnopolitanorum ad normam tegulamq; expoliuit, oĩaq; ea addidit, vnde operi magnifico decor venustasq; accedit, & authoritas, etiam si in ea opera nauanda sibi tantũ partes structoris vendicauit, videlicet religio fuit maiores sibi partes in eo opere sumere, ne Hythlodæus iure quæri posset gloriam sibi à Moro præcerptam, præflotatamque relinqui, si quando suos ipse labores literis mandare constituisset, εὐλαβουμένου δῆθεν αὐτοῦ, μὴ ὑθλόδαιος αὐτὸς ὁ τῇ οὐδεποτίᾳ γενήσῳ ἐμφιλοχωρῶν ἐπιφανεὶς ποτὲ δυσχεράνειε, καὶ βαρύνοιτο ταύτην ἀγνωμοσύνην αὐτοῦ τοῦ γε ἐγκαταλιπόντος αὐτῷ προαπηνθισμένον τὸ κλέος τοῦ εὑρήματος τούτου. οὕτω γὰρ πεπεῖσθαι, πρὸς ἀνδρῶν ἐστὶν ἀγαθῶν τε καὶ σοφῶν. Moto autẽ homini per se graui, & autoritate magna subnixo fidem planè vt habeam, efficit Petri Ægidij Antuerpiensis testimoniũ, quẽ virũ nũquã cotàm à me cognitum (mitto nunc doctrinæ morumq; commendationem) eo nomine amo, quod Erasmi [redacted] iuratissimus, qui cum etiam ipso iamdiu societatem amicorum contraxi, literis vltro citroque obsignatis. Vale Lupsete mi dilectissime, & Linacrum Britannici nominis columen (quod quidem ad literas bonas attinet) nõ magis iam vestrum (vt spero) quã nostrum, verbis meis saluta vel coram vel epistola internuncia, idq; primo quoque tempore, is enim vnus est paucorum, quibus me perlubens approbarim si possim, cum & ipse coram hic agens mihi se summe, Ioannique Ruellio amico meo, studiorumque conscio probauerit, & eius excellentem doctrinam, exactamque diligentiam in primis suspiciam, æmularique contendam. Velim etiam vt MORO salutem vnam & alteram mandato meo, vel mittas vt dixi, vel dicas, quẽ virum in Mineruæ sacratius album iamdiu opinione mea, sermoneq; meo relatum, de Vtopia noui orbis insula summe & amo, & veneror. Eius enim historiam ætas nostra, posteræque ætates habebunt velut elegantium vtiliumque institutorum seminarium vnde translatitios mores in suam quisq; ciuitatem importent & accommodent. Vale, Parisijs pridie Cal. August.

IOANNES PALVDANVS CASSILETENSIS M. PETRO AEGIDIO. S. D.

VTopiam Mori tui simulq; epigrãmata legi, nec satis scio maiore ne cum voluptate an admiratione felicem Britanniam quę nunc eiusmodi floreat ingenijs, vt cum ipsa possint antiquitate certare. Nos stupidos ac plusquam plumbeos: si ne tam vicinis quidem exemplis ad eam laudem capessendam expergefieri possumus, αἰσχρὸν σιωπᾶν, inquit Aristoteles loquente Isocrate. At nobis turpe sit lucris tantum ac voluptatibus vacare, cum apud vltimos orbis Britannos, fauore benignitate principũ sic vigeat eruditio. Quanquam hæc laus Græcorum & Italorum pene fuit propria, tamẽ habet & Hispania veterum aliquot splendida nomina quibus se iactat, habet Anacharsides suos effera Scythia, habet suum Dania Saxonem habet suum Gallia Budæum. Tot habet Germania literis celebres viros, tam multos eosq; insignes habet Anglia. Nam quid de cęteris coniectandum est, si tantum præstat Morus primũ iuuenis, deinde publicis ac domesticis negotijs adeo distractus, postremo quiduis profitens citius quam literas. Et soli nobis sat beati videmur, si probe prospectum sit cuticulę & arcę. Quin ipsi quoque excusso veterno ad hoc pulcherrimum certamen accingimur, in quo nec vinci turpe sit & vincere pulcherrimũ, prouocãt huc tot vndiq; exẽpla, prouocat huc optimus princeps Carolus, penes quẽ nulli rei amplius est premium: quam eruditæ virtuti, prouocat huc vnicus ille rerum bonarum omnium Mœcenas Ioannes Sylnagius Borgondiæ Cancellarius. Maiorem in modum te rogo doctissime Petre Ægidi, vt cum primum licebit Vtopiam euulgandam cures, quod quicquid ad rẽpublicã bene instituendam pertinet, in hac velut in speculo liceat cernere. Vtinam fiat vt quemadmodum illi nostram religionem accipere cœperunt:

peruntːita nos ab illis administrandæ reipublicæ rationem mutuemur. Id fortasse facile fieret: si Theologorum aliquot insigoes & inuicti in eam insulam se conferant. Christi fidem iam suppullulātē prouecturi, simulq; eius gentis mores & instituta ad nos deportaturi. Multum debet Vtopia Hythlodæo, per quem innotuit indigna quæ nesciretur, plus eruditissimo Moro, cuius penicillo nobis tam scite depicta est. Porrò quod vtriq; debetur gratiæ, eius non minima pars tibi secanda est, qui & illius sermonem, & huius scriptum in lucem emiseris, non mediocri delectamento futurum omnibus maiori fructui, si modo diligenter expēderint singula. Meum animum sic excitauit Vtopia, vt iam olim à musis desuetus, denuo musas lacessiuerim, quàm fœliciter, tu iudicabis. Bene vale Petre Ægidi cādidissime, bonorum studiorum & fautor & mysta.

Louanij ex ædibus nostris. Calend. Decemb.

EIVSDEM IOANNIS PALVDANI RHETORIS LOVANIEN. in nouam insulam Vtopiam Carmen.

Forteis Roma dedit, dedit & laudata disertos
Græcia, frugales inclyta Sparta dedit.
Massilia integros dedit, at Germania duros.
Comes ac lepidos Attica terra dedit.
Gallia clara pios, quondam dedit Africa cautos,
Munificos olim terra Britanna dedit.
Virtutum ex alijs aliarum exempla petuntur
Gentibus, & quod huic desit, huic superat.
Vna semel totam summam totius honesti,
Insula terrigenis Vtopiana dedit.

GERARDVS NOVIOMAGVS DE VTOPIA.

Dulcia lector amas? sunt hic dulcissima quæq;,
Vtile si quæris, nil legis vtilius.
Siue vtrunque voles, vtroque hæc insula abundat,
Quo linguam exornes, quo doceas animum.
Hic fontes aperit, recti prauiq; disertus
Morus, Londini gloria prima sui.

CORNELIVS GRAPHEVS AD LECTOREM.

VIS-noua mōstra, nouo dudū nūc orbe reperto?
Viuendi varia vis ratione modos?
Vis qui virtutum fontes? vis vnde malorum
Principia? & quantum rebus inane latet?
Hæc lege, quæ vario Morus dedit ille colore,
Morus Londinæ nobilitatis honos.

CLARISSIMO D. HIERONYMO BVSLIDIO PRÆPOSITO ARIENSI, CATHOlici Regis, Caroli à consilijs, Petrus Aegidius Antuerpiensis S. D. P.

SVperioribus hisce diebus ornatissime Buslidi misit ad me Thomas ille Morus, te quoq; teste, cui notissimus est, eximiū huius ætatis nostræ decus, Vtopiam insulam, paucis adhuc mortalibus cognitam, sed dignam imprimis quam vt plusquam platonicam omneis velint cognoscere, præsertim ab homine facundissimo sic expressam, sic depictam, sic oculis subiectam, vt quoties lego, aliquanto plus mihi videre videar, quā cum ipsum Raphaëlem Hythlodęum (nam ei sermoni æquè interfui ac Morus ipse) sua verba sonantem audirem. Etiam si vir ille haud vulgari præditus eloquentia sic rem exponeret, vt facilè appareret eum non ea referre, quæ narrantibus alijs didicisset, sed quæ cominus hausisset oculis, & in quibus non exiguum tempus esset versatus, homo mea quidem sententia, regionum, hominum, & rerum experientia vel ipso Vlysse superior, & qualem octingentis hisce annis nusquam arbitrer natum, ad quem collatus Vespucius nihil vidisse putetur. Iam præterquam quod visā quàm audita narramus efficacius, aderat homini peculiaris quędam ad explicandas res dexteritas. Attamen eadem hęc quoties Mori penicillo depicta cōtemplor, sic afficior, vt mihi videar nōnunq̄ in ipsa versari Vtopia. Et hercule crediderim Raphaëlem ipsum minus in ea insula vidisse per omne quinquennium quod illic egit, quàm in MORI descriptione videri liceat. Tantum hic occurrit vndique miraculorum, vt ambigam quid primum aut potissimum admirer, fœlicissimæ memoriæ fidem, quæ tot res auditas duntaxat penè ad verbum reddere potuerit. an prudentiā, qua vulgo ignotissimos fontes, vnde omnia reipublicæ vel oriuntur mala, vel oriri possent bona, sic animaduerterit. an orationis vim ac facultatem, qua tanta sermonis latini puritate, tantis dicendi neruis, tot res complexus est, præsertim vnus in tot publica simul & domestica negotia distractus. Verum hęc omnia tu minus admiraris doctissime Buslidi, qui familiari etiam consuetudine penitus habes cognitum, homine maius ac propè diuinum hominis ingenium. In cæteris igitur

nihil eſt, quod illius ſcriptis queam adijcere. Tantum tetraſtichum vernacula Vtopienſium lingua ſcriptum, quod à *MORI* diſceſſu, forte mihi oſtẽdit Hythlodæus apponendum curaui, præfixo eiuſdem gentis alphabeto, tum adiectis ad margines aliquot annotatiunculis. Nam quod de inſulæ ſitu laborat *MORVS*, ne id quidem omnino tacuit Raphaël, quanquam paucis admodum, ac velut obiter attigit, velut hoc alij ſeruãs loco. Atque id ſanè neſcio quo modo caſus quidam malus vtrique noſtrum inuidit. ſiquidem cum ea loqueretur Raphaël, adierat *MORVM* è famulis quiſpiam, qui illi neſcio quid diceret in aurem, ac mihi quidem tãto attentius auſcultanti, comitum quiſpiam, clarius, ob frigus opinor nauigatione collectum, tuſsiens, dicentis voces aliquot intercepit. Verum non conquieſcam donec hanc quoq; partem ad plenum cognouero, adeo vt non ſolum ſitum inſulæ, ſed ipſam etiam poli ſublationem ſim tibi ad vnguem redditurus, ſi modo incolumis eſt noſter Hythlodæus. Nam varius de homine rumor adfertur, alij affirmãt periſſe in itinere. rurſum alij reuerſum in patriam, ſed partim ſuorum mores non ferentem, partim Vtopiæ deſiderio ſollicitatum, eò remigraſſe. Nam quod huius inſulę nomen nuſquam apud Coſmographos reperiatur, pulchrè diſſoluit Hythlodæus ipſe. Siquidem fieri potuit, inquit, vt nomen quo veteres ſint vſi, poſtea ſit commutatum. aut etiam illos hęc fugerit inſula, quando & hodie complures oriuntur terrę, priſcis illis Geographis intactæ. Quanquam quorſum attinet hic argumentis aſtruere fidem, cum *MORVS* ille ſit autor? Cæterum quod is ambigit de editione, equidem laudo & agnoſco viri modeſtiam. At mihi viſum eſt opus modis omnibus indignũ quod diu premeretur, & cum primis dignum, quod exeat in manus hominum, idq́ue tuo potiſſimum nomine commendatum orbi. vel quod *MORI* dotes tibi præcipuè ſint perſpectæ, vel quod nemo magis idoneus, qui rectis conſilijs iuuet rempublicam, in qua iam annis compluribus ſumma cum laude verſaris, tum prudentiæ, tum integritatis.

Bene vale ſtudiorũ Mecœnas & huius ſeculi decus. Antuerpiæ Anno *M. D. XVI.* Calend. Nouembr.

HIERONYMVS BVSLIDIVS THOMÆ MORO S. D.

NON ſat fuit ornatiſsime *MORE*, olim omnem curam, operam, ſtudiũ intuliſſe in rem & commodum ſingulorum, niſi vel ea (quæ tua pietas & liberalitas eſt) cõferres in vniuerſum, ratus hoc (tuum qualecũque foret) beneficium, eo maiorem hinc mereri fauorem, venari gratiam, aucupari gloriam, quãto illud & latius propagatum, & in plures diſtributum, pluribus eſſet profuturum. Quod & ſi aliâs ſemper præſtare cõtenderis, tamen id maxime es nuper mira fœlicitate adſecutus, ſcilicet pomeridiano illo ſermone abs te in literas relato. Quẽ de recte & bene conſtituta (ab omnibus expetenda) Vtopienſium Repub. ædidiſti. In cuius pulcherrimi inſtituti fœlici deſcriptione nihil eſt, in quo vel ſumma eruditio, vel abſoluta rerum humanarum peritia deſiderari poſsit. Quando ea quidem ambo in illo tanta paritate & æquabili congreſſu concurrunt, vt neutro alteri herbam porrigente, vtrunque æquo Marte de gloria contendat. Tam ſiquidem multifaria polles doctrina, rurſum tam multa, eaq; certa rerum peritia, vt prorſus expertus affirmes quicquid ſcripſeris, doctiſsime ſcribas, quicquid affirmandum deſtinaueris. Mira profecto, raraq; fœlicitas, ac planè eo rarior, quo magis ipſa ſeſe inuidens plurimis, non præbet niſi raris: maximè ijs, qui ſicut candore velint, ita eruditione ſciant, fide queant, autoritate poſsint tam pie, recte, prouide in commune conſulere, ſicut tu iam facis probe, qui quod non ſolum tibi, verumetiam toti re gentium orbi exiſtimas, operæprecium duxeris hoc tuo pulcherrimo merito, vel totum ipſum orbem demereri, quod præſtare alia ratione, neque rectius, neq; melius potuiſſes, quàm ipſis mortalibus ratione pollentibus, eam Reipub. ideam, eam morum formulam, abſolutiſsimumq́ue ſimulachrum pręſcribere, quo nullo vnquam in orbe viſum ſit vel ſalubrius inſtitutum, vel magis abſolutũ, vel quod magis expetendum videatur, vtpote multo quidem præſtante atque longo poſt ſe interuallo relinquẽte, tot celebratiſsimas, tantopere decantatas Lacedæmoniorum, Athenienſium, Romanorum reſpublicas. Quę ſi ijſdẽ eſſent auſpicijs auſpicatę, ijſdem

(quibus

(quibus hæc tua Ref.) institutis, legibus, decretis, moribus moderatæ, profecto hæ nondum labefactatæ & solo æquatæ, iam proh dolor citra spem omnem instaurationis extinctæ iacerent. Sed cōtra, incolumes adhuc beatæ, fœlices, fortunatissime agerent. Interim rerum dominæ, suum late imperiū terra marique sortitæ. Quarum quidem rerum publicarum, tu miserandam miseratus sortem, ne alię itidem (quæ hodie rerum potitæ summum tenent) parem sustinerent vicem, prospicere voluisti, scilicet hac tua absolutissima republica, quæ non tam in condēdis legibus, quàm vel pro beatissimis magistratibus formandis maximè elaborauit. Nec id quidem ab re, quando alioqui sine illis omnes (vel optimæ) leges, si Platoni credimus, mortuæ censetentur. præsertim ad quorum magistratuum simulachrum, probitatis specimen, exemplar morum, iustitiæ imaginem, totus status, & rectus tenor cuiusuis absolutæ Reip. sit effingendus. In quo in primis concurrant, prudentia in optimatibus, fortitudo in militibus, temperantia in singulis, iustitia in omnibus. Quibus quum tua (quam tantopere celebras) respublica sit tam pulcherrime, vt liquet, composita, non mirum si hinc veniat, non solum multis timenda, sed & cunctis gentibus veneranda, simul omnibus seculis prædicanda. Idq; eo magis, quod in ea omnis proprietatis contentione sublata, nulli sit quippiam proprij. Cæterum in rem ipsam communem, cōmunia sunt omnibus omnia, Adeo vt omnis res quæuis actio, seu publica, seu priuata, non ad multorum cupiditatē, non ad paucorū libidinem specter, sed ad vnam iustitiā, æquabilitatem, cōmunionem sustinendam (quantulacunque sit) tota referatur. Quo illa integre relata, omnis materies, fax & fomes, ambitus, luxus, inuidentiæ, iniuriæ facessat, necesse est. In quæ nonnunquam aut priuata rerum possessio, aut ardens habendi sitis, omniumque miserrima rerū ambitio, mortales (vel reluctantes) protrudit, maximo suo, idque incōparabili malo. Quando hinc sæpenumero dissensiones animorū, motus armorum, & bella plusquam ciuilia derepente oriantur. Quibus non solū florentissimus status beatissimarū Rerump. funditus pessundatur, verum illarū olim parta gloria, acti triūphi, clara trophæa, totiésque opima spolia, deuictis hostibus relata, penitus obliterantur. Quod si in his hæc nostra pagina minorem forte, ac velim, fidem fecerit, certè in promptu aderunt testes, ad quos te relegem, locupletissimi, videlicet tot & tantæ olim vastatæ vrbes, dirutę ciuitates, prostratæ Resp. incensi & consumpti vici, quorum vti hodie vix vllæ tātæ calamitatis reliquię, aut vestigia visuntur, ita nec nomina illorū vlla, quantūuis vetus & longe deducta historia, sat probe tenet. Quas quidem insigneis clades, vastationes, euersiones, cæterásque belli calamitates, nostræ (si quæ sint) Resp. facilè euaserint, modo ad vnam Vtopiensium reipublicæ normam sese adamussim cōponentes, ab ea ne transuersum quidem, vt aiunt, vnguem recedant. Quod sie demum præstantes, tandē re ipsa cumulatissime agnoscent, quantum hoc tuū in se collatum beneficium profuerit, maxime quo accedente didicerint, suam Rempub. saluam incolumem, triumphantē seruare. Proinde tantum tibi suo præsentissimo seruatori debituræ, quantum is haud iniuria promereretur, qui non tantum aliquem è republica ciuem, sed vel ipsam totam Remp. seruarit.

Interea vale, ac fœliciter perge nōnihil vsq; meditari, agere, elaborare, quod in Rēpub. collatum, illi perpetuitatem, tibi immortalitatem addat. Vale doctissime, & idem humanissime More, tuæ Britanniæ, ac nostri huius orbis decus.

Ex ædibus nostris Meclinia, Anno M. D. XVI.

THOMAS MORVS PETRO ÆGIDIO S. D.

PVDET me propemodū charissime Petre Ægidi, libellum hunc de Vtopiana republica, post annum fermè ad te mittere, quem te non dubito intra sesquimensem expectasse. quippe quum scires mihi demptum in hoc opere inueniendi laborem, neque de dispositione quicquam fuisse cogitandum, cui tantum erant ea recitanda, quæ tecum vnà pariter audiui narrantem Raphaëlem. quare nec erat quod in eloquendo laboraretur, quando nec illius sermo potuit exquisitus esse, quū esset primum subitarius, atque extemporalis, deinde hominis, vt scis, non perinde Latine docti quàm Græce, & mea oratio quanto accederet propius ad illius neglectam simplicitatem, tanto futura sit propior veritati, cui hac in re soli curam & debeo & habeo. Fateor mi Petre, mihi adeo multum laboris his rebus paratis detractum, vt penè nihil fuerit relictū. alioquin huius rei vel excogitatio,

vel œco-

vel œconomia potuisset ab ingenio neque infimo, neque prorsus indocto postulare, tum temporis nonnihil, tum studij. Quod si exigeretur, vt disertè etiam res, non tantum verè, scriberetur, id verò à me præstari, nullo tempore, nullo studio potuisset. Nunc verò quum ablatis curis his, in quibus tâtum fuit sudoris exhauriendum, restiterit tantũ hoc, vti sic simpliciter scriberentur audita, nihil erat negocij. Sed huic tamen tam nihilo negocij peragendo, cætera negocia mea minus ferè quàm nihil temporis reliquerunt. Dum causas forenseis asiduè alias ago, alias audio, alias arbiter finio, alias iudex dirimo, dũ hic officij causâ visitur, ille negocij. Dum foris totum fermè diem alijs impartior, reliquum meis, relinquo mihi, hoc est literis, nihil. Nempe reuerso domum, cum vxore fabulandum est, garriendum cum liberis, colloquendum cum ministris. Quæ ego omnia inter negocia numero, quando fieri necesse est (necesse est auté, nisi velis esse domi tuæ peregrinus) Et danda omnino opera est, vt quos vitæ tuæ comites, aut natura prouidit, aut fecit casus, aut ipse delegisti, his vt te quá iucundisimum compares, modo vt ne comitate corrumpas, aut indulgentia ex ministris dominos reddas. Inter hæc, quæ dixi, elabitur dies, mensis, annus. Quando ergo scribimus? Nec interim de somno quicquá sum loquutus, vt nec de cibo quidem, qui multis non minus absumit temporis, quàm somnus ipse, qui vitæ absumit fermè dimidium. At mihi hoc solum téporis adquiro, quod somno ciboque suffuror, quod quoniam parcum est, lente, quia tamen aliquid, aliquando perfeci, atque ad te mi Petre trásmisi Vtopiam, vt legeres, & si quid effugisset nos, vti tu admoneres. Quanquam enim non hac parte penitus diffido mihi (qui vtinam sic ingenio atq; doctrina aliquid essem, vt memoria non vsquequaque destituor) non vsqueadeo tamen confido, vt credá nihil mihi potuisse excidere. Nam & Ioannes Clemens puer meus, qui adfuit, vt scis, vnà, vt quem à nullo patior sermone abesse, in quo aliquid esse fructus potest, quoniam ab hac herba, qua & Latinis literis & Græcis cœpit euirescere, egregiam aliquádo frugem spero, in magnam me cóiecit dubitationem. Siquidem quum, quantum ego recordor, Hythlodæus narrauerit Amauroticum illum pontem, quo fluuius Anydrus insternitur, quingentos habere passus in longum, Ioannes meus ait detrahendos esse ducétos, latitudinem fluminis haud supra trecentos ibi continere. Ego te rogo, rem vt reuoces in memoriá. Nam si tu cum illo sentis, ego quoque adsentiar, & me lapsum credam. sin ipse non recolis, scribam. vt feci, quod ipse recordari videor mihi. nam vt maxime curabo, ne quid sit in libro falsi, ita si quid sit in ambiguo, potius mendacium dicá, quàm mentiar, quod malim bonus esse quàm prudens. Quanquam facilè fuerit huic mederi morbo, si ex Raphaele ipso, aut præsens sciscitaris, aut per literas. quod necesse est facias vel ob alium scrupulum, qui nobis incidit, nescio mea ne culpa magis, an tua, an Raphaëlis ipsius. Nam neque nobis in mẽtem venit quærere, neque illi dicere, qua in parte noui illius orbis Vtopia sita sit. Quod non fuisse prætermissum sic, vellem profecto mediocri pecunia mea redemptum, vel quod subpudet me nescire, quo in mari sit insula, de qua tam multa recenseam. vel quod sunt apud nos vnus & alter, sed vnus maxime, vir pius & professione Theologus, qui miro flagrat desiderio adeundæ Vtopiæ, non inani & curiosa libidine collustrandi noua, sed vti religionem nostrá, fœliciter ibi cœptam, foueat atq; adaugeat. Quod quo faciat rite, decreuit ante curare, vt mittatur à Pontifice, atque adeo vt creetur Vtopiensibus Episcopus, nihil eo scrupulo retardat⁹, quod hoc antistitiũ sit illi precibus impetrandum. Quippe sanctum ducit ambitum, quem non honoris aut quæstus ratio, sed pietatis respectus pepererit. Quamobré te oro mi Petre, vti aut præsens, si potes commode, aut absens per epistolam, cópelles Hythlodæum, atque efficias, ne quicquam huic operi meo aut insit falsi, aut veri desideretur. Atq; haud scio an præstet ipsum ei librum ostẽdi. Nam neque alius æquè sufficit, si quid est erratum, corrigere, neque is ipse aliter hoc præstare potest, quá si quæ sunt à me scripta, perlegerit. Ad hæc: fiet vt hoc pacto intelligas, accipiat ne libenter, an grauatim ferat, hoc operis à me cóscribi. Nempe si suos labores decreuit ipse mandare literis, nolit fortasse me: neque ego certè velim, Vtopiẽsium per me vulgata republica, florem illi gratiamq; nouitatis historiæ suæ præripere. Quanquam, vt verè dicam, nec ipse mecum satis adhuc constitui, an sim omnino editurus. Etenim tam varia sunt palata mortalium, tam morosa quorũdam ingenia, tam ingrati animi, tam absurda iudicia, vt cum his haud paulò fœlicius agi videatur, qui iucundi atq; hilares, genio indulgét suo, quàm qui semet macerant curis, vt ædant aliquid, quod alijs aut fastidien-

Nota Theologica differentiã inter mẽtiri & mẽdaciũ dicere.

Sanctus ambitus.

Ingrata hominũ iudicia.

fastidientibus, aut ingratis, vel vtilitati possit esse, vel voluptati. Plurimi literas nesciunt, multi cõtemnunt. Barbarus vt durum reijcit, quicquid non est planè barbarum. Scioli aspernantur vt triuiale, quicquid obsoletis verbis non scatet. Quibusdam solum placent vetera, plerisque tantum sua. Hic tam tetricus est, vt non admittat iocos. hic tam insulsus, vt non ferat sales: tam simi quidam sunt, vt nasum omnem, velut aquam ab rabido morsus canis, reformident. adeo mobiles alij sunt, vt aliud sedentes probẽt, aliud stantes. Hi sedẽt in tabernis, & inter pocula de scriptorum iudicant ingenijs, magnaque cum autoritate condemnant vtcunque lubitum est, suis quenque scriptis, veluti capillicio vellicantes, ipsi interim tuti, & quod dici solet, ἔξω βέλους. quippe tam leues & abrasi vndique, vt ne pilum quidem habeant boni viri, quo possint apprehendi. Sunt praeterea quidam tam ingrati, vt quum impensè delectentur opere, nihilo tamen magis ament authorem. non absimiles inhumanis hospitibus, qui quum opiparo conuiuio prolixè sint excepti, saturi demũ discedunt domum, nullis habitis gratijs ei, à quo sunt inuitati. I nunc, et hominibus tam delicati palati, tam varij gustus: animi praeterea tam memoris & grati, tuis impensis epulum instrue. Sed tamen mi Petre, tu illud age, quod dixi, cum Hythlodęo, postea tamen integrum erit hac de re consultare denuo. Quanquam si id ipsius voluntate fiat, quandoquidem scribẽdi labore defunctus, nunc sero sapio, quod reliquum est de ædendo, sequar amicorum consilium, atque in primis tuum. Vale dulcissime Petre Ægidi cum optima coniuge, ac me vt soles ama, quando ego te amo etiam plus quàm soleo.

THOMAS MORVS PAVLO ANTE SVAM CONDEMNATIONEM, QVAM ARCTISSIME CARCERIBVS INCLVSVS, OMNIQVE SVBLATO INSTRVMENTO SCRIBENDI, CARBONE

hanc insequentem epistolam exarauit, atq; ad intimum suum amicũ Antonium Bonuisum hominem statu, mercatorem Lucensem, iã tum quidem Londini agentem, nunc Louanij sepultum, mittendam curauit. Anno Domini, M. D. XXXV.

AMicorum amicissime, & merito mihi charissime, salue. Quoniã mihi præsagit animus (forsitan falso, sed præsagit tamen) haud diu mihi superfuturã ad te scribẽdi facultatẽ, decreui dũ licet, hoc saltẽ epistolio significare, quantũ in hoc fortunæ meę deliquio, amicitię tuę iucũditate reficiat. Nã ante quidẽ (vir ornatissime) tãetsi mirifice certe semper amore isto in me tuo delectatus sum, tamẽ recordãti mihi annos iam prope quadraginta perpetuũ Bonuisæ domus nõ hospitẽ, sed alumnũ fuisse me, nec amicũ interim vlla repẽdẽda gratia, sed sterilẽ tantũ amatorẽ pręstitisse, verecũdia mea profecto fecerat, vt syncera illa suauitas, quã alioqui ex amicitiæ vestræ cogitatione degluttebã, paululũ quiddã pudore quodã rustico, tanquã neglectæ vicissitudinis subaccesseret. Verumenimuerò nũc hac ego me cogitatione cõsolor, quod bene vicissim mihi merẽdi de te nunquã se præbeat occasio. Ea siquidem amplitudo fortunæ tuæ fuit, vt cõmodãdi tibi nullus mihi relinqueretur locus. Cõscius igitur mihi nõ officij neglectu vicẽ nõ repẽdisse me, sed quia deficiebat occasio, quũ iã te cõspiciã, etiã sublata repẽdẽdi spe, sic in me amando & demerẽdo persistere, imo adeo progredi potius, & cursu quodã indefesso procurrere, vt pauci sic amicos fortunatos ambiant, quomodo tu prostratum, abiectũ, afflictũ, & addictũ carceri, Morũ tuũ diligis, amas, foues, & obseruas, quum pristini pudoris mei quasi quali me amaritie abluo, tũ in huius admirabilis amicitiæ tuæ suauitate cõquiesco. Et nescio quo pacto tã fidelis amicitiæ prosperitas, videtur mihi cũ hoc improspero & classis meæ naufragio, propemodũ paria facere: certe tollatur indignatio, nõ amati mihi minus quã metuẽdi Principis, quod ad reliqua pertinet, propemodum plusquã paria, quippe quũ illa sint inter fortunæ mala numeranda omnia. At amicitiæ tã cõstantis possessionẽ, quã tã aduersus fortunæ casus non eripuit, sed ferruminauit fortius, amens profecto fuerim, inter caduca fortunæ bona si numerem. Sublimius haud dubie bonum est atq; angustius peculiari quadã Dei benignitate proueniẽs, amicitiæ tã fidelis & reflante fortuna constantis,

ſtantis,raro conceſſa fœlicitas. Ego certe nõ aliter accipio atq; interptetor, quã eximia Dei miſeratione curatũ,vt inter tenues amiculos meos,tu vir talis,amicus tantus,iá lõgo ante tẽpore parareris,qui magnam iſtius moleſtię partem, quam mihi ruentis in me fortunæ moles inuexit,tua conſolatione leníres ac releuares. Ego igitur mi Antoni, mortalium mihi omnium chariſsime(quod ſolũ poſſum)Deum optim. maxim. qui te mihi prouidit, obnixe deprecor,vt quando tibi talem debitorem dedit, qui nunquam ſoluendo ſit futurus, beneficentiam iſtam quam mihi quotidie tam effuſus impendis, ipſe tibi dignetur pro ſuá benignitate rependere, tum vt nos ab hoc ærumnoſo & procelloſo ſeculo in ſuã requiẽ,pro ſua miſeratione perducat,vbi nõ erit opus epiſtolis, vbi nõ diſtinebit nos paries,vbi nõ arcebit à colloquio ianitor,ſed cum Deo patre ingenito,& vnigenito eius filio domino redemptore noſtro Ieſu Chriſto, atque vtriuſque ſpiritu ab vtroque procedente paracleto, gaudio perfruemur æterno. Cuius interea gaudij deſiderio faxit omnipotens Deus, vt tibi mi Antoni, mihique, atque vtinam mortalibus vndicunque omnibus, omnes huius orbis opes, vniuerſa mundi gloria,necnon iſtius quoque dulcedo vitæ vileſcat. Amicorum omnium fidiſsime, mihique dilectiſsime, & (quod prædicare iam olim ſoleo)oculi mei pupilla vale. Familiam tuam totam,herili in me affectu ſimillimam, Chriſtus ſeruet incolumem.

Thomas Morus: fruſtra ſi adijciam tuus. Nam hoc iam neſcire non potes, quum tot beneficijs emeris: nec talis ſum, vt referat cuius ſim.

HEXASTICON ANEMOLII POETAE LAVREATI, HYTHLODÆI EX SORORE NEPOTIS IN VTOPIAM INSULAM.

VTopia priſcis dicta,ob infrequentiam,
Nunc ciuitatis æmula Platonicæ,
Fortaſſe victrix(nam quod illa literis
Delineauit,hoc ego vna præſtitĩ,
Viris & opibus,optimiſq; legibus)
Eutopia merito ſum vocanda nomine.

CATALOGVS LIBRORVM TOTIVS OPERIS.

Hæc Thomæ Mori opera,ita correcta,iudico nõ ſine fructu excuſa tradi mortalibus poſſe,cum & pietatem & delectationem nõ irreligioſam adferãt,quod atteſtor ego

F. Ioannes Hentenius ſacræ Theologiæ Profeſſor.

VTOPIAE

SIVE SERMONIS

QVEM RAPHAEL HYTHLODAEVS VIR EXIMIVS, DE OPTIMO REIPVBLICAE STATV HABVIT,

LIBER PRIMVS.

QVVM non exigui momenti negotia quædam inuictissimus Angliæ Rex Henricus eius nominis octauus, omnibus egregij principis artibus ornatissimus, cum serenissimo Castelliæ principe Carolo controuersa nuper habuisset, ad ea tractãda, cõponẽdaq́, oratorẽ me legauit in Flandriã, comitẽ & collegã viri incõparabilis Cuthberti Tunstalli, quẽ sacris scrinijs nuper ingenti omnium gratulatione præfecit, de cuius sanè laudibus nihil à me dicetur, nón quod verear ne parum synceræ fidei testis habenda sit amicitia, sed quod virtus eius, ac doctrina maior est, quâm vt à me prædicari possit, tum notior vbiq́, atq́, illustrior, quam vt debeat, nisi videri velim solẽ lucerna quod aiũt, ostẽdere. Occurrerũt nobis Brugis (sic enim cõuenerat) hi quibus à principe negotiũ demãdabatur, egregij viri omnes, in his pręfectus Brugẽsis, vir magnificus, princeps & caput erat, cæterũ os & pectus Georgius Tẽsicius Cassiletanus Præpositus, nõ arte solum, verumetiam natura facũdus, ad hæc iureconsultissimus, tractandi vero negocij cũ ingenio, tum assiduo rerum vsu eximius artifex, vbi semel atq; iterũ cõgressi, quibusdã de rebus non satis consentiremus, illi, in aliquot dies vale nobis dicto, Bruxellas profecti sunt, principis oraculũ sciscitaturi. Ego me interim (sic enim res ferebat) Antuerpiã confero ibi dũ versor, sæpe me inter alios, sed quo non alius gratior, inuisit Petrus Ægidius Antuerpiæ natus, magna fide, & loco apud suos honesto, dignus honestissimo, quippe iuuenis haud scio doctiorne, an moratior, est enim & optimus & literatissimus, ad hæc animo in omnes candido, in amicos verò tã propenso pectore, amore, fide, adfectu tã sincero, vt vix vnũ aut alterũ vsquã inuenias, quẽ illi sentias omnibus amicitię numeris esse conferendũ. Rara illi modestia, nemini lõgius abest fucus, nulli simplicitas inest prudẽtior. Porró sermone tam lepidus, & tam innoxiè facetus, vt patrię desideriũ, ac laris domestici, vxoris & liberorũ, quorum studio reuisendorũ nimis quâm anxie tenebar (iã tum enim plus quatuor mensibus abfuerã domo) magna ex parte mihi dulcissima consuetudine sua, & mellitissima confabulatione leuauerit. Hunc quum die quadam in templo diuæ Marię, quod & opere pulcherrimũ, & populo celeberrimũ est, rei diuinę interfuissem, atq; peracto sacro, pararẽ indẽ in hospitiũ redire, fortè colloquentem video cum hospite quodã, vergentis ad senium ętatis, vultu adusto, promissa barba, penula neglectim ab humero depẽdente, qui mihi ex vultu atq; habitu nauclerus esse videbatur. At Petrus vbi me conspexit, adit ac salutat, respõdere conãtem seducit paululũ, & vides inquit hũc? (simul designabat eum cum quo loquentẽ viderã) eum, inquit, iam hinc ad te recta parabã ducere. Venisset, inquam, pergratus mihi tua causa. Imo, inquit ille, si nosses hominẽ, sua. Nã nemo viuit hodie mortalium omnium, qui tantam tibi hominũ, terrarumq́; incognitarum narrare possit historiã, quarum rerũ audiendarũ scio auidissimũ esse te. Ergo, inquã, nõ pessimè cõiectaui. Nam primo aspectu protinus sensi hominẽ esse nauclerum. Atqui, inquit, aberrasti lõgissimè, nauigauit quidem, nõ vt Palinurus, sed vt Vlysses: imó velut Plato. Nempe Raphael iste, sic enim vocatur gẽtilico nomine Hythlodęus, & latinę linguæ non indoctus, & græcæ doctissimus (cuius ideó studiosior quam Romanæ fuit, quoniam totũ se addixerat philosophiæ: qua in re nihil quod alicuius momẽti sit, præter Senecæ quędam ac Ciceronis extare latine cognouit) relicto fratrib' patrimonio, quod ei domi fuerat (est enim Lusitanus) orbis terrarũ cõtemplandi studio, Americo Vespucio se adiunxit, atq; in tribus posterioribus illarũ quatuor nauigationũ, quæ passim iam legũtur, perpetuus eius comes fuit, nisi quod in vltima cum eo nõ redijt. Curauit enĩ atq; adeo extorsit ab Americo, vt ipse in his XXIIII. esset, qui ad fines postremæ nauigationis in Castello relinquebãtur. Itaq; relictus est, vti obtẽperaretur animo eius, peregrinationis magis quã sepulchri curioso, quippe cui hęc assidue sunt in ore, Cęlo tegitur qui nõ habet vrnã: &, Vndiq; ad superos tantundẽ esse viæ. Quæ mens eius, nisi Deus ei propitius adfuisset, nimio fuerat illi constatura. Cæterũ postq̃ digresso Vespucio multas regiones cũ quinq; Castellanorũ comitibus emensus est, mirabili tandẽ fortuna Taprobanen delatus, inde peruenit in Caliquit, vbi reper-

Margin notes: Cuthbertus Tunstallus. — Paroemia — Petrus Aegidius — Apophthegma.

vbi repertis cómode Lusitanorum nauibus, in patriam deniq; præter spé reuehitur. Hæc vbi narrauit Petrus, actis ei gratijs, quod tam officiosus in me fuisset, vt cuius viri colloquiú mihi gratú speraret, eius uti sermone fruerer, tátá rationé habuisset, ad Raphaelé me cóuerto, tú vbi nos mutuo salutassemus, atq; illa cómunia dixissemus, quæ dici in primo hospitú cógressu solent, inde domú meá digredimur, ibiq; in horto considentes in scámno cespitibus herbeis constrato, cófabulamur. Narrauit ergo nobis, quo pacto posteaq̃ Vespucius abierat, ipse socijq́, eius qui in Castello remáserát, cóueniendo atq; blandiendo cœperint se paulatim eius terræ gentibus insinuare, iamq́ non innoxie modo apud eas, sed etiá familiariter versari, tú principi cuidá (cuius & patria mihi & nomen excidit) grati, chariq́, esse, eius liberalitate narrabat cómeatú atq; viaticú ipsi & quinq; eius comitibus affatim fuisse suppeditatú, cú itineris (quod per aquá ratibus, per terrá curru peragebát) fidelissimo duce, qui eos ad alios principes, quos diligenter cómendati petebát, adduceret. Nam post multorú itinera dierú, oppida atq; vrbes aiebat reperisse se, ac nó pessimè institutas, magna populorú frequétia, respublicas. Nẽpe sub æquatoris linea tum hinc atq; inde ab vtroq; latere, quantum ferè spatij solis orbita cóplectitur, vastas obiacere solitudines perpetuo feruore torridas. Squalor vndiq;, & tristis rerú facies, horrida atq; inculta omnia, feris habitata serpentibusq́, aut deniq; hominibus neq; minus efferis quàm sint beluę, neq; minus noxijs. Cæterú vbi lógius euectus sis, paulatim omnia mansuescere, cœlú minus asperú, solú virore blandú, mitiora animantiú ingenia, tandem aperiri populos, vrbes, oppida, in his assidua non inter se modo, ac finitimos, sed procul etiam dissitas gétes, terra mariq́, cómercia. Inde sibi natá facultaté, multas vltro citroq́ terras inuisendi, quod nulla nauis ad iter quodlibet instruebatur, in quam nó ille, comitesq́, eius libentissime admittebantur. Naues quas primis regionibus conspexerant, carina plana fuisse narrabat. vela consutis papyris aut viminibus intendebátur, alibi coriacea. post veró acuminatas carinas canabea vela repererút. omnia deniq; nostris similia. nautæ maris ac cœli non imperiti. Sed mirá se narrabat inisse gratiam, tradito magnetis vsu, cuius antea penitus erant ignari. ideoq́, timide pelago cósueuisse sese, neq; aliâs temere, quam æstate credere. Nunc vero eius fiducia lapidis contémnunt hyemé, securi magis, quam tuti, vt periculum sit, ne quæ res magno eis bono futura putabatur, eadé per imprudétiá magnorú causa malorú fiat. Quid quoq; in loco se vidisse narrauit, & longú fuerit explicare, neque huius est operis institutú, & alio fortasse loco dicetur à nobis, præsertim quicquid ex vsu fuerit non ignorari, qualia sunt in primis ea, quæ apud populos vsquá ciuiliter cóuiuentes animaduerterit, rectè prudenterque prouisa. His enim de rebus & nos auidissimè rogabamus, & ille libentissime disserebat, omissa interim inquisitione monstrorum, quibus nihil est minus nouum. Nam Scyllas & Celenos rapaces, & Lestrigonas populiuoros, atq; eiuscemodi immania portenta, nusquá ferè nó inuenias, at sanè ac sapiéter institutos ciues haud reperias vbilibet. Cæterum vt multa apud nouos illos populos adnotauit perperá consulta, sic haud pauca recensuit, vnde posint exempla sumi corrigédis harum vrbium, nationú, gentium, ac regnorú erroribus idonea, alio, vt dixi, loco à me cómemoráda. Nunc ea tantú referre animus est, quæ de moribus atq; institutis narrabat Vtopiensiú, præmisso tamen eo sermone, quo, velut tractu quodá, ad eius métioné reipublicæ deuétú est. Nam quum Raphael prudentissimè recésuisset, alia hic, alia illic errata, vtrobiq;, certe plurima, tú quæ apud nos, quæ venté sunt apud illos cauta sapientius, quum vniuscuiusq; populi mores atq; instituta sic teneret, tanquá in quécunq; locú diuertisset, totá ibi vitá vixisse videretur, admiratus hominé Petrus, Miror profecto mi Raphael, inquit, cur te regi cuipiá nó adiungas, quorú neminé esse, satis scio, cui tu non sis futurus vehemẽter gratus, vtpote quem hac doctrina, atq; hac locorú hominúq; peritia non oblectare solum, sed exéplis quoq; instruere, atq; adiuuare consilio sis idoneus, simul hoc pacto & tuis rebus egregiè cósulueris, & tuorú omniú cómodis magno esse adiumento posis. Quod ad meos attinet, inquit ille, non valde cómoueor, nempe in quos mediocriter opinor me officij mei partes impleuisse. nam quibus rebus alij non nisi senes & ægri cedunt, imò tum quoq; ægre cedunt, quum amplius retinere non possunt, eas res ego non sanus modo ac vegetus, sed iuuenis quoque cognatis, amicisque dispartiui, quos debere puto hac mea esse benignitate contétos, neq; id exigere atq; expectare prętere, vt memet eorum causa regibus in seruitium dedam. Bona verba, inquit Petrus, mihi visum est non vt seruias regibus, sed vt inseruias. Hoc est, inquit ille, vna syllaba plusquam seruias. At ego sic censeo, inquit Petrus, quoquo tu nomine rem appelles, eam tamé ipsam esse viam, qua non alijs modo & priuatim, & publice posis conducere, sed tuam quoq; ipsius códitioné reddere fœlicioré. Fœliciorem ne inquit Raphael, ea via faceré, à qua abhorret animus? Atqui núc sic viuo vt volo, quod ego certe suspicor paucissimis purpuratorum cótingere. Quin satis est eorú, qui potétú amicitias ambiút, ne magná putes iacturam fieri, si me atq; vno aut altero mei similibus sint cariturí. Tum ego, perspicuú est, inquá, te mi Raphael, neq; opú esse, neq; potétiæ cupidú, atq; ego profecto huius tuæ métis hominé nó minus veneror ac suspicio, quàm eorú quéuis, qui maximè rerú sunt potentes. Cæterú videberis

planè

planè rem te atq; isthoc animo tuo tam generoso, tam vere philosopho dignam facturus, si te ita compares, vt vel cum aliquo priuatim incōmodo ingenium tuum atque industriam publicis rebus accommodes, quod nunquam tanto cum fructu queas, quanto si a consilijs fueris magno alicui principi, eique (quod te facturum certe scio) recta atque honesta persuaseris. Nempe a principe bonorū malorūq; omnium torrens in totum populum, velut à perēni quodā fonte promânat. In re verò tam absoluta doctrina est, vt vel citra magnum rerum vsum, porrò tanta rerum peritia, vt sine vlla doctrina, egregium cōsiliarium cuiuis regum sis præstaturus. Bis erras, inquit ille, mi More, primū in me, deinde in re ipsa. nā neq; mihi ea est facultas, quam tu tribuis, & si maxime esset, tamen quum ocio meo negocium facesserem, publicam rem nihil promoueā. Primum enim principes ipsi plerique omnes militaribus studijs (quorum ego neq; peritiā habeo, neq; desidero) libētius occupātur, quàm bonis pacis artibus, maiusq́ue multo studium est, quibus modis per fas ac nefas noua sibi regna pariant, quam vti parta bene administrent. Prætere a quicunq; regibus à cōsilio sunt, eorum nemo est, qui non aut vere tantum sapit, vt non egeat, aut tantum sibi sapere videtur, vt non libeat alterius probare consilium, nisi quod absurdissimis quibusq; dictis assentiuntur & supparasitantur eorum, quos vt maxime apud principem gratiæ, student assentatione demereri sibi. Et certè sic est natura comparatum vt sua cuiq; inuenta blandiantur. Sic et coruo suus arridet pullus, & suus simiæ catulus placet. Quod si quis in illo cœtu vel alienis inuidentium, vel præferentium sua, aliquid afferat, quod aut alijs temporibus factum legit, aut alijs fieri locis vidit, ibi qui audiunt, perinde agunt, ac si tota sapientiæ suæ periclitaretur opinio, & post illa pro stultis planè sint habendi, nisi aliquid sufficiant inuenire, quod in aliorum inuentis vertant vitio. Si cętera destituant, tum huc confugiunt, hæc nostris, inquiunt, placuere maioribus, quorum prudentiam vtinam nos æquaremus. itaque hoc dicto veluti egregie perorata re, considunt. Tanquā magnum sit periculum, si quis vlla in re deprehendatur maioribus suis sapientior. à quibus tamen vt quicq; optime consulū est, ita equissimo animo valere sinimus. ac si qua de re potuit consuli prudentius, eam protinus ansam cupide arreptam mordicus retinemus. Itaq; in hæc superba, absurda, ac morosa iudicia, cum sæpe alibi, tum semel in Anglia quoque incidi. Obsecro, inquam, fuisti apud nos? Fui, inquit, atque aliquot menses ibi sum versatus, non multo post eam cladem, qua Anglorum occidentalium ciuile aduersus regem bellum, miseranda ipsorum strage compressum est. Interea multū debui reuerendissimo patri Ioanni Mortono Cantuariensi Archiepiscopo & Cardinali, ac tum quoque Angliæ Cancellario, viro mi Petre (nā Moro cognita sum narraturus) non autoritate magis, quàm prudētia ac virtute venerabili. Etenī statura ei mediocris erat, nec ætati, quanq̄ seræ, cedens. vultus quē reuereare, non horreas. in cōgressu nō difficilis, serius tamen & grauis. libido erat asperius interdum compellando supplicantes experiri, sed sine noxa, quid ingenij, quam animi præsentiam quisq; prę se ferret, qua velut cognata sibi virtute, modo abesset impudentia, delectabatur, & vt idoneam ad res gerendas amplectebatur. Sermo politus & efficax, Iuris magna peritia, ingenium incomparabile, memoria ad prodigium vsque excellens. Hæc enim natura egregia, discendo atq́ue exercendo prouexit. Huius consilijs rex plurimum fidere, multum resp. niti (cum ego aderam) videbatur quippe qui ab prima ferē iuuēta protinus à schola coniectus in aulam, maximis in negocijs per omnem versatus ætatem, ac varijs fortunæ æstibus asidue iactatus, prudentiam rerum (quæ sic recepta non facilè elabitur) multis magnisq́ue cum periculis didicerat. Forte fortuna quum die quodam in eius mensa essem, laicus quidam legum vestratium peritus aderat, is nescio vnde nactus occasionem, cœpit accuratè laudare rigidam illā iustitiam, quæ tum illic exercebatur in fures, quos passim narrabat nonnunquā suspendi viginti in vna cruce, atq; eo vehementius dicebat se mirari, cum tam pauci elaberentur supplicio, quo malo fato fieret, vti tam multi tamē vbiq; grassarentur. Tum ego, ausus enim sum liberè apud Cardinalē loqui, nihil mireris inquam, Nam hæc puniendi furum & supra iustū est, & nō ex vsu publico. Est enī ad vindicāda furta nimis atrox, nec tamē ad refrenāda sufficiens. Quippe neq; furtū simplex tā ingens facinus est, vt capite debeat plecti, neq; vlla pœna est tāta, vt ab latrocinijs cohibeat eos, qui nullam aliā artē quærendi victus habēt. Itaq; hac in re non vos modo, sed bona pars huius orbis imitari videtur malos pręceptores, qui discipulos verberāt libentius, quam docent. Decernūtur enim furāti grauia atq; horrēda supplicia, cum potius multo fuerit prouidendū, vti aliquis esset prouētus vitæ, ne cuiquā tā dira sit furandi primū, dehinc pereundi necessitas. Est inquit ille, satis hoc prouisum, sunt artes mechanicæ, est agricolatio, ex his tueri vitā liceat, ni spōte mali esse mallēt. At nō sic euades, inquā. Nam primū omittamus eos, qui sępe vel ab externis bellis, vel ciuilibus mutili redeunt domum, vt nuper apud vos è Cornubiēsi pręlio, & nō ita pridē è Gallico, qui vel Reip. impēdūt mēbra, vel regi, quos neq; pristinas artes exercere debilitas patitur, neq; ætas nouā discere. hos inq̄ omittamus, quādo bella per intermissas vices cōmeant. Ea contēplemur, quæ nullo die non accidunt. Tantus est ergo nobilium numerus, qui non ipsi modo degāt ociosi tanquam

De legibus parū æquis.

Quā ratione fieri possit, ne tā multi sint fures

fuci laboribus aliorom, quos puta suorū prædiorum colonos augēdis reditibus ad viuum vsque radunt. Nam eam solam frugalitatē nouere, homines alioquin ad mendicitatē vsque prodigi, verum immensam quoq; ociosorum stipatorum turbam circunferunt, qui nullam vnquam quærendi victus artem didicere. Hi simulatq; herus obierit, aut ipsi ægrotauerint, eijciuntur illico. nā & ociosos libentius quam ægrotos alunt, & sæpe moriētis hæres no protinus alendæ sufficit paternæ familiæ. interim illi esuriunt strenue, nisi strenue latrocinētur. Nam quid faciant? Siquidē vbi errando paululum vestes ac valetudinē attriuere, morbo iam squalidos atque obsitos pannis, neq; generosi dignātur accipere, neq; audent rustici, non ignari eum qui molliter educatus in ocio ac delicijs, solitus sit accinctus acinace ac cetra, totā viciniā vultu nebulonico despicere, & contemnere omnes præ se, haud quaquam idoneū fore, qui cum ligone ac marra, maligna mercede ac victu parco, fideliter inseruiat pauperi. Ad hæc ille, atqui nobis, inquit, hoc hominū genus in primis fouendum est. in his enim, vtpote hominibus animi magis excelsi ac generosioris, quàm sunt opifices aut agricolæ, consistunt vires ac robur exercitus, si quando sit confligendū bello. Profecto inquā ego, eadē opera dicas licet, belli gratia fouendos esse fures, quibus haud dubie nunquā carebitis, dum habebitis hos. Quin neq; latrones sunt instrenui milites, neq; milites ignauissimi latronum. adeo inter has artes belle conuenit. At hoc vitiū tamē frequens est vobis, nō propriū. est enim omnium ferè gentium cōmune. Nam Gallias infestat alia præterea pestis pestilentior. Tota patria stipēdiarijs in pace quoq; (si illa pax est) oppleta atq; obsessa militibus, eadem persuasione inductis, qua vos ociosos hic ministros alendos esse cēsuistis. nēpe quod Morosophis visum est, in eo sitam esse publicam salutem, si in promptu semper adsit validum firmumque præsidium, maximè veteranorum. neque enim confidunt inexercitatis quicquam. vt vel ideo quærendum eis bellum sit, ne imperitos habeāt milites, & homines iugulandi gratis, ne (vt habet facete Salustius) manus aut animus incipiat per ociū torpescere. At quàm sit perniciosum huiusmodi beluas alere, & Gallia suo malo didicit, & Romanorum, Carthaginensium, ac Syrorū, tum multarum gentium exempla declarant, quorum omniū non imperium modo, sed agros quoq;, atque adeo vrbes ipsas parati ipsorum exercitus alijs atque alijs occasionibus euerterunt. Quam vero nō magnopere necessarium vel hinc elucescit, quod ne Galli quidem milites armis ab vnguiculis exercitatissimi cū euocatis comparati vestris, admodum sæpe gloriantur superiores sese discessisse, vt ne quid dicam amplius, ne præsentibus videar adblandiri vobis. Sed nec vestri illi vel opifices vrbici, vel rudes atque agrestes agricolæ, ociosos generosorum stipatores creduntur valde pertimescere, nisi aut hi quibus ad vires atq; audaciam corpus contigit ineptius, aut quorū animi vis inopia rei familiaris infringitur, adeò periculum nullum est, ne quorū valida & robusta corpora (neq; enim nisi selectos dignantur generosi corrumpere) nunc vel elanguescunt ocio, vel negocijs propè muliebribus emolliuntur, ijdem bonis artibus instructi ad vitam, & virilibus exercitati laboribus effœminentur. Certe vtcunq; sese hæc habet res, illud mihi nequaquā videtur publicæ rei conducere, in euentum belli, quod nunquam habetis, nisi quum vultis, infinitam eius generis turbam alere, quod infestat pacem, cuius tanto maior haberi ratio, quàm belli debeat. Neq; hæc tamen sola est furandi necessitas, est alia magis, quantum credo, peculiaris vobis. Quænam est ea? inquit Cardinalis. Oues inquam vestræ, quæ tam mites esse, tamque exiguo solent ali, nunc (vti fertur) tam edaces atque indomitæ esse cœperunt, vt homines deuorent ipsos, agros, domos, oppida vastent ac depopulentur. Nempe quibuscunque regni partibus nascitur lana tenuior, atque ideo preciosior, ibi nobiles & generosi, atque adeò Abbates aliquot sancti viri, non his contenti reditibus fructibusque annuis, qui maioribus suis solebant ex prædijs crescere, nec habentes satis, quod ociose ac laute viuentes, nihil in publicum prosint, nisi etiam obsint, aruo nihil relinquunt, omnia claudunt pascuis, demoliuntur domos, diruunt oppida, templo duntaxat stabulandis ouibus relicto, & tanquam parum soli perderent apud vos, ferarum saltus ac viuaria, illi boni viri habitationes omnes, & quicquid vsquam est culti, vertunt in solitudinem. Ergo vt vnus helluo inexplebilis ac dira pestis patriæ, continuatis agris, aliquot millia iugerum vno circundet septo, eijciuntur coloni quidam suis, etiā aut circūscripti fraude, aut vi oppressi exuuntur, aut fatigati iniurijs, adiguntur ad venditionē. Itaq; quoquo pacto emigrant miseri, viri, mulieres, mariti, vxores, orbi, viduæ, parentes cū paruis liberis, & numerosa magis quàm diuite familia, vt multis opus habet manibus res rustica: emigrant inquam, e notis atque assuetis laribus, nec inueniunt quò se recipiant, suppellectilem omnem haud magno vendibilem. etiā si manere possit emptorem, quum extrudi necesse est, minimo venundant. id quum breui errando insumpserint, quid restat aliud denique, quàm vti furentur, et pendeant iuste scilicet, aut vagentur atq; mendicent. quanquam tum quoque velut errones conijciuntur in carcerem, quod ociosi obambulēt, quorū operā nemo est qui conducat, quum illi cupidissime offerāt. Nam rusticæ rei cui assueuerūnt, nihil est quod agatur, vbi nihil seritur. Siquidē vnus opilio atq; bubulcus sufficit ei terræ depascendæ pecoribus, in

Quā perniciē adferāt perpetua militū præsidia.

bus, in

bus, in cuius cultum, vt sementi faciendæ sufficeret, multæ poscebantur manus. Atque hac ratione fit, vt multis in locis annona multo sit carior. Quin lanarum quoque adeo increuit precium, vt à tenuioribus, qui pannos inde solent apud vos conficere, prorsus emi non possint, atq; ea ratione plures ab opere ablegantur in ociũ. Nam post aucta pascua infinitam ouium vim absumpsit tabes, velut eorum cupiditatem vlciscente Deo, immissa in oues lue, quam in ipsorum capita cõtortam esse fuerat iustius. Quod si maximè increscat ouium numerus, precio nihil decrescit tamen, quòd earum, si monopoliũ appellari non potest quod non vnus vendit, certe oligopoliũ est. Reciderunt enim ferè in manus paucorum, eorundemq; diuitũ, quos nulla necessitas vrget antè vendendi quàm libet, nec ante libet quàm liceat quanti libet. Iam cætera quoque pecorum genera, vt æque cara sint, eadem ratio est, atque hoc etiam amplius, quod dirutis villis, atque imminuta re rustica, non sint qui fœturã curent. Neq; enim diuites illi, vt ouium, sic etiã armentorũ fœtus educant: sed aliunde macra empta vili, posteaquã suis pascuis pinguerint, magno reuẽdunt. Ideoq;, sicuti reor, nondum sentitur totum huius rei incommodum. Nempe adhuc his modo locis reddunt cara, vbi vendunt. cæterũ vbi aliquandiu celerius extulerint illinc, quàm nasci possint, tum demum ibi quoque paulatim decrescente copia, vbi coëmuntur, necesse est hic insigni laboretur inopia. Ita quare vel maximè fœlix hæc vestra videbatur insula, iã ipsam paucorũ improba cupiditas vertit in perniciem. Nam hæc annonæ charitas in causa est, cur quisq; quàm possit plurimos è familia dimittat, quò quæso, nisi mendicatum, aut quod generosis animis persuadeas facilius, latrocinatum? Quid quod ad miseram hanc egestatem atque inopiam adiungitur importuna luxuries. Nam & ministris nobilium, & opificibus, & ipsis propemodum rusticis, & omnibus deniq; ordinibus, multum est insolentis apparatus in vestibus, nimius in victu luxus. Iam ganea, lustra, lupanar, & aliud lupanar tabernæ vinariæ, ceruisiariæ, postremò tot improbi ludi, alea, charta, fritillus, pila, sphæra, discus, an non hæc celeriter exhausta pecunia, recta suos mystas mittũt aliquò latrocinatum? Has perniciosas pestes eijcite. statuite, vt villas atque oppida rustica, aut hi restituant, qui diruere, aut ea cedant reposituris, atq; ædificare volentibus. Refrenate coëmptiones istas diuitum, ac velut monopolij exercendi licentiam. Pauciores alantur ocio, reddatur agricolatio, lanificium instauretur, vt sit honestum negociũ, quo se vtiliter exerceat ociosa ista turba, vel quos hactenus inopia fures fecit, vel qui nunc errones, aut ociosi sont ministri, fures nimirũ vtriq; futuri. Certè nisi his malis medemini, frustra iactetis exercitam in vindicanda furta iustitiam, nempe speciosam magis, quàm aut iustam aut vtilem. Siquidem quum pessime sinitis educari, & mores paulatim ab teneris annis corrumpi, puniendos videlicet, tum demum quum ea flagitia viri designent, quorum spem de se perpetuam à pueritia vsq; præbuerant, quid aliud quæso quàm facitis fures, & ijdem plectitis? Iam me hæc loquente iuris ille consultus interim se ad dicendum composuerat, ac statuerat secũ, modo illo solenni disputantiũ vti, qui diligẽtius repetunt quàm respondent, adeo bonam partẽ laudis ponunt in memoria. Belle, inquit, dixisti profecto, quũ sis videlicet hospes, qui magis audire his de rebus aliquid potueris, quàm exacte quicquam cognoscere, id quod ego paucis efficiam perspicuum. Nam primum ordine recensebo quæ tu dixisti. deinde ostẽdam quibus in rebus imposuit tibi nostrarum rerũ ignoratio. postremo rationes tuas omnes diluam atque dissoluam. Igitur vt à primo quod sum pollicitus, exordiar, quatuor mihi visus es: Tace, inquit Cardinalis, nam haud responsurus paucis videris, qui sic incipias. Quamobrem leuabimus in præsenti te hac respõdendi molestia, seruaturi tamen integrum id munus tibi in proximum congressum vestrum, quem (nisi quid impediat, aut te, aut Raphaelem hunc, crastinus dies velim referat. Sed interim abs te mi Raphael, perquam libẽter audierim, quare tu furtum putes vltimo supplicio non puniendum, quàm ve aliam pœnam ipse statuas, quæ magis cõducat in publicum. nam tolerandum ne tu quidem sentis. At si nunc per mortem quoque, tamen in furtum ruitur, proposita semel vitæ securitate, quæ vis, quis metus posset absterrere maleficos? qui mitigatione supplicij, velut præmio quodam ad maleficium se inuitatos interpretarentur? Omnino mihi videtur, inquam, pater benignissime, homini vitam eripi propter ereptam pecuniam, prorsus iniquum esse. Siquidem cum humana vita ne omnibus quidem fortunæ possessionibus paria fieri posse arbitror, Quod si læsam iustitiã, si leges violatas, hac rependi pœna dicant, haud pecuniam, quid ni merito summum illud ius, summa vocetur iniuria? Nam neque legum probanda sunt tam Manliana imperia, vt sicubi in leuissimis parum obtemperetur, illico stringant gladiũ: neque tam Stoica scita, vt omnia peccata adeò existiment paria, vti nihil iudicent interesse, occidat ne aliquis hominem, an nummum ei surripiat, inter quæ (si quicquam æquitas valet) nihil omnino simile aut affine. Deus vetuit occidi quenquam, & nos tam facilè occidimus ob ademptam pecuniolam? Quod si quis interpretetur, illo Dei iussu interdictam necis potestatem, nisi quatenus humana lex declaret occidendum, quid obstat quo minus homines, eodem modo constituant inter se, quatenus stuprum admittendum sit,

Expreßit morẽ eã Cardinalis familia rẽ interpellandi si quis loquacius ageret.

Mãliana imperia ex Liuio.

adulterandum, peierandum? Siquidem quum Deus non alienæ modo, verùetiam suæ cuiq; mortis ius ademerit, si hominum inter se consensus, de mutua cæde certis placitis consentientium, adeo debet valere, vt illius præcepti vĩculis eximat suos satellites, qui sine vllo exẽplo Dei eos interemerint, quos humana sanctio iussit occidi: an non hoc pacto præceptum illud Dei tantum iuris est habiturum, quantum humana iura permiserint? ac fiet nimirum, vt ad eũdem modum omnibus in rebus statuant homines, quatenus diuina mandata conueniat obseruari. Denique lex Mosaica, quanquam inclemens & aspera · nempe in seruos, & quidem obstinatos lata, tamen pecunia furtum haud morte mulctauit. Ne putemus Deũ in noua lege clemẽtiæ, qua pater imperat filijs: maiorem indulsisse nobis in uicem sæuiendi licentiam. Hæc sunt cur non licere putem. Quam verò sit absurdum, atque etiam perniciosum reipub. furem, atque homicidã ex æquo puniri, nemo est, opinor, qui nesciat. Nempe quum latro cõspiciat non minus imminere discriminis duntaxat furti damnato, quàm si præterea conuincatur homicidij, hac vna cogitatione impellitur in cædem eius, quem alioqui fuerat tantum spoliaturus: quippe præter quàm quod deprehenso nihil sit plus periculi, est etiam in cęde securitas maior, & maior cælandi spes sublato facinoris indice. Itaque dum fures nimis atrociter studemus perterrefacere, in bonorum incitamus perniciem. Iam quod quæri solet, quæ punitio possit esse commodior: hoc meo iudicio haud paulo facilius est repertu, quã quæ possit esse deterior. Cur enim dubitemus eã viam vtilem esse castigandis sceleribus: quam scimus olim tam diu placuisse Romanis, administrandæ reipublicæ peritissimis? Nempe hi magnorum facinorum conuictos in lapidicinas, atque fodienda metalla damnabant, perpetuis adseruandos vinculis. Quanquam ego quod ad hanc rem attinet, nullius institutum gentis magis probo, quàm id quod interea dum peregrinabar, in Perside obseruatum apud vulgo dictos Polyleritas, adnotaui, populum neque exiguum, neque imprudenter institutum, & nisi quod tributum quotannis Persarum pendit regi: cætera liberum ac suis permissum legibus. Cęterum quoniã longe ab mari, montibus ferè circundati, & suæ terræ nulla in re maligne contenti fructibus, neque adeunt alios sæpe, neque adeuntur. tamen ex vetusto more gentis, neque fines prorogare student, & quos habent ab omni facilè iniuria, & montes tuentur, & pensio quam rerum potienti persoluunt, immunes prorsus ab militia, haud perinde splendide, atque cõmode, fœlicésque magis quàm nobiles, aut clari, degunt, quippe ne nomine quidẽ opinor, præterquam cõterminis admodum satis noti. Ergo apud hos furti qui peraguntur, quod sustulere domino reddunt, non quod alibi fieri solet, principi vipote cui tantum iuris esse censent in rem furtiuam quantũ ipsi furi: Sin res perierit, precio ex bonis furũ confecto ac persoluto, tum reliquo vxoribus eorum atq; liberis integro, ipsi dãnantur in opera, ac nisi atrociter commissum furtum est, neque clauduntur ergastulo, neq; gestant cõpedes, sed liberi, ac soluti in publicis occupantur operibus, detrectantes ac languidius gerẽtes sese, non tam vinculis coërcent quàm excitant verberibus, strenuã nauantes operã absunt ã contumelijs, noctu tantũ nominatim cẽsiti cubiculis includuntur. præter assiduum laborem nihil incõmodi est in vita. Aluntur enim haud duriter qui publicę rei seruiũt: è publico alibi aliter. Siquidem alicubi quod impenditur in eos ex eleemosyna colligitur, atq; ea via quãquam incerta: tamen vt est ille populus misericors, nulla reperitur vberior. alibi reditus quidam publici ad id destinantur. Est vbi certũ in eos vsus tributum viritim conferunt. Quin aliquot in locis nullum publicum opus faciunt, sed vt priuatus quisque eget mercenarijs, ita illorum cuiuspiam in eum diem operam, stata mercede conducit apud forum, paulo minoris quàm quanti liberam fuerat conducturus: præterea fas est seruilem ignauiã flagris corripere. Sic fit, vti nunquam opere careant · & præter victum aliquid quoque die ab singulis publico inferatur ærario. Vno quodam colore vestiuntur & omnes & soli, capillo non abraso, verum paulo supra auriculas attonso, è quarum altera paululum præsciditur. Cibum cuique ab amicis dari, potumque ac sui coloris vestem, licet pecuniã datam esse danti pariter atque accipienti capitale, neque minus periculosum etiam homini libero quacunque de causa nummũ à damnato recepisse, & seruos item (sic enim damnatos vocant) arma contingere. Suos quæque regio propria distinguit nota, quam abiecisse capitale est, vt vel extra suos conspici fines, vel cum alterius regionis seruo quicquam esse collocutum. At neque tutior fugæ meditatio quam ipsa est fuga. Quin conscium talis fuisse consilij in seruo nex est, in libero seruitus. Contra indici præmia decreta sunt, libero pecunia, seruo libertas, vtrique verò venia atque impunitas conscientiæ, ne quando persequi malum consilium quam pœnitere sit tutius. Huius rei hęc lex atq; hic ordo est, quem dixi, qui quantum habeat humanitatis & commodi, facile patet. quando sic irascitur, vt vitia perimat seruatis hominibus, atque ita tractatis, vt bonos esse necesse sit & quantum ante damni dederunt, tantum reliqua vita resarciant. Porrò ne ad pristinos relabãtur mores, adeo nullus est metus, vt viatores quoque quibus iter aliquò institutum est, non alijs viæ ducibus sese tutiores arbitrentur, quàm seruis illis ad quamque regionem subinde commutatis. Nempe ad per-

Respublica Polyleritarũ apud Persas.

Annotãdu nobis & hic tecus facimus

At idem hodie famuli nobiliũ pulchrũ sibi ducunt.

ad perpetrandum latrocinium nihil habent vsquàm non importunum: manus inermes: pecunia tantùm sceleris index: deprehēso parata vindicta. neq; spes vlla prorsus fugiendi quoquam Quo enim pacto falleret ac tegeret fugam, homo nulla vestium parte populo similis: nisi abeat nudus? quin sic quoque fugiētē proderet auricula. At ne inito saltē concilio cōiurent in rempub. id demū scilicet periculū est. quasi in tantam venire spem vlla possit vicinia non tentatis ac solicitatis ante multarum regionum seruitijs, quæ tantum absunt à facultate conspirandi, vt ne conuenire quidem & colloqui aut salutare se mutuo liceat: vt credantur interim id consilium intrepide credituri suis: quod reticentibus periculosum, prodentibus maximo esse bono sciant. Quum contrà nemo sit prorsus exspes, obediendo ac perferendo, bonamque de se præbendo spem emendatioris in posterum vitæ, posse his modis fieri, vt libertatem aliquando recuperet. quippe nullo non anno restitutis aliquot commendatione patientiæ. Hæc quum dixissem, atque adiecissem, nihil mihi videri causæ, quare non hic modus haberi vel in Anglia possit, multo maiore cum fructu, quàm illa iustitia, quam iuris ille peritus tantopere laudauerat. Sub hæc ille, nempe iureconsultus, Nunquam, inquit, istud sic stabiliri queat in Anglia, vt non in summum discrimen adducat rempub. & simul hæc dicens, commouit caput ac distorsit labrum, atque ita conticuit. Et omnes qui aderant, pedibus in eius ibant sententiā. Tum Cardinalis, non est, inqnit, procliue diuinare, commode ne an secus res cessura sit, nullo prorsus facto periculo. Verum si pronunciata mortis sentētia, differri executionēm iubeat princeps, atque hunc experiatur morem, cohibitis asylorum priuilegijs, rum verò si res comprobetur euentu esse vtilis, rectum fuerit eam stabiliri, alioqui tunc quoque afficere supplicio eos, qui sunt ante damnati, neque minus è republica fuerit, neque magis iniustum, quàm si nunc idem fieret, nec vllū interea nasci ex ea re potest periculum. Quin mihi certè videntur errones quoque ad eundem posse modum non pessime tractari, in quos hactenus tam multis editis legibus, nihil promouimus tamen. Hæc vbi dixit Cardinalis, quæ me narrante contempserant omnes, eadē nemo nō certatim laudibus est prosequutus, maxime tamen illud de erronibus, quoniam hoc ab ipso adiectum est. Adstabat autem parasitus quidam, qui videri volebat imitari morionem, sed ita simulabat, vt propior vero esset, tam frigidis dictis captans risum, vt ipse sæpius, quàm dicta sua rideretur. Excidebant homini tamen interdum quædam, adeo non absurda, vt fidem adagio facerent, crebro iactu iaci aliquādo Venerem. Is ergo, dicente quodam è conuiuis. Iam meo sermone bene prouisum esse furibus, atque à Cardinale etiam cautum de erronibus, restare nunc vti his prȩterea consuleretur publicitus, quos ad egestatem morbus aut senectus impulisset, atq; ad labores vnde viui possit, reddidisset impotes. Sine, inquit, me. nā ego & hoc recte vt fiat, videro. Etenim hoc genus hominum misere cupio aliquo è conspectu amoliri meo, ita me male vexarunt sæpe, cùm querulis illis opplorationibus flagitarent pecuniam, quas nunquam tamen tam commode potuerunt occinere, vt nummū à me extorquerent. Quippe semper alterum euenit, vt aut non libeat dare, aut ne liceat quidem, quando nihil est quod detur. Itaque nunc cœperunt sapere. nam ne perdant operam, vbi me præterire vident, prȩtermittunt taciti, ita nihil à me sperāt amplius, [redacted] Sed illos ego mendicos omnes lata lege distribui ac dispartiri iubeo in Benedictinorum cœnobia, & fieri laicos vt vocant monachos. Mulieres moniales esse impero. Subrisit Cardinalis & approbat ioco, cæteri etiam serio. En mi, More quàm longo te sermone oneraui, quod tam diu facere planè puduisset, me, nisi tu & cupide flagitasses, & sic videreris audire, tanquam nolles quicquam eius confabulationis omitti, quæ quanquam aliquanto perstrictius, narranda tamen mihi fuit omnino propter eorum iudicium, qui quæ me dicente spreuerant, eadem rursus euestigio non improbante Cardinale, etiam ipsi comprobarunt, vsqueadeo assentātes ei, vt parasiti quoque eius inuentis, quæ dominus per iocum nō aspernabatur, adblandirentur, & serio propemodum admitterent. Vt hinc possis æstimare, quanti me ac mea consilia, aulici forent æstimaturi. Profecto mi Raphael inquam, magna me affecisti voluptate, ita sunt abs te dicta prudenter simul & lepide omnia. præterea visus mihi interim sum non solum in patria versari, verumetiam repuerascere quodammodo iucunda recordatione Cardinalis illius, in cuius aula puer sum educatus. cuius viri memoriæ quod tu tā impense faues, non credas mi Raphael, quanto mihi sis effectus hoc nomine charior, cum esses alioqui charissimus. Cœterum non possum adhuc vllo pacto meam demutare sententiam, quin te planè putem, si animum inducas tuum, vt ne ab aulis principū abhorreas, in publicū posse te tuis consilijs plurimū boni conferre. quare nihil magis incumbit tuo, hoc est boni viri officio. Si quidē cum tuus senseat Plato, resp ita demum futuras esse felices, si aut regnent philosophi, aut reges philosophentur, quàm procul aberit felicitas, si philosophi regibus nec dignentur saltē suū impartiri consiliū? Non sunt, inquit ille, tam ingrati, quin id libenter facerent, imô multi libris editis iam fecerūt, si hij qui rerum potiuntur essent parati, bene consultis parēre. Sed bene haud dubie præuidit Plato, nisi reges philosophentur ipsi, nunquam futurum,

Prouerbiū vulgo iactatū apud medicos

vt peruersis opinionibus à pueris imbuti atq; infecti, penitus philosophantium comprobēt consilia: quod ipse quoque experiebatur apud Dionysium. An non me putas si apud aliquē regū decreta sana proponerē, & perniciosa malorū semina conarer illi euellere, protinus aut eijciendum aut habendum ludibrio? Age, finge me apud regem esse Gallorum, atque in eius considere consilio, dum in secretissimo secessu præsidente rege ipso in corona prudētissimorū hominū magnis agitur studijs, quibus artibus ac machinamentis Mediolanum retineat, ac fugitiuam illā Neapolim ad se retrahat: postea vero euertat Venetos, ac totam Italiam subijciat sibi, deinde Flandros, Brabantos, totam postremo Burgundiam suę faciat ditionis, atq, alias præterea gentes, quarū regnū ia olim animo inuasit. Hic dū alius suadet feriendum cum Venetis fœdus tantisper duraturū, dū ipsis fuerit commodū, cū illis cōmunicandum consilium, quin deponendam quoq; apud eosdem aliquā prędæ partē, quam rebus ex sententia peractis repetat. Dum alius consulit conducendos Germanos, alius pecunia demulcendos Heluetios, Alius aduersum numē imperatoriæ maiestatis, auro, velut anathemate, propitiandum. Dum alij videtur cū Arragonum rege cōponendas esse res, & alieno Nauarię regno, velut pacis authoramento cedendum: alius interim censet Castelliæ principem aliqua spe affinitatis irretiendum, atque aulicos nobiles aliquot in suam factionem certa pensione esse pertrahendos. Dum maximus omnium nodus occurrit, quid statuendum interim de Anglia sit. Cæterum de pace tractandum tamen, & constringenda, firmissimis vinculis semper infirma societas amici vocentur, suscipiantur vt inimici, Habendos igitur paratos, velut in statione Scotos, ad omnem intentos occasionem, si quid se commoueant Angli, protinus immittendos, Ad hæc fouendum exulem nobilem aliquem occulte, namque id aperte ne fiat prohibent fœdera, qui id regnum sibi deberi contendat, vt ea velut ansa contineat, suspectum sibi principem. Hic, inquam, in tanto rerum molimine, tot egregijs viris ad bellum sua certatim consilia conferentibus, si ego homúcio surgam, ac verti iubeam vela, omittendam Italiam censeam, & domi dicam esse manendum, vnum Galliæ regnum ferè maius esse, quàm vt commode possit ab vno administrari, ne sibi putet rex de alijs adijciendis esse cogitandum, Tum si illis proponerem decreta Achoriorum populi, Vtopiēsium insulæ ad Euronoton oppositi, qui quum olim bellum gessissent, vt regi suo aliud obtinerent regnum, quod affinitatis antiquæ causa sibi contendebat hæreditate deberi, consequuti tandem id, vbi viderunt nihilo sibi minus esse molestiæ in retinēdo, quàm in quærendo pertulerant, verùm assidua pullulare semina, vel internę rebellionis, vel externæ incursionis in deditos, ita semper aut pro illis, aut cōtra pugnandum, nunquam dari facultatem dimittendi exercitus, compilari interim se, efferri foras pecuniam, alienæ gloriolæ suum impendi sanguinem, pacem nihilo tutiorem, domi corruptos bello mores, imbibitam latrocinandi libidinem, confirmatam cædibus audaciam, leges esse contemptui, quod rex in duorum curam regnorum distractus, minus in vtrumuis animum posset intendere. Cum viderent alioqui tantis malis nullum finem fore, inito tandem consilio, regi suo humanissime fecerunt optionem retinendi vtrius regni vellet. nā vtriusque non fore potestatem, se plures esse, quā qui à dimidiato possint rege gubernari, quum nemo sit libenter admissurus mulionem sibi cum alio communem. Ita coactus est ille bonus princeps, nouo regno cuipiam ex amicis relicto (qui breui etiam post eiectus est) antiquo esse contētus. Præterea si ostenderem omnes hos conatus bellorum, quibus tot nationes eius causa tumultuarētur, quum thesauros eius exhausissent, ac destruxissent populum, aliqua tandem fortuna frustra cessuros tamen, proinde auitum regnum coleret, ornaret quantum posset, & faceret quàm florentissimum. Amet suos, & ametur à suis, cum his vnà viuat, imperetque suauiter, atque alia regna valere sinat, quando id quod nunc ei contigisset, satis amplum superq; esset. Hanc orationē quibus auribus mi More, putas excipiendam? Profecto non valde pronis, inquam. Pergamus ergo inquit, si consiliarijs cū rege quopiam tractantibus, & cominiscentibus, quibus technis ei queant coaceruare thesauros, dum vnus intendēdā consulit æstimationem monetæ, quum ipsi sit eroganda pecunia. deijciendam rursus infra iustum, quum fuerit corroganda. vti & multum æris paruo dissoluat, & pro paruo multum recipiat: Dum alius suadet vt bellum simulet, atque eo prætextu, coacta pecunia, cum visum erit, faciat pacē sanctis cæremonijs, quo plebeculę oculis fiat præstigium, miseratus videlicet humanum sanguinem princeps pius. Dum alius ei suggerit in mentem, antiquas quasdam, & tineis adesas leges, longa desuetudine antiquatas, quas quod nemo latas meminisset, omnes sint transgressi, earum ergo mulctas iubeat exigi, nullū vberiorē prouentum esse, nullū magis honorificum, vtpote qui iustitiæ præ se personam ferat. Dum ab alio admonetur, vti sub magnis mulctis multa prohibeat, maxime talia, quæ ne fiant, in rem sit populi, post pecunia cum illis dispenset, quorum cōmodis obstat interdictum, sic & à populo gratiam iniri, & duplex adferri compendium, vel dum hi mulctantur, quos quæstus cupiditas pellexit in casses, vel dū alijs vendit priuilegia tāto pluris, quāto scilicet fuerit melior princeps, vtpote qui grauatim quicquam

contra

Tecte gallos dehortatur ab Italia petenda.

Heluetij conductitij.

Exēplū annotādum

contra populi commodum priuato cuiquam indulgeat, & ob id non nisi magno precio. Dũ alius ei persuadet obstringendos sibi iudices, qui quauis in re pro regio iure disceptent, accersendos præterea in palatium, atq; inuitãdos vti coram se de suis rebus disserãt; ita nullam causam eius tam aperte iniquam fore, in qua non aliquis eorum vel contradicendi studio, vel pudore dicendi eadem, vel quo gratiã ineãt, apud eum aliquam reperiant rimã, qua possit intendi calumnia. Sic dum iudicibus diuersa sentientibus, res per se clarissima disputatur, & veritas in quæstionem venit, ansam cõmodum regi dari, pro suo cõmodo ius interpretandi cæteros aut pudore accessuros, aut metu, sic intrepide fertur postea pro tribunali sententia. Neque enim deesse prætextus potest pronuncianti pro principe. Nempe cui satis est aut æquitatem à sua parte esse, aut verba legis, aut contortum scripti sensum, aut quę legibus deniq; omnibus præponderat, apud religiosos iudices principis indisputabilẽ prerogatiuam Dum omnes in Crassiano illo cõsentiunt atq; conspirant, Nullam auri vim satis esse principi, cui sit alendus exercitus. preterea nihil iniuste regem facere, vt maxime etiã velit, posse. Quippe omnia omnium eius esse, vt homines etiam ipsos: tantum verò cuique esse proprium, quantum regis benignitas ei non ademerit, quod ipsum vt quàm minimũ sit, principis multum referre, vt cuius tutamẽtum in eo situm sit, ne populus diuitijs ac libertate lasciuiat, quod hæ res minus patienter ferant dura atq; iniusta imperia, quum contrà egestas atq; inopia retundat animos, ac patientes reddat, adimatq; pressis generosos rebellandi spiritus. Hic si ego rursus adsurgens contendam, hæc consilia omnia regi & inhonesta esse, & perniciosa, Cuius nõ honor modo, sed securitas quoq; in populi magis opibus sita sit quàm suis: quos si ostendam regem sibi deligere sua causa, non regis, videlicet vti eius labore ac studio ipsi cõmode viuant, tutiq; ab iniurijs, eoq; magis ad principẽ eã pertinere curã, vt populo bene sit suo, quã vt sibi, nõ aliter ac pastoris officiũ est, oues potius quã semet pascere, quatenus opilio est. Nã quod populi egestatem censeant pacis præsidium esse, longissime aberrare eos, ipsa res docet. Nempe vbi plus rixarũ comperias, quàm inter mendicos? Quis intentius mutationi rerum studet, quàm cui minime placet præsens vitæ status? Aut cui deniq; audacior impetus ad conturbanda omnia, spe alicunde lucrandi, quàm cui iam nihil est quod possit perdere? Quod si rex aliquis adeo aut contemptus esset, aut inuisus suis, vt aliter eos continere in officio non possit, nisi contumelijs, compilatione, & sectione grassetur, eosq; redigat ad mendicitatem, præstiterit illi profecto regno se abdicare, quàm his retinere artibus: quibus quanquam imperij nomẽ retineat, certe amittit maiestatem. Neque enim regiæ dignitatis est, imperium in mẽdicos exercere, sed in opulentos potius, atque felices. Quod ipsum sensit certe vir erecti ac sublimis animi Fabricius, cũ respõderet, malle se imperare diuitibus, quàm diuitem esse. Et profecto vnum aliquem voluptate ac delicijs fluere, gementibus vndique ac lamentantibus alijs, hoc non est regni, sed carceris esse custodem. Deniq; vt imperitissimus medicus est, qui morbum nescit nisi morbo curare, ita qui vitã ciuium nõ nouit alia via corrigere, quã adẽptis vitæ cõmodis, is se nescire fateatur imperare liberis. quin aut inertiã potius mutet suã, aut superbiã nã his ferè vitijs accidit, vt populus eum contẽnat, vel habeat odio. Viuat innocuus de suo, sumptus ad reditus accommodet, refrenet maleficia, & rectà institutione suorum præueniat potius, quàm sinat increscere, quæ deinde puniat. leges abrogatas consuetudine haud temerè reuocet, præsertim quæ diu desitæ nunquam desyderatæ sunt. neq; vnquam cõmissi nomine eiusmodi quicquam capiat, quale priuatum quempiam iudex, velut iniquũ ac vafrũ non pateretur accipere. Hic si proponerem illis Macarensiũ legẽ, qui & ipsi non longe admodũ absunt ab Vtopia, quorũ rex, quo primũ die auspicatur imperiũ, magnis adhibitis sacrificijs iuriurando astringitur, nunquã se vno tempore supra mille auri pondo in thesauris habiturum, aut argenti, quãtum eius auri precium æquet. Hanc legem ferunt ab optimo quodã rege institutam, cui maiori curæ fuit patriæ commodũ, quã diuitiæ suæ, velut obicem aceruandæ pecunię tantæ, quanta faceret inopiam eius in populo. Nempe eum thesaurum videbat suffecturum, siue regi aduersus rebelleis, siue regno aduersus hostium incursiones esset confligendum. Cæterum minorem esse quàm vt animos faciat inuadendi aliena, quę potissima condendæ legis causa fuit. Proxima, quod sic prospectũ putauit, ne desit pecunia, quæ in quotidiana ciuium cõmutatione versetur; & quum regi necesse est erogare, quicquid thesauro supra legitimũ accreuit modũ, non quęsiturum censuit occasiones iniuriæ. Talis rex & malis erit formidini, & à bonis amabitur. Hæc ergo atq; huiusmodi si ingererem apud homines, in contrariam partem vehementer inclinatos, quàm surdis essem narraturus fabulam? Surdissimis inquam, haud dubie, neque hercule miror, neque mihi videntur (vt vere dicam) huiusmodi sermones ingerendi, aut talia danda consilia, quæ certus sis nunquam admissum iri. Quid enim prodesse possit, aut quomodo in illorum pectus influere sermo tam insolens, quorum præoccupauit animos, atq; insedit penitus diuersa persuasio? Apud amiculos in familiari colloquio non insuauis est hæc philosophia scholastica. Cæterum in consilijs principũ, vbi res magnæ, magna autoritate agũtur, non est his rebus locus.

Hoc est

Crassi dictum.

Mira lex Macarẽsium

Prouerbium.

Philosophia scholastica.

Hoc est, inquit ille, quod dicebam, non esse apud principes locum philosophiæ. Imò inquam, est verum, non huic scholasticæ, quæ quiduis putet vbiuis cõuenire, sed est alia philosophia ciuilior, quæ suá nouit scená, eiq́, sese accõmodans, in ea fabula quæ in manibus est, suas partes concinne & cum decoro tutatur. Hac vtendum est tibi. Alioquin dum agitur quæpiam Plauti comœdia, nugantibus inter se vernulis, si tu in proscenıũ prodeas habitu philosophico, & recenseas ex Octauia locum in quo Seneca disputat cum Nerone, nonne præstiterit egisse mutam personam, quàm aliena recitando talem fecisse tragicomœdiam? Corruperis enim peruerterisq́ue præsenté fabulam, dũ diuersa permisces, etiam si ea quæ tu affers, meliora fuerint. Quæcũq; fabula in manu est, eam age quam potes optime, neq; ideo totam perturbes, quod tibi in mentem venit alterius, quę sit lepidior. Sic est in Rep. sic in cõsultationibus principum. Si radicitus euelli non posśint opiniones prauæ, nec receptis vsu vitijs mederi queas ex animi tui sententia, non ideo tamen deserenda Resp. est, & in tempestate nauis destituenda est, quoniam ventos inhibere non posśis. At neq; insuetus & insolens sermo inculcandus, quem scias apud diuersa persuasos pondus non habiturũ, sed obliquo ductu conandum est, atq; adnitendũ tibi, vti pro tua virili omnia tractes cõmode. & quod in bonum nequis vertere, efficias saltem, vt sit quàm minime malũ. Nam vt omnia bene sint, fieri non potest, nisi omnes boni sint, quod ad aliquot abhinc annos adhuc nõ expecto. Hac inquit, arte nihil fieret aliud, quàm ne dũ aliorum furori mederi studeo, ipse cũ illis insaniā. Nam si vera loqui volo, talia loquar necesse est. Cæterum falsa loqui, sit ne philosophi nescio, certe non est meum. Quanquam ille meus sermo vt fuerit fortasse ingratus illis, atq; molestus, ita non video cur videri debeat vsq, ad ineptias insolens. Quod si aut ea dicerem, quæ fingit Plato in sua Rep. aut ea quæ faciunt Vtopienses in sua, hæc quanquam essent (vt certe sunt) meliora tamen aliena videri posśint, quod hic singulorum priuatę sunt posśesśiones, illic omnia sunt cõmunia. Meus verò sermo nisi quod ad eos qui statuissent secum, ruere diuersa via pręcipites, iucundus esse non potest, qui reuocet ac præmonstret pericula, alioqui quid habuit, quod non vbiuis dici vel conueniat, vel oporteat? Equidem si omittẽda sunt omnia tanquam insolentia atq, absurda, quæcunque peruersi mores hominum fecerunt, vt videri posśint aliena, dissimulemus oportet apud Christianos pleraq; omnia, quæ Christus docuit, ac dissimulari vsqueadeo vetuit, vt ea quoq, quę ipse in aures insusurrasset suis palàm in tectis iusserit prædicari. Quorum maxima pars ab istis moribus lõge est alienior, quàm mea fuit oratio. Nisi quod nonnulli cõcionatores, homines callidi, tuum illud consilium secuti puto, quando mores suos homines ad Christi normam grauatim paterentur aptari, doctrinam eius velut regulam plumbeam accommodauerũt ad mores, vt aliquo saltem pacto coniungerentur scilicet: qua re nihil video quid profecerint, nisi vt securius liceat esse malos, atq, ipse profecto tantundem proficiam in consilijs principum. Nam aut diuersa sentiam, quod perinde fuerit, ac si nihil sentiā. aut eadem, & ipsorum adiutor sim, vt inquit Mitio Terentianus, insaniæ. Nam obliquus ille ductus tuus non video quid sibi velit, quo censes adnitendum, si non posśint omnia reddi bona, tamen vt tractentur commode, fiatq́; quoad licet, quàm minime mala. Quippe non est ibi dissimulandi locus: nec licet conniuere. approbanda sunt aperte pesśima consilia, & decretis pestilentisśimis subscribẽdum est. Speculatoris vice fuerit, ac penè proditoris, etiam qui improbe consulta, maligne laudauerit. Porro nihil occurrit, in quo prodesse quicquam posśis, in eos delatus collegas, qui vel optimum virum facilius corruperint, quā ipsi corrigantur. quorum peruersa consuetudine vel deprauaberis, vel ipse integer atq, innocens, alienæ malitiæ stultitiæq́; prætexeris, tantum abest vt aliquid posśit in melius obliquo illo ductu conuertere. Quam ob rem pulcherrima similitudine declarat Plato, cur merito sapientes abstineant a capessenda Repub. Quippe quũ populũ videant in plateas effusum asśiduis imbribus perfundi, nec persuadere queāt illis, vt se subducāt pluuiæ, tectaque subeant: gnari nihil profuturos sese, si exeant quàm vt vnà compluantur, semet intra tecta continent, habentes satis, quando alienæ stultitiæ non posśunt mederi, si ipsi saltem sint in tuto. Quanquā profecto mi More (vt ea vere dicam, quæ meus animus fert) mihi videtur vbicunque priuatæ sunt posśesśiones, vbi omnes omnia pecunijs metiuntur, ibi vix vnquā posse fieri, vt cum Repub. aut iuste agatur, aut prospere, nisi vel ibi sentias agi iuste, vbi optima quęque perueniunt ad pesśimos, vel ibi feliciter, vbi omnia diuiduntur in paucisśimos, nec illos habitos vndecunq. commode, cæteris vero planè miseris. Quam ob rē quũ apud animum meum reputo prudentisśima atque sanctisśima instituta Vtopiensium, apud quos tam paucis legibus, tam commode res administrantur, vt & virtuti precium sit, & tamen æquatis rebus omnia abundent omnibus, tũ vbi his eorum moribus ex aduerso comparo tot nationes, alias semper ordinantes, nec vllā satis ordinatam vnquam earũ omniũ, in quibus quod quisque nactus fuerit, suum vocat priuatum, quorum tam multæ indies conditæ leges nõ sufficiũt, vel vt consequatur quisquā, vel vt tueatur, vel vt satis internoscat ab alieno, illud quod suum inuicem quisque priuatum nominat, id quod facile indicant infinita illa tam asśidue nascentia, quàm nunquam finienda

nienda

ὁμοίωσις
mira
κωφὸν πρόσωπον

Vtopiẽsiũ instituta

nienda lingua, hæc inquam, dum apud me cõsidero æquior Platoni fio, minusque demiror, dedignatum illis leges ferre vllas, qui recusabant eas, quibus ex æquo omnes omnia partirentur commoda. Siquidem facile præuidit homo prudentissimus, vnam atque vnicam illam esse viam ad salutem publicã, si rerum indicatur æqualitas, quæ nescio an vnquã possit obseruari, vbi sua sunt singulorum propria. Nam quum certis titulis quisque quantum potest ad se conuertit, quantacunq; fuerit rerum copia, eam omnẽ pauci inter se partiti, reliquis relinquunt inopiam, fereque accidit vt alteri sint alterorum sorte dignissimi, quum illi sint rapaces, improbi, atque inutiles, contra ij modesti viri ac simplices, & quotidiana industria in publicũ quam in semet benigniores. Adeo mihi certe persuadeo, res æquabili ac iusta aliqua ratione distribui, aut feliciter agi cum rebus mortalium, nisi sublata prorsus proprietate, non posse. Sed manente illa, mansuram semper apud multo maximam multoq; optimam hominum partem, egestatis & erumnarum anxiam atque ineuitabilem sarcinam. Quam vt fateor leuari aliquantulũ posse, sic tolli planè contendo non posse. Nẽpe si statuatur ne quis supra certum agri modum possideat, & vti sit legitimus cuiq; census pecuniæ, si fuerit legibus quibusdam cautum, vt neq; sit princeps nimium potens, neq; populus nimis insolens, Tum magistratus ne ambiantur, neu dentur venum, aut sumptus in illis fieri sit necesse, alioquin & occasio datur per fraudem ac rapinas sarciendæ pecuniæ, & fit necessitas eis muneribus præficiendi diuites, quæ potius fuerant administrãda prudentibus talibus inquam legibus, quemadmodum ægra assiduis solent fomentis fulciri corpora deploratæ valetudinis, ita hæc quoque mala leniri queant, ac mitigari. vt sanentur vero, atque in bonum redeant habitum, nulla omnino spes est, dum sua cuique sunt propria. Quin dum vnius partis curæ studes, aliarum vulnus exasperaueris: ita mutuo nascitur ex alterius medela alterius morbus, quando nihil sic adijci cuiquam potest, vt non idem adimatur alij. At mihi, inquam, contra videtur, ibi nunquam commode viui posse, vbi omnia sint communia. Nam quo pacto suppetat copia rerum, vnoquoque ab labore subducente se? vtpote quem neque sui quæstus vrget ratio, & alienæ industriæ fiducia reddit segnem. At quum & stimuletur inopia, neque quod quisquã fuerit nactus, id pro suo tueri vlla possit lege, an non necesse est perpetua cæde ac seditione laboretur? Sublata præsertim autoritate ac reuerentia magistratuum, cui quis esse locus possit apud homines taleis, quos inter nullum discrimen est, ne comminisci quidem queo. Non miror, inquit, sic videri tibi, quippe cui eius imago rei aut nulla succurrit, aut falsa. Verum si in Vtopia fuisses mecum, moresq; eorum atque instituta vidisses præsens vt ego feci, qui plus annis quinque ibi vixi, neque vnquam voluissem inde discedere, nisi vt nouum illum orbem proderem, tum planè faterẽre, populum recte institutum nusquam alibi te vidisse quàm illic. Atqui profecto inquit Petrus Ægidius, ægre persuadeas mihi, melius institutum populum in nouo illo, quàm in hoc noto nobis orbe reperiri, vt in quo neq; deteriora ingenia & vetustiores opinor esse, quàm in illo Resp. & in quibus plurima ad vitam commoda longus inuenit vsus, vt ne adijciam apud nos casu reperta quædã, quibus excogitandis nullũ potuisset ingenium sufficere. Quod ad vetustatem, inquit ille, rerum attinet publicarum, tum pronunciare posses rectius, si historias illius orbis perlegisses, quibus si fides haberi debet, prius apud eos erat vrbes, quàm homines apud nos. iam vero quicquid hactenus vel ingenium inuenit, vel casus reperit, hoc vtrobique potuit extitisse. Ceterũ ego certe puto, vt illis præstemus ingenio, studio tamen atque industria longe à tergo relinquimur. Nam (vt ipsorum habent annales) ante appulsum illuc nostrum, de rebus nostris (quos illi vocãt Vltræquinoctialeis) nihil vnquam quicquam audierant, nisi quod olim annis ab hinc ducentis supra mille, nauis quædam apud insulam Vtopiam naufragio perijt, quam tempestas eò detulerat. Electi sunt in littus Rhomani quidam atq; Ægyptij, qui postea nunquam inde discessere. Hanc vnam occasionem vide quàm commodam illis sua fecit industria. Nihil artis erat intra Rhomanum imperium, vnde possit aliqui esse vsus, quod non illi aut ab expositis hospitibus didicerint, aut acceptis quærendi seminibus adinuenerint. tanto bono fuit illis aliquos hinc semel illuc esse delatos. At si qua similis fortuna quempiam antehac illinc huc perpulerit, tam penitus hoc obliteratum est, quàm istud quoque forsan excidet posteris, me aliquando illic fuisse. Et vt illi vno statim congressu quicquid à nobis commode inuentum est, fecerunt suum: Sic diu futurum puto, priusquã nos accipiamus quicquã, quod apud illos melius quam nobis est institutum. Quod vnum maxime esse reor in causa, cur quum neq; ingenio, neque opibus inferiores simus eis, ipsorum tamen res quam nostra prudentius administretur, & felicius efflorescat. Ergo mi Raphael inquam, quæso te atque obsecro, describe nobis insulam, nec velis esse breuis, sed explices ordine agros, fluuios, vrbes, homines, mores, instituta, leges, ac deniq; omnia quæ nos putes velle cognoscere. putabis autem velle quicquid adhuc nescimus. Nihil, inquit, faciam libentius. Nam hæc in promptu habeo, sed res ocium poscit. Eamus ergo, inquam, intro pransum, mox tempus nostro arbitratu sumemus. Fiat inquit. Ita ingressi prande-

prandemus, pransi, in eundem reuersi locum, in eodem sedili consedimus, ac iussis ministris, ne quis interpellaret, ego ac Petrus Ægidius hortamur Raphaelem, vt præstet quod erat pollicitus. Is ergo vbi nos vidit intentos atque auidos audiendi, quum paulisper tacitus & cogitabundus assedisset, hunc in modum exorsus est.

PRIMI LIBRI FINIS.

VTOPIÆ,

SIVE SERMONIS

QVEM RAPHAEL HYTHLODAEVS, DE OPTIMO REIPVBLICAE STATV HABVIT, LIBER SECVNDVS.

Situs & forma Vtopiæ nouę insulæ.

Topiensium insula in media sui parte (nam hac latissima est) millia passuum ducenta porrigitur, magnumque per insulæ spacium nō multo angustior fines versus paulatī vtrinque tenuatur: hi velut circumducti circino quingentorum ambitu millium, insulam totam in lunæ speciem renascētis effigiant. Cuius cornua fretum interfluens, millibus passuū plus minus vndecim dirimit, ac per ingens inane diffusum, circumiectu vndique terrę prohibitis ventis, vasti in morē lacus stagnans magis quàm sæuiens, omnē propè eius terræ aluum pro portu facit magnoq; hominum vsu naues quaquā versus transmittit. fauces hinc vadis, inde saxis formidolosæ. In medio fermè interstitio vna rupes eminet, eoq; innoxia, cui inædificatā turrim præsidio tenent, cæteræ latentes & insidiosæ. Canales solis ipsis noti, atq; ideo non temere accidit, vti exterius quisquam hūc in sinum, nisi Vtopiano duce, penetret, vt in quem vix ipsis tutus ingressus est, nisi signis quibusdam è littore viam regentibus. His in diuersa translatis locis, hostium quamlibet numerosam classem facile in perniciem traherent. Ab altera parte nō infrequentes portus. At vbiq, descensus in terram ita natura munitus, aut arte, vt ingentes copiæ paucis inde queāt propugnatoribus arceri. Cæterum vti fertur, vtiq, ipsa loci facies præ se fert, ea tellus olim nō ambiebatur mari. Sed Vtopus (cuius vtpote victoris nomē refert insula, nam ante id temporis Abraxa dicebatur, quique rudem atque agrestem turbam ad id quo nunc cæteros propè mortales antecellit cultus, humanitatisque perduxit) primo protin⁹ appulsu victoria potitus, passuū millia quindecim, qua parte tellus continenti adhæsit, exscindendum curauit, ac mare circum terram duxit. Quumque ad id operis non incolas modo coegisset (ne contumeliæ loco laborē ducerent) sed suos præterea milites omnes adiungeret, in tantam hominum multitudinem opere distributo, incredibili celeritate res perfecta; finitimos (qui initio vanitatē incepti riserant) admiratione successus ac terrore perculerit.

Loc⁹ natura tut⁹ vnico pſidio defenditur.

Stratagema ex mutatis signis.

Vtopia insula ab Vtopo duce

Hoc plus erat qua Isthmu pfodere

Facile fertur qd' omnibus cōmune est.

Oppida Vtopiæ insulæ.

Insula ciuitates habet quatuor et quinquaginta, spaciosas omnes ac magnificas, lingua, moribus, institutis, legibus prorsus ijsdē, idem situs omnium, eadem vbique quatenus per locum licet, rerū facies. Harum quę proximę intersunt milia quatuor ac viginti separāt. Nulla rursus est tam deserta, è qua non ad aliā vrbem pedibus queat vn⁹ itinere diei perueniri. Ciues quaque ex vrbe terni, senes ac rerū periti, tractatum de rebus insulæ cōmunibus, quotannis conueniunt Amaurotum. Nā (ea vrbs quod tanquā in vmbilico terrę sita maxime iacet omnium partiū legatis opportuna) prima princepsque habetur. Agri ita cōmode ciuitatibus assignati sunt, vt ab nulla parte minus soli quā XX passuū milia vna quęuis habeat ab aliqua multo etiā ampli⁹, videlicet quā parte longius vrbes inter se disiungūtur. Nulli vrbi cupido promouendorum finiū. Quippe quos habent agricolas, magis eorum se, quā dominos putant. Habēt ruri per omnes agros commode dispositas domos, rusticis instrumentis instructas. Hæ habitantur ciuibus per vices eò commigrantibus. Nulla familia rustica in viru mulieribusque pauciores habet quā quadraginta præter duos asscriptitios seruos, quibus pater materque familias graues ac maturi præficiuntur, & singulis tricenis familijs philarchus vnus. E quaq, familia viginti quotannis in vrbem remigrant hi, qui bienniū ruri compleuêre. In horum locum totidem recentes ex vrbe subrogantur, vt ab his qui annum ibi fuere, atque ideo rusticarum peritiores rerum, instituantur; alios anno sequentē docturi, ne si pariter omnes ibi noui, agricolationisque rudes essent, aliquid in annona per imperitiā peccaretur. Is innouandorū agricolarum mos, & si solennis sit, ne quisquam inuitus asperiorem vitam cogatur cōtinuare diutius, multi tamen quos rusticę rei studiū natura de-

Similitudo cōcordia facit. Vrbiū inter se mediocre īteruallū.

Distributio agrorum. At hinc hodie pestis reipub. omnium

Prima cura agricolationis.

natura delectat, plures sibi annos impetrant.

Agricolarum officia.

Agricolæ terram colunt, nutriunt animalia, ligna comparant, atq; in vrbem qua commodum est, terra, mariue conuehunt. Pullorum infinitam educant multitudinem mirabili artificio.

Mira ratio fouendi oua.

Neque enim incubant oua gallinæ, sed magnum eorum numerũ calore quodã æquabili fouentes animant, educantque, hi simul atque è testa prodiere, homines, vice matrum comitantur, & agnoscunt.

Vsus equorum.

Equos alunt perquam paucos, nec nisi ferocientes, neque aliũ in vsum quã exercendis rebus equestribus iuuentutis.

Vsus boũ

Nam omnẽ, seu colendi, seu vehendi laborem boues obeunt, quos (vt fatentur) equis impetu cedere, sic patientia vincere, nec tot obnoxios morbis putant, ad hæc minore impendio & operæ & sumptus ali, ac denique laboribus emeritos, in cibũ tandem vsui esse.

Cibus ac potus.

Semente in solum panem vtuntur. Nam aut vuarum vinum bibunt, aut pomorum, pirorũmue, aut deniq. aquam nonnunquã meram, sæpe etiam qua mel aut glycyrizam incoxerint, cuius haud exiguam habent copiam. Quum exploratum habeant (habent enim certissimum) quantũ annonæ consumat vrbs, & circumiectus vrbi conuentus; tamen multo amplius & sementis faciunt, & pecudum educant quàm quod in suos vsus sufficiat, reliquum imparturi finitimis.

Mod^9 sementis.

Quibuscunque rebus opus est, quæ res rure non habentur, eam supellectilem omnem ab vrbe petunt, & sine vlla rerum commutatione, à magistratibus vrbanis nullo negocio consequuntur. Nam illò singulo quoque mense plerique ad festum diem conueniunt. Quum frumentandi dies instat, magistratibus vrbanis agricolarum phylarchi denunciant, quantum ciuiũ numerum ad se mitti conueniat, quæ multitudo frumentatorum quum ad ipsum diem opportunè adsit, vno prope sereno die tota frumentatione defunguntur.

Mutua opa quãtũ valeat

DE VRBIBVS, AC NOMINAtim de Amauroto.

VRbium qui vnam norit, omnes nouerit. ita sunt inter se (quatenus loci natura non obstat) omnino similes. Depingã igitur vnã quampiam (neque enim admodũ refert quã) Sed quã potius, quã Amaurotũ? qua nec vlla dignior est, quippe cui senatus gratia reliquæ deferunt, nec vlla mihi notior, vt in qua annos quinque perpetuo vixerim.

Amauroti primariæ Vtopiẽsium vrbis descriptio.

Situ est igitur Amaurotum in leni deiectu montis; figura ferè quadrata Nam latitudo eius paulo infra collis incœpta verticem, millibus passuum duobus ad flumen Anydrõ pertinet, secundum ripam aliquanto longior.

Anydri fluminis descriptio.

Oritur Anydrus milibus octoginta supra Amaurotũ, modico fonte, sed aliorum occursu fluminum, atque in his duorum etiam mediocrium auctus, ante vrbem ipsam quingentos in latum passus extenditur, mox adhuc amplior, sexaginta millia prolapsus, excipitur Oceano. Hoc toto spacio, quod vrbẽ ac mare interiacet, ac supra vrbẽ quoque aliquot milia sex horas perpetuas influens æstus, ac refluus alternat celeri flumine. Quum sese pelagus infert, triginta in longum milia, totum Anydri alueum suis occupat vndis, profligato retrorsum fluuio.

Idem fit apud Anglos in flumine Thamisi

Tum aliquanto vltra, liquorem eius salsugine corrumpit, dehinc paulatim dulcescens amnis, syncerus vrbem perlabitur, ac refugientem vicissim purus & incorruptus, ad ipsas propè fauces insequitur. Vrbi aduersæ fluminis ripæ, non pilis ac sublicibus ligneis, sed ex opere lapideo, egregie arcuato ponte, commissa est, ab ea parte, quæ longissimè distat à mari, quò naues totum id latus vrbis possint inoffensæ præteruehi.

Et in hoc Londinum cũ Amauroto conuenit

Habent alium præterea fluuium, haud magnum quidem illum, sed perquàm placidum, ac iucundum. Nam ex eodem scaturiens monte, in quo ciuitas collocatur, mediam illam per deuexa perfluens, Anydro miscetur. Eius fluuij caput fontemque, quod paulo extra vrbem nascitur, munimentis amplexi Amaurotani iunxerunt oppido; ne si qua vis hostium ingruat, intercipi atque auerti aqua, neue corrumpi queat.

Vsus aquæ potabilis

Inde canalibus coctilibus, diuersim ad inferiores vrbis partes aqua diriuatur. Id sicubi locus fieri vetat, cisternis capacibus, collecta pluuia, tantũdem vsus adfert.

Mœniũ munimẽta.

Murus altus ac latus oppidum cingit. turribus ac propugnaculis frequens: arida fossa, sed alta, lataque, ac veprium sepibus impedita, tribus ab lateribus circumdat mœnia, quarto flumen ipsum pro fossa est.

Plateę cuiusmodi. ædificia.

Plateæ cùm ad vecturam, tum aduersus ventos descriptæ commodè: ædificia neutiquam sordida, quorum longa & totum per vicum perpetua series, aduersa domorum fronte conspicitur, has vicorum frontes via distinguit pedes viginti lata. Posterioribus ædium partibus, quanta est vici longitudo, hortus adiacet, latus, & vicorum tergis vndique circumseptus

Horti ædibus adhærẽtes.

Nulla domus est quę non, vt hostium in plateam, ita posticum in hortum habeat. Quin bifores quoque facili tractu manus apertiles, ac dein sua sponte coeũtes, quemuis intromittunt, ita nihil vsquã priuati est.

Hæc sapiũt cõmunitatẽ Platonia

Nam domos ipsas vnoquoque decennio sorte commutant. Hos hortos magnifaciunt. in his vineas, fructus, herbas, flores habent tanto nitore, cultuque, vt nihil fructuosius vsquam viderim, nihil elegantius. qua in re studium eorum, non ipsa voluptas modo, sed vicorum quoque inuicem de suo cuiusque horti cultu certamen accendit. & certe non aliud quicquam temere vrbe tota reperias, siue ad vsum ciuium, siue ad voluptatẽ commodius: eoque nullius rei, quàm huiusmodi hortorum, maiorem habuisse curam videtur is qui condidit.

Vtilitas hortorũ etiã Maroni prędicata.

Nam totam hanc vrbis figuram, iam inde ab initio descriptam

ab ipso Vtopo ferunt. Sed ornatum, cæterúq; cultum, quibus vnius ætatem hominis haud suffecturam vidit, posteris adijciendum reliquit. Itaque scriptum in annalibus habent, quos ab capta vsque insula, mille septingentorum, ac sexaginta annorum cōplectentes historiam, diligenter & religiose perscriptos adseruant, ædes initio humiles, ac veluti casas, & tuguria fuisse, è quolibet ligno temere factas, parietes luto obductos, culmina in aciem fastigiata stramentis operuerant. At nunc omnis domus visenda forma tabulatorum trium, parietū facies aut silice aut cementis aut latere coctili constructæ, in aluum introrsus congesto rudere. Tecta in planum subducta, quæ intritis quibusdam insternunt, nullius impendij, sed ea temperatura, quæ nec igni obnoxia sit, & tolerandis tempestatum iniurijs plumbum superet. Ventos è fenestris vitro (nam eius ibi creberrimus vsus est) expellunt. Interim etiam lino tenui, quod perlucido oleo, aut succino perlinunt, gemino nimirum commodo. Siquidem ad eum modū fit, vt & plus lucis transmittat, & ventorum minus admittat.

Vitreæ aut linteatæ fenestræ.

DE MAGISTRATIBUS.

TRiginta quæque familiæ magistratum sibi quotannis eligunt, quē sua prisca lingua Syphograntum vocant, recentiore phylarchum, Syphograntis decem cum suis familijs Traniborus olim, nunc Protophylarchus dictus præficitur. Demum Syphogranti omnes, qui sunt ducenti, iurati lecturos sese, quem maxime censent vtilem, suffragijs occultis renunciant principem vnum videlicet ex quatuor, quos eis populus nominauit. Nam à quaq; vrbis quarta parte, selectus vnus commendatur senatui. Principis magistratus perpetuus est in omnē illius vitam, nisi tyrannidis affectatæ suspicio impediat. Traniboros quotannis eligunt, cæterum haud temere commutant. Reliqui magistratus omnes annui. Tranibori tertio quoque die, interdum si res postulat, sæpius in consilium cum principe veniunt. de repub. consultant, controuersias priuatorum (si quæ sunt) quæ perquàm paucæ sunt, mature dirimunt. Syphograntos semper in senatum duos adsciscunt, atque omni die diuersos, cautumque vt ne quid ratum sit quod ad rempub. pertineat, de quo nō tribus in senatu diebus ante agitatum, quàm decretum sit. Extra senatum aut comitia publica, de rebus communibus inire consilia, capitale habetur. Hæc eò ferunt instituta, ne procliue esset, coniuratione principis ac Traniborum, oppresso per tyrannidem populo, statum reipub. mutare. Atque ideo quicquid magni momenti iudicatur, ad Syphograntorum comitia defertur, qui cum suis familijs communicata re, post inter se consultāt, ac suum consilium renunciant senatui. Interdū ad totius insulæ cōsiliū res defertur. Quin id quoque moris habet senatus, vt nihil quo die primū proponitur, eodē disputetur, sed in sequentē senatū differatur, ne quis vbi quod in buccam primum venerit, temere effutierit, ea potius excogitet postea, quib' decreta tueatur sua, quam quæ ex reip. vsu sint, malitque salutis publicę, quàm opinionis de se iacturam facere, peruerso quodam ac præpostero pudore, ne initio parum prospexisse videatur. Cui prospiciendum initio fuit, vt consulto potius, quàm cito loqueretur.

Tranibo rus, Vtopiēsium ligua sonat præfectū primarium.

Mira ratio creandi magistratus.

Tyrānis inuisa bene institutæ reipub.

Cito dirimendæ controuersiæ, quas nūc data opera in immēsum protogāt

Nihil subito statuendū.

Vtinam idē hodie fiat in nostris consilijs

Hoc sibi volebat vetus prouerbiu ἐν νυκτὶ βουλή

DE ARTIFICIIS.

ARs vna est omnibus viris mulieribusq; promiscua agricultura, cuius nemo est expers. Hac à pueritia erudiuntur omnes, partim in schola traditis præceptis, partim in agros viciniores vrbi, quasi per ludum educti, non intuentes modo, sed per exercitandi corporis occasionem tractantes etiam. Præter agriculturam (quæ est omnibus, vt dixi, communis) quilibet vnam quampiam, tanquam suam docetur, ea est ferè aut lanificium, aut operandi lini studium, aut cementariorū, aut fabri, seu ferrarij, seu materiarij artificium. Neque enim aliud est opificium vllum quod numerum aliquem dictu dignum occupet illic. Nam vestes, quarum, nisi quod habitu sexus discernitur, & cœlibatus à coniugio, vna per totam insulam forma est, eademque per omne æuum perpetua, nec ad oculum indecora, & ad corporis motum habilis, tum ad frigoris æstusque rationem apposita. Eas inquam, quæque sibi familia conficit. Sed ex alijs illis artibus vnusquisque aliquam discit, nec viri modo, sed mulieres etiam. Cæterum hæ velut imbecilliores leuiora tractant, lanam ferè linumque operantur, viris artes reliquæ magis laboriosæ mandantur. Maxima ex parte quisque in patrijs artibus educatur. nam eò plerique natura feruntur, quod si quem animus aliò trahat, in eius opificij, cuius capitur studio, familiam quampiam adoptione traducitur. cura non à patre modo eius, sed magistratibus etiam præstita, vt graui atque honesto patrifamilias mancipetur. Quin si quis vnam perdoctus artem, aliam præterea cupiuerit, eodem modo permittitur. Vtramque nactus, vtram velit exercet, nisi alterutra ciuitas magis egeat. Syphograntorum præcipuum ac prope vnicum negocium est, curare ac prospicere, ne quisquā desideat ociosus, sed vt suę quisque arti sedulo incumbat, nec ab summo mane tamen, ad multam vsque noctem perpetuo labore, velut iumenta, fatigatus, nam ea plusquàm seruilis ærumna est, quæ tamen vbique ferè opificum vita est, exceptis Vtopiensibus, qui cum in horas vigintiquatuor æquales diem

Agricolatio cōmunis omnium, quam nunc in paucos cōtemptos reijcimus. Artes ad necessitatē nō ad luxū discēdæ

Cult' similitudo

Nemo est vt i expers artificij.

Ad quā quisq; natura sit apposit' eā discat artem

Ociosi pellendi è Repub.

Moderādus opificū labor.

diem connumerata nocte diuidant, sex duntaxat operi deputant, tres ante meridiē, à quibus prandium ineunt atq; à prandio duas pomeridianas horas quū interquieuerint, tres deinde rursus labori datas, cœna claudunt. Quū primam horā ab meridie numerent: sub octauam cubitum eunt. horas octo somnus vendicat. Quicquid inter operis horas ac somni cibique medium esse, id suo cuiusque arbitrio permittitur, non quo per luxum aut segnitiē abutatur, sed quod ab opificio suo liberum, ex animi sententia in aliud quippiam studij bene collocet. has intercapedines plerique impendunt literis. Solenne est enim publicas quotidie lectiones haberi antelucanis horis, quibus vt intersint, ij duntaxat adiguntur, qui ad literas nominatim selecti sunt. Cæterum ex omni ordine mares simul ac fœminæ multitudo maxima ad audiendas lectiones, alij alias, prout cuiusque fert natura, confluit.

Studia literarum.

Hoc ipsum tempus tamen si quis arti suæ malit insumere quod multis vsu venit (quorum animus in nullius contemplatione disciplinæ consurgit) haud prohibetur, quin laudatur quoque vt vtilis reipublicæ. Super cœnam tum vnam horam ludendo producunt, æstate in hortis, hyeme in aulis illis communibus in quibus comedunt. Ibi aut musicen exercent, aut se sermone recreant. Aleam atque id genus ineptos ac perniciosos ludos ne cognoscunt quidem, cæterum duos habent in vsu ludos, latrunculorum ludo non dissimiles. Alterum numerorum pugnam, in qua numerus numerum prædatur. Alterū in quo collata acie cum virtutibus vitia confligunt.

Lusus in cœnis

At nunc alea principū lusus est

Lusus vtiles quoque,

Quo in ludo perquam scite ostenditur & vitiorum inter se dissidium, & aduersus virtutes concordia, item quæ vitia quibus se virtutibus opponant, quibus viribus aperte oppugnent quibus machinamentis ab obliquo adoriantur, quo præsidio virtutes vitiorū vires infringant, quibus artibus eorū conatus eludant quibus deniq; modis alterutra pars victoriæ compos fiat. Sed hoc loco ne quid erretis, quiddā pressius intuendum est. Etenim quod sex duntaxat horas in opere sunt, fieri fortasse potest, vt inopiam aliquam putes necessariarum rerum sequi. Quod tam longe abest vt accidat, vt ad temporis ad omnium rerum copiam, quæ quidem ad vitæ vel necessitatem requirantur, vel commoditatem non sufficiat modo, sed supersit etiam, id quod vos quoque intelligetis. si vobiscum reputetis, apud alias gentes quam magna populi pars iners degit.

Ociosorum hominum genera

Primum mulieres ferè omnes totius summæ dimidium, aut sicubi mulieres negociosæ sunt, vt ibi plurimū, earū vice viri stertunt. Ad hęc sacerdotum ac religiosorum, quos vocant, quanta quàmque ociosa turba? Adijce diuites omnes maxime prædiorum dominos, quos vulgo generosos appellant, ac nobiles. his adnumera ipsorum famulitium, totam videlicet illam cetratorū nebulonum colluuiē. robustos denique ac valentes mendicos adiunge, morbum quempiam prætexentes inertiæ multo certo pauciores esse, quàm putaras, inuenies eos, quorū labore constant hæc omnia, quibus mortales vtuntur.

Δορυφόρων κ[illegible] [illegible]

Prudentissime dictum.

Expende nunc tecum, ex his ipsis quā pauci in necessarijs opificijs versantur. Siquidem vbi omnia pecunijs metimur, multas artes necesse est exerceri inanes prorsus ac superfluas, luxus tantum ac libidinis ministras. Nam hęc ipsa multitudo quę nunc operatur, si partiretur in tam paucas artes, quam paucas commodus naturæ vsus postulat, in tanta rerum abundantia, quantam nunc esse necesse sit, precia nimirum viliora forent, quàm vt artifices inde vitā tueri suam possent. At si isti omnes, quos nunc inertes artes distringunt, ac tota insuper ocio ac desidia languescens turba: quorum vnus quiuis earum rerum, quæ aliorum laboribus suppeditantur, quantum duo earundem operatores, consumit: in opera vniuersi atque eadem vtilia collocarentur, facile animaduertis quantulum temporis ad suppeditanda omnia, quæ vel necessitatis ratio, vel commoditatis efflagitet (adde voluptatis etiam, quæ quidem vera sic ac naturalis) abunde satis superque foret. atque id ipsum in Vtopia res ipsa perspicuum facit. Nam illic in tota vrbe cum adiacente vicinia vix homines quingenti ex omni virorum ac mulierum numero, quorum ætas ac robur operi sufficit, vacatio permittitur.

Ne magistratus quidē ab opere cessant

In his Syphogranti (quanquam leges eos labore soluerunt) ipsi tamen sese non eximunt, quo facilius exemplo suo reliquos ad labores inuitent. Eadem immunitate gaudent hi, quibus cōmendatione sacerdotum persuasus populus occultis Syphograntorum suffragijs ad perdiscendas disciplinas perpetuam vacationem indulget. Quorum si quis conceptam de se spem fefellerit: ad opifices retruditur, contraq; non raenter vsu venit, vt mæchanicus quispiā, subcisiuas illas horas tā gnauiter impendant literis, tantū diligentia proficiat vt opificiò suo exēptus, in literatorū classem prouehatur. Ex hoc literatorum ordine legati, sacerdotes, Tranibori, ac ipse denique deligitur princeps, quem illi prisca ipsorum lingua Barzanem, recentiore Ademum adpellant.

Soli literati ad magistratus vocātur

Reliqua ferè multitudo omnis, quum neq; ociosa sit, nec inutilibus opificijs occupata, procliuis æstimatio est, quam paucæ horæ quantum boni operis pariant ad ea quæ commemoraui, hoc præterea facilitatis accedit, quod in necessarijs plerisque artibus minore opera quā aliæ gentes opus habent.

Quomodo vitētur impēsæ in ædificijs.

Nam primum ædificiorum aut structura aut refectio ideo tam multorum assiduam vbique requirit operam, quod quæ pater ædificauit, hæres parum frugi paulatim dilabi sinit, ita quod minimo tueri potuit successor eius de integro, impendio magno cogitur instaurare, quin, frequenter

etiam quæ domus alij ingenti sumptu stetit, hanc alius delicato animo contemnit, eaq; neglecta, atque ideo breui collapsa, aliam alibi impensis non minoribus extruit. At apud Vtopienses compositis rebus omnibus, & cōstituta Repub rarissime accidit, vti noua collocandis ædibus area deligatur, & non modo remedium celeriter præsentibus vitijs adhibetur, sed etiam imminentibus occurritur. Ita fit vt minimo labore diutissime perdurent ædificia, & id genus opifices vix habeant interdū quod agant, nisi quod materiam dolare domi, & lapides interim quadrare atq; aptare iubentur, quo (si quod opus incidat) maturius possit exurgere. Iam in vestibus vide, quàm paucis operis egeant: primum dum in opere sunt, corio neglectim aut pellibus amiciuntur, quę in septennium durent. quum procedunt in publicum, superinduunt chlamydem vestem, quæ rudiores illas vestes contegat, eius per totam insulam vnus color est, atque is natiuus. Itaque lanei panni non modo multo minus quā vsquam alibi sufficit, verum is ipse quoq; multo minoris impendij est. At lini minor est labor, eoque vsus crebrior, sed in lineo solus candor, in laneo sola mundicies conspicitur, nullium tenuioris fili precium est. Itaque fit, vt quum alibi nusquam vni homini quatuor aut quinque togæ laneæ diuersis coloribus, ac totidem sericiæ tunicæ sufficiant, delicatioribus paulo ne decem quidem, ibi vna quisque contentus est plerunq; in biennium. Quippe nec causa est vlla cur plures affectet, quas consecutus, neque aduersus frigus esset munitior, neque vestitu videretur vel pilo cultior. Quàobrem quum & omnes vtilibus sese artibus exerceant, & ipsarū etiā opera pauciora sufficiant, fit nimirū, vt abundante rerum omniū copia, interdum in reficiendas (si quæ detritæ sunt) vias publicas immensam multitudinem educant persæpe etiam quum nec talis cuiuspiam operis vsus occurrat, pauciores horas operandi publice denuncient. Neq; enim superuacaneo labore ciues inuitos exercent magistratus quandoquidem eius Reipub. institutio hunc vnum scopum in primis respicit, vt quoad per publicas necessitates licet, quam plurimum temporis ab seruitio corporis ad animi libertatem cultumq; ciuibus vniuersis asseratur. In eo enim sitā vitæ felicitatē putāt.

Quomodo in amictu

DE COMMERCIIS MVTVIS.

SEd iam quo pacto sese mutuo ciues vtantur, quæ populi inter se cōmercia, quęque sit distribuendarum rerum forma, uidetur explicandum. Quum igitur ex familijs constet ciuitas, familias vt plurimum cognationes efficiūt. Nā fœminæ (vbi maturuerint) collocatæ maritis, in ipsorum domicilia concedunt. At masculi filij, ac deinceps nepotes, in familia permanent, & parentum antiquissimo parent, nisi prę senecta mente parum valuerit. tunc enim ætate proximus ei sufficitur. Verùm ne ciuitas aut fieri infrequentior, aut vltra modum possit increscere, cauetur ne vlla familia, quarum millia sex quæque ciuitas, excepto conuentu, cōplectitur, pauciores quā decē, pluresue quā sexdeci puberes habeat. Impuberū enim nullus prę finiri numerus potest. Hic modus facile seruatur, trāscriptis his in rariores familias, qui in plenioribus excrescunt, At si quando in totum plus iusto abundauerit aliarum vrbium suarū infrequentiā sarciunt. Quod si forte per totam insulā plus æquo moles intumuerit, tum ex qualibet vrbe descriptis ciuibus in continente proximo, vbicunque indigenis agri multū superest, & cultu vacat, coloniam suis ipsorū legibus propagant, ascitis vnà terræ indigenis, si conuiuere secum velint. Cum volentibus coniuncti in idem vitæ institutum eosdemq; mores. facile coalescunt, idque vtriusque populi bono. Efficiunt enim suis institutis, vt ea terra vtrisq; abunda sit, quę alteris aut parca ac maligna videbatur. Renuente ipsorum legibus viuere, propellunt his finibus, quos sibi ipsi describunt. Aduersus repugnantes bello configunt. nam eam iustissimam belli causam ducūt, quum populus quispiam eius soli, quo non ipse vtitur, sed veluti inane ac vacuum possidet alijs tamen qui ex naturæ præscripto inde nutriri debeant, vsum ac possessionem interdicat. Si quando vllas ex suis vrbibus aliquis casus eiusque imminuerit, vt ex alijs insulę partibus, seruato suo cuiusque vrbis modo, resarciri nō possint, (quod bis duntaxat ab omni æuo, pestis grassante sęuitia, fertur contigisse) remigrantibus è colonia ciuibus replentur. Perire enim colonias potius patiuntur, quàm vllam ex insulanis vrbibus imminui. Sed ad conuictum ciuiū reuertor. Antiquissimus (vt dixi) præest familiæ. Ministri sunt vxores maritis, & liberi parentibus, atq; in summa minores natu maioribus. Ciuitas omnis in quatuor æquales partes diuiditur. In medio cuiusque partis forum est omnium rerum. Eo in certas domos opera cuiusque familiæ conuehuntur atq; in horrea singulę seorsum species distributę sunt. Ab his quilibet paterfamilias, quib' ipse suiq; opus habent, petit, ac sine pecunia, sine omni prorsus hostimento quicquid petierit, aufert. Quare enim negetur quicquam? quum & omnium rerum abunde satis sit, nec timor vllus subsit, ne quisquam plusquam sit opus, flagitare velit? Nam cur superuacua petiturus putetur is, qui certū habeat nihil sibi vnquam defuturū? Nempe auidum ac rapacem aut timor carendi facit in omni animantum genere aut in homine sola reddit superbia, quæ gloriæ sibi ducit, superflua rerum ostentatione cæteros antecellere; quod vitij genus in Vtopiensiū institutis nullū omnino locum habet. Adiuncta sunt foris (quæ commemoraui) fora

Numerus ciuiū

Sic excludi potest ociosa turba ministrorū.

Rapacitas vnde.

fora cibaria, in quæ non olera modo, arborũq; fructus & panes comportãtur, sed pisces prę terea, quadrupedũque & auiũ quicquid esculentum est, extra vrbem locis appositis, vbi fluẽto tabum ac sordes eluantur. Hinc deportant pecudes occisas, depuratasque manibus famulorũ (nã neq; suos ciues patiũtur assuescere laniatu animalium, cuius vsu clementiam, humanissimũ naturæ nostræ affectum, paulatim deperire putant, neq; sordidũ quicquam atque immundum, cuius putredine corruptus aër morbum posset inuehere perferri in vrbẽ sinũt. Habet præterea quilibet vicus aulas quasdam capaces, æquali ab sese inuicem interuallo distantes, nomine quanq; suo cognitas. Has colunt Syphogranti, quarum vnicuiq; triginta familiæ, videlicet ab vtroq; latere quindecim, sunt adscriptæ, cibum ibi sumpturæ. Obsonatores cuiusq; aulæ certa hora conueniũt in forum, ac relato suorũ numero cibum petunt. Sed prima ratio ægrotorum habetur, qui in publicis hospitijs curantur. Nam quatuor habent in ambitu ciuitatis hospitia paulo extra muros, tam capacia, vt totidem oppidulis æquari possint, tum vt neque ægrotorum numerus quamlibet magnus anguste collocaretur, & per hoc incommode: tum quo hi qui tali morbo tenerentur, cuius contagio solet ab alio ad alium serpere, longius ab aliotum cœtu semoueri possint. Hæc hospitia ita sunt instructa, atque omnibus rebus quæ ad salutem cõferant referta, tum tam tenera ac sedula cura adhibetur, tam assidua medicorum peritissimotum præsentia, vt quum illuc nemo mittatur inuitus, nemo tam ferè in tota vrbe sit, qui aduersa valetudine laborans, non ibi decumbere quàm domi suæ præferat. Quum ægrotorum obsonator cibos ex medicorum præscripto receperit, demceps optima quæq; inter aulas æquabiliter pro suo cuiusque numero distribuuntur, nisi quod principis, pontificis, & Tranibororum respectus habetur, ac legatorum etiam, & exterorum omnium (si qui sunt, qui pauci ac raro sunt) sed his quoque cum adsunt, domicilia certa atq; instructa parantur. Ad has aulas prandij cœnæq; statis horis tota syphograntia conuenit, æneæ tubæ clangore commonefacta, nisi qui aut in hospitijs, aut domi decumbunt. quanquam nemo prohibetur, postquam aulis est satis factum, e foro domum cibum petere, sciunt enim neminẽ id temere facere. Nam & si domi prãdere nulli vetitum sit, nemo tamen hoc libenter facit, cum neque honestum habeatur, & stultum sit deterioris parandi prandij sumere laborem, cum lautum atque opiparum præsto apud aulam tam propinquam sit. In hac aula ministeria omnia, in quibus paulo plus sordis aut laboris est, obeunt serui. Cæterum coquendi parandique cibi officium & totius denique instruendi conuiuij solæ mulieres exercent, cuiusque videlicet familię per vices. Tribus pluribusoe mensis pro numero cõuiuarum discumbitur. Viri ad parietem, fœminæ exterius collocantur, vt si quid his subiti oboriatur mali, quod vterum gerentibus interdum solet accidere, imperturbatis ordinibus exurgant, atque inde ad nutrices abeant. Sedent illæ quidem seorsum cum lactentibus in cœnaculo quodam ad id destinato, nunquam sine foco atque aqua munda, nec absque cunis interim, vt & declinare liceat infantulos, & ad ignem cum velint exemptos fascijs libertate, ac ludo reficere. Suæ quæque soboli nutrix est, nisi aut mors aut morbus impediat. id cum accidit, vxores Syphograntorum propere nutricem quærunt, nec id difficile est. Nam quæ id præstare possunt, nulli officio sese offerunt libentius, quoniam & omnes eam misericordiam laude prosequuntur, & qui educatur, nutricem parentis agnoscit loco. In antro nutricum considunt pueri omnes, qui primum lustrum non expleuêre: cæteri impuberes, quo in numero ducunt quicunque sexus alterius vtrius intra nubiles annos sunt, aut ministrant discumbentibus, aut qui per ætatem nondum valent, adstant tamen, atque id summo cum silentio. vtrique, quod à sedentibus porrigitur, eo vescuntur, nec aliud discretum prandendi tempus habent. In medio primæ mensæ (qui summus locus est) & cui (nam ea mensa suprema in parte cœnaculi transuersa est) totus conuentus conspicitur, Syphograntus cum vxore considet. His adiunguntur duo ex natu maximis. Sedent enim per omnes mensas quaterni. At si templum in ea Syphograntia situm est sacerdos eiusque vxor cum Syphogranto sedent vt præsideant. Ab vtraque parte collocantur iuniores, post senes rursus, atque hoc pacto per totam domum & æquales inter se iunguntur, & dissimilibus tamen immiscentur, quod ideo ferunt institutum, vt senum grauitas ac reuerentia (quum nihil ita in mensa fieri dictue potest, vt eos ab omni parte vicinos effugiat) iuniores ab improba verborum gestuumque licentia cohibeat. Ciborum fercula non à primo loco deinceps apponuntur, sed senioribus primum omnibus) quorum insignes loci sunt) optimus quisque cibus infertur, deinde reliquis æqualiter ministratur. At senes lautitias suas (quarum non tanta erat copia, vt posset totam per domum affatim distribui) pro suo arbitratu circumsedentibus impartiuntur. Sic & maioribus natu suus seruatur honos, & commodi tantundem tamen ad omneis peruenit. Omne prandium cœnamque ab aliqua lectione auspicantur, quæ ad mores faciat, sed breui tamen, ne fastidio sit. Ab hac seniores honestos sermones, sed neq; tristes ac infacetos ingerunt. At nec longis logis totum occupant prandium, quin audiunt libenter iuuenes quoque. Atque adeo

Tabes ac sordes pestem inuehit ciuitatibus

Ex pecudũ laniena didicimus & homines iugulare

Cura ægrotorũ.

Cõuiuia cõmunia promiscuaque

Vt vbiq; libertatis habetur ratio, ne quid fiat à coactis

Fœminę ministræ in conuiuijs.

Laude & officio ciues optime inuitatur ad recte agẽdũ Educatio sobolis.

Sacerdos supra principẽ At nunc etiam & Episcopi ijs mancipiorũ vice sunt

Iuniores maioribus admixti.

Senũ habita ratio

Id hodie vix monachi obseruant. Sermones in cõuiuijs.

Id hodie medici danant

de industria prouocant, quo & indolis cuiusque & ingenij per conuiuij libertatem prodentis sese, capiant experimentum. Prandia breuiuscula sunt, cœnæ largiores, quod labor illa, has somnus & nocturna quies excipit, quam illi ad salubrem concoctionem magis efficacem putant. Nulla cœna sine musica transigitur. nec vllis caret secunda mensa bellarijs. odores incendunt, & vnguenta spargũt, nihilque nõ faciunt, quod exhilarare conuiuas posit, sunt enim hanc in partem aliquanto procliuiores, vt nullum voluptatis genus (ex quo nihil sequatur incommodi) censeant interdictũ. Hoc pacto igitur in vrbe cõuiuũt, at ruri qui longius ab sese dissiti sunt, omnes domi quisque suæ comedunt, nulli enim familiæ quicquam ad victum deest, quippe a quibus id totum venit, quo vescantur vrbici.

Musica in cõuiuio.

voluptas innoxia nõ aspernanda

DE PEREGRINAtione Vtopiensium.

AT si quos aut amicorum alia in vrbe commorantium, aut ipsius etiam videndi loci desiderium ceperit, a Syphograntis ac Traniboris suis veniam facile impetrant, nisi si quis vsus impediat. Mittitur ergo simul numerus aliquis cum epistola principis, quę & datam peregrinandi copiam testatur, & reditus diem præscribit. Vehiculum datur cum seruo publico, qui agat boues & curet. cæterum nisi mulieres in cœtu habeant, vehiculum velut onus & impedimentum remittitur. Toto itinere cum nihil secum efferant, nihil desit tamen, vbique enim domi sunt. Si quo in loco diutius vno die commorentur, suam ibi quisquam artem exercet, atque ab artis eiusdẽ opificibus humanissime tractantur. Si semet authore quisquam extra suos fines vagetur, deprehensus sine principis diplomate contumeliose habitus, pro fugitiuo reducitur, castigatus acriter. idem ausus denuo, seruitute plectitur. Quod si quem libido incessat per suæ ciuitatis agros balandi, venia patris & consentiente coniuge, non prohibetur. Sed in quodcunque rus peruenerit, nullus ante cibus datur, quàm ante meridianum operis pensum (aut quantum ante cœnam ibi laborari solet) absoluerit. Hac lege quouis intra suæ vrbis fines ire licet. Erit enim non minus vtilis vrbi, quàm si in vrbe esset. Iam videtis quam nulla sit vsquam ociandi licentia, nullus inertiæ prætextus, nulla taberna vinaria, nulla ceruisiaria, nusquam lupanar, nulla corruptelæ occasio, nullæ latebræ, conciliabulum nullũ, sed omnium præsentes oculi necessitatẽ aut consueti laboris, aut ocij non inhonesti faciunt. Quem populi morem necesse est omnium rerum copiam sequi. atq; ea quum æquabiliter ad omnes perueniat, fit nimirũ, vt inops esse nemo aut mendicus possit. In senatu Amaurotico (quem, vti dixi, terni quotánis omni ex vrbe frequẽtant) vbi primum constiterit quæ res quoque loco abundet, rursum cuius alicubi malignior prouentus fuerit, alterius inopiá alterius protinus vbertas explet, atque id gratuito faciunt, nihil vicissim ab his recipientes quibus donant. Sed quæ de suis rebus vnicuipiam vrbi dederint, nihil ab ea repetentes, ab alia, cui nihil impenderunt quibus egent, accipiunt. Ita tota insula velut vna familia est. At postquam satis prouisum ipsis est (quod non antea factum censent, quam in bienniũ propter anni sequentis euentum prospexerint) tũ ex his quæ supersunt, magnam vim frumenti, mellis, lanæ, lini, ligni, cocci, & conchyliorum, vellerum, ceræ, seui, corij, ad hæc animalium quoque in alias regiones exportant, quarum rerum omnium septimam partem inopibus eius regionis dono dant, reliquam precio mediocri venditant. quo ex commercio non eas modò merces, quibus domi egent (nam id ferẽ nihil est præter ferrum) sed argenti atq; auri præterea magnam vim in patriam reportãt. Cuius rei diutina consuetudine supra quàm credi possit, vbique iam earum rerum copia abundant. Itaque nunc parum pensi habent, præsente ne pecunia, an in diẽ vendant, multoque maximam partem habeant in nominibus, in quibus tamen faciendis non priuatorum vnquam, sed confectis ex more instrumẽtis, publicam vrbis fidem sequuntur. Ciuitas vbi solutionis dies aduenerit, à priuatis debitoribus exigit creditum, atque in ærariũ redigit, eiusque pecunię, quoad ab Vtopiensibus repetatur, vsura fruitur. Illi maximam partem nunquam repetunt. Nam quę res apud se nullum habet vsum, eam ab his auferre quibus vsui est, haud æquum censent. Cæterum si res ita poscat, vt eius aliquam partem alij populo mutuam daturi sint, tum demum poscunt. aut quum bellum gerendum est, quam in rem vnam totum illum thesaurũ, quẽ habent, domi seruant. vti aut extremis in periculis, aut in subitis præsidio sit: potissimũ quo milites externos (quos libentius quàm suos ciues obijciunt discrimini) immodico stipendio conducant, gnari multitudine pecuniæ hostes ipsos plerunque mercabiles, & vel proditione, vel infestis etiam signis inter se committi. Hanc ob causam inæstimabilem thesaurum seruant, at non vt thesaurum tamen, sed ita habent, quomodo me narrare profecto deterret pudor, metuentem ne fidem oratio non sit habitura, quod eo iustius vereor, quo magis mihi sum conscius, nisi vidissem præsens, quàm ægre potuissem ipse perduci, vt alteri idem recensenti crederem. Necesse est enim ferè quàm quicq; est ab eorũ qui audiunt moribus alienum, tam idem procul illis abesse à fide. quanquam prudens rerum æstimator minus fortasse mirabitur, quum reliqua eorum instituta tam longe ab nostris

O sanctã rẽpublicæ, & vel Christianis imitandam.

Aequabilitas facit, vt omnibus sufficiat.

Respublica nihil aliud quã magna quædã familia est

Negociato Vtopiensiu.

Vt nusquam non meminerunt suæ communitatis. Quarat one posit esse vius pecuniæ.

Sati' est bellũ pecunia aut arte declinare, quàm multa sanguinis humani iactura gerere.

O artificem

differant;

differant·si argenti quoq, atq; auri vsus ad ipsorum potius, quàm ad nostri moris rationem accommodetur. Nempe quum pecunia non vtantur ipsi, sed in eum seruent euentum, qui vt potest vsu venire, ita fieri potest vt nunquã incidat. Interim aurum argentumque (vnde ea fit) sic apud se habent, vt ab nullo pluris æstimetur, quam rerum ipsarum natura meretur, qua quis non videt quàm longe infra ferrum sunt? vt sine quo non hercule magis quàm absque igni atque aqua viuere mortales queant, quum interim auro argentoque nullum vsum, quo non facilè careamus, natura tribuerit, nisi hominum stultitia precium raritati fecisset. quin contra, velut parens indulgentissima optima quæq, in propatulo posuerit, vt aërem, aquam, ac tellurem ipsam, longissime verò vana ac nihil profutura semouerit. Ergo hæc metalla si apud eos in turrim aliquã abstruderentur, princeps ac senatus in suspicionem venire posset (vt est vulgi stulta solertia) ne deluso per technam populo, ipsi aliquo inde cõmodo fruerentur. porrò si phyalas inde, aliaque id genus opera fabre excusa conficerent, si quando incidisset occasio, vt conflanda sint rursus, atque in militum eroganda stipendium, vident nimirum fore, vt ægre patiantur auelli, quæ semel in delitijs habere cœpissent. His rebus vti occurrant, excogitauere quandam rationem, vt reliquis ipsorum institutis consentaneam, ita ab nostris (apud quos aurum tanti fit, ac tam diligenter conditur) longissime abhorrentem, eoq; nisi peritis non credibilem. Nam quum in fictilibus è terra vitroque elegantissimis quidem illis, sed vilibus tamen edant, bibantq; ex auro atque argento non in communibus aulis modo, sed in priuatis etiã domibus matellas passim, ac sordidissima quæq, vasa conficiunt. Ad hæc catenas & crassas compedes, quibus coërcent seruos, ijsdem ex metallis operantur. Postremo quoscunque aliquod crimen infames facit, ab horum auribus anuli dependent aurei, digitos aurum cingit, aurea torques ambit collum, & caput denique auro vincitur. Ita omnibus curant modis, vti apud se aurum argentumque in ignominia sint. atque hoc pacto fit, vt hæc metalla, quæ cæteræ gentes non minus ferè dolenter ac viscera sua distrahi patiuntur, apud Vtopienses, si semel omnia res postularet efferri, nemo sibi iacturam vnius fecisse assis videretur. Margaritas præterea legunt in littoribus, quin in rupibus quibusdam adamantes ac pyropos quoque, neque tamen quærunt, sed oblatos casu perpoliunt. His ornant infantulos, qui vt primis pueritiæ annis, talibus ornamentis gloriantur ac superbiunt, sic vbi plusculum accreuit ætatis, cum animaduertunt eiusmodi nugis non nisi pueros vti, nullo parentũ monitu, sed suomet ipsorum pudore deponunt. nõ aliter ac nostri pueri, quum grandescunt, nuces, bullas, &

Aurum ferro vilius, quantum ad vsum attinet.

O magnifica auri contumeliam.

Aurum gestamẽ infamiũ.

Gemmæ puerorũ delitiæ.

pupas abijciunt. Itaque hęc tam diuersa ab reliquis gẽtibus instituta, quàm diuersas itidem animorum affectiones pariat, nunquam æquè mihi atque in Anemoliorum legatis inclaruit. Venerunt hi Amaurotũ (dum ego aderam) & quoniam magnis de rebus tractatum veniebant, aduentum eorum terni illi ciues ex qualibet vrbe præuenerant, sed omnes finitimarum gentium legati, qui eo ante appulerant, quibus Vtopiensium perspecti mores erant apud quos sumptuoso vestitui nihil honoris haberi intelligebant, sericum contemptui esse, aurum etiam infame sciebant, cultu quàm poterãt modestissimo venire consueuerant. At Anemolij, quod longius aberant, ac minus cum illis commercij habuerant, quum accepissent eodem omnes, eoque rudi corporis cultu esse, persuasi nõ habere eos, quo non vtebantur, ipsi etiam superbi magis, quàm sapientes, decreuerũt apparatus elegantia deos quosdam repræsentare, & miserorum oculos Vtopiensium, ornatus sui splendore præstringere. Itaque ingressi sunt legati tres cum comitibus centum, omnes vestitu versicolori, plerique serico, legati ipsi (nam domi nobiles erant) amictu aureo, magnis torquibus & inauribus aureis, ad hæc ánulis aureis in manibus, monilibus insuper appensis in pileo, quæ margaritis ac gemmis affulgebant, omnibus postremo rebus ornati, quæ apud Vtopienses aut seruorum supplicia, aut infamium dedecora, aut puerorum nugamenta fuere. Itaque operæpretium erat videre, quo pacto cristas erexerint, vbi suum ornatum cum Vtopiensium vestitu (nam in plateis sese populus effuderat) contulêre. contraq; non minus erat voluptatis, considerare quàm longe sua eos spes expectatioque fefellerat, quamque longe ab ea existimatione aberant, quam se consecuturos putauerant. Nempe Vtopiensium oculis omnium, exceptis perquam paucis, qui alias gentes aliqua idonea de causa inuiserat, totus ille splendor apparatus pudendus videbatur, & infimum quenque pro dominis reuerenter salutantes, legatos ipsos ex aurearum vsu catenarum pro seruis habitos, sine vllo prorsus honore prætermiserunt. Quin pueros quoque vidisses, qui gẽmas ac margaritas abiecerant, vbi in legatorum pileis affixas conspexerunt, compellare matrem ac latus fodere. En mater, quàm magnus nebulo margaritis adhuc & gemmulis vtitur, ac si esset paruulus? At parens serio etiam illa, tace inquit fili, est opinor quispiã è Morionibus legatorum. Alij catenas illas aureas reprehendere, vtpote nullius vsus, quippe tam graciles, vt eas facilè seruus infringere: tam laxas rursus, vti quum fuerit libitum, posit excutere, & solutus ac liber quouis aufugere. Verum legati postquam ibi vnum atq; alterũ diem versati, tantam auri vim in tanta vilitate conspexerunt, nec in minore cõtumelia, quam apud se honore habitã

Elegantissima fabula.

ὦ τεχνί-την.

vidissent, ad hęc in vnius fugitiui serui catenas compedesq; plus auri atq; argenti congestum, quàm totus ipsorum trium apparatus cõstiterat, subsidentibus pennis omnem illum cultum, quo sese tam arroganter extulerant pudefacti, seposuerunt. Maxime verò postquam familiarius cum Vtopiensibus collocuti, mores eorum atq; opiniones didicere, mirantur illi siquidem quenquã esse mortalium, quem exiguæ gemmulæ aut lapilli dubius oblectet fulgor, cui quidem stellam aliquam, atq; ipsum denique solem liceat intueri. aut quenquam tam insanum esse, vt nobilior ipse sibi ob tenuioris lanæ filum videatur, siquidẽ hãc ipsam (quantumuis tenui filo sit) ouis olim gestauit, nec aliud tamen interim quàm ouis fuit. Mirantur item aurum suapte natura tam inutile, nunc vbique gentium æstimari tanti, vt homo ipse, per quẽ atq; adeo in cuius vsum id precij obtinuit, minoris multo quàm aurũ ipsum æstimetur, vsqueadeo, vt plumbeus quispiã, & cui non plus ingenij sit quam stipiti, nec minus etiam improbus quàm stultus, multos tamen & sapientes, & bonos viros in seruitute habeat, ob id duntaxat, quod ei magnus contigit aureorum numismatum cumulus: quẽ si qua fortuna, aut aliqua legum stropha (quæ nihil minus ac fortuna ipsa summis ima permiscet) ab hero illo, ad abiectissimum totius familiæ suæ nebulonem transtulerit, fit nimirũ paulò post, vt in famuli sui famulicium cõcedat, velut appendix additamentumq; numismatum.

Dubius dixit, ob gemmas factitias, aut certe dubium dixit exiguum ac malignu

Quã verè & quam apte.

Quanto plus sapiunt Vtopiani, q̃ Christianorũ vulgus.

Cęterum multò magis eorum mirantur ac detestantur insaniam, qui diuitibus illis, quibus neq; debent quicquã, neq; sunt obnoxij, nullo alio respectu, quàm quod diuites sunt, honores tantum non diuinos impendunt, idq́ue cum eos tam sordidos atque auaros cognoscant, vt habeant certo certius ex tanto nummorum cumulo, viuentibus illis, ne vnum quidem nummulum vnquã ad se venturum. Has atq; huiusmodi opiniones partim ex educatione conceperunt in ea educti Rep cuius instituta longissime ab his stulticiæ generibus absunt, partim ex doctrina & literis. Nam & si haud multi cuiusque vrbis sunt, qui cæteris exonerati laboribus soli disciplinæ deputantur hi videlicet, in quibus à pueritia egregiam indolem, eximium ingenium, atque animum ad bonas artes propensum deprehendere, tamen omnes pueri literis imbuuntur, & populi bona pars, viri fœminæq;, per totam vitã horas illas, quas ab operibus liberas esse diximus, in literis collocãt. Disciplinas ipsorum lingua perdiscunt. est enim neq; verborum inops, nec insuauis auditu, nec vlla fidelior animi interpres est. eadẽ ferè (nisi quod vbiq; corruptior, alibi aliter) magnam eius orbis plagam peruagatur Ex omnibus his philosophis, quorũ nomina sunt in hoc noto nobis orbe celebria, ante nostrum aduentum ne fama quidem cuiusquam eò peruenerat, & tamen in musica dialecticaq;, ac numerandi & metiendi scientia, eadem ferè, quæ nostri illi veteres, inuenere. Cæterum vt antiquos omnibus propè rebus exæquant, ita nuperorum inuentis dialecticorum longe sunt impares Nam ne vllam quidem regulam inuenerunt earum, quas de restrictionibus, amplificationibus, ac suppositionibus acutissime excogitatis in paruis logicalibus, passim hic ediscũt pueri. Porrò secundas intentiones tam longe abest vt inuestigare suffecerint, vt nec hominem ipsum in communi quem vocant, quanquam (vt scitis) planè collosseum, & quouis gigante maiorẽ, tum à nobis præterea digito demonstratum, nemo tamen eorũ videre potuerit. At sunt in Astrorum cursu, & cœlestium orbium motu peritissimi Quin instrumenta quoque diuersis figuris solerter excogitarunt, quibus solis ac lunæ, & cæterorum item astrorum, quæ in ipsorum horizonte visuntur, motiones ac situs exactissime comprehensos habent. Cæterum amicitias atque errantium dissidia syderum, ac totam denique illam ex astris diuinandi imposturam ne somniant quidem. Imbres, ventos, ac cæteras tempestatum vicissitudines, signis quibusdam longo perspectis vsu præsentiunt. Sed de causis earũ rerum omniũ, & de fluxu maris eiusque salsitate, & in summa de cœli mundiq; origine ac natura, partim eadem quę veteres philosophi nostri, disserunt, partim vt illi inter se dissident, ita hi quoque dum nouas rerum rationes afferunt, ab omnibus illis dissentiunt, nec inter se tamen vsquequaq; conueniunt. In ea philosophiæ parte, qua de moribus agitur eadem illis disputantur, quæ nobis: de bonis animi quærunt & corporis, & externis, tum vtrum boni nomen omnibus his, an solis animi dotibus conueniat. De virtute disserunt, ac voluptate, sed omnium prima est ac princeps controuersia, qua nam in re vna pluribúsve sitam hominis fœlicitatem putent. At hac in re propensiores æquo videntur in factionem voluptatis assertricem, vt qua vel totam, vel potissimã fœlicitatis humanæ partem definiant. Et quo magis mireris, ab religione quoq; (quæ grauis & seuera est, fereq́ue tristis & rigida) petunt tamen sententiæ tam delicatæ patrocinium Neque enim de fœlicitate disceptant vnquam, quin principia quædam ex religione deprõpta, tum philosophia, quæ rationibus vtitur, coniungant, sine quibus ad veræ fœlicitatis inuestigationem, mancam atq; imbecillã per se rationem putant Ea principia sunt huiuimodi. Animã esse immortalem, ac Dei beneficentia ad fœlicitatem natam, virtutibus ac benefactis nostris præmia post hanc vitam, flagitijs destinata supplicia. Hæc tametsi religionis sint, ratione tamẽ censent ad ea credenda & concedenda perduci, quibus è medio sublatis. sine vlla cunctatione pronunciant neminem esse tam stupidum, qui non sentiat petendam sibi per fas ac nefas voluptatem.

Studia & disciplinæ Vtopiensiũ.

Musica.

Dialectica. Arithmetica. Geometria

Apparet hoc loco subesse nalum.

Astrologia.

At hi regnãt inter Christianos hodie.

Physica omnium incertissima.

Ethica. ordo bonorum.

Fines bonorum. Vtopiani fęlicitatẽ honesta voluptate metiuntur,

Prĩcipia philosophiæ è religione petenda.

Theologia Vtopiensiũ.

Animorum immortalitas, de qua hodie non

pauci etia Christiani dubitant. Vt non quæuis expetēda voluptas ita nec dolor affectādus nisi virtutis causa.

luptatem. hoc tantum caueret, ne minor voluptas obstet maiori, aut eā persequatur, quam inuicem retaliet dolor. Nam virtutē asperam ac difficilē sequi, ac non abigere modo suauitatem vitæ, sed dolorem etiā sponte perpeti, cuius nullum expectes fructū (quis enim potest esse fructus, si post mortem nihil assequeris, quum hanc vitam totā insuauiter, hoc est, misere traduxeris) id verò dementissimū ferunt. Nunc verò non in omni voluptate fœlicitatem, sed in bona atque honesta sitam putant. Ad eam enim velut ad summum bonum, naturam nostram ab ipsa virtute pertrahi, cui sola aduersa factio fœlicitatem tribuit Nempe virtutē definiunt secundū naturā viuere. ad id siquidem à Deo institutos esse nos Eum verò naturæ ductum sequi, quisquis in appetendis, fugiendisque rebus obtēperat rationi Rationem porro mortales primum omniū in amorem ac venerationem diuinę maiestatis incendere, cui debemus & quod sumus, & quod cōpotes esse fœlicitatis possumus, secundum id commonet atque excitat nos, vt vitam quàm licet minimè anxiam ac maximè lætam ducamus ipsi, cæterisque omnibus ad idē obtinendum adiutores nos pro naturæ societate præbeamus. Neq, enim quisquā vnquam fuit tam tristis ac rigidus assecla virtutis & osor voluptatis, qui ita labores, vigilias, & squalores indicat tibi, vt non idē aliorū inopiam atq, incommoda leuare, te pro tua virili iubeat, & id laudandū humanitatis nomine cēseat, hominem homini saluti ac solatio esse, si humanum est, maxime (qua virtute nulla est homini magis propria) aliorum mitigare molestiā, & sublata tristitia vitæ iucunditati, hoc est, voluptati reddere. Quid ni natura quenque instiget, vt sibimet idem præstet? Nam aut mala est vita iucunda, id est, voluptaria, quod si est, non solum neminē ad eam debes adiutare, sed omnibus vtpote noxiā ac mortiferā, quantū potes adimere, aut si conciliare alijs eam, vt bonā, non licet modo, sed etiā debes, cur non tibi in primis ipsi? cui non minus propitiū esse te, quàm alijs decet. Neq, enim quū te natura moneat, vti in alios bonus sis, eadem te rursus iubet in temet sæuum atq, inclementē esse. Vitam ergo iucundam inquiunt, id est, voluptatem, tanquā operationum omnium finem, ipsa nobis natura præscribit, ex cuius prescripto viuere, virtutem definiūt. At quum naturæ mortales inuitet ad hilarioris vitę mutuū subsidiū (quod certè merito facit. neq; enim tam supra generis humani sortē quisquā est, vt sol' naturæ curæ sit, quę vniuersos ex ęquo fouet, quos eiusdē formę cōmunione cōplectitur) eadē te nimirū iubet etiā atq; etiā obseruare, ne sic tuis cōmodis obsecundes, vt aliorū procures incōmoda. Seruanda igitur censent nō inita solū inter priuatos pacta, sed publicas etiam leges, quas aut bonus princeps iustè promulgauit, aut populus nec oppressus tyrānide, nec

Hoc iuxta Stoicos.

At nunc quidam accersūt dolores, velut in his sita sit religio, cū ferēdi poti' sint si incidat ad pietatis officiū tedēti, aut naturæ necessitate accidāt.

Pacta & leges.

dolo circumscriptus, de partiendis vitæ commodis, hoc est, materia voluptatis, communi consensu sanxit His inoffensis legibus tuum curare cōmodum, prudentia est· publicū præterea, pietatis: Sed alienam voluptatem præreptum ire, dum consequare tuam, ea verò iniuria est. contra tibi aliquid ipsi demere, quod addas alijs, id demū est humanitatis ac benignitatis officium, quod ipsum nunquam tantum aufert cōmodi, quantum refert Nam & beneficiorū vicissitudine pensatur, & ipsa benefacti cōscientia, ac recordatio charitatis eorum & beneuolentię, quibus benefeceris, plus voluptatis affert animo, quam fuisset illa corporis qua abstinuisti. Postremo (quod facilè persuadet animo libenter assentienti religio) breuis & exiguæ voluptatis vicem, ingenti ac nunquā interituro gaudio repēdit Deus. Itaq; hoc pacto cēsent, & excussa sedulo & perpensa re omnes actiones nostras, atq, in his virtutes etiam ipsas, voluptatem tandem velut finem fœlicitatemq, respicere Voluptatem appellant omnē corporis animive motū statūq, in quo versari natura duce delectet. Appetitionem naturæ non temere addunt. Nam vt quicquid natura iucundum est, ad quod neq; per iniuriā tenditur, nec iucundius aliud amittitur, nec labor succedit, non sensus modo, sed recta quoque ratio persequitur, ita quę præter naturā dulcia sibi mortales vanissima cōspiratione cōfingunt (tanquā in ipsis esset perinde res ac vocabula cōmutare) ea omnia statuunt adeo nihil ad fœlicitatē facere, vt plurimū officiant etiam, vel eo quod quibus semel insederunt, ne veris ac genuinis oblectamentis vsquam vacet locus, totū prorsus animum falsa voluptatis opinione pręoccupant. Sunt enim perquàm multa, quæ quū suapte natura nihil contineant suauitatis, imo bona pars amaritudinis etiā plurimū peruersa, tum improbarum cupiditatū illecebra, non pro summis tantum voluptatibus habeantur, verū etiā inter præcipuas vitæ causas numerētur. In hoc adulterinæ voluptatis genere, eos collocant, quos ante memoraui, qui quo meliorē togā habēt, eo sibi meliores ipsi vidētur. qua vna in re, bis errāt. Neque enim minus falsi sunt, quod meliorē putāt togā suā, quam quod se. Cur enim si vestis vsum spectes, tenuioris fili lana præstat crassiori? at illi tamen tanquā natura non errore præcellerēt, attollunt cristas, & sibimet quoq, precij credunt inde non nihil accedere. eoq, honorē, quē vilius vestiti sperare non essent ausi, elegātiori togę velut suo iure exigūt, & prætermissi neglīgētius indignātur. At hoc ipsum quoq; vanis & nihil profuturis honoribus affici, an non eiusdē inscitię est? Nam quid naturalis & veræ voluptatis affert nudatus alterius vertex, aut curuati poplites? hoccine tuorum poplitum dolori medebitur? aut tui capitis phrenesim leuabit? In hac fucatæ voluptatis imagine, mirum quàm suauiter insaniunt

Officia vitę mutua.

Voluptas quid.

Falsę voluptates.

Error eorū qui sibi ob cultū placēt

Stulti honores.

niunt ij qui nobilitatis opinione sibi blâdiuntur ac plaudũt, quod eiusmodi maioribus nasci contigerit, quorum longa series diues (neq; enim nunc aliud est noblitas) habita sit, præ

Vana nobilitas.

sertim in prædijs, nec pilo quidem minus sibi nobiles videntur, etiam si maiores nihil inde reliquerint, aut relictum ipsi obligurierint. His adnumerant eos, qui gẽmis ac lapillis (vt dixi)

Stultissima voluptas ex gemmis

capiuntur, ac dij quodammodo sibi videntur facti, si quando eximium aliquem consequantur, eius præsertim generis, quod sua tẽpestate maximo apud suos æstimetur. neq; enim apud

Opinio hominũ precium addit, aut adimit gemmis

omnes, neque omni tempore eadem genera sunt in precio. Sed nec nisi exemptum auro, ac nudum comparant. Imò ne sic quidem, nisi adiurato venditore, & prestanti cautionẽ, veram gemmam ac lapidem verum esse, tam soliciti sunt, ne oculis eorum veri loco adulterinus imponat. At spectaturo tibi, cur minus præbeat oblectamenti factitius, quẽ tuus oculus non discernit à vero? Vterq. ex æquo valere debet, tibi non minus hercle quàm cæco. Quid hi qui superfluas opes adseruant, vt nullo aceruí vsu, sed sola contẽplatione delectentur, num veram percipiunt, an falsa potius voluptate luduntur? aut hi qui diuerso vitio aurum, quo nunquam sint vsuri, fortasse nec visuri amplius, abscondunt & soliciti ne perdát, perdũt quid enim aliud est, vsibus demptum tuis, & omnium fortasse mortaliũ telluri reddere? & tu tamẽ abstruso thesauro, velut animi iam securus lætitia gestis. Quem si quis furto

Mira fictio & aptissima.

sustulerit, cuius tu ignarus furti, decẽ post annis obieris, toto illo decenni, quo subtractæ pecuniæ superfuisti, quid tua retulit, surreptũ an saluũ fuisse? vtroq. certe modo tantundem vsus ad te peruenit. Ad has tam ineptas lætitias, aleatores (quorum insaniam auditu, non

Alea. Venatio.

vsu cognouere) venatores præterea, atq, aucupes adiungunt. Nam quid habet, inquiunt, voluptatis, talos in alueum proijcere, quod toties fecisti, vt si quid voluptatis inesset, oriri tamen potuisset ex frequenti vsu satietas? aut quæ suauitas esse potest, ac non fastidium potius, in audiẽdo latratu atque vlulatu canũm? aut qui maior voluptatis sensus est, cum leporem canis insequitur, quàm quũ canis canem? nempe idem vtrobiq; agitur, accurritur enim, si te cursus oblectet. At si te cædis spes, laniatus expectatio sub oculis peragẽdi retinet, misericordiam potius mouere debet, spectare lepusculum à cane, imbecillum à validiore, fugacem ac timidum à feroce, innoxium deniq; à crudeli discerptum. Itaq; Vtopienses totum

At hæc hodie ars est deorum aulicorum.

hoc venandi exercitium, vt rem liberis indignam, in lanios (quam artem per seruos obire eos supra diximus) reiecerunt. infimam enim eius partem esse venationẽ statuunt, reliquas eius partes & vtiliores & honestiores, vt quæ & multo magis conferant, & animalia necessitatis duntaxat gratia perimant, quum venator ab miseri animalculi cæde ac laniatu, nihil nisi voluptatem petat. Quàm spectandæ necis libidinem in ipsis etiam bestijs, aut ab animi crudelis affectu censent exoriri, aut in crudelitatem denique, assiduo tam efferæ voluptatis vsu defluere. Hæc igitur & quicquid est eiusmodi (sunt enim innumera) quanquã pro voluptatibus mortalium vulgus habeat, illi tamen quum natura nihil insit suaue, planè statuunt, cum vera vuluptate nihil habere commercij. Nam quod vulgo sensum iucunditate perfundunt (quod voluptatis opus videtur) nihil de sententia decedunt. non enim ipsius rei natura, sed ipsorum peruersa consuetudo in causa est cuius vitio fit, vt amara pro dulcibus amplectantur. Non aliter ac mulie-

Citta in grauidis.

res grauidæ picem & seuum corrupto gustu, melle mellitius arbitrantur. Nec cuiusquã tamen aut morbo, aut consuetudine deprauatum iudicium mutare naturam, vt non aliarum rerum, ita nec voluptatis potest. Volup-

Veræ voluptatis species.

tatem, quas veras fatentur, species diuersas faciunt. Siquidem alias animo, corpori alias tribuunt. Animo dant intellectum, eamque dulcedinẽ, quam veri contẽplatio pepererit. Ad hæc suauis additur bene actæ vitæ memoria, & spes non dubia futuri boni. Corporis voluptatem in duas partiuntur formas, quarum prima sit ea, quæ sensum perspicua suauitate perfundit, quod aliâs earum instauratione partiũ fit, quas insitus nobis calor exhauserit. Nam

Voluptates corporis.

hæ cibo potuq. redduntur, aliâs dum egeruntur illa, quorum copia corpus exuberat. hæc suggeritur, dum excrementis intestina purgamus, aut opera liberis datur, aut vllius prurigo partis frictu scalptúve lenitur. Interdum verò voluptas oritur, nec redditura quicquam quod membra nostra desiderent, nec ademptura quo laborent. cæterũ quæ sensus nostros tamen vi quadam occulta, sed illustri motu titillet afficiatque, & in se conuertat, qualis ex musica nascitur. Alteram corporeę voluptatis formã eã volunt esse, quę in quieto atq. æquabili corporis statu consistat, id est, nimirũ sua cuiusque nullo interpellata malo sanitas. Hæc siquidẽ, si nihil eam doloris oppugnet, per se ipsa delectat, etiã si nulla extrinsecus adhibita voluptate moueatur. Quanquã enim sese minus effert, minusq; offert sensui, quàm tumida illa edendi, bibendique libido, nihilo tamen secius multi eam statuunt voluptatum maximam, omnes ferè Vtopienses magnã & velut fundamentũ omniũ ac basim fatentur, vt quæ vel sola placidam & optabilem vitæ conditionem reddat, & qua sublata, nullus vsquam reliquus sit cuiquã voluptati locus. Nam do-

Valeat possessor oportet.

lore prorsus vacare, nisi adsit sanitas, stuporẽ certe, non voluptatem vocant. Iamdudũ explosum est apud eos decretum illorũ, qui stabilem & tranquillã sanitatem (nam hęc quoq; quæstio grauiter apud eos agitata est) ideo non habendam pro voluptate censebát, quod pręsentem non posse dicerent, nisi motu quo-

piam

piam extrario, sentiri. Verum contra nunc in hoc propè vniuersi conspirant, sanitatem vel in primis voluptati esse. Etenim quũ in morbo, inquiunt, dolor sit, qui voluptati implacabilis hostis est, non aliter ac sanitati morbus, quid ni vicissim insit sanitatis trãquillitati voluptas? nihil enim ad hanc rem referre putãt, seu morbus dolor esse, seu morbo dolor inesse dicatur. Tantundem enim vtroque modo effici. Quippe si sanitas aut voluptas ipsa sit, aut necessario voluptatem pariat, velut calor igni gignitur, nimirum vtrobique efficitur, vt quibus immota sanitas adest, his voluptas abesse nõ possit. Præterea dum vescimur, inquiunt, quid aliud quam sanitas, quæ labefactari cœperat, aduersus esuriem (cibo commilitone) depugnat, in qua dum paulatim inualescit, ille ipse profectus ad solitum vigorem, suggerit illam, qua sic reficimur, voluptatem. Sanitas ergo quæ in conflictu lætatur, eadem non gaudebit adepta victoriam? Sed pristinum robur, quod solum toto conflictu petiuerat, tandem fœliciter assecuta, protinus obstupescet? nec bona sua cognoscet atque amplexabitur? Nam quod non sentiri sanitas dicta est, id verò perquam procul à vero putant. Quis enim vigilans, inquiunt, sanum esse se non sentit, nisi qui non est? quem ne tantus aut stupor, aut lethargus adstringit, vt sanitatem non iucundam sibi fateatur, ac delectabilem? At delectatio quid aliud quàm alio nomine voluptas est? Amplectuntur ergo in primis animi voluptates (eas enim primas omniũ principesque ducunt) quarum potissimam partem censent ab exercitio virtutum, bonæque vitæ conscientia proficisci. Earum voluptatum quas corpus suggerit, palmam sanitati deferunt. Nam edendi bibendique suauitatem, & quicquid eãdem oblectamenti rationem habet, appetenda quidem, sed non nisi sanitatis gratia statuunt. Neque enim per se iucunda esse talia, sed quatenus aduersæ valetudini clanculum surrepẽti resistunt. ideoq; sapienti sicuti magis deprecandos morbos, quàm optandam medicinam, & dolores profligandos potius, quàm adsciscenda solatia, ita hoc quoque voluptatis genere non egere, quàm delinire præstiterit. quo voluptatis genere si quisquam se beatum putet, is necesse est fateatur se tum demum fore fœlicissimum, si ea vita contigerit, quæ in perpetua fame, siti, pruritu, esu, potatione, scalptu, frictuque traducatur, quæ quàm non fœda solũ, sed misera etiam sit, quis non videt? Infimæ profecto omnium hæ voluptates sunt, vt minimæ syncerae: neque enim vnquam subeunt, nisi contrarijs coniunctæ doloribus. Nempe cum edendi voluptate copulatur esuries, idq; non satis æqua lege. Nam vt vehementior, ita longior quoque dolor est. quippe & ante voluptatem nascitur, & nisi voluptate vnà commoriente non extinguitur. Huiusmodi ergò voluptates, nisi quatenus expedit necessitas, haud magni habendas putant. Gaudent tamen etiam his, gratique agnoscunt naturæ parentis indulgentiam, quæ fœtus suos ad id quod necessitatis causa tam assidue faciundum erat, etiam blandissima suauitate pellicerat. Quanto enim in tædio viuendum erat, si vt cæteræ ægritudines, quæ nos infestant rarius, ita hi quoque quotidiani famis ac sitis morbi, venenis ac pharmacis amaris essent abigendi? At formam, vires, agilitatem, hæc vt propria iucundaq; naturæ dona libenter fouent. Quin eas quoque voluptates, quæ per aures, oculos, ac nares admittuntur, quas natura proprias ac peculiares esse homini voluit, (neque enim aliud animantium genus, aut mundi formam, pulchritudinemque suspicit, aut odorum, nisi ad cibi discrimen, vlla commouetur gratia, neque consonas inter se, discordesque sonorum distantias internoscit) & has inquam, vt iucunda quædam vitæ condimenta persequuntur. In omnibus autẽ hunc habent modum, ne maiorẽ minor impediat, neu dolorem aliquãdo voluptas pariat: quod necessario sequi censent, si inhonesta sit. At certe formæ decus contemnere, vires deterere, agilitatem in pigritiam vertere, corpus exhaurire ieiunijs, sanitati iniuriam facere, & cætera naturæ blandimenta respuere, nisi quis hæc sua commoda negligat, dum aliorũ publicámve ardentius procurat, cuius laboris vice maiorem à Deo voluptatem expectet, alioquin ob inanem virtutis vmbram, nullius boni semet affligere, vel quo aduersa ferre minus moleste possit, nunquam fortasse ventura. hoc verò putant esse dementissimum, animique & in se crudelis, & erga naturam ingratissimi, cui tanquam debere quicquam dedignetur, omnibus eius beneficijs renunciat. Hæc est eorum de virtute ac voluptate sententia, qua nisi sanctius aliquid inspiret homini cœlitus immissa religio, nullam inuestigari credunt humana ratione veriorem, qua in re rectène an secus sentiant, excutere nos neque tempus patitur, neque necesse est quippe qui narranda eorum instituta, non etiam tuenda suscepimus.

Annotãdũ & hoc diligẽter.

Cæterum hoc mihi certè persuadeo, vt vt sese habeant hæc decreta, nusquam neq; præstantiorem populum, neque fœliciorem esse rempublicam. Corpore sunt agili vegetoq;, virium amplius quàm statura promittat. nec ea tamẽ improcera. Et quũm neq; solo sint vsquequaq; fertili, nec admodum salubri cœlo, aduersus aërem ita sese tẽperantia victus muniunt, terræ sic medentur industria, vt nusquam gentium sit frugis pecorisque prouentus vberior, aut hominum viuaciora corpora, paucioribusque morbis obnoxia. Itaque non ea modo quæ vulgò faciunt agricolæ, diligenter ibi administrata conspicias, vt terram natura maligniorem, arte atque opera iuuent, sed populi manibus alibi radicitus euulsam

Felicitas Vtopiẽsium ac descriptio.

syluam,

syluam, alibi consitam videas quæ in re habita est non vbertatis, sed vecturæ ratio, vt essent ligna aut mari, aut fluuijs, aut vrbibus ipsis viciniora: minore enim cum labore terrestri itinere, fruges quàm ligna longius afferuntur. Gens facilis ac facete, solers, ocio gaudês, corporis laborum (quum est vsus) satis patiens. Cæterum aliàs haud quaquam sanè appetens, animi studijs infatigata. Qui quum à nobis accepissent de literis & disciplina Græcorum

Vtilitas linguæ Græcæ.

(nam in Latinis præter historias ac Poëtas, nihil erat quod videbantur magnopere probaturi) mirum quanto studio contenderunt, vt eas liceret ipsis nostra interpretatione perdiscere.

Docilitas Vtopiẽsium mira.

Cœpimus ergo legere, magis adeo primũ ne recusare laborem videremur, quàm quod fructum eius aliquem speraremus. At vbi paulum processimus, ipsorum diligentia fecit, vt nostram haud frustra impendendam animo statim præciperemus. Siquidem literarũ formas tã facilè imitari, verba tam expedite pronunciare, tam celeriter mandare memoriæ, & tanta cũ fide reddere cœperunt, vt nobis miraculi esset loco, nisi quod pleraq; pars eorum, qui non sua solum sponte accẽsi, verum senatus quoq; decreto iussi, ista sibi discenda sumpserunt. E numero scholasticorum selectissimis ingenijs, & matura ætate fuerunt. Itaque minus quàm triennio nihil erat in lingua quod requirerent, bonos autores, nisi obstet libri menda, inoffense perlegerent. Eas literas, vt equidem conijcio, ob id quoque facilius arripuerunt, quod nonnihil illis essent cognatæ. Suspicor enim eam gentẽ à Græcis originem duxisse, propterea quod sermo illorum cætera ferè Persicus, nonnulla Græci sermonis vestigia seruet in vrbium ac magistratuum vocabulis.

At nunc stipites & caudices dicãtur literis, fœlicissima ingenia voluptatibus corrũpũtur.

Habent ex me (nam librorũ sarcinam mediocrem loco mercium quarto nauigaturus in nauem conieci, quod mecum planè decreueram nunquã potius redire, quàm cito) Platonis opera pleraq;, Aristotelis plura, Theophrastum item de plantis, sed pluribus, quod doleo, in locis mutilum. In librum enim, dum nauigabamus, negligentius habitum, cercopithecus inciderat, qui lasciuiens ac ludibundus, paginas aliquot hinc atque inde euulsas lacerauit. Ex his qui scripsere grammaticam, Lascarem habent tantũ, Theodorum enim non aduexi mecum, nec dictionarium aliquem præter Hesychiũ ac Dioscoridem. Plutarchi libellos habent charissimos, & Luciani quoq; facetijs ac lepore capiuntur. Ex Poetis habẽt Aristophanem, Homerum, atque Euripidem, tum Sophoclem minusculis Aldi formulis. Ex historicis Thucydidem atque Herodotũ, necnon Herodianũ. Quin in re medica quoq, sodalis meus Tricius Apinatus ad oexerat secum parua quædam Hippocratis opuscula, ac Microtechnen Galeni, quos libros magno in precio habent: siquidẽ & si omniũ ferè gentium re medica minime egent, nusquam tamen in maiore honore est, vel eo ipso quod eius cognitionem numerant inter pulcherrimas atq; vtilissimas partes philosophiæ, cuius ope philosophiæ dum naturæ secreta scrutantur, videntur sibi non solum admirabilem inde voluptatem percipere, sed apud autorem quoq; eius atque opificem summã inire gratiã.

Medicina vtilissima.

Quæ cæterorum more artificum, arbitrantur, mundi huius visendam machinam homini (quem solum tantæ rei capacem fecit) exposuisse spectandam, eoque chariorem habere, curiosum ac solicitum inspectorẽ, operisque sui admiratorẽ, quam eũ qui velut animal expers mentis, tantum ac tam mirabile spectaculum stupidus immotusque neglexerit.

Contemplatio naturæ.

Vtopiensium itaque exercitata literis ingenia mire valẽt ad inuẽtiones artiũ, quæ faciant aliquid ad commodæ vitæ cõpendia. Sed duas tamen debent nobis Chalcographorum & faciendæ chartæ, nec solis tamen nobis, sed sibi quoque bonam eius partẽ. Nam quum ostenderemus eis libris chartaceis impressas ab Aldo literas, & de chartæ faciẽdę materia, ac literas imprimẽdi facultate loqueremur, aliquid magis quã explicaremus (neq; enim quisquã erat nostrum qui alterutram calleret) ipsi statim acutissime coniecerunt rem, & quum ante pellibus, corticibus, ac papyro tantum scriberẽt, iam chartam illico facere, & literas imprimere tentarunt: quæ quũ primo non satis procederent, eadem sæpius experiendo, breui sunt vtrũque consecuti, tantumq; effecerunt, vt si essent Græcorum exẽplaria librorũ, codices deesse non possent. At nunc nihil habẽt amplius, quam à me commemoratũ est: id verò quod habent, impressis iam libris, in multa exẽplariorum millia propagauẽre. Quisquis eò spectãdi gratia venerit, quem insignis aliqua dos ingenij, aut longa peregrinatione vsum multarũ cognitio terrarum commendet (quo nomine gratus fuit noster appulsus) pronis animis excipitur. Quippe libenter audiunt, quid vbique terrarum geratur. Cæterum mercandi gratia non admodum frequenter appellitur. Quid enim ferrent, nisi aut ferrum, aut quod quisq; referre mallet, aurum argentũmve? Tum quę ex ipsis exportanda sint, ea consultius putant ab se efferri, quàm ab alijs illinc peti, quo & exteras vndique gentes exploratiores habeant, neque maritimarum rerum vsum ac peritiam oblitum eant.

DE SERVIS.

PRO seruis neque bello captos habent nisi ab ipsis gesto, neque seruorum filios, neq; denique quenquã, quem apud alias gentes seruientem possent comparare, sed aut si cuius apud se flagitium in seruitiũ vertitur, aut quos apud exteras vrbes (quod genus multo frequentius est) admissum facinus destinauit supplicio. Eorum enim multos, interdum

Mira huius gẽtis æquitas.

terdum æstimatos vili sæpius etiam gratis impetratos, auferunt. Hęc seruntum genera non in opere solum perpetuo, verumetiam in vinculis habent, sed suos durius, quos eo deploratiores, ac deteriora meritus exempla cēsent, quod tam præclara educatione ad virtutem egregie instructi, contineri tamen ab scelere non potuerint. Aliud seruorum genus est, quum alterius populi mediastinus quispiam laboriosus ac pauper elegerit apud eos sua sponte seruire. Hos honeste tractant, ac nisi quod laboris, vtpote cōsuetis, imponitur plusculum, non multo minus clementer ac ciues habent, volentem discedere (quod non sæpe fit) neque retinent inuitum, neque inanem dimittunt.

De ægrotis.

Ægrotantes, vt dixi, magno eum adfectu curant, nihilque prorsus omittunt, quo sanitati eos vel medicinæ, vel victus obseruatione restituant. Quin insanabili morbo laborantes asidendo, colloquendo, adhibendo demum quæ possunt leuamenta solantur. Cæterum si non immedicabilis modo morbus sit, verumetiam perpetuo vexet atque discruciet, tum sacerdotes ac magistratus hortantur hominem:

Mors spōtanea

quandoquidem omnibus vitæ munijs impar, alijs molestus ac sibi grauis morti iam suæ superuiuat: ne secum statuat pestem diutius ac luem alere, néve quum tormentum ei vita sit, mori dubitet, quin bona spe fretus, acerba illa vita velut carcere atque aculeo, vel ipse semet eximat, vel ab alijs eripi se sua voluntate patiatur, hic illum, quum non commoda, sed supplicium abrupturus morte sit, prudenter facturum, quoniam vero sacerdotum in ea re consilijs, id est, interpretum Dei, sit obsecuturus, etiam pie sancteque facturum. Hæc quibus persuaserint, aut inedia sponte vitam finiunt, aut sopiti sine mortis sensu soluuntur. Inuitum verò neminem tollunt, nec officij erga eum quicquā imminuunt, persuasos hoc pacto defungi honorificum. Alioqui qui mortem sibi consciuerit, causa non probata sacerdotibus & senatui, hunc neque terra neque igne dignantur, sed in paludem aliquam turpiter insepultus abijcitur.

De coniugijs.

Fœmina non ante annum duodeuicesimum nubit. Mas non nisi expletis quatuor etiam amplius. Ante coniugium mas aut fœmina si conuincatur furtiuæ libidinis, grauiter in eum eamve animaduertitur, coniugioque illis in totum interdicitur, nisi venia principis noxā remiserit, sed & pater materq. familias, cuius in domo admissum flagitium est, tanquam suas partes parum diligenter tutati, magnæ obiacent infamiæ, id facinus ideo tam seuere vindicant, quod futurum prospiciunt, vt rari in coniugalem amorem coalescerent, in quo ætatem omnem cum vno videant exigendam, & perferendas insuper, quas ea res affert, molestias, nisi à vago cōcubitu diligenter arceantur. Porrò in deligendis coniugibus ineptissimum ritum (vti nobis visum est) adprimeque ridiculum, illi serio ac seuere obseruant. Mulierem enim, seu virgo seu vidua sit, grauis & honesta matrona proco nudam exhibet, ac probus aliquis vir, vicissim nudum puellæ procum sistit.

Et si parū verecunde, haud tamen incautè.

Hunc morem quum velut ineptum ridentes improbaremus, illi contra cæterarum omnium gentium insignem demirari stultitiam, qui quum in equuleo comparando, vbi de paucis agitur nummis, tam cauti sint, vt quamuis fere nudum nisi detracta sella, tameo, omnibusque reuulsis ephippijs recusent emere, ne sub illis operculis hulcus aliquod delitesceret, in deligenda coniuge, qua ex re aut voluptas, aut nausea sit totam per vitam comitatura, tam negligēter agant, vt reliquo corpore vestibus obuoluto, totam mulierem vix ab vnius palmæ spacio) nihil enim præter vultum visitur) æstiment adiungantque sibi non absque magno (si quid offendat postea) male cohærendi periculo. Nam neque omnes tam sapientes sunt, vt solos mores respiciant, & in ipsorum quoque sapientum coniugijs, àd animi virtutes nonnihil additamenti, corporis etiam dotes adijciunt, certe tam fœda deformitas latere sub illis potest inuolucris, vt alienare prorsus animum ab vxore queat, quum corpore iam seiungi non liceat: Qualis deformitas, si quo casu contingat post contractas nuptias, suam quisque sortem necesse ferat. ante verò ne quis capiatur insidijs, legibus caueri debet, idque tanto maiore studio fuit curādum, quod & soli illarum orbis plagarum singulis sunt contenti coniugibus, & matrimonium ibi haud sæpe aliter quàm morte soluitur, nisi adulterium in causa fuerit, aut morum non ferenda molestia.

Diuortiū

Nempe alterutri sic offenso, facta ab senatu coniugis mutandi venia, alter infamem simul ac cœlibem perpetuo vitam ducit. Alioquin inuitam coniugem, cuius nulla sit noxa, repudiare, quod corporis obtigerit calamitas, id verò nullo pacto ferūt, nam & crudele iudicant tum quenquam deseri, cum maxime eget solatio, & senectuti, quum & morbos afferat, & morbus ipsa sit, incertam atque infirmam fidem fore. Cæterum accidit interdum, vt quum non satis inter se coniugum conueniant mores, repertis vtrique alijs, quibus cum sperent se suauius esse victuros, ambo tum sponte separati, noua matrimonia contrahant, haud absque senatus autoritate tamen, qui nisi causa per se atque vxores suas diligenter cognita, diuortia non admittit. Imò ne sic quidem facile, quod rem minimè vtilem sciunt firmandæ coniugum charitati, facilem nouarum nuptiarum spem esse propositam. Temeratores coniugij grauissima seruitute plectuntur, & si neuter erat cœlebs, iniuriam passi (velint modo) repudiatis adulteris, coniugio inter se ipsi iunguntur alioquin quibus videbitur. At si læsorum alteruter erga tam male me-

rentem coniugem in amore persistat, tamen vti coniugij lege non prohibetur, si velit in opera damnatum sequi, acciditque interdum, vt alterius pœnitentia alterius officiosa sedulitas miserationem commouens principi, libertatem rursus impetret. Cæterum ad scelus iam relapso nex infligitur.

Aestimatio supplicij penes magistratum.

Cæteris facinoribus nullam certam pœnam lex vlla præstituit, sed vt quodque atrox, aut contra visum est, ita supplicium Senatus decernit. Vxores mariti castigant, & parentes liberos, nisi quid tam ingens admiserint, vt id publice puniri morum intersit. Sed ferè grauissima quæque scelera seruitutis incommodo puniuntur, id siquidem & sceleratis non minus triste, & Reipublicæ magis commodum arbitrantur, quàm si mactare noxios & protinus amoliri festinent. Nam & labore quam nece magis prosunt, & exemplo diutius alios ab simili flagitio deterrent. quod si sic habiti rebellent atque recalcitrent, tum demum velut indomitæ belluæ, quos coërcere carcer & catena non potest, trucidantur. At patientibus non adimitur omnis omnino spes, quippe longis domiti malis, si eam pœnitentiam præ se ferant, quæ peccatum testetur, magis eis displicere, quàm pœnam, principis interdum prærogatiua, interdum suffragijs populi aut mitigatur seruitus, aut remittitur.

Stupri solicitati pœna.

Solicitasse ad stuprum, nihilo minus quàm stuprasse periculi est. In omni siquidem flagitio certum destinatumque conatum æquant facto. neque enim id quod defuit ei, putant prodesse debere, per quem non stetit, quo minus nihil defuerit.

Voluptas e Morionibus

Moriones in delitijs habentur, quos vt affecisse contumelia magno in probro est, ita voluptatem ab stultitia capere non vetant. Siquidem in Morionibus ipsis maximo esse bono censent, cuius qui tam seuerus ac tristis est, vt nullum neque factum neque dictum rideat, ei tutandum non credunt, veriti ne non satis indulgenter curetur ab eo, cui non modo nulli vsui, sed ne oblectamento quidem (qua sola dote valent) futurus esset. Irridere deformem aut mutilum, turpe ac deforme non ei qui ridetur, habetur, sed irrisori, qui cuiquam quod in eius potestate non erat vt fugeret, id vitij loco stulte exprobret.

Fucata forma.

Vt enim formam naturalem non tueri, segnis atque inertis ducunt, sic adiumentum ab fucis quærere, infamis apud illos insolentia est. Vsu enim ipso sentiunt, quam non vllum formæ decus vxores æque ac morum probitas & reuerentia cõmendet maritis. Nam vt forma nonnulli sola capiuntur, ita nemo nisi virtute atq; obsequio retinetur.

Et præmijs inuitãdi ciues ad officium.

Non pœnis tantum deterrent à flagitijs, sed propositis quoque honoribus ad virtutes inuitant, ideoque statuas viris insignibus, & de republica præclare meritis in foro collocant, in rerum bene gestarum memoriam, simul vt ipsorum posteris, maiorum suorum gloria calcar & incitamentum ad virtutem sit.

Dãnatus ambitus.

Qui magistratum vllum ambierit, exspes omniũ redditur.

Honor magistratuũ.

Conuiuunt amabiliter, quippe nec magistratus vllus insolens, aut terribilis est, patres appellantur, & exhibent. ijsdem defertur, vt debet, ab volentibus honor, non ab inuitis exigitur.

Dignitas principis

Ne principem quidem ipsum vestis aut diadema, sed gestatus frumenti manipulus discernit, vt Pontificis insigne est prælatus cereus.

Leges paucæ.

Leges habent perquàm paucas. sufficiunt enim sic institutis paucissimæ. Quin hoc in primis apud alios improbant populos, quod legum interpretumque volumina tantum non infinita non sufficiunt. Ipsi verò censent iniquissimum, vllos homines his obligari legibus, quæ aut numerosiores sint, quam vt perlegi queant, aut obscuriores, quàm vt à quouis possint intelligi.

Aduocatorum inutilis turba.

porrò causidicos, qui causas tractent callide, ac leges vafre disputent, prorsus omnes excludunt. censent enim ex vsu esse, vt suam quisque causam agat, eademque referat iudici, quæ narraturus patrono fuerat. Sic & minus ambagum fore, & facilius elici veritatem, dum eo dicente, quem nullus patronus fucum docuit, iudex solerter expendit singula, & contra versutorum calumnias simplicioribus ingenijs opitulatur. hæc apud alias gentes, in tanto perplexissimarum aceruo legum difficile est obseruari. Cæterum apud eos vnusquisque est legis peritus. Nam & sunt (vt dixi) paucissimæ, & interpretationum præterea vt quæque est maxime crassa, ita maxime æquã censent. Nempe quum omnes leges (inquiunt) ea tantum causa promulgentur, vt ab his quisque sui commonefiat officij, subtilior interpretatio paucissimos admonet (pauci enim sunt qui assequantur) quum interim simplicior ac magis obuius legum sensus, omnibus in aperto sit, alioquin quod ad vulgus attinet, cuius & maximus est numerus, & maxime eget admonitu, quid referat vtrum legẽ omnino non condas, an conditam in talem interpreteris sententiam, quam nisi magno ingenio & longa disputatione nemo possit eruere, ad quã inuestigandam neque crassum vulgi iudicium queat attingere, neque vita in comparando victu occupata sufficere? His eorum virtutibus incitati finitimi, qui quidẽ liberi sunt, & suæ spontis (multos enim ipsi iam olim tyrannide liberauerunt) magistratus sibi ab illis alij quotannis, alij in lustrum impetrant, quos defunctos imperio cum honore ac laude reducunt, nouosque secum rursus in patriam reuehunt. Atque hi quidem populi optime profecto ac saluberrimè Reipublicæ suę consulunt, cuius & salus & pernicies, quum ab moribus magistratuum pendeat, quos nam potuissent elegisse prudentius, quàm qui neq; vllo precio queant ab honesto deduci (vtpote quod breui sit remigraturis inutile) aut ignoti cuiusquam prauo studio aut simultate flecti.

flecti. Quæ duo mala, affectus atque auaritiæ, sicubi incubuere iudicijs, illico iustitiam omnem, fortissimum Reipublicæ neruum, dissoluunt. Hos Vtopiani populos, quibus qui imperent, ab ipsis petuntur, appellant socios: cæteros, quos beneficijs auxerunt, amicos vocant.

De fœderibus. Fœdera quæ reliquæ inter se gentes toties ineunt, frangunt ac renouant, ipsi nulla cum gente feriunt. Quorsum enim fœdus, inquiunt, quasi nō hominem homini satis natura conciliet, quam qui contempserit, hunc verba scilicet putes curaturum? In hanc sententiam eò vel maximè trahuntur, quod in illis terrarum plagis, fœdera pactaque principum solent parum bona fide seruari. Etenim in Europa, idque his potissimum partibus, quas Christi fides & religio possidet, sancta est & inuiolabilis vbique maiestas fœderum, partim ipsa iustitia & bonitate principum, partim summorum reuerentia, metuque Pontificum, qui vt nihil in se recipiunt ipsi, quod non religiosissime præstant, ita cæteros omnes principes iubent, vt pollicitis omnibus modis immorentur, tergiuersantes verò pastorali censura & seueritate compellunt. Meritò sanè censent turpissimam rem videri, si illorum fœderibus absit fides, qui peculiari nomine fideles appellantur. At in illo nouo orbe terrarum, quē circulus Æquator vix tam longè ab hoc nostro orbe semouet, quàm vita moresque dissidēt, fœderum nulla fiducia est, quorum vt quodq; plurimis ac sanctissimis ceremonijs innodatum fuerit, ita citissime soluitur, inuenta facilè in verbis calumnia, quæ sic interim de industria dictant callide, vt nunquā tam firmis adstringi vinculis queant, quin elabantur aliqua, fœdusque & fidem pariter eludant. Quam vafriciem, imò quam fraudem dolumque, si priuatorum deprehenderent interuenisse contractui, magno supercilio rem sacrilegam & furca dignam clamitarent, hi nimirum ipsi, qui eius consilij principibus dati, semet gloriantur autores. Quo fit vt iustitia tota videatur, aut non nisi plebea virtus & humilis, quæque longo interuallo subsidat infra regale fastigium, aut vti saltem duo sint, quarum altera vulgus deceat, pedestris & humirepa, nēve vsquam septa transilire queat: multis vndique restricta vinculis altera principum virtus, quæ sicuti sit quàm illa popularis augustior, sic est etiam longo interuallo liberior, vt cui nihil non liceat, nisi quod non libeat. Hos mores vt dixi principum, illic fœdera tam male seruantium puto in causa esse, ne vlla feriant Vtopienses, mutaturi fortasse sententiā si hic viuerent. Quanquam illis videtur vt optime seruentur, male tamen inoleuisse fœderis omnino sanciendi consuetudinem, qua fit, vt (perinde ac si populum populo, quos exiguo spacio collis tantum aut riuus discriminat, nulla naturæ societas copularet) hostes atque inimicos inuicem sese natos putent, meritoque in mutuam grassari perniciem, nisi fœdera prohibeant, quin his ipsis quoque initis, non amicitiam coalescere, sed manere prædandi licentiam, quatenus per imprudentiam dictandi fœderis, nihil quod prohibeat satis caute comprehensum in pactis est. At illi contra censent, neminem pro inimico habendum, à quo nihil iniuriæ profectum est. Naturæ consortium, fœderis vice esse, & satius valentiusque homines inuicem beneuolentia quàm pactis, animo quàm verbis, connecti.

DE RE MILITARI.

Bellum, vtpote rem planè belluinam, nec vlli tamen belluarum formæ in tam assiduo, atque homini est vsu, summopere abominantur, contraque morē gentium fermè omnium nihil æque ducunt inglorium, atque petitam è bello gloriam. eoque licet assidue militari sese disciplina exerceant, neque id viri modo, sed fœminæ quoque statis diebus, ne ad bellum sint, quum exigat vsus, inhabiles, non temere capessunt tamen, nisi quo aut suos fines tueantur, aut amicorum terris infusos hostes propulsent, aut populū quempiam tyrannide pressum miserati (quod humanitatis gratia faciunt) suis viribus Tyranni iugo & seruitute liberent. Quanquam auxilium gratificantur amicis, non semper quidem quo se defendant, sed interdum quoque vt illatas retalient, atque vlciscantur iniurias. verum id ita demum faciunt, si re adhuc integra consulantur ipsi, & probata causa, repetitis ac non redditis rebus, belli autores inferendi sint, quod non tunc solum decernunt, quoties hostili incursu abacta est præda, verum tum quoque multo infestius, quum eorum negociatores vsquam gentium vel iniquarum prætextu legum, vel sinistra deriuatione bonarum, iniustam subeunt, iustitiæ colore, calumniam. Nec alia fuit eius origo belli, quod pro Nephelogetis aduersus Alaopolitas, paulò ante nostram memoriam, Vtopienses gessere, quum apud Alaopolitas Nephelogetarum mercatoribus illata prætextu iuris (vt visum est ipsis) iniuria certe, siue illud ius, siue ea iniuria fuit, bello tam atroci est vindicata, quum ad proprias vtriusq; partis vires, odiaq;, circumiectarum etiam gentium studia atque opes adiungerentur, vt florentissimis populorum alijs concussis, alijs vehementer afflictis, orientia ex malis mala, Alaopolitarum seruitus demum ac deditio finierit, qua in Nephelogetarum (neque enim sibi certabant Vtopienses) potestatem concessere, gentis, florentibus Alaopolitarum rebus, haud quaquā cum illis conferendæ. Tam acriter Vtopienses amicorum, etiam in pecunijs, iniuriam persequūtur, suas ipsorum non item, qui sicubi circumscripti bonis excidant, modo corporibus

absit vis, hactenus irascuntur, vti quoad satisfactio fiat, eius commercio gentis abstineant, Non quod minoris sibi curæ ciues, quàm socij sint, sed borum tamen pecuniam intercipi, ægrius quàm suã ferunt, propterea quod amicorum negociatores, quoniam de suo perdũt priuato, graue vulnus ex iactura sentiunt. At ipsorum ciuibus nihil nisi de publica perit, præterea quod abundabat domi, ac veluti supererat, alioqui non emittendum foras. Quo fit, vti interimentum citra cuiusquam sensum accidat. Quo circa nimis crudele censent id damnum multorum vlcisci mortibus, cuius damni incommodum nemo ipsorum aut vita, aut victu persentiscat. Cæterum si quis suorum vsquam per iniuriam debilitetur aut occidatur, siue id publico factum consilio, siue priuato sit, per legatos re comperta, nisi deditis noxijs placari non possunt, quin illico bellum denuncient. Noxæ deditos, aut morte, aut seruitio puniunt. Cruentæ victoriæ non piget modo eos, sed pudet quoque, reputantes inscitiam esse quamlibet preciosas merces nimio emisse. arte doloque victos, oppressos hostes impendio gloriantur, triumphumque ob eam rem publicitus agunt, & velut re strenue gesta trophæum erigunt. tunc enim demum viriliter sese iactant, & cum virtute gessisse, quoties ita vicerint, quomodo nullũ animal præter hominem potuit, id est, ingenij viribus. Nam corporis, inquiũt, vrsi, leones, apri, lupi, canes, cæteræque belluæ dimicant, quarum vt pleræque nos robore ac ferocia vincunt, ita cunctæ ingenio & ratione superãtur. Hoc vnum illi in bello spectant, vti id obtineant, quos si fuissent ante cõsequuti, bellum non fuerant illaturi: aut si id res vetet, tam seueram ab his vindictam expetunt, quibus factum imputant, vt idem ausutos in posterum terror absterreat. Hos propositi sui scopos destinant, quos mature petunt. at ita tamen, vti prior vitandi periculi cura, quàm laudis aut famæ consequendæ, sit. Itaque protinus indicto bello, schedulas ipsorum publico signo roboratas, locis maxime conspicuis hosticæ terræ, clàm vno tempore multas appendi procurant, quibus ingentia pollicentur præmia, si quis principem aduersarium sustulerit: deinde minora quanquam illa quoque egregia decernunt, pro singulis eorum capitibus, quorum nomina in ijsdem literis proscribunt, hi sunt, quos secundum principem ipsum, autores initi aduersus se consilij ducunt. Quicquid percussori præfiniunt, hoc geminant ei, qui viuum è proscriptis aliquem ad se perduxerint, quum ipsos quoque proscriptos, præmijs ijsdem, addita etiam impunitate, contra socios inuitant. Itaque fit celeriter, vt & cæteros mortales suspectos habeant, & sibi inuicem ipsi neque fidentes satis, neque fidi sint, maximoque in metu & non minore periculo versentur. Nam sæpenumero constat euenisse, vti bona pars eorum, & princeps in primis ipse, ab his proderentur, in quibus maximam spem reposuerunt. Tam facilè quoduis in facinus impellunt munera, quibus illi nullum exhibent modum Sed memores in quantum discrimen hortantur, operam dãt, vti periculi magnitudo beneficiorũ mole compensetur: eoque nõ immensam modo auri vim, sed prædia quoque magni reditus in locis apud amicos tutissimis, propria ac perpetua pollicitantur, & summa cũ fide præstant Hunc licitandi mercandique hostis morem, apud alios improbatũ, velut animi degeneris crudele facinus, illi magnæ sibi laudi ducunt tanquã prudentes, qui maximis hoc pacto bellis, sine vllo prorsus prælio defungantur, humaniq; ac misericordes etiam, qui paucorum nece noxiorum, numerosas innocentium vitas redimant, qui pugnando fuerint occubituri. Partim è suis, partim ex hostibus, quorum turbam vulgusque non minus fermè quàm suos miserãtur, gnari non sua sponte eos bellum capessere, sed principum ad id furijs agi. Si res hoc pacto non procedat, dissidiorũ semina iaciunt aluntque, fratre principis, aut aliquo è nobilibus in spẽ potiundi regni perducto. Si factiones internæ languerint, finitimas hostibus gentes excitant, committuntq;, eruto vetusto quopiam titulo, quales nunquam regibus desunt, suas ad bellum opes polliciti, pecuniam affluenter suggerunt, Ciues parcissime, quos tam vnice habent charos, tantique sese mutuo faciunt, vt neminem sint è suis cum aduerso principe libenter commutaturi. At aurum argentumque, quoniam vnũ hunc in vsum omne seruant, haud grauatim erogant. vtpote non minus commode victuri, etiã si vniuersum impenderẽt. Quin præter domesticas diuitias est illis foris quoque infinitus thesaurus, quo plurimæ gentes, vti ante dixi, in ipsorumære sunt, ita milites vndique conductos ad bellum mittunt, præsertim ex Zapoletis. Hic populus quingentis passuum millibus ab Vtopia distat, orientem solem versus, horridus, agrestis, ferox, syluas montesque asperos, quibus sunt innutriti, præferunt. Dura gens, æstus, frigoris, & laboris patiens, delitiarum expers omnium, neque agriculturę studens, & cum ædificiorum, tum vestitus indiligens, pecorum duntaxat curam habent. Magna ex parte venatu & raptu viuunt. Ad solum bellum nati, cuius gerendi facultatem studiose quærunt, repertam cupide amplectuntur, & magno numero egressi, cuiuis requirenti militès vili semet offerunt. Hanc vnam vitæ artem nouerunt, qua mors quæritur, sub quibus merent, acriter pro his & incorrupta fide dimicant. Verum in nullum certum diem sese obstringunt, sed ea lege in partes veniunt, vt posteriore die vel ab hostibus oblato maiore stipendio sint staturi, ijdem perendie rursus inuitati plusculo, remigrant. Rarum oritur

Magno empta victoria.

bellum

bellũ, in quo non bona pars illorum in vtroq; sint exercitu. itaq; accidit quotidie, vt sanguinis necessitudine coniuncti, qui & iisdem in partibus conducti, familiarissime semet inuicẽ vtebantur, pauló post in contrarias distracti copias, hostiliter concurrant, & infestis animis obliti generis, immemores amicitiæ, mutuo sese confodiant, nulla alia causa in mutuam incitati perniciem, quâm quod a diuersis principibus exigua pecuniola conducti, cuius tam exactam habent rationem, vt ad diurnum stipendium vnius accessione assis facilè ad commutandas partes impellantur. Ita celeriter imbiberunt auaritiam, quæ tamen nulli est eis vsui. Nam quæ sanguine quærunt, protinus per luxum, & eum tamen miserum consumunt. Hic populus Vtopiensibus aduersus quosuis mortales militat, quod tanti ab his eorum conducatur opera, quanti nusquam alibi. Vtopienses siquidem vt bonos quærunt, quibus vtantur, ita hos quoque homines pessimos, quibus abutátur. quos quum vsus postulat, magnis impulsos pollicitationibus, maximis obijciunt periculis. vnde plerunque magna pars nunquam ad exigenda promissa reuertitur: superstitibus, quæ sunt polliciti, bona fide, persoluunt, quo ad similes ausus incendantur. Neque enim pensi quicquam habent, quàm multos ex eis perdant. rati de genere humano maximam merituros gratiam se, si tota illa colluuie populi tam tetri ac nepharij, orbem terrarum purgare possent. Secundum hos eorũ copijs vtuntur, pro quibus arma capiunt, deinde auxiliaribus cæterorum amicorum turmis. Postremo suos ciues adiungunt, è quibus aliquem virtutis probatæ virum, totius exercitus summæ præficiunt. Huic duos ita substituunt, vti eo incolumi, ambo priuati sint, capto aut interẽpto, alter è duobus velut hæreditate succedat, eique ex euentu tertius, ne (vt sunt bellorum sortes variæ) periclitante duce, totus perturbetur exercitus. E quaque ciuitate delectus exercetur ex his, qui sponte nomen profitentur. neque enim inuitus quisquam foras in militiam truditur, quod persuasum habeant, si quis sit natura timidior, non ipsum modo nihil facturum strenue, sed merũ etiam comitibus incussurum. Cæterum si quod bellum ingruat in patriam, ignauos huiusmodi, modo valeant corpore, in naues mixtos melioribus collocant: aut in mœnibus sparsim disponunt, vnde non sit refugiendi locus, ita suorum pudor hostis in manibus, atque adempta fugæ spes, timorem obruunt, & sæpe extrema necessitas in virtutem vertitur. At sicuti ad externum bellum ex ipsis nemo protrahitur nolens, ita fœminas volentes in militiam comitari maritos, adeo non prohibent, vt exhortentur etiam, & laudibus incitent, profectas cum suo quamque viro, pariter in acie constituunt: tum sui quemque liberi, affines cognati circumsistunt, vt hi de proximo sint mutuo sibi subsidio, quos maximè ad ferendas inuicem suppetias natura stimulat. In maximo probro est coniunx absque coniuge redux, aut amisso parente reuersus filius quo fit, vti si ad ipsorum manus ventum sit, modo perstent hostes, longo & lugubri prælio ad internitionem vsque decernatur. Nempe vt omnibus curant modis ne ipsis dimicare necesse sit, modo bello possint vicaria conductitiorum manu defungi. Ita quum vitari non potest, quin ipsi ineant pugnam, tam intrepide capessunt, quàm quoad licuit, prudenter detrectabant. nec tam primo ferociunt impetu, quàm mora sensim & duratione inualescunt, tam offirmatis animis, vt interimi citius quàm auerti queant. Quippe victus illa securitas, quæ cuique domi est, ademptaque de posteris anxia cogitandi cura (nam hæc solitudo generosos vbique spiritus frangit) sublimem & vinci dedignantem facit. Ad hæc militaris disciplinæ peritia fiduciam præbet, postremo rectæ opiniones (quibus & doctrina, & bonis Reipublicæ institutis imbuti à pueris sunt) virtutem addunt. qua neque tam vilem habent vitam vt temere prodigant, neque tam improbe charam, vt quum honestas ponendam suadeat, auare turpiterque retineant. Dum vbique pugna maxima feruet, lectissimi iuuenes coniurati deuotique ducem sibi deposcunt aduersum, hunc apertè inuadunt, hunc ex insidijs adoriuntur, idem eminus, idem cominus petitur, longoque ac perpetuo cuneo, summissis assidue in fatigatorum locum recentibus, oppugnatur. raroque accidit (ni sibi fuga prospiciat) vt non intereat, aut viuus in hostium potestatem veniat. Si ab ipsis victoria sit, haud quaquam cæde grassantur. fugatos enim comprehendunt, quàm occidunt libentius. neque vnquam ita persequuntur fugientes, vt non vnam interim sub signis instructam aciem retineant, adeo vt nisi cæteris superati partibus postrema acie sua victoriam adepti sint, elabi potius hostes vniuersos sinant, quâm insequi fugientes, perturbatis suorum ordinibus insuescant. memores sibimet haud semel vsu venisse, vt mole totius exercitus victa profligataque, quum hostes victoria gestientes, hac atque illac abeuntes persequerentur, pauci ipsorum in subsidijs collocati, ad occasiones intenti, dispersos ac palantes illos, & præsumpta securitate negligentes derepente adorti, totius euentum prælij mutauerunt. extortaque è manibus tam certa & indubitata victoria, victi victores inuicem vicerunt. Haud facilè dictu est, astutiores instruendis insidijs, an cautiores ad vitandas sient. fugam parare credas, quum nihil minus in animo habent: contra quum id consilij capiunt, nihil minus cogitare putes. Nam si nimium sese sentiunt aut nume-

Dux potissimũ impetẽdus, quo citius finiatur bellum.

ro, aut loco premi, tunc aut noctu, agmine silente, castra mouent, aut aliquo stratagemate eludunt, aut interdiu ita sensim sese referunt, tali seruato ordine, vt non minus periculi sit cedentes quàm instantes adoriri. Castra diligentissimè cōmuniunt fossa præalta, lataque, terra quæ egeritur introrsum reiecta, nec in eam rem opera mediastinorum vtuntur, ipsorum manibus militum res agitur, totusque exercitus in opere est, exceptis qui pro vallo in armis ad subitos casus excubant. Itaque tam multis adnitentibus, magna multumque amplexa loci munimenta, omni fide citius perficiunt.

Formæ armorū.

Armis vtuntur ad excipiendos ictus firmis, nec ad motum gestúmve quemlibet ineptis, adeò vt ne natando quidem molesta sentiant Nam armati natare inter militaris disciplinæ rudimenta consuescunt, tela sunt eminus sagittæ, quas acerrime simul & certissime iaculantur, non pedites modo, sed ex equis etiam: cominus verò non gladij, sed secures vel acie lethales, vel pondere, seu cæsim, seu punctim feriant. Machinas excogitant solertissime, factas accuratissime cælant, ne ante proditæ quàm res postulet, ludibrio magis quàm vsui sint. in quibus fabricandis hoc in primis respiciunt, vti vectu faciles, & habiles circumactu sint.

De inducijs.

Initas cum hostibus inducias tam sanctè obseruant, vt ne lacessiti quidem violent. Hostilem terram non depopulantur, neque segetes exurunt: imò ne hominum equorumve pedibus conterantur quantum fieri potest, prouident, rati in ipsorum vsus crescere. Inermem neminem lædunt, nisi idem speculator sit. Deditas vrbes tuentur, at nec expugnatas diripiunt: sed per quos deditio est impedita, eos enecant, cæteris defensoribus in seruitutem addictis. Imbellem turbam omnem relinquunt intactam. Si quos deditionem suasisse compererint, his è damnatorum bonis aliquam partem impartiunt, reliqua sectione auxiliares donant. Nam ipsorum nemo quicquam de præda capit.

At hodie victores maximā partē dependunt.

Cæterum confecto bello, non amicis impensas in quos insumpsere, sed victis imputant, exiguntque eo nomine partim pecuniam, quam in similes bellorum vsus reseruant, partim prædia, quæ sint ipsis apud eos perpetua non exigui census. Huiusmodi reditus nunc apud multas gentes habent, qui varijs ex causis paulatim nati, supra septingenta ducatorum millia in singulos annos excreuere, in quos è suis ciuibus aliquos emittunt, quæstorum nomine, qui magnifice viuant, personamque magnatum illic præ se ferant, ac multum tamen superest quod inferatur ærario, nisi malint eidem genti credere, quod sæpe tantisper faciunt, quoad vti necesse sit, vixque accidit vnquam, vt totam reposcant. Ex his prædijs partem assignant illis, qui ipsorum hortatu tale discrimen adeunt, quale ante monstraui, si quis princeps armis aduersus eos sumptis, eorum ditionem paret inuadere, magnis illico viribus extra suos fines occurrunt: nam neque temere in suis terris bellum gerunt, neque vlla necessitas tanta est, vt eos cogat aliena auxilia in insulam suam admittere.

DE RELIGIONIBVS *Vtopiensium.*

RElligiones sunt non per insulam modo, verum singulas etiam vrbes variæ, alijs Solem, Lunā alijs, alijs aliud errantium syderum Dei vice venerantibus. Sunt quibus homo quispiā, cuius olim aut virtus, aut gloria enituit, non pro Deo tantum, sed pro summo etiam Deo suspicitur. At multo maxima pars, eadēque longè prudentior, nihil horum, sed vnū quoddā numen putant, incognitum, æternū, immensum, inexplicabile, quod supra mentis humanæ captum sit, per mundū hunc vniuersum, virtute non mole diffusum, hunc parentem vocant. Originis, auctus, progressus, vices, finesque rerum omniū, huic acceptos vni referunt, nec diuinos honores alij præterea vlli applicant. Quin cęteris quoque omnibus, quanquam diuersa credentibus, hoc tamen cū istis conuenit, quod esse quidē vnum censent summū, cui & vniuersitatis opificium & prouidentia debeatur, eumque communiter omnes patria lingua Mythram appellant, sed eo dissentiunt, quod idem alius apud alios habetur. Autumante quoque quicquid id sit, quod ipse summum ducit, eandem illam prorsus esse naturam, cuius vnius numini ac maiestati, rerum omnium summa, omnium consensu gentium tribuitur. Cæterum paulatim omnes ab ea superstitionum varietate desciscunt, atque in vnam illam coalescunt religionem, quæ reliquas ratione videtur antecellere. Neque dubium est, quin cæteræ iam pridem euanuissent, nisi quicquid improsperum cuiquam inter mutandæ religionis consilia fors obiecisset, non id accidisse casu, sed cœlitus immissum interpretaretur timor, tanquam numine, cuius relinquebatur cultus, impium contra se propositum vindicante. At posteaquam acceperunt à nobis Christi nomen, doctrinam, mores, miracula, nec minus mirandam tot martyrum constantiam, quorum sponte fusus sanguis, tam numerosas gentes in suam sectam longe lateque traduxit, non credas quàm pronis in eam affectibus etiam ipsi concesserint, siue hoc secretius, inspirante Deo, siue quod eadem ei visa est hæresi proxima, quæ est apud ipsos potissima, quanquam hoc quoque fuisse non paulum momenti crediderim, quod Christo communem suorum victum audierant placuisse, & apud germanissimos Christianorum conuentus adhuc

Cęnobia

in vsu esse. Certe quoquo id momento accidit haud pauci nostram in religionem coierunt, lymphaq; sacra sunt abluti. Verum quoniam in nobis quatuor (totidem enim duntaxat supereramus, nam duo fatis cõcesserant) nemo, id quod doleo, sacerdos erat, cæteris initiati, ea tamen adhuc sacramenta desiderãt, quæ apud nos non nisi sacerdotes conferunt, intelligunt tamen, optantque ita, vt nihil vehementius. Quin hoc quoq; sedulo iam inter se disputãt, an sine Christiani Pontificis missu quisquam è suo numero delectus sacerdotij consequatur characterem & electuri sane videbantur, verum quum ego discederem, nondũ elegerãt. Quin hi quoque religioni Christianę, qui non assentiunt, neminem tamen absterrent, nullũ oppugnant imbutũ nisi quod vnus è nostro cœtu me præsente coërcitus est. Is quum recẽs ablutus, nobis contra suadentibus, de Christi cultu publice, maiore studio quàm prudentia dissereret, vsqueadeo cœpit incalescere, vt iam non nostra modo sacra cæteris anteferret, sed reliqua protinus vniuersa damnaret, prophana ipsa, cultores impios ac sacrilegos, æterno plectẽdos igni vociferaretur. Talia diu cõcionantem comprehendunt, ac reum non spretæ religionis, sed excitati in populo tumultus, agunt, peraguntque: damnatum exilio mulctant: siquidem hoc inter antiquissima instituta numerant, ne sua cuiquam religio fraudi sit. Vtopus enim iam inde ab initio, quum accepisset incolas ante suum aduentum de religionibus inter se assidue dimicasse, atque animaduertisset eam rem, quod in commune dissidentes, singulæ pro patria sectæ pugnabant, occasionem præstitisse sibi vincendarum omnium, adeptus victoriam, in primis sanxit, vti quam cuique religionem libeat sequi liceat, vt vero alios quoq; in suam traducat, hactenus niti possit, vti placide ac modeste suam rationibus astruat, non vt acerbe cæteras destruat, si suadendo non persuadeat, neque vim vllam adhibeat, & conuicijs temperet, petulantius hac de re contendentem exilio aut seruitute mulctant. Hæc Vtopus instituit non respectu pacis modo, quam assiduo certamine atq; inexpiabili odio funditus vidit euerti, sed quod arbitratus est, vti sic decerneretur, ipsius etiam religionis interesse, de qua nihil est ausus temere definire, velut incertum habens, an varium ac multiplicem expetens cultum Deus, aliud inspiret alij. Certe vi ac minis exigere, & quod tu verum credis, idem omnibus videatur, hoc verò & insolens & ineptum censuit, tum si maxime vna vera sit, cæteræ omnes vanæ: facile tamen præuidit (modo cum ratione ac modestia res agatur) futurum deniq; vt ipsa per se veri vis emergat aliquando atq; emineat. Sin armis & tumultu certetur, vt sint pessimi quique maxime pertinaces, optimam ac sanctissimam religionem ob vanissimas inter se superstitiones, vt segetes inter spinas ac

Laude trahẽdi sunt homines ad religionem.

frutices obrutum iri. Itaq; hanc totam rem in medio posuit, & quid credendum putaret liberum cuique reliquit. Nisi quod sancte ac seuere vetuit, ne quis vsqueadeo ab humanæ naturæ dignitate degeneret, vt animas quoque interire cum corpore, aut mundũ temere ferri sublata prouidentia putet. atq; ideo post hanc vitam supplicia vitijs decreta, virtuti præmia constituta credunt. contra sentientem ne in hominum quidẽ ducunt numero, vt qui sublimem animę suæ naturam ad pecuini corpusculi vilitatem deiecerit, tantum abest, vt inter ciues ponant, quorum instituta, moresque (si per metum liceat) omnes floccifacturus sit. Cui enim dubium esse potest, quin is publicas patrię leges, aut arte clàm eludere, aut vi nitatur infringere, dum suæ priuatim cupiditati seruiat, cui nullus vltra leges metus, nihil vltra corpus spei superest amplius? Quamobrem sic animato nullus cõmunicatur honos, nullus magistratus committitur, nulli publico muneri præficitur. Ita passim velut inertis, ac iacentis naturæ despicitur. Cæterũ nullo afficiunt supplicio, quod persuasum habeant, nulli hoc in manu esse, vt quicquid libet, sentiat, sed nec minis adigũt vllis, animũ vt dissimulet suum: nec fucos admittunt & mendacia, quæ velut proxima fraudi, mirũ quã habent inuisa. Verũ ne pro sua disputet sententia, prohibent: atq; id duntaxat apud vulgus. Nam alioquin apud sacerdotes grauesque viros seorsum, non sinunt modo, sed hortantur quoque, confisi fore, vt ea tandem vesania rationi cedat. Sunt & alij, nec hi sanè pauci, nempe improhibiti, veluti neque ratione penitus pro se carentes, neque mali, qui vitio longe diuerso, brutorum quoq; æternas esse animas opinantur. At nostris tamen neque dignitate comparandas, neque ad æquam natas felicitatẽ: hominũ enim cuncti ferè tam immensam fore beatitudinẽ, pro certo atque explorato habent, vt morbũ lamententur omnium, mortem vero nullius, nisi quẽ vident anxiè è vita inuitũque diuelli. Nẽpe hoc pro pessimo habent augurio, tanquã anima exspes ac male conscia, occulto quopiã imminentis pœnę præsagio, reformidet exitum. Ad hoc haudquaquã gratũ Deo, eius putant aduentũ fore, qui quũ sit accersitus, non accurrit libens, sed inuitus ac detrectãs pertrahitur. Hoc igitur mortis genus, qui intuentur horrẽt, itaque defunctos mœsti ac silentes efferunt, precatique propitiũ manibus Deũ, vti eorũ clementer infirmitatibus ignoscat, terra cadauer obruunt. Contra, quicunque alacriter ac pleni bona spe decesserint, hos nemo luget, sed cantu prosequuti funus, animas Deo, magno cõmendãtes affectu, corpora tandem reuerenter magis quàm dolenter concremant, columnaque loco insculptis defuncti titulis erigunt. domũ reuersi, mores actaque eius recensent, nec vlla vitæ pars aut sæpius, aut libentius quàm lætus tractatur interitus.

Mira opinio de animabus brutorũ.

teritus. Hanc probitatis memoriam & viuis efficacissima rentur incitamenta virtutũ, & gratissimũ defunctis cultum putant, quos interesse quoque de se sermonibus opinantur, quanquam (vt est hebes mortalium acies) inuisibiles. Nam neque feliciũ sorti conueniat libertate carere migrandi quo velint, & ingratorum fuerit prorsus abiecisse desideriũ amicos inuisendi suos, quibus eos dum viuerent, mutuus amor charitasque deuinxerat, quanquã bonis viris, vt cætera bona, auctã post fata potius, quàm imminutã coniectant. Mortuos ergo versari inter viuentes credunt, dictorum factorumque spectatores, eoq; res agendas fidentius aggrediũtur, talibus veluti freti præsidibus, & ab inhonesto secreto deterret eos credita maiorum præsentia. Auguria, cæterasque superstitionis vanæ diuinationes, quarum apud alias gentes magna est obseruatio, negligunt prorsus atque irrident. Miracula vero, quæ nullo naturæ proueniunt adminiculo, velut præsentis opera testesque numinis venerantur. qualia & ibi frequenter extare ferunt, & magnis interdum ac dubijs in rebus publica supplicatione, certa cum fiducia procurãt, impetrantque. Gratum Deo cultum putant naturæ contemplationem, laudemque ab ea.

Vita actiua

sunt tamen, hiq; haud sanè pauci, qui religione ducti, literas negligunt, nulli rerũ cognitioni student, neque ocio prorsus vlli vacant, negocijs tantũ, bonisque in cæteris officij statuunt futurã post fata felicitatem promereri. Itaque alij ægrotis inseruiunt, alij vias reficiunt, purgant fossas, pontes reparant, cespites, arenam, lapides effodiunt, arbores demoliuntur ac dissecant, bigisque ligna, fruges, item alia in vrbes important, nec in publicum modo, sed priuatim quoq; ministros ac plus quàm seruos agũt. Nam quicquid vsquam operis est asperũ, difficile, sordidum, à quo plerosque labor, fastidiũ desperatio deterreat, hoc illi sibi totum libentes hilaresq; desumunt, cæteris ocium procurãt, ipsi perpetuo in opere ac labore versantur, nec imputant tamen, nec aliorum sugillãt vitam, nec suam efferunt. Hi quo magis sese seruos exhibent, eo maiore apud omnes in honore sunt. Eorum tamen hæreses duæ sunt, Altera cœlibum, qui non Venere modo in totũ abstinent, sed carnũ esu quoq; quidã animaliũ etiam omniũ, reiectisq; penitus tanquã noxijs vitę præsentis voluptatibus, futuræ duntaxat, per vigilias ac sudores inhiant, eius propediem obtinendæ spe alacres interim vegetique. Altera laboris haud minus appetens, coniugium præfert, vt cuius nec aspernantur solatiũ, & opus naturæ debere se, & patriæ liberos putant. Nullam voluptatem refugiunt, quæ nihil eos ab labore demoretur. Carnes quadrupedũ vel eo nomine diligunt, quod tali cibo se validiores ad opus quodque censeãt. Hos Vtopiani prudentiores, at illos sanctiores reputant. Quos quod cœlibatum anteferunt matrimonio, asperáque vitam placidæ anteponunt: si rationibus niterentur, irriderẽt, nũc vero quũ se fateantur religione duci, suspiciũt ac reuerentur. Nihil enim solicitius obseruant, quã ne temere quicquã vlla de religione pronũciẽt. Huiusmodi ergo sunt, quos illi peculiari nomine, sua lingua Buthrescas vocãt, quod verbũ latine religiosos licet interpretari. Sacerdotes habent eximia sanctitate, eoq; admodum paucos, neque enim plus quàm tredecim in singulis habent vrbibus pari templorum numero, nisi quum itur ad bellum. tunc enim septem ex illis cum exercitu profectis, totidem sufficiuntur interim, sed illi reuersi, suũ quisq; locum recuperat, qui supersunt, hi quoad decedẽtibus illis ordine succedãt, comites interea sunt Pontificis. Nam vnus reliquis præficitur.

Excõmunicatio

Eliguntur à populo, idq; cæterorum ritu magistratuum, occultis ad studia vitanda suffragijs, electi à suo collegio consecrantur. Hi rebus diuinis præsunt, religiones curãt, ac morũ veluti censores sunt, magnoque pudori ducitur ab his quenquam tanquam vitæ parũ probatæ accersi, compellarive. Cæterum vt hortari atque admonere illorum est, ita coercere, atque in facinorosos animaduertere, principis atque aliorum est magistratuum: nisi quod sacris interdicunt, quos improbe malos compeꝛiunt nec vllum ferè suppliciũ est quod horreant magis. Nam & summa percelluntur infamia, & occulto religionis metu lacerantur, ne corporibus quidẽ diu futuris in tuto. quippe ni properam pœnitentiam sacerdotibus approbent, comprehensi impietatis pœnã Senatui persoluunt. pueritia iuuentusq; ab illis eruditur, nec prior literarũ cura, quã morũ ac virtutis habetur: namque summam adhibent industriam, vt bonas protinus opiniones, & cõseruandę ipsorum reipublicæ vtiles, teneris adhuc, & sequacibus puerorum animis instillent, quæ vbi pueris penitus insederint, viros per totam vitam comitantur, magnamque ad tuendum publicæ rei statum (qui non nisi vitijs dilabitur, quæ ex peruersis nascuntur opinionibus) afferunt vtilitatem. Sacerdotibus (ni fœminæ sint. nam neque ille sexus excluditur, sed rarius, & non nisi vidua, natuque grandis eligitur) vxores sunt popularium selectissimæ.

Fœminę sacerdotes

Neque enim vlli apud Vtopienses magistratui maior habetur honos vsqueadeo, vt si quid etiam flagitij admiserint, nulli publico iudicio subsint, Deo tantum ac sibi relinquuntur. Neque enim fas putant illum, quantumuis scelestũ, mortali manu cõtingere, qui Deo tam singulari modo velut anathema dedicatus est. Qui mos illis facilior est obseruatu, quod sacerdotes & tã pauci, & tanta cũ cura deliguntur. Nam neque temere accidit, vt qui ex bonis optimus ad tantam dignitatem, solius respectu virtutis euehitur, in corruptelã & vitiũ degeneret, & si iam maxime contingeret, vt est mortaliũ natura mutabilis, tamen

qua sunt

qua sunt paucitate, ner vlla præter honorem potestate prędíti, ad publicam certe perniciem nihil magni ab his momenti pertimescendum sit. Quos ideo tam raros atque infrequentes habent, ne dignitas ordinis, quem nunc tanta veneratione prosequuntur, communicato cũ multis honore vilesceret, præsertim quum difficile putent frequentes inuenire tam bonos, vt ei sint dignitati pares, ad quam gerendã nõ sufficit mediocribus esse virtutibus. Nec eorum æstimatio apud suos magis, quàm apud exteras etiam gentes habetur, quod inde facile patet, vnde etiam natum puto. Nempe decernentibus prælio copijs, seorsum illi non admodũ procul cõsiduntin genibus, sacras induti vestes, tensis ad cœlum palmis, primum omnium pacem, proxime, suis victoriam, sed neutri cruentam parti comprecantur. Vincentibus suis decurrunt in aciem, sæuientesque in profligatos inhibent, vidisse tantum atque appellasse præsentes ad vitam satis, diffluentium contactus vestium, reliquas quoque fortunas ab omni bellorum iniuria defendit.

[redacted]

Qua ex re apud omnes vndique gentes, tanta illis veneratio, tantum veræ maiestatis accessit, vt sæpe ab hostibus non minus salutis ad ciues reportarint, quàm ab ipsis ad hostes attulissent. Siquidem aliquando constat, inclinata suorum acie, desperatis rebus, quum ipsi in fugam verterentur, hostes in cædem ac prædam ruerent, interuentu sacerdotum interpellatam stragem, ac diremptis inuicem copijs, pacem æquis conditionibus esse compositam atque constitutam. Neque enim vnquam fuit vlla gens tam fera, crudelis, ac barbara, apud quos ipsorum corpus non sacrosanctum atque inuiolabile sit habitum. Festos celebrant initialem atque vltimum cuiusque mensis diem, & anni item, quem in menses partiuntur, circuitu lunæ finitos, vt solis ambitus annũ circinat. Primos quosque dies Cynemernos ipsorũ postremo lĩgua Trapemernos appellãt, quæ vocabula perinde sonant, ac si primifesti & finifesti vocentur. Delubra visuntur egregia, vtpote non operosa modo, sed, quod erat in tanta ipsorum paucitate necessarium, immensi etiam populi capacia. Sunt tamen omnia subobscura, nec id ædificandi inscitia factum, sed consilio sacerdotum ferunt, quod immodicam lucem cogitationes dispergere, partiore ac velut dubia colligi animos, & intendi religionem putant. quæ quoniam non est ibi apud omnes eadem, & vniuersæ tamen eius formæ quanquam variæ ac multiplices, in diuinæ naturæ cultum velut in vnum finem diuersa via commigrant. idcirco nihil in templis visitur auditurue, quod non quadrare ad cũctas in commune videatur. Si quod proprium sit cuiusquam sectæ sacrum, id intra domesticos quisque parietes curat. Publica tali peragunt ordine, qui nulli prorsus ex

Festorũ dierum apud Vtopiẽses obseruatio.

Tẽpla cuiusmodi

priuatis deroget. Itaque nulla deorum effigies in templo conspicitur, quo liberum cuique sit, qua forma Deum velit è summa religione concipere, nullum peculiare Dei nomẽ inuocant, sed Mythræ duntaxat, quo vocabulo cuncti in vnam diuinæ maiestatis naturam, quæcunque sit illa, conspirant, nullæ concipiuntur preces, quas non pronunciare quiuis inoffensa sua secta possit. Ad templum ergo in finifestis diebus vespere conueniunt, adhuc ieiuni, acturi Deo de anno mensẽue, cuius id festum postremus dies est, prospere acto, gratias, postero die, nam is primifestus est, mane ad templa confluitur, vt insequentis anni mẽsisue, quem ab illo auspicaturi festo sint, faustum felicemque successum comprecentur. At in finifestis antea quam templum petunt vxores, domi ad virorum pedes, liberi ad parentum prouoluti, peccasse fatentur sese aut admisso aliquo, aut officio indiligenter obito, veniamque errati precantur. ita si qua se nubecula domesticæ simultatis offuderat, tali satisfactione discutitur, vti animo puro ac sereno sacrificijs intersint, nam interesse turbido, religio est. eoque odij iræue in quenquam sibi conscij, nisi reconciliati, ac defecatis affectibus ad sacrificia non ingerunt sese, vindictæ sceleris, magnæque metu. Eò quum veniunt, viri in dextram delubri partem, fœminæ seorsum in sinistram commeant. tum ita se collocant, vt cuiusque domus masculi ante patremfamilias considêant, fœminatum materfamilias agmen claudat. Ita prospicitur, vti omnes omnium gestus foris ab his obseruentur, quorum autoritate domi ac disciplina reguntur, quin hoc quoque sedulo cauent vti iunior ibi passim cum seniore copuletur, ne pueri pueris crediti, id temporis puerilibus transigant ineptijs, in quo deberent maxime religiosum erga superos metum, maximum ac propè vnicum virtutibus incitamentum concipere. Nullum animal in sacrificijs mactant, nec sanguine rentur, ac cædibus diuinam gaudere clementiam, qui vitam animantibus ideo est elargitus, vt viuerent. Thus incendunt, & alia item odoramenta, ad hæc cereos numerosos præferunt, non quod hæc nesciant nihil ad diuinam conferre naturam, quippe vt nec ipsas hominum preces, sed & innoxium colendi genus placet & his odoribus luminibusque, ac cæteris etiam ceremonijs, nescio quomodo sese sentiunt homines erigi, atque in Dei cultum animo alacriore consurgere. Candidis in templo vestibus amicitur populus, sacerdos versicolores induitur, & opere & forma mirabiles, materia non perinde preciosa: neque enim auro intextæ, aut raris coagmentatæ lapidibus, sed diuersis auium plumis tam scite, tantoque artificio laboratę sunt, vt operis precium nullius æstimatio materię fuerit æquatura. Ad hoc in illis volucrum pennis plumisque, & certis

Confessio Vtopiensiũ

At apud nos qui sunt inquinatissimi, aris proximi esse contendunt.

earum

earum ordinibus, quibus in sacerdotis veste discriminantur, arcana quædã dicunt contineri mysteria, quorum interpretatione cognita (quæ per sacrificos diligenter traditur) diuinorum in se beneficiorum, suæque vicissim pietatis in Deum, ac mutui quoque inter se officij admoneantur. Quum primum sacerdos ita ornatus ex adyto sese offert, cuncti protinus in terram venerabundi procumbunt, tam alto ab omni parte silentio, vt ipsa rei facies terrorem quendam velut præsentis cuiuspiam numinis incutiat. Tellure paulum morati, dato ab sacerdote signo, erigunt sese. tum laudes Deo canũt, quas musicis instrumẽtis interstingunt, alijs magna ex parte formis, quàm quæ nostro visuntur orbe. Ex illis pleraq;, sicuti quæ nobis in vsu sunt, multum suauitate vincunt, ita quædam nostris ne conferenda quidem sint. Verum vna in re haud dubie longo nos interuallo præcellunt, quod omnis eorũ musicã, siue quæ personatur organis, siue quã voce modulantur humana, ita naturales affectus imitatur & exprimit, ita sonus accommodatur ad rem, seu deprecantis oratio sit, seu læta, placabilis, turbida, lugubris, irata, ita rei sensum quendam melodiæ forma repræsentat, vt animos auditorum mirum in modum afficiat, penetret, incendat, solennes ad vltimum conceptis verbis preces, sacerdos pariter populusque percensent, ita compositas, vt quæ simul cuncti recitant, priuatim quisque ad semet referat. In his Deum & creationis, & gubernationis, & cæterorum præterea bonorũ omniũ quilibet recognoscit autorẽ, tot ob recepta beneficia gratias agit nominatim vero quod deo propitio in eam rempublicam inciderit, quę felicissima, eam religionem sortitus sit, quã speret esse verissimã. Qua in re si quid erret, aut si quid alterutra melius, & quod Deus magis approbet, orare se eius bonitas efficiat, hoc vt ipse cognoscat, paratum enim sequi se quaquã versus ab eo ducatur, sin & hęc Rei. forma sit optima, & sua religio rectissima, tũ vti & ipsi constantiam tribuat, & cæteros mortales omneis ad eade instituta viuendi, in eandẽ de deo opinionẽ perducat nisi inscrutabilem eius voluntatem etiã sit, quod in hac religionum varietate delectet. Denique precatur, vt facile defunctum exitu ad se recipiat, quàm cito serôue pręfinire quidẽ non audere se. Quanquã quod inoffensa eius maiestate fiat, multo magis ipsi futurum cordi sit, difficillima morte obita ad Deum peruadere, quam ab eo diutius prosperrimo vitę cursu distrahi. Hac prece dicta, rursus in terram proni, pauloque pôst erecti, discedunt pransum, & quod superest diei, ludis & exercitio militaris disciplinæ percurrunt. Descripsi vobis quàm potui verissimè eius formam Reip. quam ego certe non optimã tantum, sed solã etiam censeo, quæ sibi suo iure posit Reip. vendicare vocabulum. Siquidem alibi, de publico loquentes vbique commodo, priuatim curant. Hinc vbi nihil priuati est, serio publicum negociũ agunt, certe vtrobique merito. Nam alibi, quotus quisque est qui nesciat, nisi quid seorsum prospiciat sibi, quantumuis florente Rep semet tamen fame periturum, eoque necessitas vrget, vt sui potius, quàm populi, id est, aliorum habendam sibi rationem censeat. Contra hic, vbi omnia omnium sunt, nemo dubitat (curetur modo, vt plena sint horrea publica) nihil quicquam priuati cuiquã defuturũ. Neque enim maligna rerũ distributio est, neq; inops, neq; mendicus ibi quisquam, & quũ nemo quicquã habeat, omnes tamen diuites sunt Nam quid ditius esse potest, quàm adempta prorsus omni solicitudine, læto ac tranquillo animo viuere? non de suo victu trepidũ, non vxoris querula flagitatione vexatum, nõ paupertatẽ filio metuentem, non de filiæ dote anxiũ, sed de suo, suorumque omniũ, vxoris, filiorũ, nepotum, pronepotum, abnepotũ, & quàm longam posterorum seriem suorũ, generosi præsumunt victũ esse, ac felicitate securum. Quid quod nihilo minus his prospicitur, qui nunc impotes olim laborauerunt, quàm his qui nunc laborant Hic aliquis velim cũ hac æquitate audeat aliarum iustitiam gentium comparare, apud quas dispeream, si vllum prorsus comperio iustitiæ æquitatisque vestigium. Nam quę hæc iustitia est, vt nobilis quispiam aut aurifex, aut fœnerator, aut denique alius quisquã eorum, qui aut omnino nihil agunt, aut id quod agunt, eius generis est, vt non sit Reipublicæ magnopere necessarium, lautam ac splendidam vitã, vel ex ocio, vel superuacuo negocio consequatur, quum interim mediastinus, auriga, faber, agricola, tanto tamque assiduo labore, quem vix iumenta sustineant, tã necessario, vt sine eo ne vnum quidẽ annum posit vlla durare Respub. victum tamẽ adeo malignum parant, vitam adeo miseram ducunt vt longe potior videri posit conditio iumentorum, quibus nec tam perpetuus labor, nec victus multo deterior est, & ipsis etiã suauior, nec vllus interim de futuro timor. At hos & labor sterilis atque infructuosus in præsenti stimulat, & inopis recordatio senectutis occidit, quippe quibus parcior est diurna merces, quàm vt eidem posit diei sufficere, tantũ abest vt excrescat, & supersit aliquid, quod quotidie queat in senectutis vsum reponi. An non hæc iniqua est & ingrata respublica, quæ generosis, vt vocant, & aurificibus, & id genus reliquis, aut ociosis, aut tantum adulatoribus, & inanium voluptatum artificibus, tanta munera prodigit. agricolis contra, carbonarijs, mediastinis, aurigis & fabris, sine quibus nulla omnino Resp. esset, nihil benigne prospicit? Sed eorum florentis ætatis abusa laboribus, annis tandem ac morbo graues, omnium rerum indigos, tot vigiliarum immemor, tot ac tantorum oblita beneficiorum, miserrima

morte

morte repensat ingratissima. Quid quod ex diurno pauperũ demenso, diuites quotidie aliquid nõ modo priuata fraude, sed publicis etiã legibus abradunt, ita quod ante videbatur iniustum, optime de Rep. meritis, pessimã referre gratiã, hoc isti deprauatũ etiã fecerunt, tum prouulgata lege iustitiã. Itaq; omnes has, quæ hodie vsquam florent Respub. animo intuenti ac versanti mihi, nihil, sic me amet Deus, occurrit aliud quã quædã cõspiratio diuitum, de suis commodis Reip. nomine tituloq; tractantium: comminiscunturq; & excogitant omnes modos atque artes, quibus, quæ malis artibus ipsi congesserunt, ea primum vt absq; perdendi metu retineant, post hoc vt pauperum omnium opera ac laboribus quàm minimo sibi redimat, eisque abutantur. Hæc machinamenta vbi semel diuites publico nomine, hoc est etiam pauperum, decreuerũt obseruari, iam leges fiunt. At homines deterrimi, cùm inexplebili cupiditate, quæ fuerãt omnibus suffectura, ea omnia inter se partiuerint, quã longe tamen ab Vtopiensium Reip. felicitate absunt? è qua cũ ipso vsu sublata penitus omni auiditate pecuniæ, quanta moles molestiarum recisa, quãta scelerũ seges radicitus euulsa est? Quis enim nescit fraudes, furta, rapinas, rixas, tumult9, iurgia, seditiones, cędes, proditiones, veneficia, quotidianis vindicata potius, quàm refrenata supplicijs, interempta pecunia commori, ad hæc metum, solicitudinem, curas, labores, vigilias, eodem momento quo pecunia perituras. quin paupertas ipsa, quæ sola pecunijs visa est indigere, pecunia prorsus vndique sublata, protinus etiã ipsa decresceret. Id quo fiat illustrius, reuolue in animo tecum annum aliquem sterilem atque infœcundum, in quo multa hominum millia fames abstulerit, contendo planè in fine illius penuriæ, excussis diuitum horreis, tantum frugũ potuisse reperiri, quantũ si fuisset inter eos distributũ, quos macies ac rabes absumpsit, illam cœli solique parcitatẽ nemo omnino sensisset, tam facile victus parari posset, nisi beata illa pecunia, quæ præclare scilicet inuenta est, vt aditus ad victũ per eam patesceret, sola nobis ad victum viam intercluderet. Sentiunt ista, non dubito, etiam diuites, nec ignorant quanto potior esset illa conditio nulla re necessaria carere, quàm multis abundare superfluis, tam numerosis eripi malis, quàm magnis obsideri diuitijs. Neque mihi quidem dubitare subit, quin vel sui cuiusque commodi ratio, vel Christi seruatoris autoritas (qui neque pro tanta sapientia potuit ignorare quid optimum esset, neque qua erat bonitate id consulere, quod non optimũ sciret) totum orbem facile in huius Reip. leges

Mire dictum.

iamdudum traxisset, nisi vna tantum bellua, omnium princeps parensque pestiũ superbia, reluctaretur, hæc non suis commodis prosperitatem, sed ex alienis metitur incõmodis. Hæc ne dea quidem fieri vellet, nullis relictis miseris quibus imperare atq; insultare posit. Quorũ miserijs præfulgeat ipsius comparata felicitas; quorum suis explicatis opibus, angat atq; incendat inopiam. Hæc auerni serpens mortalium perertans pectora, ne meliorem vitę capessant viam, velut remora retrahit ac remoratur. quæ quoniam pressius hominibus infixa est, quam vt facile posit euelli.

Hanc Reip. formam, quam omnibus libenter optarim, Vtopiensibus saltem contigisse gaudeo, qui ea vitæ sunt instituta sequuti, quibus Reip. fundamenta iecerunt, non modo felicissime, verumetiam quantum humana præsagiri coniectura contigit, æternum duratura. Extirpatis enim domi cęteris vitijs ambitionis & factionum radicibus, nihil impendet periculi, ne domestico dissidio laboretur, quæ vna multarum vrbium egregie munitas opes perdidit. At salua domi concordia, & salubribus institutis, non omnium finitimorum inuidia principum (quę sępius id iam olim semper reuerberata tentauit) concutere illud imperium, aut commouere queat. Hęc vbi Raphael recensuit, quanquam haud pauca mihi succurrebant, quæ in eius populi moribus legibusq; perquàm absurde videbantur instituta, non solum de belli gerendi ratione, & rebus diuinis, ac religione, alijsque insuper eorum institutis, sed in eo quoque ipso maxime, quod maximum totius institutionis fundamentum est, vita scilicet, victuque communi, sine vllo pecunię commercio, qua vna re funditus euertitur omnis nobilitas, magnificentia, splendor, maiestas, vera, & publica est opinio, decora atque ornamenta Reipub. tamen quoniam defessum narrando sciebam, neque mihi satis exploratum erat, posset ne ferre, vt contra suam sententiam sentiretur, præsertim quod recordabar eo nomine quosdam ab illo reprehensos, quasi vererentur, ne non satis putarentur sapere, nisi aliquid inuenirent, in quo vellicare aliorum inuenta possent, idcirco & illorum institutione, & ipsius oratione laudata, manu apprehendens intrò cœnatum duco, præfatus tamen aliud nobis tempus, ijsdem de rebus altius cogitandi, atque vberius cum eo conferẽdi fore, quod vtinam aliquando contingeret. Interea quemadmodum haud possim omnibus assentiri quę dicta sunt, alioqui ab homine citra controuersiam eruditissimo, simul & rerum humanarum peritissimo, ita facile confiteor permulta esse in Vtopiensiũ Republica, quæ in nostris ciuitatibus optarim verius, quã sperarim.

EPIGRAM-

EPIGRAMMATA THOMAE MORI PLERAQUE E GRAECIS VERSA.

***

BEATVS

RHENANVS BILIBALDO PIRCHEIMERO, MAXIMILIANI CAESARIS A CONCILIO, ET SENATORI NVRENBERGENSI S. D.

BElle prorsus conuenire mihi visum fuit, clarissime Bilibalde, si Thomę Mori illius Britannię decoris Epigrammata, quæ nuper Erasmus noster Roterodamus ad me misit, tibi nominatim inscriberé. Siquidem multis, adeo reb' similes inter vos estis Vterq; iuris peritus, vterq, cũ Romanæ tũ Græcæ doctus, Vterq, nõ in publicis modo suæ ciuitatis functionib' versans, sed & ob singularé negociorũ explicandorũ dexteritaté, & in dádis cõsilijs prudentiá, suo quisq, principi charissimus ille potentissimo Británorũ regi Henrico, tu sacratissimo Cæsari Maximiliano. Ná quid de fortunis attinet cõmemorare, quas vtriq, possidetis amplissimas, vt vel hoc quicquid est ornamenti, quod ex diuitijs accedere putatur, neutri desit, quin potius ædédis virtutũ, maximè liberalitatis, exéplis abunde supersit materia. Sed & vtriq; pater obtigit nõ minus literis, quá senatoria familia clarus Itaq, cũ amicitiæ similitudo sit autor & æqualitas, hác Mori fœturá tibi nuncupare cógruétissimũ duxi vt qué multis alioqui nominibus amore prosequeris de his etiá Epigrámatis impensius cõplectaris, ames, magnifacias, Huc adde, quod nemini rectius mitti poterant hi lepidissimi lusus, quá ei, qui in hác quod aiunt, harená aliquádo sit descédere solitus. Ná is demũ nouerit, quá sit egregia res doctũ epigrãma, quisquis ipse fuerit, suũ nonnũquá ingeniũ in hoc exercitationis genere periclitatus. Sed enim, id quod te non latet, argutiá habeat epigrãma cũ breuitate coniunctá, sit festiuũ, & acclamatiunculis, quæ ἐπιφωνήματα Græci vocát, subinde claudatur. Quas sané dotes omneis cumulatissime licet in his Moricis Epigrámatibus reperire, præsertim in his quæ ipse genuit. ná in cæteris, quæ é Græcis versa sunt, inuentionis laus priscis tribuitur. Quáquá hic quoq, nõ minus magni fieri meretur cõmode reddens ex aliena lingua, quá scribés labor certe verténs sæpe maior Siquidé qui scribit, liber est, & inuentioni libere vacat. at qui transfert, ad aliud subinde respicere cogitur, nimirũ ad id quod vertendũ desumpsit. quodquoties fit, multo plus sudat ingeniũ quá cũ suũ aliquid ꝓgignit. Vtrobiq, sane mirus est Thomas Morus. ná elegantissime cóponit, & felicissime vertit Quá fluũt suauiter huius carmina? Quá est hic nihil coactũ? Quá sunt oía facilia, nihil durũ est nihil scabrũ nihil tenebricosum, Cádidus est, argutus, Latinus. Porro gratissima quadá festiuitate sic oía téperat, vt nihil vnquá viderim lepidius. Crediderim ego Musas quicquid vsquá est iocorum leporis, saliũ, in hunc contulisse. Quá lusit eleganter ad Sabinum alienos pro suis tollentem liberos? Quá salse Lalũ ridet, qui videri Gallus tam ambitiose cupiebat? Sunt autem huius sales nequaquam mordaces, sed candidi, melliti, blandi, & quiduis potius quá amarulenti. Iocatur enim, sed vbiq; citra dentem. ridet, sed citra contumeliá. Proinde quéadmodũ Syrus Therentianus Demeam belle prædicans, Tu quantus quantus, inquit, nil nisi sapientia es, ita de Moro dicere licebit. Quantus quãtus est, nil nisi ioc' est. Iá inter epigrámatographos Pontanum & Marullum in primis hodie miratur Italia. at dispeream, si non tantundem in hoc naturæ, vtilitatis vero plus. nisi si quis inde magnopere se crepit iuuari, dum suá Neæram celebrat Marullus, & in multis ἀινίγματα, Heraclitum quendam agens, aut dum Io. Pontanus veterum nobis epigrammatistarum nequitias refert, quibus nihil sit frigidius, & boni viri lectione magis indignum, ne dicam Christiani. Scilicet vsq; adeo vetustatem istis æmulari, cordi fuit. quam né contaminarent. sic á sacris abstinuerunt, vt á Græcis olim Pomponius Lætus, ne Romanæ linguæ castimoniam violaret, homo superstitiose Romanus. Cæterum quemadmodum hi lusus Mori ingenium ostendunt & insignem eruditioné, sic iudicium nimirum aere, quod de rebus habet, ex vtopia cumulatissime eluxerit. De qua paucis obiter meminero, quòd hanc acuratis-

simus

simus in literis Budæus, incomparabilis ille melioris eruditionis antistes, & ingens, atque adeo vnicum Galliarum decus, ita vt decebat, luculenta præfatione laudauit. Habet ea hoc genus decreta, qualia nec apud Platonem, nec apud Aristotelem, aut etiam Iustiniani vestri Pandectas sit reperire Et docet minus forsan philosophicè, quàm illi, sed magis Christianè. Quanquā (audi per Musas bellam historiam) cum hic nuper in quodam grauium aliquot virorum consessu, Vtopiæ mentio orta fuisset, & illam ego laudibus veherem, negabat quidam pinguis plus habendum Moro gratiæ, quàm actuario cuipiam scribæ, qui in curia aliorum sententias duntaxat enotet, doriphorematis ritu (quod aiunt) interim assidendo, nihil ipse cēsens. quod diceret omnia ea ex Hythlodæi ore excepta, & â Moro tantum in literas missa Proinde Morum nullo laudandum alioqui nomine, nisi quod hæc cōmode retulisset. Et non deerant, qui hominis iudicio velut rectissime sentiētis album adijcerent calculum. ἆρα οὖν σὺ τουτονὶ τοῦ Μώρου χαριεντισμὸν δέχῃ, τοιούτους ἄνδρας οὐ τοὺς τυχόντας, ἀλλὰ τοὺς δοκίμους παρὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ ταῦτα θεολόγους, πλανήσαντ@: Postremò si hoc quoque scire cupis, Guil. Lilius, Mori sodalis, cum quo vertendis Grǽcis epigrammatibus iam olim collusit, quę Progymnasmatū titulo sunt inscripta, Britannus est, vir omnifariā doctus, nō modo Grǽcos autores, sed & eius nationis mores vernaculos domestice notos habens, vt qui in insula Rhodo fuerit aliquot annos commoratus. is nunc ludū literariū, quem Londini Coletus instituit, magna cum laude exercet. Quod superest, cum tibi per occupationes licebit, quibus in obeundis legationibus administrādaq; Republica laboriosissime distraheris, hoc libelli in manum cape, lege. & Moro, cuius os, vtputo nondum vidisti, sed ex scriptis iam pridem cognitum habes, faue. Bene vale clarissime vir Basileæ,

VII. Calen. Martias.

Anno M. D.

XVIII.

PROGYMNASMATA THOMAE MORI, ET GVILIELMI LILII SODALIVM.

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΥ.

Μῦν ἀσκληπιάδης ὁ φιλάργυρ@ εἶδεν ἐν οἴκῳ,
καὶ τί ποιεῖς, φησὶν, φίλτατε μοῦ παρ' ἐμοί;
ἡδὺ δ' ὁ μῦς γελάσας, μηδὲν φίλε, φησὶ, φοβηθῇς,
οὐχὶ τροφῆς παρὰ σοὶ χρῄζομεν ἀλλὰ μονῆς.

T. MORI IN AVARVM.

Murem Asclepiades vt apud se vidit auarus,
Mus quid in æde facis, dixit, amice mea?
Mus blande arridens, tolle, inquit, amice timorem,
Hic ego non victum quæro sed hospitium.

G. LILII.

Murem Asclepiades in tecto vidit auarus,
Et quid apud me ô mus, inquit, amice facis?
Mus ridens, inquit, nihil o verearis amice,
Non abs te victum, sed mihi quæro domum.

ΠΑΛΛΑΔΑ.

Πλούτου μὲν πλουτοῦντος ἔχεις, ψυχὴν δὲ πένητος.
ὦ τοῖς κληρονόμοις πλούσιε, σοὶ δὲ πένης.

G. LILII IN AVARVM.

Diuitias locupletis habes, animam sed egeni.
Hæredi ô diues, sed tibi solus egens.

T. MORI.

Diuitias locupletis habes, inopis tibi mens est.
O miser hæredi diues, inopsq; tibi.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Ἀγρὸς ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ, νῦν δὲ μενίππου,
καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου, βήσομαι εἰς ἕτερον.
καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ' ᾤετο. καὶ πάλιν οὗτος
οἴεται, εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ τύχης.

G. LILII, DE POSSESsionibus incertis.

Nuper Achemenidæ, sed nunc sumus arua Menippi,
Et nunc hunc rursus, nunc alium petimus.
Ille etenim nuper, nunc & nos alter habere
Se putat. at nobis nil nisi casus inest.

T. MORI.

Nuper Achemenidæ fueram, nunc ecce Menippi,

Adq; album rursus deueniam ex alio.
Me proprium nunc iste putat, proprium ille putabat.
Ast ego nullius sum, nisi sortis ager.

ΑΔΗΛΟΝ.

Σώματα πολλὰ τρέφειν, καὶ δώματα πολλὰ ἀνεγείρειν,
ἀτραπὸς εἰς πενίην ἐστὶν ἑτοιμοτάτη.

T. MORI, DE luxu immodico.

Multas ædificare domos, & pascere multos,
Est ad pauperiem semita recta quidem.

G. LILII.

Corpora multa alere, & complures ponere sedes,
Ipsa est ad summam semita pauperiem.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Ὡς τεθνηξόμενος, τῶν σῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυε,
ὡς δὲ βιωσόμενος, φείδεο σῶν κτεάνων.
Ἐστὶ δ᾽ ἀνὴρ σοφὸς οὗτος, ὃς ἄμφω ταῦτα νοήσας,
φειδοῖ, καὶ δαπάνῃ μέτρον ἐφηρμόσατο.

G. LILII DE MOderato sumptu.

Diuitijs vtare tuis, tanquam moriturus.
Tanquam victurus, parcito diuitijs.
Vir sapiens est ille quidem, qui hæc ambo volutans
Parcit, quiq; modum sumptibus applicuit.

T. MORI.

Tanquam iam moriturus partu vtere rebus.
Tanquam victurus denuo parce tuis.
Ille sapit, qui perpensis hijs rite duobus,
Parcus erit certo munificusq; modo.

ΑΔΗΛΟΝ.

Ἐλπὶς καὶ σὺ τύχη, μέγα χαίρετε. τὸν λιμέν᾽ εὗρον,
οὐδὲν ἐμοί, χ᾽ ὑμῖν. παίζετε τοὺς μετ᾽ ἐμέ.

T. MORI DE CONtemptu fortunæ.

Iam portum inueni, Spes & Fortuna valete.
Nil mihi vobiscum est. ludite nunc alios.

G. LILII.

Inueni portum, Spes & Fortuna valete.
Nil mihi vobiscum. ludite nunc alios.

ΠΑΛΛΑΔΑ.

Γῆς ἐπέβην γυμνός, γυμνὸς θ᾽ ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι,
καί τι μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος;

G. LILII DE MORTE.

Ingredior nudus terram, egredior quoq; nudus,
Quid frustra studeo, funera nuda videns?

T. MORI.

Nudus vt in terram veni, sic nudus abibo.
Quid frustra sudo, funera nuda videns?

ΑΔΗΛΟΝ.

Οἶνος, καὶ τὰ λοετρά, καὶ ἡ περὶ κύπριν ἐρωή,
ὀξυτέρην πέμπει τὴν ὁδὸν εἰς ἀΐδην.

T. MORI DE LVXV & libidine.

Si quis ad infernos properet descendere manes,
Hus iter accelerant, balnea, vina, Venus,

G. LILII.

Nos caligantis rapiunt ad tecta tyranni,
Præcipiti cursu, balnea, vina, Venus.

Ουχ οὕτω βλάπτει μισεῖν ὁ λέγων ἀναφανδόν,
ὥσπερ ὁ τὴν καθαρὰν ψευδόμενος φιλίαν.
τὸν μὲν γὰρ μισοῦντα, προειδότες, ἐκτρεπόμεσθα,
τόνδε λέγοντα φιλεῖν, οὐ προφυλασσόμεθα.
ἐχθρὸν ἐγὼ κεῖνον κρίνω βαρύν, ὅς ποτε λάθρῃ
τὴν ἀπὸ τῆς φιλίης πίστιν ἔχων, ἀδικεῖ.

T. MORI DE ficto amico.

Non æque nocet hic, qui sese odisse fatetur,
Atque hic qui puram fingit amicitiam.
Osorem monitus fugio: fugisse sed illum
Quomodo qui se me fingit amare, queo?
Pessimus hic certè est inimicus, quisquis amicus
Creditus, occulta subdolus arte nocet.

G. LILII.

Non is tam lædit, liquide qui dixerit, odi.
Quam qui synceram fingit amicitiam.
Vitabis certè quem noueris esse nocentem,
Ast illum nunquam qui tibi dixit, amo.
Ille mihi grauis est hostis, qui clam nocuisse
Gaudet, quiq; fidem fert in amicitia.

ΕΙΣ ΛΑΚΑΙΝΑΝ ΑΔΗΛΟΝ.

Γυμνὸν ἰδοῦσα λάκαινα παλίντροπον ἐκ πολέμοιο
παῖδ᾽ ἑὸν εἰς πάτραν ὠκὺν ἰέντα πόδα,
Αὐτίκ᾽ ἀΐξασα, δι᾽ ἥπατος ἤλασε λόγχην,
ἄρρενα ῥηξαμένη φθόγγον ἐπὶ κταμένῳ.
ἀλλότριον σπάρτας εἶπεν γένος, ἔρρε πότ᾽ ἄδαν.
ἔρρε ἐπεὶ ἐψεύσω πατρίδα, καὶ γενέτας.

T. MORI DE MIlite Spartano.

In patriam amissis celeri pede dum redit armis,
Conspiciens gnatum sæua Lacæna suum,
Obuia sublata corpus transuerberat hasta,
Hæc super occisum mascula verba loquens:
Degener ô Spartes genus, ito in tartara tandem:
Ito, degeneras & patria, & genere.

GVIL. LILII.

Quum nudum è bello gnatum remeare Lacæna
Vidit, & in patrios accelerare lares,
Insultans contra, pectus traiecerat hasta,
Horrida in extinctum voce virago furens:
Spartanam quando es patriam mentitus, auosq;,
Ad manes tandem degener, inquit, abi.

ΑΓΑΘΙΟΥ.

Χωλὸν ἔχεις τὸν νοῦν ὡς τὸν πόδα. καὶ γὰρ ἀληθῶς
εἰκόνα τῶν ἐντὸς σὴ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

T. MORI IN CLAVdum & stupidum.

Clauda tibi mens est, vt pes, natura notasque,
Exterior certas interioris habet.

GVIL. LILII.

Tardus es ingenio, vt pedibus natura etenim dat
Exterius specimen, quod latet interius.

ΑΔΗΛΟΝ.

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν ἃ δεῖ παθεῖν,
καὶ μὴ παθεῖν, καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν.
εἰ δὲ δεῖ παθεῖν ἃ δεῖ μαθεῖν,
τί δεῖ μαθεῖν; παθεῖν γὰρ χρή.

T. MORI THEOPHRASTI apud Aulum Gellium Dilemma.

Si vitare queas, quæ sunt patienda, sciendo,
Scire quidem pulchrum, quæ paterere, foret.
Sin quæ prascieris vitandi est nulla potestas,
Quid prascire iuuat, quæ patiere tamen?

G. LILII.

Si posset casus quisquam prascire futuros,
Et vitare simul, scire suaue foret.
Sin patienda tibi prorsus quæ scire requiris,
Quid prascisse iuuat? namque necesse pati.

T. MORI, CARMINE iambico trimetro.

Prascire si queas, quæ oporteat pati,
Queasque non pati, bonum est vt prascias.
At si te oporteat, licet scias, pati,
Prascire quid iuuat? necesse enim est pati.

ΠΑΛΛΑΔΑ.

Δὶς δύ' ἀδελφοὺς ὧδ' ἐπέχει τάφος. ἓν γὰρ ἐπίσχον,
ἦμαρ καὶ γενεῆς οἱ δύο, καὶ θανάτου.

T. MORI IN DVOS fratres, vno & natos & mortuos die.

Quatuor hic tumulus fratres complectitur. ex his
Lux simul vna duos & parit, & perimit.

G. LILII.

Quatuor hic tumulus fratres habet. vna duobus
Lux & natalis, mortis & vna fuit.

Ζεὺς, κύκνος, ταῦρος, σάτυρος, χρυσὸς, δι' ἔρωτα
λήδης, εὐρώπης, ἀντιόπης, δανάης.

T. MORI DE IOVE MVTATO.

Taurus, olor, satyrusque, ob amorē et Iuppiter aurū est
Europes, Ledes, Antiopes, Danaës.

G. LILII.

Taurus, olor, satyrus, per amorem Iuppiter aurum
Europæ, Ledes, Antiopæ, Danaes.

ΑΔΗΛΟΝ.

Ἐννέα τὰς μούσας φασίν τινες, ὡς ὀλιγώρως·
ἠνὶ δὲ καὶ σαπφὼ λεσβόθεν ἡ δεκάτη.

T. MORI IN SAPPHO.

Musas esse nouem referunt, sed prorsus aberrant,
Lesbica iam Sappho Pieris est decima.

G. LILII.

Quàm temere dixere nouem quidam esse sorores
Musarum, en Sappho Lesbis adest decima.

ΑΓΑΘΙΟΥ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ.

Πὰς σάτυρος τὸν χαλκὸν ὑπέδραμεν, ἢ διὰ τέχνης
χαλκὸς ἀναγκασθεὶς, ἀμφεχύθη σατύρῳ.

G. LILII, IN ÆREAM Satyri Statuam.

Aut Satyrus fusus circum æs, aut arte coactum
Illud idem circum fusum erat æs Satyro.

T. MORI.

Prorsum admiranda dum circumflectitur arte,
Aut Satyrū hoc tegit æs, aut Satyro æs tegitur.

EIVSDEM

Aut isti Satyrus iam circumflectitur æri,
Aut isto Satyrus iam circumflectitur ære.

ΕΙΣ ΑΓΑΛΜΑ ΝΙΟΒΗΣ.

Ἐκ ζωῆς με θεοὶ τεῦξαν λίθον· ἐκ δὲ λίθοιο
ζωὴν πραξιτέλης ἔμπαλιν εἰργάσατο.

G. LILII, IN STATVAM Niobes.

Ex vita saxum Dij me fecere. sed ipse
Ex saxo vitam denuo Praxiteles.

T. MORI.

Dij ex viua lapidem fecere. at quum lapis essem,
Me viuam fecit denuo Praxiteles.

ΣΙΜΩΝΙΔΟΥ.

Δῆμος ἀθηναίων σε, νεοπτόλεμ', εἰκόνι τῇδε
τίμησ' εὐνοίης εὐσεβίης θ' ἕνεκα.

T. MORI IN STATVAM Neopolemi.

Cecropia vrbs te tota Neoptoleme hac statua ornat,
Vt faciat, faciunt hinc amor, hinc pietas.

G. LILII.

Hoc te donaret propter pietatem & amorem
Signo Cecropidum turba Neoptoleme.

FINIS PROGYMNASMATVM THOMÆ MORI, ET GVILIELMI LILII SODALIVM.

EPIGRAMMATA CLARISSIMI, DISERTISSIMIQVE VIRI THOMAE MORI BRItanni, pleraque è Græcis *versa*.

Ereor illustrissime princeps, dum more virginum, quæ satis formę suę non fidunt, picturæ lenocinio gratiam illepidis versiculis cõparare studeo., ne eos qua maxime do te placere potuissent, id est, ipsius rei nouitate, fraudarim. Nam quum illico in pręsentem coronationẽ tuam conscriptos eos pictori exornandos dedissem, effecit certe podagra, qua protinus quàm opus inchoauit, incommodissime tentatus est, vt eos nunc tandem, serius aliquanto quàm res postulare videbatur, exhibeam. Itaque (si tecum pro insita humanitate tua liberius agi sinis) haud scio, maiorem ne gratiam versiculis nostris pictoris manus adiecerint, an pedes ademeriut. Quippe quibus effectum est, vt mihi verendum sit, ne non minus sera, ac proinde intempestiua videri tibi posit hæc nostra gratulatio, quàm olim Tiberio principi visa est, Iliensium illa consolatio, qua eum de morte filij, iamdiu defuncti, consolabantur. quam ille faceta dicacitate delusit, respondens se eorum quoque vicem dolere, quod bonum militem amisissent Hectorem. verum eorum officium, ad luctum non senescentem modo, sed planè præmortuum, non potuit esse non ridiculum. meum verò ab hoc vitio vendicat immensa illa de celebri coronatione tua lætitia. quæ quum pectoribus omnium tam efficacem sui vim ac præsentiam impresserit, vt senescere vel integra ætate non posit, effecit nimirum, vt hoc meum officium nõ sero re peracta atq. euanida, sed præsens in rem præsentem peruenisse videatur. Vale princeps illustrissime, &c (qui nouus ac rarus regum titulus est) amatissime.

IN SVSCEPTI DIADEMATIS DIEM HENRICI OCTAVI, ILLVSTRISsimi ac faustissimi Britanniarum Regis, ac Catherinę Reginę eius felicissimæ, Thomæ Mori Londoniensis, carmen gratulatorium.

Si qua dies vnquã, si quod fuit Angliæ tempus,
Gratia quo superis esset agenda tibi,
Hæc est illa dies niueo signanda lapillo,
Læta dies fastis annumeranda tuis.
Meta hæc seruitij est, hæc libertatis origo,
Tristitiæ finis, lætitiæq; caput.
Nam iuuenem secli decus o memorabile nostri
Vngit, & in regem præficit ista tuum.
Regem qui populi non vnius vsque, sed orbis
Imperio dignus totius vnus erat.
Regem qui cunctis lachrymas detergat ocellis,
Gaudia pro longo substituat gemitu.
Omnia discussis arrident pectora curis,
Vt solet excussa nube nitere dies.
Iam populus vultu liber præcurrit amœno,
Iam vix lætitiam concipit ipse suam.
Gaudet, ouat, gestit, tali sibi rege triumphat,
Nec quicquam nisi rex quolibet ore sonat.
Nobilitas, vulgi iamdudum obnoxia feci,
Nobilitas, nimium nomen inane diu,
Nunc caput attollit, nunc tali rege triumphat,
Et merito causas vnde triumphet, habet.
Mercator varijs deterritus antè tributis,
Nunc maris insuetas puppe resulcat aquas.
Leges inualidæ prius, imò nocere coactæ,
Nunc vires gaudent obtinuisse suas.
Congaudent omnes pariter, pariterq; rependunt
Omnes venturo damna priora bono.
Iam quas abdiderat cæcis timor ante latebris,
Promere quiq; suas gaudet & audet opes.
Iam iuuat ô, potuit tot furum si qua tot vncas
Tam circumspectas fallere præda manus.
Non tam diuitias vllum est (magnum esse solebat)
Quæsitas nullo crimen habere dolo.
Non metus occultos insibilat aure susurros,
Nemo quod taceat, quódve susurret, habet.
Iam delatores volupe est contemnere, nemo
Deferri, nisi qui deglubit ante, timet.
Conueniunt igitur simul ætas, sexus, & ordo,
Causaq; non vllum continet vlla domi.
Quo minus intersint, dum sacris rite peractis,
Rex init auspicijs regna Britanna bonis.
Quacunque ingreditur, studio conferta videndi,
Vix sinit angustam turba patere viam.
Opplenturq; domus, & pondere tecta laborant,
Tollitur affectu clamor vbique nouo.
Nec semel est vidisse satis, loca plurima mutant,
Si qua rursus eum parte videre queant.

Ter

Ter spectare iuuat quid ni hunc spectare iuuaret,
Quo natura nihil finxit amabilius?
Mille inter comites excelsior omnibus extat,
Et dignum augusto corpore robur habet.
Nec minus ille manu est agilis, quàm pectore fortis,
Seu res districto debeat ense geri.
Seu quum protentis auide concurritur hastis;
Seu petat oppositum missa sagitta locum.
Ignea vis oculis, Venus insidet ore, genisq́;
Est color, in geminis qui solet esse rosis.
Illa quidem facies alacri veneranda vigore
Esse potest tenera virginis, esse viri.
Talis erat, Nympham quum se simulauit Achilles.
Talis, vbi Aemonijs Hectora traxit equis.
O si animi præstans vnà cum corpore virtus
Cerni, natura non prohibente, queat.
Imò etiam vultu virtus pellûcet ab ipso,
Est facies animi nuncia aperta boni.
Quàm matura graui sedeat prudentia mento,
Quàm non solliciti pectoris alta quies.
Quoq́; modo sortem ferat, & moderetur vtranque,
Quanta verecunda cura pudicitiæ.
Quàm tranquilla fouet placidum clemētia pectus;
Quàm procul ex illo fastus abest animo.
Principis egregius nostri (quas fingere non est)
Præ se fert certas vultus & ipse notas.
At quæ iustitia est, regnandi quas habet artes,
Prosequitur populum qua pietate suum,
Hæc facilè ex vultu sunt illustria nostro,
Hæc sunt ex nostris conspicienda bonis.
Quod sic afficimur, quod libertate potimur,
Quodq́; abiere timor, damna, pericla, dolor,
Quod rediêre simul, pax, commoda, gaudia, risus;
Eximij virtus principis inde patet.
Eneruare bonas immensa licentia mentes,
Idq́; etiam in magnis assolet ingenijs.
At quamuis erat ante pius, mores tamen ille
Impertum dignos attulit imperio.
Nam bona quæ pauci sera fecere senecta,
Protinus in primo præstitit ille die.
Illico correptos inclusit carcere, quisquis
Consilio regnum læserat antè malo.
Qui delator erat, vinc[illegible] constringitur arctis;
Vt mala quæ multis fecerat, ipse ferat.
Ad mercatores aperit mare si quod ab illis
Durius exactum est antè, remisit onus.
Despectusq́; diu magnatum nobilis ordo,
Obtinuit primo pristina iura die.
Ille magistratus & munera publica, vendi
Quæ sueuere malis, donat habenda bonis.
Et versis rerum vicibus feliciter, antè
Quæ tulit indoctus præmia, doctus habet.
Legibus antiquam (nam versa euertere regnum
Debuerant) subito vimq́; decusq́; dedit.
Omnis cumq́; prius prorsus desciscerct ordo,
Protinus est omnis redditus ordo sibi.

Quid, quod in his etiam voluit rescindere quædam,
Vt populo possit commodus esse suo.
Quæ tamen ante suo norat placuisse parenti?
Sic patriam, vt decuit, prætulit ille patri.
Nec miror. quid enim non principe fiat ab illo,
Cui cultum ingenuis artibus ingenium est?
Castalio quem fonte nouem lauêre sorores,
Imbuit & monitis Philosophia suis.
Nominibus populus multis obnoxius omnis
Regi erat. hoc vnam pertimuitq́; malum:
At rex, hinc metus quum posset, posset & inde
Congerere immensas, si voluisset, opes.
Omnibus ignouit securos reddidit omnes.
Sollicitiq́; malum substulit omne metus.
Ergo alios populi reges timuêre, sed istum,
Per que nunc nihil est quod timeatur, amant:
Hostibus ô princeps multum metuende superbis.
O populo princeps non metuende tuo.
Ille te metuunt nos te veneramur, amamus:
Illis, noster erit, cur metuaris, amor.
Sic te securum, demptoq́; satellite tutum,
Vndiq; præstabunt, hinc amor, inde timor.
Extera bella quidem, cocat si Gallia Scotis,
Sit tantum concors Anglia, nemo timet.
At procul intestina aberunt certamina. namq;
Semina, quas causas vnde oriantur, habent?
Primum equidem de iure tuo tituloq́; coronæ
Quæstio iam non est vlla, nec esse potest.
Qua certare solet iam in pars vtraque solus.
Nobilis hanc litem soluit vterq; parens.
Ast magis abs te etiā est populi procul ira, tumultus
Impia ciuilis quæ solet esse caput.
Ciuibus ipse tuis tam charus es omnibus vnus,
Vt nemo possit charter esse sibi.
Quod si fortè duces committeret ira potentes;
Soluetur nutu protinus illa tuo.
Tanta tibi est maiestatis reuerentia sacræ,
Virtutes merito quam peperêre tuæ.
Quæ tibi sunt, fuerant patrum quæcunque tuorum;
Secula prisca quibus nil habuere prius.
Est tibi namq; tui princeps prudentia patris,
Estq́; tibi matris dextra benigna tuæ.
Est tibi mens auiæ, mens religiosa paterna,
Est tibi materni nobile pectus aui.
Quid, mirum ergo, nouo si gaudeat Anglia more,
Cum qualis nunquam rexerat ante, regat?
Quid quod lætitia hæc, quæ visa est non potuisse
Crescere, coniugio creuit adaucta tuo?
Coniugio, superi quod decreuere benigni,
Quo tibi, quoq́; tuis consuluere bene.
Illa tibi coniunx, lætus communia tecum
Quam vidit populus sceptra tenere tuus,
Cuius habent tantam cœlestia numina curam;
Vt thalamis ornent, nobilitentq́; tuis.
Illa est, quæ priscas vincat pietate Sabinas,
Maiestate sacras vicerit heroidas.

Illa vel Acestes castos æquarit amores,
Vel prompto superet consilio Tanaquil.
Illo ore, hoc vultu, forma est spectabilis illa,
Qua talem ac tantam sola decere potest.
Eloquio fœcunda cui Cornelia cedat,
Inq; maritali Penelopeia fide.
Illa tibi princeps multos deuota per annos,
Sola tui longa mansit amore mora.
Non illam germana soror, nec patria flexit,
Non potuit mater, non reuocare pater.
Vnum te matri, te pratulit illa sorori:
Te patria, & charo pratulit illa patri.
Illa tibi felix populos, hinc & inde potentes
Non dissoluenda iunxit amicitia.
Regibus orta quidem magnis, nihiloq; minorum est
Regum, quàm quibus est orta, futura parens.
Hactenus vna tui nauem tenet ancora regni,
Vna, sat illa quidem firma, sed vna tamen.
At regina tibi sexu fœcunda virili
Vndique firmatam perpetuamq; dabit.
Proueniunt illi magna ex te commoda, rursus
Ex illa veniunt commoda magna tibi.
Non alia vlla fuit certe te digna marito.
Illa non alius coniuge dignus erat.
Anglia thura feras, sacrumq; potentius omni
Thure, bonas mentes innocuasque manus.
Connubium vt superi hoc, sicuti fecere, secundent,
Vt data cœlesti sceptra regantur ope.
Vtq; ipsis gestata diu hac diademata, tandem
Et natus nati gestet, & inde nepos.

EIVSDEM IN SVBITVM IMBREM, qui in pompa Regis ac Reginæ large obortus, nec solem abstulit, nec durauit.

Dum peterent sacras Rex & Regina coronas,
Pompa qua nunquam pulchrior vlla fuit.
Aureus explicuit late so Phœbus, eratq;
Læta dies populi consona pectoribus.
At vbi iam mediam celebris peruenit in vrbem,
Tota statim ætheriis pompa rigatur aquis.
Nulla tamen Phœbi subduxit lumina nubes,
Et minima nimbus perstetit ille mora.
Res bene contra asius cecidit, rem siue quis ipsam
Spectet, siue omen, non potuit melius.
Principibus nostris vbertima tempera spondent,
Et Phœbus radijs, & Iouis vxor aquis.

EIVSDEM AD REGEM.

Cuncta Plato cecinit tempus quæ proferat vllum,
Sæpe fuisse olim, sæpe aliquando fore.
Ver fugit vt celeri, celeriq; reuertitur anno,
Bruma pari vt spacio quæ fuit ante, redit.
Sic, inquit, rapidi post longa volumina cœli
Cuncta per innumeras sunt reditura vices.
Aurea prima fuit ætas, argentea post hanc.
Ærea post illam, ferrea nuper erat.
Aurea te princeps redierunt principe secla.
O possit vates hactenus esse Plato.

EIVSDEM AD REGEM, DE spectaculis equestribus per eum æditis, Epodon iambicum.

Quæcunque reges adiderunt hactenus
Equestrium spectacula,
Lugubris illa semper aliqua reddidit
Calamitas insignia.
Aut tabido transuerberati militis
Madens harena sanguine.
Aut lanceis icta vngulisve sonipedum
Obtrita plebs ferocium,
Turbámve comprimens simul miserrimam
Lapsa ruina machina.
Verum tua hæc spectacula ô rex omnium
Quæ vidimus pulcherrima,
Non vlla clades, sed tua digna indole
Insignit innocentia.

EIVSDEM DE VTRAQVE rosa in vnum coalita.

Purpurea vicina fuit rosa candida vtranq;
Vtraque dum certant, sit prior vtra, premit.
Vtraque sed florem rosa iam coaleuit in vnum,
Quoq; potest vno lis cadit illa modo.
Nunc rosa consurgit, nunc pullulat vna. sed omneis
Vna habet hæc dotes, quas habuere duæ.
Scilicet huic vni species, decor, atque venustas,
Et color, & virtus, est vtriusque rosa.
Alterutram ergo rosam, vel solam quisquis amauit.
Hanc in qua nūc est, quicquid amauit, amet.
At qui tam ferus est, vt non amet, ille timebit.
Nempe etiam spinas flos habet iste suas.

IN RHETOREM INDOCtum, E Græco.

Quinque Solœcismis donaui Rhetora Flaccum,
Quinque statim decies reddidit ille mihi.
Nunc numero hos, inquit, paucos contentus habeto.
Mensura accipies quando redibo Cypro.

IN SVSPICIONEM. E Græco.

Magnā habet in rebus vim ac pondus opinio, nō vis
Lædere velle tamen si videare, peris.
Sic & Philolaum quondam occidêre Cretenses,
Quem falso credunt velle tyrannum agere.

IN RHETOREM INFANTEM scitè pictum. E Græco.

Ipse tacet Sextus, Sexti meditatur imago.
Ipsa est rhetor imago, ab imagine rhetor imago est.

IN CAECVM ET CLAVdum mendicos.

Claudipedem gestat cæcis vicinus ocellis,
Conducitq; oculos arte, locatq; pedes.

ALITER.

Cæcus claudipedem gestat. prudenter vterq;

Rem

Rem gerit, atq; oculos hic locat, ille pedes.

ALITER

Cæcus fert claudum, atq; opera conducit eadem
Istius ille oculos, illius iste pedes.

ALITER

Claudum cæcus onus graue, sed tamen vtile vectat.
Prospicit atq; oculis, hunc regit ille pedes.

IDEM FVSIVS.

Tristis erat nimium miseris Fortuna duobus,
Huic oculos, illi dempsit iniqua pedes.
Sors illos copulat similes, claudum vehit alter.
Sic sua communi damna leuant opera.
Hic pedibus quoniam alienis ambulat, itur
Huic recta alterius semita luminibus.

IDEM ALITER.

Vtilius nihil esse potest, quàm fidus amicus,
Qui tua damna suo leniat officio.
Fœdera contraxere simul mendicus vterq;
Cum claudo solidæ cæcus amicitiæ.
Claudo cæcus ait, collo gestabere nostro.
Retulit hic, oculis cæce regêre meis.
Alta superborum fugitat penetralia regum,
Inq; casa concors paupere regnat amor.

ALITER

Cum claudo cæcus sic lege paciscitur æqua, vt
Hic ferat illum humeris, hunc regat ille oculis.

PINVS NAVTICA LOQVITVR vento subuersa, è Græco.

Pinus ego ventis facile superabilis arbor,
Stulte quid vndiuagam me facis ergo ratem?
An non augurium metuis? quum persequitur me
In terra, Boream qui fugiam in pelago?

IDEM ALITER.

Ventis pinus humo sternor, quid mittor in vndas?
Iam nunc passa prius quàm nato naufragium.

IN NAVIM EXVSTAM.

Iam ratis æquoreas onerariа fugerat vndas;
Matris at in terra deperijt finibus.
Corripitur flammis, atq; ardens auxiliares
Quas maris hostiles fugerat, optat aquas.

CVNICVLA LOQVITVR, QVAE elapsa mustelæ incidit in disposita venatorum retia.

Mustelam obliquo dilapsa foramine fugi,
Sed feror humanos heu misera in laqueos.
Hic ego non vitam celerem, non impetro mortem.
Seruor vt heu rapidis obijciar canibus.
Qui mea dum laniant scelerato viscera morsu,
Spectat, & effuso sanguine ridet homo.
O durum genus, atq; fera truculentius omni.
Nec cui crudelem præbet acerba iocum.

INNOCENTIAM OBNOXIAM esse iniuriæ. è Græco.

Ausus erit mordere malum vel mus, vetus hoc est
Verbum, sed longe res habet ipsa secus.
Innocuos audet vel mus mordere nocentem,
Tangere non audet territus ipse draco.

IN EFFLATVM VENtris. è Græco.

Te crepitus perdit, nimium si ventre retentet.
Te propere emissus seruat item crepitus.
Si crepitus seruare potest & perdere, nunquid
Terrificis crepitus regibus æqua potest?

DE MORTIS AEQVALITATE è Græco.

Victor ad Herculeas penetres licet vsq; columnas,
Te terra cum alijs pars manet æqua tamen;
Iro par moriere, obolo non ditior vno,
Et tua te (sed non iam tua) soluet humus.

IN SORDIDVM E GRAECO.

Te ditem appellant omnes, ego planè inopem te.
Nam facit vsus opes, testis Apollophanes.
Si tu vtare tuis, tua fiunt. sin tua serues
Hæredi, tua iam nunc aliena facis.

VENATVS ARANEAE.

Insidiata vagam comprehendit aranea muscam,
Et lentis trepidam cassibus implicuit.
Iamq; hiat in morsum, sed sæpe os inter & offam,
Vt verbum vetus est, multa venire solent.
Sors musca miseretur, & aduersatur arachna,
Inq; malum è misera transtulit exitium,
En stimulante fame properans inuadit vtramq;
Sturne. ruunt casses, hæc fugit, illa perit.
Sic misero spes est plerunq; secure sub ipsa,
Inter & armatos mille malo metus est.

IN CYNICVM STVLTE ABSTInentem. è Græco.

Barbati Cynici, baculoq; vagantis egeni
In cœna magnam conspicimus sophiam.
Scilicet hic raphanis Cynicus primum atq; lupinis;
Ne virtus ventri seruiat, abstinuit.
At niueum postquam bulbum conspexit ocellis,
Iam rigidum & sapiens excutit ingenium.
Flagitat atq; auide spem præter deuorat omnem;
Virtuti bulbus, nil ait officiet.

EPITAPHIVM MEDICI. è Græco.

Thessalus Hippocrates, Cous genere, hac iacet vrna:
Phœbi immortalis semine progenitus.
Crebra trophæa tulit morborum armis medicinæ.
Laus cui magna, nec id sorte, sed arte fuit:

IN SERVVM MORTVVM è Græco.

Hic seruus dum vixit, erat. nunc mortuus idem,
Non quàm tu Dari magne minora potest.

IN ANCILLAM MORTVAM

Ante fuit solo Sosime corpore serua,
Nunc fato par est hac quoq; missa manu.

IN PISCATOREM ADAMAtum. E Græco.

Pisces dum captat piscator, diuitis illum
Nata videt, visi flagrat amore viri.

Deinde viro nubit sic illi ex paupere vita,
Magna superbarum copia venit opum.
Adstetit, & ridens Fortuna ait, heu Venus haud iā
Mars erat iste tuus, Mars erat iste meus.

ALITER

Mars erat iste meus, Venus, inquit, verba retorquēs,
Illico Sors eadem, Mars erat iste meus.

IN REPENTE FELICEM E misero, E Græco.

Non tibi quod faueat, sic te Fortuna leuauit.
Vel de te liqueat, vult sibi, quid liceat.

IN MEDIOCRITATEM, E Græco.

Inuidia est peior miseratio, Pindarus inquit.
Felicē inuidiam splendida vita facit.
At nimium miseros miseramur, Pindarus inquit.
Hei nimium felix, nec miserandus ego.
Scilicet extremis longe mediocria præstant.
Infima calcantur, summa repente ruunt.

NIHIL PRODESSE TORqueri metu mali venturi. E Græco.

Cur patimur stulti, namq; hæc vecordia nostra,
Vrat vt indomitus pectora nostra metus.
Seu mala non venient, iam nos metus vrit inanis.
Sin venient, aliud fit metus ipse malum.
Ipse quidem cecini, scripsit diuinus Homerus.

IN RIDICVLVM IVDICIVM, E Græco.

Lis agitur, surdusq́; reus, surdus fuit actor.
Ipse tamen iudex surdus vtroq; magis.
Pro ædibus hic petit as, quinto iam mense peracto.
Ille refert, tota nocte mihi acta mola est.
Aspicit hos iudex, & quid contenditis, inquit.
An non vtriq; est mater? vtriq; alite.

AD LVCERNAM NOCTVRNAM.

Lychne reuersuram ter te iurauit amica,
Nec redit, o pœnas det tibi, si Deus es.
Ludenti cum nocte places, extinguere & aufer
Tam sacra tam sacris lumina luminibus.

LAIS ANVS AD SPECVLVM, E Græco.

Nequiter arrisi tibi, quæ modo gratia, amantum
Turbam in vestibulis Lais habens iuuenum,
Hoc Veneri speculum dico nam me cernere talem
Qualis sum nolo, qualis eram nequeo.

IN MORTIS DIEM OMNIbus incertum.

Non ego quos rapuit mors, desleo desleo viuos,
Quos vrunt longo fata futura metu.
Fleres si scires vnum tua tempora mensem.
Rides quum non sit forsitan vna dies.

IN APVM INDVSTRIAM, E Græco.

Mellis apes fluuios ipsæ sibi in æthere fingunt.
Ipsæ quos habitant ædificant thalamos.
Grata apis humanæ frugesq́; facillima vitæ est.
Non bouis aut curuæ falcis egebit ope.
Tantum opus hic situla est, vbi dulcia pocula mellis
Vbertim paruo fundat ab alueolo.
Congaudete sacræ, varios & pascite flores,
Aetherei volucres nectaris artifices.

IN ANVM FVCIS FRVstra vtentem.

Sæpe caput tingis, nunquam tinctura senectam,
Aut tensura genis quæ tibi ruga tuis.
Desine iam faciem stibio persundere totam,
Ne persona tibi hæc sit modo, non facies.
Quum nihil assequeris fuco stibioq́;, quid amens
Vis tibi nunquā Hecuben hæc faciēt. Helenē.

IN HOMINIS NATIVITATEM E Græco.

Heus homo si memor es quid te dū gigneret, egit
Tum pater, ex animo iam tumor ille cadet.
At Plato te factum dum somniat, inflat inani,
Aeternumq́; vocat semen & æthereum.
Factus es ecce luto, quid suspicis alta? sed istud
Plasmate, qui te ornat, nobiliore feret.
Quin si vera voles audire, libidine fœda
Natus es è coitu, guttula & è misera.

DE ASTROLOGO RIDICVLO.

Non Cumæa sacro vates correpta furore,
Certius afflata mente futura videt.
Quàm meus astrologus diuina clarus in arte
Præuidet inspecto sydere præterita.

ALIVD IN ASTROLOGVM vxoris impudicę maritum.

Astra tibi æthereo pandunt sese omnia vati,
Omnibus & quæ sint fata futura, monent.
Omnibus ast vxor quod se tua publicat, id te
Astra, licet videant omnia, nulla monent.

IN EVNDEM, IAMBICVM.

O chare nobis syderum cœlestium
Inspector astris, ipse nunc Phœbus tibi
Optem libenter indicare clanculum
Quiddam, quod ad te pertinens quàm maxime,
Dum cuncta lustro, deprehendi pridie.
Sed territat Venus, minatur & mihi
Secundum amorem, qui nihilo secundior
Mihi sit futurus, quàm fuit Daphnes prior,
Quicquam cuiuis garrulus si deferam
De se marito, quale detuli prius.
Nescibis ergo hoc. cæteras rerum vices
Docebo te. nupta sed in rebus tua
Si quid tua non cedat ex sententia,
Hoc omnibus prius patebit, quàm tibi.

ALIVD, IN EVNDEM.

Quid inter alta stulte quæris sydera
In humo manentis coniugis mores tuæ?
Quid alta spectas? inquiet, id est cui tu times?
Dum iam tu, agat quid illa, quæris in polo,
Hæc quæ libebat, interim egit in solo.

ALIVD IN ASTROLOGVM eundem.

Sydera vestigans inter cœlestia demens,
Cur dubia semper mente quod vxor agat?
Si nescis qualis tibi sit, crede esse pudicam.
Quod tibi persuades si bene, tam bene habes.
Quid cognoscere vis, quæ non nisi cognita lædunt?
Quid fieri studio vis miser ipse tuo?
Hic furor haud dubie est, quum iam desistere possis,
Quærere sollicite quod reperire times.

ALIVD IN ASTROLOGVM.

Saturnus procul est, iamq́; olim cæsus, vt aiunt,
Nec propè discernens à puero lapidem.
Luna verecundis formosa incedit ocellis,
Nec nisi virgineum virgo videre potes
Iuppiter Europen, Martem Venus, & Venerē Mars,
Daphnen Sol, Hyrcen Mercurius recolit.
Hinc factū astrologe est, tua quū capit vxor amātes
Sydera significent vt nihil inde tibi.

DE FORMA, DILEMMA IAMbis trimetris scazontibus.

Quid forma confert, Hercules nihil cerno.
Si ferueas, deformis ecce formosa est.
Sin frigeas, formosa iam sit informis.
Quid forma confert, Hercules nihil cerno.

DE ASTROLOGO, DE quo supra.

Sæpe suam inspectis vxorem Candidus astris,
Prædicat en vates omnibus esse bonam.
Inspectis iterum postquam vxor adultera fugit,
Prædicit vates omnibus esse malam.

PARAENESIS AD virtutem veram.

Heu miseris quicquid misero blanditur in orbe,
Illico marcescens vt rosa verna cadit.
Nec quenquam vsqueadeo placidis cōplectitur vlnis
Sors, vt non aliqua parte molesta premat.
Imbibe virtutes, & inania gaudia sperne:
Sunt animi comites gaudia vera boni.

AD CONTEMPTVM HVIVS vitæ.

Nos velut instabiles ventus quatit omnis aristas,
Quolibet impellunt spes, dolor, ira, metus.
Nil habet in rebus pondus mortalibus vllum.
Momento pudor est si moueare leui.

MORTEM NON ESSE METVENdam, cum sit finis malorum E Greco.

Non stultum est mortem matrem timuisse quietis?
Quam fugiunt morbi, mœstaq́; paupertes?.
Sola semel miseris sese mortalibus offert,
Nec quisquam est ad quem mors iterū rediit.
At reliqui morbi varij, multiq́; vicissim
Nunc hunc, nunc illū, terq́; quaterq́; premūt.

IN EPISCOPVM QVENDAM sordidum ac perparcum.

Vita Sibyllinos mea si duraret in annos,
Non bonitas vnquam præsulis excideret.
Iugera multa soli locat, amplas possidet vrbes,
Centum stipatus progreditur famulis.
Me tamen exigui census, quum nuper adirem,
Excipit, & vere comiter alloquitur.
Quin abiens nigri gustarem vt pocula vini,
E loculo clauem liberat ipse suo.

DE VICISSITVDINE FORTVNAE E Greco.

Lubrica non seruat certum Fortuna tenorem,
Sed rotat instabilem cæca subinde rotam.
Sternere summa libet, libet infima tollere. rerum
Inq́; vicem nulla vertere lege vices.
Maxima quū bona sunt, tū sunt mala pxima. rursus
Maxima quū mala sunt, proxima tū bona sunt.
Forti animo mala fer, nec bis miser esto dolore,
Ne cito venturis præmoriare bonis.

VITA BREVIS.

Non tibi viuacem furor est spondere senectam?
Quum non sit vita certa vel hora tua.
Finge age Nestorium sis peruenturus in æuum,
Longa tument multis tempora fœta malis.
Omnia vt effugias viridis quibus angitur ætas,
Tædia longa tibi curua senecta feret.
Tu tamen ad seros (nulli quod contigit) annos
Vt venias, nullo percitus ante malo.
Hoc tamen exiguum est, vbi nunc tot Nestoris anni?
Ex tanto superest tempore nulla dies.

PATIENTIA.

Tristia qui pateris perfer, Sors tristia soluet.
Quod si non faciat Sors, tibi mors faciet.

VITA IPSA CVRSVS AD mortem est.

Nugamur, mortemq́; procul procul esse putamus.
At medijs latet hæc abdita visceribus.
Scilicet ex illa, qua primum nascimur hora,
Prorepunt iuncto vitaq́; morsq́; pede.
Partem aliquam furtim quæ se metitur, & ipsam
Surripit è vita qualibet hora tua.
Paulatim morimur momento extinguimur vno,
Vt lampas oleo deficiente perit.
Vt nihil interimat, tamen ipso in tempore mors est.
Quin nunc, interea dum loquimur, morimur.

DIVES AVARVS PAVPER EST sibi, è Græco.

Diuitias animi solas ego iudico veras.
Qui rebus pluris se facit ipse suis,
Hunc adeo ditem, hunc opulentum rite vocamus,
Magnarum quis sit qui videt vsus opum.
Calculus at si quem misere numerandus adurit,
Qui misere semper diuitias cumulet.
Hic vt apes paruo crebroq́; foramine fusso,
Sudat in alueolo, mel alij comedunt.

DILEMMA EPICVRI.

Deijciat miseram tibi nulla molestia mentem.

Si longa

Si longa est, leuis est, si grauis est, breuis est.

CONTRA.

Deijcit heu miseram, prosternit & vtraq; mentem,
Longa nec vlla leuis, nec grauis vlla breuis.

DE MORTE.

Somniat, hic ditem qui se putat esse, videtq;
Morte experrectus illico quàm sit inops.

SOLA MORS TYRANNIcida est.

Duriter es quicunq; viris oppressus iniquis.
Spem cape, spes luctus lenit alma tuos.
Versilis in melius vel te Fortuna reponet,
Vt solet excussa nube nitere dies.
Aut libertatis vindex frendente tyranno,
Eruet iniecta mors miserata manu.
Auferet hac (quo plus tibi gratificetur) & illum,
Afferet atq; tuos protinus ante pedes.
Ille opibus tantis, fastuq; elatus inani,
Ille ferox crebris ante satellitibus,
Hic neq; toruus erit, vultu nec vt ante superbo,
Sed miser, abiectus, solus, inermis, inops.
O quid vita tibi dedit vnquam tale? vicissim
Iam ridendus erit, qui metuendus erat.
O Cor tristre malis misere immersumq; profundis
Rumpere, sit pœnæ terminus iste tuæ.
Sanguinolenta tua dominæ tua vulnera pande,
Illa breui est, quæ nos diuidet vna duos.
Quàm miser ergo diu sic heu lachrymabo, querarq;
Mors ades, & tantis horrida solue malis.

IN AMICAM FOEDIFRAgam iocosum.

Dij melius, venere in hac quæ somnia nocte?
Tota semel mundi machina versa ruit.
Nec sua lux Phœbo constabat, nec sua Phœbe
Iamq; tumens omnem strauerat æquor humũ.
Maius adhuc mirum, vox en mihi dicere visa est,
Heus tua iam pactam fregit amica fidem.

DE CVNICVLO BIS CAPTO.

E reto extraher, è digitis in rete relaber.
Heu semel heu fugi, bis miser vt caperer.

IN VIRGINEM MORIBVS haud virgineis.

Blanda, salax, petulans, audax, vaga, garrula virgo,
Si virgo est, virgo est bis quoq; quæ peperit.

IN VXORES.

Hoc quisque dicit, rebus in mortalibus
Quod tristius sit, ac magis viros grauet,
Natura nil produxit his vxoribus.
Hoc quisq; dicit, dicit, at ducit tamen.
Quin sex sepultis, septimam ducit tamen.

IN EASDEM.

Res vxor grauis est, poterit tamen vtilis esse,
Si sua det propere se moriente tibi.

IN IMAGINEM DISSIMILEM E Græco.

Hæc tua quam nuper pinxit Diodorus imago,
Cuiuslibet magis est, quàm tua Menodote.

IN EANDEM.

Sic se totum isthac expressit imagine pictor,
Vt nulli tam sit, quàm tibi dissimilis.

CHORIAMBICVM DE VITA suaui, E Græco.

Non est cura mihi Gygis,
Qui rex Sardibus imperat.
Aurum non ego persequor,
Reges non miser æmulor.
Curæ est, barba suauibus
Vnguentis mihi perfluat.
Cura est, vt redolentibus
Cingam tempora floribus,
Cura sunt hodierna mi,
Nam quis crastina nouerit?
Tornato bene Mulciber
Argento mihi poculum,
Iam nunc effice concauum,
Et quantum potes imbibum.
Et fac illud vt ambiant
Non currus, neq; sydera,
Orion neq; flebilis.
Vites fac virides mihi.
Botri fac mihi rideant
Pulchro cum Dionysio,

IN MEDICVM IMPOSTOREM, Qui guttulam ficti balsami magno vendidit.

Febre laboranti medicus, feret ô tibi certe
Aut nihil, aut tantum balsamus, inquit, opẽ.
Sed nemo me præter habet, perpaululum & ipse,
Gutta emitur libris non minus vna decem,
Nũc mihi quinq; dabis, reliquas mihi quinq; daturus
Sanus, vt has nunquam te moriente, petam.
Nunquam rem facies, tanto in discrimine qui vis
Tam chara guttæ ponere dimidium.
Pacta placent, minimoq; è vitro & sindone tecto,
Iacta petit gladij cuspide gutta merum.
Abluat vt vino mucronem, æger obsecrat, absit,
Inquit, adhuc libras bis habet ille decem.
Gutta, ait, vna sat est, & erat satis, vnica tantum
Gutta potest. vnam vix bibit, & moritur.
O nimis aduerso contractum sydere pactum.
Hinc gutta, hinc vita dimidium perijt.

INFVCATAM E GRAECO.

Tinguis capillos fœmina. at qui scis, rogas?
Nigri fuère quum referres è foro.

IN IMAGINEM MALE PICTAM.

Effigie studuit tua in hac ostendere pictor,
Expressisse queat quàm tibi dissimilem.

IN EANDEM.

Hac tua tam vere est facies expressa tabella,
Vt iam non tabula hac sit tibi sed speculum.

IN EANDEM.

Quam mihi monstrasti demiror Posthume pictor.

Effigiem quanta finxerat arte tuam.
Inspicit hanc quisquis, si te conspexerit vnquam,
Si non artificis tangitur inuidia,
Tam similem hac ouo non esse fatebitur ouum,
Effigies hac est quàm tibi dissimilis.

IN ANGLVM GALLICAE LINguæ affectatorem.

Amicus & sodalis est Lalus mihi,
Britanniaq; natus, altusq; insula.
At cum Britannos Gallia cultoribus
Oceanus ingens, lingua, mores dirimant,
Spernit tamen Lalus Britannica omnia.
Miratur, expetitq; cuncta Gallica.
Toga superbit ambulans in Gallica,
Amatq; multum Gallicas lacernulas.
Zona, locello, atque ense gaudet Gallico,
Filtro, bireto, pileoq; Gallico,
Et calceis, & subligare Gallico,
Totoq; denique apparatu Gallico.
Nam & vnum habet ministrum, eumq; Gallicũ.
Sed quem (licet velit) nec ipsa Gallia
Tractare quiret plus (opinor) Gallice,
Stipendij nihil dat, atque id Gallice,
Vestitq; tritis pannulis, & Gallice hoc.
Alit cibo paruo, & malo, idq; Gallice.
Labore multo exercet, atque hoc Gallice.
Pugnisq; crebro pulsat, idq; Gallice.
In cœtu & in via, & foro, & frequentia
Rixatur, obiurgatq; semper Gallice.
Quid? Gallice illud? imò semigallice.
Sermonem enim (ut fallor) ille Gallicum
Tam callet omnem, quàm Latinum Psytacus,
Crescit tamen, sibiq; nimirum placet,
Verbis tribus, si quid loquatur Gallicis,
Aut Gallicis si quid nequit vocabulis,
Conatur id, verbis licet non Gallicis,
Sonoq; saltem personare Gallico,
Palato hiante, acutulo quodam sono,
Et fœminæ instar garrientis molliter,
Sed ore pleno, tanquam id impleant fabæ,
Balbutiens videlicet suauiter,
Pressis quibusdam literis, Galli quibus
Ineptientes abstinent, nihil secus,
Quàm vulpe gallus, rupibusq; nauita.
Sic ergo linguam ille & Latinam Gallice,
Et Gallice linguam sonat Britannicam.
Et Gallice linguam refert Lombardicam.
Et Gallice linguam refert Hispanicam.
Et Gallice linguam sonat Germanicam.
Et Gallice omnem, præter vnam Gallicam.
Nam Gallicam solam sonat Britannice,
At quisquis insula satus Britannica,
Sic Patriam insolens fastidiet suam,
Vt more simiæ laboret fingere,
Et æmulari Gallicas ineptias,
Ex amne Gallo ego hunc opinor ebrium.
Ergo ex Britanno vt Gallus esse nititur,
Sic dij iubete, fiat ex Gallo capus.

IN NICOLAVM MAlum medicum.

Nunc video haud rerum tantum, sed & ipsa virorũ
Nomina, non temerè, sed ratione dari.
Nicolaus nomen medici est, qui (conuenit) inquis,
Hoc potius nomen debuit esse ducis.
Dux populos armis vincit, sed & iste venenis,
Et populum, & fortes sternit vbique duces.
Sæpe ducem bello repetunt, his nemo rebellat
Huic medico, vero est nomine Nicolaus.

IN IMAGINEM ELEGANtem, sed deformissimi.

Ipsam iudice me Venerem superabat Apellis,
Hac tua quæ visa est nuper imago mihi.
Pictor in hanc omnes vnam consumpserat artes,
Spectari hac vna quid valuit, voluit.
Qualis in ore decor, qui nasus, qualia labra,
O quales oculi, qualis vbique color.
Tam fuit ex omni longe pulcherrima parte,
Quàm fuit è nulla parte tibi similis.

IN IMAGINEM DISSIMILEM

Nuper vt ingredior pictoris forte tabernam,
Effigies oculis est tua visa meis.
Ex te dum pictor sic exprimat omnia, vultum
Immutum credo te tenuisse diu.
Sic te totum inspecta refert. intelligo tuia est,
Protinus vt pictor rettulit esse tuam.

IN PARCVM MORIENTEM

Chrysalus heu moritur diues, dolet, ingemit, vnquã
Nemo magis tristi pectore fata tulit.
Non quoniam ipse perit, cui nil se vilius ipso est,
Sed nummi pereunt quatuor in tumulum.

IN GRAMMATICVM PVTIDVM

Quum mihi grammaticus mentẽ subit Heliodorus,
Nostra Solœcismos illico lingua timet.

IN PROGNOSTEN RIDICVLVM

Hoc anno in regno rex nobilis ille quiescet
Gallorum, celeber scripserat astrologus.
Rex vbi vix cœpto vita defungitur anno.
Iam nil se vates quo tueatur, habet.
Rem quidem prorsum cœpit defendere, verum est
Augurium, rex iam nónne quieuit? ait.
Latius hoc verbum prorepit, & vndique ridens
Id populus, rex iam nónne quieuit? ait.
Audit vt in populo hoc vates, iam serio verum est
Augurium, rex iam nonne quieuit? ait.

IN VEHEMENTER NASVtum, E Græco.

Nunquam Procle manu nares emungere possis,
Nam tua nare manus, magna licet, minor est
Quando Ioue inclamas sternutans, quippe nec audis
Tam procul ab nasus promouet aure tuus.

IN POETAM FVRIOSVM

Sunt etiam in Musis furiæ, quibus ipse poeta

Fis,

Vis, per quas temere carmina multa facis.
Ergo age plurima scribe precor. tibi nempe furorem
Non ego maiorem quem precer inuenio.

IN PERPVSILLVM, E GRAECO.

Grus ne te rapiat Pygmeo sanguine gaudens,
Si sapias, media tutus in vrbe mane.

NEGLIGENDOS VVLGI RVMOres, E Græco.

Tu te ipsum oblectes, & vulgi verba loquacis
Sperne. bene hic de te dicet, & ille male.

IN FATVVM, E GRAECO.

Quem mordent pulices extinguit Morio lychnon.
Non me, inquit, cernent amplius hi pulices.

DE SOMNO, E GRAECO, SENtentia Aristotelis.

Fermè dimidium vitæ dormitur. in illo
AEquales spacio diues, inopsq́; iacent.
Ergo Crœse tibi regum ditissime, vitæ
Fermè dimidio par erat Irus egens.

ALIVD.

Non es dum in somno es, dū nec te viuere sentis,
Felix at somnus ni veniat, miser es.
Qui felix igitur sorte indulgente superbit,
Inflatusq́; leui prosperitate tumet.
Nox quoties venit, aut toties iam desinit esse
Felix, aut toties incipit esse miser.

QVID INTER TYRANNVM & principem.

Legitimus immanissimis
Rex hoc tyrannis interest.
Seruos tyrannus quos regit,
Rex liberos putat suos.

SOLLICITAM ESSE TYRANni vitam.

Magna diem magnis exhaurit cura tyrannis,
Nocte venit requies, si tamen vlla venit.
Nec tamen hi pluma requiescunt mollius vlla,
In dura pauper quàm requiescit humo.
Ergo tyranne tibi hæc pars felicissima vitæ est,
In qua mendico par tamen esse velis.

BONVM PRINCIPEM ESSE Patrem, non Dominum, Iambicum.

Princeps pius nunquam carebit liberis,
Totius est regni pater.
Princeps abundat ergo felicissimus
Tot liberis, quot ciuibus.

DE BONO REGE ET populo.

Totum est vnus homo regnum, idq́; cohæret amore,
Rex caput est, populus cætera membra facit.
Rex quot habet ciues (dolet ergo perdere quenquā)
Tot numerat parteis corporis ipse sui.
Exponit populus sese pro rege, putatq́;
Quilibet hunc proprij corporis esse caput.

BONA NON COGNOSCI NIsi dum amittuntur.

Perdendo bona nostra ferè cognoscimus omnes.
Dum possidemus, spernimus.
Sic populo quoq; sæpe malus, sed sero benignum
Commendat hæres principem.

TYRANNVM IN SOMNO NIhil differre à Plebeio.

Erigit ergo tuas insane superbia cristas,
Quod flexo curuat se tibi turba genu.
Quod populus nudo surgat tibi vertice, quod sit
Multarum in manibus vitaq́;, morsq́; tuis.
At somnus quoties artus astringit inertes,
Hæc tua iam toties gloria dic vbi sit?
Tunc ignaue iaces trunco non impar inani,
Aut paulo functis ante cadaueribus.
Quod nisi conclusus timide intra tecta lateres,
In cuiusq́; foret iam tua vita manu.

DE PRINCIPE BOno & malo.

Quid bonus est princeps, canis est, custos gregis, inde
Qui fugat ore lupos: quid malus? ipse lupus.

IN FVREM ET PATRONVM.

Dum furti metuit damnari Clepticus, amplo
Non sine consuluit munere causidicum,
Sic vbi sæpe diuq́; immensa volumina voluit,
Spero, ait, effugies Cleptice, si fugias.

IN ASTROLOGVM QVI FActum prædixit, E Græco.

Sæpe patri frater quod debuit esse superstes,
Hoc velut vno omnes astrologi ore canunt.
Ast Hermoclides obiturum præ patre solus
Dixit, sed dixit postquam obijsse videt.

IN HVIVS VITAE vanitatem.

Damnati ac morituri in terræ claudimur omnes
Carcere, in hoc mortem carcere nemo fugit.
Carceris in multas describitur area partes,
Inq́; alijs alij partibus ædificant.
Non aliter quàm de regno de carcere certant,
In cæco cupidus carcere condit opes.
Carcere obambulat hic vagus, hic vincitur in antro
Hic seruit, regit hic, hic canit, ille gemit.
Iam quoq; dum carcer non tanquā carcer amatur,
Hinc alijs alij mortibus extrahimur.

REGEM NON SATELLITIVM, sed virtus reddit tutum.

Non timor inuisus, non alta pallatia regem,
Non compilata plebe tuentur opes,
Non rigidus vili mercabilis ære satelles,
Qui sic alterius fiet, vt huius erat.
Tutus erit, populum qui sic regit, vtiliorem
Vt populus nullum censeat esse sibi.

POPVLVS CONSENTIENS REGnum dat & aufert.

Quicunq; multis vir viris vnus præest,

Hos

Hoc debet his quibus praeest.
Praeesse debet neutiquam diutius.
His quàm volent quibus praeest.
Quid impotentes principes superbiunt?
Quod imperant precario?

IN PERPVSILLVM.
E Græco.

Ex atomis Epicurus totum fabricat orbem.
Alchime, dum nihil his credidit esse minus,
Ex te fecisset si tum Diophante fuisses,
Nempe atomis multo es tu Diophante minor.
Aut forte ex atomis tam cætera scriberet esse,
Ast ipsas ex te scriberet esse atomos.

IN AMOREM CASTVM ET incestum. E Græco.

Hi duo detraxere duos incestus & almus,
Dū contra occurrunt, hinc amor, inde pudor.
Phedram amor Hippolyti cōsumpserat igneus ipsum
Interimitq́, sacer proh pudor Hippolitum.

IN VRBEM ROMAM.
E Græco.

Gradiui genus Hector aue, si quid sub humo audis,
Respira, & patria nomine cresce tue.
Ilios vrbs colitur, nunc inclyta, gens colit illam,
Quam tu Marte minor, Martis amica tamē.
Mirmydones periere, ades & dic Hector Achilli,
Esse sub Aeneadis vndiq; Thessaliam.

DE MEDIOCRITATE.
E Græco.

Ingratū est quicquid nimiū est, sic semper amarū est,
Vt verbū vetus est, mel quoq; si nimium est.

IN VEHEMENTER INFELIcem. E Græco.

Nunquam vixisti ô pauper, nunquam morieris.
Nempe miser visus viuere mortuus es.
At quibus immensa est fortuna, pecunia multa,
His vita finem mors aliquando facit.

IN PYTHAGORAE ECHEMYthiam. E Græco.

Rebus in humanis magna est doctrina tacere,
Testis erit sapiens hic mihi Pythagoras.
Nempe loqui doctus, reliquos docet ille tacere.
Magnū hoc ad requiē pharmacon inueniēs.

RIDICVLVM IN Gelliam.

Quid modo seclorum miremur monstra priorum,
Quod loquitur taurus, quod cadit imbre lapis
Monstra antiqua nouum superat, surrexerat ecce
Ante tenebrosum Gellia vesper heri.
Plus dicturus eram nisi me ridere putares,
Surrexit mediam sed tamen ante diem,
Mira licet sæpe illa tamen videre priores,
Sæpe potest forsan cernere posteritas,
Istud at hesternam nemo vnquam viderat ante,
Et post hanc poterit nemo videre diem.

IN PALLADEM, VENEremq;. E Græco.

Cur ita me lædis Venerem Tritonia virgo,
Corripis in digitos cur mea dona tuos?
Scilicet Idæis memor esto in rupibus olim.
Me non te pulchram censuit esse Paris.
Hasta tua est, ensisq́, tuus. mihi vendico malum.
Mars modo sit malo pristinus ille satis.

VITAM HOMINIS esse nihil.

Nos tenuem strictis spirantes aera fibris,
Viuimus & Phœbi lampada conspicimus.
Quotquot viuimus hic sumus omnes organa, quæq;
Viuificis animat flatibus aura leuis,
Quot tua si tenuem restringat palma vaporem
Eripiens animam miseris vsq; stygem.
Sic sumus ergo nihil. Plutoni pascimur omnes,
E flatu minimo nos leuis aura fouet.

IN PVGIONEM EBETEM ebetis. E Græco.

Plumbeus hic mucro tuus est obtusus, ebesq;,
Mucro aciem ingenij fert tuus iste tui.

DE GLORIA ET POPVLI iudicio.

Maxima pars hominum fama sibi plaudit inani,
Atq; leuis vento fertur in astra leus.
Quid populi tibi voce places? sæpe optima cæcus
Dat vicio, & temere deteriora probat.
Sollicitus pendes alieno semper ab ore.
Ne laudem verdo quam dedit, eripiat.
Fors tamen irridet quo tu laudante superbis.
Ex animo laudet, leuis tamen illa fugit.
Quid tibi fama facit? toto lauderis ab orbe,
Articulus doleat, quid tibi fama facit?

RIDICVLVM IN ministrum.

Muscas è cratere tulit conuiua priusquam
Ipse bibit, reddit rursus vt ipse bibit.
Addidit & causam, muscas ego non amo, dixit,
Sed tamen è vobis nescio num quis amet.

DE CANE VENANTE.

Os canis implet anas alium capturus hiabat,
Non capit. at quam iam ceperat ore fugit,
Sic miser interea dum rem captas alienam,
Sæpius & merito perdis auare tuam.

CANIS IN PRAESEPI, auarus homo.

In præsepe canis fœno nec vescitur ipse,
Nec sinit vt fœnum qui cupit edat equus.
Seruat auarus opes, opibus non vtitur ipse,
Atque alios vti qui cupiunt, prohibet.

IN ORESTEM PARANTEM occidere matrem.

Quà gladiū intrudes? per ventrémne, anne papillas?
Te peperit venter, te lactauere papillæ,

QVID PAVCIS ORANdus Deus.

Da bona siue rogere Deus, seu nulla rogere,
Et procul à nobis mala queq; petentibus aufer,
Et mala siue petare nega, seu nulla petare.

IN DIGAMOS, E GRAECO.

Qui capit vxorem defuncta vxore secundam,
Naufragus in tumido bis natat ille freto.

IN FATVM. E GRAECO.

Si ferris ferre & fer sin irasceris, & te
Laseris, & quod fert te feret, immo trahet.

DE SOMNO AEQVANTE pauperem cum diuite.

Somne quies vita spes & solamen egenis,
Diuitibus noctu, quos facies esse pares.
Tristia demulcens lethao pectora rore,
Excutis & sensum totius inde mali.
Leta benignus opes inopi per somnia mittis.
Quid falsas rides diues opes inopis?
Diuitibus vera curas, tormenta, dolores,
Pauperibus falsa gaudia vera ferunt.

IN DEFORMEM ET IMPROBVM E Græco.

Pingere difficile est animum, depingere corpus,
Hoc facile est, in te sunt tamen ambo, secus.
Nam prauos animi mores natura reuelans,
Fecit vt emineant vndique perspicui.
Sed forma portenta tua deformia membra
Quis pingat? quando hæc cernere nemo velit?

IN CAPPADOCEM VIrulentum. E Græco.

Vippera Cappadocē mordēs mala protinus hausto
Tabifico perijt sanguine Cappadocis.

IN STATVAM FERREAM. E Græco.

Effigiem statuere tibi rex perditor orbis
Ex ferro, vt longe vilius ære foret.
Hoc fecere fames, cædes, furor, æris egestas,
Hæc tua, quis omnes perdit? auaritia.

VERSVS IAMBICI DIMETRI BRAchycatalectici ad candidum, Qualis vxor deligenda,

Iam tempus id petit
Moneq; Candide,
Vagis amoribus
Tandem renuncies,
Tandémque sinas
Incerta Cypridis
Sequi cubilia.
Quærasq; virginem,
Quam rite iam tibi
Concorde vinctus
Amore coniugem,
Quæ iam genus tuum,
Quo nihil beatius.
Fœcunda dulcibus
Natis adaugeat,
Pater tibi tuus
Hoc ante præstitit,
Quod à prioribus
Prius receperis
Non absque fœnore
Repende posteris.
Non sit tibi tamen
Hac cura maxima
Spectare Candide
Quid dotis afferat,
Quàm sitve candida
Infirmus est amor,
Quem stultus impetus
Decore concitus
Parit, vel improbus
Ardor pecuniæ.
Quicunque amauerit
Propter pecuniam,
Amatur huic nihil
Præter pecuniam.
Capta pecunia
Vanescit ilico,
Item fugax amor,
Fereq; iam prius
Perit quam nascitur.
At nec pecunia,
Quam auarus antea
Miser cupiuerat,
Iuuare postea
Quicquam potest, vbi
Quam non amauerit
Inuitus attamen
Omnino cogitur
Tenere coniugem.
Quid forma? nunquid hæc
Vel febre decidit?
Annisue deperit?
Vt sole flosculus
Tum defluentibus
Genæ coloribus
Amor ligauerant
Quem hæc sola vincula
Solutus aufugit.
At verus est amor,
Quem mente perspicax,
Ratione consule
Prudens inierit.
Et quem bono omine
Virtutis inclyta,
Quæ certa permanent
Non febre decidit,
Annisve deperit,
Respectus efficit.
Primum ergo quam voles
Amice ducere.
Quibus parentibus
Sit orta perspice.

Vt mater optimis
Sit culta moribus,
Cuius tenellula
Mores puellula
Insugat, exprimat.
Tum qua sit indole,
Quam ducis, hoc vide;
Vt ore virginis
Insit serenitas,
Ab ore virginis
Absitq́ toruitas.
At rursus vt tamen
Sit ingenis pudor;
Nec ore virginis
Insit procacitas;
Et sit quieta, nec
Cingat salacibus
Viros lacertulis,
Vultu modesta sit,
Nec spectet vndique
Vagis ocellulis.
Procúlque stulta sit
Paruis labellulis
Semper loquacitas.
Proculq́ rusticum
Semper silentium.
Sit illa vel modo
Instructa literis,
Vel talis vt modo
Sit apta literis.
Felix, quibus bene
Priscis ab optimis
Posit libellulis
Vitam beantia
Haurire dogmata:
Armata, cum quibus
Nec illa prosperis
Superba turgeat,
Nec illa turbidis
Misella lugeat
Prostrata casibus;
Iucunda sic erit
Semper, nec vnquam erit
Grauis, molestáve
Vita comes tua.
Quæ docta paruulos,
Docebit & tuos
Cum lacte literas
Olim nepotulos.
Iam te iuuauerit
Viros relinquere,
Doctaq́ coniugis
Sinu quiescere.
Dum grata te fouet,
Manuq́ mobili,
Dum plectra personat,
Et voce qua nec est
Progne sororcula
Tuæ suauior.
Amœna cantilat,
Apollo quæ velit
Audire carmina.
Iam te iuuauerit
Sermone blandulo
Docto tamen, dies
Noctesq́ ducere.
Notare verbula
Mellita maximis
Non absque gratijs
Ab ore melleo
Semper fluentia.
Quibus coherceat,
Si quando te leuet
Inane gaudium.
Quibus leuauerit,
Si quando deprimat
Te mœror anxius
Certabit, in quibus
Summa eloquentia,
Iam cum omnium graui
Rerum scientia.
Talem olim ego putem
Et vatis Orphei
Fuisse coniugem.
Nec vnquam ab inferis
Curasset improbo
Labore fœminam
Referre rusticam.
Talémque credimus
Nasonis inclitam,
Quæ vel patrem queat
Aequare carmine,
Fuisse filiam.
Talémque suspicor
Qua nulla charior
Vnquam fuit patri,
Quo nemo doctior
Fuisse Tulliam.
Talisque, quæ tulit
Gracchos duos, fuit;
Quæ quos tulit, bonis
Instruxit artibus.
Hoc profuit minus
Magistra quam parens:
Quid prisca secula,
Tandem reuoluimus?
Vtcunque rusticum;
Vnam tamen tenet
Nostrumq́ virginem
Tenet, sed vnicam;
At sic vt vnicam
Plerisque præferat.

Cuique conferat
Ex hys fuisse, quæ
Narrantur omnibus
Tot retro seculis,
Quæ nunc & vltimam
Monet Britanniam
Perlata pennulis
Famæ volucribus.
Laus atque gloria
Orbis puellula
Totius vnica,
Ac non modo sua
Cassandra patria.
Dic ergo candide,
Si talis & tibi
Puella nuberet,
Quales ego tibi
Supra recensui.
Desit licet queas
Formam requirere.
Dotísue quod parum
Lucrere conqueri,
Hic sermo verus est,
Quæcunque sit satis
Est bella quæ placet,
Nec quisquam habet magis,
Quàm qui sibi satis
Quodcunque habet, putat.
Sic nunc me amet mea,
Vt nihil ego tibi
Amice mentiar.
Cuicunque gratiam.
Forma negauerit
Natura virgini,
Certe licet fiet
Carbone nigrior.
Foret tamen mihi hæc
Virtutis indole
Olore pulchrior,
Cuicunque lubrica
Dotem negauerit
Fortuna virgini,
Certe fiet licet
Vel Iro egentior,
Foret tamen mihi hæc
Virtutis indole
Te Crœse ditior.

RIDICVLVM IN MINACEM

Thrasonis vxorem bubulcus rusticus
Absente eo vitiauerat.
Domum reuersus miles vt rem comperit,
Armatus & ferus insilit.
Tandem assecutus solum in agris rusticum,
Heus clamat heus heus Furcifer.
Restat bubulcus, saxaq́; in sinum legit.
Ille ense stricto clamitat,
Tu coniugem meam attigisti carnifex?
Respondit imperterritus,
Feci, fateris, inquit? At ego omnes deos,
Deasq́; tester ô scelus,
In pectus hunc ensem tibi capulô tenus,
Ni fassus esses, abderem.

DE MEDIOCRITATE.
E Græco.

Agros ego haud porrectiores appeto,
Non auream aut Gygis beatitudinem.
Quæ sit satis sibi, vita sat eadem est mihi,
Illud nil nimis, nimis placet.

HECTOR MORIENS.
E Græco.

Projcitote meum Danai post fata cadauer,
Nam metuunt lepores occisi membra leonis.

IN STVLTVM POETAM.

Scripserat AEneam nulli pietate secundum,
Vates secundus nemini.
Quidam igitur regem dum vult laudare, Maronem
Pulchre æmulatus scilicet,
Hic hic est, inquit, princeps, cui nemo secundus.
Hac laude rex indignus est,
Ipse sed est vates dignissimus, ergo age demus
Vtriq; laudem debitam
Hic hic est igitur vates, cui nemo secundus,
Rex qui secundus nemini.

IN QVENDAM QVI SCRIPSErat hymnos de diuis parum docte, testatus in Præfatione se ex tempore scripsisse, nec seruasse leges carminis & argumentum non recipere eloquentiam.

Hic sacer Andreæ cunctos ex ordine fastos
Perstringit mira cum breuitate liber.
Ipsos quos cecinit superos dum scriberet omneis,
Credibile est vati consuluisse suo.
Nam subito scripsit, sed sic vt scribere posset,
Quantumuis longo tempore non melius.
Et pia materia est, priscísq; intactus ab ipsis
Seruatus fato est huic operi iste stilus.
Seq́; quod ad numeros non anxius obligat omnes,
Hoc quoq; non vitio, sed ratione facit.
Maiestas operis metro esse obnoxia non vult,
Nempe ibi libertas est, vbi spiritus est,
Ipsa operis pietas indocto sufficit, At tu
Castalio quisquis fonte bibisse soles,
Singula si trutines, erit hinc tibi tanta voluptas,
Quanta tibi ex alio non fuit antè libro.

IN STRATOPHONTA
Pugilem ignauum
E Græco.

Dux Ithacus, patria bis denos abfuit annos,
Quum redyt, celeri cognitus vsq; cani est.
Te pugil ô Stratophon, certantem quatuor horas,

Et canis & populus dedidicere simul.
Quin etiam speculum de te si consulis ipse,
Iuratus Stratophon te Stratophonta negen.

IN PVGILEM IGNAVVM.
E Græco.

Nesimus ecce pugil vatem consultat Olympum,
An ventura sibi sera senecta foret.
Fors rude donatus viues ait ille, minatur
Certanti gelidus sed tibi falce Deus.

IN PARASITVM.
E Græco.

Stare putes stadio Eutichides quum curreret, at quũ
Curreret ad cœnam nempe volare putes.

IN BIBONEM.
E Cræco.

Serta, vnguenta, meo ne gratificare sepulchro:
Vina, focus, lapidis sumptus inanis erit.
Hac mihi da viuo, cineres miscere falerno,
Nempe lutum facere est, non dare vina mihi.

IN BIBONEM. E
Græco.

E terra genitus, sub terram morte recondar,
Ergo lagena mihi terrea plena veni.

IN MVLIEREM FOEDAM.
E Græco.

Te speculum fallit, speculũm nam Gelliã verum
Si semel inspiceres, nunquã iterum inspiceres.

IN FOEDAM. E GRAECO.

Fugerit ad Parthos, vel ad Herculis vsq; colũnas
Visa semel, positis vestibus, Antipatra.

IN FOEDAM. E GRAECO.

Qui miser vxorem deformem duxit, habebit
Vespere, iam accenso lumine, adhuc tenebras.

IN BARBA TANTVM
Philosophum, E
Græco.

Si promissa facit sapientem barba, quid obstat
Barbatus possit quin caper esse Plato?

DE LICENTIA.

Vltra concessos indulta licentia fines
Prouehitur celeri, non reuocanda, gradu.
Si patiare pedem calcet tibi vespere coniunx,
Calcabit surgens hat tibi mane, caput.

EPITAPHIVM ABYNGDO-
nij cantoris.

Attrahat huc oculos, aures attraxerat olim
Nobilis Henricus cantor Abyngdonius.
Vnus erat, nuper mira qui voce sonaret,
Organa qui scite tangeret, vnus erat.
Vellensis primo templi decus, inde sacellum
Rex illo voluit nobilitare suum.
Nec illũ Regi rapuit Deus, intulit astris,
Ipsis vt noua sit gloria cœlitibus.

ALTERVM DE EODEM.

Hic iacet Henricus, semper pietatis amicus.
Nomẽ Abyngdõ erat, si quis sua nomina quærat.
Vuellis hic ecclesia fuerat succentor in alma.
Regis & in bella cantor fuit ipse capella.
Militibus in mille cantor fuit optimus ille.
Prater & hac ista, fuit optimus orgaq; nista.
Nunc igitur Christe quoniam tibi seruijt iste
Semper in orbe soli, da sibi regna poli.

IN IANVM HAEREDEM
Abyngdonij.

Scripsi elegum carmen, Iano me herede rogantẽ,
Quod tumulum Henrici signet Abyngdonij.
Displicet, & doctis bene displicuisset, at illi
Displicet hoc tantum si quid inest melius.
Non resonant isti versus, ait, illico sensi
Quales lactucas talia labra petant.
Ridendos ergo ridens effutio versus,
Hos vorat applaudens Ianus vtraq; manu.
Hos tumulo insculpsit, sub eundem protinus obdi,
Atq; ijsdem dignus versibus ipse legi.
Ante, retroq; bifrons Ianus deus omnia vidit.
Talpa, effrons vidit hic Ianus vtrinq; nihil.

AD AVLICVM.

Sæpe mihi tactas faciles ad principis aures
Liber, & arbitrio ludis vt ipse tuo.
Sic inter domitos sine noxa sæpe leones
Luditur, ac noxæ non sine sæpe metu.
Infremit incerta crebra indignatio caussa.
Et subito mors est, qui modo ludus erat.
Tuta tibi non est, vt sit secura voluptas
Magna tibi est, mihi sit dũmodo certa, minor.

IN TYNDALVM DEBITOREM.

Ante meos quàm crediderã tibi Tyndale nummos
Quum libuit, licuit te mihi sæpe frui.
At nunc si tibi me fors angulus offerat vllus,
Haud secus ac viso, qui pauet angue, fugis.
Nõ fuit vnquã animus mihi crede reposcere nũmos,
Non fuit, at ne te perdere cogar, erit.
Perdere te salito nummos volo, perdere vtrunq;
Nolo, sat alterutrum sit perijsse mihi.
Ergo tibi nummis, aut te mihi redde, retentis.
Aut tu cum nummis te mihi redde meis.
Quod tibi si neutrum placeat, nummi mihi saltem
Fac redeant, at tu non rediture, Vale.

IN MENDICVM GERENTEM
se pro medico.

Tu te fers medicum, nos te plus esse fatemur.
Vna tibi plus est litera, quàm medico.

IN VXOREM IMPVDICAM.

Est fœcunda mei fœcunda est vxor Arati,
Nempe suo genuit ter sine fœta viro.

IN PERPVSILLVM. E GRAECO.

Vt fugeret miseræ Diophantus tædia vitæ,
Vsus Arachanæo est stamine, pro laqueo.

IN CHRYSALVM.

Chrysalus in syluis loculos quum conderet, hasit,
Certa loci possent, quæ sibi signa capi.
At super vt summa raucum videt arbore coruum,

 Hic mihi

Hic mihi conspicua est, inquit, abitq́; nota.
Capti sola scopi redeuntem copia lusit,
Nam sua iam in quauis arbore signa videt.

IN ASTROLOGVM.

Dum tua quos noster celebrat pro vatibus error,
Fata cient positu syderis Astrologi,
Hac dum stella fauet, dumq́; hac tibi stella minatur
Pendula mens inter spemq́; metũq́; tua est.
Prospera seu venient, venient reticentibus illis,
Assolet & subitum laetius esse bonum.
Seu venient aduersa, diu nescire iuuabit.
Vsura & medij temporis vsq; frui.
Quin iubeo fatis etiam prohibentibus ipsis
Fac tibi mens hilares transigat aequa dies.

IN GRVCE DIGNVM.

E Græco.

Mastauræan elementa tibi duo subtrahe prima,
Nemo te reliquis dignior esse potest.

EPITAPHIVM. E GRÆCO

Quatuor hic tumulus fratres complectitur, ex his
Proh dolor vna duos lux perit, ac perimit.

E GRÆCO.

Fortis erat bello Timocritus, hic iacet ergo,
Fortibus haud parcis Mars fere, sed timidis.

E GRÆCO.

Ista Neoclidæ gnatos habet vrna gemellos,
Seruitio hic patriam liberat, hic vitio.

AD QVENDAM CVI vxor mala domi.

Vxor amice tibi est semper mala, quũ male tractas
Fit peior, sed fit pessima, quando bene.
Sed bona si moriatur erit, melior tamen id si
Te faciat viuo, ast optima si propere.

DE NAVTIS EIICIENTIBVS Monachum in tempestate, cui fuerant confessi.

Cum tumida horrisonis insurgeret vnda procellis,
Et maris in lassam ferueret ira ratem,
Relligio tumidis illabitur anxia nautis,
Heu parat exclamant hoc mala vita malum
Vectores inter Monachus fuit, huius in aurem
Se properant vitijs exonerare suis.
Ast vbi senserunt nihilo sibi mitius æquor,
Sed rapido puppim vix superesse freto,
Quid miri est, ait vnus, aqua si vix ratis extat,
Nostrorum scelerum pondere adhuc premitur
Quĩ monachũ hũc, in quẽ culpas exhausim⁹ omneis
Eijcite, & secum hinc crimina nostra ferat.
Dicta probant, rapiũtq́; virũ, simul in mare torquẽt.
Et lintrem leuius quàm prius ire ferunt.
Hinc hinc quàm grauis est peccati sarcina, disce,
Cuius non potuit pondera ferre ratis.

AD CANDIDVM PAROchum vitæ probæ.

Factus es ô populi pastor mi Candide magni,
Ter tibi, terq́; tuo gratulor ergo gregi.
Aut mihi iudicium minuit fauor, aut tuus vsquam
Non potuit talem grex habuisse patrem.
Non tibi vanarum est fastosa scientia rerum,
Quippe nec in populum est vtilis illa tuum.
At raræ tibi sunt virtutes, sic tibi raros
Patribus ex priscis credo fuisse pares.
Quid faciant, fugiántue tui, quo cernere possint
Vita potest claro pro speculo esse tua.
Tantũ opus admonitu est, vt te intueatur, & vt tu
Quæ facis, hæc fugiant quæ fugis, hæc faciãt.

E GRÆCO.

Naufragus hac situs est, iacet illa rusticus vrna.
Ad stygă siue solo par via, siue salo.

IN POSTHVMVM EPIScopum.

Præsul es, & merito præfectus Posthume sacris,
Quo magis in toto non erat orbe sacer.
Gaudeo tam magnũ, tam sanctum gaudeo munus,
Tandem non temere nunc, velut ante dari.
Nempe errare solet temerarius impetus, at te
Delectum magna sedulitate patet,
Namq; vbi de multis tantummodo sumitur vnus,
Sæpe malus casu, pessimus arte venit.
At te, de multis legitur si millibus vnus,
Stultior haud possit, deteriórve legi.

DE BOLLANO.

Vrticis lectum Bollano vrentibus omnem
Insternunt socij, quum cubiturus erat.
Se tamen vrticis vsum negat, haud negat, illas
In tenebris nudum se reperisse tamen.
Vnguibus aut igitur vitata carne necesse est,
Aut nudis tantum dentibus inciderint
Cum tamen in tenebris illæsus repperit herbas,
Vrticas quæ nam repperit esse nota.

DE VVLPE ÆGROTA ET leone Apologus.

Dum iacet angusta vulpes ægrota cauerna,
Ante fores blando constititore leo.
Ecquid amica vales? cito me lambente valebis,
Nescis in lingua vis mihi quanta mea.
Lingua tibi medica est vulpes ait: at nocet illud
Vicinos quod habet tam bona lingua malos.

DE LEONE ET LYSIMACHO

Dum domitus placido leo lamberet ore magistrum,
Prouocat exemplo quemlibet ipse suo.
Cumq́; diu ex tanta prodiret nemo corona,
Prosilijt forti pectore Lysimachus.
Ipse, ait, audebo leoninam tangere linguam,
Sed tam vicinis dentibus haud faciam.

IN FABIANVM ASTROLOGVM.

Vno multa die de rebus fata futuris,
Credula quum de te turba frequenter emat,
Inter multa vnum si fors mendacia verum est,
Illico vis vatem te Fabiane putem.
At tu de rebus semper mentire futuris.
Si potes hoc, vatem te Fabiane putem.

In Ia-

IN IACOBVM REgem Scotorum.

Dum pius Henricus victricibus asserit armis
Rhomano te iterum Gallia pontifici,
Scotorum Iacobus regnum rex ecce Britannum
Occupat, infestis impius agminibus.
Fœdera non illum toties iurata morantur,
Coniugis in fratrem quin ferat arma suæ,
Quin Gallo fidei comitem se adiungeret hosti,
Quin cuperet Petri mergere nauiculam.
Nec mirum est, scelera hæc si vir conceperit; infans
Cæde patris teneras imbuit ante manus.
Ergo volente Deo, perijt cum strage suorum.
Exitus & scelerum qui solet esse, fuit.

IN REGEM SCOTIÆ, QVI arcem Norhamam proditam sibi tamen oppugnauit, dissimulans proditam esse.

Scote quid oppugnas Norhamam viribus arcem?
Ante tibi falsa proditione datam.
An fraudis pudet? at tam multis, & tot apertis
In vitijs non est illa pudenda tuis.
Artibus ergo malis capta fuit arce, voluptas
Magna tibi forsan, sed breuis illa fuit.
Teq́; tuisq́; mala (merita sed) morte peremptis,
Arx intra est paucos capta, recepta dies.
Proditor inq́; tuo peteret cum præmia regno;
Mors sceleris est merces reddita digna sui.
Proditor vt pereat, pereat, cui proditur hostis.
Inuicta in fatis arx habet ista suis.

EPITAPHIVM IACOBI Regis Scotorum.

Scotorum Iacobus princeps, regno hostis amico
Fortis & infelix hac ego condor humo.
Quanta animi fuerat, fidei vis tanta fuisset.
Cætera contigerant non inhonesta mihi.
Sed pudet heu iactare, queri piget, ergo tacebo.
Garrulaq́; ô vtinam fama tacere velit.
Vos tamen ô reges moneo, rex nuper & ipse,
Ne sit (vt esse solet) nomen inane fides.

IN MALVM PICTOREM.

Exprimit egregius pictor mirabilis arte,
Dira canum pauitans vt fugit ora lepus.
Intima naturæ scrutatus viscera fingit,
In cursu leporem retro metu aspicere.
Tam bene qui leporem fugientem expresserit, optò
Sit lepus, & fugiens ipse retro aspiciat.

IN EVNDEM.

Cum cane sic pictus lepus est, vt dicere nemò
Esset vtérve canis posset, vtérve lepus.
Pictor vbi hoc didicit, quod meris defuit arti,
Suppleuit miro callidus ingenio.
Res vt aperta foret, longeq́; facesseret error;
Subscripsit tantum, est hic canis, iste lepus.

DE TYNDARO.

Non minimo insignem naso dum forte puellam
Basiat, en voluit Tyndarus esse dicax.
Frustra ait ergo tua mea profero labra labellis,
Nostra procul nasus distinet ora tuus.
Protinus erubuit, tacitaq́; incanduit ira,
Nempe parum salso tacta puella sale,
Nasus ab ore meus tua si tenet oscula, dixit,
Qua nasus non est, hac dare parte potes.

IN BRIXIVM GERMANVM falsa scribentem de Chordigera naue Gallorum, & Herueo eius duce.

Heruea dum celebras Brixi, tua carmina damnas.
Nā tibi scripta mala est res bene gesta, fide.
Historiam spondes illa Germane poësi
Quæ modo quum nō sit vera, nec historia est.
Aut odio incipiant, aut indulgere fauori,
Et quisnam historijs qui modo credit, erit?
Iamq́; nec ipse tuus per te laudem Herueus vllam
Sublata rerum possit habere fide.

IN EVNDEM DE EODEM Herueo & eadem naue, quæ in pugna nauali conflagrauit.

Brixius immerita quod sustulit Heruea laude.
Quod merito aduersum fraudat honore duces.
Quod de chordigera mendacia mille carina,
Contra quàm sese res habuere, canat.
Non equidem miror, neque prauo falsa fauore,
Quod voluit prudens scribere, credo tamen.
Sed de chordigera, vatem qui vera doceret,
Quinit adhuc reducem nemo referre pedem.
Ipse tamen (sciret quo certius omnia) dignus,
Qui medius præsens naue fuisset, erat.

VERSVS EXCERPTI E Chordigera Brixij, ad quos alludunt quædā epigrammata sequentia.

Circumeunt vnum dextra, læuaq́; Britanni
Heruea, tela volant brumali grandine plura
In caput vnius Heruei, quæ fortiter heros
Excutiens clypeo, contraria in agmina vertit.

POSTEA DE EADEM Chordigera.

Ipse suos Herueus comites hortatur, & instat,
Atq; inter primos audax magno impete in hostes
Inuehitur, ferit hos misso per tempora telo.
Transfigit huic gladio costas, huic ilia nudat.
Decutit his caput, impacta per colla bipenni.
His latus, his humeros hasta perstringit acuta.

EPIGRAMMA MORI ALLVDENS ad versus superiores.

Quod ferit hos Herueus misso per tempora telo,
Iliaq́; & costas transfigit huic gladio.
Decutit his caput impacta per colla bipenni,
His humeros hasta perforat, atq; latus.
Tum clypeo aduersa quod tela volantia parte

Fortiter excutiens vnde volant, regerit.
Effugit hoc sensum, tot telis pugnet vt vnus,
Isq; cui clypeo est altera onusta manus.
Fortis huic pugnæ rerum natura repugnat,
Præteritum quiddam est hac puto parte tibi.
Namq; vbi magnanimum produxeris Heruea, telis
Pugnantem pariter quatuor, & clypeo.
Forte tibi exciderat, sed debuit ante moneri
Lector, tunc Herueo quinque fuisse manus.

ALIVD DE EODEM.

Miraris clypeum, gladium, hastam, tela, bipennem,
Herueum quóque gerat belligeretq; modo.
Dextera crudeli manus est armata bipenni,
Instructa est gladio sua sinistra suo.
Iam telum, teliq; vicem quæ præbeat, hastam
Fortiter (impressis dentibus) ore tenet.
At quia tela caput brumali grandine plura
Inuolitant, clypeum collocat in capite.
Duritia capitis draco cesserit, vngue Celeno,
Sic elephas illi dentibus impar erat.
Ergo nouum aduersos monstrum procurrit in hostes,
Terribilis rictu, terribilisq; manu.

HIC PRIMVS VERSVS Brixij est, quo Heruea iam moriturum de se facit vaticinantem.

Inter Phœbeos non aspernandus alumnos
Heruei magna canit Brixius acta ducis.
Inter Phœbeos non aspernandus alumnos,
Herueum, hostes, socios, cõcremat atq; rates.
Inter Phœbeos non aspernandus alumnos,
Vnde igitur vates, quæ cecinit, didicit?
Inter Phœbeos non aspernandus alumnos,
Phœbeo reliquum est audiat ex tripode.

IN EVNDEM VERSVS Poëtarum suffurantem.

Priscos poetas nemo te colit magis,
Legítve diligentius.
Nam nemo priscis è poetis omnibus
Est, cuius ipse ex versibus,
Non hinc & inde flosculos, & gemmulas
Manu capaci legeris.
Vatem redonans tanto honore protinus,
Scriptis tuis vt inseras.
Beasq; vatem. nempe quæ tu congeris,
Suos parentes indicant,
Magisq; resplendent tua inter carmina,
Quàm nocte lucent sydera.
Tantum decus vati inuidere neminis
Soles, amicus omnium,
Ne quis, decus prioris olim seculi,
Neglectus abs te defleat.
Ergo sacrati ne poetarum modi
Longo situ obsolescerent,
Iniuriæ tu vindicatos temporis
Nouo nitore percolis.
Hoc est vetustis arte nouitatem dare,
Qua re nihil felicius.
Ars ô beata, quisquis arte isthac tamen
Vetusta nouitati dabit.
Is arte nulla (quamlibet sudet diu)
Noua vetustatem dabit.

ALLVSIO AD CENOtaphium Heruei.

Heruea cum Decijs vnum conferre duobus,
Aetas te Brixi iudice nostra potest.
Sed tamen hoc distant, illi quod sponte peribant,
Hic perijt, quoniam non potuit fugere.

PHOEBVS BRIXIVM alloquitur.

Vis de grandisono quid sentio scire libello,
Qui arma necemq; Heruei bellipotẽtis habet?
Ergo sacer Phœbo sacra hæc oracula vates
Accipe, Phœbeo reddita de tripode.
Vna opere in toto deest syllaba, mille supersunt.
Plenum opus est, nã quid posset abesse minus? Mens
Vna vno hac legitur, sed non legitur tibi mense,
Et plus quàm medium syllaba mensis habet.

AD SABINVM, CVI vxor absenti concepit.

Subsidium vitæ, sera spes vna senectæ,
Nata tibi est soboles, curre Sabine domum.
Curre, salutanda est vxor fœcunda, videnda est.
Chara tibi soboles, curre Sabine domum.
Curre inquã, ac propera, nimiumq; videbere lentus,
Quantumuis properes, curre Sabine domum.
Iam queritur coniunx de te tua, iam tua de te
Conqueritur soboles, curre Sabine domum.
Nunquã ingratus ades, neq; cũ soboles tibi nata est,
Sed neq; cum genita est, curre Sabine domũ.
Curre, vt adesse, puer sacro dum fonte lauatur,
Nunc saltem possis. curre Sabine domum.

AD CANDIDVM LAVDANtem sanctos viros, cum ipse esset malus.

Sæpe bonos laudas, imitaris Candide nunquam.
Laudo, inquis, posita Candidus inuidia.
Nam quicunq; bonos imitatur, & æmulus idem est,
O lacte, ô niuibus Candide candidior.

QVIS OPTIMVS REIPVB. STATVS.

Quæris vter melius, Réxne imperet, ánve Senatus,
Neuter (quod sæpe est) si sit vterq; malus.
Sin sit vterq; bonus, numero præstare Senatum,
Inq; bonis multis plus reor esse boni.
Difficile est numerum forsan reperire bonorum,
Sic facile est vnum sæpius esse malum.
Et fuerit medius sæpe inter vtrunque Senatus,
Sed tibi vix vnquàm Rex mediocris erit:
Consilioq; malus regitur meliore Senator,
Rex consultores sed regit ipse suos.
Alter vt eligitur populo, sic nascitur alter.
Sors hic cæca regit, certum ibi consilium.
Illeq; se factum populo, populum sibi factum,
Scilicet

Scilicet hic vt sint quos regat ipse putat.
Rex est in primo semper blandissimus anno,
Omni anno consul rex erit ergo nouus.
Rex cupidus longo populum corroserit aeuo,
Si consul malus est, spes melioris adest.
Nec me nota monet quae pastam fabula muscam
Ferre iubet, subeat ne male pransa locum.
Fallitur, expleri regem qui credit auarum,
Nunquã hac non vacuã mittet hirudo cutẽ.
At patrum consulta grauis dissensio turbat,
Regi dissentit nemo, malum hoc grauius.
Nam quum de magnis varia est sententia rebus,
Quaestio sed tamen hac nascitur vnde tibi?
Estne vsquam populus, cui regem siue Senatum
Praeficere arbitrio tu potes ipse tuo?
Si potes hoc, regnas nec iam cui, consule, tradas
Imperium prior est quaestio, an expediat.

DE FVSCO POTORE.

Potando medicus perituros dixit ocellos
Fusco, qui cum se consuluisset, ait,
Perdere dulcius est potando, quam vt mea seruem
Erodenda pigris lumina vermiculis.

AD AMICVM.

Litera nostra tuis quantum mihi colligo scriptis,
Sera tibi veniet. nec tibi sera tamen.
Nec bello veniunt intempestiua peracto,
Quae bello poterant tela iuuare nihil.

DE REGE ET RVSTICO.

Rusticus in syluis nutritus venit in vrbem,
Rusticior Fauno, rusticior Satyro.
En populus plena stetit hinc, stetit inde platea,
Vnaq; vox tota, Rex veniet, vrbe fuit.
Rusticus insolita vocis nouitate mouetur,
Quidnam ita respectet turba, videre cupit.
Rex subito inuehitur, celebri praeeunte caterua,
Aureus excelso conspiciendus equo.
Tum verò ingeminant, viuat rex. vndiq; regem
Attonito populus suspicit ore suum.
Rusticus, ô vbi rex? vbi rex est? clamat. at vnus,
Ille, ait, est ille qui sedet altus equo.
Hiccine rex? puto me derides, rusticus inquit.
Ille mihi picta veste videtur homo.

IN EPISCOPVM ILLITERATVM.

De quo ante Epigramma est sub nomine Posthumi.

Magne pater clamas, occidit litera, in ore
Hoc vnum, occidit litera, semper habes.
Cauisti bene tu, ne te vlla occidere possit
Littera, non vlla est littera nota tibi.
Nec frustra. metuis ne occidat litera, cui non
Viuificet qui te spiritus esse tibi.

DE SACERDOTE RIDICVLE ADmonente populum de ieiunio, cum dies iam praeterisset.

Admonuit populum noster cum fortè sacerdos,
Proxima quos fastos afferat hebdomada.
Martyris Andreae magnum & memorabile festũ est,
Scitis, ait, charus quàm fuit ille Deo.
Squalida lasciuam macerent ieiunia carnem,
Hoc suetum est, sancti hoc instituere patres.
Praemoneo ergo omnes, in martyris huius honorem,
Quod ieiunari debuit, inquit, heri.

DE QVODAM MALE CANtante, & bene legente.

Tam male cantasti, possis vt episcopus esse.
Tam bene legisti, vt non tamen esse queas.
Non satis esse puto, si quis vitabit vtrumuis.
Sed fieri si vis praesul, vtrunque caue.

AD SABINVM.

Quos ante coniunx quattuor
Natos Sabine protulit,
Multum ecce dissimiles tibi,
Tuos nec ipse deputas.
Sed quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime est,
Sölum tibi simillimum
Pro quattuor complecteris.
Adulterinos quattuor
Vocas, repellis, abdicas,
Hunc vnicum ceu γνήσιον,
Qui sit tibi haeres, destinas.
Hunc ergo in vlnis gestiens,
Exosculandum ab omnibus,
Vt filium fert simia,
Totam per vrbem baiulas,
Atqui graues tradunt Sophi,
Quibus labor studiumq; id est,
Secreta quicquid efficit
Natura perscrutarier.
Ergo graues tradunt Sophi,
Quodcunque matres interim
Imaginantur fortiter.
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas,
Certas & indelebiles,
Modoq; inexplicabili
In semen ipsum congeri.
Quibus receptis intime,
Simulq; concrescentibus
A mente matris insitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abesses millibus,
Dum gignit vxor quatuor.
Quod esset admodum tui
Secura, dissimiles parit.
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quod mater, hunc dum concipit,
Sollicita de te plurimum,
Te tota cogitauerat,
Dum pertimescit anxia,
Ne tu Sabine incommodus

Voletq;

Velutq́; lupus in fabulam
Superuenires interim.

DE PRINCIPE ET rustico selando, ridiculum.

Quum spectaret aquas princeps, in ponte resedit,
Primoresque suos ante stetere pedes,
Rusticus adsedit, modico tamen interuallo,
Ciuilemq́; dato se putat esse loco.
Suscitat hūc quidam, & cum principe, dixit, eodem
Ponte sedere audes rustice? non ne pudet?
Ille refert, scelus est in eodem ponte sedere?
Quid si pons longus millia dena foret?

DE AVLICO RIDICVLVM.

Quum descendit equo, de circumstantibus vni
Aulicus hūc teneas quisquis es, inquit, equum.
Ille, vt erat pauidus, dixit, domine ergo ferocem
Hunc rogo qui teneat, sufficit vnus, equum?
Vnus ait potis est retinere, subintulit ille.
Si potis est vnus, tu potes ipse tuum.

IN MILITEM FVGAcem & anulatum.

Aureus iste manus miles cur annulus ornat,
Iure tuos ornet qui meliore pedes?
Vtilior nuper, meliorq́; in Marte feroci
Planta tibi palmis vna duabus erat.

IN BRIXIVM POETAM.

Brixi tale tuo natum est ænigma libello,
A Sphinge opponi possit vt Oedipodi.
Cordigera est tibi tota frequēs, tibi nō tamen vsq; est
Cordigera in toto syllaba prima libro.

IN TVSCVM POTOREM.

Perdis ait Tusco medicus tua lumina vino,
Consultat secum quid velit ergo sequi.
Sydera, terra, fretumq́; solent quæcunque videri,
Omnia sunt inquit visa reuisa mihi.
Multa mihi sed vina tamen gustanda supersunt,
Multa refert annus quæ noua musta nouus.
Iam certus, firmusq́; valebitis inquit ocelli,
Nempe satis vidi, non satis vsq; bibi

IN ARNVM PERIVRVM.

Iurasti satis Arne diu, tandem obtinuisti,
Iurare vt posthac iam tibi non sit opus.
Cœpit vbiq; tuo vir iuratissime verbo
Quàm iuramento non minor esse fides.

IN EVNDEM.

Te semper iuras, & cunctis Arne minaris,
Vis scire vtilitas quæ venit inde tibi?
Sic iuras, vt nemo tibi iam denique credat,
Sic minitaris, vt has nemo minas metuat.

IN EVNDEM.

Arno nemo magis pedibus valet vsq;, sed olim
Frigore contractas perdidit ille manus.
Optat bella tamen, cui pes citus, vtraq; manca est
Cui manus, in bello, scis puto, quid faciet.
At cui lingua procax, manus est ignaua, procax est
Huic non ignaua lingua secanda manu.

DE MARVLLO.

Admonuit medicus lippum Theodore Marullum,
Ne vinum (cæcus ni velit esse) bibat.
Paruit vt medico (quanquam ægre) abstemius esse,
Ecce duos totos sustinet vsque dies.
Post sitit assueti reuocatus imagine vini,
Iamq́; foras medico vera minante ruit.
Ventum erat ad vinū, quum sic sua lumina mœstus
Affatur, posito iam peritura mero.
Huc iter est, huc me fidi duxistis ocelli.
Hunc bibite, & dulces ambo valete duces.
Gustus, oderq́; manent, miratur abire colorem,
In nigras subeunt lumina dum tenebras.
Hoc tamen aduersum lenit solamine casum,
Dote meri minima quod cariturus erat.

IN RISCVM EQVITEM Imbellem.

Riscus eques prudens, longoq́; peritus ab vsu,
Dissimiles, causa non sine, pascit equos.
Namque alit ille duos, volucrem præuerterit alter,
Alter sed pigro, pigrior est Asino.
Hic ergo non festinantem ad prælia defert,
Ille prius tuba quàm clanxerit, inde refert.

IN GELLIAM.

Mentitur qui te dicit mea Gellia fuscam,
Iudice me non es Gellia fusca, nigra es.

IN EANDEM.

Candida sum dicis, fateor, sed candida quum sis,
Cur tibi candorem hunc obtegit atra cutis?

IN EVPARYPHVM veste, oppignerato fundo, empta.

Non miror sudare tua te pondere vestis,
Quatuor hæc terræ iugera vestis habet.
Quantum viuenti tibi terræ ingesseris vsquam
Tam magnum tumulū, nec tumulatus habet.

IN GAREMANVM VENditis agris pauperem.

En patrios nuper Garemanus vendidit agros,
Nunc subito fama viuere fertur inops.
Non illi ingenium, non illi industria desit,
Verum inimica viro fata, nocere puto.
Nam putres fuluo glebas mutauerat auro
Callidus, & nunquam rem tamen ille facit.

AD SABINVM.

Interiere duæ, coniunx tibi tertia nupsit,
Nec tibi fida tamen de tribus vlla fuit.
Non tantum ergo tuas, sed damnas improbe totum
Fœmineum irata mente Sabine genus.
Si tamen hanc æqua rem vis expendere lance,
Fies erga ipsas mitior ipse tuas.
Nam tres quum fuerint iisdem tibi moribus omnes,
Astra hæc nascenti fata dedere tibi.
Si genesis tua te semper iubet esse cucullum,
Scilicet expectas vxor vt astra regat?
Casta futura alii fuerat, quod adultera tecum est.

Hoc

Hoc meritò fatu imputat illa tuu.

IN NAVFRAGVM MORsum à vipera in littore.

E Græco.

Aequoris insanas euasit naufragus vndas,
Tristius Afra salo præbet harena solum.
Dum iacet ecce grauis pressus prope littora somno,
Nudus, & infesto fessus abusque freto,
Vipera trux perimit, frustra fugis æquora frustra,
Heu miser, in terris debita fata tibi.

DE CHIRVRGO ET ANV.

Vnxit anus ægros velans Chirurgus ocellos,
Vtile persuadens hoc fore quinque dies.
Interea mappas, pelues, mortaria, discos,
Quicquid enim tutum non facit, inde rapit.
Quum sanata oculos circumtulit illa reuinctos,
Instrumenta suæ sentit abesse domus.
Mercedem ergo exacta, tua contingeret inquit
Vberior pactum est, vt mihi visus ope.
At video nũc q̃ ante minus, quorsum visus in æde est,
Vidi multa prius, nunc video inde nihil.

AD QVENDAM.

Quàm tibi mens leuis est, tibi si pes tam leuis esset,
In medio leporem posses præuertere campo.

DE HERODE ET HERODIADE.

Coram Herode Herodiadas dum filia saltat,
Dum quo debuerat displicuisse placet.
Ebrius affectu rex coniugis, ebrius illo
Fortunæ luxu, prætereaq́; mero.
Opta ait ò virgo, dabitur, iurauimus, huius
Dimidium regni poscere si libeat.
Impia, suggestu sceleratæ filia matris,
Inquit, Baptistæ da precor ergo caput
Dona petis virgo (si saltatricula virgo est)
Quæ vix sustineas cernere dona petis.
O funesta parens, ô nata dira nouerca,
Saltare atque homines quam iugulare doces,
Rex dolet, & tristis concedit. nempe coactus
Iurisiurandi relligione sui.
O regem fidum, sed tunc tantummodo fidum,
Maius perfidia est quum scelus ipsa fides.

AD QVENDAM EBRIOSVM.

Tecum in colloquium quod non properantius iui
Segnitiem incusas, conquererisq́; meam,
Confiteor vere, tibi non in tempore veni,
Serior, aut citior debuit hora legi.
Aut vtinam eiusdem venissem mane diei,
Aut tibi venissem mane sequente die.
Nunc res luce nimis tractari cœpit adulta,
Quando tua factum est ebrietate nihil.

IN PICTVRAM HErodianæ mensæ.

Sanguine funesta est Herodis mensa virili,
Sanguine funesta est, mensaq́; Flaminij.
Tam similes cædes, similes fecere puellæ,
Illam saltatrix obtinet, hanc meretrix.
Id tamen intererat, meretrici vita nocentis,
At saltatrici penditur innocuis.

IN EANDEM PICTVRAM.

Ora viri fœdo sancti fluitantia tabo,
Decussumq́; gerit regia mensa caput.
Corpora sic regi rex Atreus ambo Thyestis
Natorum apposuit frater edenda patri.
Sic regi Odrysio natum regina peremptum
Fida soror, genitrix perfida ponit Itim.
Talia regales ornant bellaria mensas.
Crede mihi non est pauperis iste cibus.

IN VEHEMENTER NAsutum, è Græco.

Si tuus ad solem statuatur nasus, hiante
Ore, bene ostendas dentibus, hora quota est.

IN FVCATVM. E GRAECO.

Quur emitur fucus, coma, dens, mel, ceraq́;, posset
Quum persona tibi tota minoris emi?

IN HISTRIONEM, è Græco.

Cætera ad historiã, quiddã tamẽ, id quoq; magnum
Iam tibi saltatum contra erat historiam.
Dum Nioben ageres, stabas tanquam lapis esses,
Quum fieres Canapeus, ecce repente cadis.
At Canacem gladio referens, quum viuus abisti,
Hoc tibi saltatum contra erat historiam.

IN HISTRIONEM è Græco.

Saltauit Nioben, saltauit Daphnida Memphis
Ligneus vt Daphnen, saxeus vt Nioben.

IN EBRIOS. è Græco.

Vespere quum bibimus homines sumus, atq; benigni
Mane homini siccus trux, fera surgit homo.

IN ANDREAM IN mare vomentem.

Gratus es Andrea, dignusq́; cui bene fiat.
Nam pisces toties qui te pauere, repascis.

DE EODEM.

Aequoris edisti pisces, irascitur æquor.
Eq́; tuo fætus exigit ore suos.

AD GALLVM SVBLEGENtem veterum carmina.

Vatibus idem animusq́;, & vere spiritus idem,
Qui fuit antiquis, est modo Galle tibi.
Carmina namq; eadem, versusq́; frequẽter eosdem,
Quos fecere illi, tu quoque Galle facis.

IN SCVRRAM PAVPEREM.

Scurra vbi iam fures totam sibi nocte videret
Scrutanteis magna sedulitate domum,
Risit, & ô media quid vos hic nocte videtis
Miror, ait, media nil ego cerno die.

DE SOLLICITA POtentum vita.

Semper habet miseras immensa potentia curas,
Anxia perpetuis sollicitudinibus.

Non

Non prodit, multis nisi circumseptus ab armis,
Non nisi gustato vescitur ante cibo.
Tutamenta quidē sunt hæc, tamen hæc male tutum
Illum, aliter tutus qui nequit esse, docent
Nempe satellitium, metuendos admonet enses,
Toxica prægustans esse timenda docet.
Ergo timore locus quisnam vacat hic? vbi gignunt,
Hæc eadem pellunt, quæ metuenda metum.

IN PRIVIGNVM COLLAPSA nouercæ statua oppressum, E Græco.

Flore nouercalem cingit priuigne columnam,
Morte ratus mores interiisse malos.
Te tamen illa premit subito inclinata, nouercæ
Si priuigne sapis, ipsa sepulchra fuge.

AD QVENDAM POETAM Extemporalem.

Hos quid te scripsisse mones ex tempore versus?
Nam liber hoc loquitur, te reticente tuus.

IN NOVERCAS, E GRÆCO.

Priuigno vel amans infortunata nouerca est.
Hippolyto grauis hoc Phædra docere potest.

IN QVENDAM QVI DICEbat carminibus suis non defuturum genium.

Hoc habet Hispani festiuum epigramma poetæ,
Victurus Genium debet habere liber.
Dum legis hūc versum, iam tu quoq; scribere versus
Tota mente paras, sed sine mente tamen.
Quæue canas, qualiue modo contemnis, ea est spes
Victura hæc Genio qualiacunque suo.
Namque tuis Genium vir tam geniose Camœnis,
Non dubitas aliquem mox alicunde fore.
Tu tamen & cariturus erit tuus hic liber, opta
Vt careat Genio, qui caret ingenio.
Cui Genius vitam producat si quis, erit quis
Ex Geniis, adsunt qui tibi mille, malis.
Sed neque sic viuet, vatis si credis eidem,
Nam non viuere, sed vita valere bene est.
Quod si vita libri est iugi languescere probro,
Detur & æterna viuere morte tibi.

DE CVPIDITATE REGNANDI.

Regibus è multis regnum cui sufficit vnum,
Vix Rex vnus erit, si tamen vnus erit.
Regibus è multis regnum bene qui regat vnum,
Vix tamen vnus erit, si tamen vnus erit.

DE DEDITIONE NERVIAE Henrico VIII. Angliæ Regi.

Belliger inuictam domuit te Neruia Cæsar,
Non tamen extremis absque vtriusq; malis.
Te capit Henricus, capit & sine sanguine, princeps
Magno tam maior Cæsare quàm melior.
Sensit honorificum sibi rex cœpisse, tibiq́;
Vtile sensisti non minus ipsa capi.

DE FEBRICITANTE ET Medico bibaci.

Febre laborarēt mihi quum pater Hemitritæo,
Forte ibi Sauromata posco medentis opem.
Sensit vt admoto salientem pollice venam,
Fortis, ait, calor est, sed calor ille cadet.
Flagitat ergò cyphū, fundumq́; exhaurit ad imum,
Quantum nec Bitias ebibiturus erat,
Haurit, ad æquales ægrotum prouocat haustus.
Et facere hoc temere ne videatur, ait,
Aestuat hic valde, valde bibat ergo necesse est,
Non paruo obruitur magna liquore pyra.

DE HESPERO CONFITENTE.

Ex more sacro dum sacerdoti Hesperus
Commissa fassus expiaret crimina,
Explorat huius ille conscientiam,
Et cautus omne examinat scelerum genus,
Interq́; multa quærit, an vnquam malos
Ritu prophano crediderat in dæmonas.
Vah egóne credam in dæmones, inquit, pater?
Multo labore vix adhuc credo in Deum.

DE OCCASIONE DEO. E Græco.

Vnde erat hic plastes? Sicyonius. at quis erat, dic.
Lysippus. tu quis? tempus ego omne domans.
Cur summis instas digitis? roto semper. at alas
Cur pedibus gestas? vt leuis aura feror.
At dextram cur armat acuta nouacula? signū est,
Quod conferri acies non potis vlla mihi est.
Cur coma frōte iacet? quod qui me prendere captat,
Præueniat. caluum est cur tibi retro caput?
Quod postq̄ leuibus præceps effugero pennis,
Nil aget à tergo qui reuocare volet.
Vnde igitur posses documentum sumere, talem
Artificis posuit me tibi docta manus.

DE PHYLLIDE ET PRISCO impariter amantibus.

Clam Phyllis cupido benè nubet candida Prisco,
Quàm bene spumanti vitrea lympha mero.
Phyllida Priscus amat calido feruentius igne,
Frigidius gelida Priscus amatur aqua.
Iungetur tuto, nam si simul ardeat illa,
Sustineat flammas quæ domus vna duas?

DE NVM-

DE NVMMIS ANTIQVIS apud Hieronymum Buslidianum seruatis.

Roma suis olim ducibus quàm debuit, illi
Tam debent omnes Buslidiane tibi.
Roma suis ducibus seruata est, ipse reseruas
Romanos Roma præmoriente duces.
Nam quæ Cæsareos antiqua nomismata vultus,
Aut referunt claros túmve priúsve viros,
Hæc tu seclorum studio quæsita priorum
Congeris, & solas has tibi ducis opes.
Cumq; triumphaleis densus cmis occulat arcus,
Ipse triumphantum nomen, & ora tenes.
Nec tam Pyramides procerũ monumenta suorum
Tam sunt, quàm pyxis Buslidiane tua.

AD EVNDEM.

Ecquid adhuc placidam mi Buslidiane Camœnam
Tua coërces capsula?
In tenebras abdis cur dignam luce, quid illi?
Quid inuides mortalibus?
Musa fama tua toto debetur ab orbe,
Quid huic repellis gloriam?
Gratus ab hac fructus toti debetur & orbi,
Quid vnus obstas omnibus?
An tibi casta procul cœtu cohibenda virili
Cohors videtur virginum?
Sunt hæc virginibus fateor metuenda, sed illis
Deuirginari quæ queunt.
Ede tuam intrepidus, pudor est inflexilis illi.
Nec ille rudis, aut rusticus.
Vt tua non ipsi cessura est virgo Dianæ
Pudore grata lacteo,
Sic tua non ipsi cessura est virgo Mineruæ
Sensu, lepóre, gratia.

AD BVSLIDIANVM DE EDIbus magnificis Mechliniæ.

Culta modo fixis dum contemplabar ocellis,
Ornamenta tuæ Buslidiane domus,
Obstupui, quonam exoratis carmine fatis
Tot rursus veteres nactus es artifices?
Nam reor illustreis vafris ambagibus ædes,
Non nisi Dædalem ædificasse manus.
Quod pictum est illic, pinxisse videtur Apelles,
Quod sculptum, credas esse Myronis opus.
Plastica quum video, Lysippi suspicor artem,
Quum statuas, doctum cogito Praxitelem.
Disticha quodq; notant opus. at quæ disticha vellet,
Si non composuit, composuisse Maro.
Organa tam varias modulis imitantia voces,
Sola tamen veteres vel potuisse negem.
Ergo domus tota est, vel secli nobile prisci,
Aut quod prisca nouum secula vincat opus.
At domus hæc noua nunc, tardè, seróq; senescat,
Tunc videat dominũ, nec tamen vsq; senem.

DE PHILOMENO ET AGNA, coniugatis mala fide.

En redeunt nostro Veneris miracula seclo,
Qualia nec prisco tempore facta reor.
Flos iuuenes inter Philomenus, & Agna puellas,
Iunguntur Paphiæ rite fauore Deæ.
Ille sed heu nimium laudata voce superbit,
Illa tumet placidis laudibus ingenij.
Ergo coniugium votis tam sæpe petitum
Non Veneri acceptum, sed retulere sibi.
Ingratis adimit formam Dea, néve coirent.
Mutatis, dispar indit vtrique genus.
Mox Philomenus enim quauis æstate canentem
In cuculum, inq; audã vertitur agna lupam.

MEDICINAE AD TOLLENDOS fœtores anhelitus prouenientes à cibis quibusdam.

Sectile ne tetros porrum tibi spiret odores,
Protinus à porro fac mihi cepe vores.
Denuo fœtorem si vis depellere cepe,
Hoc facilè efficient allia mansa tibi.
Spiritus at si post etiam grauis allia restat,
Aut nihil, aut tantum tollere merda potest.

EPIGRAMMATVM CLARISSIMI, DISERTISSIMIQVE VIRI THOMAE MORI, FINIS.

EX LVCIANO QVAEDAM, E GRAECA LINGVA IN LATINAM A THOMA MORO *conuersa.*

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO THOMÆ RVTHALO, REGIO APVD ANGLOS *Secretario, Thomas Morus*

S. P. D.

I quisquã fuit vnquã vir doctissime, qui Horatianũ pręceptum impleuerit voluptatemq́, cum vtilitate coniunxerit, hoc ego certè Lucianum in primis puto præstitisse. Qui & superciliosis abstinens Philosophorum præceptis, & solutioribus Poetarum lusibus, honestissimis simul & facetissimis salibus, vitia vbiq; notat atque insectatur mortalium. Idq́ue facit tam scite, tantaq́ue cum fruge, vt quum nemo altius pungat, nemo tamen sit, qui non æquo animo illius aculeos admittat. Quod quum nunquã non egregie faciat, fecisse tamen mihi singulari quodam modo videtur in tribus his Dialogis, quos ob id ipsum è tãto festiuissimorum numero potissimum delegi, quos verterẽ, alijs tamen alios fortasse longe prælaturis. Nam vt è virginibus non eandem omnes, sed alius aliam, pro suo cuiusque animo præfert, deamatq́, non quam præcipuam tutò possit asserere, sed quę sibi videatur: ita è lepidissimis Luciani dialogis, alius aliũ præoptat, mihi certè isti præcipue placuerunt, neque temere tamen (vti spero) neque soli. Nam vt à breuissimo incipiã, qui Cynicus inscribitur, quiq́, posse videatur ipsa breuitate contẽni, nisi nos Horatius admoneret, sępe etiã in exiguo corpore vires esse præstantiores: ipsiq; minimas etiã gẽmas esse videremus in pretio: In eius ergo delectu honorifico calculo mecũ suffragatus est diuus Ioannes Chrysostomus, vir acerrimi iudicij, doctorum fermè omnium Christianissimus, & Christianorũ (vt ego certè puto) doctissimus, quem vsque adeo Dialogus hic delectabat, vt bonam eius partẽ in Homiliã quandam, quam in Ioannis Euangelium commentatus est, inseruerit. Neque id immerito. Quid enim placere viro graui, vereq́, Christiano debuit, quàm is dialogus, in quo dum aspera, paruoque contenta Cynicorum vita defenditur, mollis atque eneruata delicatorum hominum luxuria reprehẽditur? Nec non eadem opera, Christianæ vitæ simplicitas, temperantia, frugalitas, denique arcta illa atq; angusta via, quæ ducit ad vitam, laudatur. Iam Necromantia (nam hic secundo dialogo titulus est) non satis auspicato vocabulo, sed materia tamen felicissima, quam salse taxat, vel Magorum præstigias, vel inania Poëtarũ figmẽta, vel incertas quauis de re philosophorũ inter se digladiationes? Superest Philopseudes, qui non sine Socratica ironia, totus versatur (id quod titulus ipse declarat) in ridenda, coarguendaq́, mentiẽdi libidine: dialogus nescio certè lepidiorne an vtilior. In quo non valde me mouet, quòd eius animi fuisse videatur, vt non satis immortalitati suæ confideret, atque in eo fuisse errore, quo Democritus, Lucretius, Plinius, plurimique itidem alij. Quid enim mea refert quid sentiat his de rebus ethnicus, quæ in præcipuis habentur fidei Christianæ mysterijs? Hunc certè fructum nobis afferet iste dialogus, vt neque Magicis habeamus præstigijs fidem, & superstitione careamus, quæ passim sub specie religionis obrepit, tum vitam vt agamus minus anxiam, minus videlicet expauescentes tristia quæpiam ac superstitiosa mendacia, quæ plerunque tanta cum fide atque autoritate narrantur, vt viris grauissimis atque sanctissimis frequenter imponãt. Quo minus mireris, si pinguioris vulgi mentes suis figmentis afficiant ij, qui se tum demum rem magnam confecisse putant, Christumq́ue sibi deuinxisse perpetuo, si commenti fuerint, aut de sancto aliquo viro fabulã, aut de inferis tragœdiam, ad quam vetula quæpiam aut delira lacrymetur, aut pauida inhorrescat. Ita vt in plurimas

marty-

martyrum aut virginum historias aliquid huiusmodi mẽdaciorum inseruerint, pie scilicet: alioqui enim periculũ erat, ne veritas non posset sibi ipsa sufficere, nisi fulciretur mendacijs. Nec veriti sunt eam religionem contaminare figmentis, quam ipsa veritas instituit, & in nuda voluit veritate consistere, nec viderunt vsqueadeo nihil istiusmodi fabulas conducere, vt nihil perniciosius officiat. Nempe (vt memoratus pater Augustinus testatus) vbi admixtum subolet mẽdacium, veritatis ilico minuitur ac labefactatur autoritas. Vnde sæpe mihi suspicio suboritur, magnã huiusmodi fabularum partem, à vafris ac pessimis quibusdam nebulonibus, hæreticisq́ confictam, quibus studiũ fuit, partim ex incauta, simplicium potius, quàm prudentium credulitate voluptatem capere, partim fabularum fictarũ commercio, fidem veris Christianorum historijs adimere: quippe qui frequenter quædam, his quæ in sacra scriptura continentur, tam vicina confingunt, vt facile se declarent, alludendo lusisse. Quamobrem quas scriptura nobis historias diuinitus inspirata commẽdat, eis indubitata fides habenda est. Cæteras verò ad Christi doctrinam, tanquam ad Critolai regulam, applicantes caute & cum iudicio, aut recipiamus, aut respuamus, si carere volumus & inani fiducia, & superstitiosa formidine. Sed quò progredior? epistola ferè iam librum superat: nec interim tamen verbum de tuis laudibus vllum, in quas alius fortasse totus incubuisset: quarumque citro vllam adulandi suspicionem vberrimam mihi materiam præbuissent (vt cęteras virtutes tuas omittã) vel egregia doctrina tua, summaq́; in rebus agẽdis prudentia: quam tot in diuersis nationibus, in tam arduis negotijs, iam feliciter actæ legationes declarant: vel singularis fides, grauitasque; quam nisi satis perspectam, exploratamque habuisset, nunquã te prudentissimus princeps sibi à secretis esse voluisset. Sed cæterarum virtutum tuarum prædicationi vnica modestia tua reluctatur: quæ faciat, vt quum laudanda tam libenter facias, fecisse te tamen non libenter audias. Parco igitur pudori tuo: hoc vnum duntaxat abs te precatus, vt has in Græcis literis studij mei primitias ęquo animo suscipias, sinasque vt qualescunque apud te sint amoris officijq́, in te mei monumentum. quas tibi sim ausus eo maiori fiducia cõmittere, quòd etsi tam acre tibi iudicium sit, vt quicquid erratum fuerit, nemo penetrantius videat: is tamẽ est ingenij tui candor, vt nemo libentius conniueat.

Vale.

CYNICVS LVCIANI, THOMA MORO interprete.

LVCIANVS, ET CYNICVS.

Vid tu tandem? barbam quidem habes, & comam, tunicam non habes, nudusque conspiceris, ac sine calceis, defecta nimirum vaga, inhumanaque ac ferali vita: tum proprio corpore contra quàm faciunt cæteri, semper vsus incommodè, nunc huc, nunc illuc circuis in arido præterea solo cubans, adeo vt plurimum etiam sordium, tritum isthoc pallium referat, alioqui nec ipsum, vel tenui filo, vel molle, vel floruléntum. CYN. Neque enim indigeo: si quid est huiusmodi, vt comparetur facilime, dominoque minimum exhibeat negocij, id inquam mihi sufficit. At tu per Deos dic mihi, putásne esse in luxu vitium? LVC. Imò admodum. CYN. Contrà in frugalitate virtutem? LVC. Admodum. CYN. Cur igitur tandem quum me videas viuentem frugalius quàm vulgò faciunt homines, eos verò sumptuosius, me, non illos arguis? LVC. Quia non frugalius per Iouem videris mihi, sed egentius viuere, imò vitam omnino egenam atque inopem. Nam tu nihil à mendicis differs, qui cibum mendicant in diẽ. CYN. Vis ergo videamus (quandoquidem huc processit oratio) quidnam inopia sit, quidq́; rursus copia? LV. Si tibi quidẽ ita videtur. CY. Nunquid ergo satis id cuique est, quicquid ipsius explet necessitatẽ? an aliud quippiam dicis? LVC. Esto istud. CYN. Indigentia verò quicquid cuiusquam vsui deest, nec eò, quo sit necesse, peruenit? LVC. Scilicet. CYN. Nihil igitur meis in rebus deest. Nihil enim in his est, quod necessitatem non expleat meam. LVC. Quo pacto illud ais? CYN. Scies si cõsideres in quem vsum eorum quodque paratum est, quorum egemus, vt domus, an non tegumenti gratia? LVC. Maximè. CYN. Quid vestis, cuius gratia? nonne tegumenti etiam ipsa? LVC. Sanè. CYN. At ipso per deos tegumento, cuius rei gratia indiguerimus, nónne vt melius se habeat id quod tegitur? LVC. Mihi quidẽ sic videtur. CYN. Vtrum igitur tibi peius se habere hi videntur pedes? LVC. Nescio. CYN. Atqui hoc pacto didiceris: quodnam pedum officium est? LVG. Ingredi. CYN. An deterius ergo ingredi pedes tibi videntur mei, quàm aliorum? LVC. Istud verò fortasse non. CYN. At non possent, seu sese melius seu deterius haberent, officium suum præstare? LVCIA. Fortasse. CYN. Pedibus ergo nihil peius affectus videor, quàm alij? LVC. Non videris. CYN. Quid corpus verò meũ? Num deterius quàm reliquorum? Nempe si deterius se haberet, esset idem imbecillius: corporis quippe virtus robur est. An meũ ergo debilius? LVC. Non

 videtur.

videtur. CYN. Neque pedes ergo tegumento videntur egere, neque reliquum corpus. Quippe si egerent, male haberent. Egestas etenim omnino mala, ac peius habere se facit ea, quibuscunque adfuerit. At ne alij quidē deterius corpus videtur meum, quòd quibuslibet cibis alitur. LVC. Manifestū est id quidem. CYN. Nam nec vegetum esset, robustumque si aleretur male. Mala siquidem alimenta corpus tabefaciunt. LVC. Ista quidem ita se habent. CYN. Quo pacto igitur, dic mihi, his ita se habentibus, me arguis, vitamque improbas meam, ac miseram prædicas? LVC. Ideò per Iouem, quod quum natura (quam tu colis,) ac superi terram in commune statuerint, ex ea multa nimirum ac bona ediderint, vt nobis omnia superessent abunde, non in necessitatē modo, verum in voluptatem quoque: tu tamen horum omnium aut maximæ saltem partis expers es, nec eorum quoquam frueris nihilo certe magis, quàm feræ. Nempe aquā bibis, quam etiam bibunt feræ: Comedis verò quicquid offenderis, quemadmodum canes, tum cubile nihilo melius canibus habes: quandoquidem gramen tibi sufficit, quemadmodum & illis: palliū præterea circunfers nihilo mendico decentius. Quanquam si tu his contentus rectè sapis, tū Deus profecto neutiquā rectè fecit, primum quòd oues effecit pingues, deinde vites dulcis vini feraces, ac reliquū deinde apparatum varietate mirabilē, & oleum, & mel, & reliqua, omnia vt nos haberemus, edulia quidem omnigena haberemus, potum dulcē haberemus, pecunias haberemus, mollē lectum haberemus. Preterea pulchras domos, ac reliqua demum omnia mirum in modum præparata. Nam & ipsa quoque artiū effecta deorū dona sunt. At viuere omnibus huiusce bonis priuatū, id fuerit profecto miserū, etiam si ab alio quopiam priueris: quemadmodū hi qui seruantur in vinculis: longe verò miserius, si quis ipse sese omnibus bonis priuet. Nam ea demum manifesta insania est. CYN. Et rectè quidem fortasse dicis. Verum istuc dic mihi. Si quis diuite quopiam alacriter atque humane, quin prolixe quoque exhibente conuiuium, tum hospites excipiente, & multos simul, & omnigenos, alios quidem imbecillos, alios autem robustos, deinde apponente multa atque omnigena, si quis inquam, omnia corripiat, omniaque deglutiat, non ea tantum quæ vicina sunt, sed ea quoque quæ procul absunt, præparata videlicet inualidis, ipse tamen valens, quum vnum dumaxat ventrem habeat, nec multis vt nutriatur indigeat, diutius tamē quàm alij multi immoretur, hic vir cuiusmodi tibi videtur esse? probúsne? LVC. Non mihi quidem. CYN. Quid verò, num temperans? LVC. Ne id quidem. CYN. Quid verò si quis eiusdem mensæ particeps, multa illa ac varia negligat, vno quopiam ex his quæ proximè apponuntur, electo, quum satis in suam habeat necessitatem, id decenter edat, eoque solo vtatur: cætera illa ne respiciat quidem, an non hunc temperatiorem & meliorem virum illo putabis? LVC. Ego certè. CYNIC. Vtrum ergo iam intelligis, an me oportet dicere? LVC. Quid nam? CYNIC. Quòd Deus illi quidem pulchrè conuiuium instruenti similis est, vt qui apposuerit multa ac varia, atque omnigena, vti essent quæ cuique conueniant, alia quippe valentibus, alia rursus ægrotantibus, atque alia quidem robustis, alia vero inualidis, non vt omnibus vtamur omnes, sed vt his vtantur singuli, quæ suæ cuiusque naturæ conueniunt, & ex his ipsis, quæcunque re maximè quéque indigere contigerit. At vos illum qui per insatiabilitatē atque incontinentiam omnia corripit, refertis, vt qui rebus vti velitis omnibus, & vndecunque partis, non solis contenti præsentibus, existimantes propriam quidem neque terram, neque mare sufficere, sed importantes ab ipsis vsque terræ finibus voluptates, patrijsque rebus peregrina præferentes, sumptuosaque frugalibus, atque ea quę difficile cōparantur his quæ sunt cōparatu facilia: in summa, denique molestias, malaque potius eligentes, quam absque molestijs viuere. At isti quidem, plurimi ac pretiosi, beatique apparatus, quibus exultatis, per magnam ad vos miseriam, ærumnamque perueniunt. Aurum ipsum tam optabile, si libet, argentumque considera: domus considera sumptuosas, vestes operosas considera: atque eius generis omnia, quanto negotio emuntur, quot laboribus, periculis: imò sanguine, ac cæde, quantoque hominum interitu: non ideo solum quod dum hauriant, propter ista pereūt complures: ac dum quærunt, parantque, grauia perferunt: sed ob id quoque quòd digladiationes multas pariunt, quodque ob ea insidiantur inuicem & amicis amici, & parentibus liberi, & maritis coniuges. Sic opinor Eriphylem quoque auri gratia prodidisse maritum. Atque hæc quidem omnia fiunt, quum tamen vestes illæ variæ nihilo magis quicquā queant calefacere, aurataque illa ædificia nihilo prorsus magis tegant, nec pocula illa argentea potui quicquam magis conducant. Sed nec aurei illi, nec eburnei item lectuli, somnum suauiorem præbeant, imò videbis frequenter in eburneo lecto, sumptuosisque stromatibus, beatis illis somnum contingere non posse. Præterea omnigenæ illæ circa edulia curæ, nihilo magis alunt, quin tabefaciunt potius corpora, ijsdemque morbos ingenerant. Quid autem dicere attinet, libidinis gratia quantas molestias mortales & faciunt, & patiuntur? quanquam facile est isti cupiditati mederi, nisi quis velit indulgere delitijs. At ne hæc quidem insania corruptelaque sufficere videtur mortalibus, sed iam rerum etiam vsum peruertunt, singulis rebus ad id vtentes, ad quod

minime

minime paratæ sunt, quemadmodum lecto si quis vti carpēti loco velit, ac tanquam curru. LVCIA. Quisnam is est? CYNI. Vos, inquam, qui hominibus tanquam iumentis vtimini. Nam eos iubetis, vt lecticas tanquam currus in ceruicibus ferant. Ipsi verò in sublimi residetis delicati, atque illinc homines perinde tanquam asinos aurigamini, imperantes vt hac, non illac eant, & qui hæc facitis maxime, iidem maxime beati videmini. Tum hi qui piscium carnibus non tantum vt alimentis vtuntur, verum tincturas etiā quasdam ex his machinantur: eos dico, qui purpuram tingunt, nonne & hi præter naturam his vtūtur, quę à Deo pręparata sunt? LVC. Non per Iouem, siquidem tingere etiam potest, non comedi tantū purpuræ caro. CYN. At non in id tamen nata est. Nam & cratere quispiam, si præter naturam detorqueat, ollæ loco posset vti, nec in id tamen paratus erat. Sed quo pacto posset quispiam vniuersam illorum infelicitatem percurrere, quę tanta est? At tu me quoq;, quòd nolo eius esse particeps, incusas. Viuo ego tamen queādmodum modestus ille. his videlicet duntaxat, quæ mihi apponuntur vescens, ac frugalissimis vtens: varijs verò illis atque omnigenis minime inhians. Ac deinde quum paucis egeam, ac minime multis vtar, ferinām tibi videor vitam viuere. Atqui hac ratione tuā Dij profecto in periculum veniunt, ne & ipsi sint feris etiam deteriores, quippe qui rei nullius indigent. Verum vt exactius intelligas, cuiusmodi horum vtrunque sit, vel paucis videlicet egere, vel multis, cōsidera quòd pluribus egent, primū pueri quàm adulti, deīnde mulieres quàm viri, tum ægroti quam valentes: atque omnino in summa, inferiora quælibet præstantioribus plurimum indigent: proinde Dij omnino nullius egent rei, qui verò ad Deos accedunt proxime, quàm minimis egent. An Herculem putas omnium hominum præstantissimum, quippe diuinum virum, Deumq; recte creditum, miserum tunc fuisse, quum circuiret nudus, pelle duntaxat indutus, harum rerum nostrarum nihil desiderans? At ille miser profecto non erat, quippe qui miseriam ab alijs propulsabat: neque rursus pauper, qui terra, mariq; dominabatur. Nempe quocunque intendisset impetum, omnes quaquauersum superabat, nec in quenquam sui temporis incidit, qui se vel æquarit vnquam, vel vicerit, quoad ex humanis excessit. At tu illi stromata putas, calceosq; defuisse, atque ob id nudū obambulasse tantum virum? Dicendū profecto non est. Sed continens erat ac fortis, & moderate viuere volebat, non indulgere delitijs. Quid Theseus eius discipulus? An nō rex erat Atheniensium omniū, ac filius eiā, vt ferunt, Neptuni, sua certe tempestate fortissimus? Attamen ille quoque voluit sine calceis esse, ac nudus ingredi, barbāque & comā nutrire placuit ei, nec ei tamen solum, sed etiam omnibus veteribus placuit: nēpe meliores erant quàm vos: atque adeo ne sustinuisset quidē eorum quisquam aliud huiusmodi, nihilo profecto magis quàm leo quispiam sese tonderi. Siquidem carnis mollitiem ac leuorem decere mulieres existimabant, ipsi verò sicuti erant, ita videri quoque viri volebant: ac barbam quidem cultum viri ducebant, quemadmodum in equis iubam, in leonibus barbam, quibus Deus splendoris quandā atque ornamenti venustatem dedit, sic & viris barbā adiunxit. Illos igitur ego ęmulor, veteres, inquā, illos imitati volo: huius verò tēpestatis homines non æmulor mirabilis huius felicitatis nomine, quam in epulis & vestibus habent, dum poliunt ac læuigant singulas corporis partes, ac ne secretiorum quidem vllam, ita vt instituit natura, dimittentes. At mihi certe pedes opto, vt nihil equinis differat, quales Chironis fuisse ferunt. Tum vt ipse stromatis non egeam more leonum, nec cibo egeam magis exquisito, quam canes. Contingat præterea mihi, vt terra quæuis mihi per se pro cubili sufficiat. Domum verò vt mundum hunc existimem. Alimenta demum vt ea delegam, quæ facilimè comparari posśint. Aurum verò argentumque ne desiderē vnquam, neque ego, neq; meorum amicorum quisquā. Omnia nanque mala inter homines ex horum cupiditate nascuntur, & seditiones, & bella, & insidiæ, & cædes. Hæc omnia fontem habent plus habēdi cupidinem. At hęc à nobis abscedat procul, ne vnquam plus satis appetam. minus verò quum habeam, ferre æquo animo valeam. Nostra quidem ita se habent. Plurimum profecto à vulgi sententijs ista dissentiunt. Neque quicquàm ergo mirandum est, si ab his differimus habitu, à quibus tantum differimus instituto. Sed te demiror, quonam pacto quum suam quandā citharœdo vestem tribuas, cultumque, atque adeo tibicini suum, & tragœdo suum, bono viro cultū vestemque propriam nullam existimas, sed eandē ei cum vulgo habendam censes, idque quum vulgus malū sit. Quòd si bonorum cultus proprius debet esse vllus, quinā deceat magis quàm hic meus, qui maxime luxuriosis pudendus sit, quemque illi maxime auersentur? Cultus ergo meus huiusmodi est, squalidū esse, hirsutū esse, tritū pallium indui, comam producere, ac sine calceis ingredi. Vester vero cinædorū ornatui simillimus est, nec dignoscere vos quisquam ab illis posśit, neque colore vestiū, neque mollicie, neque camisiarum numero, neque lacernis, neque calceis, neque capillorum cura, neque odore Nam & redoletis vt illi, iam præsertim vos qui estis felicissimi. Et quidem quid facias, quū vir eūdē cū cinædis odorē oleat? Etenim in ferendis laboribus nihil illis præstatis. Voluptatibus verò nihilominus quàm illi superamini, eadē comeditis, eodē modo dormitis,

 atque

atque incediti͂s, imò verò incedere non vultis, sed gestari potius, tanquam sarcinæ, alij ab hominibus, alij verò à iumentis. At me pedes ipsi gestant quocunque sit opus. Egoque & frigus tolerare sufficio, & calorem pati, eaque quæ dij obtulerint, minime moleste ferre, ideo videlicet, quia miser sum. Vos verò propter hãc fœlicitatem nulla estis fortuna contenti, sed omnium pœnitet, ac præsentia ferre non potestis, absentia desideratis: hyeme quidem optantes æstatem, æstate rursus hyemem atque in calore frigus, in frigore vicissim calorem: quemadmodum ægrotãtes morosi semper & queruli, quod in illis quidem facit morbus, in vobis verò mores. Atque hæc ita quum sint, iam nos in vitam vestram traducere æquum censeus, nostramque corrumpere, quum sæpe mala consulta sint, quæ facitis, ipsique sitis in vestris ipsorum negocijs minime circunspecti, nihilque eorum iudicio ac ratione, sed consuetudine cupiditatis faciatis. Quamobrem nihil profectò differtis vos, ab his qui torrente feruntur. Illi quippe quocunque fluxus intẽderit eò rapiuntur: & vos itidem quocunque libidines. At similiter quidem vobiscum agitur, vt cum quodam qui equum insanum ascenderat. Equus igitur virum corripiens abstulit. Hic verò amplius iam desilire equo currente non poterat. Quidam verò quum occurrisset ei, rogauit quónã tenderet? Hic respondit, quocunq; huic videtur, equum demonstrans. Quod si vos quisquam roget, quò feramini, si verum vultis dicere, dicetis in vniuersum quidem: quocunq; videatur affectibus. sigillatim verò, interdum quocunque voluptati, interdum quocunque ambitioni, interdũ rursus quò lucri studio. Quin interdum ira, interdũ metus, interdum aliud quippiá huiusmodi vos auferre videtur. Neq; enim vnum duntaxat equum vos, sed multos insilientes, nunc hunc, nunc illũ, furiosos quidem omnes auehimini. Auferunt ergo vos in barathrum, ac prærupta. Vos tamẽ priusquam cadatis, casuros vos esse nescitis. at hoc detritum palliũ quod vos ridetis, comaq; habitusq; meus tantam habet vim, vt vitã mihi quietam præbeat, vtq; agam quicquid volo, verserque cum quibus volo. Nempe ex indoctis, atq; ineruditis hominibus, nemo me adire voluerit, ob hunc habitum. At molles etiam qui sunt, adhuc admodum procul declinant. Congrediuntur verò scitissimi atque modestissimi, & qui virtutem cupiunt, hi potissimum congrediuntur mecum, horum ego cõsuetudine delector. Eorũ verò fores qui homines vocãtur, non obseruo, tũ coronas aureas ac purpuram pro fastu habeo, atq; homines ipsos derideo. At vt cultum hunc intelligas, non bonos modo viros, sed ipsos etiam deos decere, atq; eum deinde, si libet, irrideas, deorũ statuas cõsidera, vtri videãtur, vobisne, an mihi similiores, neq; Græcorũ solum, sed Barbarorũ etiã tẽpla circumspicias, vtrum ipsi dij, vt ego, comati barbatiq; sunt, an quemadmodũ vos, rasi finguntur, atq; pinguntur. Quin plurimos etiam sine tunicis conspicies, vt me nunc esse vides. Quo pacto igitur audeas posthac hunc habitum vitio dare, quum deos etiam decere videatur?

MENIPPVS, SIVE NECROMANTIA LVCIANI,

Thoma Moro interprete.

MENIPPVS, PHILONIDES.

SALVE artium, domusq; vestibulum meę. Vt te lubens aspicio luci redditus. PHIL. Nũnam hic Menippus est canis ille? Non hercle alius, nisi ego forte ad Menippos omneis hallucinor. At quid sibi vult habitus huius insolentia? claua, lyra, leonis exuuiæ? Adeundus tamẽ est Salue Menippe. Vnde nobis aduenisti? diu est quod in vrbe non vidimus. MENIP.

Adsum reuersus mortuorum è latibulis,
Foribusq; tristium tenebrarum nigris:
Manes vbi inferi manent superis procul.

PHIL. O Hercules, clàm nobis Menippus vita functus est, reuixitq; denuo? MENIP. Non, sed me adhuc viuum recepit tartarus. PHIL. Quænã causa tibi fuit nouæ huius atque incredibilis viæ? MENIP.

Iuuenta me incitauit, atque audacia,
Quã pro iuuẽta haud paululũ impotẽtior.

PHIL. Siste ô beate Tragica, & ab iambis descendens sic potius simpliciter eloquere, quænam hæc vestis, quæ causa tibi itineris inferni fuit, quum alioqui neque iucunda, neq; delectabilis sit via? MEN.

Res dilecte grauis me infernas egit ad vmbras,
Consulerẽ manes vt vatis Tiresiæ.

PHIL. Atqui deliras, alioqui non hoc pacto caneres apud amicos consarcinatis versibus. MEN. Ne mireris amice, nuper enim cum Euripide atque Homero versatus, nescio quo pacto versibus sic impletus sum, vt numeri mihi in os sua sponte cõfluant. Verum dic mihi quo pacto res humanæ hic se habent in terris: & quidnam in vrbe agitur? PHIL. Nihil noui. Sed quemadmodum prius actitabant, rapiunt, peierãt, fœnerantur, vsuras colligunt. MEN. O miseri atque infœlices. Nesciunt enim, qualia de nostris rebus nuper apud inferos decreta sunt, qualesq; forte iacti sunt in diuites istos calculi, quos per Cerberum nullo pacto poterunt effugere. PHIL. Quid ais? Nouíne aliquid apud inferos nostris de rebus decretum est? MEN. Per Iouem, & quidem multa, verum prodere non licet, neq; arcana quæ sunt reuelare, ne quis forte nos apud Rhadamãtũ impietatis accuset. PHIL. Nequaquam Menippe per Iouem, ne amico sermonem hunc inuideas. Nam apud hominem tacendi gnarum, & initiatum præterea

sacris

sacris edisseres. MEN. Dura profecto iubes & neutiquá tuta, verú tui gratia tamé audendú est. Decretú est ergo, diuites istos ac pecuniosos aurũ tãquam Danaẽn seruãtes abstrusum. PHIL. Ne prius ô beate quæ sunt decreta dixeris, quã ea percurras omnia quę abs te audire libentissime velim: Quæ videlicet descensus causa fuerit, quis itineris dux: deinde ex ordine, & quæ illic videris, & quę audieris omnia. Verisimile est enim te, quũ res pulchras videndi curiosus sis, eorum quæ visu aut auditu digna videbantur nihil omnino prætermisisse. MEN. Parendum etiam in his tibi est Nam quid facias, vrgente amico? Ac primum sanè tibi expediam, quæ res animum meum ad hunc descensum impulerit. Ego igitur quum adhuc puer essem, audiremque Homerum atque Hesiodũ, seditiones ac bella canentes, non semideorũ modo, sed ipsorũ etiã, deorum, adulteria quoque, violẽtias, rapinas, supplicia, patrum expulsiones, & fratrum & sororum nuptias: hæc me Hercle omnia bona pulchraque putabam, & studiose erga eã afficiebar. Postquam vero in virilem iam ætatem peruenirem, hic leges rursus iubentes audio poetis apprime contraria, neque videlicet adulteria committere, neque seditiones mouere, neque rapinas exercere. Hic igitur hæsitabundus constiti, incertus omnino quo me pacto gererẽ. Neque enim deos vnquã putaui mœchaturos, aut seditiones inuicẽ fuisse moturos, nisi de his rebus perinde ac bonis iudicassent. Neque rursus legumlatores his aduersa iussuros, nisi id conducere existimarent. Quoniam igitur in dubio eram, visum est mihi philosophos istos adire, atque his me in manus dedere, rogareque vti me vtcunque liberet vterentur, vitæque viam aliquam simplicem ac certam ostenderent. Hæc igitur mecum reputans ad eos venio, imprudens profecto, quod me ex fumo (vt aiunt) in flammam conijcerem Apud enim hos maxime diligenter obseruans summam repperi ignorantiam, omniaque magis incerta, adeo vt præ his thco mihi vel idiotarũ vita iã aurea videretur. Alius etenim soli me iussit voluptati studere, atque ad eum scopum vniuersum vitæ cursum dirigere. In eo ipsam sitam esse felicitatem. Alius rursus omnino laborare, corpusq; siti, vigilijs, ac squalore subigere, misere semper adfectum, contumelijsque obnoxiũ assidue, Hesiodi sedulo inculcans celebria illa de virtute carmina, & sudorem videlicet, & accliuem in verticem montis ascensum. Alius contemnere iubet pecunias, earumque possessionem indifferentem putare. Alius contra bonas ipsas etiam diuitias esse pronunciat. De mundo vero quid dicam? de quo ideas, incorporeas substantias, atomos, & inane, ac talẽ quandã pugnantium inuicem nominum turbã in diẽ audiebam, & quod absurdorũ omniũ maxime fuit absurdũ, de contrarijs vnusquisque quum diceret, inuincibiles admodũ rationes ac persuasibiles adferebat, vt nec ei qui calidũ, nec ei qui frigidum idem prorsus esse contenderent, contrà quicquã hiscere potuerim, atq; id, quũ tamen manifeste cognoscerem fieri nunquam posse, vt eadem res calida simul frigidaq; sit. Prorsum igitur tale quiddam mihi accidebat, quale solet dormitantibus, vt interdum capite annuerẽ, interdũ contra abnuerem. Præterea quod multo erat istis absurdius, vitam eorum diligenter obseruans, comperi eã cum ipsorũ verbis pręceptisque summopere pugnare. Eos enim qui spernendã censebãt pecuniã, audissime conspexi colligendis diuitijs inhiare, de fœnore litigantes, pro mercede docẽtes: omnia denique nũmorũ gratia tolerantes Ij verò qui gloriam verbis aspernabantur, omnem vitæ suæ rationem in gloriam referebãt. Voluptatem rursus omnes fermè palã incessebant clanculum verò ad eã solam libenter confluebant. Ergo hac quoque spe frustratus magis adhuc ægrè, molesteque tuli. Aliquantulum tamen inde memet consolabar, quòd vnà cũ multis & sapientibus & celeberrimis viris ipse insipiensque essem, atque vitæ adhuc ignarus oberrarem. Peruigilanti mihi tandem, atque hisce de rebus mecum cogitanti, venit in mentem, vt Babylonem profectus magorum aliquem ex Zoroastri discipulis ac successoribus conuenirem. Audieram siquidem eos inferni portas carminibus quibusdam ac mysterijs aperire, & quẽ libuerit illuc tutò deducere, ac rursus inde reducere. Optimè ergo me facturũ putaui, si cum horũ quopiã de descensu paciscens Tiresiam Bœotium consulerẽ ab eoque perdiscerem (quippe qui vates fuerit & sapiens) quę vita sit optima, quãq; sapientissimus quisque potissimum elegerit. Ac statim quidem exiliens quàm poteram celerrima Babylonem versus recta contendi. Quo quũ vento, diuersor apud Coaldæorum quendam hominem certè sapientem, atque arte mirabilẽ, coma quidẽ canũ, admodũq; promissa barba venerabilẽ Nomen autem illi fuit Mithrobarzanes. orans igitur obsecransque vix exoraui, vt quauis mercede vellet, in illam me viã deduceret At tandem homo me suscipiens, primum quidem dies nouem ac viginti cum luna simul incipiens abluit ad Euphratem, mane solem orientem versus perducens, ac sermonem quempiam longum mussitãs, quem non admodũ exaudiebam Nam (quod in certamine præcones inepti solent) volubile quiddam atq; incertum proferebat, nisi quod quosdam visus est inuocare dæmones. Post illam igitur incantationẽ ter mihi in vultũ spuens deducit rursus, oculos nusquam in obuiũ quenquã deflectens. Et cibus quidem nobis glandes erant potus autem, lac, atque mulsum, & Choaspi lympha, lectus verò in herba sub diò fuit. At postquam iam præparati satis hac diæta fumus medio noctis silentio ad Tigridem me fluuiũ

 ducens,

ducens, purgauit simul atq; absterfit, faceque lustrauit ac squilla, tum pluribus itidem alijs, & magicum simul illud carmen submurmurans, deinde totum me iam incantans, ac ne à spectris læderer circumiens, reducit domum ita vt eram reciprocantem: ac reliqua noctis parte nauigationi nos præparauimus. Ipse igitus magicam quandam vestem induit, Medorum veiti vt plurimum similem: ac me quidem his quæ vides ornauit, claua videlicet, ac leonis exuuijs, atque insuper lyra. Iussit præterea vt nomen si quis me roget, Menippum quidem ne dicerem, sed Herculem, Vlyssem, aut Orpheum PHIL. Quid ita ô Menippe? neque enim causam aut habitus, aut nominis intelligo. MEN. Atqui perspicuũ id quidẽ est, ac neutiquã arcanum. Nam hi qui ante nos ad inferos olim viui descẽderant, putauit si me his assimularet, fore vt facilius Æaci custodias fallerem, atq; nullo probibente transirem, vtpote notior tragico admodũ illo culto emissus. Iam igitur dies apparuit, quum nos ad flumen ingressi in recessum incumbimus, Parata siquidẽ ab illo fueraot cymba, sacrificia, mulsa, & in id mysterium denique, quibuscunque opus erat. Hęc postquã ergo quæ prompta erant imposuimus, tũ nos quoque

Ingredimur tristes, lacrymisq; implemur obortis.

Atque aliquantisper quidem in fluuio ferimur deinde in syluam delati sumus, ac lacum quendã in quem Euphrates conditur. Tum hoc quoque transmisso, in regionem quandã peruenimus solam, syluosam, atque opacam, in quam descendentes (præibat enim Mithrobarzanes) & puteum effodimus, & oues iugulamus, & foueam sanguine conspergimus. At magus interim accensam facem tenens, haud amplius iam summisso murmure, sed voce quã poterat maxima clamitans, dæmones simul omnes conuocat, Pœnas, Erinnes, Hecaten nocturnam, excelsamq; Proserpinam, simulq; polysyllaba quædam nomina barbara atque ignota commiscet. Statim ergo tremere omnia, & rimas ex carmine solum ducere, ac porrò Cerberi latratus audiri, & iam res planè tristis ac mœsta fuit:

Vmbrarũ at timuit rex imis sedibus Orcus.

Ac protinus quidem inferorum patebant pleraque, lacus, pyriphlegethon, ac Plutonis regia. Tum per illum descendentes hiatum, Rhadamantum propemodum metu reperimus extinctum. Ac Cerberus primũ quidẽ latrabat, commouitque sese. At quum ego lyram celerrime correptã pulsassem, cantu statim sopitus obdormit: deinde posteaquam ad lacum venimus, tranare ferè non licuit. Iam enim onustũ erat nauigiũ, & eiulatu certe plenũ. Vulnerati quippe in eo nauigabãt oẽs, hic femur, ille caput, alius alio quopiã mẽbro luxat⁹, vsq; adeo vt mihi certe ex bello quopiã adesse viderentur. At optimus Charon quum leonis videret exuuias, esse me ratus Herculẽ recepit, transque vexit libens, tum exeuntibus quoque nobis monstrauit semitam. Sed quoniam iam eramus in tenebris, præcedit quidem Mithrobarzanes, ego autem à tergo continuus illi comes adhæreo, quoad in pratum quoddam venimus maximum, asphodelo consitum, vbi circumfusæ vndique mortuorũ stridulæ nos sequuntur vmbræ. Tum paulò procedentes longius, ad ipsum Minois tribunal accessimus. Erat ipse quidem in solio forte quodam sublimi sedens. Astabant autem illi Pœnæ, Tortores, mali Genij, Furiæ. Ex altera parte plurimi quidam adducti sunt ex ordine longa fune vincti. Dicebãtur autem adulteri, lenones, mœchi, homicidę, adulatores, sycophantæ, ac talis hominum turba quiduis in vita patrantium. Seorsum autem diuites ac fœneratores prodibant pallidi, ventricosi, ac podagrici, quorum quisque trabe vinctus erat, ferri pondere duorum talentorũ imposito. Nos igitur astantes, & quæ fiunt omnia conspicimus, & quæ dicuntur auscultamus. Accusant autẽ noui quidã atque admirabiles rhetores. PHIL. Quinã ergo hi per Iouẽ sunt, ac ne isthuc quidẽ te pigeat dicere. MEN. Vmbrasne vnquam istas nosti, quas opposita soli reddũt corpora? PHIL. Quid ni? MEN. Hæ nos igitur quũ primum functi vita sumus accusant testantur, atque redarguunt, quicquid in vita peccauimus, & sanè quædam ex his dignę admodum fide videntur, vtpote nobiscum versatæ semper, nostrisque nusquã digressæ corporibus. Minos igitur curiose quemlibet examinans, impiorũ relegabat in cœtũ, pœnas ibi sceleribus suis dignas luiturum. In hos præcipue tamen incenditur, quos opes dũ viuerẽt, ac dignitates inflauerant, quique adorari sese fere expectabant, nimirum breui periturã eorũ superbiam fastumque detestatus. quippe qui non meminissent mortales ipsi quum sint, sese bona quoque mortalia consecutos. At nunc splendida illa exuti omnia, diuitias inquã, genus, munia, nudi, ac vultu demisso steterunt, tanquam somniũ quoddã humanam hãc felicitatẽ recogitantes, adeo vt hæc dũ conspicarer nimis quã delectatus fuerim. Et si quẽ eorũ forte agnouerã, accessi, atq; in aurẽ silẽter admonui, qualis in vita fuerat, quãtopere fuerat inflatus. tum quũ plurimi mane fores eius obsidentes, pulsi interim exclusique a famulis illius expectabant egressum. At ipse vix tandem illis exoriens puniceus, aureus, aut versicolor, felices ac beatos se facturum salutantes putabat, si pectus dexterámve porrigens, permitteret osculandã. Illi verò audientes ista moleste ferebant. At Minos quiddã etiam iudicauit in gratiam. Quippe Dionysium Sicilię tyrannũ multis & atrocibus criminibus & à Dione accusatum, & graui Stoicorum testimonio conuictũ, Cyrenæus Aristippus interueniens (nã illũ valde suspiciunt inferi, eiusque plurimum

ibi va-

(ubi valet autoritas) fermè iam Chimeræ alligatum absoluit à pœna, asserens illum eruditorũ nonnullos olim iuuisse pecunia. Tum nos à tribunali discedentes, ad supplicij locum peruenimus. Vbi ô amice & multa, & miseranda audire simul, ac spectare licuit. Nam simul & flagrorum sonus auditur, & eiulatus hominum in igne flagrantium, tum rotæ & tormenta, catenæ: Cerberus lacerat, & Chimæra dilaniat, cruciantur que pariter omnes, captiui, reges, præfecti, pauperes, mendici, diuites, & iam scelerum omnes pœnitebat. Et quósdam quidẽ eorũ, dũ intuemur, agnouimus, videlicet qui nuper è vita discesserant. At hi se pudẽtes tum occulebant, nostroq; subtrahebãt aspectui, aut si nos aliquando respiciebant, id seruiliter admodũ abiecteq; faciebant, atq; hi quidem quàm olim putas onerosi fastuosique in vita. At pauperibus malorũ dimidiũ remittebatur, & quũ interquieuissent, denuo repetebantur ad pœnam. Sed illa quoque quæ fabulis feruntur aspexi, Ixionem, Sisyphum, Phrygiũque grauiter affectũ Tantalũ, genitumque terra Tityũ. Dij boni, quantũ integrũ stratus agrũ occupabat. Hos tandem prætereuntes, in campũ venimus Acherusiũ, vbi semideos, heroidasque reperimus, atque aliá simul mortuorũ turbam in gentes, tribusque dispositam, alios quidem vetulos quosdam ac marcidos, atque (vt Homerus ait) euanidos, alios verò iuueniles & integros, & hos potissimum ob illam condiendi efficaciam Ægyptios. Verum dignoscere quẽlibet haud procliue fuit, adeo nudatis ossibus omnes erant inuicem simillimi nisi quod vix tandem eos diu intendentes agnouimus. Quippe conferti considebant obscuri atq; ignobiles, nullamque seruantes amplius pristinæ formæ vestigiũ. Cũ igitur multi ossei consisterent, inuicẽ omnino similes, qui terrificũ quiddã per cauos oculorũ orbes trãspicerent, dentesque nudos ostenderent, hæsitabã certè mecũ, quonã signo Thersitẽ à Nireo illo formoso discernerẽ, aut mẽdicum Irum à Phæacũ rege, aut Pyrrhiá coquũ ab Agamẽnone. Quippe quibus iam nihil veteris permansit iudicij, sed ossa fuerunt inter se similia incognibilia, nullis inscripta titulis, nullique vnquam dignoscenda. Hæc igitur spectanti mihi, persimilis hominũ vita põpæ cuipiá longæ videbatur. cui præsit ac disponat quæque fortuna, ex his qui põpá agunt, diuersos variosq; cuiq; habitus accommodans. Aliũ siquidẽ fortuna deligens, regijs ornat insignibus, & tiaram imponens, & satellites addens, et caput diademate coronans. Alium serui rursus ornatũ induit, hunc formósum effigiat, hunc deformem atque deridiculũ fingit: nam omnigenũ, vt opinor, debet esse spectaculum. Quin habitus quorundam plerunq; in media quoq; põpa demutat, neq; perpetuo eodẽ sinit ordine, cultuq; progredi quo prodierant. Sed ornate cõmutato Crœsum quidẽ coẽgit serui captiuiq; vestes induere. Mæandriũ autẽ olim inter seruos incedentẽ, Polycratis vicissim ornat tyrãnide. Et aliquãtisper quidẽ eo cultu permittit vti verũ vbi iã pompæ tẽpus præterijt, apparatũ quisq; restituẽs, & cũ corpore simul exutus amictu, qualis antè fuit, efficitur nihilo a vicino differens. Quidam tamen ob inscitiam quũ suos fortuna cultus exigit, ægreferunt atq; indignantur, tanquam proprijs quibusdam bonis priuati, ac non potius alienis, quibus paulisper vtebantur, exuti. Quin in scena quoque vidisse te plerunq; puto histriones istos tragicos, qui (vt fabulæ ratio pòscit) modo Creõtes, modo Priami fiunt, aut Agamemnones. Idemque (si sors tulerit) paulò ante tam grauiter Cecropis aut Erichthei formã imitatus, paulò pòst seruus, poëta iubente, progreditur. At quũ fabulæ iã finis affuerit, quisq; auratas illas vestes exutus, personã deponẽs, & ab altis illis crepidis descendens, pauper atq; humilis obambulat, haud amplius Agamemnon ille Atreo prognatus, aut Creon Menœcei filius, sed Polus filius Chariclei Suniensis, aut Satyrus fili' Theogitonis Marathonius. Sic se mortaliũ res habet, quẽadmodũ mihi tũ spectanti videbatur. PHI. Dic mihi Menippe, isti qui magnificos altosq; tumulos habẽt supẽr terrã, & columnas, imagines, titulos, nihilone sunt apud inferos plebeis quibuslibet vmbris honoratiores? MEN. Nugaris tu quidẽ, nã si vidisses Mausolum, Carẽ illum dico Pyramide celebrẽ, sat scio, nunquã ridere desijsses, ita in antrum quoddam abstrusum despectim abiectus est, in reliqua mortuorum turba delitescẽs. Hoc tantũ cõmodi mihi videtur ex monumento referre, quòd imposito tanto põdere, laborat magis & premitur. Nã quũ Æacus ô amice, locum cuiq; metitur, dat autẽ eis plurimũ haud amplius pedem, necesse est eo iacere contentũ, sesẽq; ad loci modũ contrahere. At vehemẽtius multo risisses, opinor, si reges hosce nostros satrapasq; vidisses apud eos mendicantes, & aut salsamenta vendentes, aut primas ipsas literas vrgente inopia profitentes, & quemadmodum contumelijs à quouis afficiãtur, atque in faciem cædantur, perinde atq; vilissima mancipia. Itaq; Philippum Macedonẽ conspicatus, continere me certe non potui: ostensus est mihi in angulo quodam detritos calceos mercede resarciẽs. Quin alios preterea multos erat videre mendicantes in triuijs, Xerxes videlicet, Darios, ac Polycrates. PHI. Admiranda narras ista de regibus, peneq; incredibilia. Socrates autem quid facit, ac Diogenes? & si quis est sapientum alius? MEN. Socrates profecto etiam ibi obseruatur, omnesq; redarguit versantur autem cum illo Palamedes, Vlysses, & Nestor, & quisquis est alius inter defunctos garrulus. Inflantur autem illi etiãnum, atq; intumescunt ex hausto veneno crura. At optimus Diogenes Sardanapalo vicinus Assyrio, Midæq; Phrygio, atq; alijs item

pluribus

pluribus ex istorũ sumptuosorũ numero manet, quos quum eiulantes audit, veterũ fortunæ magnitudinẽ recogitantes, & ridet, & delectatur, ac supinus cubans, vt plurimũ cantat, aspera nimis atq; iniucunda voce illorũ eiulatus obscurans, adeo vt id ægre ferentes, nec Diogenẽ ferre valentes, de mutanda sedẽ deliberent. PHIL. De his iam satis quidẽ: cæterũ quodnã illud decretũ est, quod initio dixeras aduersus diuites esse sancitum? MEN. Bene admones: nescio enim quo pacto quum hac de re dicere proposuissem, ab instituto sermone procul aberraui. Dum igitur ibi versabar, magistratus concionem aduocauerunt, his videlicet de rebus, quę in commune conducerent. Conspiciens ergo multos concurrere, me quoque cũ illis simul immiscens, vnus de numero eorũ qui in concione aderant, efficior. Agitata sunt igitur & alia multa: postremo vero de diuitibus negociũ, in quos posteaq̃ plurima fuissent obiecta, violentia, superbia, fastus, iniurię, assurgens tandẽ ex populo primas quidã huiusmodi decretũ legit. Quoniam, inquit, multa diuites perpetrant in vita, rapientes ac vim inferentes, inopesq́ue omni modo despectui habentes, Curiæ populoq́, visum est vt quũ functi vita fuerint, corpora quidẽ eorũ pœnas cum alijs sceleratorũ corporibus luãt: animæ verò sursum remissæ in vitam, in asinos demigrent, donec in tali rerũ statu quinquies ac vicies decem annorũ milia transegerint, asini semper ex asinis renati, onera ferentes, atq; à pauperibus agitati. Dein vt liceat illis è vita excedere. Hanc sententiam dixit Caluarius, patri Aridello, patria Manicensis, tribu Stygiana. Hac igitur lege recitata, approbauerunt principes, sciuit plebs, adfremuit Proserpina, allatrauit Cerberus: sic enim rata quæ inferi statuunt, autenticaque fiunt. Quæ igitur in concione agebantur, erant huiusmodi. Tum ego statim, cuius gratia veneram, Tiresiam adeo, atque illi re, vti erat, ordine narrata supplicaui, vt mihi diceret; quodnam optimum vitæ genus putaret. Hic vero subridens (est autem seniculus quispiam cęcus pallidus, voce gracili) ô fili, inquit, causam tuę perplexitatis scio à sapientibus istis profectam, haudquaquam idem inuicem ijsdem de rebus sentientibus, verũ haud fas est tibi proloqui: siquidẽ quod Rhadamanthus interdixit. Nequaquam, inquit, ô patercule; sed dic amabo, neq; me contemnas, qui in vita te etiã ipso cæcior oberro. Abducẽs ergo me, procul ab alijs auferens ad aures mihi inclinans: Optima est, inquit, idiotarũ, priuatorumq́ue vita ac prudentissima. Quamobrẽ ab hac vanissima sublimium consideratione desistens, mitte principia semper, ac fines inquirere, & vafros hosce syllogismos despuens, atq; id genus omnia nugas æstimans, hoc solum in tota vita persequere, vt pręsentib' bene cõpositus minime curiosus, nulla re solicitus, quã plurimũ potes hilaris vitam ridensq́; traducas. Hæc quum dixisset rursus Asphodelorum in pratũ sese corripuit. Ego igitur (nam & nunc vesper erat) age, inquam, ô Mithrobarzane quid cunctamur? ac non hinc rursus abimus in vitam? Ad hæc ille: confide, inquit, ô Menippe, breuem quippe facilemq́ue tibi monstrabo semitam. & me protinus abducens in regionem quandam magis priore tenebricosam, manu procul ostendens subobscurum, tenueq́ue, ac velut per rimam influens lumen, illud, inquit, Trophonij templum est, atque illac ad inferos è Bœotia descenditur, hac ascendes, atq; ilico fueris in Græcia. Ego igitur hoc sermone gauisus, salutato Mago difficile admodum per angustas antri fauces subrepens nescio quo pacto, in Lebadiam perueni.

PHILOPSEVDES LVCIANI, SIVE INCREDVLVS, *Thoma Moro interprete.*

TYCHIADES, AC PHILOCLES.

POtes mihi Philocles dicere, quid nam id tandem sit, quod multos in mẽtiendi cupiditatem adducit, vt pariter gaudeant, quũ & ipsi nihil sani loquũtur, & his qui talia narrant, maximè animum intendant? PHIL. Multa Tychiade sunt, quæ nonnullos mortales mentiri compellunt, quia in rem vident conducere. TYC. Nihil ad rem hæc, vt aiunt, neque enim de his rogabam, qui quum vsus postulat mentiuntur: venia nimirum hi, imò laude plerique eorum, digni sunt, quicunque vel hostes fefellerunt, vel ad salutem tali quopiã pharmaco vsi sunt in necessitatibus. Cuiusmodi multa Vlysses etiam fecit, vt & vitam suam, & sociorum reditum redimeret: sed de illis vir optime dico, qui nulla necessitate mendacium ipsum veritati longè anteponunt, ipsa re videlicet delectati, atque in ea sine vlla idonea occasione versati. Istis ergo scire cupio, cuius commodi gratia istud agunt. PHIL. An alicubi tales aliquos iam deprehendisti, quibus hęc insita sit mentiendi libido? TYCH. Et quidẽ admodũ multi sunt huiusmodi. PHI. Quid aliud ergo in causa sit, quòd mẽtiũtur nisi demẽtia? siquidẽ rẽ pessimã, optimæ loco præoptant. TYC. Hoc nihil est, nam ego tibi multos ostenderim ad cætera prudentes, ac sapiẽtia mirabili: nescio tamen quo pacto captos hoc malo, mendacijq́; studiosos, adeo vt ego certe moleste ferã, quod viri tales, omnibus cæteris in rebus optimi gaudẽt tamẽ, & se, & eos in quos inciderint, fallere. Nam veteres illi, id quod tibi notius est quã mihi, Herodot', Ctesiasq́, Cnidius, atq; his superiores: deniq; Homerus ipse, viri celebres, mendacijs etiã scriptis vtebantur, vt non solum eos fallerent, à quibus tunc audiebantur, verũ vsq; ad nos etiã mendaciũ per

manus traditum perueniret, in pulcherrimis versibus metrisq; seruatum. Me ergo sępe illorum versuum nomine subijt pudor, si quando cœli sectionem, ac Promethei vincula recensent, gigantumque rebellionem, atque omnem illam de inferis tragœdiam Et quo pacto ob amorem Iupiter in taurum, & cygnū versus sit: & quemadmodū ex muliere quispiam in auiculam vrsamve mutatus sit. Pegasos prętereа, Chimærasque, & Gorgonas, ac Cyclopas, atque id genus omnia, admodum absurdas mōstrosasq; fabulas, & quæ mētes afficere puerorū queát, qui laruá adhuc laniáq; metuunt. quanquá poetica sint fortasse tolerabilia. At vrbes iam gentesq; totas vna voce, ac publicitus mentiri, an non hoc ridiculū? Veluti quum Cretenses sepulchrū Iouis ostendere non putet: Athenienses Erichtonium editum è terra ferunt, primósque illos homines in Attica olerum more ex terra emersisse. Hi tamen multo verecundiores quàm Thebani, qui ex serpentis dentibus satiuos quosdá progerminasse narrant. quod si quis hæc, quū sint ridicula, vera esse non credat, sed ea prudenter examinans, Corœbi cuiuspiam, aut Margitæ existimet esse: si quis aut Triptolemum credat in alatis draconibus per aërem vectum esse, aut Pana quendam ex Arcadia in Marathonem venisse auxilio, vel Orithyam à Borea raptam esse, impius nimirum hic atque insanus videatur eis: quippe qui tam manifesta veraque non credat, vsque adeo obtinet mendacium. PHIL. At poetis Tychiade, vrbibusque fuerit fortasis ignoscendū: ná illi delectationem illam quæ ex fabula proficiscitur, vt quæ maxima sit illecebra, poëmatibus suis immiscent. qua potissimū erga auditores opus habent Athenienses veró Thebaniq́, & si qui sunt alij, patriæ suæ plus maiestatis ex huiusmodi figmentis conciliant: quod si quis fabulas auferat è Gręcia, nihil obstiterit quo minus earū narratores fame intereant, quando iá nemo futurus sit hospitum, qui verum vel gratis audire velit. At si qui nulla tali causa, gaudent tamen mendacio, hi omnino ridiculi merito videantur. TYCH. Recte dicis, nam ego protinus ab Eucrate illo celebri venio, vbi multa incredibilia, ac fabulosa quum audissem, imó vero medio in sermone discessi non ferens narrationem tam supra fidem, sed me velut furiæ quędá abegerunt dū monstrosa multa atq; absurda referret PHIL. Atqui Tychiade, vir grauis Eucrates est, & nemo certè crediderit illum tam promissa barba virum sexagenarium, & qui præterea sit plurimum in philosophia versatus, sustinuisse vt alium quenquam audiret se præsente mentientem, nedum vt ipse tale quicquam audeat. TYCH. At nescis amice qualia referebat: tū ea quàm constanter afferebat: præterea quàm sanctè in plerisque iurabat, admotis etiam filijs, adeo vt ego quū eum respicerē, varia mecum cogitarem, interdum quidem illum insanire, neque animo constare. interdum vero ita cogitabam, fugisse me, quód impostor esset, ac tantum temporis sub leonis pelle ridiculam quandam simiam circuntulisset: adeo absurda narrabat. PHIL. Quænam illa (per Lares) sunt Tychiade? nam cupio cognoscere quamnam præstigiaturam sub tam longa barba occuluerit. TYCH. Solebam quidem etiá aliás Philocles aliquoties eum interuisere, si quando videlicet multo ocio abundarem. Hodie verò quum opus esset mihi cōuento Leonthico (est autem, vt scis, amicus mihi) edoctus à puero eum se ad Eucratē mane contulisse, vt eum morbi inspiciēdi causa viseret, amborum nomine, nempe vt & Leonticū conuenirem, & Eucratem viderem, ignoraueram autem quòd ægrotaret, ad eum peruenio. At Leonticum ibi iam non inuenio: nam paulo antè, vt dicebant, exiuerat, alios verò confertos reperio, in quibus erat & Cleodemus Peripateticus, & Dinomachus Stoicus, & Ion, nosti virum? illū dico, qui ex Platonica doctrina magnam sui admirationem expectat, vt qui solus mentem viri deprehendent, quique eius oracula alijs quoque posit enarrare: vides quos tibi viros nomino, nimirum omni sapientia, atque omni virtute præditos, vtpote ipsum ex quaque secta caput, reuerendos hercle omnes, atque aspectu propemodum terribiles. Aderat præterea medicus Antigonus, vt visui in morbo esset aduocatus opinor: & melius iam habere se videbatur Eucrates. ac morbus quidam ex familiaribus erat: humor enim rursus in pedes ei descenderat Sedere me ergo Eucrates in lecto iuxta se iussit, voce languidule remissa paululum, quum me cōspiceret: quanquam interim dum ingrederer, vociferantem eum, ac vocem intendentem audieram: tamen ego admodū curiose cauens ne pedes eius tangerem, vbi me vulgaribus istis verbis purgaueram, quòd eum ægrotare nesciuerim: quod vbi resciissem, curriculo venerim, adsedi propè, & illis quidem sermo iam de morbo erat, & quædam iam ante dixerant, quædá veró etiam tunc narrabant. præterea medicamenta quædam quisque proferebat. Cleodemus igitur: Si quis ergo (inquit) sinistra manu tolleus humo mustelæ dentem, sic interfectæ, vt ante dixi, in leonis pellem alligauerit nuper excoriati. ac deinde circum crura posuerit, illico sedatur dolor. Non in leonis pellem (inquit Dinomachus) vt ego audiui, sed in ceruæ potius fœmellæ virginis adhuc, & nondum initæ, & res quidem magis est hoc pacto credibilis: velox enim cerua est, maximeque valet pedibus: & leo quidem fortis est, pinguedoque eius, ac manus dextra, pilique qui recti è barba prominent, magnam vim obtinent, si quis vti nouerit, cum proprio cuique carmine, at pedum curam minimè pollicentur. Et ipse quoque, inquit Cleodemus, olim sic putabam ceruina pelle

pelle vtendum, propterea quod ceruа velox esset. At nuper vir quidá Libycus, peritus profecto in rebus huiusmodi contra me docuit, ceruis ostendens velociores esse leones, quippe qui eas, inquit, etiam persequendo capiunt. Laudabant qui aderant, tanquam recte dixisset Libycus ille. Tum ego: Putatis, inquá, incantamentis quibusdam sedari talia: aut foris admotis appendiculis, quum intus malũ grassetur? Riserunt hunc sermonem meũ: & palàm in me magná damnabant amentiam, qui apertissimas res ignorarẽ, & quibus nemo qui sapiat contradixerat, quin sic se habeant. At medicus certè Antigonus delectari mihi visus est hac rogatione mea. Iamdudum autem neglectui habitus fuerat, opinor, quum opem Eucrati ferre ex arte vellet, denuncians videlicet vino vt abstineret, atque oleribus vesceretur, & vigorẽ animo omnino minueret. Cleodemus ergo subridens interim: Quid ais, inquit, Tychiade? incredibile tibi videtur esse, vt ex rebus huiusmodi parentur quædam aduersus morbos remedia? Mihi certe videtur, inquam ego: nisi naribus adeo mucosis sim, vt credam ea quæ foris applicantur, nihilque cum his quę morbos excitát, intus communicant, per verbula tamen, vt dicitis, ac præstigiaturam operari: & quũ appenduntur, sanitates immittere: id profecto nunquá fieri possit, nec si quis velin Nemei leonis pellem sedecim mustelas integras insuerit. Ego profecto leonem ipsum è doloribus sæpe claudicantẽ vidi in vniuersa suijpsius pelle. Nimium idiota es, inquit Dinomachus, neq; vnquam tibi curæ fuit, vt disceres quoná modo res istiusmodi aduersus morbos, quum adhibentur conferunt: ac mihi videris ne notissima quidem ista recepturus: febrium videlicet istarũ profligationes, quę certo quodam ambitu recurrunt, tum serpentum demulsiones, ac bubonum sanationes, & cætera: quæcunque anus etiam iá faciunt: quòd si illa fiunt omnia, cur tandẽ non putabis hęc etiam similibus rebus fieri? Infinita congeris, inquam, Dinomache, clauũq;, vt aiunt, clauo extrudis. Neque enim constat ea quæ commemoras, eiusmodi vi fieri. Quamobrem nisi reddita ratione persuaseris primum natura fieri posse, vt febris tumorque vertatur, aut nomen aliquod diuinum, aut dictionem aliquam barbaram: ob idq; ex inguine fugiat: aniles adhuc fabulæ sunt quæcunque retulisti. Tu mihi videris, inquit Dinomachus, quum ista dicas, ne deos quidem esse credere. Siquidẽ putas fieri nó posse, vt per sacra nomina remedia morbis adferantur. Hoc, inquam ego, vir optime ne dixeris, nihil enim prohibet quo minus, etiá si maxime dij sint, ista tamen sint vana. Ego vero, & deos colo, & medelas eorũ video, & leuamenta quæ laborantibus conferunt, pharmacis videlicet, atque arte medica restituẽtes. Itaque Æsculapius ipse, eiusque posteri salutaria pharmaca admouentes medebantur ęgrotis: non leones, aut mustelas circunligantes. Mitte hunc, inquit Ion. At ego vobis mirabile quiddam narrabo. Eram adhuc adulescentulus, annos natus fermè quatuordecim, cũ quidam ad patrem meum venit, nuntians ei, Midá vitis cultorẽ seruum, etiá alijs in rebus robustũ, atque industriũ, circa pleoũ iam forũ à vipera morsum iacere iá putrefacto crure. Etenim dũ ligaret palmites, ac vallis circumplicaret, adrepentem bestiolá maximũ ei pedis momordisse digitum. Tũ illá quidem ilico aufugisse, & sese rursus in latebrá condidisse. Illũ vero eiulare perditũ è doloribus. Hæc ergo quum nuntiarentur, iam Midá ipsum videbamus lectica domum à conseruis adportari, inflatum totum, liuidum, ac superficie tabefactũ, vix iam spirantem. Pater ergo quũ id moleste ferret, amicorũ quispiá, qui tũ forte aderat: bono animo es, inquit. Ego enim virũ quendam Babylonium ex Chaldæis, quos vocant, protinus huc adducam, qui sanabit hominẽ. & ne diem narrando conterá, venit Babylonius, ac Midam restituit: effugato ex corpore veneno quadam incantatione, & ad pedem eius appẽso virginis defunctę lapillo, quẽ è columna exciderat. Atque istud quidem hactenus forsan mediocre fuerit. Tum Midas iam ipse sublato in quo allatus erat scabello, discessit in agrum, tantum potuit incantatio, & columnaris ille lapis. At idem iste Babylonius alia præterea diuina plane fecit. Nempe in agrum profectus mane, quum pronuntiasset sacra quædam ex vetusto codice, septem nomina, sulphure ac face lustrato loco in orbem ter obambulans, serpentes omneis inuitos exciuit, quicunq; intra eam regionem erant. Veniebant ergo tanquam ad incantationem tracti, serpentes multi, atque aspides, & viperæ, & cerastæ, & iaculi phryniq;, ac physali: relinquebatur autẽ vnus draco, annosus, prorepere (vt opinor) ob senectá non valens, qui non fuerat audiens dicto. At magus: Non adsunt omnes, inquit. Tũ vnum quendam ex serpentibus, eum videlicet qui natu minimus erat, selectum legatum mittebat ad draconé: ac paulo post venit etiam ille. At postquam iam collecti constitissent, Babylonius in eos insibilauit. Atq; illi repente admodũ omnes ab eius flatu incẽsi sunt, nobis interim admirantibus. Tũ ego, dic mihi inquá, Ion. Serpens ille legatus, iuuenem illum dico, vtrum manu deduxit draconem, qui iam (vt ais) senuerat, an ille baculũ gestans innitebatur? Ludis tu quidem, inquit Cleodemus. At ego, qui & ipse quoque olim minus talia credebam, quàm nunc tu, putabam enim nulla ratione fieri posse, vt ea crederem, tamen quum volantem primum conspicerem peregrinum illum barbarum (erat autem, vt ferebant, ex Hyperboreis) credidi, ac victus sum: quũ tamen multum diuque repugnassem: nam quid facerem, quum eum cernerem in aere volantem, atque id interdiu, ac super aquam ingredientem

gredientem, atq; per medium ignem incendẽtem, idque lente ac sensim? Tu ne, inquã ego, ista videbas, virum Hyperboreum volantem, aut super aquas ambulantem? Et maximè inquit ille, carbatinas indutum, quo calceamenti genere illi potissimũ vtuntur. Nam minutula ista quid attinet referre, quæcunq; fecit quo pacto amores immiserit, ac dæmones exegerit mortuosque marcidos in vitam reuocauerit, atque Hecaten ipsam palã conspectibus exhibuerit, Lunamque è cœlo detraxerit? Quin ego vobis referam, quæ ab eo fieri cõspexi in Glaucia Alexidis filio. Glaucias hic quũ patris nuper defuncti substantiam suscepisset, Chrysidem amabat Demæneti filiam, ac me quidem preceptore in disciplina vtebatur: ac nisi amor ille à studio deduxisset eũ, vniuersam Peripateticorũ doctrinam perdidicisset: vt qui octo & decem quũ esset annorum, iam absoluerat analytica: tum physicam auscultationem in finẽ vsque percurrerat. Amore tamen victus, mihi rem omnem significat. Ego vero, quemadmodũ par erat, quippe qui præceptor eram Hyperboreum illum magum ad eum duco: conductum quatuor ilico minis in manum datis, oportebat enim præparari quiddam ad sacrificia, tum sedecim præterea, si Chryside potiretur. Ille vero crescentem obseruãs Lunam (Nam tunc vt plurimũ huiusmodi sacra peraguntur) fossam quũ effodisset in aperto quodam loco domus, sub dio circa mediam noctem, euocauit nobis primum quidem Anaxiclem Glanciæ patrem, ante septem menses vita defunctum. Succensebat autem ob amorẽ senex, atque indignabatur. Tandem tamen ei permisit, vt amaret. Postea vero Hecaten quoq; eduxit, adferentem vnà Cerberũ: tum Lunam detraxit multiforme quoddã spectaculum, & quod alias aliud apparebat. Primum quidem muliebrem formam referebat: deinde in vaccam formosam vertebatur. Postremo verò catula videbatur. Hyperboreus ille tãdẽ, quũ finxisset quẽdam è luto Cupidinem: Abi, inquit, atq; huc perducas Chrysidẽ: ac lutum quidem protinus euolabat: paulo post autem affuit illa pulsans ostium. Tum ingressa Glauciã cõplectitur, eũ quam insanissime deperiens & cum eo versata est, quoad gallos canentes audiuimus. Tum verò Luna subuolabat in cęlum, atque Hecate subijt terram, cæteraq; spectra disparuerunt. & Chrysidem tandem emisimus circa ipsum fermè diluculum. Hæc Tychiades si cõspexisses, haud quaquam amplius dubitasses, esse multa in carminibus istis commoda. Bene dicis, inquã, ego credidissem equidẽ, si vidissem ea: nunc verò ignoscendũ mihi puto, si qualia vos videtis, acute perspicere nõ possum: veruntamen Chrysidẽ illã quã dicis, noui mulierẽ planè meretricem ac facilem: nec video sanè cuius gratia ad illam eguerítis luteo illo ligato, magoq; ex Hyperboreis vsq; atq; ipsa insuper Luna. Quippe quam viginti drachmis ducere in Hyperboreos vsq, potuisses. Mirifice enim sese offert ad hanc incantationem mulier. Et contrarium quiddã spectris istis habet. Nã ea quidem æris ferrive sonũ si audierint, fugiunt (nam id vos prædicatis) illa verò si argentũ vspiã sonuerit, accurrit ad tinnitum. Præterea ipsum etiam magũ admiror: quod cum ditissimas mulieres in amorem sui possit elicere, atq; ab eis solida talenta suscipere, is tamen ob quatuor minas admodũ tantilli lucelli auidus Glauciam amoris compotem fecerit. Ridicule facis, inquit, Ion, qui nihil credis. Ego te libenter ergo rogauerim quid de his respõdeas, qui dæmoniacos liberãt terroribus; adeo manifeste spectra illa carminibus eijcientes? Atq. hæc me dicere nõn opus est, verũ omnes nouerunt, Syrus ille ex Palæstina qui harũ rerũ artifex est, quam multos mortales suscipiat, qui ad Lunã concidant, oculosq; distorqueant, spumaq; oppleant. quos tamen erigit ac sãnos remittit, magna accepta mercede, diris eos malis liberans. Etenim quũ iacẽtibus instet, rogaueritque vnde sint in corpus ingressi, ægrotus quidẽ ipse tacet, at dæmõ verò respondet (aut lingua Græca loquens, aut barbarica, aut vndecunq, fuerit ipse) & quomodo, & vnde intrauit in hominẽ. Ille verò adiurans eum, ac ni paruerit minitans etiam expellit abigitq; dæmonẽ. Quin ego quoque dæmonẽ quendã exeuntẽ vidi nigrũ certè, & colore fumidum Non magnum erat, inquam ego, talia te Ion cernere, cui ipsæ etiã apparẽt Ideæ, quas vestræ familiæ parens ostẽdit Plato, rem videlicet spectatu tenuem, atq. euanidam, quantum ad nos homines luciosos Itáne solus Ion, inquit Eucrates, istiusmodi vidit, ac non alij etiam multi inciderunt in dæmones: alij noctu, alij etiã interdiu? Ego profecto nõ semel, sed millies iã talia conspexi. ac primum quidem turbabar ad ea iam verò ob consuetudinẽ nihil nouũ, aut prodigiosum mihi videre videor, maximeque nunc ex quo anulum mihi Arabs dedit ex ferro de cruce quapiam sumpto, factum: carmenq; docuit nominibus multis plenum, nisi forte ne mihi quidẽ fidẽ sis habiturus Tychiade. At quî fieri possit inquã, vt Eucrati nõ credã Dinonis filio: viro imprimis sapienti, ac liberè, quæ sibi videntur, domi in priuato suo cũ autoritate narrãti? Illud ergo de statua, inquit Eucrates, quę omnibus qui in domo sunt singulis noctibus apparet, tũ pueris tũ adolescentibus, tũ senibus, hoc inquã, non à me duntaxat audieris, verumetiã à nostris omnibus. De qua statua, inquã ego? Nõ vidisti (inquit) quũ ingredieris statuã quãdã in atrio collocatam, sanè quã pulchrã opus Demetrij qui statuas humana speciẽ fingere consueuit? Nõnne illã dicis, inquam, quę discũ iacit: quæ inclinata est ad emissuri gestum, reflexa in eam quæ discum fert, altero pede modice inflexo, quæque se erectura videtur vnà cum iactu? Nõ illa inquit: nam vnũ est ex

Myronis operibus ille disci iactator, quem dicis. Sed nec eam quæ est ei proxima: cui tenijs caput vinctum est formosam loquor illam. Nam id Polycleti opus est: verum eas, quæ à dextera sunt ingredientibus omitte, inter quas & tyrannicidæ illi stant, Critiæ Nesiotæ plasmata: tu verò an non ad aquam illam quæ influit, quampiam vidisti ventre prominulo, caluam, seminudatam, vulsis quibusdam barbæ pilis, insignibus venis vero homini simillimam? Pelichus dux Corinthius esse videtur. Per Iouē, inquā, vidi quandam à dextra Saturni, quæ tenias coronasque aridas habebat, pectoreque folia quædam inaurata. Ego, inquit, Eucrates, ea inauraui, quum me sanasset tertioq; die epialo pereuntē. Erâtne igitur etiam medicus, inquā ego, optimus iste pelichus? Est, neque ride, inquit Eucrates: alioqui homo te haud multo post inuadet. Noui ego certe quantum valeat hæc quam tu rides statua. An non eiusdem putas esse immittere epialos in quos voluerit, quandoquidē potis est eijcere? Propitia, inquam, placataq; sit hæc statua mihi, quæ tantum valeat. Quidnam ergo aliud facientem eam viderunt omnes qui in domo sunt? Quum primum nox est, inquit, hæc è base descendens in qua steterat, in orbem totam domū circuit: omnes occurrunt ei interdum etiam canenti: nec quisquā est quem vnquam læserit, diuertere tantum oportet. Illa verò præterit, nihil intuentes infestant, quum & lauat sæpe, & tota nocte ludit, vt ex ipso aquæ strepitu licet audire. Vide ergo inquam ego, ne fortè non Pelichus hæc statua sit, sed Talus potius Cretensis, qui apud Minoem fuisse dicitur: nam & ille æreus quidam Cretæ custos erat: quòd si non ex ære, non autem ex ligno facta esset, nihil eam prohiberet, qui non opus Demetrij, sed vna potius ex Dædali machinis esse videatur. E base namque (vt ais) etiam ista fugit. Vide, inquit, ô Tychiade, ne te posthac scomatis huius pœniteat. Noui quidem ego, quid illi euenerit, qui obolos surripuit, quos ei quoque nouilunio suspendimus. Prorsus atrocia, inquit Ion, oportebat accidere: quippe qui sacrilegus erat: quomodo ergo illū vltus est ô Eucrates? Nam audire cupio, etiam si maximè Tychiades isti diffisurus est. Multi, inquit ille, ad pedes eius oboli iacebant, aliaque item numismata quædam argentea ad crus eius affixa cera, ac laminæ quoque argenteę vota cuiusque aut merces ob sanationē eius, qui ab eo liberatus esset, quum febre detineretur. At erat nobis seruus quidam Libycus sceleratus equorum curator. Hic noctu aggressus est ea auferre omnia, abstulitque digressam iam quū obseruasset statuā. At quū primum reuersus intellexit sacrilegio se compilatum Pelichus, vide quo pacto sese vltus est, atque furti prodidit Libicum. Tota nocte atrium obambulabat, in orbem miser exire nō valens, tanquam in Labyrinthum incidisset, quoad orta die iam deprehensus est, ea tenens quæ furto abstulerat: ac tū quidem comprehensus, plagas non paucas recepit, nec temporis multū superstes malus male perijt: vapulās, vt dicebat, singulis noctibus: adeo vt vibices postridie apparerent in corpore. I nunc, & post ista quoq; Tychiades Pelichū ride, ac me tanquā coætaneum Minoi iam delirare puta. At ô Eucrates, inquā ego, quâm diu æs erit æs, operisq; plastes Demetrius Alopecensis fuerit qui non deos, sed homines fingere consueuit: Pelichi nunquam statuā verebor, quippe qui nec ipsum etiam viuentem, si mihi minaretur admodum timuissem. Ad hæc medicus Antigonus. Et mihi ô Eucrates, inquit, Hippocrates æreus est magnitudine fermè cubitali: qui tunc duntaxat quum lucerna extincta sit, totam in orbem domum ambit, perstrepens ac pyxides euertens: pharmacaque commiscens, atq; ostia circumuertens, maximeque si quādo sacrificia prætermittimus, quibus in singulos annos ei sacrificamus. Postulat, ergo, inquam ego, etiam Hippocrates medicus iam vt sibi sacrificetur: indignaturq; nisi in tempore iustorū sacrificiorū epulis accipiatur: quē nimirum dicebat boni consulere, si quis ei libauerit, aut mulsum insperserit, aut caput coronauerit. Audi ergo, inquit, Eucrates: istud certe etiam testibus probauero, quod ante annos quinque vidi. Erat fermè vindemiæ tempus. Ego verò in agrum circa meridiem vindemiatū dimissis operarijs, in syluā solus abibam: cogitans interim quiddam, atque considerans. At postquam in saltum perueni: canum primo latratus insonuit. Ego vero Mnasona filium meum cum æqualibus venientem, ludere venarique (quemadmodum solebat) conijciebam. At res haudquaquam sic se habebat: verum paulo post facto terræmotu, sonoque velut è tonitru, mulierem aduenientē video terribilem: proceritate fermè semistadiali: habebat autem in sinistra facem in dextra vero gladium viginti circiter cubitorum. Et inferne quidem pedibus erat serpentinus, superne vero Gorgonem referens vultu videlicet, atq; aspectus horrore: pro coma quidem draconibus, tanquā cesarie circumcincta: alijs collum amplectentibus, alijs etiam per humeros sparsis. Videte, inquit, amici quo pacto etiā inter narrandū exhorrui: & simul hæc dicens Eucrates, ostendit omnibus brachij sui setas erectas metu. Ion ergo ac Dinomachus, & Cleodemus vehementer inhiantes, auscultabant eum viri senes, tanquam naribus traherentur, adorantes apud sese tam incredibilem Colossum, mulierem semistadialem, Giganteum quoddā Mormolyciū. Ego vero considerabā interim cuiusmodi erant hi qui cum iuuenibus sapientiæ nomine versentur, vulgoque in admiratione habeantur: quum sola nimirum canicie barbaq; ab ipsis differant infantibus: Cæterū etiam illis ipsis facilius ductiles ad credenda

mea-

mendacia. Dinomachus ergo, dic mihi, inquit Eucrates: illi canes deæ, quanta magnitudine erant? Elephantis, inquit ille, proceriores Indicis, nigri & ipsi hirsutique, sordido squalidoque villo. Ego igitur quum viderem, restiti, inuerso protinus in interiorem digiti partē (quod Arabs mihi dederat) sigillo. Hecate ergo percusso draconicis illis pedibus solo, hiatū effecit maximū: & qui immani magnitudine penitus æquaret tartarum. Deinde paulo post abijt in eū desiliens. Ego vero præsente animo porrecta ceruice inclinatus, inspexi apprehensa arbore quapiam, quæ vicina stabat, ne obortis mihi tenebris ac vertigine in caput præceps inciderem: deinde conspexi ea quæ in inferno sunt omnia, pyriphlegetontē, lacum, Cerberū, manes, adeo vt quosdā etiā eorum agnoscerem. Patrem ergo meum manifeste cernebam adhuc his ipsis amictū, quibus eum sepeliuimus. Quid agebant (inquit Ion) ô Eucrates animæ? Quid aliud, inquit ille, quam per tribus familiasque cū amicis cognatisque versantur, in Asphodelo collocati? Contradicant ergo etiam nunc (inquit Ion) Epicurei sacro Platoni, eiusque de anima rationibus. At tu nonne Socratem etiam ipsum Platonēq; videbas inter manes? Socratē (inquit) vidi: neq; illū tamen euidenter, nisi quòd inde cōieci, quoniā caluus, ac ventricosus erat. Platonē vero non cognoui: nā apud amicos nimirū vera fateri oportet. Simul ergo atque ego omnia cōspexi, & hiatus coijt, & ex famulis meis quidā quærētes me, atq; in his Pyrrhias hic, superuenere hiatu nondum plenè obducto: dic Pyrrhia, an non vera narro? Per Iouem (inquit Pyrrhias) & latratum audiui per hiatū: & ignis quidē à face mihi suffulgere videbatur. Tum risi ego profecto, teste latratū ignemq; in cumulū addēte. Tum Cleodemus: haud quaquam noua ista, inquit, neq; alijs inuisa vidisti. Nam & ipse haud ita pridem quū ægrotarem tale quiddam cōspexi. Prospiciebat mihi curabatq; Antigonus hic, ac septima dies erat: febrisq; ô qualis? incendio certe vehementior. Omnes ergo me relinquētes solū, clausis foribus foris manebāt. Sic enim iusseras Antigone, si quo pacto possem obdormiscere. Tūc igitur astitit mihi iuuenis quidā vigilanti pulcher admodū, veste circūamictus cādida. Ac me quum excitasset, per hiatū quendā ducit ad inferos. sicuti ilico cognoui, Tantalū quū viderē ac Tityū Sisyphumq;. At cætera vobis quid cōmemorē? Postquā vero ad tribunal perueni (aderat autem & Æacus, & Charō, Parcæq; atq; Erinnes) quidā velut rex (Pluto certe mihi videbatur) assedit singulorū nomina percensens, qui morituri etāt, quos diem iam vitæ præscriptū præterijsse contigerat. Iuuenis ergo me adducens illi exhibuit. At Pluto tunc incanduit, & ad eum qui me ducebat, nondum illi completū est stamen, inquit. Abeat ergo. Tu vero fabrū Demylū adduc: iam siquidē vltra colū viuit. Tū ego lætus recurrens, ipse quidem iam febre liber eram: denuntiabam vero omnibus, quod Demylus esset moriturus. Manebat autē nobis in vicinia ægrotans etiam ipse nōnihil, vt renuntiatū est. Ac paulo post audimus eiulatū eorū qui lugebant eum. Quid miri est, inquit Antigonus? Ego etenim quendā noui post vigesimū diem quā sepultus est, resurrexisse. Nam hominem & anteq̄ moreretur, & postquā resurrexit, ipse curaui. Et quo pacto (inquā ego) in diebus viginti, neq; tabuit corpus, neq; præterea fame corruptū est, nisi fortasis Epimenidē quempiam tu curasti? Hæc quum diceremus, protinus ingrediebantur Eucratis filij è palæstra redeuntes. Alter quidē iam ex ephebis excesserat, alter vero annos natus erat circiter quindecim. Tū salutatis nobis iuxta patrem adsidebant in lecto, ac mihi quidē sella illata est. Tū Eucrates tanquā è conspectu filiorū admonitus: sic his frui mihi contingat, inquit, simulq; manū eis iniecit, vt apud te Tychiades vera narrabo. Felicis memoriæ vxorem meā horū matrē nouerunt omnes, quo pacto dilexerim: Nā declaraui his rebus quas in eam feci, nō modo dū viueret, verumetiā postquā vita functa est. Quippe qui mundum eius vniuersum, vestēq; qua dum viueret, oblectabatur, in rogū illius iniecerim. Septima vero post mortem die, ego quidem hic in eundem lectū incumbebā: quēadmodum nunc, luctum eum mihi commitigans, quem de illa conceperam. Legebā enim tacitus Platonis illum de anima libellum. Ingreditur interim Demenete ea ipsa, atque adsidet iuxtà: quemadmodum nunc Eucratides hic minorē designans filiū. Hic vero ilico tremuit admodum pueriliter, ac dudum ad narrationem pallebat. Ego vero (inquit Eucrates) vt conspexi, amplexus eam singultim lachrymabam. Illa vero me vociferari non patiebatur, verum incusabat me, quòd quum ei fuissem in reliquis gratificatus omnibus, è sandalijs aureis alterū non cremauerā, superesse autē id dicebat, quod sub arca ciciderat: atque id nos quū non inueniremus, alterū tantū cremaueràmus. Nobis autē adhuc differentibus scelestissimus quidam caniculus, qui mihi in delicijs erat, in lecto cubans allatrabat, ea vero ad latratum euanuit. At sandalium sub arca repertū est: posteaq; à nobis incensum. An hæc etiā Tychiades recusabis credere, quum tā sint euidētia, quotidieq; obseruētur? Per Iouē inquā ego, digni fuerint, quibus aureo sandalio nates puerorum more feriantur, si qui ista nō credant, atq; vsq; adeo impudenter vero resistant. Interea Pythagoricus intrabat Arignotus comatus ille ab aspectu venerabilis. Nosti illum doctrinæ nomine celebrē: qui cognominatur sacer. Atq; ego quidem, vt eum conspexi, respiraui: hoc ipsum, quod prouerbio dici solet, aduenisse mihi rat': nēpe securim quampiam aduersus mendacia. Occludet, inquā, eis

ora vit sapiens, adeo monstrosa narrantibus: atq; prorsus, iuxta vulgatum illud adagium, repente Deum immissum esse mihi hunc à fortuna putabā. Hic vero postquā adsedit, assurgente ei, ac cedente Cleodemo, primū de morbo percontatus est. seque audisse dicebat, Eucratē iā se melius habere. At quidnāinquit inter vos philosophamini? Nam interim dum ingrediebar subauscultaui, ac mihi certe videmini in re quapiam pulchra conuersari. Quid aliud, inquit Eucrates, quàm vt huic adamantino persuadeamus (me demonstrans) vt dæmones credat aliquos esse, phantasmataque, ac mortuorum animas super terram obambulare, & sese quibus libitum fuerit ostendere? Ego igitur erubui, vultumque deieci reueritus Arignotum. At ille, vide (inquit) Eucrates nū hoc dicat Tychiades. Eorum tantū qui violenter interierint, animas errare, veluti si quis suffocatus, aut capite truncatus, cruciue suffixus fuerit, aut alio quopiā istiusmodi modo è vita discesserit: eas vero quę fatali morte naturalique discesserint, haudquaquā amplius oberrare Nam si hoc dicat, nō vsqueadeo absurda dixerit. Per Iouem inquit Dinomachus, ne esse quidem istiusmodi, nec præsentia cerni putat. Quid ais, inquit Arignotus in me torue aspiciens, nihil horū tibi videtur fieri? pręsertim quum omnes (vt ita dicam) videant? Ignosces, inquam ego, mihi, si non credo, nā solus omniū non video. Quod si vidissem, profecto & credidissem, quēadmodū & vos. Atqui inquit ille, si quando Corinthū veneris, roga vbi sit Eubatidæ domus. Atq, vbi tibi fuerit indicata, nempe circa Craneū, in eā ingressus, dic ianitori Tibio velle te videre, vnde dæmonē Pytagoricus Arignotus quū adduxisset abegerit, ac deinceps habitabilē domum reddiderit. Quidnam hoc erat, Arignote? rogabat Eucrates. Inhabitabilis erat, inquit ille, diu propter terricula. quòd si quis inhabitasset, expauefactus ilico fugiebat exactus à quodā horrendo ac terribili spectro. Deciderat ergo iā, tectumque rūpebatur, neq; quisquā erat omnino qui in eā ingredi fuerit ausus. Ego vero vbi hæc audiui, libellos sumens (Sunt autē Ægyptij mihi de talibus rebus admodū multi) veni in domum circa primam vigiliam, dehortante hospite, ac fermè detinente, postquam didicerat quò iturus essem, in certum, vt putabat, exitium. At ego sumptā lucerna solus ingredior, atq; in vastissimo atrio collocato lumine, humi sedens tacite legebam. Adest vero dæmon ille cum quopiā è vulgo se congressurum ratus, ac me quoque quemadmodū alios perterriturum squallidus, hirsutus, ac tenebris nigrior. Atq, hic quū adstaret, vndiq; me adsultim petēs tētauit, si qua posset expugnare, ac modo in canē, modo in taurū, modo in leonē vertebatur. At ego correpto in manū quàm maxime horrēdo carmine, simulq. vocē imitatus Aegyptiam, & incantans eū in domicilij tenebrosi angulum quendam compuli. At quum animaduertissem, vbi se in terram condidit, tum destiti. Mane autem desperantibus vniuersis, ac me quēadmodū alios mortuū sese reperturos putantibus, præter omniū spē progrediēs, Eubatidē adeo, feliciter illi adnuntians, quòd purā sibi ac spectris liberā domū iā liceret incolere. Atq, illū assumēs alios q; multos (sequebantur autē huius inopinatæ rei gratia) quū ad locū duxissem, vbi condentem se dæmona conspexeram, iussi vt sumptis ligonibus matulisq; suffoderent. Atq, vbi id fecerant, inuentum est ferè ad passum defossum cadauer quoddā marcidum, ossibus tantū humana specie cohærentibus: Illud igitur effossum sepeliuimus, domus vero postea turbari prodigijs desijt. Hæc vbi narrauit Arignotus, vir prodigiosa sapientia, ac reuerendus omnibus, nemo erat ex his qui aderāt, qui non multā mihi imputaret insaniā, qui talia nō crèdā, narrāte pręsertim Arignoto. Ego tamē nihil veritus neq, comā, neq, illā quā de eo habebant opinionē, Quid hoc inquam Arignote? Etiā tu talis eras, in quo mihi sola spes fuit, fumo plenus ac simulacris. Illud ergo nobis in te quod dici solet, euenit: vt thesaurū quū sperauerimus, carbones offenderimus At tu, inquit Arignotus, si neq; mihi credis narranti, neque Dinomacho, aut huic Cleodemo, neq, ipsi Eucrati, dic age quēmnam digniorē, cui his de rebus fides habeatur, existimas· qui nobis dicat contraria? Per Iouem, inquam ego, virū apprime mirabilem Abdera oriundum illū Democritū, cui tam firmiter erat persuasum eiusmodi nihil esse in rerū natura posse, vt quū se in monumento extra portas clausisset, ibiq; degeret dies noctesq; scribens atq; componens, iuuenesque eum quidam illudere cupientes ac perterrefacere nigra veste in modū cadaueris ornati, ac personis in capita adfictis circūsistētes, illū circumsilirent, crebro subsilientes: hic neq, eorum commenta pertimuerit, neque eos omnino respexerit, sed inter scribendū. desistite, inquit, ineptire. Adeo firmiter credidit animas nihil esse postq̄ è corporibus exierint. Hoccine ais, inquit Eucrates dementē quępiā virum esse Democritū? siquidē sic existimauit. Ego vero vobis etiam aliud referā, quod mihi ipsi contigit, nō quod ab alio acceperim, fortassis etiā tu Tychiades quum audieris, compelleris accedere, ipsa narrationis veritate coactus. Quum in Ægypto versarer adhuc adolescens, à patre videlicet doctrinæ gratia transmissus, cupiebā nauigio profectus in Coptum illinc adiens Memnonē, miraculū illud audire eum videlicet sonum reddentem ad orientem solem. Illum igitur audiui non hoc vulgari modo quo audiunt alij sonum quempiā inanē sed mihi oracula etiam edidit Memnon ipse aperto ore septem versibus: quod nisi esset superuacaneum, ipsos vobis versus recenserem. Inter nauigandum vero incidit in nos vnà

nauigans

nauigans vir Memphiticus quidam, ex sacris illis scribis, mirabili sapientia, & qui vniuersam Ægyptiorũ doctrinam callebat. Dicebatur autem tres ac viginti annos in adytis subterraneis mansisse, Magiam interea doctus ab Iside. Pancratem dicis (inquit Arignotus) præceptorẽ meũ, virũ sacrum, rasum, lineis indutum, doctum, pureque lingua Græca loquentem, procerũ, simum, labijs promissis, cruribusque gracilibus. Illum ipsum inquit ille, Pancratem, ac primum quidem quis esset ignorabam. At postquam vidi eum, si quando in portũ appulissemus, cùm alia multa miracula facientẽ, tũ crocodilis insidentẽ agitasse, & cum feris versanem, illas vero reuerentes eum, caudisque adulantes agnoui sacrũ quẽpiã virũ esse, paulatimq; comitate mea me in eius amicitiã ac familiaritatẽ insinuaui, adeo vt omnia arcana cõmunicaret. Ac tandem mihi persuadet, vt famulis omnibus in Memphide relictis, se solus consequerer, neque enim defuturos nobis ministros. Atque ex eo tempore sic vitam duximus. Quũ in diuersorium quodpiam veniremus, homo accepto pistillo, scobinaue, aut pessulo, vestibus implicãs, quũ in id carmẽ quoddã dixisset, effecit vt ambularet, vtque alijs omnibus homo videretur. Illud ergo abiẽs, & aquã hauriebat, & cœnã parabat, instruebatq;, atq; in omnibus cõmode subseruiebat ministrabatq; nobis. Deinde postquã iã satis huius ministerij fuit, scobinam rursus scobinam, ac pessulum pessulum aliud recitans carmen reddebat. Hoc ego vehementer conatus non reperiebam, quo pacto ab illo expiscarer. Nã id mihi inuidebat, quãquã in alijs esset facilimus. At quadã die in angulo quodã tenebricoso clã illo delitescens subauscultaui propius incantationẽ illã. Erat autẽ trisyllaba. Tũ ille quum pistillo mãdasset quæ rurãda erant, abijt in forũ. At ego postridie illo apud forũ occupato, acceprũ pistillũ quũ ornassem, syllabas illas simili modo pronunciãs, aquã iussi vt hauriret. Tũ impletã amphorã quum tulisset, desiste inquã, neq; aquã amplius haurito, sed rursus esto pistillũ. At illud mihi haud amplius iã obtemperare volebat, sed aquã hauriebat continue, quoad hauriendo totã domũ nobis impleret. At ego quum resistere huic rei non valerem, timebam autem ne Pancrates reuersus (id quod etiam euenit) irasceretur, correpta securi pistillum in duas partes disseco. At vtraque pars amphoram sumens hauriebat aquam iamque vnius loco duo mihi ministri esse cœperunt. Interea Pancrates superuenit, ac re intellecta illas quidem in ligna cursus, quemadmodum ante carmen erant, mutauit. At ipse me clanculum relicto nescio quò clanculum se subducens abijt. At possis istud etiam nunc, inquit Dinomachus, hominem ex pistillo facere? Per Iouem, inquit ille, dimidia ex parte scio, nam in priorem formam nunquam à me restitui potest, postquam semel aquarius esse cœperit. Sed deserenda nobis domus esset aquæ iam impleta. Non desistitis, inquam ego, huiusmodi monstrosa narrare viri senes? Alioqui horum saltem adolescentium gratia incredibiles istas ac terribiles fabulas aliud in tempus omitte, ne clanculum terroribus ac prodigiosis fabulamentis impleantur. Parcere ergo eis oportet, ne talia consuescãt audire, quæ eos per totam vitã comitata perturbabunt, atq; ad omnẽ strepitũ meticulosos reddẽt, posteaquã eos omnigena superstitione impleuerint. Recte admonuisti me, inquit Eucrates, quum superstitionẽ dixisti. Nam quid tibi Tychiade de rebus huiusmodi videtur, de oraculis loquor ac vaticinijs, & quæcunque quidam minime afflati proclamant, quæve ex adytis audiuntur? aut quæ virgo numeris eloquẽs futura præcedit? an videlicet nec talia credis? At ego quod anulum quendam sacrum habeo, Pythij Apollinis imaginem exprimente sigillo, quodque hic Apollo mecum loquitur, non dico, ne tibi videar ad gloriam meam res incredibiles narrare. Cæterum quæ apud Amphilochum audiui in Mallo, heroe mecum diu disserente, Deumque meis de rebus consulente, tum quæ ipse vidi, volo vobis narrare. Deinde ex ordine & quæ vidi in Pergamo, & quę audiui in Pataris. Itaque quum ex Ægypto redirem domum, audiremque illud in Mallo vaticinium apertissimum simul ac verissimum, esse, tamen sic oracula dare, vt ad rem respondeat his, quęcunque propheta quispiã in schedulam inscripta tradiderit, recte me facturum putaui, si dum pręternauigarẽ, experirer oraculum, Deumque de futuris quippiam consulerem. Hæc adhuc Eucrate dicente, quum viderem quàm longe res essęt processura, quodque non breuem incepisset de oraculo tragœdiam, ratus non expedire, vti solus contradicerem omnibus, relinquens eum ex Ægypto adhuc in Mallum nauigantem: Nam & intelligebam molestam illis esse præsentiam meam, vtpote qui dissentirem refelleremque eorum mendacia: Atqui ego abeo, inquam, quæsiturus Leonticum, nam opus habeo cum eo congredi. At vos quandoquidem parũ sufficere vobis res humanas putatis, ipsos etiã deos demq; in fabularum vobis partem vocate. Atque hæc simul ac dixi, discessi. Illi vero alacres iam libertatem nacti, vt est verisimile, mutuò sese epulis accipiebãt, ac mẽdacijs ingurgitabant. Talibus ô Philocles apud Eucratem auditis, venio per Iouem inflato ventre, non aliter quàm hi qui musto poti sunt, opus habens vomitu. Tum libenter alicunde magno emerim pharmacum aliquod, quod mihi obliuionem induceret eorum quæ audiui, ne me nonnihil earum rerũ lædat inhęrens memoria: nẽpe monstra, dæmones, atque Hecatas mihi videre videor. PHIL. Quin mihi quoque ô Tychiade, tale quiddã hic sermo

tuus attulit: aiunt etenim nō solum in rabiem verti, atque aquam formidare, quoscunque rabidi canes mordeant. verūetiā si quē mordicus homo morsus momorderit, illū morsum quoq; nō minus canino valiturū, atque eū etiā eodem modo formidaturum. Quin tu ergo videris, quum sis ipse apud Eucratem à multis mendacijs morsus, mihi quoque morsum illū communicasse, adeo mihi mentem dæmonibus impleuisti. TYCH. At bono animo sis amice, quū magnū aduersus huiusmodi res remediū habemus, veritatē rectāque omnibus in rebus rationē: quo si vtamur, nullis huiusmodi vanis stultisque mendacijs turbabimur.

DECLAMATIO
LVCIANI PRO TYRANNICIDA, THOMA MORO interprete.

ARGVMENTVM.

Ascendit quidam in arcem, vt tyrannum occideret, at ipsum quidem non inuenit: filium autem eius quum peremisset, gladium reliquit in corpore. Tyrannus ingressus, ac filium iam conspicatus mortuum, eodem gladio se transfixit. Is qui ascenderat, ac tyranni filium interemerat, tanquam tyrannicida præmium petit.

DECLAMATIO.

QVVM duos tyrannos Iudices vno die peremerim, alterū quidem iam ætate defectū, alterum vero florentem, eoque ad scelerum successionem idoneum, adsum tamen vnicum ob vtrumque præmiū petiturus: idque quum solus omnium qui vnquā fuêre tyrannicidæ, sceleratos duos vno ictu sustulerim atque mactauerim: filium quidem gladio, patrē verò nimio illo quo in filiū ferebatur, affectu. Tyrānus igitur ob ea quę gessit, satis nobis supplicij dedit, quippe qui & viuēs filiū spectauit occisum, & tandem (quod maxime præter omnē spem fuit) ipse sui coactus est tyrannicida fieri. Filius igitur à me peremptus est, inseruiuit autē mihi, etiā mortuus, ad aliā mortē: nam qui viuens iniurias, vnà cum patre fecit, mortuus patrem vt potuit interfecit. Qui tyrānidē ergo sustuli, ego sum: ensisq; qui peregit omnia, meus est, ordinem tantum immutaui cædiū, ac perimendi sceelratos nouaui modū: illum qui fortior erat, & qui vlcisci poterat, amolitus ipse · senē vero soli relinquens gladio. Ego igitur ob ista etiam amplius aliquid a vobis expectabam sperabamq; me præmia pro peremptorum numero suscepturum, vt qui vos non præsentibus tantum malis eripuerim, sed futurorum quoque metu liberauerim, ac certe vobis libertatem præstiterim, nullo hærede scelerum relicto. At interim tot rebus à me præclare editis, in periculum venio, ne à vobis nullo præmio donatus abeam, solusque mercede frauder, quam leges à me seruatæ statuerunt. Hic itaque meus aduersarius, nullo Republ. studio, sicut ait, istud agere videtur, sed eorum cæde commotus, vt in eum qui mortis eis causa fuit vlciscatur. Sed vos iudices auscultate paulisper dum tyrannidis mala (quanquam ipsi probe sciatis) expono: nam & hoc pacto melius beneficij magnitudinem cognoueritis, & magis itē gaudebitis, reputantes quibus estis malis liberati. Neque enim quemadmodum alijs plerisque iam sæpe accidit, ita nos quoque simplicem tyranntdem & vnicā seruitutem sustinuimus: neque vnius domini libidinem pertulimus, sed soli omniū quos vnquā similis presit infelicitas, duos vnius loco tyrannos habuimus, & in duplices miseri iniurias distracti sumus. At moderatior admodū senex erat, & in ira mitior, & ad supplicia segnior, & ad libidines tardior: vtpote ætate iam impetus eius vehementiā cohibente & voluptatum appetitiones refręnante. Et ad causas quidem facinorum inuitus à filio dicebatur impelli, quum ipse non admodum tyrannicus esset, nisi quòd illi parebat: nam in filium (vt iam ostendit) propensus supra modum fuit. Omnia illi filius erat, illi obtemperabat: & iniuste fecit quicquid ille iubebat & puniebat quos ille volebat in omnibus illi morem gerebat, ac denique sub illius tyrānide viuebat, & vltroneus filij cupiditatū satelles erat At iuuenis vero honore ætatis gratia patri cessit, & solo imperij nomine abstinuit: ceterū re ipsa tyrannidis caput ipse fuit. Firmitas quoque ac tutamentū principatus ab illo pendebat, quoniā & quod ex iniurijs prouenit, solus ipse fruebatur. Ille erat qui satellites ducebat, qui custodias regebat, qui subditos ferebat, qui insidiatores terrebat. Ille erat qui ephebos rapuit, qui nuptias temerauit, cui virgines adductæ sunt: & si quæ cędes erant, si qua exilia, pecuniarū expilationes, tormēta, contumeliæ, hæc omnia iuuenis fiebant audacia: nā senex ipse obsequebatur, & comes in malis erat, & tantū filij scelera cōprobabat. Et res quidē nobis intolerabilis facta est: nā quū animi libidines ab imperio sumunt licentiam, nullū iniuriarū finē faciunt. At illud tamen nos vrebat maxime, diuturnā, imò æternā potius futurā hanc seruitutē sciebamus, & tradēdā per successionē Rempublic. populūque alij post aliū domino ac scelerato hæreditatē cessuram. Alijs profecto non paruā spē hæc res facit, quod perpendere possunt, ac secū dicere, at iā cohibebitur, at iā morietur, ac paulo post erimus liberi. De illis vero nihil tale sperabatur, sed iā nunc paratū imperij cernebamus hæredē, quamobrē nec suscipere negociū audebat fortiū quisquā, qui tamē eadē mecū cupiebāt, sed desperabatur oīno libertas, & inexpugnabi-

pugnabilis videbatur tyrānis, cum necesse esset tam multos aggredi. At me nihil ista deterruerunt, neq; perpensa negotij difficultate detrectaui, neq; periculū expaui. Solus quidem, solus aduersus tam fortem ac multiplicem tyrannidem, imò vero non solus, sed cum gladio auxiliari conscendi, consorte etiam tyrannicidij, mortem præ oculis habens, sed propriam tamen cædem communi libertate compensans. Cum in primam ergo custodiam incidissem, ac satellites haud facilè amouissem, obuiū queq; perimens, & quicquid obsisteret conficiens, in ipsum negotij caput ferebar, in ipsum vnicum tyrannidis robur, in ipsam nostrarum calamitatum materiam: & in summa arcis custodia sistens, quum illum conspexissem sese generose defendentem, atque resistētem, vulneribus multis tamen interfeci: ac iam quidem sublata tyrannis erat, facinus confectum erat, atq; exinde protinus omnes liberi. Senex relictus est ille solus, inermis, custodibus exutus, magno illo satellite suo adempto destitutus, nec amplius vlla generosa manu dignus. Ibi ego mecum iudices talia cogitabā: totum negotium meum bene se habet: omnia peracta sunt, omnia strennue perfecta sunt. Quónam ergo iste qui superest plectetur modo? Me siquidem ac dextera mea indignus est: præcipue vero facinore tam splendido ac iuuenili & generoso confecto, cuius gloriam addita hac tam inerte cæde minuerem. Dignum autem quęrere carnificem quempiā oportet, vetum post ærumnam, tum ne & hanc lucrifaciat videat, puniatur, appositum tantum ensem habeat: huic ergo reliqua cōmitto. Hæc vbi statuissem, illinc amolior. Ille verò, sicut ego antè diuinauerā, fecit, ac tyrannum interfecit, fabulæq; meæ supremum actum addidit. Adsum ergo popularem vobis gubernationem adferens: & omnibus securitatem denuncians, ac libertatem feliciter annuncians. Nunc igitur factis meis fruimini. Sceleratis enim (vti videtis) arx vacat, imperat autem nemo, sed & honores tribuere licet, & iudicare, & ex legibus contradicere: atque hæc vobis ex me, atque hoc facinore meo profecta sunt: atque ex illa vna cæde, postquā pater haud amplius viuere potuit. Dignum igitur ob ista censeo, debitum à vobis mihi præmium dari: non quód studiosus lucri sim, aut qui parua magnipendam: neque quód ob mercedem de patria benemereri in animum induxerim, sed quód mea officia cupiam vestro præmio esse comprobata, ne despectus sit, nève inglorius fiat meus conatus, tanquam à vobis mancus, & pręmio iudicetur indignus. At iste cōtradicit, & me pręter æquū ait facere, qui honorari velim, ac præmium referre: non enim esse me tyrannicidam, neque factum à me quicquam secundum legem esse, sed facto meo quiddam ad præmiū petendum deesse. Rogo igitur eū, quid reliquū à me desideras? non volui? non ascendi? non peremi? non liberaui? nū imperat quisquā? num iubet quisquā? nū dominus minatur quisquā? nū maleficorū effugit quisquā? non dixeris. Sed omnia pacis plena, & leges omnes redditæ, & manifesta libertas, & popularis gubernatio firma, & coniugia inuiolata, & pueri extra periculum, & virgines tutæ, & festas agens ferias ob communem fœlicitatē ciuitas. Quis est igitur horum omniū causa? quis illa sustulit, ista præbuit? Etenim si me quisquā est hoc honore dignior, illi hac mercede cedo, ac præmio isthoc abstineo. Sin verô solus ego cuncta peregi, audens, periclitans, adoriens, interimens, puniens, alterum in altero vlciscens: quid mea calumniaris officia? quid ingratū erga me populū facis? At ipsum non occidisti tyrannum: lex autem tyrannicidæ premiū statuit. Interest ergo quicquam, dic mihi, an ipsum perimas, an mortis ei causam præbeas? Ego certè nihil puto, nēpe hoc solum legislator spectauit, libertatem & popularē statum, ac sceleratorū amolitionē, istud honorauit, istud gratia dignum censuit, quod factum à me non esse non queas dicere. Si enim illū occidi, quo occiso iste non potuit viuere, ipse nimirū mactaui. Cędes mea manus illius erat. Ne nimium ergo curiose de mortis modo disputes, neque examines quomodo interijt: sed an amplius non sit, an per me est, quòd amplius ille nō est. Quandoquidem hoc quoque mihi videris excussurus, & sycophantā in benemerentes acturus, si quis non ense, sed lapide, lignóve, aut alio quopiam modo peremisset. Quid verò si tyrannū famē obsessum, ad mortis necessitatem adegissem? etiámne tū requireres meamet manu peractā cædem? alioqui deesse adhuc aliquid mihi ad legē implendā diceres? atque id grauiore supplicio interfecto malefico? Vnum solū examina, istud interroga, in hoc curiosus inquire, quis facinorosorū superest? quis iniuriæ metus imminet? quæ vestigia calamitatum? Sin verò purgata sunt ac pacata omnia: sycophantæ est, modū rerū calumniantē, velle præmio ipsis factis debito fraudare. Ego siquidē hoc quoque in legibus declaratū memini (nisi forsan ob longā seruitutē sim quæ in illis dicūtur oblitus) causas mortis duas esse: siue quis ipse occiderit: seu si quis ipse quidē non occiderit, neque manu rem gesserit, coēgit tamen atque occasionē necis dedit: æqualiter hunc etiā lex plectendū censet, atque admodū quidē iuste: nam præbitā interitus causam nihilo iudicauit ipso facto minorē. ac reliqua iā de modo necis quæstio superuacua est. Illum ergo qui sic occiderit, puniendū tanquā homicidā æquū censeas, absoluiq; nullo pacto velis: qui verò eodē quo ille modo ciuitati benefecerit, indignū benemeriti præmio duces? Neq; enim istud possis dicere, me videlicet id fecisse tantum: bonum autem exitum quendam temere non me id destinante consecutum. Quid ergo pertimuissem amplius, eo qui fortior erat intere-

 empto?

empto? Quid in vulnere gladium reliquissem, nisi id ipsum omnino quod erat futurũ prædiuinassem? Nisi hoc fortasse dixeris, quód qui peremptus est, tyrannus non erat, neque hoc nomen obtinebat, neque multa vos ob id libenter, si necaretur, præmia dedissetis: sed hoc nunquam dices. Ergo interempto tyranno, illi qui causam præbuit non reddes præmium? ô curiositatem, quomodo necatus est curas, quũ libertate fruaris, aut ab eo qui Democratiã restituit, amplius aliquid postulas? Atqui lex (vt dicis) ipsum rerũ caput examinat, media autem omnia valere sinit, neque vltra curiosius inquirit. Quid enim, qui in exiliũ tyrannũ compulisset, non honorem iam tyrannicidæ tulisset? Imó ac valde quidem iuste, nam & ille libertatem pro seruitute prȩstitit. At quod à me factum est, non exiliũ, nec redintegrandæ rebellionis metus, sed omnino perfecta sublatio est, & generis illius vniuersi internicio, ac totius mali radicitus excisio. Ac nunc per deos omnia mihi ab initio in finem vsque (si videtur) excutite, an prætermissum quicquã ad implendam legem fuerit, & an quicquã mihi defuit, quod adesse tyrãnicidæ debuit. Ante omnia igitur animũ adesse generosum decet, atq; Reipub. studiosum, paratumque pericula pro communi commodo subire, ac propria morte multorum salutem redimere: ergo ad id mihi quicquam defuit? An animo fractus sum? an pericula prospiciens, per quæ mihi vadendum erat, detrectaui? non id dixeris. Mane ergo in hoc solo, ac me finge ex eo solo quod volui, atq; isto cõsilio fui, etiã si nihil inde boni prouenisset, tamen ob mentem ipsam assurgẽtem præmium tanquam benemerentem petere, quum tamen ego non potuerim, sed alius me secutus tyrannũ occiderit, absonũ (dic mihi) aut absurdum esset tribuere: maximeq; si dicerem, ô viri, volui, cupiui, aggressus sum, atque animi mei signa dedi: solus honore dignus sum? Quid tum responsurus esses? Nunc veró nõ id dico, sed & ascẽdi et periclitatus sum, atq; innumerabilia priusquam adolescentem peremerim feci. Neque enim rem vsqueadeo facilem esse suspicemini, custodiam superare, ac satellites opprimere, vnumque tot viros auertere. Sed fermè maximum in tyrannicidio, atque ipsum rei caput istud est. Nam ipse quidem tyrannus, non magnum opus est, neque magno negotio conficiendum, neque expugnatu difficile, sed ea potius quæ muniunt ac tuentur tyrannídem, quæ qui vicerit, is omnia peregerit: nam reliquum quidẽ parum est. Siquidem istud ad tyrannum vsque penetrare, nequaquã licuisset mihi, nisi custodum qui eos cingunt, ac satellitum omniũ victori, ac nisi eos omnes prius deuicissem. Nihil amplius adijcio, sed ijs rursus immoror. Custodias superaui, satellites inquam, tyrannum incustoditum, inermem, nudũ reddidi. Ob hæc ne honore tibi dignus videor? an adhuc à me cȩdem postulas? Atqui si cædem etiam quæris, nec istud quidẽ deest. Neque enim incruentus sum, sed perpetraui magnam ac nobilem necem iuuenis florentis atque omnibus metuendi, per quem etiam ille tutus ab insidijs erat, quo solo confidebat, qui multorum loco satellitum suffecit. Quid rum ergo, num prȩmio dignus sum? num tantarum rerum bonore fraudabor? Quid enim si satellitem vnum, si ministrum quempiã tyranni peremissem? quid si seruum honoratiorem? an non magnum etiam hoc tibi videretur, ascendere, atque in media arce, in medijs armis aliquem ex amicis tyranni conficere? Nunc autem etiam illum qui peremptus est considera: filius erat tyrãni, imò tyrannus grauior, ac dominus inclementior, ac tortor crudelior, extortor violentior. Tum quod maximum fuit, hæres omniũ atq; successor postremo qui in longum poterat nostras calamitates extendere. Vis ne hoc me solum fecisse, tyrannum autem ipsum adhuc ereptum fuga viuere? Munus ob ista peto, quid dicitis? non dabitis? Non illum quoque suspexistis? non dominus? non grauis? non intolerandus erat? Nunc veró etiã caput ipsum intelligite. Quod enim iste à me flagitat, id quàm optime fieri potuit, peregi, ac tyrannum alterius nece necaui, non vulgariter, neque vno ictu, quod illi post tot scelera maxime fuit optãdum. Sed dolore multo prius exagitans, & in oculis ostendens misere prostrata, quæ illi fuerant charissima, filium quanquam malum, tamen ætate florentem, ac patri similẽ, sanguine ac tabo plenum. Hæc sunt patrum vulnera, hi legitimorum tyrannicidarum gladij. Hæc tyrannis crudelibus digna mors, hoc supplicium sceleribus tantis debitum. Nã illico mori, illico nescire, nullum tale spectaculum cernere, nihil habet tyrãnica pœna dignum. Non enim ignorabam (te appello) non inquã ignorabã, imò nec alius quisquam quantum ille erga filium gerebat affectum, & quód post illum viuere ne paululum quidẽ dignaretur. Atque omnes fortasse patres sunt in filios eiusmodi, At hic certè aliquid supra cæteros habebat, idque merito, quippe qui illum solum videbat ducẽ seruatoremque tyrannidis, solumque pericula patris præoccupantem, ac firmitatem imperio præstantem. Vnde etiam quãquam non ob amorem, at ob desperationem saltem statim illum sciebam moriturum, quũ cogitaret inutilem sibi vitam futuram, securitate quam illi filius præbebat ablata. Omnibus igitur illum simul circũsepsi, natura, dolore, desperatione, terrore, ac temporum etiam futurorum metu. His in illum commilitonibus vsus sum, & ad vltimum illud consilium coëgi. Interijt nobis orbus, afflictus, dolens, lachrymans, luctum lugens, breuem quidem, sed qui patri sufficiat, & quod grauissimum est, ipse à seipso, quod mortis genus omnium est miserrimum, multoque acerbius quàm si inferatur ab alio.

Vbi

Vbi mihi gladius est? num quis illum agnoscat alius? num cuiusquam alterius telum est? Quis illum in arcem duxit? ante tyrannũ quis visus est? quis illum tyranno misit? O ensis mecum cõmunicans, rerũ à me bene gestarũ successor, post tot discrimina, post tot mortes despicimur, & indigni præmio videmur. Si enim ob istud solum hunc a vobis honorem peterem, si dicerem: ô viri, tyranno mortem cupienti, ac tum inermi forte deprehẽso, meus iste subseruiuit gladius, atque operam suam ad consequendã libertatẽ cõmodauit omnibus, honore ac præmio indignũ putassetis? dominũ tam popularis rei non remunerassetis? non inter benefactores inscripsissetis? nõ inter sacra gladium ipsum reposuissetis? non secundũ Deum illum coluissetis? Nunc mecũ cogitate, qualia tyrannum ipsum ante mortẽ & fecisse, & dixisse sit verisimile, quum filium perimerẽ, ac vulneribus multis in parte corporis conspicua perfoderem, quo videlicet genitor vreretur, atque aspectu primo stupesceret, miserabiliter exclamauit, atque inclamauit patrem, non vt auxiliator esset aut cõmilito, quippe qui iam senex erat atque inualidus, sed domesticorum malorũ spectator. Ego illinc digredior, totius quidem tragœdiæ autor. Reliqui verò histrioni cadauer, & scenam, & ensem, ac cętera quæ fabulæ supererant. At ille quum adesset, ac videret filiũ quem habebat vnicũ, vix respirantem, lacerum ac morte plenum, vulnera quoque illa densa, ac multa, & letalia gerentẽ, sic exclamauit: O nate, sublati sumus, interẽpti sumus, tyranni cæsi sumus: vbi iste interfector est? ad quid mihi parcit? cui me reseruat malo per te iam fili præmortuũ? nisi me forte vtpote senẽ contemnit, & lente me perimere decreuit: ac mortẽ mihi producit, vt necẽ mihi faciat longiorem. Et simul ista dicens, ensem quærebat: ipse autẽ erat inermis, vt qui omnẽ in filio spẽ reposuerat. At ne is quidem defuit, iamdudum enim à me ante præparatus erat, atque ad facinus futurũ relictus. Ergo ex corpore euellens, & ex vulnere gladiũ eximens, iamdudum me occidisti, peremisti, nunc verò mihi finẽ facito. O ensis, inquit, patri lugenti consolator veni, atq. infelicẽ senis manũ adiuua, iugula tyrannum, perime, ac luctu solue. Vtinã in te prior incidissem, vtinã ordinem cædis incœpissem, cecidissem quidem, at vt tyrannus tantum, & vltorẽ sperans, nunc verò vt orbus, nunc verò vt etiam carnifice egens. Et hæc simul dicens, vulnus intulit tremulus, impotens, cupiens quidem, inualidus tamen ad facinoris ministerium. Quot sunt ista supplicia? quot vulnera? quot mortes? quot tyránicidia? quot præmia? Et tandem vidistis omnes iacentem iuuenem, opus neque paruum, neque facile, senem verò illi circumfusum, cruorẽ vtriusque inhærentem, atque iam libertatis, & victorię parentem libitinam, & nostri ensis operam? ensem verò ipsum inter vtrunque monstratum, declarantem quàm non indignus domino sit, testantemque quòd mihi sit fideliter obsecutus. Hoc si ego fecissem, obscurius fuisset, nũc vero redditur ipsa nouitate splendidius. Qui tyrannidem ergo omnẽ sustuli, ego sum: opus autem in multos distributum est, quemadmodum in fabula. Atque egi primas quidem partes ego, secundas vero filius, tertias tyrãnus ipse, ensis autem subseruiuit omnibus.

DECLAMATIO
THOMÆ MORI, LV-
cianicæ respondens.

NON putauerã Iudices, ei, qui (id quod ego nunc facio) publicam causam suscepisset agendã, opus fore, vt cur id facere instituerit, rationẽ reddat: Neque enim vllum fore periculũ, ne id malicia potius aggressus, quàm pietate videatur, quum hoc certissimum præbeat magnæ integritatis argumentum, quòd aliorũ omnium commodis elegerit suo priuato labore consulere. Quod quanquã omnes istiusmodi causarum patronos meritò posse existimem ab omni calumniæ suspicione defendere, me tamen omniũ meritissime, qui vt omnibus prosim, non solum hunc mihi laborem desumpsi, sed inimicitias etiam cum eo viro contraxi, qui se tyrannos quoque iactat occidisse. Sed quoniã nihil tam rectẽ cœptum esse video, quod non improborũ vellicet ac deprauet iniquitas, & quosdã iam nunc mussitantes audio, qui istius oratione persuasi, hoc meum officium in peiorẽ partẽ rapiunt: statui Iudices vobis huius actionis meæ causas exponere, ne quis industriæ meæ malignus interpres eam dolori, odio, vel inuidiæ conetur ascribere. Ac primum, quid est cur tyráni mortem dolere puter, nã id iste mihi nuper obiecit, probationẽ verò nullã attulit, dixisse tantũ contentus, & credi sibi sine argumento, sine teste postulat. imò, inquit, nisi doleres, nisi tyranni mortẽ vlcisci cuperes, mecũ nõ contenderes. Ergo eo solo lugere me tyráni mortem probas, quòd tibi ob eius necẽ, præmiũ iniuste petẽti, ego me iuste opposui? Vis videre quàm nihil dicis? Si te tyrãnum occidisse probes, ego tecum litigare, nec si velim possem, nec si possem velim. Nunc verò quid aliud cõtra dicturus sum, quàm quòd illum non occidisti? Si tu interfecisses, nihil quererer, imò laudarem, admirarer, ac præmium primus decernerem: nũc verò ideo tibi contradico, ideo tibi honorem denego, ideo aduersor, ideo queror, quia tyrannũ non occidisti. Num igitur occisum protinus dolere videor? Ostendisse potius iudices debuit, me tyranno fuisse vel sanguine coniunctum, vel affinitate propinquũ, vel beneficijs deuinctum, vel scelerum cõmunione fœderatum. At istorum quicquam ne fingere quidem

potuit:

potuit: ergo si neque cognatus illi, neque affinis fui, si mea opera nunquam in cuiusquã iniuriam vsus est, si ab illo beneficij nihil in me collatum est, si me acerba seruitute cum cæteris simul oppressit, si me illius interitus libertati vobiscum vnâ restituit, quid causæ est vt illius mortẽ meæ salutis ac libertatis auspicium doleam? At odij certè tantundem causæ est. Nam quid egit quod odium in illum prouocaret meum? Primo tyranni filium interfecit: postea verò tyranno sibi manus inferente, iste præmium tanquã tyrannicida petijt quorum alterũ, puta quòd iuuenẽ peremit, quanquam idipsum parum consulte, parumque ex communi cõmodo fecerat, nisi dij nobis fuissent propitij, fecit ille tamen animo (quantum ego certe suspicor) non malo. Alterum vero, nempe quòd præmium postulat quum nõ meruerit, vt nunc sunt hominũ ingenia, non miror, & ignosco certe, modo possit auferre. Neutrum istorum odium in illum meum concitat. Extra hæc nihil vnquam fecit, quod ad me vllo modo pertineat: ergo tam iniquus sim, vt hominem vix tandẽ satis aut de facie, aut fama notũ, qui me nec re offenderat, nec verbo læserat, gratis odio persequerer? Restat inuidiæ diluenda suspicio, quæ talis est, vt nullo malo carere velim libentius. Nam quũ omnia vitia sint suapte natura perniciosa, nullum tamen est liuore pestilentius: quodque pectus, cui semel insederit grauioribus tormentis exagitet. Nempe alterius fortunâ, suum infortunium ducere, secundis aliorum rebus æstuare, alienis laudibus vri, aliena felicitate torqueri, an non summa miseria, non extrema dementia est? Itaque si à quoquam alio vitio Iudices absum, ab hoc certe longissime absum. Cuius vnquam fortunas impetij? Cuius res bene gestas eleuaui? Cuius laudibus vnquam detraxi? Cuius famam labe respersi? Certè ab huius vitij suspicione si me mediocris ista fortuna mea non asserit, quæ nõ tam inops est, vt aliorũ opibus ac præmijs inuideam: si me anteacta vita non vindicat, quæ non vsqueadeo est rerum bene gestarum indiga, vt aliena debeam laude tabescere: At ipsa me Hercle causa prorsus absoluit: quæ talis est, vt potius omnium veniam, quàm cuiusquam merearur inuidiam. Quæso iudices, quod tandem odij signum, quod inuidiæ documentum præ me fero? Non prouoco, nõ irascor, non accuso, vrbẽ taurum in ius vocatam ab illo defendo. Sed quur sedẽtibus ergo cæteris, ac tacentibus vniuersis, atque in his multis & clarissimis viris, & autoritate præstãtibus, & multo ad dicendum instructioribus, ego potissimum surgo, & petenti præmia cõtradico? Illi ipsi profectu quin mecum sentiant non dubito: & quin ex his pleraque sint, qui hoc ipsum officium, nisi ego iam suscepissem, libenter fuerint obituri: neq; tamen ideo culpandus sum, quòd me pro patria primus obtulerim. Quicquid est, alieni silentij causas non debeo: me certe ad dicẽdum cùm Reipublicæ causa, tum deorum immortalium respectus incitabat: nempe quum viderem satis tenues ęrarij nostri prouẽtus, & præseurem pecuniam nimis exiguam, tum instare multas necessarij sumptus occasiones, nõ ferebã vti ciuitas hoc insuper nõ necessario sumptu mulctaretur. Tyrannicidij præmiũ quantũ sit non ignoratis, ac merito quidẽ: quod enim pretium satis grande sit, quo agri, foci, fortunæ, liberi, coniuges, salus, ac libertas omnium, postremo ipsæ deorum aræ atque templa redimuntur? Quod quo maius atque vrbi onerosius est, eo magis à nobis prospiciendũ est ne temere collocetur. Satis Iudices, satis impensæ ac sumptus imminet, satis effundendum est, vt ærarium nostrum tam profunde, nõ iste etiam cui nihil debemus, exhauriat. Præterea quum hoc tyrannicidium sola deorũ clementia prouenerit, quo toties inclamati calamitatũ tandem nostrarum miserti, crudelissimi nos iugo tyranni soluere, ac libertati reddere voluerũt, non ferẽ dum putaui vt ciuitas honorem gratiamque dijs merentibus ablatam, homini non merẽti tribueret. Totum autẽ hoc negocij fortunæ deorumque benignitati deberi, huic nihil gratiæ, apertissimis argumentis docebo: quod dum facio, quæso iudices diligenter attendite. Tria sunt quorum iste quodlibet sufficere sibi ad hunc honorem consequendum putat, vel quôd tyranni peremit filiũ, vel quòd tyrannũ tentauit occidere, vel quòd pater filij nece cõmotus, ense quem iste reliquerat, mortem sibi consciuit. Ergo illius adolescentis cędes tyrannicidium videtur? Quid ni? nẽpe & ille (inquit) tyrannus erat. Quis id credat iudices, vrbem vnã duobus suffecisse tyrannis? duos tyrannos inuicem concordes eadẽ incoluisse mœnia? vnius vrbis ambitu potuisse contineri, quorũ alteturri vix vel orbis vniuersus suffecerit? Quisquis id credendum duxerit, is mihi parum videtur tyrannicam considerare naturam: nam legitimæ quoque potestates, ac non solum legibus gubernantes, sed etiam legibus obtemperantes, ac tyrannide tanto interuallo mitiores, ambitione tamẽ ita vincontur, vt nec vel intimorum amicorum vitæ parcant, potiusquam eos habeant imperij sui consortes. Quis tyrannum credat natura ferum ac violẽtum, imperij sui, cuius ardore hominum leges proruerit, deorum contempserit, vitam neglexerit, socium quenquã admittere? Quin brutorum quoque pleraque fermẽ, quę (quod tyrannorum proprium est) rapto viuunt, quibus solius pabuli cura impressit aliquã tyrannicæ naturæ vestigia in proprios fœtus sęuiũt, potiusquam socios illos venationis accipiant. Et hominem tyrannum putamus, quem fastus inflat, ambitio stimulat, cupiditas vrget, gloria sollicitat, suam cum quoquam posse cõmunicare tyrannidem? At iste non solum duos tyrannos facit, verumetiã adolescentẽ plusquam

tyrannum

tyrannum vult videri: nam ciuibus atroces (inquit) iniurias fecit, cæde, rapina, stupro, omnibus denique scelerum formis insignis. Nomine quidem abstinuit, cæterum re ipsa tyrannidis caput erat, ac parente plus potuit, eum vt volebat rexit. At longè contra se res habet iudices: nimirum impotens semper ac formidolosa res tyrannis est. Neque filius profectò patrem tulisset si posset, neque filio tantû permisisset pater vt posset. Nemo tyrannis est hęrede suspectior, qui eo maiorem parenti metum incutit, quo magis ferocem eius indolem ac tyrannicos mores expresserit. Continebat ergo filij sui cupiditates, atq; adolescenti stringebat potius quàm laxabat habenas, ne viribus nimium inualescens iuuenis, imperij auidus, atque opibus insolens, nec sibi iam imperans, tandem ne parenti quidê parceret, quum iam Saturno superi Iouem præferrent. Nam si iniurias interdum fecit, quid aliud quàm se parenti satellitem præbuit? ex quibus quotusquisque est, qui non grassetur, nuptias violet, domos côpilet, phana dispoliet, obuios cędat, atque optimum quenque trucidet? Sed quoniam vnus est, cuius potentia atque vmbra freti, tam scelerata grassantur audacia, pœnas alioqui facinorum suorû vel illi, vel publicis legibus daturi, ipsi quidem latrones, homicidæ, fures, adulteri: solus autem vnus ille scelerum princeps, sub cuius nomine omnes impune delitescunt, tyrannus est. At ille adolescens, si quando patrabat aliquid atrocius, patrem semper sic imperasse dicebat, neque ego quin imperarit dubito. Nam filius quanquam ea indole fuit, vt parentem aliquando videretur (si ad tantam peruenisset ætatem) flagitijs ac sceleribus æquaturus, tamen in hac adolescentia, præ illius crudelitate ac sæuitia, quibus iam à puero semper assuetus insenuerat, rudis adhuc miles, ac vix tyro fuit, neque ferè magnum quicquam nisi à patre iussus atque edoctus agebat. Sed siue non nisi iussus illa faciebat, siue ipse etiam iniussus audebat, tamen quum tanquam iussus egerit, quum neque tyranni nomen vsurparit, neque se pro tyranno gesserit, sed patri se parêre significarit, & ausorum suorum causas in illum retulerit, quum alium se potentiorem esse confessus sit, cuius viribus fideret, à quo omnis eius penderet impunitas: furê si velis, aut sacrilegum, vel si quod aliud nomen mauis, appelles: at is profectò non est, in quo fieri tyrannicidium potest. Quòd si illum omnia solum potuisse, ac te ipsa tyrannum fuisse concedas, & (quod paulò antè iactabas) illico eius morte liberam fuisse rempublicam, fingamus obsecro adhuc parentem viuere, sed non fugatum tamen, quod nescio cur ipse finxisti, quippe quem nec ipse fugaueras, nec cur ei fugiendum esset effeceras. Filio enim tantum per insidias adempto, reliquis viribus integris, non video cur patri magis desperandum, aut fugiendum fuerit, quàm si aut filius ei natus non fuisset, aut peste correptus obijsset. Patrem ergo fingamus (vt dixi) viuentem, ac filio quidem vnico orbatum, sed satellitum tamen caterua cinctum, cædem filij lachrymâtem: sed interfectori minantem, atque omnia suppliciorum genera destinantem, in suorum vultu tristi quidem, sed tamen truci procurrere, & prolato quem tu reliquisti gladio, ingentia polliceri præmia, si quis eius ensis dominum prodiderit: hic tu foro iam ab illo, atque eius satellitibus occupato, & in caput tuum quæstione iam haberi cœpta, in publicû fortis tyrannicida procurre, & in medios globos irruens tyrannum te occidisse proclamita, libertatem omnibus denuncia, ac Tyrannicidij præmiû postula. Quid fugis? Quid latebras quæris? Quid tyrannicida metuis? An non libera est Respublica? An non tyrânus occisus est? Neque ergo is quem peremisti tyrannus erat, sed quidam potius tyranni satelles: neque eius morte ciuitas libertati restituta est, quod solû paulo antè dicebas huius legis spectasse latorê. At hęredê (inquit) occidi. Quid mihi hæredes nominat? Quid in tyrannide leges memorat? Legum ista nomina sunt. Iuris est ista successio. An Piratæ filiû si demortui patris locum impleuerit, hęredem quisquam dixerit? Intestatus semper tyrannus moritur, quippe legibus ab illo captiuis, quæ sole ratum facere testamentum possunt. Proinde qui defuncti locum tyranni subit, hæres non est, sed nouus tyrannus. Non enim succedit, sed inuadit. At isti nunc paruissemus. Istud quî constat? Ego contrà tyranno mortuo populû illico liberum esse dico. Alioqui frustra lex tyrânicidæ præmiû statuit, si alterius morte in alterius potestatê recidimus. Sed longe secus iudices, defuncto enim quolibet casu Tyranno, populus iam tum liber dum amici luctu occupâtur, dum stupêt eius morte satellites, illico sese in libertatê asseruisset: neq; plus filius aduersus populi vires tû valuisset, quàm nunc potest quisquá, vel ex amicis tyranni potentissimus, aut genere quisquis ei fuit post filium proximus: ad quê, si successionis nomen atque hæreditatis audiendû est, tam nunc tyrannis pertinet, quâm ad filium pertinuisset. Qui satellitem igitur, qui amicum, qui cognatum, qui filiû tyrâni peremerit, frustra Tyrannicidium iactauerit. Tyrannus ipse solus est, cuius necem tanto præmio Respu. mercatur. Sed volui (inquit) pertêtaui, periclitatus sum, quod negari ne posit, filio tyranni perempto, spe futuræ tyrannidis extincta, præclarû animi mei documentû reliqui, vel hoc solû sufficere mihi ad hunc honorê puto. Hic vide obsecro quàm nihil malæuolè, quàm simpliciter agam tecû omnia, quâm ex re tua totû hoc negociû minimè suspiciosus interpreter. Nam si alius hanc ageret causam, nec tamê ex inimicis tuis, sed ex acrioribus istis actoribus quispiá qui locos omnes excutiût, & suspicionibus vrgêt, ac

molesta

moleste nimium premunt, sic Hercules hunc tractaret locum, vt te nec id tentasse vnquam, nec destinasse contenderet. Quôd si tu vociferareris mirari te quenquã tam insigni esse impudentia, vt talia dicere occiso in ipso conatu tyranni filio audeat, hic ille protinus quasi fieri non potuerit (inquit) vt non patriam liberaturus, quod non præstitisti, non Tyránum occisurus, quem non attigisti: sed ipsum potius iuuenem quem trucidasti perempturus, ascenderis illatam tibi priuatim aliquam vlturus ac retaliaturus iniuriam. Hic si instaret, vrgeret, premeret, ac certas aliquas probationes illius animi tui ac propositi flagitaret, vides (vt opinor) in quantas trahereris angustias. Sed ego tecum hoc pacto non agam, quippe qui in rebus (cuiusmodi ista est) vehementer obscuris, assueui semper in meliorem partem esse procliuior. Permitto itaque tibi, vt ista fecisse animo in Remp. propenso videaris. Voluisti ergo, ac tentasti prorsus auferre Tyrannidem. Hoccine tibi videtur isto præmio compensandum? Primum quod voluisti, quis non videt quàm sit exiguum? Nam hac ratione omnes tyrannicidij præmium peteremus. Quis enim tam frigido in Rempub. animo fuerit, vt Tyrannum crudelissimum non libenter auferre voluerit? Tentando verò quid aliud declarasti, quàm quôd esse Tyrannicida voluisti? Quôd te prȩterea periculis exposuisti, an id præmium meruerit vllum, postea videbimus: quod autem istud non meruerit, spero vobis iudices esse vel sola legis recitatione perspicuum. Quæ quum præmium nisi Tyrannicidæ nõ statuat, qui verô Tyrannum nõ ceciderit, esse Tyrannicida non possit: quantumlibet quispiã tentauerit, quantiscunque sese periculis exposuerit, frustra Tyrannicidij præmium, nisi cæso Tyráno petierit. Nam ei qui dum conatur occidere, in exilium cõpulerit, præmiũ quidem: sed neque tantum, neque tanquam Tyrannicidæ decernã. Etenim si morbo quopiã laborans denunciem, quicunque me sanauerit, ei recuperata valetudine, tria me talenta daturũ, veniat aliquis spe mercedis inductus, qui mei curam suscipiat: deinde medicamentis quibusdam adhibitis, vbi frustra se conari senserit, artem suam morbo victam confessus, me iam deploratum relinquat: aliqua tamen molestiæ parte leuatũ, sanitatis illi mercedẽ, quia non sanauit, non debeo: rursus quia profuit, inanem prorsus à me dimittere haud æquum est. At si post mille pharmaca, nihilo tamẽ melius habentem destituat: prȩmij nihil meretur, qui nihil iuuit: gratiæ verò tantundẽ fere, qui quod mederi tentauit, sui gratia, non mei fecit. Quòd si insigniter Medicæ artis ignarus, rem tamen aggredi fuerit ausus, atque aliquãtisper misere venenis adfectum postea dimittat: quum iam non modo nihil opis tulit, sed plurimum doloris addidit: etiam si sese gratis obtulerit: vtrum amore dignus est, quòd me suo labore tamdiu nulla præmij spe tam officiosè vexauit? an summo potius odio, quôd temerè sese meo periculo ei negocio cuius erat imperitus immiscuit? Huic rei Iudices haud multũ mihi videtur præsens causa dissimilis. Lex enim Tyrannicidã conducere vehementer alicunde studet, eique præmiũ certum Tyranno cæso, pollicetur. Sed Tyrannicidã quũ dicit Iudices, hominem quærit artificem: non manu tantum fortem, sed pectore quoq; multo magis valentẽ, consilio potius quàm viribus præstantem: cui insidias tendere, laqueos abscondere, occasiones captare nouerit. Ergo hanc prouinciã si quis huiusmodi susceperit, qui Tyrannum ipsum arte, & insidijs adoriatur, adorsum opprimat, oppressum interimat: nec re cœpta semel nisi perfecta desistat: hic Tyrannicidij prȩmiũ audacter postulet. Sin id quidem non potuerit, quod autem proximum est, & confine, fecerit: Tyrannum videlicet vel in exiliũ abegerit, vel ad deditionem condonata vita coegerit, vel ad deponendam Tyrannidem certa conditione compulerit: hunc ego præmio dignum, neq; nullo quidem neque tamen Tyrannicidæ iudico. At si quis manu potens, mentis inops, illarum penitus ignarus artium, quibus instructũ esse Tyrannicidam oportet, qui rem viribus egere tantũ, ac non consilio putet, qui denique Aiaci multo sit, quam Vlyssi similior: Sed adiaci tamen iam abiudicatis armis insanienti, armenta hominum loco trucidanti: Si huiusmodi, inquã, quispiam rem tantam conficiendam sibi desumpserit: tum nec insidias collocans, nec tẽpus eligens, nec occasionẽ expectans: impetu quodam proruat, nec ab ipso tamen Tyranno incipiat, sed in satellites eius insiliat, dato interim illi sibi cauendi loco: Tum subducto Tyranno, re temere cœpta, stulte gesta, per ignauiã relicta, ac penitus infecta, sola sibi fuga, abiecto etiã gladio consulat: Postea vero vel defuncto, vel interfecto Tyranno, in publicũ prodeat; præmium tanquã Tyrannicida postulet· atque huiusmodi vtatur oratione: Volui Iudices, ausus sum, tẽtaui, periclitatus sum: Vtrũ Iudices illi Tyrannicidij præmium decerneretis, quia Tyrannum tentauit occidere? an malam potius gratiam haberetis, ac dignũ etiam supplicio duceretis, quod sua temeritate non se solũ frustra periculis obiecerat, sed vrbem etiã vniuersam in summum discrimen vnã præcipitauerat: vtpote qui Tyrannũ stulte irritando fecerit & ciuibus infestiorem, & aduersus insidias cautiorem? Videtis ergo Iudices quemadmodum id quod istè vel solum satis esse confidebat, vsqueadeo nihil adiuuat, vt etiam nonnihil officiat. Quamobrẽ si neq; is, quem peremit, Tyrannus fuit: nec satis Tyranni filium occidisse fuit: tentasse verò temerè, plus quâm frustra fuit reliquum est, vt vltimum illud. Tyrãni videlicet ipsius mortem, excutiamus: quam iste sibi nos debere disputat. Hoc

tat. Hoc totius negocij caput est, hoc si vobis iste persuaserit, causę nihil est quin vicerit Cōtraq; si ego hanc partem vicero, atq; sacrā hāc, quod aiunt, anchorā illi præcidero, nónne illico necesse est fluctuet, ac naufragio pereat? Idcirco Iudices hic etiam, atque etiam obsecro: vt quàm maximè sitis attenti, dum Tyrāni cædem doceo, ex qua tota ista pendet controuersia, nihil ad istum quicquam pertinere. Totum ergo hunc locum Iudices sic ab isto tractatum esse meministis, vt qui vobis persuadere cuperet vt crederetis eum iam tum quum filiū perimeret, parentem, quod postea fecit, præscisse facturū. Sciebā, inquit, satis esse filium occidere, sciebam patrē ilico sese post mortem filij perēpturum. Imò sciebas certè, quum sic hanc causam ageres, opus esse tibi vt illa præscisse videreris. Alioqui frustra te præmium Tyrannicidij petiturum, si neque ipse Tyrannum peremisses, neque id saltem fecisses, vnde illi scires exitium imminere. Eam ob rem Iudices exitum eius facti tā certum videri voluit, vt nobis etiā audientibus dixerit, ob id ipsum sese à Tyranno manum abstinuisse, eumque sibi ipsi pariter, & istius gladio reliquisse, quem alioqui, vt ait, facilè potuisset occidere, fecissetq;, nisi de exitu securus scilicet, tunc de industria pepercisset, vt paulo post miserius interiret. Hic igitur quid faciam? quo me potissimum vertam? vnde argumenta conquiram, quibus hunc probē nō esse rerū futurum præscium? Quin illū percontemur potius, ac rationes aliquas exigamus, quibus ille nobis fidē rei tam longè supra fidē faciat, vnde hanc tam mirabilē diuinandi peritiā nactus sit, vtrùmne homine quopiam docente didicerit, an numine potius inspirante cōceperit. Dic igitur nobis Tiresia, quonā probamento facies, vti constet comprehensam esse tibi rerum futurarum scientiam? defossum alicubi thesaurum effode, cogitationes nostras euolue, abstrusum aliquid, atque occultatum erue, quod miremur omnes: nempe eiusdem artis esse puto, & quæ præsentia latent edicere, & quæ sunt futura prędicere. Aut si tu futuris duntaxat vales, aliqua nunc edissere aliquot post hoc annis, aut si libet, seculis potius euentura: quæ quum ex tuo præscripto ceciderint omnia, tum demum redito, & futura te præscisse dicito. Interim profectò ægre, quantum suspicor, obtinebis: quod te nesciente fiebat, id præscisse credaris antequam fieret. Quod si tum quum filiū interimeres, ignorabas patrem sese, quod postea fecit, occisurū: cur tu nūc eius cædis præmium postulas, quam nisi velis impudenter esse mendax, fateare necesse est, te ignorante, atq; adeo ne cogitante quidem, perpetratam esse? Sed ideo se fortasse pmat huius etiam necis autorem: quoniam illa cædes quam fecit, istius quoque, tametsi præter spem, causa tamen aliquomodo fuit. Qua in re vos longe alia Iudices opinor esse sententia. Neque enim si Tyrannum casu quisquam aut mente captus occidisset, ei Tyrannicidij præmium decernetis. Quid ita? Nempe quòd inscius vterq;, atq; imprudens occidisset, quanquam istius causa est aliquanto, vt mihi videtur, inferior. Nam si alteruter illorum præmium peteret, tametsi peteret qui peremisset ignarus, atque ideo frustra peteret, peteret tamen qui peremisset: nūc vero, & isto nesciente, & non ab ipso peremptus est. At nihil ego, inquit, neque casu, neq; imprudens feci: sed filium consultò trucidaui, atque ita patri volens ac prudens mortis causam præbui: qui, ni ego filium occidissem, adhuc tyrannus viueret. Age accedam etiā propius. Si tu Tyrannum aggressus vt perimeres: deinde victus ab eo, proiecto etiam gladio, fugeres, atque is equo te persequutus, equo collapso, præceps in gladium tuum tam oportune caderet, vt eodem transfigeretur: an non hic posses eadem omnia dicere, voluisse te videlicet, ac volentem aggressum esse: volentem igitur prudentemque causas ei mortis attulisse: nam nisi tu illum fuisses adortus, ille non fuisset occisus. Sed nonne vides, vt eadem opera, vel magis fuga tua gloriari liceat, & ignauiæ tuæ præmiū petere? Nam nisi tu fugisses, ille non cecidisset: nisi tu gladium turpiter abiecisses, nec transfixus ille fuisset. Postremo hac ratione ignauos etiam Tyrānicidas esse liceat. Quēadmodū licet volēs adortus esses vt interimeres, tamē postquam re infecta fugisses, quod postea factum esset, tuum non iudicaretur, licet id factum non fuisset, nisi tu aliquid ante fecisses. Ita etiam si Tyrannum perempturus ascendisti, filiumque, dum patrem quæris, occidisti: tamen cum pergere ac perficere quod incœperas, vel timore non ausus sis, vel negligentia nolueris, vel casu non potueris: sed re prorsus infecta redieris, quicquid inde postea te inscio, atq; insperante prouenerit, id à te profectū esse ne dixeris. Siquidē quicquid tuum dici potest, ibi desijt, vbi tu destitisti. At nec istud fortassis ei quod ipse fecit simile esse concedet. Sed mihi hoc pacto rursus opponet. Is quem tu proponis, nō ea mente Tyrannum aggressus est, vt se postea victo ac fugiente, ille victor dum persequeretur, occumberet. Ideoque quod non proposuit, merito suum vocare nō potest. At ego eo proposito peremi filiū: vt pater sese dolore cōmotus occideret: atque id facturum animo meo percepi. Videtis Iudices, vt nobis illa diuinatione sua rursus occurrit? Quærimus igitur ab eo, quonam pacto præsenserit, præsciueritne? an coniecerit? Si se præsciuisse respondeat, neminem credo ei crediturum. Sin coniecisse, interim nescisse se fatetur: sed opinatū esse tātum, hoc est, dubitasse, incertum fuisse: postremo quid aliud quā ignorasse? Sed videamus tamē quibus signis, quàm perspicuis argumētis, rem tam inopinabilem ita collegerit euenturā, vt quod alius nemo sperare potuisset, id ille sibi

tanquam certum, atq; inopinabile proposuerit. Noueram, inquit, quàm misere deperibat filium. Itane id tandem adeo te certum ac securum reddidit, vt necem eius nō tanquā fortuitam, sed necessario futurā destinares? Scio iudices, haud mediocres illos affectus esse quos erga liberos parentum pectoribus inseuit natura, neque tamen aut tantos, aut cuiquā tam exploratos crediderim: vt promittere sibi ac spondere audeat, id quod iste se fecisse narrat, interempto filio patrē vltroneum ei comitem futurum. Nam quotusquisq; ex his, quorū filij, & amici, & charissimi quotidie vel morbo cadunt, vel dolo pereūt, vel bello occumbunt, vel casu intereunt, vsqueadeo mœrore consternatur, vt sibi mortem sua sponte consciscat? Sed amori, inquit, etiā desperatio, non minor occasio desiderandæ mortis accessit. Quamobrem obsecro, an tu quum filium peremeres, reliquos vna satellites omnes occidisti? non dicis, opinor, stragem te tantā fecisse. Cæteros igitur adhuc retinebat: opum satis, virū satis habebat. Quapropter vno adēpto, quum tot adhuc essent incolumes, quorū omnium interesset maxime hunc incolumem esse, qui rei vsqueadeo desperandum fuit, vt non ab vrbe, sed ex orbe festinandū fuerit? An vsquam gentium viuere quenquam hodie suspicemur, qui id fecisset, quod Tyrannus iste fecit? Quid de alijs quærimus? quin te potius interrogemus, quē verisimile est de te coiecturam hanc fecisse, & Tyrannum ex animo tuo spectasse. Si tibi ergo filius perimeretur, atque insuper imminere videretur nonnullū, & fortunæ simul, & vitæ periculū: num potius elegeres te comitē filio dare, quàm mortem illius vlcisci? An temet ipse ne ab alijs occidereris, occideres? Certe, vt pro te quoq; respondeamus, non faceres. Quomodo ergo in mentem tibi venire potuit: vt quod nec alij fecerunt, nec quisquā fecisset, nec tute facturus esses, id Tyrānum cogitares facturū? At planè, inquit, cogitabam: alioqui cur ibi gladium meum reliquissem? Rectè nimirū ignauiæ tuæ nos admones. Nam cum hoc dicit iudices: nonne id vobis videtur dicere, præsensi certè: alioqui cur inde fugissem? quid enim aliud est alioqui gladium ibi reliquissem, quam alioqui cur inde abiecto gladio turpiter me in pedes dedissem? Nam quid opus fuit gladium Tyrāno relinquere? Ne deesset ei scilicet, quo periret? Itāne qui omnium gladios timet, ipse gladio caret? Qui quicquid habet, gladio peperit, gladio possidet, gladio tuetur, ei gladius vnquam abfuerit? O nouum prodigium Iudices, Tyrannus sine gladio. Neque illi gladius defuit, nec iste gladium ei reliquit, sed abiecit: nec futurum quod euenit, vel leuissima coniectura præuidit. Sed posteaquam in arcem temere (nescio quomodo) perrepsisset, atque ibi adolescentem (vt est iuuenta semper incautior) solum, securum, ac nihil minus expectantem, de improuiso adortus oppressisset: ac potuisset fortasse progressus altius eadem opera Tyrānum sustulisse: ilico hominem timor inuasit, metuentē ne voce vel gemitu morientis audito, iam tum proditus cōcurrentibus Tyranni satellitibus, caperetur. Iam ante oculos eius obuersabantur vincula, carcer, tormenta, ac mortes mille, mille supplicia: quorum imaginatione vana perterritus, iam strepitū omnem, omnem sonitum, ac postremo suā ipsius vmbram expauescens: tam nunc repente timidus, quā ante temerarius, ex arce se proripuit: nec secum gladiū saltem tollere ausus est: seu ne esset fuga tardior, seu ne cum ense deprehensus, insidiatus fuisse Tyranno diceretur: quo nunc perempto recurrit insolens, & tanq̃ ipse occiderit, Tyrannicidij præmium postulat. Age ergo Tyrannum ipsum non quæro an peremeris: hoc tantum quæro, an peremisse potueris. Si non potueris: ergo occasionem non expectasti, locum idoneum non elegisti, tempus opportunum non captasti: sed temere, sine consilio, sine ratione, præceps īncœpisti, quod perficere non valuisti. Nec illum ergo te iactes occidisse, quem te fateris nec potuisse. Sin potueris: magnæ profecto vel inertiæ, vel ignauiæ fuit, quod nō feceris. Imò, inquit, potui: sed de industria supersedi. Satis iam feceram, filium occideram: patrem dolori suo, & gladio meo reliqui, quo cū sese perempturum præuidi. O inuerecundum, si ista mētiris. O insanum, si non mentiris. Si iam incredibilia finxisti, miramur impudentiam: si tam absurde cogitasti, miramur amentiá. Túne adeo eras insanus, vt quum vno ictu potueris, & vitam tuam, & Reip. salutem in tuto collocare, malueris omnia dubijs fortunæ casibus exponere, & tibi futurum promittere, quod sanus auderet nemo sperare? Quid si Tyrannus id voluisset, quod tute haud dubiè fecisses, & quod illum quoque facturum longe verisimilius quàm quod fecit, fuit: conclamasset satellites, coegisset sicarios, armasset carnifices, ac prolato filij cadauere, & natura crudelis, & tā atroci spectaculo irritatus iram ac furorem illum effudisset: primum in te, per quem filius occisus, deinde in vrbem vniuersam, propter quam occisus est: quæ si contigissent (vt tua dementia propemodum contigerant) neque tu miser hodie viueres, qui hoc præmium peteres, neq, nos Rempub. vllā à qua peti posset haberemus. Sed Dij immortales, Iudices vota, precesq; nostras recordati sunt: Dij seruitutis nostræ mala miserati sunt: Dij nobis in summis atque extremis periculis auxiliati sunt. Qui quū semper huic vrbi succurrere statuissent, id potissimū tempus elegerunt, quo maxime nobis beneficium suum cōmendare possent. Nam Tyrannus quanquam semper erat molestus viuente filio, tamen eo nomine minus grauis incumbebat ciuibus, ne miserā penitus atq; exhaustam vrbem filio relinqueret.

At eo

At eo trucidato propter quem ante pepercerat, cui dubium esse potest, quin funditus omnia direpturus fuerit? Postquam ergo Resp. istius primū temeritate, deinde ignauia in extremum illud periculū corruisset, superi tēpus iam venisse rati, quo perpetuam nobis insculperent fauoris sui memoriam, omnia mala quę tam propè ceruicibus nostris imminebant, subitò in ipsum Tyranni caput auerterunt, idq; tam celeriter, vt citius nos periculo liberatos esse, quàm in periculo fuisse cognouerimus, ne nos interim saltē potuisset discriminis tāti metus vrgere. Quis Tyrannum putasset Iudices, reperto filij sui cadauere, in sese potius quàm in hanc vrbem gladium fuisse versurum, nisi nostri studio superi in propriam illum perniciem immissis et Furijs, agitassent? Itaque iam nunc videre mihi videor micātes latronis oculos, obducta supercilia, contractam frontem, genas pallētes, dentes stridentes, labra tumentia. Denique qualem Pentheum describunt Poëtæ, toto ore, toto vultu, suæ prodentem mentis insaniam. Quum primum ingressus filium reperiret occisum, quid illum fecisse, quid clamasse suspicemur? quid aliud quàm vt impium, atq; dementem spurcissimo rictu insana in superos euomuisse cōuitia? O Deorū iram, ô numinum inuidiam. Video cœlites odij vestri signa: video liuoris atri vestigia. Nihil vobis viuit iniquius, nihil ambitiosius, nihil inuidentius. Soli imperare, soli regnare vultis, nec satis propria fœlicitate contenti, semper aliena tabescitis. Quur non mecum in certamen descenditis? Quur ignauum insidiatorē filio submisistis? Ille quisquis erat, cum Tyrāno in certamen etiam ingredi non ausus est: hoc certè saltem gaudeo, quòd nemo se poterit Tyrannicidam dicere, nemo Tyrannicidij præmium petere. Nemo enim Tyrānum occidet hodie, nisi Tyrannus. Tyrannus ego hodie vel Dijs inuitis moriar. Huiusmodi ergo deliria quum blaterasset, in gladium tandem amens ac furiosus incubuit. Tyrānus igitur Iudices istius gladio, imò nec istius, quippe quē ante abiecerat, manu quidem suapte, sed sola Deorum opera perfossus iacet. At nunc iste sibi, cuius ibi nullę partes erant, primas vendicat. Itaque qui me sycophantam vocabas: vide obsecro, vter nostrum huic vitio propior est, egone qui tecum hodie pro Rep. superisq; dimicans, præmium tamē nec victor postulo: an tu potius, qui desertor ac fugitiuus, contendis tamen alijs, atq; hijs quidem Dijs vincētibus ipse triumphare? Desine, desine aliena virtute partam tibi arrogare victoriam. Desine Deorum in hanc vrbem tam clarum obscurare beneficium. Desine Deorum laudibus obsistere, & ab hac temeraria petitione desiste. Quòd si iste Iudices molestus esse perrexerit, vos tamen ipsam rem æquis lancibus expēdite: Nam iste quid aliud, quam Tyrannum vt sibi caueret admonuit? Dij ne cauere sibi posset, ne insidijs amplius opus esset, effecerūt. Iste quid aliud quàm gladio suo Tyrannum in nos omnes armauit? Dij gladium illum à nobis in Tyranni iugulum retorserunt. Iste quid aliud denique, quàm vniuersam vrbem in summum periculum dementia sua coniecit? Dij corrigentes istius insaniam, discrimē illud subitò in prosperrimam securitatem conuerterunt. Vos ergo Iudices per deos immortales obtestor: per deos huius clarissimæ libertatis, huius insperatæ fœlicitatis autores, ne quod nobis Deorum omnium consilio, ac virtute successit, id vos vnius hominis amentiæ referri sinatis acceptum: néve hanc vrbem vnquam in deos liberatores tam ingratam esse: néve patiamini, vt salutē suam debere se potius humanæ temeritati, quàm deorum benignitati fateatur, quos ita demum sperare licet futuros semper huic vrbi propitios, si nos eorum quę contulēre memores, eos (vti æquum est) beneficiorum suorum recognoscamus autores. Alioqui si nos (quod absit) ingrati, quæ ab illis profecta sunt, in alios referamus, gratiamq; superis debitam impēdamus hominibus: vicissim hercle metuendum est, ne dij quoque suum erga nos fauorem imminuant: ac Reipub. nostræ curam, vt indignæ quæ ab illis curetur, abijciant. Quamobrem vt aliquando finem dicendi faciam: quandoquidem iste peccauit officio, & bono animo malè fecit, dij verò eius peccatum in commoda nostra verterūt: ac dij quidem coegerunt, sed se tamen Tyrannus interfecit: tum præmium qui coegere non petunt, petere autem qui peremit non potest: vos sententijs vestris Iudices, & huic veniam, & superis gratiam decernite: & vrbem ab huius præmij debito, quo eam liberam esse dij voluerunt, absoluite. Dixi.

HISTORIA

RICHARDI REGIS

ANGLIAE EIVS NOMINIS TERTII,

PER THOMAM MORVM, LONDINENSIS CIVITATIS IAM TVM VICECOMITEM CONSCRIPTA, ANNVM CIRCITER M. D. XIII.

Quam propriæ exercitationis gratia, nec ita magno studio conscriptam, neque absolutam haud vnquam postea emendauit, vt minimè mireris, si cum alijs eius Latinis operibus quoad sermonis elegantiam non conferenda sit. Hoc opus nunc primum Latinè in lucem æditum est. Nam ante complures annos Britannicè ab eodem authore quàm elegantissime conscriptum, in manus hominum prodierat: quod in eius Anglicorum operum volumine insertum inuenies.

EDVARDVS Rex, eius nominis quartus, actis vitæ annis quinquaginta tribus, mẽsibus septem, diebus sex, qui annũ ab regno cœpto secũdum & vigesimũ numeraret, concessit fatis, anno post Christum natum quadringentesimo & octuagesimo tertio supra millesimũ, superstitibus masculi sexus liberis duobus, fœminei quatuor. Eduardo videlicet Rege designato, annorum circiter tredecim. Richardo Eboraci Duce, qui biennio minor erat. Elisabetha, quę postea ducentibus fatis Henrici septimi coniunx fuit, & octaui mater, regina forma atque indole egregia. Cecilia, non perinde fortunata ac formosa. Et Brigitta, virtutem eius cuius nominis erat repræsentante, professa, & vitam religiosam ducente in monasterio monialium inclusarum apud Bertfordiam. Anna, postea honorificè nupta Thomæ, si tunc temporis domino Havvardo, & postea Comiti de Surre. Et Catherina, quæ fortem subinde variam experta, interdum secundam, sæpius aduersam. Postremo, si hæc postrema est, (nam adhuc viuit) pietate, beneficentiaque nepotis Henrici octaui prosperrimam, ac se planè dignam consecuta est.

Is, quem dico, Rex quum in palatio obijsset, quod est apud Benedictinorũ cœnobium, ad occidentẽ solem circiter mille passus Londino distans, magnifico inde funere delatus est Vindesoram: ibique non sine summo totius populi dolore lachrymisque sepultus est. Quippe qui tam benignus ac facilis fuit, dum pax erat, (nam bello necesse erat partes mutuo esse infestas) vt neque alius quisquam in Anglia regnarit vnquam patribus populoque charior: neq; is ipse alia vitæ parte æquè charius, atque ea quæ illi postrema fuit. At eam ipsam tamen charitatem, desideriumque eius inuisus parricidæ sequentis principatus auctiorem fecit. Etenim quo tempore vita functus est, inuidia omnis depositi Regis Henrici sexti, quæ diu apud eius fautores flagrauerat, tandem consópita resedit, iam multis eorum, viginti illis plus minus annis, quibus imperitauit, defunctis. Alijs interea in gratiam atque amicitiam receptis, in quam conciliandam obuius omnibus atque expositus ferebatur. Erat corpore procero, specie verè regia, multum illi animi, nec minus consilij inerat. Aduersis rebus imperterritus, prosperis lætus magis quàm elatus. Aequus in pace clemensque, in bello acer & ferox. In aggrediendis periculis promptus, nec vltra tamen quàm posceret ratio, præceps. Cuius res bellicas quisquis rectè æstimet, is profecto non minus prudentiam eius admirabitur, sicubi cessit, quam laudabit audaciam, vbi vicit. Os & vultus erat, quem videre velles. Corpus amplum, ac magno robore strictis artubus: quanquam liberiore victu corporisque indulgentia paulò tandem habitior est factus: nec tamen aspectu indecorus. Cæterum genio ac libidini ab ineunte statim ætate per omnem vitam (quatenus eum rerum gerendarum ratio non auocabat) admodum dedebatur, more hominum fere omnium: nam valentibus ægrè persuaseris modum in magna fortunæ licentia. Id vitium eius non admodum fuit molestum populo, quod neque vnius voluptas viri diffundere se tam latè posset, vt omnibus fieret graue: & ille vel precio quod libuit emercari solebat, vel precibus eblandiri: nusquam grassatus violentia. Flexu præterea ætatis euasit (vt fit) postremis diebus moderatior, in quibus regnum eius quietissimum, & rerum status florẽtissimus fuit: bellum neque aderat vllum, neque vllum imminebat, nisi quod nemo expectabat: quippe externus metus omnis aberat. Domi vulgo quies, & inter purpuratos ab rege cõciliata cõcordia. Regi ipsi omnes nõ vi, sed sua sponte obediebant, veriusq; reuerebantur eũ quã metuebãt. A pecunijs exigendis (quę res vna ferè mẽtes Anglorũ alienat à principe) iã pridè porsus destiterat, neq; moliebatur quicq̃ vnde nasceretur occasio tributorũ, vectigal è Gallia iã olim obtinuerat. Barauco annum

eo annũ ante mortẽ vnũ armis potitus fuerat. Hic Rex quanq̃ per omne tẽpus imperij tanta comitate fuit in quoslibet, vt nihil illum magis commendaret multitudini, eam tamen progressio temporis (quum plerosque principes diu confirmata potentia vertat in superbiam) multis partibus auctiorem fecit: nempe ea æstate, quæ illi postrema fuit, Vindesoræ versatus, præfectũ Londini, atque aliquot è senatoribus accersit ad se, haud alia de causa, quàm vt se apud eum venatione oblectarentur. Ibi eos non tam magnifico ac sumptuoso, quàm amico & populari apparatu excepit, ferinamque carnem tam affluẽter illinc transmisit in vrbẽ, vt haud temerè inuenias aliud, quod ei aut plurimum aut maiorem beneuolentiam conciliauerit apud populum: apud quem res exigua facta comiter magnis beneficijs præponderat, ac pro maioris in se amoris argumento ducitur. Ita princeps iste tum obijt mortem, quum vita eius maximè optata omnibus, ac iucunda foret. Cuius tam egregia apud suos gratia liberis eius (in quibus etiam ipsis tam eximiæ naturæ dotes, & illustria Regiarum virtutum signa conspiciebantur, quàm capere eorum ætas poterat.) mirum haud dubie firmamentum fuisser ad principatum, si non eos amicorum inter se diuisio exarmasset, atque execrabilis imperandi sitis ad eorum perniciem incitasset illum, qui si aut natura valere quicquam aut fides potuisset, suum corpus hostibus pro ipsorum salute obijcere debuisset. Quippe Richardus Glocestriæ Dux, natura pâtruus, nomine tutor, beneficijs deuinctus, obstrictus sacramẽto, ruptis omnibus humanæ societatis vinculis, contra ius ac fas hoc egit, vt nepotibus suis orphanis ac sibi creditis, auferre vitam, regnumque in se transferre posset. Cæterum quoniam huius viri facta materiam ferè præsentis operis implent, haud absre fuerit mores eius describere, quo fiat illustrius, cuiusmodi vir ille fuerit, qui tantum animo scelus sustinuit concipere. Richardus ergo Eboraci dux, nobilis, factiosus, potens cum Rege de regno non armis hostiliter, sed ciuili more legibus in senatu disceptauit. Tantum aut causa aut gratia valuit, quum Rex innocentior esset quàm sapientior, vt ex parlamenti senatusconsulto, cuius apud Anglos summa atque absoluta potestas est, successor Henrico Regi, repudiata ipsius sobole, (quanquam egregio principe) designaretur, regnum sibi posterisque suis perpetuum, protinus ab Henrici morte auspicaturus. Quam ille non moratus, dum ciuilium prætextu dissensionum conatur præstitutum regnandi tempus præoccupare, viuoq́, adhuc Henrico sceptrum sibi asserere, in Vacceusi prælio cum multis vnà purpuratis occubuit, relinquens liberos tres: Eduardum, quem diximus, Georgium ac Richardum hunc. Qui vt erant omnes illustri loco nati, sic animo etiam elato ac sublimi fuere, auidi gerendi principatus, neque superiorum neque parũ satis patientes Eduardus patris mortem vltus, Henricum bello victum regno exuit, ac locum eius ipse occupauit. Georgius Clarentiæ dux procerus, elegansque, vndique fortunatus videri potuit, si non aut ipsum regnandi cupiditas in fratrem, aut inimicorum calumnia fratrem incitasset in illum. Nam siue ei Reginæ factio insidias fecerit, cui cum regis consanguineis acre odium intercessit (vt mulieres non malitia quidem, sed natura inuisos fere semper habent quicunque sunt maritis chari) siue etiam dux suapte superbia viam affectabat ad regnum, certæ proditionis crimen obiectum est, cuius siue sons insonsvẹ esset, frequens eum senatus acerbißimo supplicio adiudicauit. Sed Rex atrocitatem pœnæ sustulit, mortem tulit, qua vt leuißima defungeretur, in vini Cretensis dolium, immerso capite, respirare prohibitus, expirauit. Cuius necem idem qui iussit vbi resciuit patratam, misere deplorauit. Richardus hic, de quo præsens sermo instituitur, ingenio atque animi robore vtriusque fratrum par forma, probitateque vtrique fuit inferior: habitu corporis exiguo, inæqualibus atque informibus membris, extanti dorso, alteroq́ue humero erectior, os inamabile, toruum, ac planè eiusmodi, quale bellicosum in purpuratis, ac Martium appellari in alijs aliter solet. Versipellis, iracundus, inuidus, semperq́ue, etiam ante partum, prauus. Quippe quem fama est haud aliter aluo materna eximi, quàm obstetricante ferro potuisse. quin Agrippam etiam natũ eũ pedibusq́, prælatis exijsse ferunt. Præterea nec indentatũ, siue aliquid astruxit vero, odio natus rumor, siue natura futuri præscia præpostere multa in eius ortu ostendere voluit, qui multa foret in vita contra naturæ fas designaturus. Cæterum bello haud instrenuus dux est habitus, cui, quàm ad pacem, natura fuit accommodatior: sæpe victor euasit: subinde etiam victus, quam rem ne æmulorum quidem quisquam ipsius aut inscitiæ aut ignauiæ vnquam tribuit: supra facultates profusus, quæ ne deficerent, ex alijs exhaurire cogebatur quod in alios effunderet: His artibus factum vt amicitiam instabilem stabile odium pareret. Consilia sua non alijs vnquam credere, quàm per quos exequi necesse fuit: at ne ijs ipsis quidem aut ante aut amplius quàm res vrgebat. Personam quamlibet induere, gerereque, & tueri gnauiter. Hilarem, seueram, grauem, remissam, prout sumere aut ponere suasit commodum. In vultu modestia, in animo fastus, impotens, immanis. Verbis adblandiens hijs, quos intus impense oderat: nec eorum abstinens complexibus quos destinabat occidere. Crudelis atque immitis, haud ob iram semper, sed ambi-

tionis ergo sæpius, dum vel augēdæ fortunæ suæ, vel firmandæ studeret. Quippe amici, inimicique æqua ratio fuit, comparati cum commodis, neq, cuiusquá morte abstinuit vnquá, cuius vita videretur cousilijs suis obstare. Constans fama est Henricum sextum, dum exutus regno in arce Londinensi captiuus asservaretur, ab isto crudeliter adacto sub costas pugione, confossum ac trucidatum, idque nec iubente nec opinante rege, qui si maxime decreuisset de medio tollere, quē fortasis è commodo magis ducebat suo viuum iu sua potestate habere, alium tamen haud dubie tam diræ carnificinæ fuerat præfecturus, quam germanum fratrem. Sunt qui suspicentur istius etiam tecta & callide occultata consilia in fratris Clarentiæ Ducis perniciem non defuisse, quáquam resisteret, ac reniteretur apertè. Cæterum (vt rem æstimantibus visum est) aliquanto languidius quàm is facturus putabatur, qui sibi serio statuisset ad salutem germani fratris incumbendum. Quibus hoc verum videtur, hij nimirum persuasum habent Richardum iam olim viuente adhuc Eduardo, hoc apud se consilium de asserendo sibi aliquando regno agitasse, si fortè, vti accidit, frater inhabilibus regno liberis decesisset. Cuius rei spem commessatio regis frequens, atq; intemperantia victus fecit. Eam igitur ob caussam Richardum putant Clarentiæ ducis mortem appetisse, quum ipsius proposito illius vita non satis oportuna videbatur: quippe quem siue in fide nepotis manentem, siue aspirantem ad regnum hostem sibi vidit capitalem futurum. Sed hac de re nihil certè asserere possum, suspiciones duntaxat hominú, cōiecturasq; secutus, quibus vestigijs vt aliquando venitur ad verum, ita frequenter erratur. Quanquá hoc ipse iam olim fideli relatione comperi, Mistelbrocum quendam protinus Eduardo defuncto ad Potieri domum, qui Richardo familiaris erat, curriculo contendisse, pulsatoque violenter ostio, multo ante lucē, quum & violenta & intempestiua pulsatio magni ac subitarij negotij fidem faceret, propere intromissum regem eadem hora extinctum nunciasse. Ad quam vocem Botierus velut exultabundus: Non est ergo dubium (inquit) quin meus dominus Glocestriæ dux illico sit futurus rex, siue consiliorum eius cóscius fuerit, siue aliquo signo rei euentú præsenserit, (ná temere dictú haud existimo) quē ego sermonem ab eo memini, qui colloquentes audiuerat, iam tum patri meo renuntiatum, cum adhuc nulla proditionis eius suspicio haberetur. Cæterum vt reuertar ad historiá, seu Richardus olim secum animo regnum inuaserat, seu consilium ex nepotum ætatis oportunitate ceperat, quæ res plerunque segnes etiam, & quietos impellit ad facinus, certum est decreuisse eum, vita pueris adempta, regno velut sceleris pretio potiri. Gnarus itaque veterum factionum, quibus inter aulicos laborabatur (quas, quoad eius erat, sedulo etiam aluerat) regis Eduardi cognatis reginæ sanguini & familiæ tantam authoritatem & tantas opes inuidentibus, contraque non minus ijsdem de rebus inuisis, eam rem suis consilijs magno putauit adiumento fore, si partium prætextu, velut offensas veteres vlturus, suum occulte negotium ageret, iraque & ignoratione factionis alterius ad alterius perniciem abuteretur. Tum ex ea quæ superesset paulatim quos posset commodùm in suam sententiam perductis, si quos parum nportunos offenderet, eos per insidias incautos, nec mali quicquam suspicantes opprimeret. Nam hoc illi constabat, si qua euasione consilium eius efferri contingeret, confestim fore, vt inter dissidentes factiones suo ipsius sanguine fœdus sanciretur. Hæ dissensiones amicorum, quanquam nonnihil erant ipsi Eduardo molestæ, tamen dum erat incolumis, eo negligentius eas habuit, quòd vtráq; partem cognouit frenare se, quum vellet, pro suo arbitratu posse. Cæterum vbi postrema ægritudine decumbens, vires labascere sensit, & deploratam medicis salutem suam, ætatem liberorum animo reputans, quanquam nihil formidabat minus, quàm id quod euenit, prospiciens tamen multa illis mala nasci ex amicorum dissensione posse, quando ætas eorum per se imbecilla atque improuida, consilijs amicorum (quibus fulciri solis poterat) nudaretur, qui dum se discesione ac discordia disiungerent, partibus & studijs intenti, minus verum quod esset cernerent, aut curarēt: sæpeque quo suam quisque factionem in principis gratiam promoueat, placitura magis omnes quàm profutura consulerent. Hæc, atque huiusmodi secum reuoluens, multos è purpuratis accersi iubet, nominatim Marchionem Dorsettum, reginæ ex priore marito filium, atque Richardum Hastyngum, virum nobilem, cubicularium suum, qui insignes inter se inimicitias exercuerát: Itē alios vtriusq; factionis, qui tum aut in aula fuerunt, atque aliunde coquiri poterant Hos vbi Rex adesse vidit, leuatus paululum, & suffultus puluinis, sic, vti fertur, allocutus est: Viri clarissimi, idē cognati mihi, affinesque charissimi, mea quo loco vita sit & vos videtis, & ego sentio: quæ res facit, vti quo minus diu futurum me vobiscum reputo, tanto impēsior animū sollicitudo subeat, quanā animorū coniunctione affectos vos relinquá. Enimuerô qualés ego vos reliquero, tales liberi mei vos excipiát necesse est: qui si (quod superi prohibeát) discordátes inuenerint, ipsi nimirum partibus accessuri, nouasq; antè lites inter se moturi videátur, quá ad eam prudētiam peruenerint, qua vos compositis rebus vestris reponát in concordiá. Teneram eorum ætatem cóospicitis, cuius ego præsidium vnicum censeo in vestra concordia situm: siquidem haud satis firma res est, vestra

in illos

in illos charitas; si mutuis in vosmetipsis odijs feramini. Quod si viri essent, minus fortasse desideraretur fides. At vero pueritia autoritate regenda est, adolescentia fulcienda consilijs: quas res neque illi aliunde poterunt consequi, nisi vos dederitis: neque vos cõcedere, si intestinas inter vos simultates aluentis. Eteni vbi mutuo infensi diuersa sentiũt, & alter alterius consiliũ odio cõsulentis eludit, ibi necesse est bene cõsulta male cedant: quippe rata esse nisi consensu non possunt. Præterea dum suam quisque factionem studet commẽdare principi, fiat nimirum vti ad gratiam plura, quàm ex vero atque vtili suadeantur. Ita prauis adulationibus imbutus adolescẽtis animus, tener princeps in vitia fertur, ac regnũm secum in perniciem trahit, nisi si quid Deus inspiret melius. Quod si eueniat vt resipiscat princeps, atque ad frugem redeat, tũ vero hij quorum primæ partes apud eum fuerant, longissimè ab fauore excident. Ita gratia malè parta cito perit. Quæ vero bonis artibus acquisita est, ea demum stabilis, firmaque perdurat. Diu iam inter vos magna odia exarsere, haud magnis sepe de causis. Rem enim plerũque, non male factam, aut male narrantis deprauat oratio, aut per se exiguam durius interpretando audientis affectus exaggerat. Vnum hoc scio, haud quaquam pares vobis irarum causas & amoris esse. nam quod homines sumus, quod in Christi verba iurauimus, qui vnũ atque vnicum charitatis simbolum suis militibus dedit, concionatoribus commemoranda pretereo. Quanquam haud scio an cuiusquam verba concionatoris magis vos commouere debeant, quàm mea, qui protinus hinc ad ea loca demigro, de quibus illi tam multa prædicãt. At istud tantũ à me rogabimini, vti vobiscum reputetis alterá harũ factionũ partẽ cognatos mihi, alteram affines esse, vosque ipsos inuicem aut sanguinis vinculo aut affinitatis coniungi: quæ necessitudo iuncta sacramento coniugij, si Christi instituta tantum haberent ponderis, quantum apud Christianos habere deberent, atq; vtinam certe habeant non minus momenti ad conciliandos animos, quàm ipsa sanguinis ratio contineret. Tanrũ prohibeant superi, ne idipsum discordiæ vobis causam prębeat, quod maxime ad concordiam incitare deberet. Equidẽ nescio quo malo fato fiat vt inimicitia nusquã exerceatur infestius quàm apud hos, quos potissimum aut narura aut leges debeant ab omni simultate deterrere. Adeo execrabilis belua est superbia, & pręcellendi cupiditas: quæ quum semel generosis illustrium virorum pectoribus irrepserit, non antè desinit dissidijs cuncta turbare, quã cędibus omnia & sanguine permiscuerit, dũ quisque primum summo proximus esse, moxque ęquari, postremo præcellere contendit. Qui tam improbus ardor gloriæ hoc in regno proximis his annis quantum suscitauerit incendij, quantum stragis ediderit, vtinam tam facilè Deus obliuisci velit, quàm nos reminiscimur. Cuius mala si priuato mihi tam animo præcipere & præcogitare licuisset, quàm re ipsa postea maiore meo dolore, quàm voluptate sum expertus, dispeream, si flexis poplitibus exhibitum honorem tã multis hominum capitibus redemissem. Sed quãdo facta quæ sunt infecta esse nõ possunt, qua ex re ante tã multum damni acceptum nouimus, ea ne porro accidat danda sedulo opera est. Omnia iã parata sunt, & spes est perfore prospera sub liberis meis, cognatis vestris, si neque illos vita destituat, neque vos concordia: quarum si prorsus alterutra sit carendum, profecto in illis minus iacturę fuerit. Quibus si quis cõmunis hominum sors attulerit, Anglia tamen facile inueniet reges, illis nulla fortassis parte deteriores. Verum si vos illi pueri regno discordia occupet, multi nimirum viri boni atque egregij videntur ante perituri, vt pariter ipsi nec principe interim tuto, & vobis ipsis in primis periculo obnoxijs, quàm populus intestina semel seditione sœuiens in pacem rursus ac concordiam redeat. Vos igitur ratione hac, quã hodie vobiscum postremam mihi videor habiturus, hortor, obtestorque per amorem illum, quem ego semper hactenus erga vos, quẽ vos vicissim erga me, quem Deus erga nos omnes habuit, ex hoc tempore condonetis, & remissis offensis omnibus vos amore mutuo complectamini: quod ego vos profecto facturos cõfido, si vos oratio vlla aut Dei aut principis, cognationis, patriæ, aut vestræ denique ipsorum salutis commoueat. Hæc vbi rex locutus est, haud diutius sustinens sese, in dexterum latus recubuit facie ad proceres versa quorum nemo erat qui à lachrymis temperare potuerit. Cæterum verbis eum quantum quisq; poterat consolati, tum ad rem quę placitura sentiebant respondentes, velut icto fœdere in morientis gratiã regis manus inter se iunxerunt, quum vti paulo post apparuit animis longe disiungerentur. Defuncto rege, filius natu maior Londinum, vtpote regiam vrbem, petere maturat, qui viuo patre, Ludloi vixit in Vallia: nam ea deinceps primogenitis regum, viuis adhuc parentibus propria ditio est, quæ quum ab rege prout sita esset, eo negligentius habita, in morem prope siluestrem, cępta est efferari improbis hominibus, latrocinijs, ac cæde licenter impuneq; grassantibus. Eduardus filius eò cum imperio missus est, vt pręsentis authoritate principis facinorosorum audacia frenaretur. Moderator pueritiæ datus est Antonius Vodeuilus, cognomento Riuerus, reginæ frater, vir haud facile discernas manu ne an cõsilio promptior. Tum adhibiti in consilium alij, vt quisque puero proximus materno genere fuit. Eam rem ab regina curatam, quæ suæ factionis opes ab teneris statim principis annis firmaret, frustratus tan-

tam eius ſpem. Richardus prætextum ſibi ad eos euertendos, initiumq́ue ad reliquum inceptum ſuum conficiendum fecit. Nam quorum in illos odium maxime implacatum nouit animoſq́ue in ſe beneuolos, eos patum coram alios per epiſtolam ac nuntios exploratæ fidei compellans, admonet rẽ neutiquam ferendã, principem amiſſo patre, iuuenem ipſis cognatum in cuſtodia & manibus eſſe agnatorũ, ablegatis propemodũ ipſis, qui neque minus certa in eũ fide, & longe honoratior pars regij generis fuerant, quã ſanguis eius maternus, qui niſi libidini patris viſum aliter eſſet, p quã erat indignus, qui cũ eius atq, ipſorũ ſanguine miſceretur. quos nunc non primos apud regẽ eſſe, neq, illi honorificè, neq, ſibi tutũ, vt quorũ permagni referat, haud quaquã pati æmulorũ ſuorũ potentiam, gratia & fauoribus adoleſcere apud principẽ puerũ, natura facilẽ, ætatis vitio credulũ, nec ſatis callentẽ delatorũ calũnias. Meminiſſe vos, inquit, opinor, patrẽ eius quanquã annis & rerũ vſu maturũ tamen eius factionis ſuaſu impulſuq́ue quouis circũactũ, longe profecto magis, quã aut ex ipſius honore, aut ex vſu cuiuſquam fuerit, præterquã illorũ qui ſua ne bona an mala noſtra auidius appetierunt, in incerto eſt. Itaq, ſi non quorũdã noſtrũ gratia magis apud regẽ, quâm vlla cognationis ratio valuiſſet, paulũ certe abfuerat, quo minus aliquot noſtrũ circunuentos inſidijs oppreſſiſſent, tam hercle facilè, quam oppreſſerunt eũ qui regis ſanguine haud minus prope aberat. Verũ fauentibus ſuperis eo periculo defuncti ſumus, ſic tamen vt vel maius impẽdeat ſi principis affectus patimur quocunq, noſtris inimicis libebit impelli: quibus haud difficile ſit vel ignorantis iuſſum ad perniciem noſtram prætexere, niſi Deus & veſtra vigilantia malitiam eorum in ipſos auertat, qua in re non eſt quod quiſquam noſtrum negligentius ſe gerat ob male ſartam pauló ante concordiã, quã tametſi ſimulatè inierint, regis potius affectibus ſunt obſecuti, quam ſuis. Neq, quenquã noſtrũ tã vecordẽ arbitror, vt multũ ſibi putet ei cõfidendũ, qui ex inimico veteri amicũ recẽtẽ ſe profiteatur, niſi quis forte exiſtimet vna hora ſubito coactã pacẽ, ac ne toto quidẽ adhuc mẽſe coalitã, altius eorũ pectoribus inſediſſe, quã tot annis alte actam ac radicatã inuidiã. His atq, huiuſmodi verbis, literiſq́ue homines ex ſe ardẽtes vehemẽtius incendit, ſed præcipuè duos, Eduardũ Bukyngamiæ ducem, & Richardũ Haſtyngũ, ambos fama atq, opibus celebres: ſed dux natalibus illuſtrior, alteri, ex munere quod gerebat, multũ authoritatis adcreuerat, ſiquidẽ præfecerat eum rex cubiculo ſuo, quod eſt apud Anglos perquâm honorificũ. Hij qui nõtam ſibi mutuo bene vellent, quã reginæ, parentibus pariter cuperent male, hactenus facilè cum Richardo conſpirârunt, vt ſuorum inimicorum prætextu maternos amicos principis amolirentur: ita rebus inter ipſos ad hunc modum compoſitis, quum illos intellexiſſent tanta manu regẽ deducturos, vt nihil in eos auderi tutè queat ab inermibus, ſin ipſi contra parent copias, ad manus rem venturam, cuius & ſemper dubius euentus eſt, & quũ ab aduerſa parte princeps eſſet, ſuam, proditionis nomen ac ſpeciem ſubiturã ĩngenio eos exarmandos ſtatuunt. Itaq, curauerunt, vti per viros idoneos reginæ perſuaderetur, multũ eſſe periculi in eo conſilio, quod depellendi periculi cauſa inibatur. Nam pacatis rebus, proceribus reductis in concordiã, animiſq, omniũ intentis ad excipiẽdũ regẽ, ac diademate inſigniendũ, ſi amici reginæ cogãt multitudinẽ, iniecturos haud dubie metũ hijs quibus aliquãdo ſimultas cũ illis interceſſerat, ne non tantummodo regis cauſa, cui nemo diſcrimen intentet, inuadendi ſin congregetur, diſcordia. Atq, hoc pacto fore, vt hij viciſſim ſuas cogerẽt copias, deinde velut vim repellerẽt, illaturos quorũ opes quod illa noſceret, plurimũ pollerent: qua ex re totũ regnum in armis ac tumultu futurum. Tunc eius dánum omne, quod & immenſum expectabatur, & magna pars in eos fortaſſe caſura, à quibus illa maximè vellet auerti. Omnes ei vni atque amicis eius acceptum relaturos, vtpote quos cauſarentur priuati odij cauſa conturbaſſe rempublicã, violata per iniuriã concordia, cuius maritus ipſius moriens author ſanciendæ fuiſſet. His rationibus adducta regina, ſic apud Vodelinum fratrẽ, filiumq, Richardũ Graium egit, qui cum in aula principis primas obtinebat, vt illi repudiato priore cõſilio, præſidio ſuperſedẽtes, regẽ comitatu modico Lõdinũ deducerẽt. Erat in itinere regis Hamptona quę quãnquã in vmbilico prope regni ſita, tamen alteri eiuſdẽ nominis oppido, quod obiacet auſtrali freto comparata, Borialis vocatur. Hanc eodẽ die, quo rex inde digreſſus eſt, Gloncestriæ ac Bukyngamiæ duces intrant: ac fortè accidit, vt Vodelinus reginæ frater, quem diximus, ibidem reſtiterit. Poſtero mane Stratfordiam iturus ad regem, vbi eam noctem traduxit. Ab Hamptona igitur Vodelinus officiosè Ducibus occurrens, ac ſumma gratulatione viciſſim exceptus: vbi quantum temporis viſum eſt, ſermone atq, epulis produxẽre, dimittitur. Ita delinitus humanitate ducum, vt optima ſpe plenus, hilaris, atq, animi ſecurus iret cubitum. Sed illi qui longe diuerſum agitabant animo, quàm vultu præ ſe tolerant, reliquis omnibus ſecedere iuſsis, Richardũ Ruteliffum equitem, & alios qui talibus erant conſilijs intimi, retinuerunt, ac diſcumbentes ad menſam de ſuis inceptis in adultã noctem deliberant. Poſt hanc deliberationem adſurgentes, mittunt qui multo tumultu comites ſuos admoneant, vti parẽt ſeſe, nempe duces tantũ non in equis eſſe Hoc nuncio excitatus ipſorum comitatus, præſto aderat,

aderat, cum Vodelini adhuc ministri sterterēt. Ad hæc effecerant, vti omnibus itineribus oppidi obsessis, nemo sineretur exire. Tum paulo ab oppido longius, qua parte Stratfordiam itur, disposuerant equites, qui si quos fortè deprehenderent fefellisse custodiá, in Hamptonā rursus repellerent. Prætexerunt causam, quasi duces constituerint, videlicet officium suum approbaturi, ipsi eo die omniū primi salutare principem. At Vodelinus vbi accepit clausos vndique exitus, facultaté vero abeundi neq; suis neque sibi fieri, rem tam atrocé & non temere, & se inscio cœptam, facta eorum præsentia cum proximæ noctis vultu verbisq; conferens, tá magnam paucarū horarū interuentu fieri rerum mutationē magnopere admirabatur. Cæterū quum neque discedere liceret, & continēdo se nihil assequeretur aliud quàm vt latebras quęsiuisse videretur (quod cur opus factu esset nullius culpę sibi conscius erat) adire duces statuit, & causas huius consilij conscientia innocentiæ suæ fretus sciscitari. Qui vt primum in conspectum venerat, quęri illi vltro, atq; accusare eum cœperūt, quod discordias inter proceres sereret, animumq́ue regis niteretur ab se alienare, perdereque per insidias moliretur: quas ipsi deprehensas merito sunt in authorem regesturi. Mirantem hanc orationem, ac sese purgare conantem, quū ratione causaque deficerentur, ad vim conuersi comprehendunt, atque adseruandū adhibitis custodibus relinquunt. Mox cōscensis equis Stratfordiam contendunt, ac regem reperiunt parantē iá tū discedere, ideo vti fertur vt oppidū vniuersis angustū, liberū illis relinqueret. Dimissis igitur equis, præeūte lōga stipatorū serie, vbi ad regē propius vētū est, scindēte se in partes comitatu, per medios ordines perrexerunt, ac se dimittentes in genua principé reuerenter salutauerunt. Quos ille contrà porrecta manu de terra leuatos amabiliter complexus est, nihil etiam mali aut resciscens aut suspicás, quū illi nihil cūctati, aut eius reueriti pręsentiā, Richardo Graio fratre eius vterino mouere litē occipiunt, calumniantes illū ac Germanum eius Marchionem cū auunculo Vodelino coniurasse aduersus suum sanguinem, decreuisseque circumuentis atque sublatis fraude nobilibus, regis pariter ac regni sibi procurationē arrogare. Atq; eá ob rem protinus ab defuncto rege Marchionem in arcem Londinensem irrupisse, atque expilatū regis ærario stipendium in milites elargitum, quos in classem ad confirmandas illius factionis opes coēgisset. Ita rem quá gnari erant cōmuni consilio decretá, regisq; plurimū reique publicæ retulisse vt fieret, illi per calumniā inuerterant, ne nihil esset quod dicerēt. At princeps Graium parantē respondere præueniés: Quid fecerit, inquit, Marchio, quanquam nihil mali spero, cū quoniam nobiscū non fuit, certo non possum scire. Verum quod ad fratrem attinet, Graium atque auunculum Vodelinum, innocentes hercle illos facilè præstare possum, vt qui non vsquá à nostro latere iá diu sunt digressi. Non dubium est eos, inquit Glocestriæ dux tam sceleratum propositum optime princeps, sedolo te celasse, nec plura locutus manus iniecit in Graium, ac Thomam Vanghanum equitem, reginæ cognatū. Graius vt erat & animo generoso, & non improcero corpore, commotus præsente periculo, manū capulo admouit. Tū increpitus à quodá admonente serum esse hunc conatū, concidés animo manum retulit, & se capiendum dedit. Ergo regem retroagūt Hamptoná, vbi de integro consultant. Ibi quos volunt è ministris regis exauctorant, substituuntq́ue quos ipsis magis quam illi lubebat. Quibus rebus grauiter offensus quum pcohibere nō posset, qood solum potuit, fleuit. In prandio Glocestriæ dux è suis ferculis vnum Vodenilo misit, iusso dapifero, vti solaretur eum, iuberetq́ue ducis nomine vt bono esset animo, neo dubitaret huius tumultus facilem exitum fore. Ille gratijs actis orat ministrum idem ferculum ad nepotē ferret Graiū, eumq; tali nuntio recrearet, quem vt fortunæ aduersæ insuetum eoq; paulo iniquius ferentem, magis egere consolationis arbitrabatur. Sibi vero sæpius vtráque experto, aduersam minus nouam videri. Cæterum Glocestriæ dux post tam officiosam cōsolationē, captiuos omnes, alium aliò ablegauit in carcerem, atq; inde haud multo post in quoddam oppidum, quod Pons fractus appellatur, ipsius iussu adducti capite plectebantur. Sed nocte quæ eū diē sequebatur, quo hæc Stratfordiæ gesta sunt, trepidus ad reginam nuntius venit ad occidentale cœnobium, tristia omnia atque atrocia denuncians, captū à patruo principem, retroq; vi abductum Vodenilū, reginæ fratrēm, ac Richardum Graiū, tum alios amicos eius comprehensos atq; ablegatos, incertum quò: tractandos incertū quo modo. Mutatá rerū summá, euersa concidisse omnia: proinde occupandum ipsi tempus, ac sibi reliquisque suis fortunis, dum liceret, consulendum, ne properè accurrentes aduersarij reliquias interciperent. Hoc nuncio exanimata regina, calamitaté tá insigné, tantá, tam insperatam filiorum, amicorū, ac suá ipsius ingemiscens, ad hæc damnans ac detestans consilium suum, quæ principis dimittendū præsidium suaserat, pauida ac trepida è palatio suo sem cœnobium prorripit: erat enim asylum illud ędibus palatinis contiguum. Ibi se ac minorem filium, & filias quatuor in abbatis domū cū familia sua conijcit. Missus est eadē nocte minister ab Hastyngo cubiculario ad Eboracensem Archiepiscopū, qui & ipse haud longe ab occidentali cœnobio habitabat, qoi ministris episcopi narrauit sibi à domino mandatum, ne quieti præsulis parceret, tanti esse momenti quod afferebat. Illi magnitudinem negocij

gocij

gotij ex festinatione æstimantes, soporem domini haud cunctanter interrumpunt. Is intromisso ad puluinar nuncio, quũ auersum retro principẽ, & captiuos eius cognatos accepisset, immani tantæ rei atrocitate perculsus obstupuit. Tũ nuncius: iubet te, inquit, dominus meus reuerende pater, animo bono esse, ac tibi pollicetur salua fore omnia. Abi, inquit ille, ac renuntia, quamuis bene futura sint, nunquã tamen tã bona fore quam fuerunt. Tum eo dimisso protinus excitat familiã, & stipatus suis, appenso ad collũ sigillo (erat enim Cancellarius) recta contendit ad reginã, ibi plena repperit cõsternationis, luctus, pauoris, ac tumultus, omnia trepidari, festinari, conuehi in asylum è palatio, scrinia, sarcinas: Ociosum neminẽ, imponentes alios, alios deponentes onera, alios depositis quæ pertulerant noua petere: Effringere alios medium parietem, qui solus ab asylo palatium dirimebat, vti viæ cõpendium fieret. nec deerant (vt accidere fere in tali tumultu solet) qui alio quędã quã quô destinabantur, efferrent. Reginam videt humi sedentem, solam, tristem, atque attonitã; complicatis digitis suam, suorumque fortunã complorantem. Solatur eam episcopus, hortatur ne præsentibus rebus deijciat animum desperatione meliorum, sibi factam spem rem haud perinde atrociter cessuram, ac ipsi fingeret malignus rerum interpres timor. Addit quo magis eam confirmaret authorẽ esse spei suæ nũtio ad se misso cubiculariũ. Ach pereat, inquit illa, Is enim princeps est eorum, qui odio implacabili in sanguinis mei perniciem incumbit. Tum ille. Regina inquit, erige animum, In hanc rem fidem hic tibi astringo meã quo die aliũ quenquã illi in regem creauerint, quã filiũ illũ tuũ quẽ habẽt secũ, nos postridie istum alterũ quẽ hic tecũ habes, hoc ipso in loco diademate insigniem'. Quod quo minus dubites, en hoc sigiliũ, quod meæ fidei princeps illustrissimus credidit, maritus tuus, tibi iã in manus trado, & simul hæc dicens, sigillũ reginæ tradidit, & priusquã illuxit, abijt domum, quum iam è fenestra despiciens, vnde illi prospectus erat in Thamesim, persultari totũ fluuium cymbis videt, asylum videlicet obsidente ducis Glocestriæ satellitio, ne quis eo per aquam transfugeret, aut inexcussus pręteruеheretur Iã continuo res dispargi, toti populo in ore esse, stupere omnes, ira, metu, ac merore cõpleri, cõglobari alij alibi in armis, turmatim volitare diuersi, atq; inuicẽ minitantes, prout quosq; partiũ studiũ aut periculi formido copulauerat. Ad hæc vt odio quisque aut fauore ferebatur, ita eleuare alij verbis inuidiã facti, alij aggrauare oratione nitebatur. Tũ ne quid Londinum detrimenti caperet, excubari à ciuibus ceptum, quum & proceres iam quicunque aut in vrbe erant, aut non longe aberant, diuerse de his rumoribus ac tumultu multa diuinabant. Sed Eboracensis episcopus veritus ne leuis ac præcipitis consilij videretur iniussu regis sigillum tradidisse reginæ, priusquam in consilium iret, quo factum tegeret, sigillum ab ea receperat. Ibi factum illud ducum plerisque incessentibus, atque odiose interpretantibus, tanquam priuatę simultates structis in principem insidijs prætexerentur, Hastyngus contra (quem nesciebatur huius facti conscium esse) suam fidem, quam perspectissimam habuerunt omnes, pro ducibus interponere. nihil aduersus regem cogitatum, positos ab hijs in custodiam eos, à quibus sua salus impetita credebatur, rectẽne an secus vestrum erit iudiciũ inquit, quorum exmiani reseruant eos hi qui nihil merentes, se tamen læsos ab illis esse conqueruntur. Cæterũ eã litẽ vos aut iudicabitis vestro arbitratu, aut cõponetis, tãtũ ne quid re incognita statuatis, & priuatas cõtrouersias in publicã seditionẽ atq; intestina bella vertentes, eo rem deducatis vt irritatis animis, interturbata coronatione principis, quem huc eadẽ causa comitantur, componi res & redintegrari nõ possit, in quo certamine si cætera paria essent, tamen ius & authoritas maior in illis castris sit necesse est, in quibus princeps erit. Hęc oratio ob cognitam veri fidẽ magnã habuit vim ad cõmouendum sed multo maxime tumultuantes animos cõpressit imminens aduentus regis, quẽ comitatu magnifico duces admodũ reuerenter habitũ Londinũ versus producebant. Cæterum quacunq; ibant, rumorem disseminandũ curauerũt, moiitos qui in vinculis erant, primũ ipsos deinde alios è proceribus per vim opprimere, atq; ita sibimet viã struere, qua regẽ pariter & regnũ sibi subijcerent. Cuius commẽtũ quo fides plebi fieret, aurigę, atq; alij ducũ ministri, qui cum præsidio impedimenta sequebantur, ostentabant vndique captam supellectilem, dolia quædam armorum plena, quæ ipsis, quũ trãsferreretur aula principis, necesse fuit aut auferre, secũ aut abijcere. Quod quãquã satis scirent, tamen per malitiã dissimulãtes, quũ ea passim tanquã manifestarij criminis argumentum ostentarent, inclamauerũt: En arma ipsa, quæ proditores isti in dolia clã abdiderant, vt duces atq; omnes nobiles per insidias obtruncarent Hoc commẽtum, tametsi prudentibus rem suspectiorẽ reddidit, facilè cõiectantibus eos qui tale facinus animo destinassent, corporibus potius arma fuisse gesturos quã vincta atq; impedita congesturos in dolia, simplici tamẽ ac rudi populo mirum quã satisfecerit, adeo cõspectis armis, velut certa atq; explorata proditione salus vndiq; ducibus, suspendiũ captiuis acclamatũ est. Quum rex aduẽtare propius nunciaretur, senatus vrbis cum magno ciuium numero progressi obuiam quatuor ab vrbe millibus occurrerunt. Ita princeps honorificè exceptus, procerum ac ciuium celebri pompa ciuitatem est inuectus, quarto die Maij, Anno regni sui primo,

eodemq;

eodemq́ue vltimo Sed hac honoris magnifica specie, vultuq́, in obseruantiam principis cōposito Glocestriȩ dux è summa inuidia ac suspitione, quibus paulo ante laborabat, in tantā subito charitatem omniū, tantāque integritatis opinionē venit, vt vnus omniū protector regis, regniq́ue eius, consensu procerū renunciaretur. Itaque sine id inscitia factum, siue fato, agnus certe consultò in lupi fidem creditus est Mox Eboracensis episcopus acriter increpitus quod sigillū reginæ tradiderat, administratione priuatus est. Eo munere inautoratus est Rusellus, episcopus Lincolnensis, vir & vsu rerū, & vitæ probitate singulari, tum in literis haud dubie sua tempestate primarius.

Igitur vbi protector effectus est, quanquā singuli ei dies anno longiores viderētur, qui moræ impatientem cupiditatē eius moraretur, auidumq́, quam primū reipsa vsurpandi regni, quod animo iam ante inuaserat, tū haud temere quicquā censuit antè tentandū, quam reliquā prædæ partē in nassam pellexerat: haud ignarus fore, vt si alterū fratrem priuaret imperio, in alterum protinus euehendū vniuersorū studia incūberent, siue permaneret in asylo, siue, quod multo metuebat, magis extra Britanniam aliquo transmitteretur. Ergo in proximo conuentu procerū grauiter incusat reginā, odiosè ab ea factū; quæ vnicū & charissimum à principe fratrem distineret, tanquā vtrique inuideat dulcia illa mutuæ consuetudinis oblectamēta: in illū vel magis impia, cuius potissimū curam præsefert: quippe quē libertati subductum, ab luce ac splendore clarissimæ fortunæ suæ detractū in asylum, misere velut in tenebras & squalorē abstrudat. Nec horū quicquā alia causa patrarū, quā vti nobilibus qui regi a cōsilio sunt acris apud populum concitaretur inuidia Adeo ei odio esse eos, vt vel cum liberorum dispendio suorum, quod de Medæa ferunt fabulæ, vlcisci quos odit ardeat. Alioquin enim quorsum in asylo puerū, inquit, nisi quod videri vult populo vos aut parum fideliter, aut non satis sapienter prospexisse principi, si periculum sit eius mihi fratrem credere, cuius ipsum corpus mihi vos alendum tuendumq́ue credidistis? Cuius incolumitas haud mihi certe fulciri satis vlla victus cura videtur, nisi ludi quoque voluptas accesserit: quæ mirum in modū puériles spiritus reficit vegetatq́, nec eā potest mollis puerorum ætas ab senibus capere. Blandus adhiberi collusor debet, qui neque annos eius superet, neque multum ȩtate illi sit inferior, tū qui ad eius nobilitatem accedat proximè. Ita simul ætatis habebitur, simul maiestatis ratio. Quis igitur omnibus partibus accommodatior quā germanus frater, quem nūc deterior nouerca mater abstinet? Si quis hæc leuicula sentiat, quod ego certe nemini visum iri puto, cui salus principis curæ fuerit, is sic habeto, maximas interdum machinas cousistere, nisi minotum adminiculo nō posse. Ad hȩc quàm istud nobis regni huius proceribus inhonestū, quàm ipsi regi inuidiosum omnium per ora, non in hoc regno tantū, sed apud exteras etiā gentes iactari (vt cito peruolat malus rumor) fratrē eius eo necessitatis adactū, vt florētibus illius rebus ipse in asylo delitescat Neq, enim temere quisquam credetur in antrum sese abdere, cui citra periculum liceat in luce ac libertate viuere. Hāc persuasionē vbi semel animis insederit, haud facilè euellas postea, manisque in malum crescet denique quam deuinare facile quisquā posit. Huic igitur pesti quo propere eatur obuiā virū aliquē ætate grauē, atq; authoritate pollentem mittendū ad matrem censeo, enimq; cui & regis honor & ordinis huius fama cura sit, tum cui apud eā sit & amoris nōnihil & fidei. Quibus oibus de causis nemo circumspicienti mihi magis occurrit idoneus quam reuerendissimus iste pater (aderat, enim) Cardinalis, qui solus mihi sua prudentia videtur rem confecturus, modo ne laborē recuset. non recusaturum autem spero vel regis causa vel nostra, vel ipsius ducis nepotis mei secundū principem ipsum charissimi: Quibus omnibus si id quod spero reginæ recta persuaserit, non facile dictu fuerit quantum adimet molestiæ. Cæterū ea si incepto prauo, muliebri pertinacia sic institerit, vt ab libidine animi ad vetum flecti nulla tanti patris neque authoritate neque consilio neque fide posit, ego certè author fueri ex edicto regio è cœnobio eximendi eius, ducendiq́, in felicissimum regis contubernium apud quem adeo honorificè excipietur, vt omnes intelligāt eā cū filium in asylum clauderet, vel malitiam à consilio, vel stultitiam habuisse Hæc mea est hac de re sententia, nisi vestrum quisquam contrà sentiat. Neque enim vnquam vsqueadeo mea mihi ratio blandietur, vt non paratus sim cuiuis vestrum rectoira cōsulenti parēre. Huic orationi nobiles ferè quotquot aderant suffragabātur. Cardinalis, atque episcopi reliqui, cætera assensi, tantum inuita matre nihil audendum censebant, neque vim adhibendam si fortè verbis minus obtemperetur. Rem enim videri superis, hominibusque inuisam, tantæ vetustatis azylum tā religiosum temerari, quod reges ac pontifices tam boni instituerant, tam multi rarum sanctumq́ue habuerant: atque ei loco inferri contumeliam, quem locū Petrus ipse, princeps Apostolorum, magno superorū choro comitatus, olim tā peculiariter Deo, sibiq́ue dedicauerat, vt per tot retro secula neque rex tam audax fuerit quisquam, qui non sit veritus violare neque tam religiosus episcopus, qui sit ausus consecrare Nullo ergo pacto me autore, Cardinalis inquit, sancti loci imminuetur immunitas, qui tam multis miserè alioqui perituris tā sæpe fuit prȩsidio. Sed neq; necesse erit spero, verum quantūuis etiam necesse fuerit, non faciendum censeo. Equidem

spes

ſpes eſt reginam audientem rationi fore, quod ſi minus ſuccedat è ſententia, ipſe tamen ſedulo conabor, vt facilè omnes intelligát nō meá induſtriá defuiſſe negotio, ſed maternā indulgentiam, ac muliebrē potius metum obſtetiſſe. Muliebrē metū, inquit dux Bukyngamiæ, imò peruicaciá mulieris inuictá. Nam hoc ego vel quouis pignore auſim certare, nihil illam prorſus vel filio timere vel ſibi. Quis enim bellū ſibi ſumat cū fœmina? Quod ſi mares quoq; ſanguinis eius aliquot fœminæ eſſent, melius profectò ſeſe res haberent. Quanquá nec illis quidē reginæ cognatio fraudi eſt, ſed ipſorum compoſitius ad ſeditionem animus. Cæterū vt maximè nobis ipſa, cognatioq; eius, inuiſa foret, non poſſet tamen charus non eſſe frater principis, nempe cui nos ipſi cognati ſumus, cuius verè conſeruandi ſi tanto ſtudio, quanto nobis incommodandi cupiditate duceretur, non minus libenter illū ex illis latebris educere, quá nunc abdere ac vincire ſtuderet. Nam ſi quid ſaperet, haud quaquá ſibi plus tribueret quá quibuſdā noſtrū, de quorum fide non dubitat. Sed vère perſuaſum habet filij ſui ſalutē non minus nobis curæ eſſe, quá ſibi: cui quo magis bene volumus, eo minus eſſe apud illá ferre debemus, ſi illi penitus conſtitutū fuerit in aſylo continere, cumque nemini nō placere arbitror principis curationem parenti cōmitti, modo inducat animū ibi viuere, vbi verſari neutri ſit indecorum. Quamobrem ſi in reddendo filio eorum conſilia aſpernetur ſequi, quorum neque ambigua prudentia eſt, neq; incerta fides, quis non intelligat facilè eá hucuſq; progreſſam odio noſtri magis quá met' ſui? Quod ſi adeo meticuloſa ſit, vt ex animo metuat quod nuſquá eſt? Quis enim prohibere queat, quo minus vel vmbrá horreat ſuá? Certe quo ea magis filiū nobis timet credere, eo nobis contrà iuſtius timendū eſt puerū illi relinquere. Etenim ſi tam vanos metus concipiát animo, vt filio periculū eſſe fingat, profectò vt eſt metuentium ſollicitus animus ne aſylo quidē ſatis fidet. Ná ſi id cogitet, adeo immanis quépiam animi eſſe, vt puero innocenti nocere ſtudeat, aut tanta feritate, vt neq; huic ſuperū timor, neq; hominū pudor à flagitio reuocet, facile ei aſyli nomen leue ac vanū eſſe videbitur. Itaq; falſa ſuſpicione periculi ſubigetur animus, munimentū aliquod firmius extra regnū quærere. Quin nunc quoq; quanquam nihil tale metuérem baud dubito tamen hoc ipſum tam illam animo agitare, vt faciat, quàm nos contra ne faciat. Quæ ſi tam improbum facinus muliebri temeritate patrauerit (patrabit enim facile oſcitantibus nobis) omnes vbique mortales prædicabunt. dignos ſcilicet nos qui principi à conſilio ſimus, cuius germanū fratrē per vecordiá ſub oculis noſtris perire patiamur. Ego igitur illuſtriſsimū ducem, dum licet, vel inuita matre, cenſeo eximendum potius, quàm tantiſper ibi relinquēdum quoad eum mulieris mala mens prætextu metus emittat in periculum, nec aſyli tamē immunitatem vllo pacto violari velim. Quæ quoniam vires ab vetuſtate ceperit, non ego is ſum qui ſuadeam infringendam. Contraque ſi integra res eſſet, non ſuaſerim inſtituēdam. Neque tamen inficior benefactum ac miſericorditer, vt quos naufragium, aut male expuncta nomina, aliáue quæpiam fortunæ vis aduerſa fecit inopes, his aliquis aperiatur portus, qui corpora ſaltem integra præſtet à creditorū ſæuitia. Ad hęc ſi regni titulus, quod non ſemel accidit, in quęſtionem veniat dum armis de iure decernitur, atque alteri alteros habent proditorum loco, non diſplicet aliquē locum eſſe ad quē vtriq; confugiát, vbi dubijs aut afflictis rebus, pendente adhuc victoria, ſint in tuto. Cęterū furibus ac latronibus, quibus ea loca plena ſunt, quique ſemel eiuſmodi flagitijs imbuti nunquam reſipiſcunt poſtea, facinus eſt profectò aſylum vllum præſidio eſſe, multoque magis homicidis, quos ab aris ipſis auelli, mactariq; iuſsit Deus, maximè ſi ad crimen acceſſerit. At niſi conſulto peccatum ſit, nec opus quidem apud nos aſylo eſt. Nam ſi quem in alterius necē aut neceſsitas armauit aut impulit caſus, eius delicti aut veniam lex, aut princeps gratiam facit. Numeret aliquis nunc quam raros in aſylo comperiat, quos illic fauorabilis aliqua neceſsitudo compulit: contrà quanta illic affluit turba perditorum, quos alea, luxus, ac libido exhauſerit. Præterea latronum ſicariorū, ſectorum homicidarū atq; immanium proditorum, quam tetra atq; horrenda colluuies in aſylum, velut in peſtilentiſsimam ſentinam cōfluxerit. idque potiſſimū in duo, è quibus alterum eſt vrbi propinquum, alterum in ipſis vrbis viſceribus collocatum. Auſim profectò confirmare, quiſquis aſylorum commoda compararit cū incōmodis, eū pronūciaturū poti', quá tot incómoda perpeneda ſint, multo fore cómodius ipſis etiá cōmodis caruiſſe. Atq; hoc affirmo ſic habere ſe, vt nō accedát alia, in quibus ad perniciē bonorū hoīes flagitioſiſsimi indies magis ac magis abutūtur aſylorū licétia. Nā nunc iuuentus improba non alia cauſa liberius, quam horum fiducia locorum, profundit, perdit, abligurit: quin ditiores aliquot eo prouolant cū tenuiorū bonis. Ibi ædificant, epulantur, oblectát ſeſe, creditoribus interim impunè illudentes. Illuc vxores fugiunt cum ſuppellectili maritorū duritiam eorum libidini ſuæ prætexétes. Illuc fures conuehunt quæ furto ſuſtulere: ibique inde viuunt ac triumphant. Ibi noua latrocinia machinantur: inde quauis nocte prorepūt, furantur, occidunt, & commiſſo facinore reuertuntur, tanquam loci reuerentia non tueretur modo eorum vitam ad pœnitentiam ante actorum ſcelerum, ſed noua quoq; deſignádi licentiam indulgeret. Quanquam, ſi viri prudentes adniterētur, bona pars huius mali

facile

facile tolli posset· Idq; cũ bona diui Petri gratia. Reliquum quũ nescio quis pōtifex ac principes misericordes magis quàm prudentes instituerunt, & cęteri deinceps religioso metu petiuere, nos feramus censeo quatenus feret ratio, quæ nō eo vsq; suffragatur asylo, vt nos prohibeat illustrissimũ inde ducem ipsius bono producere. Cuius loci priuilegium nullũ in eo locũ habet: ego certè hunc asylorũ verum ac natiuũ vsum esse semper sum arbitratus, vt eorũ corpora tuerentur, quos alioqui maneret malum tum magnũ, tũ in primis meritum. Nam vt declinetur immeritũ, non est cur implores peculiare cuiusq; loci priuilegium. Etenim ne cuiquā vsquā inferatur iniuria, eā immunitatem leges, mores, natura cuiq; loco ex ęquo tribuũt: nisi quis aliquē norit locum, in quo maleficia fas est perpetrare. At vbi ab ipsa lege periculum est, ibi verò præsidium à priuilegio petendum est. indeq; ego malum natum altumq; asylorum vsum putem. A qua necessitate illustrissimus iste dux abest procul. Cuius fidem erga principem sanguinis necessitudo probat, cuius erga reliquos omnes innocentiā tenera declarat infantia, ne quis illi opus asylo putet, in quod asscribi nec potest quidē. Neq; enim ad asylũ sic, quēadmodũ ad baptisma, cōfugitur, vt susceptorũ cōpatrũq; vicaria voce beneficiũ impetretur, sed cuius bono datur, ipse supplex flagitet, ac precetur oportet. Idq; adeo merito cũ cōpetit nemini, pręterquā ei cuius mens facinoris cōscia indigũ egentēq; talis auxilij facit: Quā ergo voluntatē habet ille puerulus, qua sibi inutile munimentum ab asylo postulet, qui si eo proueheretur ætatis vt vsum eius loci posset intelligere, profectò non parũ irasceretur ijs qui illic manēdum ei suaderēt. Vnde nunc eximere nō repugnātē vsq; adeo nihil mihi videtur formidandum, vt in eos quoque quibus verè asyli ope opus est, aliquāto tamē magis audēdũ quā solemus censeā. Nā si quis eò subducat se cũ alienis bonis, quid ni regi liceret à fugitiuo ablata domino reddere, sine vllo priuilegij præiudicio? Ea verba ferè qui è clero aderant, siue assentabantur duci, siue ita vere sentiebāt, cōfirmauêre. Sic diuino iure cautũ, vti obæratorũ bona in asylũ confluentiũ dispartiantur creditoribus, relicta tantũ libertate corporis, quotũ labore victũ quæritēt. Credo vos, inquit ille, verũ dicere. Quod si mulier eo transfugiat pertæsa mariti, sed tanquā perterrita, mihi certe videtur inoffenso diuo Petro maritus è medio Petri tēplo coniugē iniecta manu protractur'. Alioqui si nemo inde deduci potest, qui se dixerit ibi manere velle, certe puer quispiam qui a præceptore fugerit ibi relinquendus est. Quod exēplũ quanquā leue vt est videri possit, tamen hæc nostra causa est aliquanto lenior. Nā illic quanquā puerilis metus est, est tamen aliquis: at hic omnino nullus est. Et profectò antehac sępe viros asyli immunitate vsos audiui, sed pueros nunc primũ audio Quamobrē vt aliquando finiā, quisquis id facinoris admiserit, vt opus ei asyli ope sit, is ibi maneto. Sedhic illustrissimus dux ibi dimittēdus nō est qui neq; ætatem habet, qua possit istud petere, neq; malitiam, propter quā possit promereri: cuius neque vita, neq; libertas venire in discrimen vllo iure potest. Per iniuriam vero prope minus potest, fratre rerũ summa potiente: ipse opibus potens, amicis etiam potentior, quippe patruo clarissimo, nobisq; omnibus in salutē atq; incolumitatē eius incũbētibus. Postremo qui ex asylo quēpiā ipsius bono cōmodoque protraxerint, etiam si vim fecerint, hos ego tamen asylo vim fecisse pernego. Huic ducis orationi cum laici quotquot aderant, tũ verò clericorũ pleriq; nihil etiam mali suspicantes assensere, eoq; discessum deniq;, vt in redderetur vltro, vi deducendus ex asylo videretur. Cæterũ verbis ante visum est quā vi experiēdum. Cardinalis ergo è consilio in asylũ rectā contendit, vnaq; aliquot è nobilibus, siue dignitatis eius viri habita ratio est, siue protector huc respexit, vti ex tot præsentia procerum regina colligeret nō ex vnius esse hominis sententia quod tum agebatur, siue ne ausus quidē est tātā rē vni credere. Quanquam suspicantur aliqui, si regina, quod expectabatur, filiũ obstinate pernegare pergeret, mandatũ seorsim fuisse quibusdā è comitibus illicet vt inuitæ per vim eriperent, neu tēpus alio amandandi darent. Cuius rei consiliũ post eũ sermonē habitũ agitatura videbatur, modo ad id suppeteret spatiũ. Igitur vbi mutuo in conspectum venêre, Cardinalis exponit rem atrocem videri nobilibus, vnicũ regis fratrē ab eo seiũctum, ab illa velut in carcere adseruari: quo ex facto vt nihil super ipsorũ infamiam queratur, consequi tamen & conflari apud exteras omnes gentes inuidiam, ipsi nimirum principi, cuius germanus vnicus narretur in asylo delitescere, ne patria quidē interim exēpta calumniæ, tanquam populum tam immanē gignat & efferum, vt fratri etiam à fratre immineat periculũ. Proin se ad eam ab rege, proceribusq; missum, vti pro sua in eā fide atq; amore recta & salutaria consuleret Eius generis in primis esse, vt ducem emissum ex illis latebrarum angustijs augustissimæ principis aulæ, iucundissimo fratris contubernio redderet· Id si ita fecisset, & regni rebus publicè, & amicorum communiter, & priuatim suis rectè consulturā. Sed regi in primis atq; etiam duci perquam rem gratam facturā, quibus maxime commodum sit iucunde simul viuere. Ad hæc regina. Haud equidē negarim inquit, honorande pater, optandam filio huic meo conditionem esse quam affers, vti videlicet perpetuo cum rege versetur, & conuiuat fratri: cæterum contra quoq; rem ego neutri parum incommodam censuerim, si ambos aliquot adhuc annos tueretur, atq; ęducaret mater, ęstimata vtriusuis ætatula, sed huius præ-

fertim minoris, cui prẹter infantię teneros annos (quæ & ipsa curæ nõ oscitantis indiget) febris etiã neutiquã leuis accessit, cum qua diu conflictatus, adeo nuper potius remissius ęgrotare cœpit quã reualuit, vt ego nemini mortaliũ omniũ eũ audeã præterquã mihi vni credere. Quandoquidẽ & rerũ medicarum periti aiũt, quod vel racentibus illis quotidiana probant pericula, neminẽ in morbũ nisi duplicato periculo recidere. Opinor quod priore conflictu fatigata natura minus recentes vires ad secundos congressus adfert. neq; diffido tamẽ inueniri posse qui sint ad salutẽ eius partes suas diligeuter obituri. Sed neminẽ vsquam esse reor, cui aut penitus exploratum sit quid eius natura ferat postuletq́., quàm ego, quę cũ eo frequens & assidua semper vixi: neque qui vel minus remissè, vel magis indulgẽter pueũ sit curaturus, quã mater. Ad hæc Cardinalis. Nemo, inquit, ibit inficias regina clarissima neminẽ vsquam esse, qui viua te sit accommodatior tuorũ vitę liberorum isthac præsertim ætatula moderandæ, neq; procerũ quisquam est omniũ, qui non ambos optet in tuis manibus oculisq́; potissimũ enutriri, modo tu adduci posses eo in loco viuere, qui & illorũ amplitudini maximè cõueniat & minimẽ alienus sit à dignitate tua. Sin tibi ipsi persuaseris in hoc asylo delitescẽdũ, cõmuni omniũ sentẽtia iudicatũ est, longè magis ex vsu esse ducis eũ rege liberũ in dignitate ac splẽdore viuere, vtriusque bono ac cõmodo, quam eũ illius damno, huius inuidia, certe vtriusque dolore miseram tecum vitam in latebris & squalore ducere. Neque enim vsqueadeo necesse est puerum æducari à matre, vt non interdũ incidat occasio, qua alibi eum ali præstet. Nam & quum olim charissimus filius tuus tunc designatus rex profecturus esset in Valliam, sui, patriæque commodi causa, procul abs te victuꝛus memini eam rem pru egregia prudentia tua te quoque ipsa approbante fieri. Non admodum approbante, inquit illa, neque tamen hæc causa simile quicquam habet cum illa, cum & alter tunc esset incolumis, & alter nunc infirma valetudine. Quo in statu eum sit cur tam auide conetur eum protector ad se trahere, nequeo equidẽ satis demirari. In quo si puer (absit omen verbo) citra vllam eius culpam periret fato, facile tamen posset in suspitionẽ fraudis venire. Iam quod rem neque per se inhonestã, etiam si abesset necessitas, & nunc tam necessariam vt veniam facile mereretur, etiã si paulũ ab honestate deflecteret, ille quod cuiq; procliue est orationis deprauat atrocitate, dum piam hanc meam pro filio sollicitudinẽ tristibus verbis inuadit, metumq́ue meum interpretatur malitiã: neq; mihi natoq́; salutẽ, sed sibi & proceribus inuidiã queri. Hęc ego certe non admodũ inique fero. Vtinam non maioribus erumnis distringerer, quam vt vacaret verbis commoueri: Neque tamen satis video, quomodo ipse secũ cõstet: nã qui incolumia mihi simulat esse omnia, idem ęgrè me retinere sustinet vel filium, & qui vbiuis tutam me esse fingit, is ne ibi quidem sinit, vbi & latronibus tutum est quiescere. Nam quid iniqui habet, me si modo libera sum, vbi mihi licet, viuere: aut cur inuidiosum fuerit puerulum manere cum matre? Nam quod istud minus honorabile futurum contendit tum sibi, tum proceribus omnibus, tum ipsi denique principi: ego certe contra censeo, nemini esse non honorificum ibi ducem relinquere, potissimum vbi sit credibile habitũ iri exactissimam salutis suæ rationem, quam hoc habendam loco me hic manẽte nemo opinor dubitat: è quo non est consilium adhuc exire, neq; in discrimen post reliquos cõsanguineos meos conijcere: qui vtinam hic mecum essent in tuto potius, quã ipsa cũ illis foris in vitę versarer periculo. Sub hęc verba: Ergo, inquit quidam ex nobilibus, qui comes eò venerat Cardinali, nostin aliquid regina, cur eorum cuiquam debeat imminere periculũ? non cur debeat, inquit illa, vt ne cur in carcerem quidem trudi, in quẽ truduntur tamen. Quamobrem non est quod mirêre, si metuam ne qui immerentes in vincula coniecerunt, ijdem ad innocentium petuiciẽ sint incubituri. Tũ Cardinalis nutu linguacẽ illũ admonens vt cõticesceret, ac ea in re ne pergeret vlterius, mox reginam super amicorũ casu solabatur, nempe excussa & cognita causa nihil fore discriminis, de seipsa vero vanissimũ esse quod metuat quippe cui neq; mali impendeat quicquam, neque intentari queat. At istud qui confidam, inquit? Num innocentiæ conscientia? quasi vero illi nocentes sint. An quod illorum inimicis sim fortasse minus inuisa quibus illi vel maximè prupter me inuisi sunt? An securam præstet sanguinis hæc necessitudo cum principe? Sed quoto cognationis gradu absint illi, quibus iam vides quam nihil prodest cognatio, quæ ne exitialiter obsit id mihi vel in votis est. Quamobrem & ipsa me inter hęc septa continere statui, nec filium hinc emittere, donec spes aliqua affulseit meliorũ Nam illũ quo magis impense quosdam hoc agere video, vt tam leuium rerum prætextu in sua ptestate habeãt, eo nimitum ipsa vehementius quoque horreo à me amittere. At contra, inquit ille, quo tu regina magis pertimescis amicis eũ tam propinquis credere, eo vicissim alij magis metuunt apud te relinquere, ne muliebris iste frustra cõceptus timor in mentẽ tibi subijciat, vt aliquo eũ ableges lõgius. Sunt qui negant etiã fratrẽ ius esse tibi à rege distinẽdi, cũ nihil ad asyli rationem faciat simplex atque innocens ætas pueri qui neque iudicio præditus sit quo possit implorare, & malitia careat, propter quã illo posset indigere. Itaq; nec infringi quidẽ cẽseot huius loci priuilegiũ, si inuitę quoq; eũ tibi hinc ereptũ eãt, quod te

obstinatè

obstinatè commodis tuorū, refragāte fortasse facturi sunt. Adeo anxius est protector amantissimus eius patruus, ne tu, dū vanos tibi metus fingis, animo in certā perniciem aliquò emittas puerum. Ita ne, inquit illa, adeon filium amat meū, vt nihil æque vereatur, ac ne elabatur aliquò manusq; eius euadat? timet scilicet ne emittā, hinc lōgius eū, quē sic affectum nec possum quidē citra salutis dispendiū, cui adeo accuratè consulere me quidā nō libenter videret, hinc ne eū emitterē, credo vt in dispositos in itinere casses immitterem? liceat certe, quod ad hanc rē attinet in vtrāuis aurē dormiat. Nā vbi ego illū sperē tutū, si hic desperē? Est ne vllus vsquā locus hoc vno sanctior? cuius immunitatē nec tyrannus quisquā hactenus inuētus est tā impius, qui nō sit veritus violare? Atque ego certe confido diui Petri sanctissimi huius asyli præsidis numē, nō minus potentē vindicē aduersus asyli sui violatores hodieq; fore, quā olim fuit. Sed puerilis ætas priuilegium nō capit; pulchrè scilicet, quasi vero loc⁹ qui sontes recipit, insontes excludat. Nā quod argutatur asyli beneficio nō indigere puerulū, vtinā non egerei, nec egeret certè, si per se tuta esset aduersus sceleratos innocentia. Adeo me protector (qui superos precor vt protectorē se probet) stupidam arbitratur, vt quorsum eius phalerata tēdat oratio nō sentiā? Asyli latibulum principis maiestatē dedecorat, conciliat infamiam proceribus, inuidiā principi, ex vtriusq; cōmodo esse vt coniunctim habitent, maximè cum princeps egeat collusoris, quod ego superos omnes obtestor vtriq;, vt collusor obtingat felicior, quā is qui callidis cōsilijs prætexit tam grandibus verbis personatas ineptias, tanquam nusquā reperiri posit qui iocetur cum pricipe (si modo hoc ipsi vacat) nisi frater (cui per valetudinē non lubet ludere) ex asylo, id est, extra munitiones suas, velut lusurus eliciatur. Perinde quasi pueri tantam habeant rationem maiestatis vt ioco sint potius quā admittant impares, aut tanquam ludere nisi cum fratribus suis nō posint, quibus id ætatis pueri minus plerumque oblectantur quam alienis. Sed puer hic loci beneficium implorare non potest. Quid si implorantē audiat? Sed finge nō posse, finge non velle, imo recusare, imo vt exeat vehemēter instare, tamē quisquis illū vel volentē inuitæ mihi abstulerit, eum ego planè contendo sanctū hoc asylū temerare. nisi putemus vnde sacrilegiū sit æquum mihi abducere, inde fas esse abstrahi filium. Quin nisi me periti fallunt, filium cui nullū hæreditate prædium obuenit, operę cuiquam militaris obnoxium Anglię mea matri tuendum credunt, & quisquā hinc mihi pupillum abstrahet meum inoffensa sacri loci libertate? Quod si neque meum ius eum tueri posset, neq; ille suū perere tamen cū tutela eius ad me pertineat, quis me nō videt petere eius vice posse, nisi forte lex bonorum tātum haberi tutelā velit, nō etiam corporis, cuius vnius gratia curat lex salua vt pupillo bona sint. Quod si quid ad obtinendū puero priuilegium exempla valent, haud longe petitis indigeo. Nēpe hic ipse locus, in quo nūc stamus, qui nunc an puero vsui esse posit disputatur, alterū olim filium meū videlicet ipsum principē & nascentem excepit, & vagientem texit, & prosperiori fortunæ (quæ nūc præcor vt ei sit perpetua) conseruauit. Neque enim quod omnes intelligitis, asyli nunc primum incola sum, erecto quondam è regni solio, atq; exulante marito meo, grauida huc cōfugi, hic regē peperi, hinc reduci ac victori marito gratulatura prodij, hinc infantē filiū primis parentis amplexibus obtuli. Cui nunc regnanti vtinam tam tutum palatium sit quā hic locus, olim regnante hoste fuit. Quo ex loco alterum etiam filium mittere non decreui neque cuiquam vtrumque credere, illi præsertim ad quem vtroq; deficiente regnum successionis iure deuoluetur. Nemo timores meos excutiat maternę sollicitudinis, fas est etiā vana metuere. Quanquā ego in hac re nihil sum publica lege cautior quæ si periti vera narrant neminē vnquā admittit tutorem eius, cuius interitu sit hæreditatē aliquanto minorem etiā regno lucraturus. Aduersus quæ pericula certissimum ac prope vnicū est in huius immunitate loci præsidiū, è quo is quē habeo me volēte nō exibit, quod si quis inuitæ (quod nō opinor) abstraxerit ac sanctissimā asyli religionē duxerit violādā ego superos eius præsides obtestor idē vt asyli propediē immunitate egeat careat facultate interceptus præoccupatusque omniū sacrarū sediū prohibeatur aditu. nā ingressum extrahi ne inimicū quidē vellē. Cardinalis vbi vidit sese multū vrgēdo nihil promouere sed illā magis magisq; incēsam. posteriora quoq; duriora iacere tristibusq; verbis fidē ꝓtectoris inuadere, quā ille quū integrā crederet grauatim audit insimulari. Denique respōdit haud diutius se rem verbis extracturum si libeat illi puerum ipsis in manus dare fidem ipsos suam eum saluū & incolumem fore obstricturos. Sin retinere sciat discessuros ilico nec verbum addituros amplius in eam remen qua vel prudentiam eorum suspectam ille vel fidem habeat. Prudentiam si rerum ignari & minus creduli fidem si prudentes alienæ perfidiæ administri putarentur. Sub hæc regina velut deliberabunda conticuit, cui cum cardinalis ad abeundum paratior reliquis videretur & protector ipse in palatio adesser cū satellitio cogitare apud animū suum cœpit palam seruari filium in asylo non posse, celandi vero spem non esse subducendo illinc nihil oportunum cum neque tempus suppeteret neque quo mitteretur prouisum esset imparata omnia adeo securam nuntius hic oppresserat nihil minus cogitantē, quam in asylo inferendā vim cuius nūc obsessos exitus oēs cernebat nec vllam puero elabendi faculiatem nisi per

dispositos in insidijs militeadari aliquãdo cõtra(vt in perditissimis etiã reb' fieri solet) sperabat non esse fortassis tam inclementẽ patrui in nepotes animum quàm ipsa concepisset deniq, si non vanus eius timor esset certe serũ fore. Pręterea cardinalis animũ satis exploratum habuit, nec minus compertá nobiliũ aliquorũ qui simul venerunt fidẽ quos vt verebatur ne falli possent, ita sibi persuaserat non potuisse corrumpi Igitur si filiũ omnino dimissura sit pręstare censuit sponte vt illum tradere quàm inuita videretur rata fore vti id nnonihil ad conseruãdum puerũ curã atq; industriam eorum quibus iam tradebatur accenderet si ipsa sua manu filium in eorum tutelam fideq, deponeret. Producto igitur in mediũ & constituto coram puero: viri inquit clarissimi neque adeo impudens ipsa sum vestra & prudentiæ diffidã, neq, adeo suspiciosa vt de fide dubitẽ cuius meæ fiduciæ id hodie documenti dabo, quod si alterutra desideretur, in vobis æternũ sit mihi reiq; publicæ vulnus inflicturum. Simul manu puerũ apprehendens, En hic quem vultis inquit, meum atq; Eduardi charissimi olim regis vestri filiũ, qem ego nõ ambigo, nil nisi vobis eũ credere statuissem huius loci posse sancta religione tueri. Tamen istud etiã minus ambigo esse aliquos meo sanguini infestos vt si quid eius scirent sanguinis in ipsorũ corporibus contineri nõ cunctarentur suis ipsorũ manibus exhaurire. Ad hæc periculo nostro didicimus quã facile cognationis adfectũ omnẽ execranda regni sitis extinguat: frater fratrẽ è medio tollit, liberiq; perpulsos regno, atq; adeo ita parentes ad imperiũ affectãt, & nepos de patruo securus est. Meorũ certe liberorum alter alteri præsidiũ est, dũ seorsim asseruãtur, vterius incolumis vtrũq. seruat eoq, nihil periculosius, quã ambos vni cõcredere, mercator siquidẽ parũ cautus haberi solet, qui vni naniculę fortẽ semel vniuersam cõmittit. Tamen hunc vobis in manus do, fratrẽq. simul in illo vtrumq; vestræ cõmitto fidẽ: ab ijsdẽ vtrũq; rursus corã Deo atq, hominibus repetitura. Prudentiæ vobis multũ inesse scio, fidei plurimũ, opũ ac potentię satis: nec deerunt qui hac in causa sese libẽter vobis adiungẽt. Vnũ tãrũ per vestrã fidẽ, perq, mariti mei memoriã, per meã erga filios sollicitudinẽ, atq, in nos fiduciã vos obtestor, vti queãdmodũ ego vobis nimiũ timida videor, ita ne vos vicissim pl' iusto securi sitis. Statimq. ad puerulũ versa: Vale dulcissime, inquit, fili. Superi tibi curatores adhibeant, imo ipsi curam habeant: matrem semel saltẽ amplectere, atq; exosculare digrediẽs, incertus an idem vnquã licebit. denuo simul os admouit ori, cũ cruce eũ consignãs auertit sese, ploransq. à plorante discessit. Quẽ cardinalis, comitesq, eius exceptum, recta in palatiũ, vbi protector cum proceribus eorũ reditũ operiebatur, per dispositos tota via satellitũ ordines adduxerunt. Adductum protector amplexus, atq; in vlnas è terra subuehens, aduenisti charissime nepos, inquit ac domino gratus, nimirũ oĩbus, mihi lõge profecto gratissimus. Tũ inde continuo Londinũ itur ad principẽ. diuersabatur is in episcopi palatio, vnde protinus ambo mediã per vrbẽ celebri pompa faustis vndiq; acclamationibus, & clamantiũ vota frustraturis arcẽ ingressi sunt, vnde nunquã eos pedẽ retulisse constat: igitur vbi protector vtrũq, puerũ petitus esset, maiore fiducia cũ alijs aliquot, tũ præcipuè duci Bukyngamiæ, aperit sese: quenquã nõ ignoro multis visum totius cũ consilij ab inde ab initio participẽ fuisse, Protectoris amici quidã autorem etiã cũ suscipiendæ rei extitisse tradunt vltro ad bloncestressem misso protinus ab Eduardi morte clandestine nuntio. Sed alij, quibus exploratius est callidũ protectoris ingeniũ, negãt ante cõmunicata postrema quã priora cõfecisset. Cæterũ coniectus in carcere necessarijs reginæ, & vtrũq, in filio in suas manus producto reliqua minus timide quibus res postulare videbatur aperuisse, duciq, potissimũ, cuius acessione dimidia parte suas vires auctiores fere intelligebat, p homines astutos, & tractãdarũ rerũ artifices rẽ insinuat. Proponitur ei cognatorũ causa, prĩceps iratus, etsi quãdo licuerit futurus vltor: qui seri dimittãtur instigarent: hę surã etenim semper carceris & vinculorũ memoriã Sin trucidẽtur, haud dubie mortẽ illorũ ei curæ fore, quorũ carcer dolori fuit. Ad hæc pœnitendo nihil profici, redimẽdæ beneficijs offensæ nõ relictũ locũ: at esse nẽpe facilius perdirurũ quã seruaturũ principẽ, quẽ cũ frate vna cognatisq, eo iã iniectos videat, vbi ꝓtector oẽs posset vno nutu tollere nec dubiũ sit, si qd noui moliminis intentaretur, an surũ: Quẽ, vt erat credibile, occultũ sibi pręsidiũ ita duci exploratores struxisse, etsi aduersaretur, insidias: idq, fors ex ijs quos minime suspicaretur: eum nam, rerum statum, eos animorũ habitus esse, vt cui confidas, quẽ timeas, statuere certo nõ possis. Talia suggerendo fatigatũ ducis animũ eo perpulere, vti quã viã ingressum iã sese esse pœniteat, eadẽ tam pergeret: & quando semel cœperat, gnauiter vsque insisteret. Itaq. scelestissimo protectoris cõsilio cũ resistere nõ posset, fautorẽ se sociũq, adiunxit, malũq. publicũ statuit, quando nequiret corrigi, quã maxime posset in suũ bonũ vertere. Couentũ est, vt protector opere ducis ad vsurpandũ regnũ, filiũ quẽ vnũ habebat legittimũ cũ illius filia matrimonio coniungeret, Ad hęc Herfordiæ comitatum, quẽ dux velut hæreditarium appetebat, neq, Eduardo superstite potuit obtinere perempta lite concederet. His illius postulatis protector magnã vltro thesauri vim, regiæq; suppellectilis adiecit. Igitur vbi inter eos cõuenit, quò magis a suis cõsilijs oculos animosq; hominum auerterẽt alió, quæ ab inaugurationẽ noui regis pertinerent, magnifico apparatu multis in speciem ne noctu quidem in-

dẽ intermisso à labore operãtibus adornabãtur ineam celebritatẽ. Proceres per omni regni partẽ euocati frequẽtes aderant. Cæterum protector ac dux, vbi Cardinalẽ atq; Cãcellariũ cũ Eboracẽsi archiepisc, comiteq́. Darbiæ atq; Eliensi præsule, nec nõ Hastyngo cubiculario, multisq́; alijs nobilibus collocauerãt de ordine, ritu ac solẽnibus insigniendi regis cæremonijs lucuturos. Ipsi interĩ subducẽtes sese cũ h js quos sui propositi participes babebãt, alio in loco lõge diuersa tractabãt. Cui cõsilio quãquã pauci adhibebãtur, ijdéq; minime futiles, spargi tamen suspicio cepit, ac mussitare populus, tanquam rebus haud diu bene permansioris: quum nec sciret quisquã aut quam ob causam, aut quo autore metueret, siue animis ingentia mala secretiore naturę vi præsagientibus, pelagi in morẽ, spõte sua exęstuantis aduersus instantẽ procellã, siue vnus quispiam aliquid odoratus multos suspitione impleuerat. Quanq̃ nõnihil ipsa res etiã quãtũuis dissimulata cogitationes hominũ excitauit: siquidẽ paulatim quisq; ab arce regia dilabi, in protectoris aula esse, ibi frequẽtia, celebritasq; versari silẽtiũ ac solitudo circa principẽ, plerisq; eõ diuertentibus vnde negotiorũ expeditio sperabatur: quibusdã etiã admonitis, parũ tutõ regẽ se frequẽtaturos, quibus nihil necessarij negotij esset. Sic vbi multa signa cõcurrere, partĩ casu, quædã industria ad vltimũ efficere, vti nõ plebs modo (quę temerè quouis agitatur) sed prudẽtes quoq;, atq; aliquot etiã proceres expercisceretur, ac rẽ notarẽt. Hactenus tamẽ vt disputarẽt verius quã diffiderẽt, cæterũ dubiè comes, qui in multarũ rerũ vsu consenuerat, prouidẽter illa suspectãs. Hastyngo, quõd erãt mutuo sibi secretorũ conscij, compellato: Bina hæc mihi haud placent, ait, seorsim habita cõsilia: nẽpe dũ nos in altero cõmunẽ rem simpliciter & aperte tractamus, qui scias illi quibus de rebus in altero clãdestine mussitẽt? Tace, inquit Hastyngus, & minime dubita, dũ vnus quidã illic aderit qui nunquam abest, ne verbũ quidẽ vnquam dubium sic efferri posse vt non citius ad me perferatur, quam loquẽti excidat. Hæc ille de Catesbio innuebat, quo valde familiariter vtebatur: neque tantum sibi de cuiusquam in se amore fideq; promittebat, vt cui perinde sese ratus est charum, ac deuinctum sibi illum intelligebat, nẽpe quẽ opibus admodum atq; autoritate promouerat, & erat qui proueht haud difficulter posset. Nam præter egregiam Britannicarũ legũ peritiam, accessit corporis amplitudo, & oris decor, species insignis, vt idoneus non ad agẽdas modo causas, sed ad magnas etiã res gerẽdas haberetur. Ingenij vero tãti, quantũ homini tã nullius fidei nõ optasses quippe cuius vnius dissimulatio totã eã quæ illã cõsecuta est malorum pestẽ, cõflauit. Cuius fidẽ nisi secut⁹ fuisset Hastyngus, Stanlæus, comesq́; Darbiæ, cæteriq; earũ partiũ nobiles, ad primam statim fraudis suspitionẽ discessissent, & discessu suo oĩa eorũ clandestina, & nepharia cõsilia turbassent. Cęterum Hastyngus dum nimium illius vnius fide nititur, cęteri cunctantes perfidia illius tum demum captos se sentire cœperunt, quũ tã dãnare iam, nõ etiam vitare potuerunt. Sed & protector quoq; & dux Hastyngum mira ne quid suspicaretur mala, amicitiæ simulatione lactabant. quãquã illi creditur ex animo amatus, huic inuisus, neutri ad hęc cõsilia commodus. Fertur Catesbius à protectore missus, vt animo eius callide pertentato expereritur, an pertrahi quoquo pacto hominẽ posse ad suas partes speraret) aspera omnia & contraria retulisse. Pessimè etiã cesserat, quod Hastyngus hinc in familiari colloquio iactantia suæ fiducię aliorum formidines apecuerat: Veritus ergo Catesbius ne multi contra suam simulationem mouendo ac fatigando proficerent, neu consilia quæ iam prorepere videbantur cuncta erũperent, censet maturandum facinus, occupandos dum dubitant, illum quia flecti non posset amoliendũ. Quod eo suasit auidius, quũ Hastyngi principatus, quo tum plurimum pollebat, in Lancastrensi comitatu sibi destinabatur. Cuius rei detestabilis ambitio Catesbium ad ineundam execrandi sceleris societatẽ impulerat. Igitur consultantibus paulõ post in arce proceribus, quo eos protector cõuocauerat, ipse serius veniens in consilium excusat tarditatẽ. Tũ hilaris, ac prope iocanti similis accubuit protinusque in Eliẽsem versus episcopum: pater inquit, fraga tibi in hortis audio insignia nasci, non grauatim scio ferculũ vnum tot nobilibus in prandium, velut simbolum tuum cõferes. Vtinam, inquit ille, maius aliquid tã facile possim quam hoc, libenter faciam: simulque ministrum qui adferret emittit. At protector, velut nescio quid necessariæ rei in proximo facturus cubiculo, statimq; in consilium redditurus egreditur, proceribus interim tanta eius festiuitate oblectatis, quantam haud temere ante in illo viderant, simulq́; humanitatem benignitatemq́, animi laudantibus, ille non diu moratus reuertitur. sed mirum quã totus ab illo mutatus, qui modo tam lætus exierat nẽpe nunc contrà tristis, toruus obducto supercilio, corrugata frõte admorso labro, minabundus, stupẽtibus vniuersis quæ illũ intẽperies tam repente corripuisset, hoc vultu se in sellam conijciens, vbi paululũ tristi silentio pauidos expectantiũ animos suspẽdisset, in hæc verba prorupit: Quæ supplicia excogitentur illo cũ digna sceleribus, qui nec nõ sanguine modo tam propinquum principi, sed eius, regnique huius protectorem, impijs actibus machinantur tollere. Ad hæc verba omnes qui aderant attoniti atrocitate rei cõticuere, voluentes tacitè secũ quis tanti flagitij conscius esset: cuius sibi quisque expers esse videbatur. Sed Hastyngus, cui præsumptus in se protectoris fauor animos loquendi fecit,

vltima meritos exempla respondit, quicunq; essent. At huius, inquit ille, sceleris machinatrix est fratris vxor, innuebat reginã. Cui qui fauebant, ad eam vocem miro pauore defigebantur. Sed Hastyngus, cui vni cædes imminuebat, cœpit recreari: quum id malum, quod amicorum cuipiam intentandum pertimuerat deriuari, ad inimicam cerneret. Cæterum animo nonnihil anxio requirebat secum, cur se protector hanc rẽ celasset, quem cõscius esset ab opprimenda regina nõ abhorrere, nec rationẽ inire poterat cur hoc dissimularũ oportuerit apud se, cuius cõscientia protector fuerat vsus in captiuos reginæ cognatos, ea ipsa die in quo adseruabantur oppido trucidãdos, videlicet haud opinantis in eandẽ propemodũ horã sibi vicissim alio clanculario consiliũ constitutũ necẽ. Interim protector: videbitis, inquit, vt hæc scelesta mihi cũ vxore Shori, atque alijs præstigiatricibus fascinatum corpus magicis veneficijs exhauserit simul subducta in cubitũ manica brachiũ profert, admodum haud dubie macilentum, sed quale tamen ab initio fuerat. Tum vero meritô præter conscios cuncti expauescere, reputantes materiam tantum rixæ primum, deinde cædis quæri. Nam brachium illud macilentum probe nouerant & reginam ab magicis præstigijs longè abesse, etsi minus abfuisset, Shori tamen vxorem nunquã fuisse in societatẽ consilij vocaturã mulierẽ, propter libidinem quidẽ famosam, à magicis artibus autẽ alienissimã, tũ sibi maximè omniũ inuisam vt pellicẽ olim: nã & regi in primis charã. Igitur iã Hastyngus Shorę cõmemoratione perculsus (nã eã deamare ferebatur) si talia, inquit, ausę sint, merito certe sunt puniendę. Ad hęc ille: Quid tu mihi, inquit, si ego tibi fecisse aio: idq; si defendas, duello tecum proditor approbauero, manũque fortiter velut iratus incussit, in mẽsam, iãq; ad ostiũ proditio clamabatur, simulq; ad hoc intenti signũ satellites irrũpentes, armis totũ locũ cõpleuêre. Protector ilico manũ in Hastyngũ iniecta. Ego te lęsæ maiestatis reum facio proditor, inquit. Me ne, inquit, ô protector? te (inquit) ipsum ô proditor: statimq; Mideltonus quidã in Darbię comitẽ securim librauit, sic vt nisi propere sub mensam dilapsus euitasset ictũ ad dentes vsque caput fuerit diuisurus quippe quem sic quoq; celeri lapsu ictũ declinantem, extrema tamen acies consecuta vertici impacto vulnere totũ croore perfuderit. Inter comitẽ & percussorẽ hunc lis de prædijs olĩ, atq; hinc inimicitia vetus intercesserat. Nã comes eũ de possessione, vi ne an iure incertũ inuitũ certe deiecerat, vnde ille plus ausus, quã imperatũ est in aliena causa, suo dolori seruiebat. Iamq; reliqui proceres episcopiq; comprehendebantur, & ne mutuo consultarent, alij alio amandabantur. Sed Hastyngũ protector iussit ad mortẽ se componeret, ac si quid cum sacerdote vellet, accersendum quã primũ curaret, nam ita diuũ, inquit, Paulũ propitiũ habeam, vt non ante cibi quicquã gustaturus sim quã tibi caput amputatũ videã. Ergo ille nihil se reluctando profecturũ sciens, adducto quẽ locus ille offerebat sacerdoti confessionẽ criminũ qualemcunq; fecit: nã prolixiorẽ tẽporis breuitas non admittebat, protectore iã ad prandium composito, & vt caput illi præcisum esse audiret intento. Quamobrẽ vrgente Bukyngamię duce (quẽ ille suppliciter intuẽs vt sui misereretur obsecrabat) vix temerè facta confessione, producitur in mediã planiciẽ arcis, atq; ibi super trabẽ ædificio reparando destinatã deposita ceruice, luctuosum insons vitæ finẽ recepit. Corpus amici cũ capite Vindesorã vectũ haud procul ab Eduardi charissimi sibi principis ossibus humauêre operępretiũ est cognoscere, quæ somnia mortẽ eius pręsagiata antecesserint. siue monita talia putãda sint à deo missa vt caueãtur insidię, siue ineluctabilis fati præuia signa, aut aĩa futuri præsaga, sopitis somno sensibus, imminẽtia fata cõfusis imaginibus adumbrãs, futuros rerũ euẽtus præmonstrat corpori. Iam primum ad medium eius noctis, quam læthalis ei dies sequebatur ab Stanleo minister anhelus domini sui verbis hortatur, vt se quã primũ è lecto proripiens fuga inita imminenti periculo se subduceret: nam domino obiectã per quietẽ terribilẽ, magniq; mali speciem, vtriq; ipsorũ, nisi fuga præueniretur, exitiosam, vt verebatur futurã. Visum enim aprũ prostratos ambos appetete dentibus: Hastyngũ repente confectũ, ipsi vero sic lancinatum caput, vt sanguis vbertim in sinus effflueret. Hanc imaginẽ animo eius tã altũ impressisse terrorẽ (quum aprũ recordetur protectoris esse insigne) illi planè deliberatum sit discedere etiã ante lucẽ, ille itineris comes sit futurus, plus adhuc vię priusquã desiderarentur emensuros, quã vt consequi eos si qui persequerẽtur possent. Vach, inquit Hastyngus, adeo ne meticulosus est, vti ad vana somniorum deliramẽta contremiscat, quæ vel ipsius bilis animo figurat, vel diurna cogitatione reddit dormienti? Superstitio est nimirum, propeque adeo impietas, inania isthæc nugamẽta curare, quæ si futurorum omnino signa putet, cur non cogitat rata posse etiã fugiendo fieri, vel multo certe potius si retractos ex itinere (vt fugiẽtibus nihil est fidũ) iure nos aper inuaserit, tanquam sceleris conscientia fugitiuos. Quare aut nihil est vsquã periculi, nec certe est aut illic etiam amplius. Quod si omnino sit, malo tamen aliena vt perfidia cecidisse, quam vel culpa vel ignauia nostra videamur. Proin abi, ac manendum nobis renuntia. Nam ego virum illum (quem ipse probe nouit) tã certũ fidũq; mihi, quã dextrã hanc manũ habeo. Fecerit (ait ille) deus verum istud, vt euẽtu cõprobes: atq; ita discessit. Ad cuius nuntiũ manẽte Stanleo intra decem horas proximè consequentes correpti ambo

uegle-

neglecto somnio, fidẽ fecère. Certũ est quum iam in arcem tenderet, paulũ absuisse quo minus ter intra breue spatium toties offendente equo prouolueretur in terrã, quæ res etsi nulla die non accidat, vel equi vitio, vel insidentis incuria: tamen vetusta superstitione sic est obseruatum, vt denunciare credatur grande aliquod instatis in proximo infortunium. Iam quod sequitur, non tam monitio, quàm inimici ludibrium fuit. Eques quidã tum perquam tenuis fortunæ, nunc purpuratorum facilè princeps, ad eum adhuc dormientẽ venit, officij simulatione comitaturus ad arcẽ: re autem ipsa à protectore missus, vtpote gnarus exitij, vt eius in arcem aduẽtum acceleraret. Is restitantem in via, & cum noto sibi sacerdote, qui forte occurrerat colloquentem quasi per iocum interpellãs: Quid tibi tam multa cum sacerdote, inquit, nondum enim sacerdote tibi opus est: tectè insultans breui fore. Sed quiduis potius, quàm vanissimam hominis exitio iam proximi securitatem præterierim. In ipso arcis vestibulo non admodum procul ab eo loco in quo caput eius propediem esset amputandum, forte caduceator illi obuius offertur gẽtilitio sibi nomine. Ad eius occursum subijt animum illius temporis alterius recordatio, quo eidem eodem in loco similiter occurrenti dolorẽ ac metũ suum cõmunicauerat. Fuerat enim tum reus apud Eduardum factus, accusante Riuero germano Reginæ, tanquã habuisset consilium de prodendo Gallis Caleto: cuius præsidij præfectus erat. Quæ tametsi (prout postea compertum est) mera esset calumnia, indignãte Riuero, sibi illum in eo magistratu prælatum, quem velut destinatum ac promissum ipse sperauerat, tũ accusatoris dolo, & nocturna reginæ oratione preoccupatis Regis auribus, initio tamen sibi magno in periculo versari videbatur. Igitur ingẽs eũ libido nunc incessit, ibi cum illo de discrimine præterito iam atque euitato colloquendi. Ecquid Hastynge, inquit (nam id erat etiam caduceatori nomen) meministi quem olim & hoc ipso in loco sermonẽ cõtulerimus? Memini, inquit ille, admodumq; certè gratulor, ab inuidis intentas insidias ipsis male, tibique contra bene cessisse. Quanto magis, inquit, istud sentias, si scires quæ sunt adhuc mihi paucisq; cognita, quæ tu quoque paulò audies posterius. Hoc de capite plectendis eo die, quos antè captos ostendimus Reginæ cognatos, intelligebat: haud quaquam gnarus quàm pope ceruicibus idẽ fatum immineret suis. Quin superis, inquit, habeo gratias, vt nunquam æquè mihi dubiæ res ac tum fuere ita vicissim nunquam magis certæ ac melius cõstitutæ fortunæ meę quàm modò sunt. O densam mortalitatis caliginem tum demum maximè sibi tutus videbatur, quũ tamen post momentũ ferè temporis perijt miserè. Vir celebri apud suos loco, vtpote equestris ordinis, illustri & antiqua familia natus, familiæ gloriam à maioribus acceptam ipse rerum belli domiq; gestarum laude cumulauit. Vitæ fuit pauló remissioris, populo ob comitatem gratiosus, regi ob fidem in primis charus, artibus & insidijs malitiosorum hominum expositus propter generosam quandam animi simplicitatem sibi præfidentem, & à dolo maximè alienam. Insidiantibus facile obnoxius, vtpote ob innatam animo audaciam. Cædis huius fama repente per vrbem primum, inde quaquauersum peruolauit. Sed protector illico ab facinore patrato, vt aliquid saltem haberet quod tegendo sceleri suo prætexeret, præfectum vrbis, ac senatores aliquot accersiri ad se in arcem iubet, vbi venère, ostendit sibi ducique instructas in eum diem insidias, quas ipsi quum nihil minus opinantes paulò ante prandium deprehẽdissent, in ipso conatu ad eas opprimendas coactos arma subito qualiacunque corripere. Vt aliquam veri speciem habere viderentur quæ dicerent, stabant ante oculos milites aliquot multo situ & rubigine loricas, prout in subito exorto tumultu fieri solet, gestantes. Cæterum deprehẽsis insidijs gnauiter ac strennuè propulsato periculo, pluribusque coniurantium captis, ipsorum benignitatem vnius Hastyngi supplicio contentam (cui parci sane maximo ipsorum periculo non posset) reliquos omnes seruasse pœnitentiæ. Ad hæc illi, simulantes se credere quę dicerentur, extollere fortitudinem, laudare clementiam, & incolumitatem gratulari, quum tacitè interim apud se facinus simul & authorem abominarentur. Protector eodem etiam commẽto ratus deliniendum populum, caduceatorem interea cum edicto iam olim in id parato miserat, à quo ad tubę sonitum commota plebe, locis maximè celebribus eadem fere præconis voce prænunciarentur. Sed addita in Hastyngum, quo supplicium eius æquius audiretur, velut præter noxã eam flagitiosi multa consilij conatu punitũ, ne quem forte tumultum eius liberãdi causa perditi, & proditionis conscientia stimulati parricidæ concitarent: quorum nũc spe merito illius supplicio prouidenter oppressa nihil restare periculi, quo minus omnes boni sub optimo principe quietissimè sint victuri. Iam hoc edictum, quod intra horas duas ab eius nece pronunciabatur, & prolixius erat, quàm vt vel temere dictatum tam breui temporis spacio potuerit describi, & tam ambitiose compositum, tam polite membrana descriptum, vt ne duplicato quidem temporis interuallo apparari posit: vnde quiuis facilè persensit elaborati commenti perspicuam vanitatem, nempe quam rem videri volebãt modo primum repente comperisse, eius rei pœnam deprehendebantur antea meditati. Sed inde protinus in Shorę domum irruitur, extrahitur ipsa, & truditur in carcerem: direpta bona per iram scilicet, atque ad protectorem comportata, velut in mulctam maleficij ma-

gici, cuius cum nullum in illa signum posset hærere, ne per iniuriam afflicta videretur, tandem in id descenditur criminis, quod nec ipsa poterat negare, quippe quod populus tam sciuit verum, quod nemo tum demum tam atrociter obiectum ei non risit, nempe quod impudicitiæ nomine famosa esset: vnde effecit protector, vt in diui Pauli templo magna celebritate Senatu Londinensi prodeunte supplicatum, vt nudis pedibus & cæreũ accensum manu gestans (qui mos est illic agentium publicam pœnitentiam) crucem & psallentiũ chorum præcederet. Cæterũ illa vultu gressuq; tã cõposito incedebat, & quanquã neglecto horrendoq; cultu, facie tamen adeò venusta, præsertim cum decentissimã in cãdidas eius genas rubedinẽ pudor adfunderet, vt ingẽs illud dedecus haud parũ ei laudis gratiæq; conciliauerit, apud multos corporis eius potiundi magis quàm animo seruandæ cupiditatis flagrantes: quanquã & boni quoq;, & quibus vitia inuisa erant, misericordia illam magis quàm probru dignam censebãt, reputantes protectorẽ illud nõ tam odio vitiorum, quam scelerati consilij sui tegendi studio adductum fecisse. Hæc mulier Londini bonis prognata parentibus, bene pudiceq; æducata, coniuncta est matrimonio: cætera fœliciter, nisi quod nimium festinato. Nam cum virum haberet multis tum corporis tum fortunæ bonis cumlatum, animo tamen ab eo alienato vixit, quôd prius viro cõiuncta foret, quã virum amare per ætatẽ posset: vnde reiecto marito facilè regi ambienti assensum præbuit, & alioquin tanti proci splẽdor, & aspectus insolens viri cęteris metuendi sibi blandientis ac supplicis: ad hæc spes apparatus, & mundi muliebris conspicui: deniq; otij, luxus, voluptatum, facilè poterant mobilem puellæ animum impellere Sed eã vbi resciuit cõiunx, rem habuisse cum Rege, vt erat homo modestus, haud se tanto honore dignatus vt principis cõcubinam attingeret, in totum eam Regi cessit. Quanto ciuilior alijs, quibus haud quaquam ęquum in illam ius erat. Defuncto Regi successit Hastyngus, quã etsi viuo illo adamauerat abstinuisse, tamẽ ferebatur siue reuerentia, sine sodalitia quadam fide permotus. Erat illa insigni cutis candore, totius oris egregia specie prædita, sed oculis præsertim miræ illecebrę inerant reliquo corpori nihil quod immutari velles, nisi quis forte optasset altiorem. Nam bella fuit magis quam procera. Talẽ eam fuisse narrant qui illam in ipso formę simul & ętatis flore cognouerunt. Et illa quidem etsi tanta esset oris pulchritudine, vt omniũ facilè ad se oculos conuerteret, ingenio tamen adeô festiuo, ac moribus tanta comitate conditis fuit, vt magis propter morum sanitatem, quam oris pulchritudinem amanda videretur. Sermonis faciendi egregia artifex, neque silentio rustico, neque immodica dicacitate notabilis. Rex siquidẽ cũ esset solito hilarior, interdum solebat prędicare meretrices se habere tres, diuersis quamq; dotibus insignes: vnam lepidissimam, alterã astutissimã: tertiã verò meretricũ quæ vsquã essent omniũ sanctissimã: vt quę extra lectũ regiũ nõ facilè alibi quã in tẽplo cõspiceretur. Reliquæ haud sat cõpertum habeo quæ fuerint. Lætissimam hanc esse constat, quã dicimus eo nomine charissimã, qui quum alias nõnullas haberet, vnã hãc præ cęteris adamauit. Quin & hæc mulier tantum abfuit vt fauore principis in cuiusquam abuteretur malum, vt plurimis etiam bono fuerit. Nam & offensum regis animũ plerunq; leniebat, inuisis gratiam, delinquentibus veniã impetrabat, deniq; multis in magnis rebus suis magno sæpe vsui erat, mercede plerunq; vel nulla, vel præexigua, eaq; specie magis quam pretio spectanda, siue facti sui cõscientia cõtenta, seu bene de omnibus merendo ostendere cupiens quantæ apud principẽ authoritatis foret. Certum est adeò extra inuidiam fuisse, vt præterq̃ ab vna Regina, ab vtraq; reliqua factione mutuo sibi infesta pariter amaretur. Haud temerè cuiquã illorum autoritate gratiaq; inferior, qui diuersis ætatibus apud suos quiq; principes valentes sola scelerum fama posteris inclarescunt, eo diuturniore memoria, quo deteriore: vt beneficia pulueri, mali si quid patimur, marmori insculpimus. At eadẽ adeò olim celebris, amicis nunc notisq; omnibus superstes, annisq; velut in alterũ progressa seculo, deleta propemodũ etiam sibi longis malis pristini luxus memoria, miseram hodie vitã mẽdicando sustinet· viuẽtibus tamẽ ac simulantibus quibusdã, qui nunc ei fuissent aduersę fortunę cõsortes, nisi res illis incolumes ipsa aliquando cõseruasset. Sed vti supra narrare cœpimus, eadẽ hora qua Londini truncatus est Hastyngus, Antonius interim Vodeuilus, Reginę frater, Richardus Graius, quos Hamptonię ac Stratfordię cõprehensos diximꝰ ad oppidulũ, quod à fracto põte nomẽ accepit, capite plectebantur, curante cædẽ Richardo Ratelyffo equite, cuius ministerio protector ad eiusmodi tyrãnica facinora vt plurimũ vtebatur, vtpote valde taciturni, & multarũ experti rerũ: Ingenij magni, maliq;, sermone rudis erat, habitu rusticus, ad quęlibet atrocia facinora suscipiẽda prĩceps, ab omni aut erga homines misericordia, aut erga superos reuerẽtia alienissimus. Is è carcere productos, ac respõdere prohibitos, ne cognita eorũ innocẽtia ꝓtectori cõflaret inuidiã, indepprauatos, inauditos, atq; adeò nec accusatos quidẽ celeriter necãdos curauit, nulla alia culpa, quã quod boni erãt, aut vel minus ꝓpinqui reginæ, vel minus fideles princípi. Igitur patratis rebus his, & nobiliũ quos maximẽ aduersaturos putabat, necatis alijs, alijs adhuc captiuis, tũ reliquis ferè Lõdini agẽtibus, procul ab suis cuiusq; viribus, deniq; attonitis & perculsis omnibus, quũ neq; sciret quisquã quorsum res euaderet, aut cui cõsilia crederet, ꝓtector rapiẽdã occasionẽ

ratus est· vnde suspẽsis subito pauore omnium adhuc animis, occupandã regni possessionem, priusquam rebus plenius excussis, & communicatis consilijs in diuersa discedendi spacium firmatis partium copijs esset. Cæterum in hoc hærebatur quinã color rei tam sceleratæ prætexi posset, quo leniretur inuidia. Huic consultationi plures adhibebat, quos spe pręmiorum facilè ad se traductor vsui sibi sperabat fore, vel viribus pollentes vel ingenio. In his Edmundum Shaum, Londini præfectum, velut ingentium pręmiorum spe solicitãt: sperantes fieri commode posse, vt ille sententias confirmaret. E clero delecti, quibus apud plebem authoritas concionando quęsita fuerat: Potissimum vero Ioannes Shaus, pręfecti frater, ac Pynkerus, Augustinẽsium fratrum in Anglia Præses. Ambo sacrarum professione litterarum insignes: Ambo concionum gloria celebres. Cæterum vtrique doctrina tam infra famam, quam virtus infra doctrinam. Hi sermones è suggestu accuratissimos in laudem protectoris, alter antequam Rex creatus esset, alter post regnum initum habuere, plenos adulationis intolerandæ. Pynkerus in medio orationis cursu destitutus voce descendit, populo id in superos referente, velut sacrilegæ palpationis vltores. Shaus publica omnium ignominia notatus, haud multo post vita excessit, tædio solitudinis, in quam sese pudore publici conspectus abdiderat. Sunt & qui Pynkerum negant initio propositi conscium, sed re peracta vulgato more gratiam aucupatum apud cupidum laudis principem. Cæterum vt de illo ambigitur, ita cum Shao constat vsqueadeò communicatum consilium, vt ei primæ etiam partes insinuandæ populo rei mandarentur. Nam ea commodissima incipiendi negotij visa est ratio, si is concione solenni proposita re, & tractata concinnè, labefactatos animos plebis ab rege ad protectorẽ pelliceret. Cæterum præcipua negocij pars in excogitanda mutandi regis causa versabatur, ne tam impium consilium impudenter expositum protinus exploderetur. In eam rem alia alijs conferentibus, huc denique summa recidit, vt persuaderetur populo, & Eduardum ipsum, & eius omnem sobolem illegitimo esse coitu natam: ita nec illum vnquam iuste regnasse, nec hos ei rite successuros, ea ratione restare protectorem vnum regni capacem, & vnicum Eboraci ducis legitimum filium. Sed obiectum Eduardo ipsi nataliũ vitium, fieri non potuit quin & ipsum protectorẽ perstringeret, vtpote ei cũ Eduardo commune: nec ideo tamen censuit abstinendum. Sed cum locum obliquo ductu, atq; arte tractandum, sic vt cum dicantur omnia, multa tamen supprimi viderentur: scilicet ne ipsius animus in matrem pius offenderetur. At illud alterum, de filijs Eduardi pro spurijs habendis, recta atque apertè agi placuit, & quam maximè posset exaggerari. atq; huic rei quam falsam & olim reuictã, reiectamq; calumniam prætexuit, melius cognoscetur, si quædam altius ab Eduardi coniugio facta repetamus. Eduardus Hẽrico deposito, potitus regni, Comitem Varuici, virum opibus simul & populari gratia florentem legauerat in Hispaniam tractaturum de nuptijs cum Regis Hispani filia contrahendis. Sed interea forte venit ad eũ Elisabetha Graia vidua, fortunæ perquam tenuis, at materno genere nobilitatis magnę vetustæq; paterno impare, sed non obscuro. Ipsa cum in aula versaretur Henrici Reginæ obsequens, nupserat Graio, eleganti quidem ac strennuo, sed honesto magis, quam claro aut potẽte: nempe nullo adhuc pacis, bellive gradu insigni. Sed eum Henricus postea prælium initurus aduersus Eduardum equitẽ fecerat: quo ille honore haud biduum gauisus eodem in prælio occubuit. Ergo vxor eius, vt dixi, amisso viro, Henrico victo captoque, ipsa bonis omnibus exuta, relatis videlicet in Eduardi fiscum quod maritus eius ab aduersa parte steterat, cecideratque habitu lugubri & miserabili, ac aduoluta pedibus Eduardi supplices ei libellos porrigit: tum in se conuersum ac restitantem: videns audituro similem, causam verbis proponit, atque addit præces, vti prædia quædam haud magni census ob nuptias ei pridem à marito donata reddi sibi iuberet, neque enim quæ sua iam erant facta, vllo viri sui crimine cadere in commissum potuisse, vt modo detur crimẽ esse, apud quem sacramentum dixerat, in eius fide regis ad mortem vsq; mansisse, nec minus firmam illam, si fata seruassent incolumem, nouo regi fidem seruaturum fuisse. Rex in loquẽtis vultum defixus, mulieris cõstantiam tanta cum modestia coniunctam mirabatur, orationis gratiam duplicante forma non misereri modo supplicem suam, sed amare quoque incipit: & modo quidem placide respondens bene sperare illã iubet, breui enim se de re cogniturum: sed paulo post reuocatam de negocio pauca præfatus facilè se ostentat fore, modo illa sese non difficilem præbeat. quin vltro plura daturum, si ea vicissim paululum ei quiddam gratificaretur. Illa quàm diu per ambiguam regis orationem licuit, dissimulare, scire se quid ille vellet: Interim respondere benignè & circunspectè omnia, nec absque honesti cautione promittit. Sed vbi remotis ambagibus ad inhonesta sollicitari vidit, tum verò apertè resistere: verum sic composito & temperato sermone, vt cupiditatem eius incenderet magis quàm leniret: quam cum vehementius accensam videret quam vt facilè posset extingui, modo infamiam, modo culpę conscientiam prętendãt, orabat vti frustra niti desisteret. Ipsam enim etsi minus dignam existimaret, quę fieret vxor regis, digniorem tamen se, quàm vt concubina eius fieri vellet censere. Regi haudquaquam antè sueto tam obstinatè repelli, noua illa con-

ſtantia fuit admirationi, qui tam raram caſtitatem cum eximia venuſtate coniunctam maximarũ opum loco ponens, ab amore conſilium mutuatus, primo quoq; tẽpore eam ſibi vxorem ducendam conſtituit. Itaq; re animo eius altius impreſſa, quàm vt vllo cõſilio euelli poſſet, ne tamen videretur cupiditate magis ſuam quàm ſuorum conſilium ſecutus cum amicis deliberat, qui facilè cernentes in quam partem Regis animus propenderet, certatim approbant. Cæterum mater eius, adeò rem ægrè tulit, vt diſſuadendo vix temperarit iurgijs, honorificentius illum vtiliusque rebus conſulturum ſuis haud ſatis adhuc domi pacatis, ſi externum ſibi Regem affinitate conglutinet. Inde non præſidium tantum ſtabiliendo regno, ſed augendæ præterea ditionis ſpem eſſe. Nam iſtud, inquit, coniugium haud quaquam ſanè regium, fuerit, vt ſi quiſpiam paulo ditior ancillam depereat ſuam ſibiq; adſciſcat in ſociam, quod quoties accidit, etiam qui connubium puellæ gratulantur, tamen delirum dominum irrident, quanquam haud ita longe ſupra conditionem virginis quàm huius humilitas viduæ infrà tuæ maieſtatis eminentiam ſubſidit, in cuius corpore, indolêve animi vt nihil improbo, ita nihil tam eximium eſſe contenderem idem, vt nõ alijs etiam ſuperſit, quæ tibi multis præterea modis congruerent magis. Incommodè certè iunguntur imparia nec vnquam coaleſcunt bene quæ valde diſſident. Manca ſunt & imperfecta ſemper diſparibus nata parentibus. Suſtinere potes vt huic florentiſſimo quod obtines regno progeneres Ibridas ac degeneres regulos? & tuus ſanguis Graij filijs vt fratres generet? Certè ſi illa tibi alioqui conueniret maximè, qua nunc nihil conuenit minus, tamẽ ſacroſanctam maieſtatem principis quem æquè deceat ſacerdoti puritatem parem eſſe ac dignitate proximè accedit, haud quaquam cẽſeam ſtatim primo coniugio indelebili bigamiæ labe polluendam. Quid quôd tractando alibi matrimonio longius progreſſus es, quàm vnde regredi non inhoneſte queas, fortaſſe nec tuto quidẽ, quippe legato in id Varnice Comite viro totius regni tui ſecundum te potentiſſimo, qui nec fruſtrari labores ſuos & eludi quæ firmauit indoleat, non ſatis æſtimare te video quàm valde tuarũ rerum interfuerit. At Rex quanquam libenter optabat quam ſibi ipſe delegiſſet matri quoq; probari, tamen vt vt illa rem acciperet, cum quid facturus eſſet, apud ſe conſtituiſſet, multa ſerio, quædã ioco reſpondit, vt qui ſolutum ſeſe materna curatione meminiſſet. Tam etſi matrimonium diuina quædam res, inquit, virtutis ergo contrahi non opulẽtię debeat, Deo videlicet amorem fidemq; mutuam inſpirante coniugibus, quod ego certè nobis contigiſſe confido, tamen hoc meum coniugium ſi quis vel craſſius æſtimet vulgato more hominum ſanctis vtilia præferentium, is ipſe ni fallor inueniet illud non vſqueadeò incommodum. Nam ego certè nullius amorem populi potiorem duco mihi, quàm mei, cui haud paulò chariorem ita me ſpero fore, ſi cõiugium mearum non videar aſpernari. Externorum verò neceſſitudines principum, quas maternus adfectus tuus potiſſimum cenſet ambiendas, vnde nos malorum ſæpe flumen erupiſſe vidimus, tamen licebit adiungere, minore cum damno meo, ſi qui meorum fortè ſuſtineant eum incognitis copulari. Nam ipſe certè nec ducere poſſum quam non amo, nec adamare quã non video, nec ſat conſultum arbitror futuri incrementi ſpe quod promittunt quàm prę̃ſtant ſępius externa matrimonia, præſentium bonorum fructum corrumpere, quorum quis eſſe ſenſus poteſt eam habenti perpetuam vitæ ſociam, quam non libenter aſpicias. Quin accedere mihi vxoris nomine in vlteriore ditione nouos titulos ne optarim quidem, quippe cui iam nunc tantum terrę mariſq; debetur, quantum adferre fideliter tuerique ſatis nimirum vnicuipiam ſuperq; fuerit. At ſunt vbiq; nonnullæ quæ huic meæ nulla corporis aut animi dote ceſſerint, multis exuperant etiam, iſtud ego neque hercle inficior neque prohibeo ſane quominus eas hi quibus ſic videtur, fruantur eoque contra iniurium eſt ægrè cuiquam eſſe meo meoque genio obſequi. Nec Varnici Comitem quem vel vtcunque animatum non tam valde formido, tamen haud tam aduerſo in me animo reor id illi vt doleat quod mihi ſentit lubere, neque tam iniquum vt poſtulet in delegenda cõiuge eius me potius oculis regi quàm meis, perinde ac pupillus adhuc ſim, à cuius coniugio requiratur tutoris authoritas, quin dispeream in priuatis eſſe liber, quàm rex hac ſeruitute vellem, vxor vt inuito mihi alieno arbitratu obtruderetur. Iam bigamiæ labes illa quã tu chariſsima mater ſęuerioribus verbis impetere videris nõ me tam valde multum territat, obijciat hanc mihi patriæ pontificulus ambiẽti fortè ſacerdotium, nam ad ministrando quantum memini regno non officit. Denique quod habet ex priore matrimonio liberos, id ego per gratias etiã in lucro pono, quin mihi quoq; cœlebi adhuc non deſunt aliquot. Ita mutuò probamẽtum dedimus nuptias nobis non infœcundas fore. Quamobrem coniugium hoc quod ipſe mihi ſuperis aſpirantibus delegi, tu quoque dulciſsima genitrix approba, idemque nobis vt fœliciter cedat fauſtis cõprecationibus tuis adnitere, quæ ſi pergas in pręſens aduerſari naſcetur hinc breui ne potulus tibi qui nobis te blãdicijs ſuis cõcilier. Tamen mater vbi regis animum vidit inflexibilem, ipſa contra fit obſtinatior, & dolore ſpreti conſilij ſui magis ſucceniſa nouam ingreditur viam ad diſturbandas nuptias. Erat Eliſabetha quædam gẽtilico nomine Lucia, puella nec ignobilis & egregia forma. Eam forte virginem rex corrupit. Igitur vbi nuptiarum

appete-

appetebat dies, & pro more populus admoneretur, ne si quis obicē sciret eludi sacramentum pateretur mater eius velut exolutura sese pollutorum religione sacrorū, desset Luciam filio vere vxorē esse, data fide & firmata cōcubitu. Igitur seu non ausis progredi Pōtificibus, siue nolente rege nuptias suas aduerso rumore conspergi, cui materna pietas authoritatem pōdusq; tribueret. Interea restitum est quoad cognita re, falsitas eius famæ reuinceretur. Accersita Lucia quāquam occultis instructa consilijs, ostentata spe vxorē se regi fore, modo fidem cōiugij sibi à Rege datam constanter affirmet, cum tamen proposito iuramento super ea re in iudicio interrogaretur, fatetur nul lo coniugij promisso regem obstrictum. Cæterum amoris præ se tulisse tantū vt ipsa suum obsequium sperauerit consecuturas nuptias. Alioqui nunquam concubitum eius fuisse passuram. Comperta ergo & denuntiata falsitate commenti matrimonij. Elisabetham Graiam ducit Rex sibique in Reginā sociat hostis paulo prius vxorē. Sed Comes Varuicensis reuersus adeò ægrè tulit illusam legationē suā vt coacta manu regē in exilium expulerit, è carcere restituto in regnū Henrico quē Eduardus ipsius ope Varuici deposuerat. Tātus ille vir fuit & reliquis opibus & populari gratia vt ab vtra parte stetisset in cā nimirū regni gubernacula inclinarēt potens & sibi sumere nisi honorificentius multo duxisset, reges creare quàm regnare. Sed immodica potētia rarò perpetua. Siquidem Eduardus cum biēnium abfuisset, regina interea in asylo memorato enixa principē haud quaquam pari manu cum Varuicensi congressus apud Bernettū decem ab Londino milibus capto rursus Hērico, comiteq; magna vtriusq; partis strage occiso, regnum in sua domo sic constabiliuit, vt concuti nisi domestico dissidio & intestina fraude non posset. Hæc, vt fors narrata verbosius, ita prætermitti prorsus haud decuerat, ne protector ignoraretur Eduardi filijs natalium vitium obiecturus nihil reperisse quod illius matrimonio obijceret præter excussam olim & antiquatā calumniam. Cæterum id commētum quamlibet frigidum illi placuit cui satis erat aliquid dici, nimirum securo certoq; probationes ab se non exigendas. Igitur postquam initium insinuandæ populo rei Shao decretum est, hactenus vt Eduardo, fratreque eius, Clarentiæ totaque Eduardi sobole spurijs declaratis, protectoris ad regnum ius ostenderet, taceret voluntatē. Is è suggestu dominico die proximo ad ædem Pauli frequentissimo auditorio, quod eius fama viri cōtraxerat, hoc themate sermonē exorsus est. Spuria vitulamina nō agent radices altas, inde præfatus infundi atque inspirari, semperq; cōtracto rite matrimonio, propriā quandam ac peculiarē gratiā, quæ in sobolē sanctè conceptam deriuetur, qua plerunq; deficerentur hij qui vago vel adulterino cōcubitu nati, parentum crimen prauitate sua testentur vsqueadeò vt si qui materna fraude celato originis vitio supplantatis veris hæredibus, alieni patris fortunas inuaserint, atque occuparint ad tempus, ita tum rem disponēte Deo, erumpente breui veritate, restitui legittimos successores & geminos reddi suæ terræ surculos, deprehenso ac reuulso vitulamine spurio priusq; altius agat radices. Hæc vbi vetustis aliquot cōfirmasset exemplis, protinus in laudes diuertit Richardi nuper Eboraci Ducis eum subinde vocans patrē protectoris, rū admonito populo successionē regni perpetuā senatusconsulto ac scito plebis eius vnius, deinceps stirpi decretā ostēdit. Eduardū cōtra ius ac phas Reginę copulatū, superstite Lucia vera eius & indubitata cōiuge etenim cōtracto cū ea virgine matrimonio, tum (suscepta etiā sobole) consummato, superueniētis forma viduæ trāsuersum actū, fidem libidine posteriorē habuisse, sic nullā eius sobolē regni capacē esse. Hūc locū egit magna cōtētione, nō signis modo & suspitionibus, sed nominatis etiā falso testibus. Addit non ignarū se quāto cū periculo dicat, sed ex eo loco loquētibus, in quo ipse stabat veritatē habēdam, vita quoq; ipsa potiorē, sibi Ioannē Baptistam autborem esse contemnendæ necis, dum illicita regum coniugia redarguat, nec tum admodum mirari se Eduardū nihil babuisse pēsi legittimos ne an spurios relinqueret, quippe nec ipsum, nec fratrem eius Clarentiæ Ducem satis certo natos patre, vt qui notos quosdam homines è familiaribus Eboraci Ducis magis oris specie referrent, quàm ipsum Ducem. A cuius etiam generosa indole dicebat Eduardum longè degenerasse. Cæterum protectorem virum omnium quos sustineret terra clarissimum non vira modo, sed vultu quoq; ipso patrem referre. Hic est, inquit, vnus atq; vnicus Eboraci Ducis, verus & indubitatus filius, hæc illius viri nora facies, hęc certa forma, atq; ipsa charissimi Ducis pectoribus adhuc vestris obuersantis effigies. Sed antea iam conuenerat, vt dum hæc verba dicebantur, protector interueniret, ita fore vt putetur eam concionator haud humano consilio, sed diuino quopiam adflatus numine protulisse, tum vt ea re permotus populus, Richardum Regem illicet ingeminaret, sic visum iri posteris diuinitus in regem illum quasiq; miraculo delectū. Verum id cōsiliū siue negligentia protectoris, siue nimia concionatoris diligentia longè aliter cecidit atq; constitutum est, nam dum vterq; metuit, ne superuentus eius illa verba in quæ debebat incidere præueniret, altero moras in via nectēte, alter ita dicēdo festinauerat, vt eo loco toto perorato in alias res, neq; similes, neq; affines ei descēderit quū iam protector transiret At cōcionator vbi conspicatur ingressum, relicta ea re quā cū tractare cęperat, repēte velut attonit' nullo ductu ordiuève, sed ineptissimo recursu illa verba repetit denuo. Hic est

vnus

vnus atque vnicus Eboraci ducis verus & indubitatus filius, & quæ sequuntur. Inter quæ verba protector commitáte Bukyngamię duce ad locum in quo reliquum sermonem audiret per medium incedebat populum. Sed illi tam longè aberát, vt illam regis nomine publico clamore salutarent, vt attoniti perstarent immobiles, stupore tam pudendæ concionis. Cuius author postea quum amicum quendam rogasset, quidnam de se sentirent ac loquerentur homines, quanquam satis è sua conscientia intelligebat nihil boni, tum vbi omnia sinistra accepit ita perculsus est, vt paucis post diebus mœrore contabuerit. Sed quoniam quod tam audacter iam cœptũ erat pari audacia vrgendum videbatur, vno tantum die post eum sermonem interposito Bukyngamiæ dux nobilium atque equitum non exiguo comitatu stipatus pluriũ fortasse quàm sciretur quid ageretur Londini in curiam venit, locum & elegantem & maximæ turbæ capacem tum conuocato in curiam populo dux ex editiore loco, septus nobilibus & senatu Londinẽsi, paulum promouens sese, vt erat neque prorsus illiteratus, & suapte natura facundus huiuscemodi verba fertur habuisse. Amor vestri, viri Londinẽses, effecit vti nos quales enim sumus cognoscitis, huc veniremus ad vos de re inprimis magna relaturi, nec magis magna quàm omnibus vtili, neque cuiquam vtiliore quàm vobis. Etenim quam rem diu maximis votis optastis, magnoq́ue redimere voluistis, eam nunc vltro vobis nos afferimus nullo discrimine vestro, labore nullo, nec vllo prorsus impendio. Quæritis ea quæ sit? corporum certè vestrorum securitas, vxorum filiarumq́ue inoppugnata pudicitia, bonaq́; vestra certa vobis atque ab insidijs tuta, quorũ omnium quid iam diu fuit quod vocare suum quisquam certo poterat, tot intentatis laqueis atque extructis decipulis, exactis præterea tam multis magnisque nullo non anno tributis, quorum ne tum quidem finis erat, cum nec regi qua de re exigeret causa, vel populo vnde exolueret facultatum quicquam relictum esset. Sic bonis indies abradebatur, vt effunderetur in improbos. Quæ calamitas eò processerat vt iam ne consuetæ quidem tributorum formæ sufficerent, sed beneuolentiæ plausibile & populare nomen meris rapinis obtrudebatur. Nam quęstores à quoque non quantum ille sponte sua dedisset, sed quantum ipsis collibuisset auferebant, tanquam populus in concedendo tributo, vocabulum beneuolentiæ ad ipsius voluntatem regis non ad suam cuiusque bonam retulisset. At ille nunquam mediocri quęstu contentus, omnem corradendi prætextum ad summum vsque intenderat. Itaq; delicta non sua natura, sed opibus peccantis ęstimata sunt. Sic minimis quibusque offensis maximæ indictæ mulctæ, quin linguæ lapsus interdum totis locupletum fortunis redimebatur, aut vt iræ magis quàm auaritiæ seruitum videretur, luebatur morte, dum leui cuique culpæ prætenditur læsæ maiestatis atrox nomen. Quarũ rerum nemo est opinor vestrum à me qui exempla exigat, tanquam vobis Burdeti nomen exciderit hominis optimi ob solum verbum quod inter pocula temere exciderat trucidati crudeliter, legibus libidini principis, veluti obtorto collo seruire coactis non minore Markami gloria, qui iudicum primus quum esset, adempto ob idipsum magistratu restitit, quàm æterno illorum dedecore iudicum qui restabant, vt metu vel adulatione corrupti innocentem hominem ipsorum fidei religioniq́ue commissum praua legum interpretatione iugularent. Quin de Thoma Coco loquar equite ciueq́ vestro, sed qualem perpaucæ ciuitates habẽt, qui omnes apud vos honores & ordines ritè consecutus est, & magnificè gessit. Qui vestrum est aut tam rerum negligens omnium vt non cognouerit, aut tam obliuiosus vt non meminerit, aut tam durus vt non ingemiscat eius viri damno, quid damnum dico, calamitati, spolijs, atque ex tantis opibus non ægestati modo, sed nuditati quoque, nõ aliam ob causam quàm quód eum amari contigit ab illis quibus Rex infensus erat? Sed quis finis erit si viritim recẽseam, quum nemo sit ex hac tanta frequentia, qui non aut suorum periculo sit expertus, aut suo, familias totas in vltimũ discrimen adductas, causa plerunque nulla aut admodum ex sese leui atrocibus subnixa nominibus. Quin nullũ tam capitale fuit in quod per meram calumniam facilè non impingeretur. Nam quum rex præueniens legitimum regnandi tempus sceptrum vendicaret bello, maximi piaculi loco habebatur in diuitem, illi cognatum, affinem, necessarium, amicum, familiarem vel notum ferè vnquam fuisse aliquem, quem Rex aliquando pro hoste habuerat, qui alijs atque alijs tẽporibus aduersariam sibi plusquam dimidiam partem regni sui effecerat. Hoc pacto dum bonis vestris tendebantur insidiæ, corpora simul in periculum veniebant Atque hæc quidem pacis tempore gerebantur, quid de his ærumnis dicam quæ ex bellicis tumultibus, velut è fonte malorũ omniũ in vestram Rempub. profluxerunt: quæ bella vt semper sunt funesta, ita tum demum funestissima cũ sunt ciuilia, nec certe vsquam gentium infestius, aut acerbius ciuilibus armis certarũ est, quàm illo duce & principe apud nos, qui dum inuadit regnum, dum tuetur, dum eijcitur, dum redit ac recuperat rursus, dum depulsores suos vlciscitur, tantum Anglici sanguinis exhaustum est, quanto non olim stetit bis subiugata Gallia. Ita populus imminutus aut oppressus est, nobilium verò ac procerum quota pars relicta est? Deniq; alterius dum pecunia petebatur, alterius formidabatur potentia, neutra pars tuta aut quieta fuit? Et quem non infestum sibi timebat, cui formidolosus

erat

erat etiã frater, cui pepercisset qui germanum sustulit, aut quis amare potuisset eum, si istud potuit ne frater quidem? Iam quis hoc ferat, quod nemo tamẽ ignorat, vxorem Shori tam vile scortum plus apud principem quàm omnes regni sui nobiles valuisse, quin ex ipsis quosdam magnis in rebus suis vsos meretriculæ necessario magis, quàm honesto patrocinio? Quanquam ea satis pudice vixisse fertur, quoad improba libido principis viro eam suo abstulisset, ciui nimirum vestro neque inopi, & indolis ac spei bonæ. Cæterum hac in re de qua libentius in defuncti reuerentiam supersederem dicere, nisi frustra taceretur quod omnes norunt, adeò insatiabili cupiditate flagrauit, vt vitæ eius pars nulla minus ferenda videretur. Neque enim vlla fuit vnquam neq; tam humilis, neque tam potens virgo, matrona, vidua, in quam semel oculum defixisset, quæ modo forma, vultu, voce, gestu, denique vlla corporis parte placuisset ei, quam non ille statim nullo Dei metu, nulla retardatus infamia persequeretur, vrgeret, opprimeret, irreparabili damno multarũ ipsarum, nec minore cum luctu & dolore virorum, parentum, & si quid cuiq; erat amicorum reliquum, qui cum suapte sint honesti, tam charam habent vxorum castitatem, honestatemq́ue familiæ, vt quamuis potius iacturam ferre, quàm talem contumeliam queant. At licet his atque id genus alijs miserijs, vndique regnum mire premeretur, vos tamen vel in primis earum participes fuistis, cum quod non alibi tam coplosè exuberat iniuriarum materia, tum quod eratis vt plurimum proximi. Maximam enim anni partem haud longè discedebat ab vrbe. Et tamen vos estis hi, quos præcipuè fouere iustissimis de causis debuerat, non ideo modo quòd ab hac ciuitate maximè totius regni celebri multum apud exteros omnes inclitæ famę accedit principi, sed quòd magno cum impendio, periculoq́ue vestro in rebus eius prosperis, aduersisq́ue omnibus amicissimos animos, eximiam fidem, singularem semper operam præstitistis. Cui tam pio affectui vestro in Eboracensem domum, quum is qui maximè debebat, minimè sese gratum gesserit, restat nunc saltem qui superis annuentibus faciat diligentius. Quod ipsum ne nesciretis, ea demũ totius huius nostri ad vos negotij causa est. Quam dum exponimus quæso vt cœpistis attendire. Non est opus satis scio eadem vt ipse recenseam denuo, quæ tam nuper doctor Shauus exposuit è suggestu vobis, vir vt longè facundior, sic author lõgè certè quàm sum ego grauior. Neque enim mihi tantum ipsi arrogo, vt mea perinde valere verba postulem, atque eius, qui ipsum Dei verbum prædicat populo, præsertim tam prudentis, vt melius nemo quid sit dicendum intelligat. Porrò tam religiosè, vt certum sit, nihil eum cõtra suasurum quàm sentiat, ex eo præsertim loco, quem nemo bonus vnquam mentiturus ascendit. Igitur ab hoc tali ac tanto viro didicistis, huius administrandi regni ius Richardo Glocestriæ duci potentissimo, atque omni virtutum genere florẽtissimo deberi, nempe quum patri suo clarissimo duci, cuius sanguine lata lege regnum firmatum est, is nunc supersit vnus, qui ritè queat succedere, cum ob illegitimas Eduardi nuptias, quibus nullam potuit sobolem nisi spuriam gignere, tum aliam ob causam, quam vt ille significauit potius quàm explanauit: ita & ego intactam modo prætereo, adductus pudore ac reuerentia protectoris adeò in matrem etiam talem retinentis pietatẽ, vt grauatim in eam sinistri quicquam ferat etiam cum bono publico dici. Eas ergo res cum & proceres & bona ex parte populus perpendissent, & simul animaduertissent non bellicas modo virtutes, sed omnes præterea moderando imperio appositas artes in vnum hunc virum ita diuinitus collatas esse, vt solus ad regnum natus videri possit, haud ferentes amplius spuria sobole regi sese, nec tam acerba mala diutius inueterascere, magno decreuêre consensu supplicare protectori, atque eius obsecrare clementiam ne ipsorum respuat preces, nêve in se recuset onus administrandi regni suscipere, quod non è iure magis suo quam reipublicæ fecerit commodo. Sed eam rem dubio procul haud libẽter admittet. Qui gnarus pro sapientia sua perpendat facilè quanto plus curarum quàm commodi secum ferat imperium, præsertim ei, qui sic decernat gerere, quemadmodum illum sat scio gesturum si ceperit. Quod ego munus prædico vobis haud quaquã puerilis esse ingenij, idq́ue ipsum certè sensit sapiens ille, qui dixit: Veh regno cuius Rex puer est, eoq́ue magis & vestræ fortunæ gratulandum, & superis habenda est gratia, quorum benignitate prouisum est, vt is quem ipsi regno destinauerunt non ætatis modo maturæ sit, verum admirabilem quoque prudentiam, magna cum rerum vsu ac summa domi forisq́ue parta virtute, gloria coniunxerit. Qui tametsi tãtum onus vt dixi, grauatim sit in se suscepturus, tamen eo vt speramus adduci posse facilius, si vos quoque ciues honestissimi, ciuitatis huius regni longe clarissimæ statueritis nostris in hac re postulatis vestras preces adiungere. Quod vos vt faciatis, quanquam pro sapientia vestra non exiguam spem concepimus, tamen etiam vehementer oramus, idq́ue eo certè confidentius, quod præter has nostras preces (quas ipsas quoque pro nostro in vos studio nonnihil habituras momenti credimus) non totĩ modo in publicum regno profueritis tali deligendo principe, sed vobis quoque seorsum ipsis egregiè commodabitis, quorum ille officijs imperium semper acceptum feret. Hæc dux quum dixisset, expectauit protinus vt manibus pedibusq́ue vndique illi applauderetur,

vtque Richardus vna omnium voce rex salutaretur. Sed contra tantam suam spem cum altum vndecunque silentium animaduerteret, propius insusurrans præfecto: Quid sibi hic habitus vult, inquit. Opinor, inquit ille, non satis exauditam illis orationem tuam. Id quidem, inquit Dux, corrigetur facilè. statimque aliquanto contentiore voce quàm antea eadem alijs verbis, alio rursus ordine repetebat: verum adeò dilucidè ornateque, voce, vultu, gestu tam accommodo, vt quisquis aderat, fateretur facilè nunquam ante audisse se tam malam causam tam bene peroratã. Cæterum siue admiratione, siue metu attoniti, seu quod alium quisque loquendi ducem sequi, quàm ipse preire malebat, omnes ex æquo tacebant. Præfectus igitur ea in re nonnihil & ipse perturbatus, in vnum se cum Duce, & conscijs quibusdam colligens, negauit moris esse quidquam proponi ciuibus alterius, quàm recordatoris voce. Inde natam fortasse taciturnitatem, ne quid suas consuetudines immutare viderentur. Appellant recordatorem Londinenses ibi eum, qui præfecti assessor est eruditus patrijs legibus, ne quid in reddendis iudicijs, imperitia peccetur. Id munus recens inierat VVilmansonus quidam, vir honestus & grauis, quem, quum haud vnquam adhuc allocutus populum fuerat, malè vrebat tam inauspicatum initium. Cæterum iussus dicere, malum sibi metuens, si recusaret, eadem etiam ipse proposuit denuo, sed ita sermonem temperans, vt ducis omnia verbis acciperentur dicta, non suis. Sed nihilo secius durabat idem populi status, non aliter quàm sileri concubia nocte solet, obticentis, vultuque adeo immobili, nullo vt signo prorsus vllum animi sui sensum præ se ferrent. At Dux nonnihil offensus quod eius orationem tam aduersis auribus animisque excepissent, conuersus ad præfectum: Quid sibi vult, inquit, silentium istud tam cõtumax, statimque ad turbam respiciens. Viri Londinenses, inquit, nos ea de re ad vus relaturi venimus, quam in rem neque auxilio admodum vestro, neque consilio egebamus. Poteramus enim proceres & reliquus regni populus suffecisse deligendo principi, nisi noster in vos amor suasisset, ne vos ab eius tractatu rei excluderemus, in quam adscitos ac socios esse vestrarum, tam valde rerum, vt nullius æquè retulerit. Hunc animum nostrum vos aut parum cernere, aut parui pendere videmini, quem ne responso quidem dignum censuistis. Quin vno saltem verbo respondeatis, potentissimum Glocestriæ Ducem, quem cæteri alioquin omnes proceres, populusque delecturi sunt, vosne in Regem adsciscì vultis, an non? Responsu namque in vtramuis partem dato discedemus, haud amplius molesti vobis hac de re futuri. Ad hunc sermonem excitatus aliquantum populus, mussitare inter se, & audiri sonus magis quàm verba, qualis ex alueo redditur emigraturis apibus, quoad ex vltima parte curiæ, qua se ministri quidam Nashefeldi huius consilij participis conglobauerant à tergo, repentè clamor tollitur, Richarde Rex ingeminantium. Ciues retro ceruices admirabundi flectere. Sed clamantibus adiungunt sese famuli quidam nulla Richardi cura, vt in turba fit, ac pueri læti nouandis quomodocunque rebus. Sed Dux tametsi displicebat illud, quod nullum honestum ciuem in ea parte videbat, factum tamen commodè pro se inuertens, indicto rursus silentio iucundissimum illum clamorem dicit animi in designandum Regem, adeoque alacris in vnum consentientis, vt ne quidem sit auditus, qui contra dixerit, quem tam eximium affectum vestrum nos, cum erit opportunum, sic faciemus, vt audiat, idem vt vobis haud dubie in magnum aliquando bonum vertat. Sed interim vos oramus vt crastina die pariter omnes maiestatem eius adeamus rogaturi, quod vos ei tanto cum consensu detulistis, idem vt suo consensu habeat ratum. His dictis descendit ipse, cæteri discedunt: pars apertè mœsti, multi simulata lætitia, nec deerant ex ipsis ducis comitibus, qui quum premere mœstitiam, quam non audebant ostendere, non poterant, vertere in parietem vultus coacti sunt, dum animi dolorem per lachrymas egererent.

Igitur postridie nobiles, ciuesque magna frequentia adeunt Protectorem, qui Londini diuersabatur, missus intro nuntius, ait: Proceres omnes Senatum, populumque Londinensem pro foribus esse, qui eius expetant expectentque colloquium. Sed is primo dubitat progredi, incertus quid sibi vellet ea turba, quæ sic superueniret inopinanti. Hanc Protectoris cunctationem Dux ad se allatam ostentat cæteris, vti scirent quam longe adhuc abesset Protector ab huius cogitatione propositi.

Cæterum remisso nuntio, magnis obsecrant precibus admitti, adferre ea quæ nisi apud ipsum non sunt prolaturi. Prodit ergo tandem, nec adhuc tamen planè se illis credit; verum ex ambulacro superne despiciens accipit & reddit sermonem. Tacentibus igitur vniuersis, Dux ab equo sublimis, primum petit vti liceret ipsis quæ vellent libere citra vllam eius offensam proloqui, quanquam enim nihil meditarentur, vnde non & illi decus & regno commodum proueniret, tamen quum incertum sit quam in partem illius amplitudo esset acceptura, nihil ipsos nisi impetrata venia locuturos. Ad hæc Protector, vt erat in tali re perquam benignus, atque affabilis, tum cui mirus ardor inerat cognoscendi quid vellent, annuit, atque hortatur, ne

dubitent

ne dubitet quicquid decreuissent edicere, sibi verò animi in eos sui conscientia persuasum nihil in se quenquam cogitare quod non gratia magis sit, quàm venia dignum. Igitur dux ea demum protectoris oratione securus, ausus est rem cum suis causis exponere, tandemque immensam eius implorare clementiam, ne regnum tam diu tot intolerandis malis afflictum negligeret, proceres, populumque ipsius aduolutum pedibus pro consueta eius benignitate respiceret, procumbenti in se vnum patriæ subijceret humeros, rempublicam prope dirutam ac proculcatam erigeret, manus sceptro tandem velut temoni nauis diu sine perito gubernatore fluitantis apponeret, caputque illud venerandum pateretur onerari diademate, neque adeò dominationis tempestates horreret, neque delectetur immodesta modestia, vt suæ quietis causa, neglecto ocio publico, regnum sibi humano iure debitum, ab superis illi destinatum defugeret, è quo tanto plus honoris, ferret ac minus solicitudinis, quanto populo imperaret ipsius amanti & illius imperio subesse cupidissimo. Protector vbi verba ducis accepit, vultu haudquaquam annuente respondit, quòd nec ipse nesciret vera esse quæ ille retulisset, se tamen eo fuisse affectu in fratrem, eo in liberos eius esse, ad hæc tantam habere honoris sui rationem, quam tribus etiam coronis anteferret, vt inducere in animum non posset, illorum postulatis satisfacere. Nempe exteras gentes, quibus res quo pacto gereretur minus compertum foret, ex aliorum cupiditate ipsum quoque æstimaturas, ita suam famam venturam in periculum, quasi regnum non iure debitum per iniuriam occuparet. Sed tamen se non modo eorum postulatis ignoscere, verum etiam voluntatibus egregie in se propensis habere, habiturumque gratias. Cæterum orare vel sua causa, quem in se animum gererent eum totum consignarent principi, cui ipse parêre quàm regnare mallet, nec tamen operam consiliumque suum, quatenus Regi libuerit vti, defuturam nunquam Reipublicæ, quam etiam nonnihil exiguo suę procurationis tempore (quod Deo non sibi referebat acceptum) subleuasset, vel eo præcipuè quod improbos quorundam conatus, qui eam perturbassent antea, quo minus iterum vexarent, ipse sua partim industria, sed plurimum diuina prouidentia compressisset. Tum dux habito paulisper cum suis colloquio, rursus ostendit rem eiusmodi esse quam incœpissent, vt etiam si esset integra, tamen vellent eam magnis de causis aggredi, nunc verò longius progressos quàm vnde sit regrediendum. Denique patribus populoque certum, non passuros amplius spurijs Eduardi liberis subijci sese. Proinde si delatum vltro non aspernetur imperium, vnum esse ipsum omnibus omnium votis expetitũ principem. Sin omnino definitè respondeat se non susceppturum, facilè ipsos inuenturos quempiam cui respublica curæ sit. Hæc verba Richardi animum tam valde à regno abhorrentem sola flexere, cogitâtis si recusaret ipse, nepotem nihilo tamen magis regnaturum. Igitur ego, vt, inquit, doleo animo tam obfirmato decretum vobis Regem hunc non ferre diutius, sic inuitos vos a quoquam regi neque posse video; neque fas esse sentio. Certè quod ad me attinet, quanquam alium neminem esse scio, cui regnum hæreditate iure debeatur, pluris tamen has voluntates vestras, quàm omnes leges, quarum vis omnis à vobis pendet, facio: quorum quoniam tam conspirantem in me consensum perspicio, ne vel parum fortis videar in capescenda republica, vel vestram in me beneuolentiam non agnoscere. En hic in me hodierno die procurationem vtriusque regni, Angliæ, Galliæque suscipio. Alterum vt defendam & amplificem: alterum, vt vobis subijciam, atque in potestatem vestram reducam. nempe administrationem eorum duntaxat meam duco, ius verò fructumq; ac proprietatem vtriusque omnem vestrum, haud dubiè publicam. Quem ego animum quo die habere desiero, eo die precor, vt superi mihi non regnum hoc vestrum modo, sed vitam quoque ipsam vt indignam, quæ retineatur, eripiant. Hanc orationem eius alacris excepit clamor, Richarde Rex ingeminantium. Proceres cum Rege (sic enim ab ea hora vocari cœpit) concedunt intro, populus discedit domũ variè adfectus, multaq; super ea re secum differens. Sed plurimis in ore erat impudens illa simulatio, sic agentium loquentiumque, tanquam protector de eo quod agebatur nunquam neque audisset, neque cogitasset antea, quum interim nec ipsi quidem dubitarent neminem esse tam stupidũ, qui dubitaret rem omnem de composito geri. Sed alij morem causabantur, & receptam in rebus humanis cõsuetudinẽ, qua sic oporteat maximas quasq; res legitimis quibusdam perfici cæremonijs. Nam & eum qui creatur Episcopus bis rogari num velit, bis postquam sancte negare, tertio vix adduci posse, vt dicat nolentem velle, quum interim vt nihil soluat Principi, tamen ambitum penè declarant emptæ Pontificis bullæ. Iam eum qui Imperatoris personam agit in tragœdia, populus nõ ignorat forsitan esse cerdonem? Tamen tantæ inscitiæ est illic scire quæ scias, vt si quis eum vocet qui verè est, non qui falso fingitur, veniat in periculum, ne ab personatis satellitibus malo ioco bene vapulet, & id quidem meritò, qui totam fabulam sit aggressus intempestiua veritate turbare. Sequente die magno cum comitatu venit in forum, non illud Londinense, sed maius atque augustius, quod est in palatio apud occidentale cœnobium, vbi ab omni parte regni promiscuæ aguntur causæ. Ibi quum in ea sede collocasset se, quæ regium tribunal, ob

id vocatur, quòd iudicia sic in eo foro excerceantur, ac parem obtineant authoritatem, tanquam ipsius ore regis prolata, pro concione rursus ostendit ex eo loco potissimum possessionem sese regni capere, vnde Regis ore populo iura redduntur, quod ideo faciendum censuisset, quum sic sentiret leges exequi, easq; administrare, id sit demum Regem esse. Deinde proceres, mercatores, artifices, denique omne genus hominum, (sed ea collegia nominatim, quæ Britannicis student legibus) oratione quàm maximè potuit populari conciliat. Postremo ne cuiquam inuisum eum faceret metus, simul vt beneuolentiam pareret insidiosa clemẽtia, mala dissensionum oratione explicans simul & concordiæ bona, ostendit se omnes erga quoscunque inimicitias ex animo delere & deponere, omnes omnium in se offensas condonare publicè, cuius rei vt manifestam omnibus fidem faceret, iubet ad se accersiri Foggum, quem diu capitaliter oderat, adducto ex asylo proximo (nam illuc timore eius perfugerat) in populi conspectu ei dat manum. Rem vulgo acceptam ac iactatam laudibus, prudentes pro vana habuere. Inter Remigradum vt quemque habuit in via obuium, ita semper illis ad seruilem prope adulationem se demisit, admissi conscius, ne sic quidem securus tamen, aut quibus adblandiebatur, confidens manum à capulo non referre, & circumspectare vndique, velut repercussurus. Cum post ludicram illam electionem regnare cœpisset, coronatus est, eaque celebritas magna parte illo ipso apparatu peracta, qui nepoti eius coronando fuerat destinatus.

* *
*

HISTORIA REGIS RICHARDI TERTII, FINIS.

RESPONSIO

AD CONVITIA

MARTINI LVTHERI, CONGESTA IN HENRICVM REGEM ANGLIAE, EIVS NOMINIS OCTAVVM, PER THOMAM MORVM CONSCRIPTA. ANNO DOM M. D. XXIII.

Qua tempestate cum liber emissus erat, Thomas Morus, procaci ac scurrili Lutheri libello, eodem orationis filo parãdam responsionem iudicauit, ipsumq́, eisdẽ quibus intemperatissimè vsus erat in Regem, coloribus vicissim depingendum, vt si quid male loquendo voluptatis cepisset, id rursum male audiendo amitteret. Cæterum quum haud quaquam personam, dignitatemque suam lasciuos iocos & quandoq; etiam immodestos decere intelligebat, non suo, sed Gulielmi Rosseí alieno nomine librum exire voluit. Gulielmus Rosseus Ioanni Carcellio suo

S. D. P.

ITV mi Ioannes bene vales, bene est: ego quidem valeo. At vereor vt satis valiturus fuerim: ni propere me ex vrbe proruissem rus. Cœperat enim non oriri modo pestis Romæ, verum etiam grauiter inualescere. quum ego vix adhuc bene collocatus ibi, rursum trepidus ac sollicitus, huc me cogor subducere, ad lapidem plus minus vicesimum, exceptus atque inuitatus, ab hospite omnium humanissimo, & seorsum in Anglorum gentem omnem, in quam paternum genus refert animo, quantum vix quisquam credat benigno. Hic dum versor, hospes quodam die, en, inquit, Rossee librum quendam ex vrbe recẽs missum mihi: quẽ te opinor valde videre velle: vt quo Lutherus vestro respondeat regi. Am verò, inquam, nihil profectò legerim libentius. Nam principis libellum, iam ante annum legi ac relegi Venetijs: qui non vni mihi talis visus est: vt opinionem cõceperim, nunquam tam stolidum fore Lutherũ: vt respondendo redderet manifestum: quàm improbam atque absurdam causam tueretur: quæ nullum defensionis colorem, qui quidem probabilis videretur, omninò posset admittere. simul hæc dicẽs, auide corripio ac resigno librũ vbi legere incipio, proh Deus bone, quantum furoris barathrum, quantam furiarum voraginem reperio. Dispeream, si inter densas ac perpetuas phreneseos Lutheranæ tenebras, vllum inuenire quiui sanioris animi interuallũ. Nugatur, rixatur, scurratur, ac ridet, sed ridet planè sardoniũ, cõscius nimirũ, nõ in libello regis inuenire se, sed in capitello suo quod rideat. Nam interim deprehendi eum, quædam, in quæ salsus videri posset, affingere. Hospes igitur, vbi me legentem auscultasset diu, non sine crebra interim atque aperta significatione stomachi (erat enim neq; alienus à literis, & animi cum ciuiliter honesti tum in primis pij) quid tu, inquit, mi Rossee nebulonem istum blasphemias istas patieris inultas ferre? qui non modo Regem tuum stultis incessit conuicijs, sed in Cæsarem quoque ac Pontificem, in principes omnes Germaniæ, in bonos atque eruditos viros omnes, in omnes denique diuos impius furcifer obscænissimis opprobrijs inuehitur? Hunc tu scurram talia patieris inulta ferre? Inulta ne inquam, quo pacto, qui omnium vice vlciscitur ipse sese? Nam quæ grauior vltio posit optari, quàm quum eo dementiæ sit adactus, vt impie conscientiæ furijs agitatus, mentis inops, & ad insaniam dissimulandam impotens, ita sibi vi abreptus sit, vt sua manu per omnes paginas atq; omnes propemodum parietes perscribat, insanissimũ nebulonem, atq; impudentissimum scurram esse Lutherum. Nam Princeps meus, in quem præcipuè nebulo scurratur insanus, augustioris est animi & altioris consilij: quàm vt demẽtissimi scurræ deliramentis quicquam moueatur. Neq. dubito, si Lutheri liber haberet aliquid quod sit responso dignũ, quin rex illustrissimus pro egregia illa eruditione, quę illi ad reliqua regię maiestatis ornamenta velut præcipuum quoddam lumen ac decus accessit, facilè sit ita responsurus homini: vt mortales omnes intelligant, seruata dignitatis suæ reuerentia, & causam piam strenuè, & impium nebulonem lepidè, ab optimo atq; eruditissimo principe esse tractatum. Quam rem Lutherus, quum ex eo libro quem scripsit in eum Rex, magno bonorum omnium plausu, magno malorum dolore, didicisset: de industria sic adornauit istũ libellum suum, vt sperare posset neminem fore mortalium, nedum principem, qui nenias tam insanas esset vlla rescriptione dignaturus. Atq; ita vltimos pugnæ restaret ipse. nimirum velut victor ac triumphator esse videretur. At ego, inquit, hospes illum sua spe falsum velim. Quorsum istud, inquam? Quid faciet qui rescribet? aliud ne, quàm explicabit orbi, Lutherum esse scurram sycophanticum? At istud

iamdudum conclamauit ipse. Nam quid aliud
aduersus Catharinum? Quid aliud aduersus
doctos alios, aduersus scholas publicas? Quid
aliud aduersus Germaniæ principes? Aduer
sus Cæsarem, Regem, Pontificem? Quid aliud
è turre sua Babilonica, velut ex altissimo sug-
gestu proclamauit in totum orbem: quàm esse
sese deuotũ inferis, inuisum superis, humano
generi nebulonem noxium, ac denique mor-
talium omnium petulantissimum, & pestilen-
tissimum scurrã? Itaque, mihi mire placet pru-
dentissimi cardinalis illius, sanissimum consi-
lium: qui Pontifici huic verè omnium sanctis-
simo suasit, vti Leonis decessoris sui sententiã,
de supprimendis Lutheri libris ita moderare-
tur: vt eorum lectionem librorum, qui san-
ctitatis & modestiæ fuco latenter insertas hæ-
reses, bonis ac simplicibus viris commendant,
Ecclesiæ penitus interdiceret. Babilonicam
verò, & qui sunt eiusdem furfuris: qui nihil
habent aliud: quàm verè scurrilia iurgia, & bo
norum omnium auribus abominandas hære-
ses, prostare passim legiq. permitteret. Neque
enim periculi quicquã fore, ne bonus quisquã
libello corrumpatur eiusmodi: qui sine ratio-
ne rixetur, & numeret magis quàm probet im-
probissima quæq. & orbis christiani consensu
damnatissima dogmata. Illud verò prouentu-
rum commodi: quòd pessimus quisque, quem
à legendis hereticorum scriptis, nullum potest
edictum cohibere, desinet incautis imponere.
quibus nunc persuadent callide, quicquid sen-
tiunt bonis odio esse, id vel non scripsisse, vel
non ita sensisse Lutherum. sed hominem in-
nocentem, per emulorum inuidiam, falsam
subire calumniam Nam quæso te, quisquis hũc
ipsum leget libellum, quo regi respondet ne-
bulo, quum nihil in eo reperiet rationis: quum
omnia principis argumenta constare videbit:
quum istum cernet deprauare multa: mentiri
multa: dissimulare fortissima: scurriliter tra-
ctare omnia: quid illum putas esse censurum?
An adhuc desideraturum esse responsi quic-
quam: quod verberonis ostendat amentiam,
tanquam lucernam accendi postulet: cuius
ope conspiciat solem? Accedo, inquit, mi Ros-
see tibi, rẽ non egere responso, si quis in vtrãq;
partem intendat oculos. Sed quotum quemq;
futurum putas, qui quum Lutheri librũ per-
legat, ea sit futurus diligentia: vt inspecto
contra libello principis. collatis vtrinque ver-
bis ipsis, eruat Lutheri sycophantiam, ac non
potius ex alterius opere, de vtriusque ferat sen
tentiam: persuasus neminẽ esse tam impuden-
tem scurrã: vt (quod isti perpetuũ est) aduer-
sarij verba de industria deprauet. Nam eo mi-
nus istud suspicamur: quòd ea res & facilè pos
sit coargui: & semel deprehẽsa probrũ summũ
atq. indelebile dedecus inurat authori. Proin
tu, si me audies, non respondebis modo: ve-
rum etiam respõdebis ampliter. Citabisque, &
conferes vtriusque verba fideliter: deinde red-
des oratione tua virtutes Lutheri conspicuas:
vt locus nullus non sit illustris, in quo vel er-
rat imprudens, vel studio calumniatur, vel dis-
simulat stolide, vel scurratur nebulonice, vel
bacchatur scurriliter, vel mẽtitur impudẽter,
vel rixatur improbè, vel blasphemat impiè, vel
ridet phreneticè, vel dolore ringitur, vel ira
disrumpitur, vel madidus indormit, vel ebrius
altum stertit, vel sobrius ac vigil insanit. Nec
istud mi Rossee, quicq̃ est quod metuas ne dũ
stercorea Lutheri scripta, velut Augei stabulũ
exhauris, & sua in eum stercora regeris, tuum
simul nomen impures: atque in periculum ve-
nias, ne non satis habuisse videaris honestatis
& modestiæ rationem. Etenim tam immode-
stum nebulonem, qui nec aduersus homines,
nec aduersus superos tẽperare sibi potest à scur
rilibus conuicijs, si quis non contra tractet ex
merito: sed modice modesteque respondeat:
nullus erit mihi crede lector ęquus, & pius, cui
non ista videbitur & nimis ambitiosa, & pror-
sus immodesta modestia. Nã istud scio te floc-
cifacere: si calamum nebulo conuertat in te.
Sanè verò, inquam, neque enim adeò desipio:
vt magis mihi censeã laudi fore, si lauder à lau
dato viro, quàm si in me baccheturillaudatus,
atq. eodem rictu latret in me, quo rabidus la-
trat in superos Quin tu ergo, inquit, rem Deo
fretus aggredere: facies quod malos vrat, o ble-
ctet bonos: nec officium tantum declarabis in
tuum principem: cuius ingeniũ, eloquentiam,
eruditionem, prudentiam, corporis incompa-
randas dotes, animi virtutes excelsas, Christia-
nus orbis velut absolutum regiæ sublimitatis
exemplar admiratur ac suspicit: Verum etiam
apud seruatorem Christum, magnam inibis
gratiam cuius iste scurra nomẽ, fidemque sub
assertionis hypocrisi, penitus molitur extin-
guere. Quid vis amplius, mi Ioannes? non de-
sijt impellere, donec perpulit. Itaque pro-
misi me facturum: feci, ostendi. Supra me-
ritum modumque laudauit Orauit me, vt vni
atque alteri ex eruditis amicis suis sibi liceret
ostendere. Concessi, modo ne sine permissu
meo quisquam properaret edere. Nam decre-
uisse me, rem seruare mihi menses aliquot inte-
gram: quũ vt exactius tractarem quædã, quòd
opus ruri subito sine librorum auxilio confe-
ceram: tum quod interea superuenerat exem-
plum epistolæ: quam rex ad Saxoniæ duces
scripserat: ex qua subuereri cœpi, vt laturus es-
set princeps: si quis ex Anglis amplius cũ isto
nebulone contenderet. Rem recepit meæ fu-
turam potestatis Aufert, ostendit, reddit, hor-
tatur ne cuncter edere. Viros, quibus osten-
disset eruditissimos institisse vehemẽter apud
se, vt me vel ignaro, vel inuito maturaretur
editio. Sed fidem suam liberasse se: cæterum
suadere, monere, rogare ne doctorũ virorum
vota suspenderem: néve nebulonem pate-
rer diutius simplicium hominum ignoratione
atq. inscitia abuti. Si qui forte forent quibus
quæ

quæ absurde scripsit, aliquid esse viderentur: ego me pollicitus istud curaturum, statui protinus librum ad te mittere: vt cuius consilium multis in rebus alijs, mihi sensissem vtile, eius prudentia in hoc etiam opere, vel edendo vel premendo fruerer. Itaque librum Hermano Pragensi tradidi iuueni olim studioso tui, quũ istic inseruiret magistro. Nam is, quod Angliã viderat non sterilem fuisse præceptori suo: quum nec honestum videretur nec vtile, subinde solum vertere, certius atque obfirmans animo istic sedem figere, instituit in Britanniam remigrare. Aliquot ergo menses ab eius discessu, pendebam animi expectans indies de mea re responsum tuum At vbi ex literis, quas x. Calendas Iunias, huc misisti, librum sensi nõ esse perlatum, nec istuc delatum gerulũ: metuens aliquid accidisse iuueni (nam de fide eius ne adhuc quidem dubito) parabã rursum exemplar: quod, vbi primum liceret commode, istuc mitteretur ad te quum ecce interim affertur huc, prostare iam librum meum: & (quod miror) inuẽtum esse. qui libellum tam illepidum agnôrit, atque adornârit pro suo. Quæ res eo fortasse facta est cõfidentius, quod ego, quoniam ad te mittebam, notus ad notum, nomen meum operi non præscripseram. Eoq; factum arbitror, vt velut ignorati patris expositum puerum, homo misericors exceperit atq; educarit pro suo. Verum nunc te quæso mi Ioannes effice vt puer cognoscatur istic non pater quoad interim diligenter obseruaris, quam de se spem parenti præbeat. Nam si aut parum probetur bonis, aut princeps æquo animo non ferat, ab Anglia quenquam amplius, cum isto scurra committi, sine fruatur qui sustulit. Sin ita, vt optamus, doctis probisque placeat, & regem olfacias non indignatutũ. â nobis quoque bene verberatum verberonem tum te mihi Ioannes obsecro, vt gnatum meum non expositum vnquam, sed nescio qua fortuna in aliquod ignotum littus eiectum, tu mihi denuo, absque vlla eius, qui velut orbum excepit contumelia, vindices ac restituas patri. Vale ex vrbe, nam heri, huc rerum mearum ordinandarum causa remigraui.

Iterum vale & salue. 3. Nonas Augusti.

IOANNES CARCELLIVS GVILIELMO ROSSEO *SVO S. D. P.*

AD IIII. Idus Septembris, redditæ sunt nobis à te literæ. quas ego & libentissimus accepi & diligenter etiã atq; etiã perlegi. Quæ quidẽ tuæ literæ, nunquã non gratæ ad me perueniunt. Verũ hoc tempore, quantum mearum rerum status ferebat, etiam iucundæ fuerunt. Tum quia significarent ea, quibus mihi nihil optatius potuit accidere. id est, te mortalium omnium mihi charissimum saluum esse & incolumem, tametsi nonnullo metu perturbatum, grassantis istic & ardescentis passim morbi pestilentis. atque iam in Italia quoque reperisse, qui istas tuas virtutes perspiciant, & admirentur, ac merito fauore prosequantur. Tum quia longo desiderio cognoscendi quid rerum generes ipse, quo ante torquebar, iam veluti diuturna siti, expleto, his perlectis literis paulum animo acquieui Male enim timueram, nequid aliter ac vellem tibi contigisset propterea quod abs te tot mensium spacio, nihil quicquam acceperã. Siquidem annus paulo minus agitur, ex quo tempore, illam recepi abs te epistolam: qua me tui Romam itineris certiorem fecisti. Atq; ab illo tempore, nunc primum vbi sis, quid agas, ac quid valeas audio. Quæ res sane tam mihi molesta fuit quâm pro mutua nostra charitate esse debuit. Eoque magis eram sollicitus de te quod neque ab istis publicis internuncijs aliquid discere licebat: quum tamẽ alios nostrates propemodũ omnes, narrare mihi possent, quo quisque loco ageret. Quin, neq; Hermanus cui te scribis literas & librum ad me dedisse, huc venit, nec quid de eo sit factum audiui vnquam post eius â nobis discessum, qui fuit statim ab obitu præceptoris sui: cum tamen sæpe dẽ illo quæsierim ex ijs, qui cum eo vna ministrabãt (adest enim hic vnus & alter Lõdini). Etenim amabam prorsus iuuenem, ob egregios mores, eruditionẽ non spernendam, ac vel in primis, ob singularem & spectatam fidem. Propter quam præceptori fuit charissimus. Inueneramq; ei (si aut remansisset hic, aut redisset) conditionem aliquam non pœnitẽdam. Vereorque iam, ne quid grauius fuerit in causa cur fidem non præstiterit, quâm quod nollet, iuuenis quantiuis precij. Cęterum tandem perlatus est liber tuus (vtinam prius) qui magno stupore vt vere dicam, animum verberauit meum: quod iam alienum nomẽ omniũ opinionibus, quotquot opus viderãt, nedum meæ insederat. Qui, etiam cum schedas tuas in manibus tenerem, vix demum potui Rosseum meum in illis agnoscere. Ac quemadmodum, qui ingenti aliqua rei, seu bonæ seu malæ, ac inopinata nouitate, repente sunt perculsi, diu pendent in dubio: nec cito possunt animis suis

persuadere, id quod aut ægrius est, quá vt verũ velint. aut iucũdius, quá vt sperare possint: ita huius pulcherrimi facti nomē, tá preter expectationē meá, tá subito in nouũ hęredē trãsscriptũ, idq; in eũ quē vt maxime optabá, tam præclari facti autorē existere, cũ patriæ cõmuniter, tum priuatim nostræ amicitiæ causa, ita minimè expectabã: magnæ mihi admirationi, ac pene res incredibilis est visa: nõ qui te lõge etiá maioribus parē, adeoq; superiorē & ego norim & alij existimarint, sed vt dixi, quod alter tá astute in hanc se possessionē, veluti derelictá, insinuarat: vt iure optimo eius esse videretur. Iá quod ad ipsum spectat opus, tale profecto est omniũ doctorũ atq; proborũ sententia, quibus ostendi cõpluribus, vt summo omniũ studio sit apud nos excusum denuo. Mihi vero ita pplacuit (si quid meo tribuis iudicio) vt, quoniá erat cõtinuá oratione cõscriptũ, in capita diuiserim: titulis adiunctis cuiq;, scholiaq; in spacio marginali ascripserim, indicēq; apposuerim: quo facilius singula lecturis occurrerēt. Proinde ista te libero cura, quę sit doctorũ de eo sentētia futura. Quippe qui non minus sedulo me ad eius emissionē sunt hortati hic, quá, ex tuis literis intelligo, te istic incitatũ. Nonnulli etiá vltro pollicentes pecunias in sumptũ eius, quoniá typographi grauatim quicquá aggrediuntur, nisi si quis eos volet indēnes præstare. Porro de rege nihil est, quod vereamus: qui vt est eruditione singulari, humatissimoq; iudicio: ita non dubito, quin idē sit de libro tuo sensurus, quod cæteri præstantes eruditione viri. Quanquá, cũ primũ huc allatus esset, Lutheri aduersus se libellus, eiq; cõmonstratus, nihil ille quidē aliud quá irrisit, stulta verberonis ac scurrilia conuicia. Cũque rogaretur, quid de illo nõ solũ impio, sed etiá, tũ furēte sentiret: respondit sibi quidē videri dignũ Lutherũ. qui pro petulátia ac nequitia sua, preciũ ferret: quiq; in omnibus conuiuijs produceretur: vt conuiuas oblectaret morio. De respondendo autem ad eius meretricia iurgia, se nec ita fœdaturum personam suam, vt conuicijs cum eo velitaret. nec ita ineptijs operam & oleum perditurum: vt cum eo rationibus modeste ageret: qui omni rationi & modestiæ bellum indixisset. Sed nec cuiquam authorem fore, vt cum ipso manum amplius consereret: si quis tamen vellet eius insaniá retaliare, infreniq; linguæ frenũ inijcere, non prohibiturũ se. Itaq; curaui librum tuo nomine edendum, & cõpositori suo tanquam postliminio asserendũ. Tũ exemplari eo, quod abs te accepi, diligenter cum alteris collato vbi quid aut mutatũ aut insuper additũ per te comperimus quod in exēplis nostris non habebatur adijciendũ curauimus. Iam quæ ipse, in eo elaborauerani de ijs nihil mutaui ne aut typographo aut mihi tantæ perirent impensę. Nec mutabo posthac, si tibi meũ hoc factum probatum fuerit. Sin aliter tibi videbitur. ego quicquid tu statueris confirmabo Præterea quam ad me epistolá dedisti: quaq; mihi librũ donas (qui tuus est amor erga me) pręfationis vice anteposui, eiq; nostram hanc adiunxi: vt posteri quoq; intelligant, quantum tibi debeá. Vale, & cõmunes istic familiares nostros ex me saluta. Iterum bene vale, Londini. xv Cal. Octobris.

IOANNIS VITALLI LONDINENSIS carmen in Lutherum.

Missus ab extremis liber iste Luthere Britannis,
Venit in exitium tela secunda tuum.
Maximus, Henricus rex, & fortissimus heros,
Corporis insignis, ingenijq; bonis,
Et veræ fidei defensor acerrimus idem,
Concussit vires antè Luthere tuas.
Fusus & afflictus (frustra tamen) vsq; repugnas:
Et victor dici, dein male sane petis.
Non aliter quam qui, superatus ab hoste palæstra,
Victoris collo pendet ab ipse sui.
Ac se deiectum minime, contendit ab illo:
Succumbat quamuis iam resupinus humi.
Destruit hãc technã Rosseus tibi, neu modo quisquã
Tam stolida falli possit ab arte facit.
Hic ita consilium tibi detegit ordine totum,
Imo adeo insani propositum cerebri
Vt videant quã sis stolide sceleratus, & omnes
In stolidum iactent talia verba caput:
Ecce triumphali Luther hic sublimis ab axe,
Fertur, io, festis spargite stercoribus.
Dignus honos homini, qui fœde vincitur: & se
Victorem bũcca buccinat ipse sua.

NICOLAI PACHETI AD LVTHERUM carmen admonitorium.

Accipe, quo tutus mihi iam videare, Luthere,
Accipe, quo solo viuere posse modo:
Vndiq; si potis es patrios occludere fines,
Intret vt ad mystas ne liber iste tuos.
Nam tua traducit sic dogmata falsa libellus,
Sic aperitq; tuos iste Luthere dolos,
Vt semel in tota fuerit si plebe receptus,
Hac in noticiam prodieritq; tuis,
Non vllus precibus tibi sit locus inde relictus,
Quo minus à populo dilaniere tuo.

LAVRENTII NEVVLI EPITAPHIUM in Lutherum omnibus bonis iam mortuum.

Qui stetit in cœlum quondam cœliq; parentem,
Iecit & in sanctos qui maledicta patres.
Qui leges hominum contempsit, & omnia iura,
Et nullo voluit viuere consilio.
Sed quantum libuit, tantum licuisse putauit
Ac nil pro sancto, nil habuitq; pio.
Contegit hac cinerem factum breuis vrna Lutherũ,
Tartara pro meritis incolit vmbra suis,

PRAE-

PRAEFATIO

LVTHERI SCRIPTA AD QVENDAM NOBILEM BOHEMVM: QVA SVAM IPSE INVIDIAM AC LIVOREM, TVM IN PONTIFICEM, TVM

in ipsum Cæsarem, ac Germaniæ principes viros vniuersos, prodit: quos omnes improbissimis conuicijs & contumelijs improbus incessit.

GENEROSO ET NOBILI VIRO, D. SEBASTIANO SCHLIK COMITI IN PASSVN, DOMINO IN

Elbogen. etc. suo in Christo maiori Martinus Luther Ecclesiastes VVittembergensis.

GRATIA & pax in Christo, tertius & amplius annus agitur (generose comes) quod furiosus Papistarum populus me insimulat fuga ad Bohemiam, idq; mirum in modum sitit audire, scilicet homines belli, hac sola fama triumphaturi, gloriaturi, & clamaturi: Vicimus, hæreticus fugit ad hæreticos. Sic enim vecors illa & indoctissima papistici corporis belua, postquam videt sese eruditione & veritate victam, nec posse stare totam colluuiem suorum asinorum aduersus vnum Lutherũ, torquetur & vritur, vnicum hoc respiraculum suspirans, vt fugiam in Bohemiam, vt saltem opprobrio alieni nominis sese solentur, & terribiles Emim sese fingant, qui præ sua inscitia & mala conscientia, nullubi audent comparere. Apparui ego iam tertio, coram eis, denique VVormatiam ingressus sum, etiam cum scirem mihi violatam esse à Cæsare fidem publicam (Nam didicerunt principes Germaniæ, olim de fide laudatissimæ gentis, nunc in obsequium idoli Romani, nihil magis quàm fidem contemnere, in perpetuam nationis ignominiam) Sic ausus est fugitiuus & meticulosus Lutherus in gyrum dentium Behemoth insilire. At illi tremẽdi Gygantes quid? Toto hoc triennio, non est inuentus vnus, qui ad nos VVittembergam concederet, & coram nobis etiam staret, cum & certissimi sint de fide & tutela (nempe sub Cæsaris sui præsidio acturi omnia) adhuc audent homines effœminati & excordes sperare triumphum mea fuga, fœdissimã suã ignominiam honestaturi, qua toto orbe celebrantur sese præruditate & pauore animi, non audere in cõspectũ vnius Lutheri prodire. Quid putas hæ fragiles bullæ facerẽt, si & ipsi cogerẽtur corã aduersario Cæsare & hostibus præualẽtibus sistere? Scilicet, in mille diuerticula fugerẽt miseri, qui nũc in cuniculis suis sicut sorices mussitant, Lutherus meditatur fugam. Sic & rex Angliæ, hoc libro multa saliua blaterat de fuga mea in Bohemiam, homo sapiens, scilicet qui credit ideo, suum librum esse victoriosum & digne scriptum, si ad Bohemos Lutherus fugerit, tam vecors & muliebris est stolidi regis inuidia. Ego verò, quamuis ardeat animus videre Bohemiam, & religionem papisticis monstris tã odiosam, tamen hactenus abstinui & abstinebo, nõ quod opprobrium nominis metuam, quod celeberrimæ nationi, vilissima hominum fex, papistæ cum summa perfidia & iniuria inusserant. Nam iustissima causa, Bohemi homicidas istos, & Antichristos papistas deseruerunt, postquam innocentem virum Ioannem Hussum, ipsi septies hæretici exusserunt, & vtramq; speciem à Christo institutam sacrilege damnauerunt. Hæc enim causa odij papistici in hanc gentem, nec aliquando purpuratæ istius meretricis spurij, agnoscunt ferale suum homicidium, & damnati Euangelij sacrilegium, quin pergunt furorem suum tueri, & opprobrium, quo ipsi coram Deo insignes sunt, aliena & innocenti nationi imponere. Non ergo opprobrium Bohemici nominis metuo, quæ gloria est coram Deo, sed quod CHRISTVS me hic posuit: vt torqueam papistica monstra, dum nihil inuenire in me possunt, quod iacta-

Verissime dictũ

Cæsari notã per fidiæ impingit nebulo perfidiosissimus. Principes Germaniæ fidẽ cõtemnere.

Lutheri fauor in Bohemos. Omnes hereseos insimulat præter se & Hussum hæreticos insignissimos

quod tactare vellent, in sua incredibilis inuidiæ respiraculum, Cruciari Christus sua ipsorum inuidia, & dirumpi propria malitia. Expecto igitur eos hic & expectabo impotentissimam eorum inuidiam, egregie irritaturus & torturus donec vixero. Si autem me occiderint multo maxime cruciaturus.

Cacodæmonem se fore cōminatur.

Sic enim datus sum illis in portentum à domino meo Christo, vt siue me viuificent, siue occidant, nihil gratiæ, nihil pacis, nihil solatij habitura sit furialis eorum conscientia, vt duplici contritione conterantur, & præsentis inuidiæ cruce, æternam mereantur gehēnæ torturam. Instat enim mors papatus abominabilis, vrget eum ineluctabile suum fatum. & (vt Daniel ait) ad finē sui venit, & nemo auxiliabitur ei. Ita concurrimus vtrinq;, illi extremo furore, ego summo contemptu, & vincet audacia mea in Christo nouissimam illorum, & iam pallentem furiam.

Contēptorem & audacē profitetur se homo pius scilicet

Aliam vero fugam in Bohemiam non meditor, ne nihil veri vaticinentur sibi papistici Pythones, sed de qua maiorem compunctionis spiritum sint passuri. Hæc est, iuxta illud Moysi: Prouocabo eos in non gente, & in gente stulta irritabo illos. Nam tantū meis libellis breui (propitio Christo) efficiam, vt Bohemi à suo opprobrio liberi, soli autem papistæ sint nomen abominationis in orbe terrarum, vt maledictum & anathema sit, esse papistam. Non quod omnia Bohemorum probem, cū eorum res ignorem, & sectas esse inter eos audiam, sed quod papistica turba illis comparata, fœtor & nausea futura sit in toto mundo, qui nihil nisi secta sunt ipsi, adeo vt soli Frācisca ni inter sese ferme sex sectis scissi sint.

Quā prudenter laudat dū studet adulari.

Hæc autem ad te scribo heros generose, vt mihi initium huius fugæ captem apud te, qui regnas in Bohemia initio confinis Germaniæ, vt per te, tuamq; ditionem procedam in totam Bohemiam. Rex laicus scripsit ad sacerrimum suum pontificem. Ego quondam miseratione papæ clericus scribere debui ad christianissimum laicum. Audio enim te incredibili studio feruere in puram Euangelij veritatem, et abominationes et scandala Romanæ pestilentiæ, vndiq; è tuo dominio profligare. Macte virtute clarissime heros, sic abolebitur opprobrium Bohemici nominis, & redibit meretrix in sinum suum, sentina illa mendaciorum & fornicationum suarum, vt reuelentur pudenda eius orbi terrarum ad sempiternam ignominiā. Hoc sit initium fugæ meæ, hæc spes optimi exempli, quod imitentur reliqui Bohemi heroes & magistratus Sic nō modo in Bohemiā fugero sed & habitauero in ea, etiā si hic me exussserit illaudata meretricis furor. Inuidiā tamē eius simul et succēdero et vicero in Christo. Nihil erit illi amplius prosperum. Christus sic statuit, Amen. Gratia domini nostri Iesu Christi seruet & augeat te optime heros in æternum. Amen. VVittēbergæ.

v. Iulij.

Aliensissimus quisque ab ecclesia Lutero christianissimus.

RESPONDETVR AD EPISTOLAM LVTHERI INITIO LIBRI SCRIPTAM.

CAPVT I.

TOTA ista spirat epistola, Thrasonicá Lutheri gloriam & in dignitaté Romanę sedis, liuidam nebulonis inuidiam. Qua nunc intabescés, Bohemis quorú dánatas hæreses nuper execratus est, núc execrabilis vicissi, & suo ipsius iudicio dánatus, applaudit, & fingit se hęreses eorú ignorare, homo aut tá iniquus, vt eorú res ignoratas ante reprehéderit, aut tá infirmæ memorię, vt que tá nup tá acerbe redarguit, eorú oím subito iá sit oblitus. Et tamé cú illis maxime conetur adulari, post laudes aliquot homo sapiés promittit tádé, bone Deus honorem qualé, Sodomę scilicet et Gomorræ gloriá. Ná vt illorú mores iustificati sunt cóparatione Hierusalé, ita Bohemorú hæreses iustificabit Lutherus collata cú illis nimirum fide Christi. Quatu, quo licétius inuadat, atq, blasmet, appellat vbiq, papisticá, substitués pro fide Christi perfidiá suá. Ná cú reijciat Iudaicá, rideat gétiliú, nutet in Bohemica, vix admittat Tureicá, dánet omnino catholicá. quid reliqui fecit tandé, quod esset ratum ac stabile, præter infidelitaté suá? In qua tá superbus exultat, atq, insultat omnibus, vt dubitari non possit, quam totus ex inferis illius spiritum spirat in terras, qué similis ad inferos superbia deiecit è cœlo. Sed illius epistolæ pretiú operæ fuerit magnificas ampullas expendere. Protinus ab initio cóuitiatur Cæsari, & Germaniæ principibus: gloriatur de sua fortitudine, qui sit ausus ire Vvormatiá, gnarus sibi violatá esse fidé publicá, videlicet homo animi destinati martyrio, propter infidelitatem sine charitate sine qua nec pro vera fide, Paulo teste, valuisset martyriú Insultat magnifice omnibus, contra suá sententiá sentientibus, hoc est bonis omnibus: quod homines nó audeant ire VVittembergá, & corá ipsius sese maiestate sistere: videlicet quú certissimi sint de fide & tutela, népe Cæsaris præsidio (vt ait) facturi omnia: quasi nihil esset latronú in via, qui fere soli sunt Lutheri satellitiú, qui eodé animo in suæ factionis gratiá nó dubitét disputaturos amoliri per insidias cótra fidé publicá, quo aío spoliant ac trucidát viatores, lucri sui gratia cótra legé publicá. Ille quú veniret Vvormatiá, non habebat, quod metueret Venerat enim, quod fatetur, fide publica, quá si, vt métitur nebulo violasset Cæsar. quo tandem præsidio fraterculus, omni supplicio dignissimus, aduersante Cæsare, prodentibus, vt queritur, Germaniæ principibus, tot milliú iter eméssus, in curru, via publica, palá, interdiu, sic euasisset incolumis? Nimirú de se scriptú videri vult illud: Angelis suis Deus mádauit de te, ne forte offendas ad lapidé pedé tuú. Imo mali malo fauebát, & boni fidé violare nolebant. At aduersus illú venturis, mali dútaxat & perfidi metuédi sunt, qui nullo fidei vinculo cohibentur à scelere: nullo disposito præsidio, tá lógo itinere satis caueri possunt. Quæ quú ita siut, mirú est profecto Lutero venire auso nullo suo periculo Vvormatiá, in cospectú principú, vt furoris obstinati triúphú tutò reportaret domú ad cópotores suos: neminé audere contrà, cú viræ suæ periculo, venire Vittébergá, tanto præsertim fructu, népe vt cú nebulone certet in eius ipsius theatro, dispositis nebulonum cuneis, qui hæresiarchæ suo, scripturæ verba in adulterinú sensum torquéti, doctorú omniú antiquorú autoritaté irridenti, publicá tot ætatú fidé exsibiláti, atq, omnia execranti sacra, ad singulas blasphemias applaudát, atq; ingeminét euge. Ei verò, qui disputatur' venerit, ad quodq; verbú, voce, vultu, pede, manu obstrepát, explodát, exsibilent. Cótra quæ, si dusabit oía, & clamores ratione vicerit, digressum deniq; perimát. Neq. enim nunc eadé rerú est conditio, atque olim fuit, quum disputabat Eccius. Tum enim res adhuc in eo fuit statu, vt valde suę sectę fauerent, nec dú planè sciret, quá malá causam fouerent, eo quietius, & cupidius audiebát, quòd se audituros sperabant, quę valde audire cupiebát: Sed ea disputatio quú nó vndequaq, responderit ipsorú spei. quum tamen essent quædá in specié non prorsus improba: & nunc eum cernant post per furorem adiecisse talia, quæ nullo possit colore defendere: desperata rationis victoria, triumphú collocát in amentia, non audituri quicquam æquis auribus, quod aduersetur iniquis animis. Neque tamen nego, in eadem vrbe, in qua sibi delegit latibulú, multos esse viros honestissimos, multas mulieres bonas ac pias, sed in re seditiosa, magis eminet insana tumultuantiú turba, quá numerus etiá maior bonorú & sedatorú ciuiú. Lutherus igitur quú doleat libellis æditis, ita victas ac reuictas suas insanas hæreses, vt nunquá apud suos se victoré audiat, quin interim excarnificetur intus opprobrij sui conscientia, guarus omnibus vndiq. gentibus, ex libellis vtrinq. inter se collatis, clarissima luce patere, quá turpiter euersus, ac prostratus iaceat, pertęsus tádé ac phorrescés iudiciú publicú, pugnaturus, velut gallus prouocat in suum sterquilinium.

cuius nomine laudé Bohemis tribuat Luther'.

Iactátia Lutheri.

Quá nihil fruct' habeat cú Luthero corá disputare.

Quátú adeat periculi disputaturus cum Luthero

Cur Lutherus puocet, vt disputetur corá

Cur scripto potius quã corã sit dispu tandum.

quilinium, vbi coram gallinis suis cantitet. Verum neminem opinor esse tam insanum, vt in locum veniat, quo eum hostis vocat ad pugnã, quum non possit æquior esse planicies, in qua dimicetur, aut minus insidijs exposita, quã libellis æditis conflictatio, in qua neutra pars causari potest, aut perperam quicquam exceptum à notarijs, aut post corruptum à falsarijs, aut sibi quicquam non prouisum calore subitariæ disputationis excidisse. Sed quod, ex causæ meritis per ocium quicquid potest, instructissimum protulerit, id syncera fide prodibit in publicum. Ex quibus & nunc clarissimè patet, & indies magis magisq́ patebit, quam sordido cæno prostratus iaceat, oblitus luto, atq; obuolutus stercore, gloriosus victor ac triumphator Lutherus. Quæ res quum regio libello tam egregiè facta sit, vt nunquam quicquã æque Lutherum adegerit in furorem, efficiam hoc libello, vt omnes Lutherani sentiant, quã stolidum habeant hæresiarcham, qui sua sapientia nihil effecit aliud, quàm infixum ab aduersario telum, suis ipse manibus infixit altius. Sed priusquam aggrediar librũ, libet paulisper cum Luthero rursus redire Vvormatiã. Cuius magnifica commemoratione quiddam mihi redegit in memoriam, ex quo vno totus potest orbis iudicare vanissimi nebulonis & ingenium stolidum, & mentem gloriæ cupidate dementem.

Detegitur Lutheri stulta ambitio ex honorificentissimis de se, sub alieno nomine, prædicationibus.

CAPVT II.

Extat libellus excusus hoc titulo: Acta et res gestæ D. Martini Lutheri Augustiniani in comitijs principũ Vvormatię. Is libellus quo loco sit excusus non dicit, quo authore compositus tantundẽ. Sed liquet plane ex ipsa narrationis serie, fuisse aliquem illius valde studiosum. Verum non ab ipso tamen factum Luthero, certissima sunt argumenta scilicet. Nam quum Cæsar nominetur vbique simpliciter Carolus: nunquam nominatur Lutherus, nisi reuerenter DOMINVS MARTINVS literis maiusculis, videlicet magnus heros. Interdũ sic: HOMO DEI LVTHERVS. Et quum ij, qui contra loquuntur, prorumpere dicuntur in verba virulenta, de ipso ita scribitur. D. vero MARTINVS pro incredibili humanitate & bonitate sua, benigne respondit. Et sic: Pater clementissimus modestissime respondit. Et tanquam gloria patri totum illius psalmi librũ claudit hæc coronis. Deus igitur hominẽ pientissimum, tuendo & docendo euangelio natum, diutissime seruet ecclesiæ suæ, vna cum suo verbo, Amen. Quis ita suspicax vnquam natus est, vt suspicari possit, qui talia de Luthero scripsit, ipsum fuisse Lutherum? Quis enim

Vide illud.

Thrasonica Lutheri gloria.

Thraso tam gloriosus fuit, quem non puderet eiusmodi vel cogitare de semet? At nunc, obsecro, lector vide, quam penitus homini memoriam, ac mentem, inanis glorię titillatio excusserit. Quum totus liber ita sit tractatus, vt videri possit ab alio quouis esse compositus, subito suo sorex indicio prodit se. Oblitus enim sui, quodam in loco sic ait:

Lutherus sui immemor.

His dictis, orator imperij, increpabundo similis, dixit me non ad rem respondisse, nec debere in dubiũ vocari, quæ olim in consilijs essent damnata & definita ideo à me peti simplex, non cornutum responsum, an velim reuocare, vel non? Hic ego. Quando ergo Cæsar. maiest. etc.

Hic vides lector ex rebus Vvormatiæ gestis, incredibilem illam clemẽtissimi patris modestiam, qui sub alieni tubicinis larua, suas ipse laudes tam modeste buccinet. Vides admirandam prudentiam, qui non potuit cauere sibi in tam exiguo libello, ne tam stultum institutum proderet, cuius puderet etiã morionem.

Modestia Lutheri.

Ea cæcitate & amẽtia percussit dominus noster Iesus Christus, vniuersum istud regnum abbominationis papisticæ, vt iam totum triennium, cum vno Luthero ipsi infiniti vulgi Cyclopes belligerantes, nec dũ intelligere possunt, pro qua re mihi cum ipsis bellum sit.

Verba Lutheri.

Aperitur Lutheri insanum institutum & consilium.

CAP. III.

AIT omnes, qui cognoscunt pontificẽ: hoc est omnes Italos, Hispanos, Gallos Germanos, & quicquid est vsquam populi Christiani: quos omnes appellat Cyclopas, tam diu belligerantes cum vno Luthero, Vlisse videlicet omniũ prudentissimo, ita perterebratis esse oculis, tanquam Polyphemum, vt quanquam libris ab illo tam multis æditis, adhuc non possint cernere, quorsum ille tendat. O rem difficilem, & quę non exoculatum Cyclopa, sed Argum aliquem oculatissimum requirat, ac lynceũ, qui Lutheri vias vestiget. Esset fortasse res difficilis colubri viam vestigare super terram, nisi odore pestilentissimo, quaqua versus serperet, erumpente, ac terras lue teterrima inficiente, ipse se nimium proderet. Neque enim nunc horum Cyclopũ quisquã est adeo cæcus, vt non artes eius, & astutias deprehenderit, quam inani commento fugam paret ex Æthna, vt ex hac Cyclopum, vt vocat, elapsus insula, recte tendat ad inferos. Sed vnde nullus eum reducat Tyresias.

Lutherus videlicet alter Vlisses.

Quo tẽdat Lutherus

Non intelligũt, inquit, frustra tot libellis à me æditis & palam testantibus, hoc solum à me quæri, vt diuinæ literæ solæ regnent, sicut dignum & iustum est: humanæ vero inuentiones & traditiones è medio tollantur, ceu nocentissima scandala, aut excocto veneno, & euulso aculeo, id est vi cogendi & imperandi, &

Verba Lutheri.

randi, & cõſcientias illaqueãdi erepta, libere & indifferentes tolerentur, ceu qualibet alia peſtis, aut infelicitas mundi. Nam ipſi perpetua inſania percitꝰ, contra me nihil mouet, niſi ſtatuta hominũ, gloſſas patrum, & facta ſeu ritus ſeculorum, ea ipſa ſcilicet, quæ nego & impugno, quæ & ipſimet conſitentur inſida eſſe. Ego de iure diſputo, & ipſi de facto mihi reſpondent. Ego cauſam quæro, ipſi opus exhibent. Ego interrogo, in qua poteſtate hoc facitis, ipſi dicunt, quia ſic facimus & ſic fecimus. Sit pro ratione voluntas: pro authoritate, ritus: pro iure, conſuetudo: atque in rebus Dei. Eſt apud eos ipſos in ſcholis ſuis vicioſiſſimum genus diſputandi, quod vocant petitionem principij. Hoc diſcunt & docent vſque ad canos, vſque ad ſepulchrum, tot ſudoribus, tot ſumptibus miſerrimi homines.

Et de rege paulo poſt:

Hic vero Deus noua ſua diuinitate mirum in modum inſoleſcens, ac certus quicquid dixerit ſieri oportere, aut factum eſſe, id ex profeſſo etiam teſtatur, velle ſeſe dimittere capitale fundamentum meum, & alijs relinquere expugnandum, ac ſolum ædificium labefactare, id eſt, ſtipula & fœno contra rupem verbi Dei pugnare, vt neſcias, an ipſa mania ſic inſanire poſsit, aut ipſa ſtoliditas tam ſtolida ſit, quàm eſt caput hoc Henrici noſtri, forte vt verũ faciat prouerbium, Aut regem, aut fatuũ naſci oportuit. Quis morio enim ſic diceret, Ego aſſeram ſeptem ſacramenta, ſed intactum relinquam principale robur aduerſarij? Crederes ab inſigni hoſte regis, hunc librum æditum in regis perpetuam ignominiam.

Proponuntur in ſumma, quæ ſunt tractanda in toto opere.

CAPVT IIII.

HÆC ipſa Lutheri verba lector, in quibus tam impenſe ſibi Lutherus placet efficiam paulo poſt, cum ad illius reſponſum, vt ille vocat generale, perueniam, vt facile quiuis intelligat, ex regis libello ſumptis probationibus, nõ ſolum eſſe falſiſsima, verum etiam vix tot habere verba, quot vitia. Præterea nebulonem iſtum, non hominũ tantum traditiones omnes tollere, et eas quibus deberet obedire, ſed etiã tollere traditiones Dei. Nec eo tamen contentum, illas ipſas Dei ſcripturas, pro quarũ regno ſe pugnare ſimulat, quibus poteſt machinis oppugnare. Quo in loco faciã perſpicuũ, quàm inſulſe rideat eũ diſputandi morẽ, vt contra vnius authoritatem ſcurræ, regia maieſtas opponat authoritatem tot ſanctorum patrũ, tot ſeculorum conſuetudinẽ, & publicã fidem totius eccleſię. Simul & illud cõſtare faciã, vitioſum illud diſputandi genus in petendo principio, quod tãta cũ inſultatione deriuat in alios, ſolã ipſi atq; vnicam fere diſputandi formã eſſe. Idq; ipſum illi accidere in his ipſis locis maxime, in quibus illud maxime obijcit atq; improperat alijs: tũc iſta verba, quibus extra locũ ſe iactat, vt legẽtibus offundat tenebras, nos loco ad id idoneo ventilabimus: & paleas iſtas, quas pro tritico laborat vendere, vento ſparſas diſsipabimus. Nam quod homo lepidus videlicet ac facetus irridet regem, quod aſſerturus ſacramẽta teſtatur ex profeſſo ſe capitale fundamentum Lutheri alijs expugnandum relinquere, ac ſolũ quod ſuperſtruxit ędificiũ labefactare, tangetur eo loco, in quo ſolo conuenit: vbi Lutherus idẽ rurſus ſimul ſemper conditũ ſale repetit. Nẽpe vbi tractabitur, quod miſſa bonum opus, oblatio, aut ſacrificiũ Luthero non poteſt eſſe, propterea quod ſit (vt ait) teſtamẽtum. Ibi videbis lector, hominis tam feſtiue dicacis infacetas facetias, in ſolũ Lutherũ ludere. Atq; hæc quæ nũc promitto tibi, ideo diſtincte poſui, vt eorum quodq; ſuis à me locis poſsis exigere. Quorũ ita me debitorẽ conſtituo, vt niſi in hoc libello perſoluã oĩa, nihil omnino videar perſoluiſſe, contentus, vt Lutherus in me decantet illud Horatij. Quid dignũ tanto feret hic promiſſor hiatu?

Paleis cõparat Lutheri dogmata.

Reſpondetur ad id, quod Lutherus fingit ſe non credere librũ regis ab ipſo eſſe rege compoſitũ, & ſimul oſtenditur, quos & quã præclaros authores habeat liber Lutheri.

CAP. V.

INterea paulisper ea illa percurram, quibus obiter obiectis ei, ſic homo ſe ſapiens explicat, vt id conando magis ac magis implicet atq; inuoluat. Sed prius mirifice ſe putauit ſcilicet irritaturum regem, ſi ſe ſimularet non credere librum à rege æditum, ipſius eſſe regis, ſed Lei videlicet, aut alicuius (vt ille vocat) pituitoſi ſuphiſtæ: quaſi quiſquam Luthere tã pituitoſus eſſet, cuius pituitam non præoptet quiſquis non plane furit, quam furioſam bilem tuam. Male torquet nebulonẽ iſtũ, quòd notior eſt, & non in ſola Britãnia celebratior, eruditio eximia regiæ maieſtatis, cum in alijs pleriſque diſciplinis omnibus, tũ præcipue in re theologica, quã vt cuiquã poſsit perſuadere ſtolidus, alieno libro voluiſſe venari gloriam regem ſapientiſsimum, ex furioſo fraterculo, cum quo magis duxit, opinor, in gloriam contendere, quã glorioſum vincere, præſertim in tali re, quę cũ per ſe clara nunquã nõ eſſet, eam tamen factam ſciret aduerſarij ſtultitia clariorem. Nec ſcripſiſſet, opinor, omnino quicquã aduerſus talem ſcurrã princeps, niſi pro Chriſti honore nihil ſibi duxiſſet inhonorũ: ſed veluti pro Chriſti nomine pugnam detrectare nollet, aduerſus infidelium (ſi fors ita ferret) viliſsimum, ſic pro Chriſti fide, calamo certare dignatus eſt, aduerſus hæreticorũ ſtultiſsimũ.

Summa principis bonitas.

 Verum

Verum video, quid Lutherus velit: optat id quemq; credere de libello regis, quod ipse sibi conscius est, & nemo factũ nescit in suo. Nam quis ignorat, illius responsionẽ non vnius cuiusquã labores esse? Quod enim vnum caput potuisset vnquã tantũ stultitiarũ parere? Ipsa mediusfidius frenesis assiduo tot neniarũ partu fuisset effæta. Sed multæ (quod plane cõpertũ est) insanissimorum nebulonum libidines Lutheri fætũ hunc informẽ ac monstrosum gennêre. Et sicut in compotationẽ solent suũ quisq; symbolum conferre, sic in libellum istum stultitiarum farraginem, communi consilio suum stultorum quisq; nugatorum stulte dictum contulit.

Senatus combibonum.

Nã quũ Lutherus regis accepisset librũ, atq; aliquid eius delibasset, vitiato gustui cæpit salutaris cibus amarescere. Quẽ quum deuorare nõ potuit, iã potando cupiens amaríciẽ eius eluere, cõuocauit compotorũ suorũ senatum. Ibi quanquã opus illud maluisset perpetuis tenebris abditũ, tamen quoniã celari nõ potuit, quum calicibus epotis bene firmasset animum grauatim profert librum. Legi ceptus, asininas auriculas cępit mordaci radere vero. Claudũt igitur, ac mox resignant rursus, & iam carptim vertunt, si quid forte reperiant, quod ratione possint carpere. Nihil occurrit commodum calumniæ. Iam vt in rebus difficilibus exquiruntur sententiæ. Nam & mestus esse senatus cœpit, & Luthero res ad restem vergere, nisi quidam eum dextre sic esset cõsolatus Bicias. Quid ipsorũ referret, quid scripsisset rex Angliæ, aut quid omnino de fide sentiendum esset, qui nihil proposuissent sibi, nisi per tumultum facta seditione, ipsi tanquam capita factionis inclarescere? Vt & ex seductis simplicibus pecuniam, & ex irritatis eruditioribus caperent voluptatẽ. Qua in re quid nocuerit, quam vera scribat rex, aut ipsorũ hæreses quã acute refellat. Rescribat tantum Lutherus, & solita sibi insistat via: strenue conuitietur, ac rideat. Quotus enim quisq; futurus sit ẽ vulgo simplici, quibus imponere, apud quos regnare fuerit satis, qui rem totã ab initio aut velit repetere, aut repetitam possit expendere. Proinde ne deficiat animo. neu sic desipiat tamen vt decernat ratione certandum: probra tantũ & conuitia per omnes paginas, hyberna niue densius, ingerenda: quorum inexhaustus fluuius Luthero scaturiret ẽ pectore. His armis tutum Lutherum fore, quibus & ferire possit, & referiri non possit. Nam generosum regis animum indignaturum, talia in se dici à talibus: honestorum omnium animis indolitnrum, tantum impune licere nebulonibus. Si rescribat quisquã grauiter & seuere, contemnet vulgus: quæ res Luthero fuerit satis. Sin instituat quispiam Luthero digna regerere, ridicule fecerit. frigebit enim dictum, quod in illũ dicitur, cuius fædior omni crimine persona est. Sed nec parẽ quẽquã Luthero fore, qui satis fuerit vnus, aduersus decẽ loquacissimas, & iurgiosissimas meretrices. et tamẽ ipsos pro sua quenq; virili, nõ defuturos: atq; ita facile victoriam ipsius fore. Isto consilio dato, Lutherus animum reuocare cœpit, qui iam fere per posticum fugerat Verum, quoniam supra solitum sibi morem opus vidit esse iurgijs, (quãdoquidem in disputationẽ nihil habebat aliud, quod prorsus posset afferri) hortatur eos, vt eô quisq; properet pergere, vbi stolidorũ iurgiorũ, & scurrilũ scõmatũ, quã venari plurimã materiam quirent: quarum rerum, vt quisq; collegisset sarcinã, protinus ad se conueherent: ex illis enim refarsurum se responsionis suæ farraginem. Cum his mandatis dimittit concilium. Illi igitur abeunt, alius alio, quo quemq; tulit animus: & se per omnia plaustra, vehicula, cymbas, thermas, ganea, tonstrinas, tabernas, lustra, pistrina, latrinas, lupanaria diffundunt: illic obseruant sedulo, atque in tabellas referunt, quicquid aut auriga sordide, aut seruus vernĩliter, aut portitor improbe, aut parasitus scurriliter, aut meretrix petulanter, aut leno turpiter, aut balneator spurce, aut cacator obscœne loquutus sit.

Bicias potator primo æneidos.

Propositũ Lutheranorũ.

Biciẹ cõsiliũ strenuum.

Atque hęc quum aliquot fecissent menses: tũ demum quicquid vndecunq; collegissent conuitiorum, iurgiorum, & scurrilium scommatum, petulantiæ, spurcitiæ, sordiũ, luti, cœni, stercorũ, omnem hanc colluuiem in fœdissimam cloacam Lutheri pectus infarciunt. Quã ille totam, in libellum istum suum conuitiatorium, per os illud impurũ velut comesam merdã reuomuit. Inde tibi lector aceruus ille spurcissimorum latratuum, quibus solis stultissimus libellus impletur. Nam quum de re conatur aliquid, detrahe tantum ornatissima illa scurrilitatis emblemata, statim videbis lector, ẽ tanto verborum cumulo, quam exiguus rerum restet manipulus, & ille tamen ipse corruptus. Quod, vt tibi magis fiat perspicuum: age, excutiamus (vt facturus eram) ea vitia, quæ paucis obiter obiecta, multis verbis cõtendit reijcere. Etenim facilius erit conijcere, qualem se prębeat in oppugnando altero, qui tam belle defendit sese.

Remouet impudentem vanitatem Lutheri, qui falso scribit regẽ nullã eius repugnantiam proferre, sed verbo duntaxat asserere, illũ sibi esse contrarium.

CAPVT VI.

PRiusquam, inquit, ad rẽ ipsam veniamus, primũ diluam duo crimina, quæ mihi rex Thomisticus, præ impotentia sua muliebri imponit. Quorum alterum est, esse videlicet me mihi ipsi contrarium.

Verba Lutheri.

Hoc igitur crimen vt diluat, tanquã magnæ innocentiæ cõscientia magnifice recẽset, æditorũ ab se librorũ catalogũ, ne quis eorũ venenorum nesciat nomina, quibus veneficus,

cona-

eouatus est Christianũ vulgus inficere. Quos ipsos libros quisquis diligenter inspexerit, tam multas, tá apertas, tam absurdas inueniet repugnantias, vt ei nihil aliud hac librorum recensione Lutherus fecisse videatur, quá si hominé iugulasset inspectáte populo, deinde vocatus in iudiciũ, eos ipsos omnes innocẽtię suę testes produceret, qui sceleris fuerant spectatores. Sed hic opinor, aliqua iubebit à me proferri, illarum contrarietatum exempla & ex illo mari aliquá afferri lagenã, quasi aut opus sit ostédere, quod nemo nõ videt: aut nõ olim ei multas ostenderit vir doctissimus Ambrosius Catharinus, & ostendantur in ipso regis libello nonnullæ. Quarum si multas hoc loco (vt possum) producerẽ, Lutherũ (quæ est hominis verecũdia) nõ puderet iterũ dissimulare productas, & rursus vt producerentur aliqua flagitare. Nã cũ eius generis multas protulerit vir, vt dixi, doctissimus, Ambrosius Catharinus, iam Lutherus in morẽ simiæ, per cachinnos ad vnum respondet aut alterum, reliqua vero tam aperta, vt nec è scurrilium scommatum diuitijs suis inuenerit vllum, quod posset opponere, per dissimulationem prorsus reliquit intacta: & ad id se conuertit, in quo solo valet, vt virulentissimis conuitijs, & insanissimis iurgijs, impeteret sedem Romanam, morionum more, qui, cum ab alio percutiantur, protinus percutiunt alium. An non simili dissimulatione vtitur, cum nunc ait regem in suo libello, ne vnum quidem locum proferre, saltem exempli gratia, quo Lutheri inconstátiam conuincat?

Apposita cõparatio.

Ambrosius Catarinus.

Impudés calliditas Lutheri.

Verba Lutheri.

SOLVM Rhetoricatur, inquit, gloriosus rex, hoc modo. Lutherus sibi pugnat: quis ei credat? Sic dixisse satis fuit defensori nouo Ecclesiæ & numini recens in Anglia nato. Cæterum ostendisse exemplum non fuit opus, ne daretur Luthero occasio sese purgandi, & stultum regem pro dignitate Thomistica tractandi.

En scurrilitas nebulonis.

AN Non ista verba nebulonis impudentissimi, quisquis audierit, si neque Lutherum nosset, neque regis librum legisset, protinus persuaderet sibi regem nullam Lutheri cõtrarietatem vsquá protulisse, sed de industria celasse, vt ea posset licentius dicere, quæ Luthero negaretur facultas defendendi? At idem si Lutheri legisset opuscula, is regem nihil peccasse fateretur, si rei nemini non cõpertæ probationẽ nullá proferret. Idẽ si Lutheri nosset vanitatem, non dubitaret, à rege factum, quicquid Lutherus à rege factũ esse negarit. Quod si librum regium etiam legisset: cum ibi tam multa videret eorum, quorum ne vnum quidem ibi esse scribit Lutherus, quot quantisque modis damnet necesse est, improbissimi nebulonis mendacissimam sycophantiam. Quam rem vel is vnus locus abunde probauerit, quẽ primum in medium proferá, Vel ob id, quod post ista, quæ cauillando conatur eludere, in quibus se non dissentire dicit sibi, sed mutare sententiam omnium primus existat.

vanitatis omnis antistes Luther⁹.

Nam quum Lutherus in captiuitate Babylonica dixisset, oĩbus esse pręceptũ, vt eucharistiá sub vtraq; specie reciperent: & non ita multo post, in eadẽ pagina diceret, neutram omnino speciem cadere sub præcepto: regia maiestas his verbis, quæ sequũtur, attingit insignẽ hominis ita secũ pugnantis, amentiá.

AT VIDE quæso, quàm vacillet, ac sibi repugnet Lutherus vno loco dicit, Christum in cœna omnibus omnino fidelibus, non permittẽdo, sed pręcipiendo, dixisse. Bibite ex eo omnes. Postea vero, timens ne laicos, quibus in sacerdotum odium adulatur, offenderet, hæc verba subiungit. Non quod peccent in Christum, qui vna specie vtuntur, quum non præceperit vlla vti, sed arbitrio cuiuslibet reliquerit, dicens. Quotiescunq; hæc feceritis, in mei memoriam facietis, sed quòd illi peccant, qui hoc arbitrio volentibus vti, prohibent vtráq; dari. Culpa nõ est in laicis, sed in sacerdotibus. Videtis apertè, quod primo dixit esse pręceptũ, hic dicit nõ pręceptũ esse, sed cuiuslibet arbitrio relictũ Quid opus est ergo, nos illi cõtradicere, qui sibi toties cõtradicit ipse?

Verba regis.

Quæso te per tuas furias, quid habes hic amice Lutere, quod dicas? Cõtẽdes hic te tibi nõ esse cõtrariũ, & tá impudẽs eris aut stolidus, vt idẽ esse defendas, & vtráq; speciẽ omnibus esse præceptá, & neutrá esse pceptá cuiquá? Quod si aut tu tá impudés esses vt peteres, aut quisquá tá insanus, vt ista petẽti cõcederet, tamẽ nihilo magis posses, ex vanissimæ sycophátię tuę laqueis effugere. Ná quũ scribis, ideo regẽ nullá cõtrarietatũ tuarũ exẽpli causa proferre, ne tibi purgandi tui detur occasio perspicuũ est desiderare te, nõ omnino talem, quæ purgari nõ possit, sed vel talé saltẽ, quá aduersarius vocaret repugnátiá, in qua tibi facultas esset eius vitij notam, si qua posses arte purgare. Ecce prolatus est à rege locus vnus, qui legẽti librũ mihi primus è multis occurrerat, in quo tibi tu tá aperte pugnare conuinceris, vt (quáquá turpiter impudẽs es) qui locũ vulgo notũ, stulto silẽtio dissimules, & improbe mẽdax, qui, quod alij legũt omnes, & ipse zẽlo cũ dolore legisti, vt ita lectũ obliuisci nõ possis, id nusquá scriptũ esse contenderes: adhuc tamen perfricãdo frontẽ non potuisti efficere, vt auderes pro loco non pugnáte defendere. Quod si maxime posses. quanquam sic effugeres, ne teneri posses ex eo vno loco tibi esse cõtrarius, tamẽ nihilo magis vitares, quo minus vincereris improbissimi planeq; digni vero nebulone mendacij, qui táto cũ fastu iactasti, ne vnũ quidem locũ a rege prolatũ esse, vel exẽpli certe causa, ne tibi daretur occasio purgandi tui. Quáobrẽ cádide lector (vt ad te misso nebulone reuertar) sufficit hic vnus locus, ad reuincendũ (vt dixi) Lutherum impudentissimi mendacij

Luther⁹ cõuincitur sibi cõtrari⁹ esse.

Id quidẽ crebrum est Luthero.

qui negat à rege locum esse prolatũ vllũ repugnantiæ suæ, ne sibi daretur occasio purgandi sui. Sed quo magis adhuc vanitas hominis elucescat, accipe lector & alium.

Conuincitur Lutherus sibi cõtrarius.

Scripsit Lutherus in Babylonica sua, sacramentum ordinis esse quiddam nouum, & ecclesiæ Christi ignotum, recenter autem inuẽtum ab ecclesia papæ: & tamen idem fatetur, esse apud diuum Dionysium, quem non negat esse antiquissimum Stolidissimam istá hominis repugnantiam non præterijt princeps. Sed ijs verbis acutissime perstringit.

Verba regis.

SI solus ex antiquis patribus Dionysius ordinem esse scriberet sacramentum, vel hoc satis esset ad euertendũ Lutherũ, qui videri vult inuentionem eius sacramenti nouam esse. Repugnat enim esse nouum, quod ab illo fatetur scriptis cõprehensum, quẽ fatetur antiquum.

Ecce lector, quid non audebit iste mentiri, quem non pudet fingere, nullum locum protulisse principem, quo dicat eum sibi fuisse cõtrarium, quando hic vnus locus talis est repugnantia, vt ea prolata, tribus fere versibus princeps totum fundamentũ nebulonis euerterit. Neminem vsquam puto tam addictum esse Luthero, quin sit fassurus, vtrumlibet horum locorum sufficere, ad coarguendam eius impudentiam, quem non puduit tanta magnificentia iactare, nullum, ne exempli quidem causa, locum à rege prolatum esse, quo Lutherum diceret, dicere sibi ipsi contraria. Nos tamen, vt hac in parte supersint potius multa, quàm quicquam desit, adijciemus adhuc locũ tertium, adiecturi supra decimum, nisi nos puderet in re manifesta sic immorari. Quũ Lutherus vrgeri se cerneret apertissimis verbis ex epistola Iacobi, non solum in sacramento vnctionis extremæ, sed etiam in eo, quod eius maledicam linguam, & virulentum pectus pulchre depinxit apostolus: vt princeps prudentissimus & sagacissime deprehẽdit, & elegantissime tetigit, æstuare cœpit insania, & cupiens vlcisci se, primum contempsit epistolam, deinde floccifecit apostolum Posterius istud leges, vbi voles, in ipso regis libello. Cæterum illud prius de epistola tangetur a nobis, quam ita contempsit, vt diceret, probabile esse eam non esse apostoli, propterea quod nihil haberet apostolico spiritu dignũ. Ea in re ipsa regis verba subscribã, vt videre possis: an rex nullum prorsus attulerit locum, in quo diceret, sibi repugnare Lutherũ. Regis ergo verba sunt hæc.

Quid? cũ eũ non puduit in re manifesta sic mentiri?

Nũ hãc doctrinã cœlo habes Luthere?

Verba regis.

CERTE si rationes attulisset Lutherus, quare epistola non esset Iacobi, sed tantum alterius cuiuspiam, qui eodem loqueretur spiritu, potuisset vtcunq; ferri. Nunc vero dicit esse probabile, quod sit indigna spiritu apostolico. Qua in re non alium obijciam Luthero, quam Lutherum ipsum: neque enim Luthero quisquam aut sæpius ferme, cõtradicit, aut validius, quã Lutherus. Is igitur in sacramento ordinis ait ecclesiam, hoc habere datũ, vt possit discernere verba dei à verbis hominũ. Quo modo ergo nunc dicit, epistolã apostolico spiritu indignã esse, quã ecclesia, cuius iudiciũ (vt ait) in hac re falli non potest, apostolico spiritu iudicauit plenam? Quamobrem nunc ita se sua sapientia constrinxit vndiq;, vt aut necessario comprobet epistolã esse apostoli (cuius contrarium dixit esse probabile) aut dicat ecclesiam, in scriptura sacra posse dijudicando falli: quod eam posse negauerat.

Obijcitur Lutero Lutherus

Extricate Luthere.

QVID hoc loco lector apertius? Quam frontem habet nebulo, quem tam aperta negare non pudet? Quid cum necesse est ab his audire, qui locis istis cũ illius impudendi mẽdacio collatis, vanissimi scurræ scurrilia verba considerent, quando scurratur hoc pacto?

Quando ergo laruam, verbis laruatis sine exemplo ludere libuit in re tam seria & sacra. Ego sine larua sed aperte dico regẽ Angliæ Henricũ istũ plane mẽtiri, & scurrã leuissimum mendacijs suis magis referre quàm regem. Hoc crimine ego Lutherus, Thomistam hunc virulentum palam accuso, & testibus tum libellis tum lectoribus meis per orbem conuinco. Facessat mihi in hac re maiestas regia & mea humilitas, cum mendace scurra loquor, regijs titulis velato de rebus diuinis, quarum iniuriam aduersus mendacia tueri, pertinet ad quemlibet christianum. Si stultus rex sic regiæ maiestatis obliuiscitur, vt mendacijs apertis in publicum audeat prodire, idq; dũ sacra tractat, cur mihi non pulchrum sit, mendacia eius rursus in os eius regerere, vt si quam voluptatem concepit aduersus diuinam maiestatem mentiendo, eam amittat veritatem aduersus suam maiestatem audiendo.

Lutheri verba Num sic Paulus mordere solebat Luthere?

An ex te nebulo mendacissime.

EXPENDE quæso lector æquissimas causas, ex quibus hic venerabilis pater fas esse censet, in regem, veluti suo iure scurrari. Quoniam rex ausus est dicere, Lutherum sibi ipsi esse contrarium, id dictum regis Lutherus in duo partitur crimina, eademq; valde capitalia. Alterum, quod rex hoc dixerit, nullo, ne exempli quidẽ causa, prolato loco, ne ipsi locus esset defendendi sui. Qua in re quã vanus & impudens sit venerandus pater, tertio saltẽ iã prolato loco vides. Alterũ, quod rex eo dicto mẽtitur aduersus diuinã maiestatẽ. At cũ nihil dixit aliud rex, nisi quod sæpe iã probauit delirare, & assidue cũ se ipso pugnare Lutherũ: necesse vides esse lector, vt si hac in parte mẽtiatur princeps, aduersus maiestatẽ Dei, maiestas illa dei sit maiestas Luteri. Neq; enim de alio Deo locutus est rex. itaq; manifeste vides, vt hic reuerẽdus pater aperte nobis renũciatur Deus, & ipsius ore sua buccinatur apotheosis. Imposterum ergo cauendum est, ne hunc nouum inferorum Deũ, tam irritabilem irritemus, sed in os cerbereum coniectis offis, conemur placare placentulis: & Stesichori more palinodiá canẽdo mitiget rex hoc pacto

Aegre fert Luterus vel leuiter sibi cõtradici.

Diuus

Palinodia canenda regi

Diuus Lutherus non est sibi contrarius, non inconstans, non mendax, non improbus, non virulentus, non blasphemus in Deũ, non insanus, non nebulo, non hæreticus: sed ipsa fide fidelior, ipso honore honoratior, ipsa prudentia prudentior, Dei vero diuis ipsis reuerẽtior ipso candore cãdidior, ipsa probitate probior, ipso pudore pudẽtior, ipsa cõstantia cõstãtior, & ipsa veritate veracior.

Iam arrige aures asine.

Cuius rei vel hoc satis documenti præbet, quod tantis ampullis ausus est iactare, nullum locum suæ repugnãtiæ protulisse regem, ne exempli quidem causa, ne ipsi daretur occasio defendendi sui. Quũ ipse non nesciat omnibus aperte clarere regẽ protulisse loca multa, quorum nullum potens defendere, coactus est, impudentissime dissimulare omnia, & negare producta. Qua stolidissima negatione victus est multo turpius, quam vlla vnquam vinci confessione potuisset.

Quemadmodum ergo Lutherus pro se petebat lector, vt ex eo regis in se tractando fidem æstimares, quod rex nullum proferat contrarietatis eius exemplum: ita nunc ego te vicissim precor, vt Lutheri vanissimam fidem, ex hoc tã improbo mẽdacio, tã conuicta vanitate ex impudentia tã pudenda iudices, certissimus quamcũq; partẽ hominis excusseris, qualẽ hac vna in rẽ perspexisti, talem in omnibus esse reperturum.

æqua postulatio.

Probat Lutherum parum probe refellere notam leuis inconstantiæ, & crimen stolidæ maledicentiæ.

CAPVT VII.

NAM operę precium est videre, quàm pulchre illa ipsa defendat, in quibus videri vult, sibi ipsi nõ fuisse contrarius. Quũ obiectũ esset ei, quod olim moderatius errasset, & de indulgentijs, & de Romani põtificis potestate: postea vero, correptus ira atq; inuidia, sententiã mutasset in peius: homo suauis tóetur se Pauli exẽplo atq; Augustini, vt cũ illis nemo vitio vertat, quod à malo vertãt in bonũ: stupidus plane fuerit, qui Luthero non ducat laudi, quod ab scelerato mutauit in sceleratius.

Sic Lutherus Pauli & Augustinũ imitatur

Præsertim cum constet omnibus, afflante Christo, charitatem illos, & piũ erga Deum studium habuisse in consilio: Lutherũ nemo nesciat, insufflante diabolo, superbiam immanissimam, odium crudelissimum, inuidiã virulentissimam, consiliarios omnium perniciosissimos adsciuisse sibi. His suasoribus homo constanter inconstans (vt nemo repẽte fit deterrimus) à malo primum in peius, post gradatim, iam à peiore profecit in pessimum. Et tamen tanquam via versa, peruenisset ad optimum, in arduam illam virtutis arcem subuectus, inde scilicet sibi plaudit vni, & subiectum terrarum orbem despectans, miseris insultat mortalibus ac musto tantæ felicitatis ebrius, tam procul è sublimi non sentit, quantos in se risus è terris excitet eius furiosa stultitia.

Lutheri consiliarij.

Quis enim non rideat nebulonem miserrimũ, tã furiosas efflantẽ glorias, quasi sederet in Christi pectore, cũ clausus iaceat in culo diaboli? Inde crepat, ac buccinat magnificas ipse de se victorias. Inde sese iactat vicisse papam, episcopos, monachos, moniales, missas: ac sese probasse, nihil aliud illa esse omnia, qu m mera portenta, idola, laruas, mendacia. & ipsissimã abominationẽ stantẽ in loco sancto: & quod furor sit sacrilegi populi, velle per opera corã Deo agere, & nõ sola fide. Inde se gloriatur ecclesiam totam calcare pedibus pediculosus fraterculus, & se futurum vrsum in via, & leænã in semita, atq; hostem tam implacabilem, vt hostilem animum, exustus quoq; (nam cũ vitæ finem ex hæreseos conscientia sibi pręsagit instare) sit conduplicaturus, & cineribus in mille maria proiectis, persecuturus, & fatigaturus ecclesiam.

Cursim perstringit impia quædã ac stolida verba Lutheri.

Eodẽ nimirũ modo, quo sodales eius alij cacodęmones. Obsecro lector, quis vel ex his furiosi verbis nõ videat, furias omnes inferas, excusso homini cerebro, in vacuo sedem sibi fecisse capite? quæ adeo demẽtant eũ, vt sentire non sinãt, quã ridiculum ac miserabilẽ toti orbi se Thrasonem prębeat, & quod ex eodẽ furoris fonte, vnde ista conuitia iurgia, maledicta, blasphemiæq; promanãt, effluit illa quoq; Stygię paludis vnda, qua sibi vĩdetur homo demens, maledicẽtiæ crimẽ eluere, luto nouæ maledicentiæ. Nam id erat alterũ, quod obiectũ sibi conatur hoc pacto propellere.

Lutheri sodales.

AD alterum, inquit, vitiũ, nempe mordacitatis, quo me sugillat rex, respondeo. Primum ei probandum fuisse iniquam meam mordacitatẽ, & papatum innocentem esse. Alioqui cur Christus ipse, Ma xxiij. tanta vehementia scribas & pharisæos mordet & hypocritas, cæcos, stultos, plenos immunditia hypocrisi, homicidas criminatur? Et Paulus quoties vehemens est in concisiones (vt vocat ipse) suas & pseudapostolos quos adulterantes & cauponantes verbum Dei, canes, dolosos operarios, apostolos Satanæ, filios diaboli, plenos dolo & malitia, deceptores, vaniloquos, fascinatores & circulatores vocat? An & hos Thomista laruatus mecum accusabit inuidia & superbia?

Verba Lutheri.

Quã belle probat se nõ inique ecclesię maledicere.

Hotũ ru Luther*.

Et paulo pòst.

Rex vero tanquam obtinuisset papatũ sanctum esse, plaustris virulentia & maledicentia sua debacchatur in meam mordacitatẽ. Stolidũ scilicet caput quod abunde cognouit, papatum apud me pro Antichristi regno haberi.

VIDE amice lector, in quas angustias hic cõiecit regẽ, cui priusquã Lutherum argueret maledicentiæ, probãdũ videlicet fuerit, papatũ innocentẽ esse: nec debuit reuerẽdus pater

Quam ęqua Luther* exigat vide

quum

quum vellet blasphemare papatum, probare prius papatum esse nocentem. Hanc ciuslem prudentiam, longo nimirū vsu didicit, ex more & consuetudine iudiciorū. Vbi quisquis accusatur aliquod patrasse facinus, ilico probare iubetur non fecisse se: nec tam amens vnquam fuit, vt ab illo, qui reum in ius protraxit, facti probationes exegerit. Verum putat fortasse se reuerendus pater accusatoris partibus egregie fecisse satis, quôd aliquot iam iurgiosis voluminibus, probris, & conuicijs perfudit Romanæ sedis antistites, quos omnes, nisi rex vicissim doceat fuisse prorsus impeccabiles, iniurius fuerit in reuerendum patrem, nisi permittat eum, citra vllam maledicentiæ culpam, non papis aliquot malis, sed ipsi papatui maledicere. Etiam æquus est, ac peritus accusator, ebrius iste calumniator, vt quia papas aliquot accusauit, ideo perat â iudicibus, vt in eius gratiâ dignētur, nō illos quos accusauit, papas, sed ipsum dānare papatum: tanquam si quis probet aliquos esse malos consules, obiurget consulatum: aut propter aliquos senatores improbos, senatum omnem postulet ex omni prorsus vrbe depelli: aut si quis denique propter aliquot Lutheri similes fraterculos, frattū prorsus omnium totos condemnet ordines. Non potest quantumuis impudens Lutherus negare, bonos & sanctos fuisse Romanos aliquot pontifices: nec est propheta tantus, vt certo posit prędicere, bonos nunquam futuros, quando nec in præsentis antistitis aut electionē sanctā, aut inculpatā vitam quicquā queat obijcere: & tamen ex aliquot, quos ipsi libet vocare malos papas, ipsum damnat papatum. Sic igitur arguit nobis reuerendus pater, frater, Martinus Luther. Aliqui papæ fuerunt mali, ergo papatus est malus. Quid, si quis contra sic argumentetur à simili? Fratres aliquot Augustinenses sunt hæretici, seditiosi, schismatici, ergo tota fraternitas Augustinensium est hæretica, seditiosa, schismatica. Deinde subsumat sic, sed reuerendus frater, pater, potator Lutherus, est frater Augustinensis, & suppositum fraternitatis illius: ergo frater, pater, potator Lutherus, est schismaticus, & seditiosus hæreticus. Quo pacto posset vestra paternitas ex ista consequentia, quæ tenet per regulam vestræ paternitatis, effugere? Certe non habetis, nisi vnum effugium: quod ante hoc argumētum vobis factum, paternitas vestra vestro fugit ex ordine. Verū tam argutas argutias non intelligit hebes videlicet Thomista rex, sed facile perpendit acutus Satanista Lutherus, quum Christus, & Paulus, tam vehementer arguerint, alter scribas, & phariseos, alter pseudapostolos, in quos potestatem habuerunt: ideo sibi licere scilicet, pediculoso fraterculo, in reges, principes, pontifices, & eorum prætextu, quos ipsi vocare libet pseudapostolos, in apostolatum verum, pro animi sui furiosa libidine quàm libet impotenter inuehi. Nec illum quicquam illa Christi verba commouent, quę furialem istam eius petulantiam coercere debuerant: quibus populū iubet Christus, vt scribis ac phariseis, quanquam malis, tamen propter Mosi cathedrā obtēperarent, nec sedē sanctā spernerent propter sessores indignos. Quin & Paulus ipse per iniuriā percussus à pontifice, quum respondisset, percutiet te Deus paries dealbate, admonitus esse pontificem, excusauit se, quod pro malefacto regesserat maledictū. Et iste nebulo se gloriatur apostolis Christi, atq; ipsi propemodum Christo, parem, dū propter hominum paucorū vulgo iactatū vitiū, in sanctū debacchatur officium, & Romani pontificis vere paternā charitatem, furiosis iurgijs & conuitijs retaliat. Vides ergo lector candide, quam prǫclarè se Lutherus hac in parte gesserit, qui sic ab se maledicentiæ crimen, & inconstātiæ depulit, vt non illa tantum duo sibi retinuerit, sed impudentis etiam stultitiæ, ac furoris adiecerit, quæ nunquā ita poterit eluere, quin gloriosum Lutheri nomen infamatura perpetuo corporis, vt ipse vaticinatur, exusti cineribus, & in mille maria proiectis, inhæreant.

Refellit Lutheri generale responsum, quo cōtendit nihil certo credendum esse, quod probari non posit euidente scriptura.

CAP. VIII.

HIS igitur criminibus sic ab eo depulsis, vt ventus cæcias à se depellit nubes tandem veniamus autem nunc, inquit, ad ipsam rem. Videlicet postquam ex octo & viginti pagellis, paginas septem tā exigui voluminis, in tanta re partem quartam ex confesso consumpsisset extra rem: tandem incipit iacere fundamentum, quod haberi vult aduersus omnia, quæ regius aduersus eum liber continet, generale responsum. Pentalogia Lutheri.

Sed hic vide lector, hominis de sua causa male conscij vane vafrum consilium, quod & prodit diffidentiam, & inani succurrit astutia. Audiuit noctem esse pro infirmis copijs: eoq; pugnaturus ipse, statim fugit in tenebras. Responsionem comminiscitur, omissis omnibus, ad quæ respondeat, tanquam ad ea singularim respōsurus, in ea parte, qua se respōdere simulat particulariter. Et tamen quum eo vētum est, vix verbum vllum inuenias, cum fide recitatum: Firmissimū vero quodq; mira dissimulatione præteritum. Sed in generali isto responso præcipue, nulla prorsus re proposita, quā rex obiecerat, conatur animū lectoris dūtaxat in se cōuertere, tāquā futuro nemine, qui tā stolidā eius solertiam vnquā deprehenderet. Nos ergo lector diuersa gradiemur via. Nam serpentem istum cæcum, è tetris ac tenebrosis laribulis inuitū protrahemus in lucē, & è libello principis excerpta quædam isti respōsioni

Lutheri sciomachia

Trade hæc memoriæ lector.

sioni præscribemus. Deinde responsionem ipsam subiungemus, vt quum vtrumq; simul sub oculis habeas, facilius iudicare posis, hac speciosa responsione, quam velut omniũ responsionum summam posuit, aduersus illas obiectiones principis, ad quas respondere debuit, quàm nihil omnino responderit.

Verba Regis.

PRIMVM in Sacramẽto Eucharistiæ. Prẹtereà quòd in canone Missæ quædã verba velut à Christo prolata, recẽsent, quæ nusquã in scriptura sacra leguntur. Et tamen non dubitatur, quin dixerit. Multa enim dicta sunt & facta per Christum, quæ nullus Euangelistarum complectitur. Sed quædam recente memoria, eorum qui interfuerunt, velut per manus deinceps tradita, ab ipso Apostolorũ tempore, ad nos vsque peruenerũt. Lutherus non dubitat, Christum in cœna dixisse: Hæc quotiescunq; feceritis, in mei memoriam facietis. atque hæc vsque adeô pro comperto habet, Christi verba fuisse, vt inde sumat argumentum, neminem cogi ad recipiendum Sacramentum, sed rem cuiusque relictam arbitrio, tantum ad hoc astringi, vt quoties facimus, faciamus in memoriam Christi. Hæc ergo verba non legit apud Euangelistas, in cœna domini. Nam illic nihil aliud legitur, quàm, Hoc facite in mei commemorationem. Vbi ergo legit illa verba: Hæc quotiescunque feceritis: an non in missa? Opinor certè non alibi. Nam apud Apostolum alia sunt. Igitur qui tantum fidit, & vtitur illis verbis, quia reperit in canone: cur nõ pari fide suscipit eiusdem verba canonis, quibus Missa oblatio dicitur & sacrificiũ?

Eo solo Lutherũ niti quod damnat.

Et alibi de Sacramento Confirmationis.

At quum loca quædã Lutherus ipse commemorat, è quibus (quanquam id Lutherus irridet) habere non absurdè potuerit Sacramentum confirmationis initium, cur tam maligne de tota iudicat ecclesia: quasi temere Sacramentum suscipiat, propterea quod in illis locis nullum legit verbum promissionis? quasi nihil omnino promiserit, dixerit, fecerit Christus, quod non complectantur Euangelistæ. Hac ratione, si tantum Ioannis extaret Euangelium, negaret institutionem Sacramenti in cœna domini, de qua institutione nihil omnino præscribit Ioannes: qui eodem Dei consilio non tetigit istud, quo multa alia præterierunt omnes, quæ fecit Iesus: quæ (vt inquit Euangelista) non sunt scripta in libro hoc: & quæ totus mundus non posset capere. Ex quibus nonnulla, per Apostolorum ora fidelibus patefacta sunt, & perpetua deinceps Ecclesiæ catholicæ fide conseruata. Cui, quare non debeas de quibusdam credere (quanquam non legantur in Euãgelijs) quum (vt Augustinus ait) nisi tradente Ecclesia scire non posses, quę sint Euangelia? Quorum si nulllum vnquam scriptum esset, maneret tamen Euangelium scriptum in cordibus fideliũ, quod antiquius fuit omnium Euangelistarum codicibus. manerent sacramenta, quæ & ipsa non dubito Euangelistarum libris esse omnibus antiquiora: ne putet Lutherus efficax argumentum esse frustra suscepti sacramenti, si non reperiat institutum in Euangelijs. Alioqui si nihil omnino recipiat, quod non tam apertè legat in Euangelio: vt tergiuersandi non sit locus: quomodo credit (si modo credit, qui ferè nihil credit) perpetuam Mariæ virginitatem? De qua, adeo nihil inuenit in scripturis, vt Heluidius non aliunde quàm ex scripturarũ verbis, arripuerit ansam decernendi contrarium. Nec aliud opponitur illi, quàm totius Ecclesiæ fides, quæ nusquam maior est, aut fortior, quàm in sacramentis. Ego certè neminem esse puto, qui scintillam vllã habeat fidei, cui persuaderi posit, quod Christus, qui pro Petro orauit, ne fides eius deficeret: qui Ecclesiã suã supra firmam petrã collocauit: pateretur eam, tot seculis vniuersam corporalium rerum signis inanibus, erronea fiducia, velut diuinis Sacramentis obstringi. Si nusquã inde quicquam legeretur, illi tamen, verbo mentem domini poterant enarrasse, qui præsentes versati sunt cum eo, de quibus fic ait: Vos testes estis, qui mecum ab initio fuistis. Docere poterat, quid debebat fieri, Paracletus ipse, de quo dixit Christus: Quum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: ille testimonium perhibebit de me. Et rursus. Quum venerit ille, qui est Spiritus veritatis, vos ducet in omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audierit, loquetur: & quę futura sunt, annunciabit vobis. Ecclesia ergo, quum tot & tales habuerit præceptores, tot viuos euangelistás, & spiritũ illum, qui veritatẽ inspirat, credetur temerè instituisse sacramentũ, & spẽ in signo collocare nihili? Non credetur potius ab Apostolis: non credetur potius à Spiritu sancto didicisse?

Vter vestrũ hic triũphat Luthere?

Argumẽtũ à probabili.

Et paulò post de Sacramento Matrimonij.

Negat vsquam promissam esse gratiam. Negat vsquam institutũ esse pro signo. Vnde hæc nouit? Quia non legitur, inquit. O rationem fortem, & multarum hęresum parentem. Ex hoc fonte venenũ hausit Heluidius. Nullum Sacramentum admittis: cuius institutionem nõ legis in libro? Quem librum vnquam scripsit ille, qui instituit omnia? De quibusdã, inquis, credo Euangelistis Christi. Cur ergo de quibusdam, Christi non credis Ecclesiæ? quam Christus omnibus præponit Euangelistis, qui non nisi membra quędam fuerunt Ecclesiæ. Quamobrem si fidis vni, cur diffidis vniuersis? Si membro tribuis tantum, cur toti nihil tribuis corpori? Ecclesia credit esse sacramẽtum: Ecclesia credit à Deo institutum, à Christo traditum, traditum ab Apostolis, traditũ à sanctis patribus, per manus deinceps, pro Sacramento traditum, ad nos peruenisse pro sacramento, per nos tradendum posteris,

Fortissimũ argumentum Lutheri.

Talis est Lutherana dialectica.

 ad finem

ad finem vsque seculi, pro sacramento venerandum. Hoc Ecclesia credit: & quod credit, dicit. Hoc inquam, tibi dicit eadem Ecclesia, quæ tibi dicit Euangelistas scripsisse Euangelium. Nam nisi Ecclesia diceret Euangelium Ioannis, Ioánis esse, nescires esse Ioannis. Non enim adsedisti scribenti. Cur ergo non credis Ecclesiæ: quum dicit, hæc Christum fecisse, hæc sacramenta instituisse, hæc apostolos tradidisse: quemadmodum credis ei: quum dicit hæc Euangelistam scripsisse?

AVDISTI Lector vnum aut alterum locum è multis, quæ scripsit Rex: in quibus ostēdit multa dicta, facta tradita esse per Christum, quæ nullus Euangelistarum complectitur: quæ nullis Apostolorum scriptis continentur nulla scriptura commemorantur: sed eorum recente memoria, qui interfuerunt, velut per manus deinceps tradita ab Apostolorum tempore, ad nos vsque peruenerunt: & Ecclesiam Catholicam, in sacramentis & articulis fidei, à Spiritu sancto & doceri, & gubernari. Atque ista probat, nō ex eo solum, quod alioqui absurdissima quędam sequerentur: sed ex apertis Euangelistarum verbis, euidentibus etiam sacrarum literarum testimonijs, & ipsius præterea Christi. Quid ad hæc Lutherus obsecro? Semoue paulisper lector iurgia, cachinnos, risus, & cōuitia: nihil inuenies aliud, quàm duas propositiones has. Nihil verum, ac certum esse præter euidentes scripturas: cætera omnia traditiones esse hominum, & cuiusq; arbitrio relicta. Sed interim ad rationes, quas affert Rex ad authoritatem Euangelistarum, atque ipsius Christi, quibus probat præter ea, quæ scripto comprehensa sunt, facta, tradita, præcepta fuisse alia, quibus omnino responsum esse oportuit: nihil omnino respondet. Quamobrem qui sic respondet, vt ea, quibus respondere debuerat, omnia relinquat intacta, quid aliud facit, quàm planè fatetur se nihil habere, quod dicat. Quæ res, quāquam per se manifesta est, tamen quo fiat magis adhuc dilucida Lutheri verba recensebimus: & nubes ac nebulas, quibus inuoluit se nebulo, discutiemus.

Summa libelli Lutheri.

Lutheri verba.

VENIAMVS autem nunc, inquit, ad ipsam rem, & more Aristotelis, qui Thomistarum Deus est, Primo generaliter, deinde specialiter, de causis istis disputemus. Summum generale & vnicum robur Henricianæ sapientia, in tam regio libello est, nulla scripturæ authoritas, nulla ratio vrgens, sed Thomistica illa disputandi forma, Mihi sic videtur, Ego sic sentio Ego sic credo. Et vt hic mei Amsdorfii recorder, sic disputat stolidus Rex, sicut ille recitare solet, disputasse Lipsenses Theologistas. Vbi quum respondens negasset assumptum opponenti, probabat idem opponens hoc modo Oportet sic esse. Illo iterum negante, Denuo & ille, Et quomodo potest aliter esse? Oportet sic esse, pulcherrime, & Thomisticissime, quin & Lipsicissime & Henricissime. Sic cum ego in meo libello hoc Thomisticū generale principium maxime impetissem, & diuinas scripturas aduersus ritum, vsum, cōsuetudinē, authoritatē hominum statuissem, Dominus noster rex nihilominus, pro sua Thomistica sapientia, aliud nihil reddit, quàm oportet sic esse, Vsus sic habet, Hæc est longa consuetudo, Ego sic credo, Patres sic scripserunt, Ecclesia sic ordinauit etc. Quod si iterum scripsero mille libros, & probauero per scripturas, vsum et authoritatem hominum in rebus fidei nihil esse, facilè erit & Regi Thomistico, mille libris respondere, & omissis scripturis à me inductis, semper iterare, Oportet sic esse, Vsus sic habet, Authoritas hominum sic dicit, atque aliud nihil Si autem dixero, Vnde probas, vsum & authoritatem humanam valere? respondet, Oportet sic esse, Mihi sic videtur, Sic credo. Numquid tu doctior es vnus omnibus?

Imo tuū magis q̄ rationē omnem refugias

Noli mētiri bone vir.

Certè improbior es vnus omnibus

QVIS non rideat, hominis stolidissimi furiosum, & in ipsius ridiculum caput recidentem risum? quando regem nugatur nihil aliud afferre, quàm, Oportet sic esse: Vsus sic habet: Hæc est longa cōsuetudo: Ego sic credo. Patres sic scripserūt. Ecclesia sic ordinauit. Quū nemo nesciat, ipsum Lutherum scire, regem illorum omnium fere nihil dicere sed ista dicere. Hoc probat ratio. hoc tradidit Deus. hoc docuit Spiritus sanctus: hoc dicit Euāgelista: hoc dicit Apostolus: hoc ipse dicit Christus. Ad quæ omnia, nihil omnino dicit Lutherus.

Verba Lutheri Istud nō tacebit Parmeno.

Intelligis ergo lector, stipites istos intractabiles, hoc tantum quærere, vt sibi solis credatur. Ego postulo, nō mihi, sed apertis Dei verbis credi, illi postulant prærancidis & veternosis sui cerebri visionibus credi, contemptis verbis Dei. Neq; enim ego vel vsum, vel authoritatem hominum in totum negaui, sed libera esse volo, & indifferentia, quæcunque extra scripturas sanctas scripta sunt, tanquam articulos fidei necessarios fieri recuso ex hominum verbis. Tolerari volo, quæ bene dicuntur, & geruntur citra scripturæ testimonium. Tolerari autem libere. At trunci isti, nobis articulos fidei faciunt, ex omni verbo patrum, quod tantum abest, vt sancti voluerint suis scriptis tribui, vt nulla maiore blasphemia offendi possint, quàm dum per lethargicos Thomistas, eorum libera verba, & facta, in necessarios articulos, hoc est laqueos mendaces, in perniciem animarum vertuntur.

ECCE Lector, quàm dilucide proponit Lutherus, quid postulemus nos: quid ipse vicissim postulet. Nos videlicet stipites intractabiles postulamus, vt solis credatur nobis, hoc est solis Italis, Hispanis, Anglis, Gallis, & deniq; solis omnibus, quæcunq. Christi Ecclesia, aut hodie sit, aut vsquā gentiū, vllo vnquā tempore, à Christo passo fuerit. At Lutherus vir æquissimus, nihil postulat aliud, scilicet, quàm vt credatur apertis scripturis, quarum apertis-

apertissimas passim trahit in dubium: & apertè torquet in hæreses: & quum vrgetur, audet contemnere. quæ pauló post faciemus ipsa luce clariora. Sed interea ventilemus illud, quod ait, libera esse & indifferentia, quæcunque extra scripturas sanctas scripta sunt: & tantum liberè tolerari vult, quæcunque bene dicuntur, aut gerũtur, citra scripturæ testimonium. Istud Luthere si verum est: cur ad illa nihil respondes omnia, quæ tibi obiecit Rex? è quibus nos plura suis locis allaturi, pauca protulimus interim · quæ quum supra legerit, qui tuum generale responsum istud leget postea, neque tactum tibi quicquam illorum viderit, sed velut surdo dicta, sic prætierita, & dissimulata silentio, non poterit ignorare, quanta responsionis idoneæ diffidentia, & veræ defensionis inopia prætereris. Sed nos quoniam te libenter ista fugere videmus, eadem, atque alia itidem talia, quæ dolenter aspicis, iterum tibi atque iterum ob oculos ingeremus. Igitur vt cœpi dicere: si liberè omnia habenda sint, & nihil certo credendum, quod non sit euidente scriptura comprehensum (sic enim tu non vno loco confirmas) quid sibi vult illud Apostoli? State, & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Apostolus, ex æquo seruari iubebat ea, quæ per sermonem tradiderat, atque ea quæ per epistolas. Aliquid igitur traditum est non tanquam liberum, sed quod citra scripturam obligaret ecclesiam. Quid ad hoc dicis Luthere? Quid ais ad illud Euãgelistæ? Multa facta sunt, quæ non sunt scripta in libro hoc. Quæ quo minus ab alijs Euangelistis dicas esse perscripta: negat ea totum posse mundum comprehendere. Quid ergo dices, illa omnia duntaxat fuisse miracula? quorũ etiam multa nesciri poterant absque periculo fidei? Cæterum sacramenta, in quibus Ecclesia nõ posset absq; peccato superstitionis errare, eorũ nihil euangelistas potuisse prætermittere? Istud ne possis prætendere · vides id: quod etiam tibi rex opposuit, Euangelistam Ioannem non tradidisse Sacramentum Eucharistiæ. Quod si contendas, ideo non tradidisse, quia alij Euangelistæ comprehenderant: ea ratione potius omisisset alia, minoris momẽti: quæ licet ab illis scripta, tamen ille rursus commemorat. Quamobrem negari non poterit, etiam necessarios articulos inter ea fuisse, quæ scripta non sunt, sed absq; scripto tradita sunt Iá Paulus, quum Corinthijs eodem de Sacramento scriberet: Ego, inquit, sicut accepi à domino, sic & tradidi vobis. An nõ sine scripto, sicut accepit sine scripto, tradidit? Imo, adeo nihil omnino tradidisset scripto, neque Corinthijs, neque Romanis, neque alij cuiquam populo: si quo tempore scripsit, licuisset alloqui coram Quæ res, si fors accidisset, istis omnibus derogasses fidẽ, quæ nunc in Paulinis legũtur epistolis. Cuius, vt cæterorum quoque Apostolorum, pleræq; desiderantur: & quæ supersunt, quædam vertuntur perperam: quædam vertuntur ambigue: nec in gemma lingua vsquequaque concordant exemplaria · & de sensu certatur incessauter Ita, quod solum agis. nunquã deerit ansa negandi, quod velit · asserendi, quod libet illi, qui nihil admiserit præter euidentes scripturas. Quid illud quæso, quã vim habet, quod Christus dixit? Spiritus paracletus, quum venerit, ille ducet vos in omnem veritatem. Non dixit, scribet vobis · aut foris ad aurem loquetur vobis · sed ducet vos · hoc est, intus inclinabit vos, ac flatu suo, corda vestra diriget in omnem veritatem. At quos quæso, ducet Spiritus sanctus in omnẽ veritatẽ? an duntaxat Apostolos, quibus tunc ore loquebatur Christus? Apostolis ergo duntaxat & illud dixit: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quis ergo dubitat, illud Christum dixisse de ecclesia: quód Spiritus sanctus eam ducturus esset in omnem veritatem? Quid illi, quibus dictum est Ite, prædicate Euangeliũ omni creaturæ? Euangelium prędicabant ex scripto? & nouam legem Christus sic referri iussit in tabulas: aut in æs iuscribi · vt si quid ibi non legeretur: id protinus omne reijceretur pro nihilo? Ita ne Dei verbum, ab apostolo quoq; commemoratũ, nihil mouet Lutherum Ego dabo leges meas in cordibus eorũ, & in mentibus eorum superscribam eas? Non dicit in lapide. non dicit in lignis, sed vt legem veterem scripsit in lapide foris, sic nouam intus Dei digito scribet in libro cordis, vt quod minimo tempore durauit in duriore materia, perpetuo durare faciat in mollissima. Sic Deo placuit ostendere potentiam suam. Priores saxeæ tabulę protinus fractę sunt · posteriores quidem diu durauêre: In corde verò quod scripsit, durabit indelebile. In corde igitur, in Ecclesia Christi, manet inscriptum verum Euãgelium Christi · quod ibi scriptũ est ante libros Euangelistarum omnium. Ibi fidem suam sic inscripsit Deus, vt nulla possint hæreticorum præstigia delere, quantũuis afferẽt ex libris Euangelij scripturas, in speciem veræ fidei contrarias. Hinc stetit Christi fides, aduersus hostem Christi matris, Heluidium Hinc stetit, aduersus hostem ipsius Christi, Arrium. Hinc stetit inuicta, aduersus plurimos hæreticorum cuneos, qui eam eodem ariete oppugnabát, quo nunc Lutherus oppugnat, dum negarẽt publicam Ecclesiæ fidem è scriptura probari, aut scripturas esse dicerent fidei cõtrarias. Sed Ecclesia Christi nõ dubitauit: quicquid Spiritus sanctus inspirauit Ecclesię, id esse procul dubio verum, siue comprehensum id scriptura sit, siue nulla scriptura comprehensum Imo si qua scriptura produceretur, in speciem cõtraria, eam fides in corde prescripta docebat, non satis intellectam esse his, quibus ita videretur, quum esset certissimum, neque Christum Ecclesię suę in articulis fidei deesse, neq; spiritum

Redactæ in angustiam Lutheri copiæ.

Frigetiã.

Cõfutatur Lutherꝰ euidenti scriptura.

Euãgeliũ in cordibus hominũ certissimè inscriptũ

Heluidiꝰ. Arrius.

Dei veracem sibi esse contrarium. Quod si adhuc stolide persistas in eo, vt contendas, nihil esse factum, ac traditum, præter scripturas: nec te ab ea stultitia deducant ea scripturarum testimonia, quæ ex ipso regis libello memoraui, quibus tu nihil omnino respondisti: vellē saltē hoc expedias, quod in tota scriptura sacra, pater nusquā vocatur ingenitus, filius nusquā homusios: nusquā satis apertè legitur, Spiritus sanctus à patre filioq; procedere: imo vero sancti Spiritus deitatem ipsam, adeo contenderūt hæretici nō satis elucere scripturis, vt cū quod testatur beatus Gregorius Nazianzenus, appellarint theon agrapton: hoc est, Deum de quo nō scribitur: An tu idcirco vetabis, horū quicquam certo credi & liberum cuiq; statues, vt citra salutis suæ dispendium, patrem neget ingenitum: filium neget homusion: Spiritū sanctum neget ab vtroque procedere? Quid respōderes ad illud, quod de perpetua virginitate Mariæ, adeo nihil omnino reperitur in scriptura, vt magno labore probarit Hieronymus, scripturas nō habere contrariū? Quod, quanq; probauit egregie, non tamen tam euidentibus probauit scripturis, vt sustulerit aduersario omnem facultatem disputandi. Sed totus articulus plane pēdet ex Ecclesiæ fide: cui an in hoc articulo pareas, velim aperte respondeas. Ego te interim credo, quanquam sis impius, tamen hac sane parte parere: cui certè si esse putas parendū, aliquid admittis præter scripturas, contra fundamentum tuum. Quod si tam impius sis, vt Deiparæ virginis integritatē in dubium vocare non dubites: non eris tamen, opinor, tam impudens, vt Eucharistiæ Sacramentum, quod vnum ferè nobis reliquisti, nec tamen à sceleratis digitis tuis impollutum: nunc rursus neges esse sacramentum. Nec illud opinor, recantabis: Nullum sacramētum esse, cuius nulla promissio gratiæ, nulla peccatorum remissio legitur in scriptura sacra: quod vnicum delegisti tibi, ad omnia sacramēta subuertēda fundamentum. Age ergo Luthere: hac saltē parte consiste tecum: turpe tibi fuerit, hoc principali fundamento depelli. Sceleratum negare esse Sacramentum Eucharistiæ.

Expedi si potes hūc nodum Luthere.

Theos agraptos.

Quin & Christū esse Deū si libeat, negabit.

At ex his duobus, Rex effecit, vt alterū tibi fuerit, velis nolis, relinquendum. Recognosce nunc nebulo verba illa principis, quorum cauterio, meretriciæ fronti tuæ, eam stultitiæ notam, atque impietatis inussit, quam nulla dissimulatione possis obtegere.

Verba Regis.

NVNC quoniā ex ipsius Lutheri fundamento probauimus, sacramenta, quæ credit Ecclesia, nō aliunde quàm à Deo potuisse cōstitui, etiam si nihil inde prorsus in scriptura legeretur: Videamus, an scriptura tam nullam omnino mentionem faciat huius Sacramenti. Omnes vna voce fatentur, apostolos in cœna domini ordinatos in sacerdotes. Solus istud Lutherus negat: quum planè constet illic, datam potestatem conficiendi corporis Christi, quod solus conficere sacerdos potest. At non est, inquit ille, sacramentum, quia non fuit illis vlla promissa gratia. Vnde id nouit Lutherus? quia non legitur, inquit. familiaris est ista Luthero consequentia: Non est in Euangelio scriptum: ergo nō est à Christo factum: quam colligendi formā infirmat Euangelista, quum dicit. Multa facta sunt, quæ non sunt scripta in libro hoc. Sed tangemus tamen Lutherum aliquāto propius. Eucharistiam concedit esse sacramentum quod nisi fateretur, insaniret. At vbi reperit in scriptura, promissam in illo sacramento gratiam? Nam ille nihil recipit nisi scripturas, & easdem claras. Legatur locus de cœna dominica: nō reperiet apud vllū Euangelistarum, in susceptione sacramenti promissam gratiam. Legitur à Christo dictum: Hic est sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quibus verbis significauit, semet in cruce per passionem redempturum genus humanum. Sed quum dixit ante: Hoc facite in meā commemorationem: nullam hoc facienti, id est, sacerdoti consecranti, aut eucharistiam recipienti, gratiam ibi promittit: nullam peccatorum remissionē. At nec Apostolus, in epistola ad Corinthios, quum interminetur male manducantibus iudicium, vllam mentionem facit de gratia bene manducantium. Quod si quid ex capite sexto Ioannis, gratiam promittat suscipienti sacramentum carnis & sanguinis domini: ne id quidem iuuare Lutherum potest, quippe qui totū illud caput negat, ad Eucharistiam quicquam pertinere. Videtis ergo; vt istam promissionem gratiæ, quam pro totius sacramenti fundamento magnifice nobis in toto promisit opere. non potest in eo tueri sacramēto, quod fere solum reliquit: nisi (quod necesse habet) præter scripturas verba recurrat ad Ecclesiæ fidem.

Obserua Luthere.

Nusquā sacramētum legitur esse signū gratiæ suscipienti.

AVDISTIN hæc Luthere prius? an potando lethargum concepisti tantum, vt ista tibi ad aures inclamata, non audias? Cur ad hæc obticuisti: quum tam magnifice te respondere iactites? Hoccine tibi dissimulandum fuit, quod vnum tibi totum illud fundamentum destruit: quo vno, tu videri vis, sacramenta destruxisse omnia? Nam quum hoc vnum Babylonis tuæ fundamentum ieceris, nullum sacramētum esse, cuius promissio gratiæ non legeretur apertis scripturæ testimonijs: ac nunc idem fundamentum iacias auctius, nihil omnino credendum pro certo, quod non apertè legatur in scriptura sacra: Eo te compellit princeps, vt aut Eucharistiæ tibi sacramentum sit negandum: quod ante fere solum cōcessisti: aut si velis in eo persistere: necesse tibi sit, ab hoc præclaro fundamento desistere: & præter scripturæ sacræ verba, confugere ad publicam fidem Ecclesiæ (vt ipse vocas) papisticæ.

Imo multa impediunt neque.

Refellit

Refellit illud, quòd si quid præter scripturam verum sit, certum tamen esse non possit: & periculum fore, ne vana pro veris veniant in articulos fidei, & traditiones hominũ pro traditionibus Dei.

CAP. IX.

QVID respõdet frater, pater, potator, ad hęc? ebrius dormit: sepultus est in scypho: non audit. An postquam illud villum edormierit: tum è crapula surgẽs istud nobis eructabit? quod quanquam vera sunt aliqua, nullis adhuc scripturis comprehensa: certa tamen esse, & cõperta non possunt. Nam quum plurima liceat confingere: dicet videlicet, quod vera illa, ab ijs quę fingerentur, nulla possemus nota distinguere. Ex quo secuturum, dicet illud absurdum: vt omnes humanas traditiones amplectamur pro traditionibus Dei. Si istud verum est: homo cautus Lutherus est: sed parum cautus Euangelista: parum cautus Apostolus: qui quum quędã (vt ostendimus) non complecterentur scripto: quę necesse fuit ab Ecclesia seruari: nõ viderunt, aut illa posse aliquando excidere è memoria, aut eorum prętextu, etiam alia, quę ab humana vanitate proficiscerẽtur, authoritatem sibi posse cõparare: quasi simili modo traderẽtur à deo. Et tamẽ ita sibi fortis videtur hac in parte Lutherus, vt centies illud exclamet nobis: nihil esse pro certo & indubitato tenendum, quod non ex scripturis eluceat, & eisdem etiam manifestis, atque euidentibus. Alioqui censet necessario consequi, vt per errorem obliget Ecclesia sese, ad vana signa, pro veris sacramẽtis: dũ traditiones hominũ putet esse traditiones dei. Aut ex ambiguo scripturæ textu, aduersus veritatẽ falso adhęreat sensui. Nam hũc errorem censet Lutherus inuincibilem. Hoc loco opponere aduersus vtrunque possemus, non vnũ quempiã ex antiquis patribus, aut vnum locum è scriptura sacra: nisi potius visum esset obijcere Luthero, vnum illum, quẽ vnum omnibus præfert patribus, omnibus præfert Euangelistis, Lutherum. Quem ipsum nõ tam obijciemus nos, quàm prolato loco, lectorem commonebimus, à rege iam olim obiectum. Et quoniam refelli non potuit à Luthero, per dissimulationem prætermissum silentio. Sic igitur habet Rex in Sacramento Ordinis.

Num formidolosus es mi homo?

Nihil est hoc vero verius.

Ita solet vincere Luther.

SED VELVT ineuitabile telum promit: quod hoc sacramentum nullã habet promissionem gratiæ vllibi (vt inquit) positam: cuius sacramenti, vel verbo meminisse negat totum nouum testamentum: & ridiculũ (ait) asserere pro Sacramento Dei, quod à Deo institutum nusquam potest monstrari. Nec licet (inquit) astruere aliquod diuinitus ordinatũ, quod diuinitus ordinatum nõ est: sed conandum est, vt omnia nobis claris (inquit) scripturis sint firmata. Vtrum in nouo testamẽto nulla prorsus fiat huius sacramenti mentio, post excutiemus. Interim sic agam cum illo, tanquã nulla prorsus mentio fieret. Nam eodem telo se sperat omnia ferme sacramenta perfodere. Aduersus quod telum, ego in scutum mihi idipsum ferrum conijciam: quod Lutherus ipse fatetur impenetrabile. Sic enim se habent ipsius verba.

Verba Regis.

Quibus confutat Lutherũ ex verbis ipsius Lutheri.

Hoc sane habet Ecclesia, quod potest discernere verbum Dei à verbis hominum: sicut Augustinus confitetur se Euangelio credidisse, motum authoritate Ecclesiæ, quæ hoc esse Euangelium prædicabat.

Verb Luheri in ca Ba. ex quib' manifeste reuincitur.

Igitur quum istud habeat (vt Lutherus fatetur) Ecclesia, quod verbum Dei discernere potest à verbis hominum, certum est istud non aliunde habere, quàm à Deo. Nec ob aliã causam, quâm ne in his erraret Ecclesia, in quibus non erratum esse oporteat. Sequitur igitur ex hoc fundamento, quod nobis substrauit Lutherus, vt Ecclesia habeat à Deo, nõ id solum, quod concedit Lutherus, discretionem verborum Dei, à verbis hominum, sed etiam discernendi facultatem, qua in scripturis diuinis, diuinũ sensum ab humano discriminet. Alioqui enim, quid profuerit si Ecclesia (Deo docente) scripturam veram discernat à falsa, & in scriptura vera, falsum sensum non discernat à vero? Denique eadem ratione, & istud sequitur, vt & in his quæ non scribuntur, ecclesiam suam doceat Deus, ne per errorem posit falsa pro veris amplecti: quum ex ea re non minus impendeat periculi, quàm si vel scripturas hominum teneat pro verbis Dei. vel è veris Dei verbis, falsum eliciat sensum: præsertim si falsa suscipiat sacramenta pro veris, & traditiones hominum pro traditionibus Dei, imo nõ traditiones hominum, sed figmenta diaboli si suam spem in fictis, ac vanis corporaliũ rerum signis (quemadmodum magi faciunt) Ecclesia Christi, velut in Christi sacramentis collocet. Liquet ergo manifeste ex eo, quod fatetur Lutherus, Ecclesiam hoc habere, vt verba Dei discernat à verbis hominum: Hoc quoque nõ minus habere, vt traditiones Dei discernat à traditionibus hominum: quum alioqui, vtrobique posit ex æquo vitandus error exoriri: nec id agat Christus, ne ecclesia sua hoc, aut illo erret modo, sed ne erret vllo. Errare verõ maiore cum iniuria Christi non posit, quàm si fiduciam in illo ponendam solo, ponat in signis nulla prorsus fultis gratia, sed omni bono fidei vacuis atque inanibus. Non igitur errare potest Ecclesia, in suscipiendis sacramentis fidei: non magis inquam, quàm errare potest in suscipiendis (qua in re Ecclesiam errare non posse fatetur Lutherus ipse) scripturis: Quæ res, si se haberet aliter, multa sequerentur absurda. Sed hoc in primis, quo nihil potest esse absurdius: quòd pleraque omnia fidei Christianæ dogmata, tot stabilita seculis, ad succrescẽtium hæreticorum libidinem, denuo

Luther' suo telo miserè cõfossus.

reuoca-

reuocarentur in dubium. Nam si nihil haberi pro certo debet, nisi quod scripturis & ijsdem (vt Lutherus ait) claris, firmatum est: non solum non assereremus diuæ Mariæ virginitatem perpetuam, sed & inexhausta suggeretur fidei oppugnandę materia, si cui vnquam libeat aut nouas excitare sectas, aut resuscitare sepultas. Nam paucissimi fuerunt hæretici, qui non receperint scripturas: sed omnes ferè ex eo, sua statuebant dogmata: quòd aut ea contenderent esse firma scripturis: aut quum illis viderentur rationi consentanea, contrarium non definiri scripturis. Quoniam ea, quæ proponebantur aduersus suam sectam, aliter contendebant intelligi, quàm orthodoxa intelligebat Ecclesia: & ne clara dici possent, aut alio excogitato sensu, aut prolatis aliunde ex eadem scriptura locis, in speciem valde cõtrarijs, omnia sic turbarunt, vt viderentur ambigua. Ita aduersus Arrium nisi publica stetisset fides ecclesię, haud scio, an defuisset vnquam de scripturis disputandi materia.

NON dubito lector, quin, dum legis hęc: & admireris, & detesteris istam nebulonis improbam atque impudentem dissimulationem, qui tanquam surdus cum cantum prætereat, quem nemo non sentit auriculas eius asininas tanto cum doloris sensu penetrasse, vt nec ebrius quidem sensum posit eius doloris excutere. Quod enim telũ cadere potuit in Lutherum violentius: quàm quo factum est, vt suis ipsius verbis vulneratus & confossus iaceat. Raro verũ dicit. & tamen idipsum, quod dicit verum, falsitates, quas astruit ipse, conuincit. Quid hic Luthere commiisceris effugij? qua stolida stropha laborabis elabi? Conuoca nebulonum, potatorum, scortatorum, sicariorum senatum: explicent te ab hoc labyrintho: suadeant, vt quod sæpe fecisti, facias denuo, reuoces atque recantes, si quam vnquã syllabã dixisti bene. Clama pœnitere te, quod hoc fassus es, Ecclesię datum, vt scripturas Dei discernat à scriptis hominum. Quod si feceris, id quod planè facies aliquando, simul concedas oportet, incertum atque inualidum esse illud ipsum, quod ore tantum clamas, corde nihil credis, euangelium. Sin non illud reuoces, sed Ecclesiam concedas, hoc habere datum à Deo, vt non posit errare, in discernendis Dei verbis à verbis hominum: nec eius aliam possis assignare causam, quàm peculiarem Dei curam, qua sic gubernat Ecclesiam, vt in rebus tam magni momenti eam nolit errare, necesse est, illud concedas etiam, quod Deus Ecclesiæ non deerit in scripturis intelligẽdis, aut dinoscendis traditionibus, sicubi tale vrgeat periculum ex ignorantia: quale fuerit, si permittatur errare in necessarijs articulis fidei, vel sacramẽtis: in quibus errare, nihil est aliud, quàm fidem subtractam Deo, nõ in homine ponere, sed in signis inanibus collocare: quod prope deterius est, quàm vitulum adorare conflatilem.

Hic succurrite cõbiboni vestro Lutheri sodalicium

Quid hic habes, quod obgannias Luthere?

Qua in re, quantum absit, vt Christus desit ecclesiæ, ipse testatur, dicẽs: Ego vobiscum sum vsque ad finem seculi.

Ostendit Lutherum tergiuersari stolide, conantem controuersum facere, quæ sit Ecclesia Catholica: & simul respondetur ad inanes eius logos, quibus nugatur in Ambrosium Catharinum de eadem Ecclesia.

CAPVT X.

SED Hic fortasis, vt est impudens, quęstionem faciet (id quod sæpe facit) de ecclesia, & totam Ecclesiam, quam appellat papisticam, negabit esse ecclesiam illam Christi. Qua in re, ne quid deesset, nebulonẽ istum & verè & acutè prudẽtissimus princeps attingit. Nam in Sacramento ordinis, quum recitasset hæc verba Lutheri, ex captiuitate Babylonica. Hoc sacramentũ ordinis Ecclesia Christi ignorat, inuentumque est ab Ecclesia Papæ: subiungit princeps.

Verba Lutheri.

HÆC pauca verba, non paruum habent & falsitatis & absurditatis aceruum. Nam & Ecclesiam Papæ discernit ab Ecclesia Christi: quum Papa sit eiusdem Ecclesię Pontifex, cuius & Christus. Ait Ecclesiam inuenisse, quod nõ inuenit sed accepit institutum. Ait Ecclesiam Christi, hoc ignorare sacramentũ: quum satis constet, nullam fere mundi plagam esse, quæ ritè profitetur fidẽ Christi, quæ ordinem habeat pro sacramento. Nam si posset obscurum aliquẽ angulum reperire (quod, opinor, non potest) in quo nesciatur sacramentũ ordinis: tamen angulus ille nõ esset cum reliqua comparandus Ecclesia, quæ non Christo solum subest, sed & propter Christum, vnico Christi vicario, Papæ Romano & ordinẽ credit esse sacramentum. Alioqui si perstet in eo Lutherus, vt Ecclesiam Papæ discèrnat ab ecclesia Christi: & apud alteram dicat ordinem haberi pro sacramento, non haberi apud alteram. proferat illam Ecclesiã Christi, quæ contra fidem papalis (vt vocat) ecclesiæ, ignorat sacramentũ ordinis. Interim certè perspicuum est: quum dicat, hoc sacramentum ignorari ab Ecclesia Christi, & de Christi Ecclesia, dicat eos, quibus præsidet Papa, non esse: vtraque ratione ab ecclesia Christi eum segregare non Romam tantum, sed Italiam totam, Germaniam, Hispanias, Gallias, Britãniam, reliquasq; gentes omnes, quæcunque Romano Pontifici parent, aut ordinem pro sacramento recipiunt. Quos populos omnes quum de Christi tollat Ecclesia, necesse est: vt aut Ecclesiam Christi fateatur esse nusquam: aut more Donatistarum, Ecclesiam Christi catholicam, ad duos aut tres hæreticos redigat, de Christo susurrantes in angolo.

Verba Regis.

Redarguitur Lutheri mendacium.

Eam fortasse reddit in Vtopia.

VIDES lector, eo rem redegisse regem; vt si Ecclesia, quam vocat Lutherus papisticam, non

cam non sit Ecclesia Christi: necesse sit, aut nusquam esse Ecclesiam Christi, aut illic esse tantum, vbicunque sint duo vel tres hæretici, de Christo susurrantes in angulo.

Quid ad hęc respondet Lutherus? tacet: satis laudat. agnoscit sic intelligere se, Christi verba, dicētis: Vbicūq. sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi & ego sum in medio eorum. Neque meminit, quicunque separantur ab Ecclesia, eos, etiam si cōgregentur, ac loquantur de Christo, conciliabulum esse diaboli, Vna est Ecclesia Christi: extra quam, nulla est Ecclesia, nisi malignātium. Atqui, nihil miror, Lutherum nihil ad ista respondisse regi. Nam is perpetuus homini mos est assiduè inculcare sua: sed interim semper omnia transire, quæ obijcit aduersarius: quemadmodum in hac ipsa quæstione fecit, dum responderet Ambrosio Catharino, quem quātūuis irrideat is, qui in eo libro Theseus Luthero fuit in exhauriendis infacetis facetijs, tamen is quoque non dubito quin videat, Catharino plus esse & ingenij, & eruditionis in digito, quàm habeat Lutherus in cerebro. Cui quum respon deret iste de potestate pontificis, & Ecclesiæ: nihil omnino respondit ad ea, quę Catharinus obiecerat. Quæ quisquis æquus, & incorruptus legerit, & cum Lutheri scriptis contulerit, pronūciabit Lutherum egregium esse nugonē, qui tacitis omnibus quæ dicit is, cui respondet, nihil respondet aliud, quàm nego omnia quæ dicis. Nolo distinctiones. Nihil credo prę ter scripturas. De scripturæ sensu, non credo sanctis patribus: nam errauerunt omnes. Nolo allegationem incōuenienti. Allegatio inconuenientis non soluit argumētum: & mille nugas eiusmodi.

Cuiusmodi sit Lutherana.

Lutherū nihil respondere ad obiecta sibi à Catharino.

Nam, quum Catharinus, id quod necesse est, Ecclesiam istam militantem distinguat à triumphante. quòd in altera promiscue viuāt mali cum bonis, in altera duntaxat sancti, non vult distinctiones Lutherus, non distincturus, vt video, inter electionem, de qua Christus ait, Multi sunt vocati, pauci verò electi, & electionem illam, de qua dicit idem, Nonne duodecim elegi vos, & vnus ex vobis diabolus est? At, ne manifestè se nugari fateatur, iubet distinctiones ex scriptura probari: velut tum demum crediturus, & tamen idem nihilominus irridet distinctionem, qua fides charitate formata distinguitur ab informi.

Verba Lutheri.

Vos finxistis commentum omnium nequissimum illud, informis fidei quo facilius & tutius sacrilegia vestra, in scripturas Dei seu latrones Moab immitteretis. Nobis autem Paulus dicit. Quæ societas lucis & tenebrarum? Quæ conuentio Christi & Belial.

VIDES vt hanc distinctionem, velut ex authoritate Pauli, pronunciet esse non solum fictam, sed etiā nequissimè fictam. Sed interim, dissimulat quòd Apostolū ipsum nequitiæ insimulat nebulo. Quid enim frequentius in ore Pauli, quàm hæc distinctio? Quod multis in locis inculcat, quàm multum intersit inter eam fidem quæ caret charitate & bonorum operum vita, & eam qua per dilectionem operatur. Sed Luthero satis fuit, alterum clamare, alterum dissimulare silentio.

Hic refellitur Lutherus euidēte scriptura

IAM, quum Catharinus allegaret interdum quædam: quę diuinitus Ecclesiæ tradita, scribunt omnes sancti patres, & totus credit Christianus orbis: clamat Lutherus nihil recipio præter euidentem scripturā. Cæterū quòd omnia scribi curarit Christus, quæ vult Christianos credere, id constanter negant fideles omnes. nec adhuc vllo scripturæ verbo probat Lutherus.

Nō omnia posse scripturis ostēdi: cum multa sint nullis scripturis prodita.

QVVM, de cuiuspiā scripturæ sensu verteretur quæstio, & Catharinus pro interpretatione quam asserebat ipse, cōstantem afferret sanctissimorum patrum, antiquissimorū interpretum, eruditissimorum virorum cōsensum, clamat Lutherus nō curo sanctos patres: non curo veteres interpretes: non curo doctos illos doctores: omnes errauerunt, vt homines: nec interim fere quicq̄ affert pro se, nisi quòd clamat verum esse quicquid dicit: & quod ipse non errat: nec errare potest, vtpote nō homo, sicut erāt sancti patres, sed extra sortem humanam infallibilis asinus.

QVVM Catharinus probaret ex Lutheri positione, multa sequi absurda, & inconueniētia, clamat Lutherus: Allegatio incōuenientis non soluit argumentū: quum deductio ad incōueniens fortissimū sit & probandi genus, & confutandi. Sed Luthero nihil dicit, etiam si quis ex eius dogmate probet cōsequi hominem esse asinū. Non magis profecerit, qui probet istud Luthero, q̄, si quis idē probet asino.

Quàm inepte respondeat Lutherus ad dicta Catharini.

QVVM Catharinus diceret, in illis verbis, Matth. 16: Tibi dabo claues regni cœlorum, promissas esse claues, non datas sed ex eo probari necessario datas esse: quòd dubium non sit quin Christus verax impleuerit promissionem, respondet Lutherus, etiam si promisit Christus, non esse credendum, quòd promissa præstiterit, nisi in scriptura legatur impleuisse.

Nam, opus est locum, personam, & tempus exhibitæ promissionis, non nostra suspicatione, sed illius testimonio nobis certificari. Si enim in scripturis ista exhibitio clauium non poterit ostendi, in hodiernum vsque diem erimus incerti. quo tempore Petrus eam acceperit. Absit autem, vt nos Christus sic incertos reliquerit: vt nesciamus, quo tēpore, quo loco Petrus claues acceperit.

Verba Lutheri.

Præclar⁹ Lutheri scrupul⁹.

O MAGNVM periculū, si nesciamus, quo tempore, quo loco Petrus claues acceperit. Nam istud nescire, profecto nō multo minus periculi fuerit, quàm si quis nesciat quo die, & quo loco Petrus baptizatus sit.

PRÆTEREA, quū Lutherus interdū

Quam iniquus sit Lutherus præ studio suæ partis.

scripturæ textum quempiam detorqueret in partem suam, Catharinus eius interpretationem falsam refellens, quum veriorem sensum suffragantibus antiquis interpretibus confirmasset, refert ex abundanti, alios etiam sensus: quorum quemlibet ostendit esse magis probabilẽ, quã sit ille quẽ Lutherus solum verũ euidẽtéq; cõtẽdit. Istud verò Lutherus sic eludit.

Verba Lutheri.

Non tibi permitto vt scripturæ plures quàm vnũ sensum tribuas. Nihil apud me valet: quòd toties tentas Potest etiam sic dici: potest etiam sic intelligi: potest etiam sic responderi. Potest mi Catharine: hæc omnia sunt argumenta falsitatis, & mera effugia, & planè robora meæ sententiæ.

SCILICET Luthere. Quid ni? vt si quis ostendat, te proferre talem pro sensu, indubie, verò, qui sit è multis minime verisimilis, quo pluribus modis ostenderis esse stolidus: eo vicissim magis glorĕere tu, velisque multo videri sapientior.

Verba Lutheri.

Sic, dicito, Hoc sic, & non aliter intelligi debet: vt afferas vnum constantem simplicémque sensum scripturæ: sicut & ego facio, hoc est enim theologi, sicut illud sophistæ.

CERTE Luthere vt literalem sensum, fateor esse fere semper vnice efficacem ad probandum quippiam, si quando sit perspicuus: ita quũ sæpe accidat vt res dicatur obscurius, quàm vt vnicus ille sensus ex ambiguis verbis eniteat eruditissimus quisque, & sanctissimus theologorum veterũ solitus est diuersos sensus elicere, rem in medio relinquẽs expendendam. Nimirum, arbitrati sunt tutum illud esse, & modesti vereque Deo digni theologi, non sophistæ quemadmodũ scribis officium. Istud verò, quod solum tu clamas theologi esse officium, theologi illi veteres & veri, partes existimabant esse, verè mereq; stolidi, superbique nebulonis temeritatem: qui sensum scripturæ dubium, & inter eruditos controuersum, aut ex suo sensu solo commentum, solum contendat esse genuinum. Cuiusmodi stultorum genus admonet, ac taxat sapiens ille quum dicit, Ne innitaris prudentiæ tuæ, & ne sapiens videri velis in oculis tuis. At Luthetus in oculis suis solus sapiens, exclamat.

Quod Lutherus sophistæ vocat faciũ maxime esse theologi

Verba Lutheri.

Nolo Catharine vsum longum, & multitudinem tecum sentientium inuoces, verbum Christi hic me vrget. Huic credendum est vni præ omnibus sanctis, etiam angelis.

CREDENDVM est procul dubio Luthere plus vni Christo, quàm sanctis omnibus, & omnibus angelis. Verum, quũ Deus loquatur in sanctis suis, iuxta illud: Nõ estis vos, qui loquimini: sed Spiritus sanctus qui loquitur in vobis: quum tot sancti, tam docti consentiãt, verba Christi nõ in eam dicta sententiã: quam tu solus, contra tot sanctos, tam doctos contendis, iam non quod tu iactas, Christo consentit, qui consentit tecum: sed contra veritatem quã Deus tot sanctis suis inspirauit, consentit mendaciorum patri diabolo, qui per te veritatẽ conatur interuertere. Nam quum tu pro tuo more, scripturam detorqueas, dicens: De quo enim angelorum aliquando dixit? hunc audite? quasi ex illo verbo, nihil debeas credere, quod quisquam dicit alius: Cur non illius etiam verbi meministi, quod Christus ipse dicit Apostolis, ac per illos cæteris, haud dubie sanctis, quibus ipse dignatus est suum spiritum infundere? Qui vos audit me audit. Quem spiritum suum, quum abũde Christum constet inspirasse sanctis Ecclesię doctoribus: quorum & doctrinam, & vitam multis comprobauit miraculis, etiam si nemo vnus non aliquando sit lapsus vt homo, quod tu quoq; prædicas ipsis contigisse Apostolis, tamen in quo tam frequentes per tot ætates conspirauere, non est dubitandum, in illud eos diuini spiritus aspiratione cõsensisse, qui facit vnanimes in domo: & te, quum eorum consensum spernas, & sæpe blasphemus exclames: Nõ curo cẽtum Hieronymos, nõ curo mille Cyprianos, Augustinos, Ambrosios, in illas Christi minas impingere: Qui vos spernit, me spernit.

QVVM Catharinus ei concessit, verum id quidẽ esse, quòd Christus sit vera & solida petra, & verum caput ecclesiæ, sic tamẽ vt Petrus etiã, & petra sit & ecclesię caput sub Christo, hic mirificè sibi plaudit Lutherus: & sibi videtur perquam festiue scurrari.

Verba Lutheri.

Non sentit stolidum hoc caput: quòd si mea disputatio vno aliquo sensu vera conceditur, præsertim in spiritu, quod mihi cõcedit Catharinus, iam planè vici etiam aduersarij accedente calculo.

DEINDE pergit homo festiuus facete scurrari, iactitans crassè sibi philosophandum esse, coram crasso & pituita laborante capite: quia nihil esset asinus ad lyram, & ideo Catharinum Lutherus, omissa lyra lepidus illudit literis, & velut puerum, docet per A. & B: tanquam demonstratione Geometrica rem probaturus, sic enim scribit:

Verba Lutheri.

Quod si A. disputet cum B: & eo res procedat: vt A. concedat B. optime, & in spiritu locutum esse, se verò alium sensum externum sequi: & tamen hoc ipso facto, A. glorietur sese vicisse, illumq; confutasse, deinde conuicijs totum agat triumphum: Quid hic spectator iudicabit? An non Bacchas, aut Corybantes insanire putabitur?

HA. HA. HE, facete, laute, lepide Luthere, nihil supra. Catharinus plane perditus. Risu omnes q audiũt emoriri. Deniq; metuũt omnes iã te. Sed, quęso te Luthere bona cũ venia tua, liceat nobis hominibus crassis, istã demõstrationẽ tuã, vt ipse fateris crassam, crassius adhuc excutere. Fac igitur disputẽt inter se A. & B: & dicat A. Mosen fuisse ducẽ filiorũ Israel ex Ægypto: B. verò illud oĩno perneget.

Deinde dicat ipse B. Deum fuisse ducem, & id ei cōcedat A & fateatur ipsum B in hoc optimè & verissimè dicere, & maximè in Spiritu, & tamen id nihilo minus verum esse, quod dicit ipse A videlicet ducem filiorum Israel fuisse Moysen. Iam si B. propterea quòd A. concedat ei verum illud esse, quod dicit ipse, & maximè in spiritu glorietur ex eo se vicisse, & cōuicijs totum agat triumphum, quid hic Luthere spectatores sentient? An non verè bestiam esse B? an non fuste dignum sentient eius vere crassum & pituitosum caput?

IAM, quale est illud, quod ais. præsertim in spiritu? Nuper dicebas non spiritualem sensum, & mysticum probare quicquam, sed literalem tantum At nunc subito quum tibi Catharin⁹ cōcederet verū esse spiritualiter, quod Christus sit petra. sed Christū tamen illo apud Matthæum loco, non de sua præcellentia locutum: sed de præficiendo suo gregi vicario, placet illico tibi sensus spiritualis, & ad rē probandam præfertur literali. Nam ex eo quòd te cōcedit, aliquo sensu verum dicere, præsertim in spiritu, concludis eum falsum dicere: quum sanctorum patrū calculis obsistat tibi subuertenti literam. Nam etiam si verum sit, vt est: quòd Christus est verissima & solidissima petra, verissimum caput Ecclesiæ, & verissimum Ecclesiæ fundamentum lapis angularis, qui fecit vtrūq; vnum: tamen in illo loco nō de sua præsidentia locutū Christū, sed de substituendo in Ecclesia sua primatu, nō solū sancti testātur, & Christianus orbis consentit, sed etiā ipse cōtextus literę apertè videtur ostendere: neq; enim admodum belle quadrare videtur sensus, quem asignas ipse: tanquam Christus ita loqueretur. Tu es Petrus, & ideo ego ædificabo Ecclesiam meam super me ipsum.

AT non est, inquis, nisi vnus sensus, ergo si meus est verus, falsus est Catharini Ipse nō negas alium interdū esse mysterij sensum, alium literæ, quem tu solum dicis efficacem ad probandum. Hunc igitur sensum assentientibus interpretibus plerisque omnibus, Catharinus asserit sibi, tibi concedit mysticum: qui nihil præiudicat literæ. Sed hic rursus obblateras, & clamare non desinis.

Verba Lutheri. *Tu Catharine non negas meam disputationem esse in aliquo sensu veram ergo tua est falsa. Nam si aliquid est verum quòd ego dico: totum est falsum quod dicis tu. Nam aut mea funditus & in totum nega aut tua funditus mania esse concedas.*

Quàm æquam legem offers Luthere. An non apud Vergilium, aliquid veri dixit & Synon. & tamen magno stetit Troianis qui veris illecti crediderunt astutis mendacijs. Nihil ne contra te dicit, nisi qui tua omnia funditus & in totum sustulerit? Ergo si tuis mendacissimis dogmatis intermisceas Apostolorum Symbolum: aut negandum est, quicquid illi dicunt veri. aut simul concedendum quicquid ipse mētiris. O acumē Lutheranum:

SED illud videlicet est ineuitabile telum, & gladius fortunatus, quo Catharinum confodias: quòd etiam si Petrus Ecclesiæ primas institutus fuerit, Papa tamen nō possit primas esse, nec Petro succedere possit in officio, nisi qui Petro succedit in moribus. Hic regnas, rides, gestis, illudis, & omissis omnibus sanctis viris, qui in sacrosancta sede præsederunt, velut coruus & vultur, sola inuolas ac depascis putrida: nisi quòd non rarò sanctissimos quosque velut rabidus canis arrodis, & dente tabifico, mel ipsum & antidotū, tibi vertis in venenum. Sed altum interim tibi silētium est, de illis omnibus: quę tibi ad illa responderat ante Catharinus: qui tibi probauit euidentissime sic seiunctam esse causam hominis, & officij, morum & magistratus, virtutis, & potestatis, vt malis etiam & flagitiosis viris quamuis tollatur in cœlo vita: quam Deus despondit virtutibus; in terra tamen non tollatur authoritas, quam Deus cōiunxit officio. Quamobrē Luthere si vir videri vis, abeas oportet prius atq; ad illa respōdeas Catharino: cui pòstquā non more simij gesticulis & nugamentis, sed quod hominē decet solida ratione responderis: tum demum redeas licet ac rideas ad Calēdas Gręcas. Interim profecto insanus, & Aiacis risu furiosior est iste risus tuus, quo tacitis, & dissimulatis aduersarij rationibus, tanq̄ nihil audires; nihil respondes: sed nugaris tantum ac velut amēs, & insanus irrides, & mirificè te facetum putas, dum in id iocaris, nugaris, scurrarisque: quòd si Petrus dici posset petra, qui sanct⁹ erat ac pius, aliquis ita desiperet vt petrę nomē putet in Papam quēpiam posse cōpetere, qui Petrōn respondeat virtutibus. O perplexum nodū, & explicatu difficilem. Quum Christus, Petrū propter fidei suę firmitatē, tanq̄ petram aliquam sibi substitueret ecclesiæ suæ caput, & primatem, non qui immortalis esset, vt æternū potiri posset officio, sed in quod per vices multi succederent, nec omnes ęqualis meriti etiam si petræ nomen in illos non quādraret, an ideo non est eadem potestas officij? Quid si sic dixisset Christus? Ego te Petre bonum & sanctum virum ob egregias virtutes tuas, Ecclesiæ meæ primum præficio, vt tu sis exemplo, cuiusmodi velim tibi successores suffici: certè si successor eius aliquis esset talis, de quo neque boni, neque sancti nomen posset prædicari: tamē eadem esset authoritas in officio: nisi nemo fuit sacerdos in Israel post Moysen & Araonem: nisi qui vtrumuis eorū ęquipararit sanctimonia: aut nisi nemo sit episcopus, qui non sit omnino talis, qualē describit Apostolus: certè Paulus ipse detulit episcopo etiā impio, & Caiphæ scribit Euāgelista, & impio, & ignoranti, prophetię datum spiritum, propter episcopatus officium: Quin Christus ipse quū pronunciat Scribas & Phariseos, viros nimirū impios & improbos: qui aliorū humeris

graues imponerent sarcinas, quas ipsi digito suo nolebant attingere, sed interea supine viuebant & male, Christus tamen, vt dixi propter officium iussit illis obtemperare populum.

Quid magis ridiculum hac opinione.

Quàm validum & illud, quod tibi videtur absurdum, vt petræ vocabulum, qui significabat pium, in eum aliquando competeret, qui sit impius. Opto tibi mentem, vel tantisper sanam, dum possis perpendere eam rem quàm ridicule derideas. Nam quæso te Luthere, petræ nomen sanctius ne censes esse quàm Christi? At Christi vocabulum etiam in malū competebat, & reprobum, nisi Luthero sit ridiculus Dauid, qui de Saul dixit peccaui tangens Christum domini.

MIROR Luthere tibi, qui solus videri vis legisse scripturas, adeo videri nouū, si quod figuratum vocabulum diuersis interdū rebus competat. Rogo te an non gygantes in scriptura sacra, velut superbi & violenti vitio dantur: & tamē Christus ipse gygas dicitur? Quid serpens, quoties in scriptura designat diabolum? An nō idem exaltatus in deserto, figurabat Christum: etiam si non nesciam cuidam & ex doctissima & sanctissima classe theologorum, videri serpentem, ibi quoque designare diabolum: quod in Christi crucem sublatus, affixus & mortuus venenum & nocendi vires amiserit. Sed mihi fortius est, quòd ad se figurā Christus traxit ipse, quū dixit: Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis. Iam illud opinor non est ambiguum, leonis vocabulum non semel in scripturis inditum esse diabolo: & tamen nihilo minus de Christo dicitur. Vicit leo de tribu Iuda. Electus & Apostolus an non sancta sunt nomina. & tamen virunq. competebat in fratrem tuum Iudam, etiam tum cum in eū competebat nomen diaboli: vt videas quam argutus sis, qui disputes absurdū esse, vt aliquid petra dicatur nisi sanctū. quum videas Christum dici, qui non sit sanctus, & Apostolum dici, qui sit diabolus: & idem vocabulum & Deo datum & dæmoni: & eiusdem animalis figura sit designatus & Seruator & Sathanas. I nunc Luthere, & gloriare cum tuis. quòd de primatu Pontificis, Ambrosio Catharino fortiter & festiue respondeas.

Nūquid Luthere & Christus ipse hic errat.

MIHI Lector non erat propositum hoc in loco, de pontificis quicq̄ potestate tangere. nec tam huc illexit me libido docendi, qua similis semper sit Lutherus sui: quàm pertraxit inuitum confusanea viri tractatio, qua sic intricauit Ecclesiæ quæstionem, cum quæstione pontificis, vt ei respondere de altero non potuerim, nisi aliquid de vtroq; attingerē. At de Ecclesia, quæ nam sit hic in terris, quum vel maximè res tractari postulet, non erat consiliū eorum quicq̄ intactum præterire, quæ Lutherum senserā, nec sine Theseo ea de re tam acutè tractasse, vt nullo vsquam loco aut sæpius glorietur aut impudentius. Nam & hoc quoq; habet perpetuum, vt semper gloriosissime triumphet verbis, vbi re ipsa turpissime se victum videt. De Ecclesia igitur tractaturus abstinere voluissem libenter, non solum à causa pontificis, sed etiam à quouis alio Lutheri dogmate, quatinus pateretur præsens argumentum, quo non aliud, quàm eas nugas eius desumpsi refellere: quas in istū congessit librum, quo nebulo respōdet principi. Nam scelerata eius dogmata, apud æquos, ac bonos viros, satis se refellūt ipsa, & à multis eruditissimis viris abunde confutata sunt, Apprierate, Catharino, Eccio, Gaspare, Cocleo, Empsero placentino, Radino, Fabro, multisque itidem alijs, quos partim audio, partim video, solidis & veris rationibus hominis amentiā pulcherrimè traduxisse. Cuius assertiones, ita retexuit, ac reuicit reuerendus pater Ioannes Fyscherus, Episcopus Roffensis, vir eruditionis vbertate clarus, & vitæ puritate clarissimus, vt, si quid est frontis Luthero, magno iā sit empturus, assertiones suas olim iam combustas à se. imo vel secum quoq; potius, quàm cum tanta, & tam æterna infamia sua, mōstrosum fœtum suum & spurcum Erycthonium conspiceret Christianus orbis. Certè quod ad Pontificis primatum pertinet, ita rem dilucidam reddit idem reuerendus Episcopus, ex Euangelijs, & Actis Apostolorum, & toto corpore veteris testamēti, & omnium consensu sanctorum patrum, non latinorum modó, sed quos maximè repugnasse iactare solet Lutherus etiam Græcorum, postremo generalis desinitione concilij victis, & victos se fatentibus, qui pertinacissime tum restiterant, Armenis & Græcis. vt frustra mihi facturus viderer, & rem actā acturus, si de pontificis primatu scribere, de integro rursus ordirer. Cui sedi vt obediēter obtemperem tum illa mouēt omnia, quæ docti sanctique in eam rem collegerunt tum illud profecto non mouet minimè: quòd toties sumus experti, non modo neminem inimicū fuisse christianę fidei, qui nō illi sedi bellū simul indixerit: sed etiam neminem vnquam extitisse qui se professus sit eius sedis inimicum, quin idem paulo post se declararit insigniter, Christiq; & religionis nostræ capitaliter hostem, & proditorē esse. Valde me mouet & illud quòd si ad istū modum hominum vicia imputentur officijs, non modo non consistet papatus, sed & regnum, & dictatura, & cōsulatus, & omnis omnino magistratus corruet et erit populus absque rectore, sine lege, & ordine. Quæ res, si aliquādo cōtingat, id quod aliquot Germaniæ locis videtur imminere, tum demum magno cum dāno sentient, quanto magis intersit mortalium, vel malos habere rectores, q̄ nullos. Certè quod ad Papam pertinet quid mali fuerit caruisse, nouit Deus, qui eum suę prefecit Ecclesię. nec optādum puto vt res Christiana periculo perdiscat. Quanto magis optādum, vt tales Deus faciat esse Pontifices, quales è re Christiana, & Aposto-

Qui vicerit Lutherū in his quæ supra, me vicit autor

Ioannes Episcopus Roffensis.

Nullum recalcitrasse Romanæ sedi qui nō Christi quoq; iugum excusserit.

Talis potius optandus pontifex quã pontificium eijciẽdũ.

Apostolici muneris dignitate fuerit, vt sua sponte contemptis diuitijs & terrenis honoribus toti cęlum spirent, pietatẽ in populo promoueant, pacem procurent, & authoritatem, quam acceperũt a Deo, aduersus mundi satrapas & robustos venatores exerceãt, diris omnibus persequentes & tradentes Sathanæ: si quis aut alienam ditionem inuadat, aut malè tractet suam, breui sentiret Christianus orbis, ab vno aut altero tali Pontifice, quanto fuerit satius emendari Papas, quàm auferri. Nec dubium est, quin iam olim pastorẽ sui gregis respexisset Christus. si Christianus populus salutem patris potius precari, q̃ persequi, & nuditatem patris tegere, quàm pudenda ridere maluisset. Sed non deseret Luthere vicariũ suum Deus. Respiciet aliquàdo, & nunc fortasse respicit, quum patrem, dolore quẽ patitur à perditissimo filio, flagellat. Nam plane, te Luthere puto flagellum Dei esse, magno sedis illius bono, magno cum malo tuo. Faciet enim Deus, quod pia mater solet: quæ quum verberarit filium, lacrymas eius abstergit, & quo puerum placet, perosa virgá, protinus in ignem abijcit. Sed omisso papatu, quem nisi Lutherus immiscuisset Ecclesiæ, non fuerã hoc loco tacturus, veniamus nunc ad Lutheri machinam illam totam qua se gloriatur Ecclesiam Christi funditus euertisse & qua Catharinum iactat impietatis, & hæreseos demonstratiue conuictũ: sed eo in loco videbis Lutherũ lector, qui multis in locis alijs impiũ sese demonstrauit, ac stolidum, sedulo nauasse operam, ne id vsquam alias videretur demonstrasse manifestius. Itaque hunc in modum scribit.

Verba Lutheri.

CHRISTVS, *quod Catharinus fatetur, Primo de petra & Ecclesia, Secundo fatebitur, quod Christus promittat portas inferi non præualituras aduersus eam. Clara ne sunt hæc Catharine? Non enim bestia, sed Christus ea dicit. Stet ergo, portas inferi non præualere aduersus, neq; petram neq; ecclesiam. Portæ autem inferi tunc præualent quando in peccatum perpellunt. Aut dic tu quid sit portas inferi præualere aliud. Sicut ecõtra. Aedificari super petram, est in gratia & bonis operibus crescere, vt dicere possis, hoc esse portas Sion præualere. Sic 1. Pet. 2. dicit. Vos tanquã lapides viui superædificamini domus spiritualis. Et Ephe. 2. In quo & vos coædificamini, in habitaculum Dei in spiritu sancto. Et ne mihi elabaris. Esto, fidem informem habeat Papa, vel petra tua, vel Ecclesia tua nihilominus, si in charitate non fuerit: sub potestate diaboli, & portis inferi fuerit, Quia Ro. 8. dicit. Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et Matth. 7. Qui fide informi fuerant, & miracula fecerant, & recte docuerant audiunt sibi dici: Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Obsecro te Catharine homo Itale, Thomista, digneris hic, bestiã parũper audire. Concedere cogo te per hæc dicta, eum qui sine charitate est sub diabolo esse, & ad Christum non pertinere, ac per hæc portas inferi in eum præualuisse & dominari, tanquam in seruum peccati. Sicut Christus dicit Joannis 8. Qui facit peccatum seruus est peccati. Sunt ne etiã hæc satis clara? An hic Origine, Chrysostomo, aut etiam toto patrum catalogo opus est? Vltimo id quoque concedis, papam, quem tu petram vocas, & ædificatos super hanc petram, & subiectos visibili administratione ecclesiam appellas, aliquando peccare & peccasse Nonne concedis? Imo si verũ fateri voles, nõ est sceleratior gens in terra, quàm ea, quæ papæ hodie pertinacissimè adhæret: & qui maximè super eum sunt ædificati: ac per hoc portis inferi subiecti, & omnium scelerum serui. Responde nunc. Vbi est tua verbosissima farrago totius huius disputationis? da Ecclesiam illam, da petram, in quam non præualent portæ inferi. Quin das? Audin Catharine? Non papam dabis, scio, neque papistas. Quam ergo dabis? Nullam externam Ecclesiam, nedum Romanam. Quia hanc solam dabis, si Christum audis, quæ sine peccato est, domina scilicet portarum inferi. Quamcũque enim dederis, incertum est, an sit in peccato & sub portis inferi. Si Romam dederis, ipsamet testabitur se esse scelerum lernam. Concludo ergo aduersus te, demonstratiue conuictum, verbum Christi Matthæi 16. ad nullam personam pertinere, sed ad solam Ecclesiam in spiritu ædificatam super petram Christum. nõ super papam, nec super Romanam Ecclesiam. Quàm cito enim non dederis papam sanctum, tam cito non dedisti petram neque Ecclesiam, sed sentinam peccati, & Sathanæ synagogam. Cum autem etiam sanctus Petrus si præsens esset, non posset sciri an sanctus esset, & permaneret sine peccato, ideo necesse est, nec ipsum esse petram, sed solum Christum, quem solum sine peccato esse & permanere certissimum est, & cum eo Ecclesiam suam sanctam in spiritu. Reuertamur ad conditionis pactũ. Vno ego te Catharine hoc errore comprehendi, & indissolubili vinculo constrinxi, quare te hæreticum proclamo conuictum, & cum tanto libro condemnatum & maledictum. Habes quòd hic mutias Catharine? Surge homo Thomista, & cõtere bestiam hanc maledictam: quæ tam subito ad vniuersa tua portẽta, nõ solũ respondit sed etiã ea ad nihilũ redegit. Igitur sicut petra ista, sine peccato inuisibilis et spiritualis est, sola fide perceptibilis ita necesse est Ecclesiã sine peccato inuisibilẽ & spiritualẽ, sola fide perceptibilẽ esse: Oportet enim fundamẽtum esse cum ædificio eiusdem conditionis, sicut dicimus. Credo Ecclesiã sanctam catholicã, at fides est rerum non apparentium. Quare hoc verbũ Matthæi, Tu es Petrus, per dis dia pason à papatu, & visibili Ecclesia eius distat, imò eam funditus subuertit, & synagogam Sathanæ facit. Vlterius si per petrã papa, & per Ecclesiã ædificatã, intelligeretur obediens papæ*

Quæ sit petra Lutheri sententia, super quã ædificata est ecclesia Christi.

Tibi ne licet, in homine bonum, quod aio nõ licere papæ in hereticũ.

congregatio, sequitur Papam non esse Papam, nec Ecclesiam esse Ecclesiam. Quod euidenter probo sic. Quia petra & ecclesia sine peccatis esse debent, non subiectæ portis inferi. At cum nullus in mundo possit esse talis certo, & infallibiliter, & tamen certa debet esse petra, certaq; ecclesia: sequitur nullum esse Papam, nec Ecclesiam. Cum ergo hæc Christi authoritas repugnet Papæ & Ecclesiæ papisticæ: manifeste patet, Catharini, & sui Thomæ, & omnium, quos inducit, opinionem esse extremè hæreticam. Quia hæreticus est: qui scripturas sanctas alio sensu, quàm spiritus flagitat, exponit, at Catharinus non modo id facit, cum Thoma suo hæretico, sed etiam blasphemum sensum eis tribuit appellans petram hominem peccati, diaboli seruum.

Ergo Christus nusquã ædificauit quàm promiserat.

Diuum Thomã hæreticũ Lutherũ.

EN lector vere maledictam bestiam: de qua dicitur Apocalypseos xiij. Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cũ ea? Et datum est ei os loquens magna, & blasphemias. Et aperuit os suum in blasphemias ad Deũ blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitát. Sed veniet tempus quum bestia mittetur in stagnum ignis ardentis, & sulphuris. Interea bene habet, quod prouidit Deus, vt hæc tam inuicta & maledicta bestia, semper pugnaret secum. Nam quæ fatetur ecclesiam esse certam, sic tamen tractat, vt reddat incertissimá: & quæ non cõtẽta est humano more sentire, dum sectatur & ostentat abstrusam quandam, ac reconditá sapientiam: crassam istam, & vulgo notam Ecclesiam traducit ad inuisibilem, ab externa ad internam, ab interna prorsus deducit ad nullam: id quod statim videbis manifestũ. Sed primum Luthere, vt tecum ad initium redeam, ex quo preclaros istos syllogismos deducis, quum Christus promittit portas inferi non præualituras aduersus ecclesiam, quid si quis neget hoc eum promittere, quod tu tibi velut manifestum sumis, nempe diabolum non futurum tam potentem, vt Ecclesiá perpellere posit in peccatú? Sed dicamus proba nobis istud Luthere: quid aliud respondebis, q̃ vt vicissim quæras à nobis quid significare posit aliud? Nã si aliud significare potest, interea nihil dixisti: quoad ratione aut scripturis ostẽderis interpretationem tuá esse veriorem. Dico igitur primũ, portas inferi non significare diabolum: neq; enim idem esse portas domus, quod dominú. & portas inferi quod dæmonem. Aliud igitur quippiam hoc figurato sermone sensisse Christú: & licet hoc verum sit, quod neque aduersus Petri fidem, neq; Petro datá soluendi ligandique perpetua successione propagatam potestatem diabolus præualebit: atque id Christus alibi sit nõ vno loco pollicitus, tamen hoc in loco vbi non Sathaná nominat, non inferos, sed portas inferi: nõ tam probabile sit eum dixisse de diabolo, quàm de quopiá alio aduersus Ecclesiam suam, non præualituro: neq; enim dæmonem magis dixerim inferi portas esse, quàm viam. Quod si quæras, quid aliud esse posit inferi porta, q̃ Sathan duas tibi nõ ex cómento meo, sed ex veterum interpretatione depromá. Alteram præsides & tyrános mundi, qui nascentem persequebantur Ecclesiá: nec præualuere tamen aduersus eam. Alteram portam esse dico, te tuiq; similes, si quis vnquá similis tui fuit, hæreticos & Antichristos, qui inter triticum vnanimis & concordis fidei, non desinunt seminare zizania sectarum & schismatũ: nec solum diuidere student inconsutilem Christi tunicam: sed & nomen eius fidemq; subdole per cuniculos euertere. Nam & per hæreticos, miseri quos decipitis, velut per apertas & patulas inferorum portas ingrediũtur ad inferos. Sed tamen stabit verbum Christi. Quátumuis impugnetis Ecclesiam, non præualebitis aduersus eam. Restabit fremẽtibus & frendentibus vobis Ecclesia Christi.

Quæ sint inferæ portæ illa à Christo commemoratæ.

VIDES hic bone vir, præclaram istam demonstrationem tuam, nihil demonstrare, nisi demonstres prius in isto loco, Christú per inferi portas designasse diabolum: quas veteres interpretati sunt illos corporales ecclesiæ persecutores tyrannos: & vos spirituales impugnatores hæreticos. Sed nunc vt demus tibi, portas inferi significare diabolum, adhuc liceret negare id quod ais portas inferi præualere, eo in loco pertinere quicq̃ ad peccatú: sed id promisisse Christũ, nullas diaboli machinas satis valentes fore, vt fidé ecclesiæ, cui Petrum præficiebat, extinguerent: aut ipsius authoritatem ac potestatẽ ligandi soluendiq; possent infringere, sicut adhuc vsu venisse videmus. Atq; istud quũ verius vero sit: tamẽ vt multis modis videas, quá nihil omnino dicas, quú tibi videris dixisse bellissime, demus adhuc tibi, si voles, nõ solũ portas inferi significare diabolũ, sed eam rem, ad peccatum totam pertinere: negabo tamen etiam sic, in illo Christi verbo, hoc esse præualere, quod tu interpretaris: videlicet vt præualere sit, in peccatum quomodocúq; perpellere. Neq; enim præualuit inferi porta contra quẽlibet, quem diabolus deiecit: sed aduersus eum duntaxat præualet: qui tandem sic deijcitur, vt non resurgat in pugnam. Ná nec in duello victus dicitur qui prostratus in terram rebellat tamen: & in pugná conatur assurgere. Quid, quôd hæc ipsum videtur portæ nomen ostendere: nisi quis ociose positam putet. Nam quum portæ sit officiũ duplex: vt vel intrare conantes excludat, vel inclusos coerceat, & non patiatur exire, nec inferi portæ quenquá excludant, (nam volentibus intrare Noctes atq; dies patet atri ianua ditis, Sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras, hoc opus, hic labor est) patet profecto quòd non aduersus quemlibet quem dæmon pellexit, præualẽt portæ inferi: sed duntaxat aduersus eum, quem sic tenet inclusum, vt nũquam posit erũpere. Ná qui se proripuit foras, præ-

ualuit

ualhit aduersus portas. Itaque non præualere portas inferi aduersus quélibet, qué adijcit in peccatú, vel illud indicat, quod septies in die cadit etiá iustus. Manifestú est igitur aduersus nullú præualere portas inferi, præterq̃ aduersus eú, qué sic incluserint, vt nunq̃ posit exire. quod, quum nemini contingat in hac vita, patet illud Christi verbum non obsistere. quo minus & peccatores in hac vita posint esse de ecclesia. En bone vir præclaram demonstrationem tuam. Cuius nulla pars quicquam demonstrat aliud, quàm stolidam & scurrilem impietatem tuam.

NAM, & ostendi nunc istorum verborum interpretationem, veterum sanctorú sententijs & scripturis ipsis consentaneam: quæ plane refellit & cõfutat tuam. Nunc illud addam: quod si faterentur etiam quicunq; legerunt vnquam sacras literas, non satis intelligere se quid sibi voluerit Christus in eo, quod dixit inferi portas aduersus ecclesiá suá nõ prę ualituras: nemo tamen posit nescire sensum quem affers ipse falsissimum esse, & doctrinæ Christi repugnantissimum.

QVÆSO te candide lector, istud considera (vt ab isto nebulone reuertar ad te) quod Lutherus non hoc solum dicit, neminẽ esse de ecclesia, quamdiu est in peccato: qui si tantum istud diceret, & falsum diceret, & impium, sed multo dicit impudentius & magis impie: quod qui est de ecclesia nõ peccat, imo nec peccare potest. Ait enim portas inferi nõ præualituras, idem esse quod in peccatum nõ posse perpellere: ex quo plane sequitur, quod qui semel sunt de ecclesia, nunquam posint in peccatum perpelli: & qui in peccatum perpulsi sunt, eos nunquam fuisse de ecclesia. Et, ne quid dubites, eum istud plane sentire, nõ aliud omnino dicunt celebres illę collectiones: quibus hoc pacto lutulente syllogizat sus.

Verba Lutheri. *Nullus cedens portis inferi, est ecclesia supra petram ædificata: sed secta paparum, cedit portis inferi: ergo secta paparum non est ecclesia.*

CEDERE portis inferi, nihil appellat aliud: quam peccare: quod alio declarat syllogismo sic.

Verba Lutheri. *Omnis ecclesia peccans cedit portis inferi, sed ecclesia papistarum peccat, ergo ecclesia papistarum cedit portis inferi.*

VIDES hic lector, eum manifeste dicere quod ecclesia quę peccat nõ est ecclesia Christi: neque de peccato quicquá distinguit: sed ponit simplicissime, aduersus eum pręualere portas inferi, quem in quodcunq; peccatú perpulerint: quod quum dicat, manifeste ponit, omne peccatum esse mortale: & eos qui sunt de ecclesia, in nullum omnino peccatum posse perpelli: & qui perpelluntur, de ecclesia nõ fuisse etiam antequam perpellerentur, de qua eius sententia, si quis adhuc dubitet, expendat & istud quod ait.

Quam cito enim non dederis papam sanctum, tam cito non dedisti petram, neque ecclesiam, sed sentinam peccati & Sathanæ synagogam. Verba Lutheri.

EN interim seueritatem censoris huius: apud quem non satis est, aliqué mediocribus esse virtutibus, sed aut omnino sanctum, aut omnino Sathaná. Quales hic syllogismos offert occasionem hoc in loco colligendi de se, quem, quum non admodum sit difficile probare, non esse sanctum, ipse iam absoluit, & conclusit reliquum, peccati se sentinam esse, & sedem Sathanæ. Sed relinquamus eius sanctitatem in sentina Sathanæ, tu lector expende quod sequitur.

Etiam sanctus Petrus si præsens esset, quia non posset sciri, an sanctus esset, & permaneret sine peccato, ideo necesse est, nec ipsum esse petram. Verba Lutheri.

QVOD de petra dicit Lutherus, idem dicit & de ecclesia: nam eiusdem ait conditionis esse oportere petràm, & ecclesiam, fundamentum & ædificium.

Sicut petra ista nempe Christus sine peccato est, & ita necesse est & ecclesiam sine peccato esse, oportet enim fundamentum esse cum ædificio eiusdem conditionis. Verba Lutheri.

Et alibi.

Necesse est solum Christum esse petram, quẽ solum sine peccato esse & permanere certissimum est, & cum eo ecclesiam suam sanctam in spiritu. Verba Lutheri.

QVID illam? nempe esse & permanere sanctam certissimum est, quæ est eiusdem cõditionis cum sua petra & ideo certú esse contendit, illam & esse sanctá & permanere, quæcunque sit illa: sed non esse certum de vllo homine vtrum sit de illa. Et ideo manifeste vides ex his locis, & ex eo quod ait, eos qui de Ecclesia sunt, non posse perpelli in peccatú Lutherum aperte ponere nõ aliter esse christianos de ecclesiis, quá si nõ solú sancti sint, verum etiam sancti permansuri sint: nam alioquí ne interea quidem dum sancti sunt esse ecclesiam. Nam si sanctus Petrus adhuc viueret, incertum esset an esset petra, non tantum quia incertum esset, an sanctus esset, sed etiam quia incertum esset an sanctus permansurus esset.

QVÆSO te lector, quú istud dicit, quá ecclesiá relinquit in terris? An nõ omnẽ tollit funditus, & externá & interná, visibilem & inuisibilé, spiritualem & carnalé? Nam quis est vsquam qui non peccat? quis tá spiritualis est, vt in eo nihil delinquat infirmitas carnis? quis tantum habet diuini spiritus, vt eum nunquá quoquam perpellat diabolus? An non omnes peccauimus, & egemus gratia Dei? An non si dixerimus quod peccatum non habemus veritas in nobis nõ est? Iam istud miror, quo fu-

 git in-

git interim celebre illud dogma Lutheri, quod iustus etiam benefaciendo peccat. Nisi hoc vetum est, & illud item, quod tam diu tãto conatu defendit. Omne opus bonum peccatũ esse sequitur certe, vt aut nulla sit omnino ecclesia in terris, aut vsq; adeo falsum esse, quod dicit, eam non peccare: vt contra sit necessarium, eã & peccare totam, & peccare perpetuo. Nam cum alio dogmate tollat actus omnes indifferentes: quicquid faciat quisquis est de Ecclesia, bonum opus faciat oportet aut malum. In opere malo quin peccet non est dubium: quod si peccat etiam in omni opere bono, quis non videt consequi necessario, neminem esse in ecclesia qui non peccet perpetuo? tantum abesse vt qui sint ecclesia non cedant portis inferi, si portis inferi cedere sit, id quod dicit iste, nihil aliud quàm quomodocunq; peccare. Sic enim nemo non cedit.

SED propemodum diuino quid velit. Vult opinor omnino omne opus bonum peccatum esse quia potest esse occasio superbiæ: & contra omne opus malum virtutem esse, quia sit occasio humilitatis: & quum quodcunque malum fiat à fidelibus, fidelibus, inquam fide non informi sicut est papistica, sed fide formata secundum formam quam docet Lutherus, hoc est fidendo firmiter, quod nullum peccatum potest damnare christianum preter incredulitatem solam, tunc illud malum qualecunque sit, si stet aut redeat fides, absorbetur in fide sine satisfactione, sine contritione, sine confessione, nisi si quis (vt ait ille) consolationis causa confiteri velit mulieribus. Nam & has etiam sacerdotes nobis consecrat Lutherus. Luthero igitur omnia bona opera sunt peccata: & tamen Ecclesiæ suę nulla sunt peccata nã nõ solũ nõ imputãtur, sed etiã donãtur premio. Nã iustis omnia cooperãtur in bonũ: & ideo papistarũ bona opera, vigilię, eleemosynę, orationes, castitas, ieiunia atque id genus alia nihil aliud sunt, quàm mera peccata propter infirmam fidem, qua nõ confidunt solã fidẽ sine bonis operibus sufficere, sed Lutheristarum opera mala, ebrietas, adulteriũ, rapina, blasphemia, & deniq; totus huiuscemodi malorum catalogus propter eorum fidem firmam, qua confidunt firmiter solam fidem sufficere, & bonis operibus nihil opus esse, nihil sunt aliud, quã virtutes meræ. Nihil igitur opus est ecclesię Lutheranę, vt pro peccatis suis precentur: non enim peccant. Sed ecclesia Christi, quam Lutherus disputat peccare non posse, docetur ab ipso Christo peccata sua precibus expianda, clamatque quotidie, dimitte nobis debita nostra.

IAM si Lutherus diceret, ex hac promiscua multitudine christianorum, qui subinde peccant, & subinde à peccato resurgunt, eos dũtaxat esse ecclesiam, nõ qui nũq̃ peccãt (nã tales nulli sunt) sed qui sunt extra peccatũ, etiã si & peccarint sæpe & sæpe peccaturi sint, & eosdẽ homines in hac vita, mutatione crebra, nũc esse de Ecclesia, nũc de Ecclesia non esse, suo peccato etiã quãrulocunq; deiecti, quanq̃ nulla humana denũtiatione depellãtur, adhuc absurdè diceret. Nam nos quũ quærimus, quæ sit illa Ecclesia, cuius autoritate fatetur Lutherus cõmẽdatam nobis esse scripturam sacrã, an dũtaxat illos dicet, qui sunt extra peccatũ? Nã his, qui in peccato sunt, nihil esse credẽdũ: tantisper enim, non esse de Ecclesia. Hac ratione, eidem homini eadem de re crederemus hodie, cras nõ crederemus, crederemus in aurora, nõ crederemus vesperi. Imò adeò nemini crederemus omnino: neq; enim scire possemus de alijs, quis esset in peccato, quis extra, quum nemo de seipso satis sciat. vtrum sit odio dignus, an amore. Lutherus inuehitur in episcopos: quòd tã cito Christianos excõmunicẽt, quum ipse neminẽ nõ excõmunicet citius, siquidem extra Ecclesiã illico eijciat quẽlibet, qui quoquo modo peccant. Qua in re, quis nõ miretur Lutheri sententiã, quum Lutheri fratrẽ videat Iudam traditorem, etiam post conceptum, & perpetratum scelus, adhuc fuisse tamen de Ecclesia, neq; quoad vixit, ex apostolatu depulsum: quanq̃ ipsius Christi voce diceretur esse diabolus. At Lutherus, vir ęquissimus, nõ modo fratrẽ suum Iudã ab Ecclesia depellit post peccatũ, sed nec ipsum, nec sanctum Petrum admittit in Ecclesiã, etiam antequã peccaret. Nam si ante fuissent de ecclesia, portæ inferi nõ potuissent eos. vt disputat, in peccatũ perpellere. Ergo si verum Lutherus dicit, ne tum quidem Petrus erat in Ecclesia, quum ei dixit Christus, beatus es Simõ Bar Iona, & tu es Petrus, & super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meam. Nam postea aduersus eum præualuerũt portæ inferi, si præualere est, quod Lutherus ait, in peccatũ perpellere. Nam paulo post, Christo consuluit ne pateretur, & audiuit ab illo. Vade retro me Sathana. Post & ter abnegauit dominum. Quare, si præualent portæ inferi aduersus omnes, qui peccant, nemo verò nõ peccat maximè, si verum sit dogma Lutheri, perspicuum est in terris Ecclesiam omnino nullam esse.

SED operæprecium est videre: quàm sibi tenuiter obijciat, quid sequeretur absurdi, si Ecclesia nihil esset nisi quiddam spirituale, nec sciri posset vbi esset, quanto magis tenuiter illud soluat, quod sibi obijcit ipse.

Dices autem, Si Ecclesia tota est in spiritu, & res omnina spiritualis. Nema erga nosse poterit, vbi sit vlla eius pars in tato orbe quod vehementer absurdum est. Nam idea papam asserimus, vt certa loco Ecclesiam inuenire liceat. Alioquin, quid docet Christus oues pascere, & Paulus Ecclesiã regere, & Petrus gregẽ Christi pascere: si nusq̃ in orbis certis poterunt locis inueniri habitãtes, corporaliter fideles? Verba Lutheri.

Quis

Quis enim spiritibus prædicet, aut quis spiritus vobis prædicat. Corpus ergo & locum necessario habebit ecclesia, deinde inter corpora & loca, aliquem primum locum & primum corpus.

AVDISTI lector, quam tenuiter obijciat sibi quasi ideo tantum cognosci deberet Ecclesia, vt sciri posset, cui cógregationi prædicetur euangelium quum contra multo magis cognoscenda sit ecclesia, vt sciri posit, à quo prædicetur euangelium: vt si alius aliud prædicet, authoritas ecclesiæ certum faciat auditorem de vero euágelista, & reijciat falsum, sicut eius authoritas, etiam fatente Luthero, certũ facit lectorẽ, quę sint verę scripturæ sacræ. Nã, quod ille sibi tanquã ex nobis obijcit, ideo ecclesiam cognosci debere, quo in loco posit reperiri, vt certa sit congregatio Christi, cui prædicari debeat euangelium. istud nescio quis ei fuisset obiecturus nisi ipse: quum nemo tam stolidus sit preter eũ. quin intelligat verbum Dei prædicandúm esse, etiam extra ecclesiam Christi, & benefacturũ, si quis illud prædicet infidelibus. Alioqui male fecissent apostoli, qui fidem sua prædicatione propagarunt apud gentes. Sed istud ipsum, quum tã tenuiter obijciat, audi quanto adhuc magis tenuiter soluat.

Verba Lutheri. *Respondeo. Quanquam ecclesia in carne viuat: tamen nõ secundum carnem viuit, vt Paulus dicit Gal. 1. & Corint. 1. Ita in loco, rebus operibusq́; mundi versatur sed non secundum hæc æstimatur. Christus enim omnem locum tollit, dum dicit. Regnum Dei non venit cum obseruatione, neque dicent hic aut hic est. Et ecce regnũ Dei intra nos est. Paulus omne corpus tollit, dum dicit. Non est personarũ acceptio apud Deum. Sicut enim ecclesia, sine esca & potu non est in hac vita, & tamen regnum Dei non est esca & potus secundum Paulum: ita sine loco & corpore, nõ est ecclesia: & tamẽ corpus & locus, non sunt ecclesia neq, ad eam pertinent. Sicut ergo non est necesse, certũ panẽ, certũ potũ, certam vestem esse ecclesiæ, & fidelibus omnibus, licet sine pane, sine potu, sine veste non queant viuere in hoc sæculo, Sed omnia sunt libera, & indifferentia: ita non est necesse, certum locũ, certamq́; personam habere, licet sine loco personaq́; esse non queat. Sed omnia sunt indifferentia & libera, omnis locus christiano quadrat, & nullus locus christiano necessarius est, omnis persona pascere eum potest, & nulla certa persona necessaria est quæ pascat, libertas enim spiritus hic regnat, quæ facit omnia indifferentia, nulla necessaria quæcunque corporalia & terrena sunt. Et quid hoc mirum? cum ad hoc vis, homo corporaliter nullo loco certo, nulla certa persona indiges, sed omnibus locis, omnibus personis homo esse potes. Immo quæ res mundi necessario alij adhæret & alligatur: ac non potius libere, & indifferenter, se qualibet ad quamlibet habetur, vt libertate spiritus plena appareat tota creatura, sicut canimus, Pleni sunt cœli & terra gloria tua. Quis ergo furor papistarum impijssimorũ, vt ecclesiam Dei, quæ omnium maxime libera est, loco suo & persona sua certis & necessarijs alliget, vt christianum esse negent qui non hunc papam etiam impium, hoc loco habitantem adorarit. Nec iuuet quẽquam, si quemlibet pastorem indifferenter, quolibet loco habuerit. Hæc est illa abominatio stans in loco sancto & operatio erroris. Sed de hoc alias.*

QVÆSO te lector quid vnquam audistis tale. Nam vt omittam scripturas, tam absurde citatas, vt nihil allegari posit absurdius: nonne sic tractat hunc locum, quasi nos exigeremus, vt sic asignetur ecclesiæ certus locus, vt alio in loco ecclesia esse non posit? At quęso te, quis vnquam sensit sic certum esse debere, quo in loco reperiatur ecclesia, vt idẽ senserit aliquem esse locum, in quo ecclesia non posit coalescere? quum contra potius credamus aliquando fore, vt nullus in orbe locus sit in quo ecclesia Christi non sit futura, quũ tẽpus venerit, in quo fiet vnũ ouile, & vnus pastor. Deinde ita rem tractat pontificiam, tanquam hij, qui Papæ primatum asserunt, sic illud sentiant, quod sit ecclesiæ caput, tanquam Romanus, non tanquam succesor Petri, quũ nemo nesciat, eam sedem sedem alias fuisse alibi. Et quanquam vrbem Romanam, velut locum totius orbis celeberrimum videtur delegisse Deus, nemo tamen ex his, qui sedis eius primatum asserunt, habet pro dubio, quin, quocunque transferatur Petri sedes, eodẽ etiã Petri transferatur authoritas. At, nec istud quisquam dubitat, etiam si verum est, nullum esse locum in toto orbe terrarum, in quo non posit esse congregatio fidelium, tamen oportere necessario aliquem esse locum, in quo ecclesia certa sit cognoscibilis, & indubia. Alioqui fore, vt neque certum cuiquã sit quę sint veræ scripturæ, neq, scire posit, quó pedẽ tẽdat: qui adhuc infidelis, fide cupiat imbui, & dogmata christiana perdiscere.

SED iam opere pretium fuerit, scripturæ loca perpendere, quæ supra citauit pro se, tanquam ex his manifeste probaturus, ecclesiam in terra militantem, non esse cognitam, istam crassam & sensibilem: sed aliam christianorum multitudinem quandam, nescio quam insensibilem & mathematicam, Platonis id eis cognatam, quæ, & in loco sit, & in nullo loco sit, in carne sit, & extra carnem sit, quę tota sit obuoluta peccatis, & tamen omnino non peccet. Nam hic vtrunque pariter ponit: quũ omne bonum opus asserit esse peccatum, & ecclesiam facit homines, qui non peccant Sed iam scripturas eius expendamus.

Paulus, inquit, Galat 1. & Corinth. 1. dicit, quod quamuis ecclesia in carne viuit, tamen non secundum carnem viuit. Verba Lutheri.

ROGO te Luthere, an tu aliquãdo peccare vocas, secundum carnem viuere? Certe, quisquis sapit, dixerit, secũdũ carnem viuere nõ & conatur illũ, qui dũ obluctatur carni ser uire spiritui, tamen aliquando carni cedit, ac vincitur conditione fragilitatis humanæ, sed qui voluptatem quærens carni se seruum dedit, & carnis operibus dedicat vitam: hoc est Luthere secundum carnem viuere, non aliquando peccare. Quamobrem, nõ secundum carnem viuit ecclesia, etiã si nemo viuat sic, quin opus habeat assidue precari, vt debita sua sibi remittantur. Et tamẽ sunt in Ecclesia, qui secundum carnem viuunt, non futuri, quum ecclesia viuet in cœlo, quos interim sæpe monet, ac taxat apostolus apud Corinth. eiecit etiam, qui nouercam stuprauerat, & recipit postea pœnitentem Et idem tamen erat de Ecclesia, post patratum facinus, quoad eũ eiecit apostolus.

Quid sit secundũ carnem viuere.

IAM illud quam validum est, quod ais: Christus tollit omnem locum, dũ dicit. Regnum Dei non venit cum obseruãtione, neque dicent, ecce hic est, aut ecce illic est. Sæpe clamas, Catharinum loqui in ęquiuocis; & tamen derides distinctiones, vt tibi liberũ sit ludere in ęquiuocis. Nã quid longius abest à proposito, quâm hic scripturæ textus, qui loquitur de aduentu Christi ad iudicium? quando ecclesiam tollet in cœlum, quum nobis quæstio sit de Ecclesia, quæ iam peregrinatur in terris. Sed illud quanto adhuc citas absurdius. Regnum Dei intra vos est, quod haud dubie dictum est de quolibet bono, & syncere christiano pectore, intra quod non est opinor Ecclesia, quæ est congregatio fidelium.

SIMILIS est vigoris & illud, quod ais: Paulus tollit omne corpus dum dicit: Non est personarum acceptio apud Deum, quasi, quoniam Deus & ex iudæis & græcis vocauit Ecclesiam ad fidem, ideo Deus nec Petri personam præposuit ecclesiæ, nec ipsius Christi, & quia non est acceptio personarum apud Deũ, ideo multitudo Christianorum non est ecclesia: & quia Deus neminem accipit in cœlum acceptione personę, sed meriti, ideo nemo tenetur in terra suis obedire præpositis. Lutherus initio cum scriberet, promisit se sua probaturum, aut scripturis euidentibus, aut euidenti ratione, aut interpretatione sanctorum patrum, aut decretis pontificum: postea eo furoris adactus est, vt interpretationem sanctorum tanquam fallacem, contemneret, naturalem rationem, tanquam fidei & religioni aduersariam, sperneret, pontificum leges & decreta, quoniam ipsius hæresibus aduersabãtur, exureret, nunc, ne nihil seruare fateatur, iactat se solis credere scripturis. & tamen inspice scripturarũ textus, quos citat, & expende loca, nec dubito, quin facile sentias, eum nõ magis cum pontificum decretis, quam cum ipsis pugnare scripturis, nec magis pugnare cum scripturis, quam pugnat cum sensu communi. Nam quęso te Luthere, qualis est hæc ratio.

Si locus & persona necessaria sunt ad salutem: tunc qui eiusmodi habent & colunt, salui & sancti sunt. Nam in his consequentia à particulari optime valet, cum posterioristicis constet propositionibus: cogor enim & meam dialecticam ostentare istis admirandis dialecticis. Impossibile est enim, vt qui vnum necessarium ad salutem habet, non etiam omnia necessaria simul ad salutẽ habeat. Et impossibile est, vt qui vnum non habet, aliquod ad salutem necessarium habeat. Quod facillimum est inductiue probare. Sed de hoc alias.

Verba Lutheri.

CVM tu Luthere hoc alias aliter probabis, tum nos alias aliter tibi respondebimus. Interea neminem esse puto, qui sapiat, quin te plane videat desipere, nisi non satis sapiebat apostolus: nam is & fidem putabat esse necessariam ad salutem, cum dixit: sine fide impossibile est placere Deo: & tamen idem non tecũ sentit, quod qui fidem haberet, quam necessariam dixit esse ad salutem, idem protinus haberet charitatem, quam vel amplius fide ad salutem sensit esse necessariam. Nam, si protinus habita fide, sensisset consequi charitatem, cur istud scripsit? si fidem habeam, adeo vt mõtes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Sed istud videlicet erat in re, quod in eo tempore natus nondum est Lutherus, qui suam ostentaret dialecticã, & docere posset apostolum, talem consequentiã à particulari valere propterea quod propositionibus cõstet posterioristicis, Sed hoc alias.

QVONIAM igitur certum est, incertũ esse, qui sint boni, consequitur, vt hæc multitudo quæ facit ecclesiam catholicam, istam dico, ex qua fides discitur, & scriptura discernitur, sit multitudo promiscua profitentium Christi nomen & fidem, etiam si professionĩ non respondeat vita. Iam istud lector, adeo verum est, vt nec Lutherus, qui libenter dissimulat quicquid non potest soluere, potuerit subticere. Fatetur enim, Ecclesiã certam esse oportere. Sed ne cogarur illud idem fateri, quod verum est, istam multitudinẽ esse ecclesiam, quam nunc omnes noscimus, nomine christiani populi, qui fere omnes agnoscũt primatum pontificis, vertit omnem lapidem, & ecclesiæ suæ spiritualis, signa quædam dat, per quę vult eam satis certam reddi: quæ signa omnia nec satis certam reddunt ecclesiam, quam præscribit ille & cõpetunt omnia in hanc ipsam, quã ille veram negat, & vocat papisticam. Ita, bis stultus est, qui nec eo peruenit, quo tantopere tendit: & in illud incidit, quod maxime conatur effugere Ait enim hoc pacto.

Si per petram papa, & per ecclesiam ædificatam intelligeretur obediẽs papæ cõgregatio sequitur papã non esse papam, nec ecclesiam esse ecclesiam, quod euidenter probo sic: Sine peccatis esse debent petra

Verba Lutheri.

& ec-

& ecclesia, non subiecta portis inferi. At quũ nullus in mũdo possit esse talis certò & infallibiliter: & tamen certa debet esse petra, certaq́; Ecclesia, sequitur nullum esse papam, nec ecclesiam.

VIDES lector, vt hic fateatur, non solũ petram, sed Ecclesiam quoq; certá esse oportere. Sed illud obiter quæso te perpende diligẽter. An nõ hic manifeste colligit illud, quod si tam euidenter verum esset, quàm euidenter falsum est, non modo Ecclesiam istam quam impugnare nititur, sed quantum ad terram attinet, omnem omnino tolleret. Nam pone Luthere, quamcunq; velis, & eam, vnica ratione tua, bis probo nullam esse Quod vt tuis verbis vtar, euidẽter probo sic. Ecclesia sine peccatis esse debet, non subiecta portis inferi. At quum nullus in mundo posit esse talis, certò & ineffabiliter, & tamen certa debet esse ecclesia, sequitur igitur nullam esse Ecclesiam.

VIDES Luthere, quod hoc præclarum argumentum tuum, non magis aduersarium tuum petit, quàm te, imo illum nihil petit, te vero perfodit penitus. Nam nos in tuto sumus vt qui negemus id necessarium esse, vt ecclesia dum in terra militat, sit absq; peccato: sed tu qui sentis id oportere, & tamen fateris neminem esse sine peccato, & prædicas etiam bona opera esse peccata, & iustum benefaciendo peccare, tu inquam, etiam si non oporteret ecclesiam esse certam, tamen aperte reuinceris, omnem è terris ecclesiam sustulisse: quod rursus, vt verbis tuis vtar, euidẽter probo sic. Ecclesia debet esse sine peccato, sed nemo est sine peccato, ergo nulla est Ecclesia. Extrica tete Luthere ex hac trica, qua tua te stoliditas intricauit. Sed istud obiter: quum propositũ mihi non aliud fuerit, quam vt ostenderem etiá Lutherũ fateri ecclesiá debere esse certá. Igitur ad id reuertor, vt ostendam, per quę signa Lutherus conetur efficere, vt certa videatur ecclesia illa interna spiritalis, & occulta, quam solam definit ecclesiam. Scribit enim hunc in modum.

Verba Lutheri. *Quo ergo signo agnoscam ecclesiã? oportet enim aliquod sensile signũ dari, quo cõgregemur in vnum ad audiendum verbum Dei. Respondeo. Signum necessarium est, quod & habemus Baptisma, scilicet, panem, & omnium potissimum euangelium. Tria hac christianorum symbola, tessera, & caracteres. Vbi enim baptisma, & panem, & Euangelium esse videris, quocunque loco, quibuscunque personis, ibi ecclesiam esse non dubites. In his enim signis, vult nos Christus concordare, vt Ephe. 4 dicit. Vna fides, vnum baptisma, vnus dominus. Vbi idem euangeliũ est, ibi eadem fides, spes, eadem charitas, idem spiritus est, & reuera omnia eadem. Hac est vnitas spiritus, non loci, non persone, non rerum, non corporũ, de qua seruanda, Paulus nos præcepit esse sollicitos. Vbi vero euangelium non esse videris (sicut in synagoga papistarum, & Thomistarum videmus) ibi non dubites ecclesiam non esse, etiam si baptisent & vescantur de altari, nisi paruulos, & simplices exceperis sed Babylonem ibi esse scias, plenam lamijs pilosis, Vlulis, onocrotalis, aliisq; monstris, id est magistris nostris eximijs refertam. Euangeliũ enim pra pane & baptismo, vnicum certissimum, & nobilissimum Ecclesia symbolum est, cum per solum Euangelium concipiatur, formetur, alatur, generetur, educetur, pascatur, vestiatur, ornetur, roboretur, armetur, seruetur, breuiter, tota vita & substantia ecclesia, est in verbo Dei sicut Christus dicit. In omni verbo quod procedit de ore Dei viuit homo. Non de euangelio scripto, sed vocali loquor. Nec de quauis cõcione, quæ in templis de suggestu declamatur, sed de germano & genuino verbo quod fidem Christi veram, non informem, & Thomisticam doceat: quod per papam & papistas extinctum, & suffocatum, per orbem totum conticuit. Ideo enim, Christus nihil tanta instantia exegit ab Apostolis, quã vt euãgelizarent. Sic à Petro in persona omnium pasterũ exegit, vt pasceret oues, id est, Euangelium doceret viua voce. Quod verbum Catharinus, vere Catharinaliter exponit, non de euangelio, iterum faciens è simplici sensu verborum Christi, quotuplicem visum ei fuerit, quia sciebat euangelizandi significationem, qua sola in eo verbo est, non posse conuenire tot occupationibus mundi oppresso pontifici, ideo fingenda fuit alia significatio de regimine dominante, sicut 2. Pet. 11. Prædixit, & fictis verbis, in auaritia de vobis negotiabuntur, de qua re nunc supersedeo, abunde alias tractata.*

QVID ais lector, an non pulchre se nũc expediuit dominus doctor? An nõ ecclesiam suam, dilucide certam reddidit? Ponit Ecclesiam ex solis bonis constare, eam congregationẽ ait esse certá his trib' signis, baptismo, pane & Euágelio. sed nõ illo scripto, nam illud habent & papistæ, sed vocali, nec tamen quauis cõcione, qualis in tẽplis papistarũ de suggestu declamatur, sed de germano & genuino verbo loquitur, quod fidem Christi verã, non informem & Thomisticam doceat, sed Lutheranã istam, videlicet solam fidem sufficere sine bonis operibus: & quod nihil quenquam damnare potest, præter solam incredulitatem, quia omnia peccata absorbẽtur á fide, & quod nullę leges obligant Christianum quenquam: & quod nulla sit libertas arbitrij, sed diuina bonitas necessaria causa sit humanę malitiæ, & mille articulos huiusmodi, quos papa, & papistæ per orbem totum, perperam conantur extinguere. Certe tali prędicatione certa est Ecclesia malignantium. Verum initio, quem non miseræ sortis nostræ miserescat? Quos tu velut margitas, & corebos irrides, & tuo lepidus arbitratu ludis. Dum persuasi

suasisti tibi, papistam nullum, per stuporē posse potistæ repugnantias apertissimas deprehēdere. Nam primum dicis, ob id oportere certā esse ecclesiā, vt possit esse certū, vbi prædicari debeat euangeliū. nā dicis nec deberi prędicari, nec posse sonare, nisi in ecclesia, ex quo vides consequi, prius oportere cognosci ecclesiā quā prædicetur euangeliū. Postea dicis, signū per quod vnicū ecclesia certo cognoscitur, esse prædicationē euangelij. nā reliqua signa, fateris esse etiā apud papistas, apud quos negas esse ecclesiam: ex qua positione tua sequitur, prius euangeliū prædicari oportere, quā cognosci possit ecclesia. quū ea prædicatio per te, sit vnicū signum, per quod ecclesia certo cognoscitur. Vides ergo pater prudentissime, qui nunquā tibi repugnas, quā cōstanter & circūspectē, duo sibi inuicē contraria cōnectes, videlicet & prius cognoscendā ecclesiam, quàm prædicetur euangeliū, & prius prædicandum euangeliū, quā cognoscatur ecclesia. Iā quæso te doctor insignis, ac posteriorista peritissime, quū demonstras ecclesiæ certitudinē, per certitudinē euangelij: & viceuersa, demōstras euāgelij certitudinem, ex certitudine ecclesiæ, liceat ex te scire quo canone posterioristico, posterior, propositio in hac demonstratione tua posterioristica, ex priore sequatur. Quippe si hoc tibi satis explicatū ducis, quū primū perdiscendū præcipis, quęnam sit vera ecclesia, vt huic duntaxat prædicetur euangeliū: deinde rursus inquirentibus ecclesiā, cōstare eā censes ex euangelij prædicatione: aut tibi sit, necesse est alia posterioristicæ, quā hactenus fuit omnibus alijs, aut te parū posterioristicees peritū esse. Nēpe eū etiānū incertū relinquas, quibus sit euangeliū declamandū, nec verū vis, nisi quod prædicetur quibusdam, nescio quibus, quos tu nō satis definis, sed tāquā ideas Platonicas animo cōcipis, & dū id tua ratione demōstrādi requirimus, redibit ad caput currulus: ac si cēties colligere ac recolligere aggrediamur, easdē sēper ꝓpositiones, vltro citroq; veluti labyrinthi errores repetemus, dicemusq; cognoscere nos euāgeliū, propterea quod ecclesiā cognoscimus: deinde illā nosse, eo quod euangeliū scimus. porro iterū euangeliū, quia ecclesiā sciamus. Itaq; his claustris perpetuo septi, dū quærimus egressum, & certā tandē metā optamus attingere, cogimur eodē recurrere. Atq; hæc est domini doctoris posterioristice, qui quum sibi iā prius fas esse scripserit, coronā regiā cōspergere, & conspurcare stercoribus: an non nobis fas erit posterius huius posterioristicæ, linguā stercoratā, pronūciare dignissimā vt vel meiētis mulę posteriora lingat suis prioribus, donec rectius ex prioribus didicerit posteriores cōcludere ꝓpositionibus. Qui ideo se certū de ecclesia iactitet, quia certus sit de vero euāgelio, certū autem de euāgelio, quod certus est de ecclesia. Rursusq; de ecclesia sibi cōstare ex Euāgelio, & tamē ecclesiā prius inquirēdā, vt ei soli euangelium prædicetur. Cæterum eam inuestigari non posse, nisi per Euangelij prædicationem. Quis non credat hunc hominem aut insanire ipsum, aut alios prorsus omnes insanire putare, qui nihil habet considerari quid, apud quos, in quos, vbi, quando, vel quomodo eblateret: extra omnē locū, & rationē, citra omne pensum, quicquid in buccam venerit, effutiat, atq; quælibet in quēuis eiaculetur opprobria, more Cynicorū, si quis vel ausit hiscere cōtra eius placita, etiā absurdissima?

Digna retalio eo viro: qui reges stercoribus consparsurū se minetur

Sed quęso te Luthere, satin tibi sanus videris quū scribas ecclesiā verā, hoc est per te bonorū duntaxat, & qui sine peccato sunt, & sine peccato permanebūt, hoc est etiā per te nullorū, quū neminē ponas absq; peccato. Sed istud omitto. Sint ista simul vera, & aliquam in terris esse ecclesiam, & de ea neminem esse, nisi qui sit absque peccato: & neminem esse sine peccato: & tamen, vt dixi, quandoquidem tu ita vis, sit aliqua in terris ecclesia taliū, quales in terra nusquam sunt. An tu nunc censes ecclesiā istā tuā, bonorū & impeccabiliū virorū, satis certā & perspectā esse, tribus hisce signis, baptismo, pane, & vera prędicatione euangelij? Primū ista tria signa, manifeste sunt in ecclesia nostra, quam tu vocas papistetū. Nam de baptismo, & pane, nec ipse dubitas, hæc duo esse apud nos, & ideo tertiū dicis esse signū longe certius, nēpe verā euangelij prędicationē, hanc omnino negas esse apud nos. At nos interpretamur & prædicamus euangeliū, ex sentētia sanctorū patrū, quāobrē si illi vere prædicabant, & in hac ecclesia vere prædicatur, in qua tu neminē dicis esse de ecclesia vera nisi si quis forte paruulos excipiat & simplices. Nā paruulos & simplices, nō prorsus affirmas eiectos ex ecclesia Christi, quanquā sunt de ecclesia papæ, hoc est per te de synagoga Sathanæ: & tamen eos excipi pateris ab his, qui nō sunt de ecclesia Christi, ratus quod illi fortasse sine peccato sint, & sine peccato quoque permāsuri sint, & ideo in ecclesia Christi numerētur etiam sine vero, vt ais, euāgelio, quod vnū ponis certissimū signū ecclesiæ, & quod nusquā esse contēdis in ecclesia papæ, de qua sunt illi simplices & paruuli, quia nos papistę, in perpēdēdo scripturæ sacrę sensu innitimur vestigijs sanctorū patrū. Sed tu solus vere prædicas euāgeliū, & ante te nemo. Nam tu scripturas expendis, & de sensu soli credis tibi, nec sanctis quicquam credis patribus, gnarus, eos quantūuis sancti fuerint, fuisse tamen homines & errasse sæpe, ita enim tu sæpe iactas: quū interim, opinor, te scias hominē omnino nō esse, sed doctrinam tuā certus es habere te de cælo, & certus es te nō magis errare posse, quā asinū angelū volui dicere. Verū istud, abs te Luthere quæsierim: quo nam signo discernis eū scripturę sensum veriorē esse, qui videtur tibi, quā eū quē vides, visum esse tā multis, tā doctis, & tam sanctis patribus? ex collatione locorū inquis. An

quis.An

quis. An igitur, nó conferebant illi? An tu illis rationé censes, & iudiciú defuisse, quod nunc superfit tibi? quú illi rationé rectá sint secuti, vos eá propemodú studeatis extinguere: sed Deus videlicet aperuit petéti tibi, iuxta illud: Petite & accipietis: ná id iactare soles, certum te esse doctriná tuá habere te de cœlo: petisti videlicet certa cú fiducia homo spiritualis, vt duplex Heliç spiritus inspiraretur in te, in quo perspicuum est spiritum nequam aliquot sese intrusisse myriadas. Quid ergo censes de sanctissimis patribus, aut voluntaté defuisse, aut opem Dei non implorasse, aut in Deo nó habuisse fiduciam? Si Deum contendis tá multa, tam vtilia, tam necessaria, nunc indicare tibi, cur illum putes cú tanto totius ecclesię suæ detrimento, illa omnia tam diu celasse tá sanctos? Sed non cælauit Luthere. Imo aperuit eorú oculos Deus, et se accómodauit eorú modestiæ, quum tuá auersatus arrogátiá, patitur te sapienté videri in oculis tuis, vt cú philosophis, quos toties improbas, dicés te esse sapiétem, stultus fias, & euanescas in cogitationibus tuis: & itidem fiat, & euanescat tecú, quisquis in quæstione virtutis, & fidei, non malit animá suá periclitari cú tot sanctorú cuneis, quos in cœlis esse nó dubitat, quá cú vno scurra blasphemo, quem, valde cæcus est quisquis non videt ad inferos ire pręcipité. Igitur Luthere, si verum est, quod ipse dicis, quod vbicunq, hæc tria sunt, baptismus, panis, & verú verbú Dei, ibi non est dubitandú verá esse ecclesiá, quia signum verbi, vt dicis, impossibile est sonare, nisi in ecclesia per spiritú sanctum: certe quum in ecclesia nostra sit verum euangelium scriptum, & sancti patres illud vere sint interpretati, & multi apud nos in templis vt vocas papistarum, & idem Euangelium scriptum legant, & ex sanctorum patrum interpretatione prædicent: necessario sequitur, etiam per te, id verum esse, quod tu tantopere pernegas: ecclesiam istam, quá appellas papisticá, ecclesiá esse vere Christi catholicam. Sed & istud ex te quęro: si in his populis, qui parét pontifici, & tam diu paruerunt, toto hoc tempore non fuit Ecclesia: dic vbi fuerit his annis quingentis proximis, ante natú te. Nam núc, tu videlicet noua progenies cœlo demitteris alto, vt Ecclesiá malorum instituas, in bona, & ante te incorrupta Saxonia. Quæ & ipsa, & Germania tota, si tu verú dicis, hactenus fuit extra ecclesiá, & maiores eorú omnes descenderunt ad inferos. Verum illi, nunc in superis male præcantur tibi, qui eorum posteros ne illuc sequantur eos, per maliciam conaris auertere. Sed, quoniá probauimus ex Lutheri positione sequi, vt si sua signa certá faciant ecclesiam, necessario certum sit, ecclesiam veram esse, quá ille falsam vocat, nunc examinare libet, quam prudenter ista tria signa statuat, velut infallibilia ecclesiæ veræ indicia: Memineris Luthere, te ecclesiá ponere dútaxat tá sanctorú, vt sint sine peccato: age igitur, pone ob oculos quamcunq, velis congregationem: & quoniam tibi libuit literis ludere, & velut per demóstrationes agere, per A. & B. dú dicis tibi crasse philosophádú esse, cú crasso & pituita laborante capite, atq, ita colligis: Si A. disputet cum B. & cætera quæ tu præclare connectis: eodé modo nos homines crassi, & pituitosi proponemus tenui & splendidę bili tuæ. Esto igitur, tu sis A. auditores tui B. C. D. sit aliquis, qui cupiat certus esse de aliqua vera ecclesia, quá sit persuasus non aliá esse, quá quæ sit absq; peccato, & audierit eá tribus signis, certo posse cognosci, baptismo, pane, & vera prędicatione euangelij. Sed vt pergamus per literas. Sit hic si voles E. pone igitur, quod E. veniat in ecclesiá A. B. C. D. quos nouit esse baptisatos, & vidit vsos Eucharistia: audiat præterea ipsum A. suo more prædicanté euágeliú apud B. C. D. & pone per impossibile: quod prędicatio quá prædicat A. vera sit, & syncera prædicatio. Vtrum ex his signis certo sciret E. quod A. B. C. D. sunt vera ecclesia, eo modo quo ille accipit ecclesiam verá, hoc est quod A. B. C. D. sint viri boni, & sine peccato & respódeo, quod nó. qd', vt tuis verbis vtar, euidéter probo sic, E. aut nouit ipse scripturas & dogmata christianæ fidei, & venit vt nota rursus audiat, & crebra auditione pietaté augeat, aut illa nódú nouit, sed audito Christi nomine quęrit ecclesiá, à qua pdiscat fidé. Si scripturas nouit, & christianæ fidei dogmata, iam certo sciet E. istá ecclesiá A. B. C. D. per ista, signa, certá esse nó posse. Incertú enim adhuc esse sibi, vtrú A. B. C. D. boni sint an mali.

Nam & dissimulari vitia possunt, & simulari virtutes. Cognoscet præterea, & apud malos bene prædicari posse, sicut Christus ipse prędicauit sępe Scribis, & Pharisęis, & nó solú a malo viro posse prædicari veritaté, sed etiá à diabolo. & illud falsissimú esse, quod dicis tu, videlicet verum verbum nó posse sonare, nisi in ecclesia vera, quæ sit absq. peccato, nisi méiatur propheta, quum ex persona Dei dicit: Peccatori autem dixit Deus, quare tu assumis testamétú meú per os tuú. Aut nisi falsum fuit quod dixit diabolus: quú per os hominis insani Christum cófessus est, esse filium Dei. Vides ergo Luthere, quod si E. scripturas intelligat, & dogmata fidei Christianæ, iam ex ipsis ipse certus erit, se incertum esse de ecclesia, A. B. C. D. vtrum sit vera, an falsa, hoc est vtrum sit bona an mala, quia quantum ad virtutem pertinet ac vitium, E. per nullum istorum signorum tuorum potest esse certus, vtrum A. sit albus an ater: vtrum B. sit bonus an bufo: vtrum C. sit creta an carbo: vtrú D. sit Deus an diabolus. Atque hæc Luthere, vides esse vera etiam posito per impossibile, quod prędicatio, quem prædicat A. recta foret & indubie vera. Ex quo facile vides, q̃ lóge tibi retrores nunc labatur, apud E. videlicet intelligété

& pium, quum prædicatio, quam prædicat A, vere sit & indubie falsissima.

Sed iam videamus alterā partē Si E. nesciat adhuc neq, quæ sint scripturæ verę, neq, quæ sint vera Christianæ fidei dogmata: sed de sua salute sollicitus, audita Christi fama, velit eius fidē religionēq, cognoscerē: tūc dico quod E. veniens in Ecclesiam A.B.C.D. & audiens A more suo pręedicantem talia, qualia solet, apud B.C D. & videns B C.D. assentientes, & asserentes hanc esse veram prædicationem. Primum si illa talia essent vera, tamē E. nō posset habere rem pro explorata, propterea quod audierit A.B.C.D nō esse nisi minimā particulā eorū, qui profitentur fidem Christi, nec posset ipsis solis auditis certus esse verum. A.B.C.D. aut veras scripturas profiterentur, aut veras vere interpretarētur. nec iudicare posset, vtrū id quod apud eos audiret verum esset euangelium an non: nec de tanta re tam paucis esset crediturus, nullo permotus miraculo. Ergo, quum E postea, tot nationes christianas perlustraret, & quantū ad salutis necessitatem pertinet, vbiq, videret eandē fidē, eadem dogmata. Quum ex veterum sanctorū scriptis intelligeret, ijsdem de rebus eadem sensisse constanter omnes doctores sanctos, quicunq, fuerunt à Christo passo, in hæc vsq; tempora: iam nō dubitaret E. si qua sit in terris ecclesia Christi vera, hanc esse cōgregationē quæ per Christum cepta, propagata per apostolos, edocta per sanctos, speciali Dei cura perpetuo, per tot secula permansit in vnitate christianæ fidei. Ergo, si postea redeat rursus E. in Ecclesiam, A.B.C.D. & rursus audiat A. suo more, qualia solet, apud B.C.D. prædicantem, & asserentem se pręedicare verū, & genuinū verbū Dei: & illos omnes Christianos, quos E, in tot populis audiuit alibi, decipi prorsus, & errare dānabiliter. fieri certe non potest, quin E. quum videat ecclesiam. A.B.C.D. non nisi riuulum quendam esse, ab illa magna dimanantem, & nunc ab ea diuulsam, & quum nō aliud quàm scripturas admittat, alias tamen scripturas non habeat, sed aliter eas, contraq, tractet, quam tota illa, tot terrarum, tot ætatum tractet Ecclesia, & de earum sensu sibi arroget, contra tot ætatum, tot & tam doctos, tam sanctos interpretes, contra totius orbis Christiani consensum. quem consensum, ex scripturis iā didicit E spiritu Christi coalescere: quumque videat E, apud A B C.D. maximis de rebus, multa perabsurda dogmata, nō solū ecclesiæ illi Catholicæ contraria, sed in publicos etiam mores perniciosissima, Fieri, inquam, non potest quin E. certo sit intellecturus Ecclesiam. A.B C.D. non esse Ecclesiam Christi, nec bonorū cœtum, sed pessimorum scurrarum gurgustium, & conciliabulum Sathanæ, & iam ex his interpretaretur, A. vel alpha esse hæreticorum, vel Antichristum. Sed nec fieri potest, quin, E. quum certo iam & pernorit Ecclesiam illam veram, quæ perpetua quadā serie propagata est, ab ea, quam olim instituit Christus, & semper incorrupta mansit in fide stirpis, facile sit cogniturus, quantacunq; pars ab ea se diuulserit, ramum arefactum fore diuini spiritus expertem, qui nusquam manebit, nisi in sua vinea, in quantulamcunq,, rescissis palmitibus, sit redacta Ecce Luthere, qui te tā impudenter exclamas Ambrosium demonstratiue conuincere, habes ne quicquam, quod hic possis hiscere, quo minus te fatearis, tui generis demonstratione victum, ac reuictū euidentissime, probatumque nobis, & tuam ecclesiam conciliabulum esse Sathanæ, & promiscuam Christianorum multitudinem, vulgo notam, & sensibilem Ecclesiam esse Christi catholicam, cuius milites modo vincunt, modo vincuntur, dum adhuc ecclesia militat in terris.

IAM quum Lutherus tam pulchre pronūtiet de tot Christianis gentibus, quæ obedrūt papæ, vt eas omnes asserat esse omnium sceleratissimos. nec dubitandum esse quin ibi ecclesia nō sit, nisi quis, vt ait, paruulos excipiat & simplices, libenter ab illo quæsierim, vbinam gentiū sint illi grandes, & duplices, qui nūquā peccāt, quos verā vocat ecclesiā. Nā sceleratissimā plane, & Sathanę synagogam esse, totam dicit Italiā, totā Angliā, Scotiā, Hiberniam, totas Hispanias, ac Lusitaniam, & vsq, ad suum euangelium, totam fuisse Germaniā. Nam has gentes omnes, satis constat reuerenter hactenus agnouisse successorem Petri. Nos tamen benignius sentimus de Saxonia, quam serpentis istius pestifer infecit halitus: Nam & ibi quoq; speramus, Deū reseruasse sibi grādium & sapientum septies septem millia, quæ non curuarunt genua sua ante Baal. Sed age, magna parte tēporis, quod Christi salutiferā mortē, & Lutheri mortiferū ortū intercessit, si istæ nationes non faciebant maximam saltē partē ecclesiæ, dic quibus in terris erat ecclesia. Nam etiam si ecclesia non obligatur ad vllam partē terrę, necesse est tamen aliqua in parte sit. Certe, si in istis partibus terrę non fuit iamdiu aut mire pusilla fuit, aut nusquā fuit. Constat igitur, etiam si ecclesia non sit christianorū multitudo promiscua, sed bonorū hominū numerus, aut qui sic resipuerint, vt nunquā denuo peccaturi sint, aut qui subinde resurgētes, subinde casuri sint: tātisper in ecclesia cēsendi, quā diu steterint electi quū ceciderint, recepti quū redierint, tamē ne sic quidē quicquā cōfecisse te. Nā, & horū certū est multo maximā partē, longo iam tēpore in his fuisse gentibus, quę sedē Petri reuerētur vt matrē. Neq, enim vsquā est, aut diu fuit alibi, ianiū populorū profitentiū fidē Christi. Sequitur igitur, vt si nō hæ nationes sint ecclesia, saltem in his nationibus sit ecclesia, aut quod negari nō potest, multo maxima pars ecclesiæ At hactenus in his nationibus, optimi quiq, maxime paruere pōtifici, pessimi qui-

simi quiq; maxime rebellatūt pōtifici, leges sanctissimi viri cōdiderūt, optimi quiq; maxime seruauerūt, pessimi quiq; maxime cōtēpserūt. Sacramenta cōcorditer venerabātur vniuersi, vix vnus, aut alter è tot populis, in tot ætatibus exortus est, qui quicquā cōtra mutierit, & ijdē sempernotę, nobilisq; milicię. Quęcunq; ergo vera sit ecclesia, quæ quidē sit, aut fuerit, diu in his populis, qui maximi sunt in professione christianæ fidei, dogmatis aduersatur & semper est aduersata tuis. Quod si tibi parū videtur istud, quod plane tua plus quā pessundat omnia, profer tu gentē aliquā, vbi vnquā in tot ætatibus, ante natū te, tuę probatę sunt hæreses. Ostēde apud quos christianos, sacerdos nihil distarit a laico. apud quos Christianos, mulieres admissæ sint ad audiendas confessiones: vbi creditæ sint fœminæ sacerdotes esse: & idoneæ quæ cōficerēt eucharistiā: vbi sit receptū, nullas leges obligare christianos, et mille absurditates eiusmodi. Quod si nō potes vt certe nō potes, nō est quod amplius arguteris de ecclesia. Nā, quæcunq; tot ætatibus vera fuit ecclesia, siue illa fuit bonorū, malorumq; multitudo promiscua, siue numerus dūtaxat bonorū, siue in his regionibus quæ parent Romano pōtifici, siue alibi vbicunq; terrarū, semper cōtra te sensit illa, & tua dānauit insanissima dogmata. Nā, quod ais papistarum esse figmentū, quod aliud sit iurisdictionis, aliud fraternæ charitatis officium: & dicis euāgeliū, & ecclesiā nescire iurisdictiōes (nā eas nō ais esse, nisi tyrānicas inuētiones hominū) certe nisi tu totus esses potista, facile cerneres nō esse prorsus idē iurisdictionē, & charitatis officiū, etiā si verū est, nullā esse iurisdictionē christianam, quę nō ex charitate sit instituta. Sed tamē multa potest, & debet præsidentis authoritas, quæ sibi nec potest, nec debet arrogare, cuiusq; priuati hoīs charitas, alioqui si iurisdictio nihil est oīno, cur Paulus iurisdictionē exercuit? Cur hominē tradidit Sathanæ in interitū carnis? Cur planissime proponit. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Cur seruari præcipit, quæ tradidit ipse? Cur præcepit obedire præpositis? Cur ipse Christus obedire iussit Scribis, & Pharisæis super cathedrā Moysi sedentibus? Cur ipse præbuit iurisdictionis exemplū, & flagello vendētese iecit è tēplo? Imò cur ipse turpiter dissimulas, inter ipsa verba Christi pasce oues meas, verbū esse, qď te cōfutat? Neq; enī ignoras, sed dissimulas turpiter esse in illa repetitione verbi ποιμαίνειν, quod significat regere. sed quū istud nemo non videat, tibi satis est, si te dissimules cernere. Non opinor expectare quenquā, vt ad præclarā allegoriā tuā respondeam, qua scribis tria signa figurari, per duo capita vectium, in templo Solomonis extra arcā extantia. quippe quū nihilominus cōcinne potuisses, eadē figurare per duas Moysi tabulas, aut duo Moysi cornua.

IAM istud, nescio quāti facias ipse, quod bis immittis in nos, nēpe quod in symbolo confitemur, nos ecclesiā sanctā catholicā credere. Ex quo colligis, quū fides argumentū sit rerū nō apparentiū, si ecclesia creditur, & est materia fidei, nullo modo ecclesiā esse sensibilē istā bonorū & malorū multitudinē, quæ cuiuis apparet & humano sensu percipitur. Hoc telum bis in manū sumis bis intorques fortiter: siue quod tibi videbatur splendidū, & qood contrectare delectabat: siue quod sentiebas esse tā obtusum, vt sępius oporteret incuti. Hac in re primum miror symbolū, quod vt est, ita debet esse magni ponderis apud omnes fideles, quicquam habere ponderis apud te. Nam symbolum cōstat opinor traditionē esse, nō scripturā: nā nec intra scripturā canonicā numeratur nec sanctorū patrū quisquā, quod sciā, quū ei propositū fuisset aliquid probare scripturis, vnquā probauit ex symbolo. Quare, si tu Luthere, qui toties aduersus traditiones exclamas qui te toties clamas nihil recipere præter euidentes scripturas, ecclesiā credis propter autoritatē symboli, manifeste profecto decedis de sententia, & traditionibus credis, nō scripturis. Nec istud eo dico, quod te hac in parte vitupe rē Imo adeo laudo, vellemq; idem vt faceres sæpius. Esset enim plaudendū, si incipias aliquando in melius esse mutabilis, qui quauis aura incertior, & quouis folio leuior, subinde te mutas in peius.

Sed interim, te quæso, quid lucraris in causa? Nam quum planum sit, aliam esse ecclesiā triumphantem in cœlo, aliam hic militantem in terris: quid probasti tu, de hac? si articulus loquatur de illa: vt quum percensuisset quæ de diuina trinitate credenda sunt, & humanitate Christi: tandem speratum credentium premium proponat: credēdum etiam illud, quod alioqui certo sperari non posit. admonitos itaq; mortales, qui fidem profiteri velint vt indubitanter crederent ecclesiā fore catholicā, quæ sancta societate, remissis peccatis, rediuiua carne, redditisq; corporibus, vita frueretur æterna. Sed & in terris quoq; tāetsi nō sit incertū quæ sit, aut vbi sit ecclesia Christi catholica, cuius consentientis autoritas certū quęq; facit & de scripturis veris, & de necessarijs articulis fidei, atq; ita certū sit istud, vt hac ratione sit ecclesia sensibilis: tamē & ipsa multis modis pendet à fide. Nam, etiā si sensui pateat, quæ sit illa, quæ de fide consentit: sensui tamen non patet, hunc consensum, non humana conspiratione fieri, sed nasci, atque inspirari diuinitus: nam id, nemo nisi fide cōcipit. Iā quāq̄ ecclesiæ corpus sit sensibile, tamē quod Christus eius mysticū caput sit, id quoq; nō sensus ostendit, sed fides. Quin & istud, quod quicūq; sanct' est in terra, pars est huius Ecclesię, quę etiā hic adeo sancta dicitur, non quod nemo sit in ea, qui peccat, sed quod nemo est in terra sanctus, qui nō est membrum huius ecclesiæ: istud inquā fide docemur non

 sensu

ſenſu. Quāobrē, & recte credimus eccleſiá catholicam, propter multa, quæ ſenſui nō apparēt, ſed omnino pendent à fide & tamē nihilo minus conſtat euidenter, hanc promiſcuá & ſenſibilem multitudinē profitentiū nomen, & fidem Chriſti, eſſe eccleſiá catholicá: qua docēte, ſcriprura diſcernitur, & certo diſcitur, & cognoſcitur fides. Sed decies ad id recurrit, quod eccleſia nō poteſt eſſe multitudo iſta ꝓmiſcua q̃a peccatores nō ſunt de eccleſia: nec meminit, quod in arca Noe, quę præfigurabat eccleſiá, animalia immunda cōmixta ſunt mūdis. Quæſo te Luthere, quū apoſtol' ſcriberet Corin. an nō ſcripſit ad eccleſiā? An igitur, nihil peccati taxat in eccleſia? Quid quū ſcribit ad Gal. nō ibi quoq; ſcribit ad eccleſiā? & tamē inſenſatos vocat, & vſq; adeo clamat errare, vt miretur etiā, quis eos faſcinauerit Iam in reuelatione Ioannis Euangeliſtæ, quū ſeptem Eccleſijs loquitur ſpiritus, nihil ne reperit vſquá vicij? Quā ſeuere minatur, quoſdá eiectutum ſe ni reſipiſcāt? Cæterū, quanquá peccātes, & ſi ꝑſtiterint euomēdos, interea tamē numerat in eccleſia. Quin Chriſtus ipſe de eccleſia ſua pręſente pręſens pronūciauit, nō oēs eſſe bonos. Vos, inquit, mundi eſtis, ſed nō omnes Et iterū, Nonne duodecim elegi vos, & vnus ex vobis diabolus eſt? Quod ſi cōmemorare vellē ſanctorū patrū ſentētias, quæ huic ſentētiæ ſubſcribunt, & longū eſſet, & apud te ſuperuacuū, qui flocci facis vnus vniuerſos: apud quē, nec totius eccleſię conſenſus quicquá habet pōderis, quæ non aliquos habere peccatores, ſed ſe conſeſſa peccatricē totá quotidie clamat ad dominum: Eccleſię tuæ Deus peccatis ignoſce. Nec id humano docta conſilio, ſed ab ipſo docta Chriſto, qui & apoſtolos ſuos orare docuit, vt Deus eis debita ſua dimitteret. Itaq; eccleſia Chriſti, dū verſatur in terris, non adeo adhuc depurata eſt, quin & peccata quędá aſsiduè maculēt bonos, & inter bonos vbiq; viuant mali, qui interea, nō aliter ſunt in eccleſia, quam morbidæ partes in vlceroſo corpore. Nam adhuc, etiam ſi ſani nō ſunt, tamen vtcunq; viuunt, & aluntur calore quodá diuini ſpiritus, qui animat & cōſeruat eccleſiá, penetrans omnia fortiter, & diſponēs omnia ſuauiter. Nec deſinet ęgras partes circūferre ſecū, quá diu in terris peregrinatur eccleſia, nec deſinet Chriſtus pro partibus ægris interpellare patrē, qui myſtici corporis morbos ingemuit, ac deplorauit in cruce, lōge ſunt, inquiēs, a ſalute mea, verba delictorū meorū. Verū quū veniet dies, in qua corruptione depoſita veſtietur immortalitate, tū defluentibus rabidis illis & putrefactis viſceribus, reſtabit eccleſiæ corpus vndiq; purū, ac nitidū, quod interea geſtat geſtabitq; morbidū, ſed quantumuis morbidū nunq̃ geſtabit mortuū. Erit enim cū eo Chriſtus, & verbum eius, quod ſiue ſcriptum ſit, ſiue ſine ſcripto traditum vtroq; modo ſpiritus eſt, & vita cum fide quæ per dilectiotiē operatur, credentibus: quod genus fidei, ne deficiat vnquā, aut deſit eccleſiæ, cui Chriſtus pręfecit Petrū, Chriſtus ipſe rogauit patrem. Præfecit autē, nō Romanæ ſolū, ſed vniuerſæ eccleſiæ, quę & hodie ſucceſſorē Petri non dedignatur obedienter agnoſcere. Nā & ſi quidá ſe ſeparāt ac diuellunt ab illo, quēadmodū Dathan, Abyrō & Chore cū ſuis cōplicibus magno cū malo ſuo ſe ſepararūt a Moſe: tamē omnes ferme populi, qui ſyncere profitentur fidem Chriſti, Petri ſucceſſorē velut Chriſti vicariū ſuſpiciūt ac venerātur. Quod ſi iſti populi, noti nobis & chriſtianę fidei profeſsione cōiūcti, nō ſunt eccleſia catholica, nec vlla pars horū ſit eccleſia Chriſti, ſed hinc inde cōuentus aliquot occulti, atq; incogniti, qui & ab eccleſia reliqua, & inter ſe quoq; de fide Chriſti diſſentiunt, apud quē illorū quęretur is cui dictum eſt, Si nolit emēdare, dic eccleſiæ. Cui quæſo, eccleſię, non obtēperando, fiet tibi ſicut ethnicus & publicanus? an aliam dicit Chriſtus quam notam illá ac publicā? an quæri iubet alicūde duos aut tres hæreticos, qui Donatiſtarum more denegent Eccleſiam Catholicam eſſe Catholicam. Sit igitur è turcis quiſpiam, qui venire velit in fidem Chriſti, perſuadeatur illi, non hanc Eccleſiam veram eſſe, quam nos appellamus Catholicam, hoc eſt, omnium gentium congregationem, Chriſti nomen, ac fidem vndiquaq; profitentium: etiam ſi plæriq; profeſsioni parum moribus & virtute reſpondeant, ſed Eccleſiam verā eſſe hinc, atq; illinc duos aut tres, in Chriſti nomine congregatos bonos: illic inter virtutes vigere fidem veram. Hanc verō noſtrā, notá atq; vulgatā, nō eſſe veram: ſed vt moribus malis inficitur, ita verę fidei loco, falſis opinionibus erroribusque ſeduci. Dic iam Luthere quæſo, quo perget, vt diſcat fidē? ad eos ne, quos, qui ſint, ſcire non poteſt? Neq; enim ſcire poteſt, qui ſint boni. Scripturas igitur in manum ſumet ipſe? atq; hic eliciet omnes articulos fidei? quum nec ſcriptura cōprehendat omnes, & quædam comprehendat ſic, vt ſine doctore legenti facile obrepat error: doctorē vero, qui diſcernet orthodoxū ab hæretico? An Deus docebit intus? doceret certe, niſi reliquiſſet eccleſiá, ad quá docendos remittit. Quā qui cōtēnit, perſuadēs ſibi tam vnicū eſſe Dei deliciū ſe, vt ſeorſum ſolus doceatur à Deo, aliud quá publice credit, ac profitetur eccleſia: is quantumuis ſibi videtur humilis, arrogantiæ certe damnatur apud Deum qui ſe maiori curæ Deo credit eſſe, quā eccleſiā totā: & Deo dicit, nō vt docet Chriſtus Pater noſter, ſed vt ſuperbus ait quidam amicus Iob, Pater mi: & Deo non credit eccleſiæ pollicenti: Ego vobiſcum ſum vſq; ad conſummationē ſeculi. Nec meminit, aut reformidat quicquá: quod ſicut omnia, quę ſcire ſit opus, ſpiritus dicit eccleſię. ſic eccleſiā qui nō audierit, iubet Chriſtus ꝓ ethnico habēdū & publicano. Nā ſi quis, inq̃t, admonitus corā teſtibus

Is, ad ſi, dicet.

Non fen iste hic appellari Luthere?

duobus

duobus aut tribus, non emendatur, dic Ecclesiæ. Non dicit, dic duobus aut tribus. Non ergo duos aut tres appellat ecclesiam: nam totidem testes erant, quos ab ecclesia distinguit. Quod si ecclesiam contendas à testibus nō numero differre, sed merito, vt in alteris sufficiat numerus, in altera spectetur pietas, rursus te rogo, quonā signo discernes ecclesiam illā bonorū trium à tribus qualibuscunq, testibus? nam & dissimulari vitia possunt, & simulari virtutes. Quibus ergo tribus dices, quū sis dicturus ecclesiæ? Alia est igitur, velis nolis, Ecclesia catholica, quā ea, quam fingis tu; nec ob aliud fingis, quā quo licētius contēnas ecclesiā vere catholicā quæ nisi esset cognoscibilis ac nota, nō esset certe apud quā de proximi peccato quæri posis. Apud quā, si Christus quæri iubet de moribus, certe multo magis iubet de fide, cuius iudicio, qui nō audierit, sit, inquit, tibi sicut ethnicus, & publicanus; quorum alter peccat in moribus, alter aberrat in fide. Vides ad ecclesiæ iudiciū in fidei causa, morūq, recurrendū. Cuius ecclesię iudiciū, quum tu de fide non audias, imo scurriliter illudas, subsannes, irrideas, & opera bona contēnas, ad mala pręcipes prouoces, & ad pessima queq, currentibus addas calcaria, promissa per solā fidē, sine bonis operibus, impunitate pessimorū scelerum merito Christianis omnibus, ipsa Christi voce denunciatus es ethnicus, & digne eiectus ex Ecclesia catholica, quam discindere conaris, & comminuere in duos aut tres hæreticos, qui si fors conspirent diem non honorare dominicam, & dominicæ diei loco, mercurij diem aut veneris sibi festum facere, contendent nimirum præcepto se satisfacere, colere videlicet diem festum, nempe diem illum, quem ipsi sibi sumpserunt pro festo. Liberū enim istud esse, quod nullus dies certus vlla sit scriptura definitus, nisi forte sabbatum. Quod si quis dicat ad Ecclesiam pertinere, spiritu sancto gubernatā, determinare, quis potissimum dies Deo dedicandus sit, eamq, statuisse dominicam, respondebunt, istud statuisse papisticam. Ecclesiam enim veram atq, catholicam esse sese, tres videlicet cōgregatos in nomine Christi. Atq; hoc pacto futurū est, vt colere diem festū non sit aliud, quā verum prophanare festū, ac festū facere, quem cuiusque libido voluerit: vt iuxta Tychonij dictum, id demum sanctum sit, quod cuique sanctum sit. Sed cui nauseam non faciat hęc tam absurda finitio ecclesiæ catholicæ? Nam quum apostolus dicat, quæ extra nos, nihil ad nos: extra quos dicit? an non extra notam illam, quæ tunc nota erat, Ecclesiam? Quum idem scripsit. Qui contemptibiles sunt in Ecclesia, eos constituite ad iudicādum, de qua dicit Ecclesia? an de alia videlicet quam quæ tū nota erat Christi ecclesia? Quæ quam uniuis diffundebatur, vna Christi professione & iungebatur, & catholicę nomine cognoscebatur. In qua quicunq; aliā profitebantur fidē, quā publicam, semper habiti sunt hæretici, nec eorū cōuentus Christi fuit Ecclesia, nec vnquā in eum numerū creuere, vt reliquū gregem superarent, idem Christi nomē profitentem. Nam licet infideles & ethnici in tantam molem aucti sint, vt eorum collatione Christiani videantur pusillus grex, nunquam tamen sic excreuerunt hæretici, profitentes Christi nomen, & sibi vendicantes ecclesiam, vt dubiū cuiquam relinquerent, vbi censeretur ecclesia catholica. Nam licet in Ecclesię vitia, homo & extra ecclesiam, & vitiosissimus insultet, nunquam efficiet tamen, vt ager Domini desinat eius esse, propterea quod in hoc crescēdi tēpore, zizaniæ multū ferat inter triticum, aut Christi rete desinat esse Christi propterea quod dū in hoc mari trahitur, malos pisces mixtos habet cū bonis, quousq; Dominus & triticū colliget, & pisces bonos, ac seponet sibi, Lutherū vero, ac suos cōplices, foras ablegabit in ignē. Interea vero ecclesiam sponsam suā, cū qua se futurum promisit, vsq; ad finem seculi, quanquam alias peccantem, & sæpe castigatam, ita tamen seruat sua præsentia, vt eā per infidelitatis fornicationē, in aliorum deorum cultū non patiatur incidere, sed suo spiritu sancto, qui ducat eam in omnē veritatē, sic eam fouet, & instruit, vt neq, in fide sinat, neq, sacramētis errare. De qua, si adhuc moueas controuersiam, & quæras, quænā sit illa: respondebo rursus, illa eadem ecclesia, per quam cognouisti euangelium esse euangeliū, eadem, in quā ecclesia est illa catholica, quæ te docet sacramenta septem esse sacramenta: quę docere nō potes, cur in altero magis falli possit, quàm in vtroq;. Si nihil omnino fuisset scriptum, ecclesiæ credidisses de omnibus, quæ iā scripta sunt? ecclesiæ credis veros Euāgelistas fuisse, veros apostolos, qui scripserunt ea quæ scripta sunt, ex his, qui scripserunt, nemo scripsit scripta esse omnia. Imo scribūt aperte, quod oīa scripta nō sunt. Cur igitur de reliquis, quæ adhuc scripta nō sunt, non credis ecclesiæ, cui fueras alioqui crediturus, de omnibus, quæ iā scripta sunt? An quia quædam scripta sunt, ideo contemnenda sunt reliqua? Cur ecclesia minorem apud te fidem habet de parte, quam fuerat habitura de toto? an quia quatuor, aut quinque scripserunt, qui se fatentur quædam scripsisse, non omnia, ideo fidē amiserunt vniuersi? Quos alioqui dignos habuisses, quorum fidei sine scripto, de his etiam rebus, quæ iam sunt scriptę, credidisses?

Verba sūt mortuos.

Vndemorū & fidei petēda cēsura

Hęc licētia nō libertas est.

Hæc vbiq cātilenacinit Luther⁹.

Tyconij dictum

Luther⁹ piscis inutilis.

Nō omnia scripta esse, quæ ad fidem nostrā pertinēt authoribus Euangelistis.

Ostendit, quàm inepte Lutherus nugetur, & quam impudenter mentiatur.

CAPVT XI.

NImiū diu videor, in re tā aperta, cū isto nebulone cōtēdere. Qui si quid obijcitur, id dissimulat: aut si quid commemorat,

falſe recitando deprauat, & contra ſua verba tanquam aduerſarij, potius nugatur, quàm diſputat. Ait nos, articulos fidei facere, ex quouis verbo patrum, nec pudet tam aperte mentiri nebulonem. Quis, tanquam neceſſariũ articulũ fidei, protulit vnquã tibi Luthere, vnũ dictum cuiuſquam patrum? Certe tãquã probabile proferimus, ac multo magis probabile, quàm tuum, vel ob hoc, quod illis pietas aperuit oculos, quos tibi claudit impietas: Illi ſtuduerunt intelligere tu laboras intellecta corrũpere. Quod ſi qua in re cõſter, veteres olim patres omnes idem ſenſiſſe: tantum bonorum conſenſum vni ſtolidiſsimo nebuloni nõ dubitamus opponere, quando planum eſt, per illum ſpiritum eos idem ſenſiſſe, qui facit vnanimes in domo. Eodẽmodo nugatur, dum tenedia bipenni rem in duo genera partitur, hoc modo.

Nã quid faciat ĩpudens?

Luterus quid antiquis patribus interſit.

Verba Lutheri.

Si vſum vel authoritatem hominum, quæ manifeſte pugnat contra ſcripturas allegaſſes, quale eſt, inquit, quod ſtolidus rex producit, de altera parte ſacramenti, anathema ſit vſus, autoritas, rex Thomiſta, ſatan, & angelus de cœlo.

Imo anathema ſit iſte abuſor, exauthoratus fraterculus, Huſsiſta, Satanĩſta, de tartaro, qui ſcripturam Chriſti ſacram in ſenſum ſacrilegum, aduerſus Chriſti ſacramẽta detorquet: Et hominum bene dicta, male narrando deprauat. Nam quod hic vaniſsimus nebulo cupit, ignoratione lectoris abuti, nihil ei proderit, quum ad locum fuerit peruentum, in quo videbis lector apertiſsimam nebulonis ſycophantiam, qui regẽ fingit obijcere authoritatem hominum, qui aperte obijcit authoritatẽ ſpiritus ſancti, non hominum.

Vt falſus es miſer fratercule.

Verba Lutheri. Verũq; ſunt iſta, nũ quæcũq; non ſunt ſcripta? Ne ſeui tãto pere bone pater.

Sin autem eum, inquit, vſum, vel authoritatem hominũ allegat, quæ non pugnent ſcripturis, non damno, ſed tolerari volo. Hoc tantum adiecto, vt libertas chriſtiana ſalua ſit, & in arbitrio noſtro ſit ea ſequi, tenere, mutare, quando, vbi, quomodo placuerit. Quod ſi hanc libertatem nobis captiuare velent, & neceſſarios fidei articulos ſtatuere, anathema ſit, qui hoc præſumpſerit, ſiue ſit inſulſus Thomiſta, ſiue ſtupidus papiſta, ſiue rex, ſiue papa, tale eſt, quod dominus noſter rex vrget, pro articulis fidei ſua ſacramenta confirmationis, matrimonij, ordinis, vnctionis, & mixtura aquæ in vinum.

Expende lector ea, quæ ſcripſit rex de ſacramentis iſtis, & facile videbis, ac ridebis improbam nebulonis calumniã, qui nihil omnino reſpondens ad ea, quæ rex probauit, tantum mentitur regem obiecisse authoritatem hominum, pro quibus allegauit princeps authoritatem ſancti ſpiritus. Contra cuius ordinationem qui recalcitrat, ac ſacramenta, quæ Chriſtus in ſacroſancta conſecrauit eccleſia, blaſphemat, anathema ſit, qui hoc præſumpſerit, ſiue ſit inſulſus ſataniſta, ſiue ſtupidus potiſta, ſiue frater, ſiue apoſtata.

Pulcherrimè declarat, quàm inepte, imo quã prorſus amenter Lutherus adducat atq; applicet ſcripturas.

CAPVT XII.

SEd nunc operæpreciũ eſt videre, qui nihil admittit præter ſcripturas, & eaſdem etiam euidentes, quà pulchre ſcripturas proponat ipſe quas euidenter quiſquis videat neq, cœlum (quod aiunt) neq, terrã attingere.

Nobis, inquit, aduerſus has ſtipulas, & ſtuppas Thomiſticas, pluſquam nimis ſunt diuina fulmina, vbi Chriſtus Matthæi. 15. decernit, ſuper omnes traditiones hominum, dicens. Sine cauſa colunt me doctrinis, & mandatis hominum. Quid eſt vniuerſa fex huius laruati Thomiſtæ aduerſus vnam hanc vocem Chriſti, vt alia plurima tranſeam alias memorata? Si fruſtraneum eſt quicquid hominum mãdatum eſt, qua fronte ſtolidus rex, nobis articulos fidei ex eo faciet? Itaq; hac ſola voce Chriſti, proſtratus iacet, infelix & miſerabilis defenſor Eccleſiæ Henricianæ, cum toto ſuo libello.

Verba Luther. Quã ſobrie ſemper loquitur hic pius pater.

CVIVS expectationem non ſuperat impudens iſtius nebulonis ſtultitia, qui Chriſti verba illa, Sine cauſa colunt me doctrinis & mandatis hominum, fulminat, videlicet homo nugax, & Antichriſtus, aduerſus eũ, qui dixit, ac probauit, ſacramenta traditiones eſſe Dei, non hominum. Et tam impudentis amentiæ cõuictus, iã velut victor ac triũphator exultãs,

Hac, inquit, ſola voce Chriſti proſtratus iacet infelix & miſerabilis defenſor eccleſiæ Henricianæ cum toto ſuo libello.

Et iſta præ furore clamat Lutherus, conſcius interim ſibi, neminẽ non videre tam ſtolide citata ſcriptura, quam turpiter proſtratus iaceat, infelix & miſerabilis impugnator Eccleſię catholicæ, cum toto ſuo ſtolidiſsimo cerebello. Quod cerebellum tam ſtupidum eſt, vt in ea re in qua ſtultitiam eius omnes rident, adhuc ſe putet perquam feſtiue ludere.

videlicet ſaluator camel'.

Vbi eſtis, inquit, domine Henrice, producite veſtrum egregium contra Lutherum libellum. Quid aſſerit dominatio veſtra, ſeptem ſacramenta, Quibus doctrinis, Dei an hominum. Audiat ergo Thomiſtica veſtra dominatio iudicium, non Luthers, ſed eius, quem tremunt cardines orbis, fruſtra colũt me doctrinis hominum.

Verba Luthen. Iſtic veſter ſtilus eſt domine frater

VIDISTI lector aliquando cæcũ, qui pugno ſe cuperet irritatus vlciſci? Verum vt ſcire poſsit, quam in partem dirigat ictum, elicit ab aduerſario vocem, quam prolatã protinus proſequitur verbere, niſi citius alter ſe ſubduxerit, q̃ vt à cęco poſsit attingi. Hũc cęcum mihi videtur agere Lutherus ſed ita, vt nemo vnquã magis egerit ridicule Nã quũ rex appellatus ei reſpõdet ad dextram, ille contra ictum

proijcit in

proijcit in sinistrã. Itaque, specta quæso, quàm festiuiter Lutherus hunc ludit ludum Cogita nunc videre te illum, obcæcatis oculis intentum stare, ad ingerẽdum colaphum. Vbi estis, inquit, domine Henrice? Hic in proximo. Adhuc inuitat, vt accedat propius, nẽpe vt feriat certius. Producite, inquit, vestrum egregium contra Lutherum libellum. Produco. Adhuc propius. Quid asserit vestra dominatio. an septem sacramenta? Assero. Adhuc propius paululum. Quibus doctrinis? Dei an hominum? Dei. Iam feriendi certus scilicet, en quàm rectè librat ictum. Audiat, inquit, ergo dominatio vestra. Frustra colũt me doctrinis hominum. Spectatum admissi risum teneatis amici, qui videtis hunc cæcum inscium, quàm longè aberrarit in diuersam partem, sic exultare præ gaudio, vt compos non sit sui, quasi egregium colaphum infregerit aduersario?

Verba Lutheri.

Eat, inquit, nunc dominatio vestra, & doceat dominationes papales hanc frustraneam fidem, & religionem, eamq́; sicut optimè nouit, strenuè defendat: Verum ab Ecclesia Dei, os vestræ dominationis impurum, & sacrilegum abstinete, quæ non nisi verbum Dei admittit.

Quin tu os istud impium abstines à fide Christi.

IMO reuerende pater potator, eat dominatio vestra, & dominabus sororibus, quibus prædicatis confitenda virorum peccata, prædicate perfidam fidem vesttam, & religionem ruris Bohemici, vbi matrimonium nihil est aliud, quã crescere & multiplicare, & tanq̃ canes cateruatim coire in Ecclesia. Hæc est ecclesia, in cuius gratiam vestra paternitas, quæ procul exulat à Christi gratia, negat matrimonium esse sacramentum, & ei prorsus tollit omnem gratiam. Hanc Ecclesiam indicat vestra paternitas, Ecclesiam Dei: & per os illud impurum, & sacrilegum, veram Ecclesiam Christi blasphemat, & verbum Dei labijs mẽdacio pollutis, cõtaminat: & illa Christi verba, Frustra colunt me doctrinis hominum, velut fulmẽ & tonitru, aduersus eos iaculamini, in quos non misit Christus, ita fulminatis & intonatis fictitijs fulminibus, & tonitrubus aduersus regem, vt olim simili præstigio Cacus aduersus Herculẽ Quamobrem seposito reuerẽter fulmine Dei, dominatio vestra, quæ Caci gygantis in morem, fictile fulmẽ efflauit, digna profectò fuerit, in cuius os impurũ, & fulminibus efflãdis patulũ, Cacus debeat aliquis incacare.

In quorũ gratiam Luther' neget sacramẽtũ matrimonij.

Lepidè refellit insulsum Lutheri lemma impugnantis diuturnitatem fidei catholicæ, illata pariter diuturnitate superstitionis Iudaicæ, Turcarum, & Gentilium.

CAPVT. XIII.

SEd postquam ita fulminauit scripturis: illico ratione pugnat haud minus corusca. Ait enim.

Verba Lutheri.

Denique adeò stultum est hoc regis propositum, vt & cõmuni hominum sensui repugnet. Quis enim non rideat, pro fide nostra christiana nihil afferri roboris per tantos Sampsonas, nisi longitudinem temporum, & multorum hominum vsum? Qua ratione probabimus Turcarum fidem esse erroneã, quæ iam ad millesimum ferè annum durat, ante orta quàm Germania ad fide cõuersa est? An hoc satis est, quod dum per interualla terrarum semoti, non cogimur cum illis disputare, interim in nostris angulis, quicquid visum fuerit, licet nugari? Sic & Iudæos quis non meritò iustificet, huius inuicti Thomistæ exemplo, cum tanta nos superent longitudine temporum? Et cur gentes per orbem nouum, Christi fidem non dicentur, authore Henrico Angliæ meritò fuisse persecutas, cum idololatria eorum hoc pulcherrimo, & Thomisticissimo argumento, recta & sana fides censeri debuerit, quod tot millibus annorum, tot regionibus populorum, tam cõstanti vsu firmabatur? Atq; eodem Henrico magistro etiamnum asseramus impiorum hominum errores, esse sanam fidem, quod ab initio mundi illorum superarit multitudo, et diuturnitas, & potentia piorum paucitatem & ignobilitatem. Summa. Si hominum dicta valent articulos fidei, cur nõ & mea verba faciũt articulos fidei? An ego nõ sum homo? Quin noua regis sapientia, omnes homines omnium hominũ verbis credere cogamus. Et ipse rex quoque, vt leuetur cura scribendi, sequatur suum principium, & dicat, Homo sum, qui sic loquor, ergo oportet sic esse, Nõ potest aliter esse. Stulta, ridicula, & verissimè Henriciana & Thomistica sunt hæc, quasi res spiritualis metienda sit præscriptionibus temporum & vsu, aut iure hominum, ceu fundus aut pratum aliquod sit.

Rectè metitur es in caput tuũ.

Quia tu omnem fidẽ merito perdidisti.

Ante cred. si ignorantes qui sic cõtra tua figmẽta blateres?

ECCE lector inuincibilẽ rationẽ, quàm magnificis verbis, quàm Phormiana fiducia phaleratã, cuius summa est. publica Turcarum fides, per aliquot ætates, & gentilium, per aliquot annorum millia perdurans est erronea: & item Iudæorum: ergo & Ecclesiæ catholicæ fides publica, per quãtumlibet multas ætates continuata, potest esse erronea. O acumen Iudæis, Turcis, & ethnicis plaudendum: Sed quod Christianorum quiuis videt, obtusius esse pistillo. Nam quum infidelium superstitio regatur à diabolo: & ecclesiæ catholicæ fides à Deo: hæc est nimirum argumentatio reuerẽdi patris, fides populi spiritu mendace gubernati, potest esse falsa: ergo etiam fides populi gubernati spiritu veritatis potest esse falsa. Hæc ratio talis est, & tam fortis Achilles, vt ego nõ audeam congredi. Hac ratione, planè prostrati iacẽt omnes defensores Ecclesiæ. Illa tamen ratio, quam subiungit Lutherus, & argumentatur è simili, aliquanto est imbecillior, quum ita quærẽdo colligit. Si hominum, inquit, dicta valent articulos fidei: cur non & mea verba faciũt articulos fidei? nunquid ego sum homo?

Aen is cis hanc disputãdi formã pater argutator.

Vix, aut certè nequam.

Huic argumento saltem responderi potest:

quod reuerendus pater non est homo, quia nullus asinus est homo: quum ille verè sit asinus, qui adhuc non intelligit, aliud esse hominum dicta, qui ex se loquuntur, aut (quod ille facit) loquuntur ex diabolo: aliud, quod Ecclesia Christi loquitur, quæ loquitur ex Spiritu sancto. Non estis, inquit, vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Alioqui quoniam Paulus erat homo: iam nisi Lutherus esset asinus, videtis planè consequi, ex asinino Lutheri lemmate, quòd æqualis authoritatis esset Lutheri verbũ, cum verbo Pauli Sed hoc tamẽ loco, a solito sibi more deflexit. Consueuit enim, quicquid potest obijci dissimulare totum, & præterire silẽtio. Hic verò, sibi confisus, ausus est id commemorare, quod sibi videbat obstare. Quod eum facilè videtis nunquam fuisse facturũ, si non habuisset in promptu machinã, qua posset obicem illũ protinus amoliri. Audiamus igitur, quid ait.

Verba Lutheri.

Si dixerint, inquit, suam præscriptionem in hoc differre, ab illorum præscriptione, quod papistarum sit ex Spiritu sancto, illorum ex hominibus.

Turca Luthero fidei iudex.

Hoc planè dicimus Luthere nos, quos tu papistas vocas. sed Ecclesiæ fidem ex Spiritu sancto, Turcarum non ex hominibus, sed ex diabolo: quid tu nunc ad ista respondes? Ridebit hoc, inquit, Turca. Ain verò? & tu, religiose pater, habes pro ridiculo quicquid ridebit Turca? Tam belle tuæ fidei, cũ Turcæ fide conuenit? O Christianũ pectus: qui nihil probat, nisi quod Turca comprobat. Nunc video, quare sacramenta subsannas, videlicet ne Turcis videare non satis sapere. Ideo panem restare vis, & vinũ in Eucharistia, ne te Turca derideat. Eadem ratione, propediem corpus, & sanguinem ibi negabis in totum: quod alioqui certum est fidem tuam non posse te satis probare Turcis.

Non dissimile verò.

FIDEM, & religionem reuerendi patris, abundè iam vides lector, quum videas ad quam normam, fidei cõponat articulos: vide nunc isti religioni planè parem sapientiam.

Verba Lutheri.

Dicet, inquit, Turca tibi: quum tu hoc asseras absque scripturis, & sine signis, mera hominum authoritate, nihil magis efficis, quàm si ego meã quoq; fidem esse ex Deo dixero. Et qua facilitate tu meam contemnis, & ego tuam contemno: & qua authoritate tu tuam probas, ego meam probo. Quid hic, inquit, fiet? nisi vt moriones etiam intelligant, Henricianos Thomistas, pro sua insigni inscitia, fidem nostram ludibrio exposuisse, & omnem gentium impietatem stabiliuisse, dignos quibus os, lingua, & manus præciderẽtur, ne in æternum aliquid, aut dicerent, aut scriberent.

Quasi vero is scripturis assentiret.

Tu verò dignus es cui & lingua exsecetur, & excutiãtur dẽtes

DIXI ne diuinum prorsus esse hominis istius ingenium, qui viderit, quid Turca dicturus sit aduersus eos, qui fidem Ecclesię proponerent absque scripturis? Nam si quis afferat aliquid ex scripturis, tunc facilè videt reuerendus frater, nihil habiturum Turcã, quod contra possit hiscere. Ita semper consueuit scilicet scripturis Christianorum credere, præsertim si quis eas alleget ita cõmodè, sicut solet iste reuerendus pater. Etenim quanquam alleganti consuetudinem nostram, Turca non dubitaret allegare consuetudinẽ suã. tamen alleganti scripturas nostras, nũquam auderet scilicet allegare scripturas suas, & aduersus euangelium obijcere Alchoranum: non quin præferat Alchoranũ Machometi Euangelio Ioãnis, quod à nobis ait esse vitiatũ: sed ne pudefaceret reuerendum patrem, hominem suæ fidei consonum apud papistas, qui fuerit tam stolidus, & asinus ipsa asininitate asininior, vt crediderit Turcam crediturum esse scripturis Christianorum. Iam quicunque scribunt, quod Turca riserit, hos reuerẽdus pater zelator fidei dignos clamat, quibus os, lingua, manus præciderentur, ne quid in æternum aut dicant aut scribãt. Quis illum contra non dignum putet, cuius os aureum, & lingua melliflua, ipsum suadelæ domicilium, nunquam conticescat, & manus ei subseruiens aureis ornetur annulis, vt semper aliquid aut dicat, aut scribat huiusmodi, quod miseros mortales inter ęrumnas & labores exhilaret, ac relaxet risu: modo sic vsquam abesset impietas, vt adest vbique stultitia. Sed tamẽ admiror, quo pacto hoc acciderit, vt homo natura clemens ac placidus, hoc loco pręter morem suum, sic excandescat inclementer, vt os, linguam, ac manus præcidere velit omnibus fidelibus, quicunque dicant aut scribant quicquam, quod tanquam stultum rideant infideles Nec interea quicquam aut linguæ, aut digitis Pauli prospexerit Apostoli, qui se fatetur, non tantum aliquid prædicare, quod stultum videatur gentibus, verum etiá nihil prædicare præterea Nos, inquit, nihil prædicamus aliud, quàm Iesum Christum, Iudęis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. At id quod in Luthero sequitur, haud facilè dixeris, magis ne stultum sit, an magis impium.

O prudẽtiã venerabilis patris.

Encomiũ patris venerabilis,

Quàm parũ perspicax es tu vbiq; domine frater?

Verba Lutheri.

Sed hoc agit, inquit, inquietus Sathan, vt nos à scripturis auocet per sceleratos Henricos, & sacrilegos Thomistas, & fidem nostram super hominum mendacia collocet. Neque enim iam scriptura sancta opus est, si sufficit nouis hominum dictis, extra scripturam robrari.

Id in te agit iam diu Satan.

SAGACIAM esse putas Lector, quòd Sathanæ propositum Lutherus deprehendit? stupidior est, quàm qui tãtum possit. Sed diabolus ipse dixit Neque enim intimior Christo fuit eius Euangelista Ioannes, quàm internus est Sathanæ ipsius cacangelista Lutherus, qui nõ vna cœna, sed diebus ac noctibus incubat, super pectus diaboli, imò diabolus nõ incumbit, sed infigitur ipsius pectori. Alioqui nõ potuisset tãta cum authoritate pronũciare, quòd fides catholica de sacramentis super hominum

Cacangelista Lutherus.

mendacia

mendacia collocetur: quanquam iam euicit, ne collocari posit super spiritum sanctum, nisi quatenus id probatur apertis scripturis, videlicet ne id non approbet Turca, qui nihil admittit absque scripturis nostris. Cæterum prolata scriptura Christianorum, protinus Turca sese sentit & fatetur victum. Qua in re si Luthero nõ credas, paratus erit iusiurandum dare: Turcarum quelibet omnia Christianorum sacramenta, articulos omnes fidei Christianæ, quatenus probari possunt scripturæ Christianæ testimonijs, non minus credere, ac venerari, quàm credit, ac veneratur Lutherus ipse. Neminem ego certè credo tam incredulũ, qui istud Luthero non modo iuranti, sed vel iniurato non sit crediturus. Verum sine scripturis neque Turca quicquam credit, neque Lutherus: ita ipsis inter se belle conuenit. Quam in rem hanc pro se rationem reddit: quod iam scriptura sancta non esset opus, si sufficiat nouis hominũ dictis extra scripturam roborari.

Id nõ est difficile

Hic cogit me reuerendus pater ad dubitare, an quisquã sit vsquam Turca tam stultus, vt dignetur hac sane parte, socius esse Lutheranæ stultitiæ, qui non videt, cuiusmodi sit ista consequentia. Ecclesia Christi gubernata spiritu Christi, tradita certa fide, seruat Christi sacramenta: ergo Ecclesiæ Christi nihil opus est scripturis. Si Lutherus fuisset Euangelistarum temporibus, hac ratione deterruisset eos à scribendis Euangelijs. Nam si tum ea, quæ audiebãt homines, ab hominibus tradita credebantur illis, qui ea narrabant à Deo: atq; ita fidem faciebant audientibus, quid opus foret, Euangelistas, eorum quicquam scriptis comprehendere? An ideo videlicet, quia Christus, qui hãc operabatur in Ecclesia sua fidem, aut aliquando foret prorsus deserturus Ecclesiam, aut fidem, quã sine scripto fecerat, sine scripto conseruare non poterat: quum ipse priusquã nasceretur, legem promisisset semet inscripturum cordibus: & in carne natus, cum Ecclesia futurum, vsque ad cõsummationem seculi? Hac ratione noo puto, futuros fuisse sic deterritos Euangelistas, vt fuerint supersessuri à scribendis Euangelijs. Imo & alia multa, & hoc fortassis etiam respondissent. Nunquam defuturum quidem Ecclesiæ suæ Christum, cum qua se promisit ipse, ad finem vsque seculi permansurum. Nunquam defuturum spiritum paraclerum, qui Ecclesiam ducat in omnem veritatem. Ita vera sacramẽta, nec veros articulos fidei vllo vnquam tempore perituros Ecclesiæ catholicę: nec errorem in rebus tam necessarijs exoriturum, quod sponsæ spem, ac fidem in species inanes auocet, atq; deuertat à sponso: etiam si ipsi nullam vnquam literam scriberent, se tamen haud frustra scripturos esse: etiã si omnibus omissis articulis, & sacramentis fidei, quæ Deus sine scripto, & doceri fecerat, et erat seruatorus, vitam Christi, ac miraculorum partem aliquam, atq; è tam multis aliqua complecterentur, quæ Christus docuit, ad formandos in grege suo mores, ac virtutes dignas Christiano pectore.

Christi certissimũ pollicitum.

DEINDE cuius impudẽtiæ est, appellare Ecclesiæ sacramenta noua dicta hominũ, quum illa præter Lutherum dubitet nemo, ipsis esse euangeliorum libris antiquiora? Ita sacramentum Ordinis vocauit nouum. Nouum dixit, quòd panis credatur in carnem versus, & vinum in sanguinem: & illud ait natum esse intra annos trecentos, quum rex hominis impudentiam, vetustissimorum patrum testimonijs, pulcherrimè redarguit in vtroq;: nec minus in cæteris sacramentis omnibus.

Rursus ostendit, quàm absurdè Lutherus torqueat scripturas, quibus probare conatur, nihil certo credendum quod probari non possit euidente scriptura.

CAP. XIIII.

SED IAM rursus reuertitur ad scripturas: & noua præfatione anathema crepat, ac maledictum, os eius maledicum & maledictione plenum, si quis aliud ponat fundamentum, pręter id quod positum est. Quasi id quisquam faciat, præter ipsum, qui Christianam fidem conatur, positis fundamentis suis, è fundamento, quod est Christus, euertere. Sed age, videamus quale fundamẽtum, quàm aptè concinnet ad ædificium suum.

Ea sunt Lutheri frequẽtissima argumẽta.

Paulus, inquit, 1. Corinth. 2. magna fanxit authoritate fidem nostram, oportere niti in verbis Dei, vbi dicit, Sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapiẽtiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis fuit, vt fides vestra nõ sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Verba Lutheri.

QVIS audiuit vnquam morionem tam nihil cohærenria, tam nihil ad propositũ producere? ita satis putat dicere, quicquid ei venit in buccam tantum cauet, ne taceat. Probaturum sese iactitans, nihil authoritatem obtinere certam, præter scripturas, producit illud Apostoli: nemo potest aliud fundamentum ponere, præter id quod positum est. Quasi id fundamentum, quod positum est, esset scriptura, & non quod Apostolus illico subiungit, Iesus Christus. Et ibi suis anathematis, ac maledictis subtracto Christo, nititur nos adigere, vt scripturam credamus illud esse fundamentũ, non Christum: Aut idem esse scripturã quod Christum. tanquam idem sit liber de Cæsare scriptus, quod Cæsar. Deinde, quom nemo neget innitẽdum esse verbis Dei: sed ex his dicamus, aliud esse scriptum, aliud pari authoritate non scriptum, & vtriq; pari fide credendum: quorum ille tacite contẽmnit alterũ, alterum contemnit aperte: ille velut rem magnam producit, ad fulciendum Dei verbũ, illa verba Pauli, quę ne verbum quidem vllum faciunt de verbo Dei, sed de ostensione spiritus & virtutis Dei.

Quã egregiè Luther' intelligat verba Pauli.

Dei. Etiam, velut re gesta strenue, conuitijs inuadit regem: quod fundat humanæ sapientiæ persuasibilia verba. Quasi ipse toti terrarũ orbi miraculis inclarescat, quibus an suam prędicationem approbarit Bohemis, adhuc non audio: sed persuasibilia humanæ sapiẽtiæ verba, nemo illi (quod sciam) potest imputare, à quibus nullus abest morio longius, quod quo longius progreditur, eo reddit manifestius.

Verba Lutheri.

Proinde nos, inquit, nostræ Ecclesiæ defensori adhæremus, qui dicit Matth. 16. Edificabo Ecclesiam meam, non super longitudinem, neque super multitudinem hominũ, neq; super oportet sic esse, neq; super vsum, aut dictum sanctorum. Denique nec super Ioannem Baptistam, nec super Eliam, nec super Hieremiam, aut vllum ex prophetis, sed super solam & solidam petram, super Christum filium Dei. Hoc est robur nostræ fidei, hic tuti sumus aduersus portas inferi. Hic mentiri & fallere non potest. Omnis homo mendax. Et sancti cum extra hanc rupem agunt, aut dicunt, homines sunt, purißimum, & solum ac certum verbum Dei, nostræ fidei supponendum est. Si quis, inquit, loquitur quasi sermones Dei, Et omnis prophetia sit analogia fidei, Rom. 12.

Cur ergo tu vtrũq; facis?

VIDE queso, vel ex hoc loco lector: quo rem perducat impius, probaturus nihil esse credendum, præter euidentem scripturam. Allegat istud: quod Ecclesiæ fides ædificata sit, super solum Christum, & inde concludit, solum Christi verbum esse credendũ. Quod, ne quis interpretari posit ita dictum, tanquam nihil credendum sit, nisi quod scriptura sacra complectitur, propterea quod nullũ aliud verbum dicat certum esse, quod dicatur à Deo, sensum istum planè tollit ipse fidem auferens, non solũ Ecclesię consuetudini, & vniuersis antiquis patribus, sed nominatim quoque Ioanni Baptistæ, Heliæ, Hieremiæ, & cæteris prophetis omnibus, & rationis suæ consequentia, omnibus prorsus Apostolis, Hæretico Fausto longo interuallo deterior, qui ex illo Christi verbo, omnes qui ante venerunt, fures sunt & latrones, Mosen & prophetas omnes habuit pro maleficis. Hic verò fidem abrogat, & antiquæ legis & Euágelij proceribus prorsus omnibus nihil relinquit certum, nisi fortè quæ legitur Christus ipse dixisse, idq; tam euidenti sententia, vt nulla posit in verbis esse controuersia. Nam cęteros vniuersos reijcit, tanquá dubios, quòd & mentiri potuerint, quum essent homines, & incertum putat esse, quum illa scriberẽt, in petra ne, an extra petrà steterint. Vides ergo lector hominis impietatem summam, quí suas hęreses, quũ sciat omnium sanctorum testimonio planè damnatas esse, nihil agit aliud, quàm vt vicißim sanctorũ omniũ authoritatẽ tollat, Christo paulisper deferẽs, donec ad plenum perueniat iniquitas: tum eius maiestatem recta proculdubio temeraturus, quam interim quoque oppugnat obliquè. Nam si sic mendax est omnis homo, & tam incertum, an quæ sancti locuti sunt, aut scripserunt, fecerint illud stantes in petra fidei, vt etiá dubius author sit Helias, Hieremias, & Ioánes Baptista: certè sequetur, vt dubius itidem author sit Ioannes Euangelista. Nam eodem omnino spiritu & illi loquebantur & iste. Sed nunc vicißim vide mirificá Lutheri stultitiá. Nam postq̃ id probauit, quod nullus vnquam negauit, Christum Ecclesiam suam fundasse supra petram, à qua petra (quod nemo nescit) in barathrum Lutherus excidit, rursus ex eo, quod Christ' vnus est fundamentum, probat solam scripturá esse fundamentũ: quasi verbum Dei vnigenitum, sit verbum quodlibet, in sacris literis pręscriptum. An nõ isti necesse est, aut nihil esse frontis, aut nihil esse cerebri? Et tamen quum illud comma clausisset, illo Pauli verbo: si quis loquitur quasi sermones Dei, Et item illo, omnis prophetia sit analogia fidei, quorum neutrum quicquam ei dicto cohæret, cui vtronque subnectit, iam velut acie profligata suam sibi victoriam buccinat.

Impia arrogãtia Lutheri.

Fausti error.

Quorsũ videatur euasurus Lutherus

Imo volens desilijt.

Homo victorię auidus.

Verba Lutheri.

Hæc sunt, inquit, robora nostra, aduersus quæ obmutescere coguntur, Henrici, Thomistæ, papistæ, & quicquid est fecis, sentina, & latrinæ impiorum, & sacrilegorum eiusmodi. Neque habent, quod poßint hic respondere sed confusi & prostrati iacent, à facie verborum istius tonitrui, & expectamus quoq;, quid aduersus hæc mutire audeat rex nugigerulus iste, cum omnibus suis sophistis. Stat enim fixa sententia, fidem non deberi, nisi certo verbo Dei, sicut dicit Rom. 10. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, proinde quicquid vltra verbum Dei producitur, hoc nostri sit arbitrij, ceu dominorum, credere, non credere, dãnare, probare sicut scriptum est, omnia vestra siue Apollo, siue Cephas, siue Paulus, vos autem Christi.

Attu magnorum scelerũ ne dum nugarũ lator es.

Consideremus lector, quorsum tendat hoc totum Lutheri fulmen & tonitru: Christus ædificauit Ecclesiam suam super se. Si quis loquitur quasi sermones Dei: omnis prophetia sit analogia fidei: fides ex auditu, auditus autẽ per verbum Christi, quid ex his omnibus tandem confecisti Luthere? Hoc, inquit, confeci, quod stat fixa sententia: fidẽ non deberi nisi certo verbo Dei, et proinde q̃cquid vltra verbũ Dei producitur, hoc nostri sit arbitrij, ceu dominorũ, credere, nõ credere, dãnare, ꝑbare.

Et quis erit iudex quodnã id verbũ sit: Lutherus, an ecclesia catholica?

VIDE iam, quàm egregius fulminator ac tonitor sis, cui si quis hæc concedat omnia: tuum tamẽ fulmen ac tonitru neminem prorsus attingeret, præter te. Te verò totum, tanq̃ Semelem subito perflaret incẽdio. Rex, si potes meminisse (nam nullus lupus magis obliuiosus est, si toties obliuisceris, quoties ad ea, quę te maxime tangunt, nihil omnino respondes) verbũ Dei probauit aliud scriptum esse, aliud non scriptum, sed vel ab Apostolis tradita quædam, vel à Christo Ecclesiæ suæ dicta diuinitus.

Redi in memoriã pater bone.

Aduerte lector.

diuinitus. Multa itaq; scripto comprehensa, & multa adhuc nullo esse scripto comprehensa. Sacramenta septem, et reliquos articulos fidei, partim scripto, partim non scripto, sed tamen Dei verbo fulciri. vtrumque verbum ex æquo verum, ex æquo certum, ex æquo venerabile. Hæc si vera sunt: quanquā cætera omnia concederentur (quod tamen non conceditur) tui esse arbitrij, in quibus credendis, non credendis, damnandis, probandis, posses tanquā rex, ac dominus regnare: tamen de sacramentis interim, & publicæ fidei articulis, nihil prorsus quicquam confecisses, nisi aut ea, quæ dixi, falsa sint omnia, aut aliqua saltem pars. Negabis ergo aliud Dei verbum scriptum esse, aliud non scriptum, & contra Euangelistam contēdes scripta esse omnia: cōtendes nihil omissum, saltem è necessarijs articulis, quum præcipuum Euangelistam videas præcipuum omisisse sacramentum? quum Paulum audias, pleraque sine scripto tradidisse: quum Iacobus clamet Apostolus: Suscipite insitum verbum dei, quod saluare potest animas vestras: quum scriptura testetur: Vnctio eius docebit vos? Negabis vtrumque ex æquo verum, & scriptum verbum & non scriptū: quum sit vtrūq; Dei? Sed negabis videlicet verbum Dei, quod scriptum non est, certum esse cuiquam posse, vel cognitum. At ipse iam olim fassus es, hoc Ecclesiæ datum esse à Deo, quod potest discernere verbum Dei, à verbis hominum: Ergo eam vtriusq; generis verba Dei sint, & scripta videlicet, & non scripta: potest Ecclesia per te quoque in vtroque genere verba Dei discernere à verbis hominum. Ergo per te quoque, verbum Dei non scriptum certum est à verbis hominum. Nec est causa, cur certior esse possit Ecclesia Christi hodie, quare Euangeliū Ioannis iam olim scriptum, sit Ioannis, quam quare quoduis sacramentum habeat gratiam ex verbo Dei non scripto: quòd si neges Ecclesiam Catholicam, quam tu vocas papisticā, hoc habere, quum aliquam Ecclesiam hoc habere fatearis: profer aliquam præter hanc, quam appellas papisticam, quæ verba Dei non scripta discreuit à verbis hominum, Imo profer aliquam præter hanc quæ tibi, non dico maioribus tuis, sed tibi discreuit verba Dei scripta à scriptis verbis hominum. Sed ne te, nimium tuis verbis vrgēdo, reddam deteriorem: & te, quod semper soles, reuocare cogam, quicquid dixisti bene: omitto, quod tu concessisti: quæro, quid ad illud dicis, quod confessus Petrus Ecclesiæ nomine, Iesum esse Christum filium Dei viui, protinus audiuit à domino: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est.

Verbum dei ecclesiæ certū Lutheri quoq; cōfessione.

Vix fieri potest: vt peior euadat.

AGE Luthere, hoc verbum, quod confessus est Petrus, quibus euidentibus scripturis didicit: quum nec vlla scriptura Iudæos, satis euidenter id docere potuerit, nec Petrus idiota piscator, vllas fermè litteras didicisset, quum illud certè, quod confessus est, Christus eum dicit, nō scripto verbo foris, sed patris interius infundente se spiritu didicisse. Non fuit ergo certus, hoc verbum esse Dei: propterea quod sensit, non legit, quod intus audiuit nō extra? quod affers: ergo fides ex auditu: quæso te, an non intus audiuit Petrus quod intus locutus est Deus? An dūtaxat auditur, quod scribitur? An prius quam scripta sunt Euangelia, Christiani non audierunt Apostolus? Ecce iā nugigerule Luthere, quàm nihil opus est, ad ista tua præclara tobora quenquam respondere, quæ citra nostræ causæ præiudicium, citra vllum commodum tuæ, licet vniuersa concedere. Tam acer es Luthere disputator? tātus fulminator es, tam terribilibus intonas tonitrubus? Reponantur igitur ab ore sacrilego, in suum locum diuinum fulgur, ac tonitru. Deinde in os illud impurissimum nō tantum meiere fas est Quod quāto furore feratur in præceps, vel illud ostendit, quod sequitur.

At Luthero opus est eundē tu scriptura, vt cui Deus negarit spiritū suū.

Is diabolicū tonitru nō diuinum habuit.

Scriptum est, inquit, omnia vestra, siue Apollo, siue Cephas siue Paulus, vos autem Christi. Si solius Christi sumus, quis est stolidus rex, qui suis mendacijs nos papæ facere molitur? Nos non sumus papæ, sed papa noster est. Nostrum est non iudicari ab ipso, sed ipsum iudicare Spiritualis enim à nemine iudicatur, & ipse iudicat omnes: quia verum est. Omnia vestra, etiam papa, quanto magis sordes istæ, & labes hominum Thomistæ & Henrici.

Verba Lutheri.

Imò tu stolide fratercule mētiris in regem.

Tu Sathanista & hæretice.

DISPEREAM, si phrenesis ipsa, tam phrenetica sit, aut furor ipse tā furiosus: quàm sit istud lepidum Lutheri capitellū. Papa noster est, inquit, ergo nosttum nō est ab ipso iudicari, sed ipsum iudicare. Eadem ratione, medicus noster est, ergo non est nostrum ab ipso curari, sed ipsum curare. Et doctor discentium est, ergo nō est ipsorum ab illo discere, sed docere eum.

IAM quod ait nostrum est, non iudicari à papa, sed ipsum iudicare, Quid sibi vult illud nostrum est, an vniuersorum dicit? an singulorum? Si vniuersorū dicit, nihil pro se dicit, quia vniuersitas Ecclesiæ pro papa est, aduersus illum: at in sacramentorum causa multo minus iuuat illū, vbi & populus, & papa tam præsentes, quàm præteriti, sunt pro sacramentis aduersus illum. Sin singulorum est, iudicare de papa, de sacramentis, de vero sensu scripturæ sacræ, Iam quum ex tot iudicibus, vnius prope Lutheri iudicium sit ex altera parte, qua prærogatiua debet eius vnius calculus, cæterorum omnium calculis præponderare? Quia spiritualis, inquit, à nemine iudicatur, & ipse iudicat omnes: quia verum est omnia vestra sunt, etiam papa. Non videris tibi lector, audire deliramenta? Solus Lutherus ergo spiritualis est? aut solus papa non est spiritualis? vt aut Lutherus omnes possit iudicare, & iudicari prorsus à nemine: aut papa iudicari debeat ab omnibus, & iudicare neminem? Quē non

Potius omnium calculis damnari

delectes

delectet hominis tã suauiter insanientis amentia, qui se nõ videat, quicquid eblaterat in papam, idem etiam eblaterare in Petrum ipsum, ac Paulum? Nam omnia, inquit, vestra sunt: non dicit papa, sed Apollo, Cephas, & Paulus, Quamobrem sicut Lutherus ait, nos non sumus papæ, sed papa noster est: nostrum est ergo, nõ iudicari à papa, sed ipsum iudicare, quia spiritualis omnia iudicat, & iudicatur a nemine. Ita necesse est et dicere, nos non sumus Petri aut Pauli, sed Petrus & Paulus nostri sunt: nostrum est ergo non iudicari à Petro & Paulo, sed iudicare Petrum & Paulum. Imo adeò non nostrum est, sed meum inquiet, quia spiritualis iudicat omnia, & à nemine iudicatur. Iudicabit ergo Lutherus homo spiritualis hac ratione non Thomistas, & Henricos, sed Petrum, & Paulũ, & reliquos omnes apostolos.

Quæso ergo Luthere, quid de illis sentis.

I nunc lector: & nega è Iouis capite natam Mineruam vnam quum istius caput vnum videas, tot parturire phreneses.

Verba Lutheri.

Quanquam ego stultus, inquit, sum, & satis ineptus, qui amentibus istis, & deploratis cerebris, toties frustra inculco, & surdis, induratisq; capitibus, sine fructu semper incanto, Traditiones hominum, seu diuturnum vsum in rebus fidei nihil valere.

SATIS profecto stultus es (vt dicis) nec ineptus modo, sed & amens, & insanus, & cerebri deploratissimi, qui sine fructu velut cuculus eandem semper cantilenam canas: Traditiones hominum in rebus fidei nihil valere, quum ita surdus sis, & indurati capitis, vt millies tibi ad aures inclamatum non audias, Dei traditiones esse, quas tu vocas traditiones hominum, neq; ad ea quicquã respondes, quibus ea, quæ dicis, fuerunt ante diluta, quàm dicta.

Surdus Luther.

Verba Lutheri.

Quoties, inquit, dixi, etiam Augustini sententia solis canonicis libris eum deberi honorem vt firmissime credatur nihil erroris in illis esse, cæteros, quantũlibet sanctitate doctrinaq; præpolleant, non æquo honore dignos esse.

DE diuturna Ecclesiæ fide, quam dixerat nihil valere, non affert probationem. Sufficit enim aduersus illud Christi verbum. Ego vobiscum sum vsque ad finem seculi. Et item illud, quod spiritus paracletus ducet Ecclesiam in omnem veritatẽ: & quod Christus orauit: ne deficeret fides ecclesiæ. Aduersus hæc inquam omnia sufficit, quod talia dicturos irriserit Turca. Sed ne quis moueatur quicquã authoritate sanctorum patrum, affert illud Augustini: cæteros libros extra scripturam canonicam, non æquo honore dignos esse, quantũlibet sanctitate authores eorum, doctrinaque præpolleant. Quasi quisquam sancti cuiusquã dictum sic alleget, tãquam scripturam sacram. Et tamen haud dubito, eundem Augustinum, si quid apud omnes ante se sanctos patres legisset, præsertim cum sui temporis fide consentiens, nũquam fuisse dubitaturum, quin id verum esset, & Christianæ fidei indubitatus articulus. Nam eorũ scripta, qui fuerunt ante nos, suorum temporum fidem nobis repræsentant. Neque enim aliter cum defunctis loquimur, vt qua fide fuerint, possimus agnoscere. Ex eorũ ergo libris, qui vixerunt, illud deprehẽdimus, atque ita comperimus, hanc fidem, quam Lutherus impugnat, non esse, quod ille mẽtitur, nouam, aut alicuius nationis propriã, sed multis seculis, totius Ecclesiæ publicam, quam veram esse, & in re tã magni momenti, non posse errare & falli, promisit ille, qui dixit. Paracletus, quum venerit, ipse vos ducet in omnem veritatem. At Lutherus contra, Scriptura, inquit, exigit, vt nulli credatur, nisi soli sibi. Rogo te Luthere, vbi hoc exigit scriptura? profer scripturam, per quam Spiritus sanctus prohibet, ne quis ipsi credat, nisi proferenti scripturam. Quum descendit super Apostolos, nihil ne docuit omnino, sine scriptura? omnibus de rebus exegerunt ab illo scripturam? Vni tibi Luthere, tam malę fidei est Spiritus sanctus, vt ei nihil sis crediturus absque syngrapha?

Quid Lutherus afferat aduersus scripturas.

Sanctorũ fidem ex eorũ scriptis deprehẽdi.

Luther ne Deo quidem sine syngrapha credit.

HÆC sunt, quæ pijs ac fidelibus, hoc est, vt ille vocat, surdis aspidibus incantator iste, semper frustra cecinit: qui sine fine, inquit, suas nenias iterãt & garriunt Augustinus, aut Hieronymus sic dixit. Ambrosius sic dixit: ergo Lutherus est hæreticus. quia August. vel Ambro. dicta sunt articuli fidei. Ego certè fateor illam consequentiam non valere, sed hanc opinor valere. Nemo Luthero sic vnquam dixit, ergo Lutherus est impudenter mẽdax. At nec hanc negare potest ipse Lutherus: Lutherus negat ea, quæ Spiritus sanctus Ecclesiam docuit, esse articulos fidei: ergo Lutherus est hæreticus.

Verba Lutheri.

Quin & isti porci Thomistæ, inquit, coguntur concedere sæpius, sanctos viros errasse, & eorum authoritas pro stabilienda fide, & fulcienda conscientia, etiam cõmunis sensus iudicio satis esse non possit.

Quanto magis te merito dicunt errare.

VAH vix tandem sensi stolidus, cur sibi tantum sumat Lutherus, cur sibi magis de scripturæ sensu credi velit, ac fide, quàm vniuersis sanctis patribus. Nunc rationem reddidit, videlicet, quia illi sæpius errauerunt, ille errare non potest.

Imo ille potius semper.

IDEO si quid in quæstionem trahat ipse solus, de quo cæteri consentiant omnes: cæterorum authoritas omnium non sufficit ad fulciendam conscientiam Quare? quia nemo est aliorum, qui non possit errare: sed authoritas Lutheri sufficit. Quare? quia ille nõ potest errare. tanquam cæcus aliquis diceret: Nemo est fere videntium, qui non erret aliquando in rerum coloribus, ego errare non possum. Si quis ergo nolit falli, de coloribus, diffidat cæteris mortalibus vniuersis, atque vni credat mihi: & hæc est, inquit, aduersus regia illa Thomistarũ principia, generalis mea responsio, quam non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

Repetit

Repetit quædam absurda Lutheri dicta, quæ ab ipso in principio posita, author in hunc locum distulit.

CAP. XV.

QVANQVAM te iam diu lector fastidire scio totum genus, generalis responsionis istius, quam vides esse tam stupidam, vt non mirari non posis, quænã intemperiæ temperarint hominem, quum eum non puduerit tanta cum iactantia, tam insane respondere: tamen orabo te, vt aliquid adhuc tędij deuores, dum verba quædam ab illius libelli principio, in hũc dilata locum, recognoscas, ne ille me causari posit imitari se, & si quid ille robustum putat, id præterire silentio: aut tu me lector cẽseas, vel tam obliuiosum vt non meminerim, quod initio sum pollicitus: aut tã malæ fidei, vt nolim, quod promisi præstare. Porro quo minori tibi res fastidio sit futura Lutheri stultitia, quæ per singulas pene syllabas, asininas profert auriculas, tibi leuabit tædium. Agit igitur hunc in modum.

Iam persoluet author quę initio est pollicit⁹.

Verba Lutheri.

Nondum intelligere possunt papistæ, pro qua re mihi cum ipsis bellum sit. Frustra tot libellis à me aditis, & palam testantibus, hoc solum à me queri, vt diuina litera sola regnẽt, sicut dignum & iustum est, humanæ verò inuentiones, & traditiones è medio tollantur, ceu nocentissima scandala, aut execto veneno, & euulso aculeo, id est, vt cogendi & imperandi, & conscientias illaqueandi, erepta, libera, & indifferentes tolerentur, ceu qualibet alia pestis, aut fœlicitas mundi.

NIHIL audis hic lector noui, sed idem, quod ante decies inculcatum, in generali eius responsione, decies, vt vidisti, reuictum est & confutatum, ne quid hic opus fuerit, eadẽ rursus repetere, tantum libuit admonere te, & sub oculis ponere, cuiusmodi res vocet ille, inuentiones & traditiones hominum. Nam eas ipse commemorat paulo post, quum ait.

Tuis memoria lectos habeto, quę ante dixerit.

Verba Lutheri.

Alterum genus de his rebus est, quæ sunt extra scripturam, scilicet,

De Papatu,	*De consiliorum decretis,*
De doctoribus,	*De indulgentijs,*
De purgatorio,	*De Missa,*
De Academijs,	*De votis monasticis,*
De episcopis idolis,	*De traditionibus hominũ,*
De cultu sanctorũ,	*De sacramentis nouis.*

Et si quæ sunt similia scilicet zizania, per Sathanam, principatum idoli sui Romani, super agrũ domini seminata: quibus Ecclesia, non modo potest saluberrime carere, verumetiam, ne consistit quidem, nisi careat, aut pro libero arbitrio vtatur.

Tã egregie obscero discernis zizaniam à tritico.

SÆPE audisti lector, eum omnia pro traditionibus hominum ducere quęcunque non sunt euidentibus comprehensa scripturis. Nũc velut speciminis loco, vides eum producere, non papatum tantum, aut indulgentias, aut omnia monachorum vota: quæ ipsa tollendo satis se sacrilegum esse docuisset: sed decreta cõsiliorum, sed doctores sacros, sed sacramenta, purgatorium, cultum sanctorum, & ipsam denique missam, quam alibi vocat merum portentum, idolum, lernam, mendacium, & ipsissimam abominationem, in loco sancto stantem. Hæc igitur omnia, nisi saltem libera sint & indifferentia: censet ne consistere quidem Ecclesiam posse. sic autem posse vtrunque consistere, non aliter tamen, quàm consistit homo cum peste. Quamobrem multo fore salubrius, vt velut nocentissima scandala, tollantur omnino, papatus, doctores, Academiæ, episcopi, cõsilia, monachi, traditiones hominũ, sanctorum cultus, ac missa, sacramẽta, spes omnis indulgentiæ, & metus purgatorij. Nam tum demum Ecclesiã fore felicissimam, si sublato papatu, & cõsiliorum decretis, & monasticis votis, & Academijs omnibus, & omnibus omnino doctoribus, populus neque legibus regatur, neque pareat magistratibus, neque doctores audiat, sed adeo liber sit, & effrenis, euangelica libertate scilicet, vt neque cogatur quisquam, neque iubeatur, neque consulatur, neque doceatur quicquã, nec sanctos colat, & sacramenta contẽnat, missam vero, hoc est sanctis cæremonijs oblatũ Christi corpus, abominetur etiã, quod quo posit impunius, credat tantum horum nihil libero se arbitrio facere, sed omnia mala imputet Deo, firmam habeat fidem in promissione Dei, quicquid omnino fecerit, saluum se fore per baptismũ, ita si crediderit, beatus erit, & felix. Namque metus omnes, & inexorabile fatum subiecit pedibus, strepitumque Acherontis Auerni. Nam purgatorium, nihil miror, si non metuit: non est profectò, cur metuat, qui isthac fide fuerit, & ad istum viuat modum.

Hic vides lector, quæ sint Luthero traditiones hominum.

Quo pacto futurum felices Christiani Luthero videantur.

Fides Lutherana.

Refellit Lutheri calumniam, qui mentitur falso, regem imputasse et heresim hanc, fidem solam sine operibus ad salutẽ sufficere.

CAPVT XVI.

SED hoc in loco non est omittendum, quod Lutherus calumniatur principem, quasi hæresim hanc, falso imputet ei. Fidem solam sine operibus ad salutem sufficere. Et hoc dicit, regẽ falso de se dicere, quum ipse rursus idem dicat, in isto eodem libro, quo respodet Regi, in quo verba sunt eius eiusmodi.

Vnus furor est huius populi sacrilegi, velle per opera corã Deo agere, & non sola fide. Vnde necesse est Christum negari, & fidem eius exinaniri.

Verba Lutheri.

QVID his verbis apertius? & tamen iste, quum idem rursus ingeminet, non dubitat, ac si nunquam id dixisset, verum in contrariam semper sententiam disputasset, Regem nebulo conuitijs impetere, quia dixit, eum id

dixiſſe pridem, quod iam dicit denuo.

Verba Lutheri.

Progenies, inquit, iſta viperæ, ingenium naturæ refert, & parentum ſuorum exemplum imitatur. Sic enim & Paulo, cum docuiſſet ſola fide ſine operibus iuſtificari omnes filios Adam: vt ſcribit Rom. 3. Qui dicunt nos docere, faciamus mala, vt veniant bona. Sed quod manet illos iudicium? quorum, inquit, damnatio iuſta eſt. Quid & ego meo Baſiliſco dicam, de ſuo mendacio, niſi idem damnationis iudicium?

Iſtud tibi erit ſcripturarũ calũniator.

QVIS non planè ſit impius, qui Lutherum damnet, hominem Pauli ſodalem, & qui non aliter ſtilum temperet, quàm quorum linguam temperabat Deus? Nam & rurſus ait paulò poſt.

Verba Lutheri. Audi lector hũc Apoſtolum.

Orbi toti conſtat me de fide, de charitate, de operibus, ſemper eadem docuiſſe, & ſcripſiſſe, licet vſu & ſtudio de die in diẽ magis ac magis profecerẽ, & eaſdem res nunc ſic, nunc ſic tradiderim, aliquando clarius, alibi locupletius, alibi copioſius, et varie tractarem, quomodo & ſacræ literæ eaſdẽ res tractant.

Ecce vir ſacerrimus, qui nobis nouas tradit ſacras literas, quibus eam debeamus reuerentiam, vt ſi quid manifeſtè blaſphemet Deum, æqui boniq; conſulamus, certi nos potius falli, & ſenſum tanti patris nos poſſe capere, quàm virum ſanctum, & qui certum ſe dicit, ſuã habere doctrinam de cœlo, quicquã ſentire perperam: atq; idẽ potius credamus, & albũ eſſe ſimul & nigrũ, quàm diuũ Lutherũ ſibi quicquam eſſe contrariũ. Nam ſi Paulo, qui ne quis anſam malè ſentiendi capiat, interpretatur ſe, non poſsit imputari, quod malè ſenſerit. Cur non itidem Lutherus excuſetur, qui damnatus malę ſentẽtiæ, eandẽ identidẽ repetit? Et ſi de Paulo rectè ſentimus, cuius pietas facit, ne dubitemus eũ in verbis dubijs, indubie rectè ſenſiſſe: cur nõ impetret Lutherus, vt cuius impietas reddit nõ ambigua modo, verũ eius etiã benedicta propemodũ iure ſuſpecta, interpretemur in bonã partẽ, quęcunq; ſcribit aptè male.

Quàm ſtolide Lutherus tergiuerſetur, de operibus, & fide, impudenter fingens, verba ſua perperam calumniari principem.

CAPVT XVII.

NAM de operibus & fide quid ſentiat, ne quiſquam dubitare poſsit, ſubſcribã ea, quibus prudentiſsimus princeps iſtã nebulõis impietatẽ elegãtiſsime redarguit.

Verba Regis.

NON eſt, inquit, hoc Luthero nouum, in rebus notis, tanquam nouis nugari. Qui, poſtquam hanc fidem verbis multis oſtendit: deinde fidei diuitias, in hoc extollit, vt nos reddat pauperes bonorum operum, ſine quibus, vt beatus Iacobus ait, fides omnino mortua eſt. At Lutherus ſic fidem nobis cõmendat, vt non ſolũ permittat nobis vacationem ab operibus bonis, ſed etiam ſuggerat audaciam, qualiumcunque facinorum. Ait enim.

Diuus Iacobus.

Verba Lutheri. Noua hæc eſt religio.

Iam vides, quàm diues ſit homo Chriſtianus, ſiue baptizatus, qui etiam volens, non poteſt perdere ſalutem ſuam, quantiſcunque peccatis, niſi nolit credere. Nulla enim peccata eum poſſunt damnare, niſi ſola incredulitas.

Verba Regis.

O vocem impiam, & omnis impietatis magiſtram, ita per ſe exoſam, pijs auribus, vt non ſit opus eam redarguere. Ergo non damnabit adulterium? non damnabit homicidium? non periuriũ? ſi tantum credat ſe quiſquam ſaluum fore, per virtutem promiſsionis in baptiſmate? Nam hoc dicit apertiſsimè: neque quicquam corrigunt hanc ſententiam, verba quæ ſtatim ſubiungit: imò verius augent, ait enim:

Verba Lutheri. Si ita eſt cur vitamus malefacta.

Cætera omnia ſi redeat, vel ſtet fides, in promiſsionem diuinam baptizato factam, in momento ſubſorbentur per eandem fidem, imò veritatem Dei, quia ſeipſum negare non poteſt, ſi tu eum confeſſus fueris, & promittenti fideliter adhæſeris.

Verba Regis.

QVIBVS verbis, quid aliud dicit, quàm quod dixit prius? ſi abſit incredulitas, cætera flagitia omnia, in momento abſorberi in ſola fide, ſi confeſſus fueris Chriſtũ, & eius promiſsioni fideliter adhæſeris, hoc eſt, firmiter credideris te ſaluandum per fidem, quicquid feceris. Et quo minus dubites, quo tendat:

Verba Lutheri.

Contritio (inquit) & peccatorum confeſsio deinde & ſatisfactio, & omnia illa hominum excogitata ſtudia, ſubito te deſerent, & infœliciorẽ reddent, ſi in ipſis tete diſtenderis, oblitus veritatis huius diuinæ. Cuius veritatis? nempe huius, quod nulla peccata poſſunt te damnare, niſi ſola incredulitas.

Cur ergo mortalia peccata appellantur.

Verba Regis.

QVÆ Chriſtiane ferent aures, peſtilentem hunc ſerpentis ſibilum, quo baptiſmũ non in aliud leuat, quàm vt premat pœnitentiam, & baptiſmatis gratiã, ſtatuat impune peccandi licentiam?

AVDISTI Lector, quid ei princeps imputet: imò verô quid ſua ipſi verba imputent, atque id tam aperte, vt ne adhuc quidem colorem vllum inuenerit, quem cõtra poſſet opponere, & tamen impudens, velut nihil audiſſet, & idem dicit rurſus: & ſimul quæritur imputari dictum, perinde ac ſi nũquam dixiſſet. Quod ſi videri vellet ſenſiſſe de fide formata charitate, quã neceſſario ſequantur opera bona, quanq̃ id ſenſiſſe non potuit. qui nõ ſolum toties clamat, ſufficere fidẽ ſolã, ſed etiã remouet opera nominatim, velut prorſus inutilia, ac manifeſtè clamitat, nulla peccata, nulla quantũuis ingentia ſcelera poſſe dãnare Chriſtianum, præter ſolam incredulitatẽ: princeps tamen vt nullum prorſus effugium relinqueret hæretico, rurſus audi, quid dicat.

Hoc hominis eſt qui neq; loqui libens velit, neq; tacere poteſt. Quo cõfugies Luthere?

Verba Regis.

DEINDE quũ dicit, quod per opera nõ ſatisfit Deo, ſed ſola fide: ſi ſentit, quod nõ per

ſola

sola opera, sine fide, stulte bacchatur in sedem Romanam, in qua nemo fuit vnquã tam stultus, qui diceret, opera sine fide satisfacere. Sin opera sentit superflua, & fidem solam sufficere, qualiacũque sint opera, tum verò dicit aliquid, & verè dissentit à sede Romana, quę credit diuo Iacobo, quod fides sine operibus mortua est. Videtis igitur, quàm inepte se commouet Lutherus, qui sic inuehitur in Romanam sedẽ, vt semet interea vel stultitiæ retibus vel impietatis inuoluat. Quãquam profecto propinquius opinor est vero, Lutherum sentire fidem semper absque operibus bonis, satis esse ad salutem. Nam id illum sentire, cum ex alijs locis multis euidenter liquet, tum ex eo, quo dicit.

Hoc aliquid nihil est.

Verba Lutheri.

Opera Deus nihil curat, nec eis indiget. Indiget autem, vt verax in suis promissis à nobis habeatur.

Verba Regis.

QVIBVS verbis, quid senserit Lutherus, viderit ipse: ego certè Deum credo, & fidem nostram, & opera nostra curare, & neque operibus nostris egere neq; fide. Nã vt bonorum nostrorũ nõ eget, qui Deus est: ita curam habet omnium, quæ faciũt homines: qui aliud ab his fieri vetat, aliud iubet, sine cuius cura, ne vnus quidem passer cadit super terram, quorum duo væneunt dipondio.

ECCE, quid vnquam legisti candide lector apertius, quâm quod ex Luthero tibi produxit princeps? Aut quid vnquam vidisti pestilẽnus? Quod si Lutherus videri velit aliud sensisse, q̃ scribit, cur sua verba ne nũc quidem interpretatur sanius? Si nõ cẽset esse peccãdũ, cur impunitatẽ peccandi pollicetur? cur orbẽ totũ ad peccandi securitatem inuitat? Si neget hoc habere sua scripta, ecce, princeps produxit loca, quæ & per se manifesta sunt, & princeps tamẽ interpretatione fecit clariora. Lutherus ostẽdit ista legisse se. Si princeps igitur alio torquet eius verba, q̃ debet, cur ipse rẽ timide rẽ tantã transilit? Cur ipse vicissim nõn ostendit, quæ verba deprauet rex, quid assuat per calũniam: quod ipsius verba non habeant? Fecisset istud haud dubie lector, homo versipellis, nisi constrictum se vidisset angustius, quàm vt quicquam haberet effugij, quo se posset vertere. Nam quôd ita quidam conantur eum tueri, quasi non quęlibet opera censeat contemnenda, sed duntaxat opera legis. Si legẽ vocat pręcepta, quæ Moysi data sunt in tabulis, in eodẽ luto hæsitat. Neq; enim sine illis etiãnum sufficit fides, nisi se fingat infantibus ista scribere, aut morionibus, quos à præceptis implẽdis excusat inscitia. At de cæremonijs legis, aut quomodo vocant legalibus, non potuit ista blaterare. Quippe qui nõ ignorat, neminẽ esse tam stultum nunc, vt ad ea sese censeat obligari. Quanquam frustra laborãt eius fautores stolidũ istud dogma quoquã lenire glossemate, non vult Æthiops iste dealbari. Nam quẽ colorem recipiet istud, quod non solum contendit, nihil valere opera bona, sed etiã nihil nocere quæcunq; opera mala. Nulla, inquit, peccata possunt dãnare Christianum, nisi sola incredulitas. Certè si Lutherus quicquã de Christo crederet, nunquam talia fuisset ausus cogitare. Sed voluit videlicet homo pius, mũdum traducere à bonorum operum fiducia, in fiduciam fidei: quasi populus tam assiduus esset in bonis operibus, vt inde periculum fuerit, ne quisque sibi nimium videretur sanctulus. Ei igitur malo vt mederetur, iubet, vt tantũ credant Christo se saluos fore per solam fidem, & negligant prorsus, non solum cęremonias, verum etiam opera bona quæcunque. Imo quo libentius oblectẽtur in libertate fidei, cognoscant, nihil nocere credenti qualiacunque scelera. Nulla enim peccata posse damnare Christianum, præter solam incredulitatem. O Sathan Sathan, aperuit regi Deus astutias tuas, quas per os Lutheri moliris, vt euangelica libertas nihil sit aliud, quã infrenata licẽtia, qua populus Christi præceps decurrat ad inferos.

Vtpsia libentius sequatur plures.

Vltima Lutheri latebra.

Dic Quintiliane colorẽ.

Taxat Lutheri improbã stultitiam, qui leges omnes censeat abrogandas.

CAPVT XVIII.

NAM istius hæreseos, velut appendix quædã est præclara ista sententia: qua leges omnes humanas vellet extĩctas. Imo iam negat, earum omnium vllam obligare Christianum quenquam. Sic enim scribit in captiuitate Babylonica.

Verba Lutheri.

Dico itaque, neque Papa, neque Episcopus, neque vllus hominum, habet ius vnius constituendæ syllabæ super Christianum hominem, nisi fiat eiusdem cõsensu. Quicquid aliter fit, tyrannico spiritu fit ideo orationes, ieiunia, donationes, & quæcunq; tandẽ papa, in vniuersis suis decretis, tam multis, quàm iniquis statuit et exigit, prorsus nullo iure exigit, & statuit, peccatq; in libertatem Ecclesiæ toties, quoties aliquid horum attentauerit.

Hoc tibi percommodum esset ad hęresim.

Hanc nebulonis insaniam princeps his verbis attingit.

Verba Regis.

DE LEGIBVS verò, demiror hominem præ pudore, tam absurda potuisse cogitare quasi Christiani peccare nõ possent, sed tam perfecta foret, tanta multitudo credentium, vt nihil decerni debeat, vel ad cultum Dei, vel ad vitanda flagitia. Sed eadem opera, & eadem prudentia, tollit omnem potestatem, & authoritatem principum, & pręlatorum. Nam quid faciat rex, aut prælatus, si neq; legẽ potest ponere, neq; positã exeq; sed popul' absq; lege, velut nauis absq; gubernaculo fluctuet. Vbi est ergo illud Apost. Omnis creatura potestatibus sublimioribus subiecta sit? Vbi illud: Obedite prępositis vestris, siue regi, quasi præcellẽti? et quę sequũtur. Cur igitur ait Paulus: Bona est lex? Et alibi: Lex est vinculũ pfectionis. Pręterea, cur ait August: Non frustra sunt

 institupta,

instituta, potestas regis, & cognitoris ius, vngula carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiam boni patris? Habent omnia ista modos suos, causas suas, rationes, vtilitates: & hæc cum timentur, & mali coercentur, & boni quieti inter malos viuunt. Sed de regibus dicere supersedeo, ne videar meá causam agere. Istud quæro: si nemo, nec homo, nec angelus, potest super hominem christianum legem ponere, cur tot leges ponit apostolus, & de legendis episcopis, & de viduis, & de velandis fœminarum capitibus? Cur statuit: ne fidelis coniux, ab infideli discedat, nisi deseratur? Cur audet dicere: Cæteris dico ego nō dominus? Cur exercuit tantam potestatem, vt fornicarium Satanę iuberet tradi in interitum carnis? Cur Petrus Ananiam & Saphiram, simili pœna percusit, quod è sua ipsorum pecunia, paulum reseruassent sibi? Si multa statuebant Apostoli, præter speciale præceptum domini, super christianum populū, cur non idem propter populi commodum faciāt hi, qui successerunt in Apostolorum locum? Ambrosius Mediolanensis Episcopus, vir sanctus, & nihil arrogans, iubere nō dubitauit, vt per suā diœcesim, coniuges in quadragesima coniugalibus abstinerent amplexibus: & indignatur Lutherus, si Romanus Pontifex, successor Petri, vicarius Christi, cui Christus, velut Apostolorum principi, tradidisse creditur claues Ecclesiæ, vt cæteri per illum intrarent, & pellerentur, ieiuniū indicat ac preculas? Nā quod suadet corpore parendum esse, animo retinēdam libertatem: quis tam cęcus est, vt strophas istas non videat? Cur ignem gerit, & aquam homo simplex & sanctulus? Cur iubet, velut Apostoli verbis, hominum seruos non fieri? hominum statutis non subijci? & tamen parere iubet, pontificis iniustæ tyrannidi? An Apostolus hoc pacto prædicat reges nihil iuris habēt in vos: iniustum feratis imperium: domini ius non habent in vos: feratis iniustā seruitutem? Si Lutherus parendum esse non putet, cur parendum dicit? Si parendum censet, cur ipse non paret? Cur homo versipellis talibus ludit technis? Cur in Pontificem, cui dicit obediendum esse, conuitijs insurgit? cur tumultū suscitat? cur in illum concitat populos, cuius vel tyrannidem (vt vocat) fatetur esse ferendam? Profectò non ob aliud, opinor, quâm vt fauorem sibi conciliet improborum, qui suorum scelerum impunitatem cuperent, & eum, qui pro libertate eorum iam decertat, caput ipsis instituerent: & Ecclesiam Christi, tam diu supra firmam petram fundatam, diuiderent, & Ecclesiam nouam, ex improbis & flagitiosis conflatam, erigerent: contra quam exclamat Propheta: Odiui Ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo.

Verum, sed Luther' hęc tolli velit, vt malus impune sit.

Nūquid hūc damnas Luthere?

Dissimulas ista Luthere

Hoc tantū agit: vt ne cogatur ipse parere Acu rem tangit Rex.

QVID ad hæc respondit iste? profectò, id quod potuit: hoc est, omnino nihil. Quis enim color dici potest, aut fingi, pro re tā absurda? Et tamē hominē stolidissimū nō pudet, eam toties asserere, tanto supercilio, tanquam aliter sentire sit nephas. At sibi visus est, præclarè moderatus ineptissimam sententiam, quum VVormatię responderit, ita demum legem euangelicam vnam satis esse futuram, & leges humanas inutiles, si magistratus essent boni, & fides verè prędicaretur. Quasi vel optimi magistratus possent efficere, vt aut totus populus Christianus viuere vellet in communi, aut mali nolint furari, aut vlla fidei prædicatione posset impetrari, vt nulli vsquam sint improbi. Si lex euangelica furtum non permittit, certe nec inutilis est lex humana, quæ furtū punit, & obligat Christianos lex humana, quæ sola rerum proprietatem diuidit: qua sublata, nec esse quidem furtum potest. Quod si dicat inde argumentum trahi, quod vtilius careremus ea lege, vnde rerum proprietas nascitur, atque in communitate quadam naturali viueremus, sublata furandi materia, nihil adiuuat causam eius, etiam si quis istud ei concederet. Nam in communi quoque & si viui posset multo paucioribus: tamen viui non posset omnino sine legibus. Nam & certis ordinibus laborandi foret præscribenda necessitas, & legibus coercenda flagitia, quæ in illa quoq; vita grassarentur. Nunc verò si verissimè prædicata fide, sicut verissimè prædicabant Apostoli ad hæc optimis magistratibus vndique præfectis populo christiano: tamē & manere posset rerum proprietas, & multi manerent improbi, negare non potest, quum lex humana christianos obliget, ne quid alij eriperet, quod lex alij diuiserit: nec inutilis puniendo sit, si quis furtum admiserit.

Stolidissimū dogma stolide moderatur Luther'.

NAM quod ait in Babylonica, magistratus bonos & prudentes, naturæ ductu melius rem administraturos, quâm legibus: quis non videt, quâm sit absurdum? An bonus magistratus minus æquus erit in lege condenda, quâm in reddendo iudicio, in quo plura possunt occurrere, quæ corrumpant innocentiā? Vt non illud interim dicam: quòd vix vllum iuste redditur iudicium, quod non ex aliqua lege lata redditur. Nam neque lex euangelica diuidit possessiones, neq; sola ratio præscribit formas discriminandi proprij, nisi rationi cōsensus accedat, atque is in communi forma commercij mutui publicus, qui consensus aut coalescens vsu, aut expressus literis, publica lex est. Leges ergo si tollas, & omnia permittas libera magistratibus, aut nihil neq; præcipient, neque vetabunt, & iam inutiles erunt magistratus, aut naturæ suæ ductu regēt, & pro imperio quidlibet exequentur, & iam nihilo populus erit liberior, sed seruitutis cōditione deterior: quādo parendum erit non statis & certis legibus, sed incertis ac mutandis in diem voluntatibus. Atq; istud oportet accidat etiam sub optimis magistratibus, quibus, vt optima præcipiant, tamen populus aduersabitur, atque

Respōde Luthere.

Istud Luthere dissimulas.

obmur-

obmurmurabit, vtpote suspectis, quasi non ex æquo bonoque, sed ex libidine cuncta gubernent. Nunc verò quum Lutherus ipse fateatur, nullos vsquam magistratus inueniri posse, qui non sint homines, hoc est, nec ciuibus, nec sibi satis explorati, quales intra triduum sint futuri: quàm prudenter consulit homo sapiēs omitti leges, & cũcta permitti magistratibus, tanquam sic victuro in libertate populo.

IAM illud obsecro, quale est, quod ait: Neq; papa, neq; episcopus, neque vllus hominũ, habet ius vnius cõstituendæ syllabæ, super Christianum hominem sine ipsius consensu. Taceo interi de Papa, & de ipsis, quibus Deus potestatem dedit, vt multas syllabas statuerēt, quibus populum promouerent in cultũ Dei: cõsideremus leges ciuium. Si nemo habet potestatem condendi vnam syllabam super hominem Christianum, sine ipsius consensu: neque Rex, neque totus populus, vllam potest condere, quæ valeat in quenquam, qui dissuasit, rogatam. Felices ergo sunt fures & sicarij, qui nunquam sic insanient, vt in legem consentiãt, qua pœnas dēt. Quin hac ratione non videt prudens pater, quod si omnes ad vnum consentiant, tamen diutius valere non posit lex, quàm donec nouus ciuis natus sit, aut inscriptus in ciuitatem. Sed ille nihil aliud sentit vere prædicari fidem, quàm ita prædicari, vt sæpe iam prædicauit ipse, nempe solam fidem sufficere, non solum sine bonis operibus, sed etiam cum quibuscunque sceleribus, quæ nullo modo (vt ait) dãnare possunt Christianum quēquam, modo stet, aut redeat fides. Hoc est nimirum, si vel interea, dum committit scelus, credat tamen id, propter fidem in promissione Dei, sibi nocere non posse. Aut si minus firmiter id crediderit in committendo scelere: atq; ideo propter infirmam fidem, scelus cõmisit timidius, redeat saltem fides, peracto scelere ne commisisse pœniteat, & frustra se conterendo torqueat. Certè si istius Lutheranæ fidei prædicationi populus haberet fidem, propediem verum diceret, quòd nullæ leges obligarent quenquam, sed populus absque lege, quæuis prouolaret in scelera.

O felices fures.

Stolidũ Lutheri caput.

Quid apertius?

IAM vides lector, quàm sapienter homo prudēs amoliri studeat omnes leges humanas, & quanto cum fructu populi Christiani. Vides item, quanta ratione, quibus scripturæ testimonijs fulsit decretum suum, contra doctorum omnium, contra bonorum omnium sententiam, cõtra publicum totius orbis consensum. Vides, vt in ea re, in qua vix vlla ratio potuit satis esse fortis, vir iste sagax nullã prorsus rationē afferat, nullũ scripturæ testimonium: sed qui alijs falsò imputat, quod sibi solis credi postulent, ipse, vt sibi soli credatur, postulat, contra totum orbem, contra manifestas rationes, contra sacrarum testimonia scripturarum, idque cum populorum omnium summa & ineuitabili pernicie. Atque hęc in legibus huma-

Breuis authoris epilogus.

nis, quę veræ sunt traditiones hominum. Nam ea, quæ in ipsius catalogo recensentur, tanquã traditiones hominum, atque ideo, vt censet, tanquam pestes aliquæ tolerãdæ sint, aut omnino tollendę tanquam nocentissima scandala, iam ante probatæ sunt, esse traditiones Dei, partim scripturis ipsis comprehensæ, partim viuo Dei verbo traditæ. Atque id probatũ est ratione, scripturis, & quod fortissimum est aduersus Lutherũ, ipsius cõfessione Lutheri. Nisi aut rursus neget, quod fassus est, hoc Ecclesiã habere a Deo, vt verba Dei decernat à verbis hominum, aut aliam proferat Ecclesiam catholicam, qua docēte cognouit Euãgeliũ, aut probet nobis nihil Ecclesiã didicisse sine scripturis, contra illud Euangelistæ: Non omnia scripta sunt in libro hoc. Et itē illud Apostoli. Seruate, quæ præcepi vobis, siue per sermonem, siue per epistolas. Item illud, ab eodem commemoratum Apostolo: Dabo leges in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas. Et illud item Christi: Spiritus paracletus cum venerit, ille ducet vos in omnem veritatem. Aut nisi probet nobis Lutherus, tot ætates sanctorum patrum temporibus, Christum Ecclesiam deseruisse, & fidem protinus ab Apostolis defecisse, contra illud: Orauit Christus, ne fides Ecclesiæ deficeret: & tanquam Luthero similis esset ac mendax veritas ipsa, quę dixit, se cum Ecclesia futuram perpetuo, vsque ad consummationem seculi. Hæc nisi nobis euertat omnia, quæ princeps ei obiecit omnia: quæ Lutherus hactenus dissimulat omnia: nec ob aliud dissimulat omnia, quã quod sibi conscius est, nihil habere se quicquã, quod ad eorum quicquam omnium respondeat, hæc inquam omnia, nisi Lutherus planè faciat ego planissimum tibi lector feci, imo regem fecisse, planè demonstraui tibi, id quod initio promisi tibi, istum non tantum traditiones hominum tollere, etiam eas, quibus debet obtemperare: sed etiam tollere traditiones Dei, quas os impurum nebulonis insanissimi cõtumeliosa blasphemia pestes appellat, & nocentissima scandala.

Ostendit Lutherum id vnum agere: vt demoliatur scripturas ipsas, pro quibus simulat se pugnare.

CAP. XIX.

NVNC videamus, an non scripturam sacram ipsam, pro qua se pugnare simulat, quibus potest machinamentis oppugnet. Primũ, vt omittã quàm passim pessime, q̃ passim stolide scripturas torquet in defensionē perniciosorũ dogmatũ quid magis potest aut manifestius euertere totã vim fructumq; scripturarũ omniũ, quàm id quod iste manibus pedibusq; molitur, vt nemo quicquã de scripturę sensu doctorum cuiquam credat, nihil sanctorum cuiquam patrum, nihil vni-

 uersa

uersis credat, nihil toti credat Ecclesię, ab ipsis Ecclesiæ incunabulis in hunc vsq; diem consentienti, sed opponat omnibus sensum quisq; suum? Quem fructum afferent scripturæ, si tantum sibi quiuis arroget, vt in eis intelligendis suo innitatur sensui contra cæterorũ omnium, vt nulla prorsus authoritate moueatur, quo minus ex affectu & libidine metiatur scripturas? Hic plane aperit fenestram, qua se pręcipitet populus in perniciem. Quæso te Luthere per furorem tuum, si tu in illa tempestate vixisses, qua procellis Arrianis agitata est ecclesia, suasisses ne, quod suades nunc: vt quilibet è vulgo se putaret idoneum, qui de illa lite iudicaret, & sibi quisque crederet in scripturis intelligẽdis, quas legeret? & floccifaceret sanctorum patrum iudicium, qui fuerunt in consilijs, in quibus damnatæ sunt hæreses? vt cum fatearis ibi Christum esse, vbicunque sunt duo vel tres congregati in eius nomine: ibi neges esse, vbi sunt eodem nomine congregati sexcenti, idque ex omni parte Christiani populi?

[Lutheri consiliũ.]

Sed quis tam cæcus est, vt hac in parte non videat, non aliud tibi consilium esse, quàm vt sublata prorsus authoritate consensus publici, possis ex temeraria priuatorum dissensione tumultum suscitare? quo tibi liceat aliquos inuenire tam stultos, qui sibi liberum putent, impune contra fidem cæterorum omnium, vni fidere nebuloni tibi.

[Id agit, quo magis licenter ipse suũ tueatur errorem.]

Cõtra quem, ne quid scripturæ valeret authoritas, nõ id solum agis, vt sensum sacrarum literarum quisque trahat in dubium, & contra sanctorum patrum omnium, contra catholicam totius Ecclesiæ sentẽtiam, suum tueatur somnium, verum etiam contra sententiam beati Pauli Apostoli.

[Paulo nõ credit Luther⁹.]

HÆC tu fortasse lector sic intelligis tanquam præbeat audaciam Lutherus, non agnoscendi, quid sentiat Paulus, & dicendi non hoc sentit, hoc aut illo loco Paulus, quod eũ sentire credit Ecclesia. Imo lõge aliud lector, quanquam nec illud esset ferendũ, sed iste non veretur, quum Paulus quippiam è scriptura sacra pertinere docet ad Christum, nihil veretur inquam, rursus in dubium trahere, & controuersam facere sententiam Apostoli, & dicere. Paulus illud fortasse non ex Deo dixit, sed ex sensu proprio. Itaque recognosce nebulo, verba sacrilega, quibus in captiuitate Babylonica, verè captiuus in seruitio dæmonum tu scripturas inuertis, & blasphemas Apostolum. Sic enim blateras.

[Verba Lutheri.]

Paulus Ephes. 5. verba illa de matrimonio, Genes. 2 dicta, vel proprio spiritu ad Christum trahit: vel generali sententia etiam spiritua'e matrimonium Christi in eo traditum docet.

[Satã syncerius allegat scripturas, q̃ Luther⁹.]

O Sathan Sathan, quanto syncerius adhuc scripturã tractas tu, quàm discipulus tuus Lutherus? Etenim, quanquã vno textu, per fraudẽ conatus es abuti, tamen quæ scripturæ verba pertinebant ad Christum, ea ad Christum retulisti. Scriptũ est, inquis, de te: Angelis suis Deus mandauit de te. At Lutherus, quæ scriptura pertinet ad Christum, eam non ipse modo Christo non tribuit, verumetiam Apostolo tribuenti minuit, quoad potest, fidem. Exulta Sathã, habes discipulũ, qui Christi quoq; verbum faciat dubitabile. Nam quum ille dicat: Non est discipulus supra magistrum, sed sufficit ei, si sit, sicut magister suus: Luthero discipulo tuo non sufficit, si sit mendax, & sycophãta, Sathan sicut tu, sed longe contendit superare te.

[Inuenisti virũ secundũ cor tuũ.]

Itaque quum primum conetur eleuare authoritatem sacramenti, ex eo quod videri vult: si locus ille Geneseos quicquã pertineret ad Christum & Ecclesiam, non pertinere saltem, nisi tenuiter, quadam quasi generali sententia, ne quid ad eam rem putetur pertinere proprie, conscius tamen Paulum non sic accipi posse, quum tam accurate tot modis exaggeret eius sacramenti magnitudinem, ex illo loco Geneseos de Adam copulato cũ Eua, tam proprie, tam germane relato ad matrimonium Christi cum Ecclesia, quid facit nebulo? quid? id quo nihil ad euertendam vim scripturarum omnium potuit excogitare pestilentius. Paulus, inquit, locum illum, proprio fortasse sensu, ad Christum trahit.

[En quomodo scripturis deferat Lutherus.]

O nebulo, nebulo, scrupulum inijcis, quasi non ex Dei spiritu, sed proprio, videlicet humano (quem toties appellas mẽdacem) scripturas interpretetur Apostolus, nec interpretatur modo, sed etiam trahit, tanquam in diuersum obtorto collo, torqueat renitentes. Hoc est, quod scripturis defers, qui nihil te credere iactas, præter scripturas? Qui nihil aliud nisi scripturas recipis, scripturas recipis sic, vt de sensu earum nec ipsis credas Apostolis, qui scripturarum sensum didicerunt à domino? At quædam, inquis, à Christo dicunt, quędam à capite suo, & illa credi necesse est, de his dubitari potest.

[Regula necessaria scripturis intelligẽdis]

Det ergo nobis regulã reuerẽde frater, vestra fraternitas, qua discernamus illa, quæ Apostoli interpretantur è sensu Dei ab his, quæ trahunt ac torquent in scripturis sensu proprio. Audio vos domine doctor, dare nobis regulam talem. quòd indubiè standum sit in sacris literis interpretationi Apostolorũ & Euangelistarum, vbicunque addunt interpretamentis suis Hæc dicit dominus: Cætera verò, quæ dicunt, dicere se, imo trahere, vel torquere scripturas, quo volunt, ex sensu proprio, hoc est humano, nec illis in talibus esse credẽdum: quia omnis homo mendax, quemadmodum in isto furioso libro vestro blaterastis, prius de Hieremia, Esaia, Helia, & Ioanne Baptista.

[Hieremiã, Esaiã, Heliã, Ioanem Baptistã Luthero mẽdaces videri.]

Ergo loca omnia, quæ ex prophetis, vel quocunque loco scripturæ toties allegant Euangelistæ, toties producunt Apostoli, pro Christo, controuersa facit vnus nebulo, & viã aperit omnibus, vt negent hæc fuisse prædicta de Christo, sed quæ prophetæ scripserunt de alijs, ea proprio sensu Euangelistas, &

Apostolos

Apoſtolos ad Chriſtum detorſiſſe. Quid hoc eſt lector, ſi non eſt aperte ſcripturas oppugnare?

Luther⁹ manifeſte ſcripturas oppugnat

SED age tamen, fit iſtud, ſi voles, nihil: permitto Luthere tibi, qui deterior es quam cui vllũ pene vitiũ vitiũ ſit. Permitto, inquam, tibi, vt leue ſit, omnes doctores ſanctos contemnere. Permitto, vt documentum non ſit hoſtilis in ſcripturas animi, quod niteris ac laboras, apoſtolorum interpretationes reddere ſuſpectas omnes. Illud ſaltem, nemo prorſus erit tam ſtupidus, vt non ſentiat, quam aperte, quam recta tẽdat in expugnationem ſcripturarum omnium, quod ſcripturam indubie ſacram, non dubitas impius, velut prophanam pellere. Imo, quod eſt adhuc deteſtabilius, ſi conceſſeris eſſe canonicam, & apoſtoli ſcriptã calamo, audes negare tamen, fidem adhibendam eſſe, & os in cœlum ponens, lingua maledica, blaſphemare non vereris apoſtolum. Rurſus itaq; recognoſcere nebulo, verba ſacrilega, quibus, quũ te ſuis verbis vrgeret apoſtolus Iacobus, in ſacramento vnctionis extremæ, tu velut comminus cõgreſſus cũ apoſtolo, in apoſtolũ Dei ſcurra turpiſsime, oris impuri latrinam exhauris.

Lutheri verba cõtra beatũ Iacobũ Apoſtol.

Omitto, inquis, quod hanc epiſtolam non eſſe Iacobi, & apoſtolico ſpiritu dignam, multi valde probabiliter aſſerant, licet conſuetudine autoritatem, cuiuſcumq; ſit, obtinuerit. Tamen, inquis, ſi eſſet apoſtoli Iacobi, dicerem, non licere apoſtolum, ſua authoritate, ſacramentum inſtituere, id eſt, diuinam promiſsionem cum adiuncto ſigno dare. Hoc ad Chriſtum ſolum pertinebat. Sic Paulus ſeſe accepiſſe à domino dicit, ſacramentum Euchariſtiæ, & miſſum, non vt baptizaret, ſed vt euangelizaret. Nuſquam autẽ legitur in euãgelio, vnctionis iſtius extremæ ſacramentum.

Pudẽdus (ſi quis pudor eſſet) Luteri lapſus.

RELEGE quæſo lector, quid in hęc verba ſcripſerit princeps. Ibi ſtatim reperies, in quam paucis Lutheri verbis, quã multa princeps repererit, atq; reiecerit abſurda. Oſtendit enim, quod Lutherus improbe reprehendit eccleſiam, quod impie redarguit apoſtolũ, & ipſe quoq; ſtolide contradicit ſibi. Atq; hęc tria in tribus fere verſibus omnia, vt nullius vnquam fuerit tam admirãda prudentia, quã ſit iſtius demiranda ſtultitia. Quid dices hic Luthere? Quem cuniculum proſpexiſti tibi, per quem poſsis effugere? Negabis eum, quiſquis illam ſcripſit epiſtolam, manifeſte ſacramentum deſcribere. & extua ipſius ſacramẽti finitione diſcedes, quod cõſtare voluiſti, ex ſenſibili ſigno, & promiſsione gratiæ aperte comprehenſa in ſacris literis? An quod feciſti negabis illam epiſtolam in ſacris literis numerandã? At eadem eccleſia quę inter ſacras literas numerat euangelia, eadẽ inquam Eccleſia inter ſacras literas numerat hanc epiſtolã. Qua in re tu mentiris, ſiue falli poteſt Eccleſia, ſiue falli non poteſt. Si poteſt falli in dignoſcendis Dei verbis, ipſe mentiris, qui eã dicas, in eo falli non poſſe ſi falli nõ poteſt, mẽtiris rurſus, qui dicas probabile eſſe, hanc epiſtolã non eſſe apoſtolicã, quã Eccleſia probauit pro apoſtolica. Quid reſtat igitur: niſi vt dictũ reuoces, & neges rurſus, eccleſiam poſſe Dei verba diſcernere, & in dubiũ voces etiam Paulinas epiſtolas, & euangelia? Et qui nihil cõtendis certum eſſe præter ſcripturam ſacrã, iã ipſa ſcriptura ſacra nihil reddas incertius.

Atqui nihil Lutero cũ eccleſia cui iã pridẽ renũtiat. Luther⁹ vtrinque ſtringitur

Hic auribus lupũ tenes Luthere.

Sed illud adhuc nocentius, quod auſus es etiã cõtẽnere, ſi fatereris epiſtolã eſſe apoſtoli videlicet, opinor quod noſtri ſunt apoſtoli, non nos illorum, iuxta illud quod tam ſtulte profers quam ſæpe, omnia enim veſtra ſunt, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue Paulus. Non eſt ergo, inquies, noſtrum iudicari ab illis: ſed illos iudicare. Quomodo igitur dicis Luthere, hoc agere te, vt ſolis credatur ſcripturis, qui manifeſtam ſcripturã non admittas pro ſcriptura? Quod ſi nullam ſcripturam reijceres, tamen, quum vniuerſos interpretes flocci facias, eodem reuolueris, quando nihil omnino credis, quod non clareſcat ſcripturis euidentibus. Nam quæ vnquam ſcripturæ ſatis euidentes erunt, ſi poſsit effici, quod tu conaris, vt nihil valeat bonorum, atq; eruditorum ſententia, aduerſus interpretamenta, vel imperitorũ ſtolida, vel vafra improborũ? Quis non videt hoc facto fore vt nihil omnino probari poſsit è ſcriptura ſacra, homini tam amenti, vt ſcripturæ mentẽ aut nequeat, aut nolit intelligere? Imo nihil tam abſurdũ eſſe, nihil eſſe tam impium, quod non aliquis tui ſimilis, homo furioſus, & impudens, non poſsit contendere ſe probare ſcripturæ ſacræ teſtimonijs. Nam verbi gratia, ſi quis nebulo neget, Chriſtum ad inferos deſcendiſſe, iactabit ſe nihil admittere præter euidentes ſcripruras, & illud negabit vlla probari ſatis euidẽti ſcriptura. Quod ſi quis alleget illud ex Pſalmo: Caro mea requieſcet in ſpe: quoniam nõ relinques animã meam in inferno. Afferet contra commentum quodlibet è commentarijs Iudæorum, & negabit illud, ad Chriſtum quicquam pertinere. Quod ſi quis rurſus obijciat apoſtolum Petrum: qui Pſalmum illum de Chriſto loqui declarat, Actorum cap. 2. nõ dubitabit nebulo, dicere de Petro, quod iſte nebulo dixit de Paulo, nempe Petrum illud ad Chriſtum proprio ſenſu traxiſſe. Quod ſi quis alius nebulo volet opera bona non exigi ad ſalutem, afferet illud euangelij: Quicũq; crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Nihil igitur vltra requirendum eſſe. Iam ſi quis neget ſic intelligendum: & afferat genuinum ſenſum, cum teſtimonio doctorum omnium, deſpiciet doctores omnes, ac ſtabit interpretamento ſuo, tantum vociferans euidẽtem eſſe ſcripturam. Quod ſi quis illi quippiã obijciat è ſcriptura ſacra, nebulo protinus cõ-

Luther⁹ illud dictũ vellet indictum.

Clauum clauo pellis Luthere.

Lutherũ ſcripturas arbitrio ſuo fingere ac mutare.

Sibi ſoli fidit in ſcripturis interpretãdis.

mento quopiam inepto, non dubitabit eludere. Vtpote, si quis obijciat illud Iacobi: Fides sine operibus mortua est, dicet idem, quod dixit iste, epistolam non esse Iacobi, non esse cuiusquam apostoli, nihil habere dignũ apostolico spiritu. Postremo si probetur esse apostoli, tamen dicet apostolum non recte dicere nimium arrogasse sibi, qui legem bonorũ operum imponat Christianis, quos in sola fide, liberos ab omni bonorũ operum iugo fecerit Christus. Nec quisquam possit vllam legẽ aut vllã syllabam legis, ponere super christianum quenquã, præter vnum Christum. Nam apostolos non habuisse tantum authoritatis, vt iudicarent nos, sed nostrum esse iudicare illos. Nam omnia nostra sunt, siue Apollo, siue Cephas, siue Paulus. Sic enim se Lutherũ docuisse. Si quis igitur, omittens discipulũ tuũ rursus Luthere, sic opponat tibi. Ecclesia iudicauit hanc epistolam esse apostoli, scriptam esse diuino spiritu, & tua tibi verba obijciat. Hoc saltẽ ecclesiã habere à Deo datũ: vt Dei verba discernere possit, à verbis hominũ, iã reuocabis hoc protinus, ac dices, melius à te nunc rem esse perpensam. Ecclesiam nihil habere à Deo, sed Ecclesiã falli posse in recipiẽda scriptura. Quod si subinferet quispiam, incerta igitur esse ipsa euangelia, hoc tu nimirũ concedes etiam, scripturas & euangelia, quæ leguntur, non esse fortassis Euangelia vera, sed illorum potius aliquod, quę repudiauit ecclesia. Atq; his de rebus, vnumquemq; suo periculo credere.

Nimiũ arroganter ipse faciens.

Et is nõne exigit bona opera.

Quoties sibi dissentit melius rem perpẽdit scilicet Illuc haud dubie, tẽdit, ac perueniet propediem.

QVOD si quis hic tibi obijciat inconstantiam, quod tibi toties dissideas, atq; à temet ipse dissentias: hic vero quantis tibi scõmatibus, quãtis cachinnis ac ronchis irridetur, qui sit iã rudis, & imperitus differendi, vt nesciat, quid sit hominẽ dissentire secũ: aut eũ putet leuẽ esse, atq; instabilem, qui sit constanter incõstans: aut sicut taurus ligatur cornibus, ita ligari postulet suis verbis hominẽ, vti, si quid vnquã dixit bene, id ei non liceat postea reuocare, cum sit cõmodum, atq; in malũ vertere, modo nihil immutet in melius, ex ijs, quæ vnquam dixit male.

Luther* cõstãter incõstãs.

VIDES hic lector euidẽter: bonus hic vir quam bona fide, se clamare clamat Euangeliõ, Euãgeliõ: quasi quisquã vnquã fuerit hæreticus, qui non clamarit euangelium, quũ is interea viam sibi struat, qua vertat in dubiũ an euangelium esset euangelium: & scripturas, quas ait solas regnare debere: falsis interpretamentis eneruet, ac faciat cuilibet idem audendi licentiã. Quas ipse libet, non agnoscit pro sacris: denique si res vrgeat, agnitas etiam contemnit, ne quid dubitare possis, ipsum probasse pro nobis, id quod initio pollicitũ sumus probaturos nos: illũ id prorsus agere, vt scripturas etiam ipsas, pro quibus se fingit pugnare, subuertat,

Quã bona fide Luther* clamat euãgeliõ euãgeliõ Hæretici omnes cũ Luthero hoc habẽt cõmune

Declarat Lutherum, qui tactat papistas, vti vitioso disputationis genere petendo principium, nõ solum falso id obijcere alijs, sed etiã ipsi id disputandi genus propriũ esse atq; perpetuum: totũ caput istud est amanũ.

CAPVT XX.

AGE Nunc, expendamus illud, in quo mire sibi Lutherus placet, ac se festiuũ & disertum putat, quum in Ecclesiam catholicã ludat tanquã papisticã & tam rudes censet omnes præ se, vt non intelligat quisquam, aut qua de re sit quæstio, aut qua ratione res probari debeat. Est, inquit, apud eos ipsos, vitiosissimum genus disputandi, quod vocant petitionem principij. Hoc discunt & docent, vsq; ad canos, vsq; ad sepulchrum, tot sudoribus, tot sumptibus miserrimi homines.

Nõ conatur. probare vult sibi credi dicenti.

Verba Lutheri. Tu feliciter felix es, qui sine tuo labore de cœlo doceans

Videamus ergo lector, vtra pars vitiosius petit principium? nam aliquod principium petit vtraque. Nos petimus ab illo postulata quatuor,

Postulata nostra

PRIMVM petimus: Lutherus vt credat sacris literis.

Postulatum I.

PETIMVS, vt credat aliqua dicta, facta, tradita à Deo, quæ non sunt comprehẽsa literis.

Secundũ

PETIMVS, vt credat ecclesiæ datũ à Deo, vt possit discernere verba Dei, à verbis hominum, & traditiones Dei à traditionibus hominum, Christo videlicet ecclesiã suã regẽte perpetuo, spirituq; sancto, ecclesię consensum dirigente semper in rebus fidei.

Tertium

PETIMVS denique, vt in controuerso sacrarum literarum sensu, credat potius constanti sanctorum patrum sententiæ, & fidei totius Ecclesiæ Catholicæ, quàm opinioni suę.

Quartũ.

HÆC postulata quanquã nos putemus, haud minus euidentia christiano, quã illa sunt Euclidis Geometrica philosopho. Postulat tamen iste postulatorum eiusmodi rationes.

ATTVLIMVS ergo postremi, & alias rationes aliquot: & q[d] facilius est ac similius veri, vnũ falli atq; hallucinari quàm multos, malum virum potius male sentire quàm bonos, hominem hæreticum potius errare, quàm ecclesiam catholicam.

Ratio quarti

PENVLTIMVM vero probamus, multis & euidentibus scripturæ sacræ testimonijs, multis pręterea rationibus, & deniq; ipsius cõfessione Lutheri.

Ratio iij.

PORRO quod aliqua dicta, facta, tradita sunt à Christo, quæ scripta non sunt, pręter euidentes rationes alias, præter alia scripturæ loca, probauimus authore Paulo, probauimus Euangelio.

Ratio ij.

Primum vero postulatum, quod scripturæ sacræ

Cur nulla ratio primi

sacræ credendum sit, speraueramus haud exacturum quicquam probationis Lutherum, propterea quod toties per omnes libros clamat, nihil aliud exigere se, quam vt soli credatur scripturę sacræ.

Cur non concedit quartū

HÆC postulata nostra, Lutherus deridet omnia. Nam postremum putat esse stultissimum, si quis hoc petat, vt patribus, & Ecclesiæ potius credat ille, quam sibi. Quum patres (vt ait) & Ecclesiæ iudicium, aliquando fallatur, ipse falli non posit. Propterea quod certus est (vt ait) doctrinam suam habere se de cœlo.

Cur negat tertiū

PENVLTIMVM vero quanquam olim ab ipso concessum, nunc tamē ferme reuocat. Censet enim illud esse ridiculū, si quis in fide, censeat Ecclesiā gubernari spiritu sancto, quoniam tale principium petentem Turca rideret. Itaq; pius pater, impius potius erit in Christum, quam sit ridiculus Turcæ.

Cur non admittit secundū

SECVNDVM nihili plane facit: quia quæcunque dixit, fecit, aut tradidit Christus, quæ scripta non sunt, ea semel omnia Lutherus habet pro nihilo. Propterea (puto) quod nisi fuissent res nihili, non putaret Lutherus tam neglig̃etem futurum fuisse Christū, quin ea curasset comprehendi scriptura.

Quomodo tractat primum.

PORRO primum propter authoritatem scripturæ, tractat ambigue. Nam scripturas sæpe citat perperam: & à genuino plerūq; sensu detorquet in falsum. ibi cūm nihil habeat pro se, nisi verba sua, eademq; fere semper contra conscientiam suam, quum diuersum sonent scripturę verba, patres constanter interpretentur, & tota per tot ætates consentiat Ecclesia: ibi nos imperiti Thomistæ, petimus illud principiū, vt credat potius vniuersis quàm vni. Sed quia hęc est petitio principij, ab homine acuto & argumentandi callentissimo, risu repellimur, & cachinnorū cumulis obruimur.

At nō est commodum.

QVOD si scripturæ textum proferas, qui sit apertior, quàm vt de sensu possit esse controuersia, tum necessitate coactus, prodit se, & scripturam negat aperte. Ait enim (si res poscat) epistolam Iacobi, non esse apostolicā, aut etiam si sit Apostoli, apostolum tamen sibi nimium arrogasse. Atq; vbi Lutherus semel dixit istud: si quis in eo rursus instet, vt authoritati cedat Lutherus apostoli: iam mille modis ridebitur homo disputandi rudis, quem nō pudeat vti vitiocissimo genere disputandi, & principium petere, nempe vt scriptura putetur, quam Lutherus negat esse scripturam, aut Apostolus credatur scripsisse recte, quum eum semel dixerit pater potator errasse. Hunc igitur in modum lector, nos vitiose principium petimus.

An non tu nimiū tibi nimis impie arrogas?

LVTHERVS contra, paulo modestior est: principium enim statuit etiam ille. sed dūtaxat vnum, quod sibi concedi postulat. Est autem illud huiusmodi. Omnibus de rebus soli credendum ipsi.

Lutheri postulatū vnicū

HOC principium, velut rem natura notam, non dubitat vbiq; petere: imo pro suo sibi iure sumere. Sit quæstio de scripturę sensu: profert primū, quod vel sentit ipse vel se sentire saltem simulat. Tu contra profer, quicquid vnquam fuit Christianorum omnium, abigit omnes, velut muscas, & petit credi sibi. Negat leges humanas vtiles esse: profer tu contra, quicquid vnquam fuit mortalium, deridet orbem totum, & postulat credi sibi. Negat vnctionis extremæ sacramentum: profer tu contra, apostolum Iacobum: contemnit apostolum, & postulat credi sibi. Ita principiū istud, nusquam fere non petit cōcedi sibi, vt omnibus in rebus vni credatur sibi.

Quo nitatur pricipio doctrina Lutherana.

HOC postulatum eius, quanquam nemo non videt esse in speciem vehementer æquū, tamē, quia veremur laqueos, & hominis captiosi versutias, ægre ac difficulter adducemur, vt istud ei postulatum concedamus, maxime, quia sentimus hoc principio, & pręclaro Lutheri axiomate, totum niti mirabilis Lutheranæ doctrinæ fundamentum. Nam eo principio concesso, mirum dictu est, quales & quantas conclusiones sic probabit tibi, vt prorsus negare non posis. At si neges illud axioma, nihil tibi probat omnino. Gunctamur ergo illi concedere tam callidū & captiosum principium: & quærimus ab illo: qua ratione probas pater soli credendum tibi? Ad hoc hanc reddit causam. Quia certus sum, inquit, dogmata mea habere me de cœlo. Rursum quærimus, Qua ratione certus es, dogmata tua habere te de cœlo? Quia rapuit me Deus, inquit impudentem in medias has turbas. Rursus ergo flagitamus. Qui scis, quod rapuit te Deus? Quia certus sum, inquit, doctrinam meam esse à Deo. Quomodo id scis? Quia rapuit me Deus. Qui scis istud? Quia certus sum. Quomodo certus es? Quia scio. At qui scis? Quia certus sum.

Amsdorfij fabula de theologis.

QVÆSO te lector, an non hic locum habet illa disputandi forma, qua, nisi mētitur Lutherus, mentitur Amsdorfius, theologos disputare Lipsenses hoc pacto: cum respondens negasset assumptum opponenti, probabat idem opponens hoc pacto. Oportet sic esse. Illo iterum negāte: denuo & ille: Et quomodo potest aliter esse? Oportet sic esse.

Lutheri coronis.

HVIC mendacio Lutherus, velut vnum dictum, de dictis melioribus adiunxit coronidem. Pulcherrime, inquit, & Thomisticissime, quin & Lipsissime, & Henricissime.

Lepide retaliatur coronis Lutheri.

NVNC quum reuerendus pater, in hoc principio sua fundet omnia. Ego certus sum: quia ego scio: & ego scio: quia ego certus sum: & ideo certus sum: quia nō possum errare: & ideo nō possum errare, quia certus sum & ideo certus sum quia ego scio, an nō nobis licet in reuerendum patrem, reuerendi patris coronidem recinere, pulcherrime, & VVitenber-

tenbergissime, quin & stolidissime, & Lutherissime.

VIDES ergo hoc loco lector, nihil illius ita recitare me, quemadmodum ex regis libro ille solet omnia. Qui nihil syncere citat, sed aut male mutat, aut ea commemorat inde, quę ibi nusquã sunt. sed ipse dum narrat, fingit sibi mõstra, quæ vincat. At nos ipsa re planum facimus, scripturas ab illo sic allatas, sic detortas à suo sensu, sic ipsum sua somnia pręferre sanctorum omnium sententijs: sic totã ecclesiam floccifacere præ se, sic aperte sacrã scripturam negare, & agnitam manifeste cõtemnere, sic sua dogmata sine scriptura & cõtra scripturam statuere: vt dubitare non possis, illum ipsa re vnum illud vbiq; principium petere, vt contra omnes & omnia, omnibus in rebus vni credatur sibi.

NE VIDERI POSSIT, HAEC tam absurda per calumniam fingere de Luthero, Lutheri verba ipsa commemorat, atq; expẽdit: quibus clarum est, Lutherum, & dicere & sentire multis adhuc modis absurdius.

CAP. XXI.

TAMEN quo minus dubites, istud nõ ę ambiguis eius verbis colligi, sed verbis meis prædicari. Verba ipsa nebulonis expende.

Verba Lutheri.

Certus sum, inquit, dogmata mea habere me de cœlo, qui etiam aduersus eum triumphaui, qui in vngue nouissimo plus habet virtutis & astutiæ, quã omnes papæ, & reges, & doctores,

Item paulò pôst.

Rapuit, inquit, me dominus imprudentẽ in medias has turbas.

Et rursus.

Neq; enim hic mihi patientia habẽda ratio est, vbi mendatijs suis scurra leuis, non me nec vitam meã, sed doctrinam ipsam impetit, quam certissimus sum non meam esse, sed Christi.

Atque hæc vbi tantum dicendo probauit, iam suo iure aduersus regẽ nebulo debacchatur, tanquam pro fide corripere hęreticũ, hoc demum esset blasphemare Deum.

Lutheri verba domino digna.

Indulgendum esset ei, si humano modo erraret. Nunc quum prudens & sciens mendacia cõponat, aduersus mei regis maiestatem in cœlis, damnabilis putredo ista, & vermis, ius mihi erit pro meo rege, maiestatem Anglicam luto & stercore conspergere, & coronam istam blasphemam in Christum pedibus conculcare.

AH, ne seui tantopere bone pater: sed si satis debacchatus es, audi nunc iam leno. Meministi supra falso questũ te, quod Rex nullũ in toto libro, saltem exempli causa, locum ostenderit, in quo te tibi dixerit esse contrarium. Hoc tu paulo ante mentitus es, quum rex multa loca, tuæ tibi repugnantię demonstrarit. Hic regem puta vicissim abs te quærere: cur ne vnum saltem locum, exempli causa protuleris, in quo eum dicas blasphemare Deum. Hic locus omnino quærendus est, & paternitati vestræ proferendus. Interea vero, quàm diu constabit reuerendam paternitatem vestram, tam impudenter ista mẽtiri, licebit alijs pro maiestate Anglica, luũ & stercus omne, quod vestra putredo dãnabilis egessit, in vestræ paternitatis os stercoreum & stercorũ omniũ, vere sterquiliniũ regerere, & in coronam vestram, sacerdotalis coronę dignitate exauthoratam, in quam non minus ac regiam scurrari decreuistis, omnes cloacas & latrinas effundere. Dabis mihi candide lector, pro tua æquitate veniam, quod istius me nebulonis verba stolidissima coegerunt respondere talia, quibus honor præfandus esset nũc, vero verius illud verbum sentio: Qui tangit picem, coinquinabitur ab ea. Etenim me necessitatis etiam huius pudet, quod dum os hominis merdosum detergo, digitos mihi concacatos video. Verũ quis ferre potest, nebulonẽ talẽ, qui mille vitijs ostẽdat se possessum, atq; agitatũ à legione dæmonum, & tamẽ ita se iactet stolide? Sãcti patres omnes errauerũt. Ecclesia tota sæpius errauit. Doctrina mea nõ potest errare, quia certissimus sum, doctrinã meã non esse meam, sed Christi, videlicet alludens ad illa verba Christi: Verba mea non sunt mea, sed eius, qui misit me patris. Quid istud? Papa cadet: dogmata mea stabunt: nõne certare videtur cum illo Christi? Cœlum & terra transibit, vnum iota non peribit de verbis meis? Nam quum ait, Rapuit me dominus imprudẽtem in medias has turbas, hoc plus est, quàm tulit illum diabolus, & statuit supra pinnaculum templi. Iam illud quã gloriosum est? Ego triumphaui aduersus illum, qui in vngue nouissimo plus habet virtutis & astutiæ, quàm omnes papæ, & reges, & doctores. Quanto gloriosius triumphat iste, quã Christus, qui de se dixit aliquanto modestius? Ego vici mundum. Et item illud. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Iste vero quid dicit? Ego triumphaui non aduersus mundum, sed magno interuallo sublimius, aduersus principem mundi diabolum. Deinde triumphum suum buccinat, & magnificis ornat ampullis. Triumphaui (inquit) aduersus illum, qui in vngue nouissimo plus habet virtutis & astutiæ, quam omnes papæ, & reges, & doctores. O gloriosum triumphum. Sed vnde nobis compertum? Quid hic nobis dicet, qui probat omnia scripturis manifestis? Quid aliud, quam illud Christi (nam cum illo certare conatur) Ego testimonium perhibeo de me ipso? Quod si quis respondeat, testimonium tuum non est verũ

Cur hoc minus æquũ ei in te erit quã tibi in eum?

Hũc suo sibi gladio iugulat.

Parallelõ I. Lutheri de se.

Secundũ parallelõ

Tertium parallelõ

Hic superat antiparallelõ suum.

Videlicet iuxta prouerbiũ. is recte se laudat, cui nullus alius cõtigit laudator.

recurret

Noua Lutheri scriptura.

returret ilico ad nouã scripturã suã. Ego certus sum, dogmata mea habere me de cœlo. Atque ibi, sistet in hoc suo principio, velut firmissimo fundamento: quod non omnes papæ, reges, doctores, homines, angeli, poterunt euertere. Certus igitur, imo certissimus, dogmata sua habere se de cœlo, sicut certi sunt & certissimi, qui dormiunt, omnia vera esse, quæ somniant. Imo vero certus & certissimus mentiri se vigilantem, dogmata sua esse de cœlo, quæ sua sibi murmurat conscientia, dæmonum illi præstigijs immissa: hominibus maledicit, & angelis, quicunque dogmatis ipsius contradicunt. Et eos clamat os in cœlum ponere, conspurcare sacra, blasphemare Deum: quicunque non verentur arguere spurcissimas ipsius blasphemias. Tantummodo clamat anathema sint omnes, qui impetunt dogmata mea, quia certus sum, dogmata mea habere me de cœlo.

Quã certus sit Lutherus, sua dogmata vera esse.

Cur non curasquo, quo faciat hominibus huius rei fidem

HOC igitur principio à reuerendo patre petito, & à nemine concesso, sic arguit vlterius reuerendus frater, pater, potator Lutherus, extra ordinem sancti Augustini fugitiuus, vnus ex magistris inertibus vittēbergensibus, vtriusq; iuris bacchanalius informis, et in sacra theologia doctor indoctus. Ego certus sum, dogmata mea habere me de cœlo: ergo dogmata mea sunt cœlestia. Et tunc vlterius sic. Dogmata mea sunt cœlestia, ergo quicunque contradicit dogmatis meis, os ponit in cœlum & blasphemat Deũ. Quoniã quidẽ igitur cõtradicunt meis dogmatibus, pontifex, imperator, reges, episcopi, sacerdotes, laici, & omnes, in summa boni, mihi licebit pro Dei mei maiestate, põtificẽ, Cæsarẽ, reges, episcopos, sacerdotes, laicos, oẽs deniq; bonos, anathematizare, maledictis & cõuitijs incessere, atq; in omniũ coronas, & capita, licebit, ex ore meo, lutũ cœnum, stercora, merdas expuere.

Lepida parannomasia. Lutheri syllogismorũ series.

Istud facessit sidue Luthere.

HÆ sunt reuerendi patris conclusiones necessario deductæ, ex isto patris eiusdẽ principio, per eum petito, vt ipsi credatur, certum esse se, sua dogmata esse de cœlo. Verum age reuerẽde pater: si ego sic colligerẽ. Ego certus sum, reuerendum fratrem patrem esse asinum ergo reuerendus frater pater est asinus. Hic si mihi concedat reuerendus pater, istud antecedens: quàm multas conclusiones mihi licebit inferre: nimirum comedendum ei fœnum: gestandas sarcinas: &, quod est grauissimum: carendum esse ceruisia: quod ægre foret pater potator auditurus.

Atque ægrius laturus

Verum potius quam eo traberetur, non dubitaret exigere vt probem me certum esse, illum esse asinum: alioqui (vt est impudens) haud concessurus illud, quod omnes tamen vident esse manifestum. Verum ego protinus antecedens probare non dubitem, hoc modo. Ego certus sum, quod sicut nullum animal ridet prẹter hominem, ita nullum animal rudit præter asinum: sed ego certus sum, quod reuerendus frater, pater potator est aliquod animal, & rudit rudissime, ergo ego certus sum, quod reuerendus frater, pater potator est asinus verissime. Ecce reuerende pater, ego probaui meum antecedens: nec postulassem mihi concedi, nisi probauissem. Probate, precor, & vos reuerende pater, illud assumptum vestrum, quomodo certa sit vestra paternitas, dogmata vestra vos habere de cœlo, quo deferente, recipistis illa? Nemo enim ascendit in cœlum, nisi quia descendit de cœlo. Sed hic (vt audio) respondebitis, detulisse vobis dogmata vestra de cœlo, non illum quidem, qui descendit de cœlo, sed illum qui tanquam fulgur cecidit de cœlo. Bene respondetis reuerende frater. Verum non sufficio vobis magister, sed vos relinquo, cum cacodæmone dogmatum inspiratore vestrorum, cum quo manebitis in Tartaro per omnia secula seculorum.

Nempe phrenesi ministra ei sedula

NON sum profecto mihi tam iniquus fautor, quin tibi facile lector ignoscam, si minus interdum probes hanc leuitatem meam, qua nonnunquam quædam intersero, quæ neque rei grauitati, neque ruæ seueritati respondeant. Et tamen neminem esse vsquam puto, tam toruum, qui non æquum censeat, vel conniuere vobis interdum, vel ignoscere, quum vbiq; legat spurcissimam petulantiam stolidissimi nebulonis, in principem prudentissimum: si nos ita commoueat indignatio, vt vel inuiti, vicissim cogamur ineptire, & (quod ait Solomon) respondere stulto secundum stultitiam eius Præsertim quum eius liber, prorsus omisso, negocio, totus in scurrilibus nenijs ocietur. Nos, licet obiter, in eius insaniam ludimus: tamen interim ita rem tractamus, vt tibi liquido constent omnia, quæcunq; ab initio promisimus. Nam cum generale responsum eius, in summa nihic cõplectatur aliud, quam nihil habẽdum esse pro certo, nisi quod comprehensum est, euidenti scriptura, cætera vero vniuersa (etiamsi non aduersantibus sacris literis, perpetuo totius ecclesiæ consensu firmata sint) vel extirpanda penitus, tanquam traditiones hominũ (quod quidem censet optimum) vel vt minimum sic tolerari libere, vt cuique relinquatur integrũ, eorũ quodq; probare, improbare, mutare, dãnare, abijcere vbilibet, quando libet, quotieslibet Quum in hac parte collocet omnes leges humanas, patrum decreta, ecclesię concilia, & sacramenta, purgatorij metum, sanctorũ cultum, & cultum celebrandæ missæ: nos & scripturis clarissimis, & euidentissimis rationibus, effecimus perspicuum: esse verbum Dei absq; scriptura traditum, idque non minoris autboritatis esse, quam sit ipsa scriptura. Probauimus autoritate scripturę, atq; ipsius etiã cõfessione Luteri, ecclesiã in discernẽdo Dei verbo in rebus

Epilogus eorũ quę probata sunt hoc primo libro

Summa Lutherani principij.

Cõditio oblata à Luthero

in rebus fidei, prorsus errare nõ posse. Probauimus ecclesiam, quã ille vocat papisticã, esse veram Ecclesiã Christi catholicam. Probauimus ea sacraméta, quæ Lutherus appellar traditiones hominum, non hominum traditiones esse, sed Dei. atq; ita illum, verbum Dei negare, non hominum. Probauimus illum, non stolide solum rollete leges omnes humanas, sed etiam oppugnare, & clanculum, & manifeste scripturas ipsas. E quibus luce clarius ostendimus, illum quicquid è scripturis attulit, pro sua causa sic allegare stolide, vt nullus morio posit allegare stolidius. Et quũ de cuiusquã scripturæ sensu, neminẽ vnũ velit vniuersis credere, sed vnumquenq; sibi, planum fecimus illum struere, vt vniuersæ scripturę robur eneruet, & fructum omnem vertat in perniciem. Deniq; quum scripturam indubiã, non fateatur esse scripturã, sed habere neget quicquam scriptura dignum: & apostolũ non dubiter apostata reprehendere, clarissimum fecimus illum non occulte modo, sed etiã palã, scripturas ipsas, pro quibus pugnare se fingit, euertere Postremo, præter eius improbissima mendacia, & stolidissimas repugnantias, & mille eius insanias, quas hinc inde patefecimus, etiam vitiosum illud disputandi genus, in petendo principio, quod perq̃nã facete sibi visus est exprobrasse cæteris, id inquam, ipsum probauimus illi vnam, atq; vnicam disputandi formam esse. Sic igitur lector, plus quam ribi sumus polliciti, persoluimus, idque fecimus probationibus, non aliunde fere, quam ex regis libello desumptis. Et quoniam Luthero nunc, vt vides, belle processit generale respõsum: nos iam accingimur ad eiusdem specialia, è quibus nihil videbis, in quo non ridebis hominis singularem stultitiam.

Quanto hic veri' & modestius de se prædicat quã Luther'.

Hæc lector tibi tolle mor.

LIBER SECVNDVS.

REFELLIT EA, QVIBVS LVTHERVS NVGATVR DVM AD ILLA *respondet, quæ Rex obiter attigerat de Indulgentys.*

CAPVT PRIMVM.

QVVM Rex, vt ipsius liber ostẽdit, nihil sibi aliud in iodulgentijs, & papatu proposuerit, quàm insanam Lutheri leuitatẽ perstringere, qui quum vtrobique desipuisset, potius quàm resipisceret, optauit furere: quumq́ue hæc transeunter attigisset rex, non aliud destioans, quam sacraměta tractare, tamen ea ipsa quæ dixit obiter ita prostrauere Lutherũ, vt ne tãtulum quidẽ, quod responderet, inuenerit, præter iosulsos risus in ridiculum ipsius caput redituros.

Apparet hominẽ parũ firmis uestigijs nixũ.

Veniamus nunc ad particularia Henrici nostri, & videamus, quam feliciter aptet principia sua conclusionibus.

Verba Lutheri.

Et postea.

Primum, indulgentias apprehendit rex defensor quas ego asserueram esse imposturas Romanæ nequitiæ. Has defendit, hoc modo. Si indulgentiæ sunt imposturæ, impostores erunt, non solũ præcedentes pontifices, sed & ipse Leo decimus, quem tamẽ Lutherus eximie laudat. O regium, & Thomisticum acumen.

Imo magna tecũ est nequitia.

Et paulò pôst.

Itaque nihil mihi respondet rex Thomisticus, indulgẽtias damnanti, præter hoc verbũ, indulgentiæ nõ sunt imposturæ, quia Leo est bonus vir: ergo oportet sic esse, non potest aliter esse.

HOC loco, nihil est opus respondere, lector, sed ipsa regis verba subijcere, quæ tu quũ leges, & ab isto nebulone deprauata cõperies, & illud oportet sic esse: non potest aliter esse: apud regem nusquam inuenies, sed tã sæpe quam stulte fictum ab Luthero, vt haberet de suo, in quod videretur festiue ludere: tum vere oportet sic esse: & non potest aliter esse: quin si quis Lutherum dicat esse bipedẽ, stultiorem quadrupede, responsurus, sis oportet sic esse: non potest aliter esse. Hunc igitur in modum ait princeps.

Quemadmodum animal omne potissimũ ex facie dignoscitur, ita ex hac quoque prima propositione clarescit, quam suppuratum is habeat cor, cuius os amaritudine plenum, tali exundat sanie. Nam quæ de indulgentijs olim

Verba Regis

olim disseruit, ea plerisq; multum videbantur adimere non modo de potestate pontificis, verumetiam de bona spe, ac sancta consolatione fidelium: hominesq; vehementer animare, vt in pœnitētię suæ cōfisi diuitijs, ecclesię thesaurū, & vltroneam Dei benignitatem contemnerent. Et tamen ea, quæ scripsit, omnia idcirco mitius accepta sunt, quia pleraque differebat dūtaxat, nō asserebat. Subinde etiā petēs doceri, seseq; pollicens meliora docenti pariturū. Verum illud quam simplici scripsit animo, homo sanctulus, & omnia referens ad spiritum, qui fictum effugit. hinc facile deprehenditur, quod simul atq; à quoquā salubriter est admonitus, ilicet pro benefacto regessit maledictū, conuitijs & contumelijs insaniēs, quibus operæprecium est videre, quo vęsaniæ tandē prouectus est. Ante fassus est, indulgētias hactenus saltē valere, vt præter culpā etiā à pœnis absoluerent, quascunq; videlicet vel ecclesia statuerat, vel suus cuique sacerdos iniunxerat Nunc vero, non eruditione (vt ipse inquit) sed malicia tantum profecit, vt sibi ipsi contrarius, indulgentias in vniuersum condemnet. Ac nihil aliud eas dicat esse, quā meras imposturas, ac nihil omnino valere, pręter quam ad perdendum hominum pecuniam, ac Dei fidem. Qua in re, quam non scelerate modo, verumetiam furiose bacchetur, nemo est qui non videt Nam si nihil omnino valent indulgentiæ, sed meræ sunt (vt Lutherus ait) imposturæ· tunc necesse est, impostores fuerint, non hic tantū Leo pontifex decimus (cuius innocēs, & inculpata vita, moresq; sanctissimi, ab ineunte ętate, per orbem totū, satis explorati sunt, quemadmodum in epistola quadam ad pontificem, Lutherus etiam ipse fatetur) verū etiā tot retro seculis, omnes Romani pontifices, qui (quod Lutherus ipse cōmemorat) indulgere solebant, alius remissionem annuam, alius triennem, quidam aliquot condonare quadragesimas, nonnulli certā totius pœnitentiæ partem, tertiam puta, vel dimidiam, aliqui demum remissionem indulserunt & pœnæ & culpæ plenariam. Omnes ergo (si vera dicit Lutherus) fuerunt impostores. At quanta magis cū ratione creditur hūc vnū fraterculū, morbidam esse ouē, quam tot olim pontifices, perfidos fuisse pastores.

Quantā fenestrā patefecerit Lutherus ad scelera

Et paulo post.

Qui, quū eousq; progreditur, vt neget indulgentias quicquam valere in terris, frustra cum eo disputem, quantum valeant in purgatorio. Præterea, quid profuerit cū illo loqui, quibus subsidijs liberemur à purgatorio, qui totum ferme tollit purgatoriū? Vnde quum pati non possit, vt pontifex quēquam eximat, ipse sibi tātum sumit vt neminē ibi relinquat. Quid attinet cum eo pugnare, qui pugnat ipse secū? Quid argumentis promoueam, si cum eo agam, vt donet, quod negauit. qui nunc id ipsum negat, quod ante donauerat? Verum quantumuis disputentur indulgentiæ pontificis, necesse est, inconcussa maneant verba Christi, quibus Petro commisit claues Ecclesię, quum dixit. Quicquid ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlo: & quicquid solueris super terram, erit solutum & in cœlo. Item quorum remiseritis peccata, remittentur & quorum retinueritis, retinebuntur. Quibus verbis, si satis constat sacerdotē quēlibet, habere potestatem à mortalibus absoluendi criminibus, & ęternitatem pœnæ tollendi, cui non videatur absurdum, sacerdotum omniū principem, nihil habere iuris in pœnam temporariam? Verum aliquis fortasse dicet: Lutherus ista non admittet, sacerdotem vllum quicquā ligare, vel soluere, aut pontificē summum plus habere potestatis, quam alium quēuis episcopum, imo quemlibet sacerdotem. At quid id mea, quid admittat, aut quid non admittat is, qui quorum nihil admittat nunc eorum pleraq; paulo prius admisit: quiq; omnia nunc reijcit solus, quæ tota tot seculis admisit ecclesia. Nam (vt cætera taceam, quæ nouus iste Momus reprehendit) certe indulgentias, si pontifices peccauere, qui concesserunt: immunis à peccato nō fuit tota cōgregatio fidelīū, qui eas tam diu, tanto consensu, susceperunt. Quorum ego iudicio, & obseruatæ sanctorū cōsuetudini, non dubito potius acquiescendum, quam Luthero soli, qui totam Ecclesiam tam furiose condemnat.

Pontifex Luthero plebeio sacerdote inferior.

Ecce lector, quam scite regem tetigit Lutherus, quum rex & euangelio probarit, & ratione, successorem Petri condonare posse pœnā purgatorij, quum rex præterea dicat: Non solum Leonem decimum (quem laudat ipse Lutherus) sed omnes retro pontifices fuisse impostores, si indulgentiæ nihil sunt aliud, quā imposturæ, & totum fuisse Christianum populum, tot ætatibus obnoxium culpæ: & se meliori cum ratione crediturum, vnum Lutherum vel stolidum esse vel impium, quā aut omnes pontifices fuisse deceptores, aut totum tot ætatibus populum fuisse deceptum. Lutherus contra, ad euangelium tacet· rationes dissimulat silentio, de cæteris tot sæculorum pontificibus nihil respondet omnino: nihil respondet de populo, quem tot ætatibus defunctum, cum episcopis & clero, communi damnatione deuoluit ad inferos. Quid ergo respondet? nihil respondet omnino. Tantum cachinnos tollit homo lepidus, & Sardonio risu risit regem, quasi nihil aliud dicat, quâm, Indulgentiæ non sunt imposturæ, quia Leo decimus est vir bonus. Et tamen hoc ipsum, sic ab illo recitatum de industria, vt posset deprauatum vincere, quū omnibus viribus oppugnarit, expugnare non potuit.

Si Lutherus, inquit, tantum habet authoritatis, vt tantus rex ei credat, Leonem decimū laudātī: cur non credat eidem, indulgentias damnanti?

Verba Lutheri.

Hui, quam argute nobis arguit reuerẽdus frater. Si negemus hoc lemma sic nimirum probabit à simili. Si rex mihi credit vera dicenti: cur non itidem credit aperte mentienti? Nam quod ait se, quum diceret, indulgentias nihil omnino valere, sed esse meram imposturam, muniuisse sententiam suam scripturis, & rationibus, reuerendus pater aperte mentitur. Nam in illis libris, quibus egit serio de indulgentijs, nihil dixit vltra, quàm eas valere dumtaxat, ad tollendas pœnas, quas aut lex inflixisset, aut homo. At nihil omnino valere, & meras imposturas esse, id demum primum in captiuitate Babylonica, sine scripturis, & ratione, ex pectoris sui sentina, solo furore deprõpsit. Illud quoq, non minus præclarum, quod sic ait.

Verba Lutheri. *Hoc argumento regio, & Thomistico vsus, potes dicere: Romæ in curia nihil agitur mali, quia Leo decimus est bonus vir, & sic iustificabis omnẽ illam abominationem, Romanæ perditionis.*

EN quam pulchre, quàm similia connectat. Quasi, aut in Romana curia fierẽt omnia quæ bonus iste pater mentitur: aut quæ facerent omnes, omnia sciret põtifex: aut si quædã nesciret illorum, ideo nescire posset, quod vllas concedat indulgentias: aut nõ esset impostor, si sciens faceret imposturas: aut bonus esset, qui impostor esset. aut sibi non pugnaret stulidissime, prudentissimus pater, qui dicit: Leo decimus est impostor, sed tamen est bonus vir.

OBITER PVLCHRE TRACTAT LVtherum, stolide argutantem aduersus Aristotelem, quod nemo sit bonus vir nisi qui posit esse bonus princeps.

CAP. II.

NAM quid obtusius est illa argutia, qua sibi videtur argute refellere. Aristotelis (vt ipse vocat) argutiam.

Verba Lutheri. Aristoteles. *Si hoc loco, inquit, argutiam illam tractẽ: quod aliud sit, esse bonum virum, & aliud bonũ principẽ (vt Aristoteles eorum docet) frustra tractauero, coram tam stupidis & crassis truncis: quanto minus caperent, si secundum diuinas literas, hac de re disputarem? Nam re vera bonus vir non est, qui bonus princeps esse non potest Spiritus enim Christi (quo solo boni sumus) reddit hominem perfectum, ad omne opus bonum instructum, vt Paulus ad Timotheum docet Id quod & historia probant scripturarum. Coram hominibus locum habet argutia ista: aliud est, esse bonum virum, nempe in speciem: & aliud bonum principẽ, aque in speciem. At Saul, vt desiit esse bonus vir, simul desiit esse bonus princeps.*

AN nondum legis hæc tecum lector cogitas illud Horatij: Quorsum hæc tam purida tendunt? Nam Leo decimus, si fuit impostor neq, bonus papa fuit, neq, bonus vir: Quem Lutherus bonum virũ fuisse confirmabat, donec se declarauit Leo mali viri non esse fautorem. Quamobrem extra locum suum prorsus, hanc argutatur argutiam, nec in aliud, quã vt suam declaret stultitiam. Quis enim præter Lutherum tam stupidus est, & crassus truncus vt id non videat esse verũ, vel negante Aristotele, non modo non admonente, nõ idem esse bonum virum, quod bonum principem? quantumuis id neget bipedũ stultissimus Lutherus, qui ex illo Pauli: Spiritus Christi reddit hominẽ perfectũ, ad omne opus bonũ instructum: Cõcludit, neminem in hoc mortali statu bonum virum esse, qui non sic habet spiritũ Christi, vt sit instructus ad gubernãdum regnũ. Et nisi quis ita sit bonus, quomodo nemo bonus est, nisi solus Deus, alioqui bonus vir vocari non posit, nec bonus vir sit, qui bene credit, & bene facit, pro ingenij sui captu, si sit aliquanto simplicior, quam vt sit idoneus gubernando populo. Docet ergo nos stupidos & crassos truncos, huius patris ingenium subtile, & tenui festuca tenuius, illud Pauli: Spiritus Christi reddit hominem perfectum: sic intelligi, quod nemo sit bonus, nisi idẽ sit optimus Et quia spiritus Christi, reddit hominẽ instructũ ad omne opus bonũ, ideo quẽlibet, cui se aliquo modo infundit, instructum reddit ad quodlibet: vt nisi qui omnia omniũ dona gratiarum receperit, nullius omnino receperit, nimirum iuxta illud eiusdem Pauli: Diuisiones gratiarum multæ sunt, & vnusquisq, proprium donum habet à Deo· alius quidẽ sic, alius autẽ sic, sed idẽ nobis egregie probat historijs scripturarũ Nam corã hominibus locũ habet, inquit, argutia ista: aliud esse bonum virum, nempe in speciem. aliud bonũ principem, nempe in speciem At Saul, vt desiit esse bonus vir: desiit simul esse bonus princeps.

Pulchre, bene, recte.

Inepte interpretatur apostolum.

O præclarum argumentum. Sic accidit in Saule ergo sic accidere necesse est in omnibus hominibus: velut si quis ita colligat: iste homo stult' est, ergo omnis homo stultus est. Qui impedit, quo minus is, qui priuatim aliquo laborat vitio, tamen vtilior esse posit in publicum, quam quispiam nullo laborans vitio, sed minus callens earum artium, quibus instructũ oporter esse principẽ Neq, enim Deus omnia impertit omnibus. Quod si maxime verum esset, neminem esse bonum principem, nisi qui sit bonus vir· tamen altera parte nõ cõmearet ratio, neminem esse bonum virum, nisi qui sit bonus princeps: nisi nobis persuadeat reuerendus pater, hoc argumentum bonum esse Omnis rex est homo, ergo omnis homo est rex. Et item istud. Omnis asinus est animal, ergo omne animal est asinus. Et hic vides lector. quàm belle procedat huic reuerendo patri, id quod ille extra necessitatem, extra occasionem, extra locum omnem protulit:

non in aliud omnino, quàm vt iactaret istud bellum inuētum suum, & triumphum aduersus Aristotelem, idem esse bonum virum, & bonum regem.

PERGIT RETEGERE, ET FESTIVI *ter refellere nugas Lutheri, circa Leonem decimum.*

CAP. III.

RVRSVS ad id redit, quo sua se stultitia dolet vrgeri

Verba Lutheri. *Itaque nihil, inquit, contra me facit hoc, quod Leonis decimi personam laudaui, & indulgentias damnaui. Duplex est hic iudicium, Hominē non licet iudicare, etiam si pessimus sit, coram Deo, donec foris sine crimine viuit. Hoc enim iudicium ad eum pertinet, qui scrutator est cordis & renum. Aliud est de indulgentijs iudicare, quod ad doctrinam pertinet, in qua vt errare possunt, tam boni quam mali, siue sint vere aut ficte boni, imo & electi, ita pertinaces in errore non sunt, nisi manifeste impij. Hoc iudicium ad omnes & singulos pertinet, vt vocem pastoris, & alienorum discernamus De Leone autē ipso, adhuc hodie incertus sum, quid senserit apud sese, & an sit pertinax in errore Sed quid ista spiritualia, & preciosa ante porcos proijcio? Quid capiat harum rerum, qui hunc syllogismum non capit, longe insulsissimum esse? Leo bonus est vir: ergo indulgentiæ sunt veræ.*

Quid ais lector? nō se pulchre expediuit reuerendus pater, hac bella distinctione, qua videlicet effecit, vt recte laudarit leonē, etiāsi vocet impostorē? Nā vt se excuset à repugnantia sic excusat pontificē, vt quanquā pontifex nō solū concesserit indulgentias, sed etiā excōmunicarit illum, qui reprehendit indulgentias, tamen dubitat, quid ille pōtifex apud se senserit de indulgētijs. De quibus si senserit idē, quod Lutherus, hoc est, si contra sensit, quā scripsit, fuit bonus vir. Et hæc est acuta responsio reuerendi patris de indulgētijs. Ego certus sum quod sunt merę pōtificis Romani imposturę: sed quia de occultis nō debeo iudicare, & occultū est mihi, an Leo decimus fuit pertinax in contraria opinione, an & ipse quoq; credideri, eas esse meras imposturas, & eas credens nihil oīno valere, tamē velut multū valituras cōcesserit: & me, quod cōtra pertinaciter senseri, excōmunicauerit, atq; ita veros impostor fuit, ideo absq; repugnātia & indulgentias, vt imposturas eius reprehēdi, & ipsum tamē imposturarū factorē, vt bonū virū laudaui, quia idem est bonus vir, & bonus princeps. Et hoc est lector ingenij Lutherani præclarum specimen: quod rationibus regis omnibus omissis, frustū vnum decerpserit sibi, & pro suo deprauauit cōmodo, quo facilius posset vincere. Et tamen quū id deprauasset maxime, tā stolidus est, vt non posset soluere.

REFELLIT DELIRAMENTA *Lutheri quibus respondit de papatu.*

CAP. IIII.

VEniamus nunc, inquit, ad aliud de papatu: quem ego potentibus scripturis conuulsi Defensor autem eius ad scripturas magis mutus quam piscis, regia fiducia præsumit, Lutherū ad solū eius nutum scripturas deserturū, & suis mendacijs accessurum. Probat autem papatū hoc modo. Oportet sic esse, quia audiui etiam Indiam sese Romano pontifici subdere. Item Græciam. Itē S. Hieronymus agnoscit Rom. ecclesiā pro matre. Quid hic Lutherus dicere audebit aduersus tam ęgregia & tam Thomistica? Verba Lutheri.

Ecce lector vbiq; similē sui Lutherū, hoc est nebulonem improbe impudenterq; mēdacem. Nam quum adhuc extent libri: ex quibus eius vanitas arguitur: tamen, tanquam homines prorsus essent cæci: audet scurra vanissimus ea dicere: quæ nemo nescit eum improbe stulteq; mentiri. Quod quo tibi faciam clarius, ipsa regis verba, quatenus ad hanc rē faciunt, adiungam.

QVIS non hic quoq;, nisi qui maliciam norit, miretur inconstantiam? Nam prius negauerat papatum esse diuini iuris, sed humani iuris esse concesserat. Nunc vero secū dissidens, neutrius iuris esse confirmat, sed pontificem sibi mera vi sumpsisse, atq; vsurpasse tyrannidem. Sentiebat ergo pridem, humano saltem consensu, propter bonum publicum, Romano pontifici, super ecclesiam catholicā, delatam esse potestatem. Idq; vsqueadeo sentiebat, vt Boemorum quoq; schisma detestaretur, pronuncians eos peccare damnabiliter, quicunq; papæ non obtemperarent Hęc cum haud ita pridem scripsert, nunc in idem, quod tunc detestabatur, incidit Quin istud quoque similis est constātię, quod quū in cōcione quadā ad populum, excōmunicationē doceat esse medicinam, & obedienter patienterq; ferendam, paulo post excōmunicatus ipse, idq; meritissimo iure, sententiam tamen tam impotēter tulit, vt rabie quadam furibundus, in contumelias, conuitia, blasphemias, supra quam vllę possent aures ferre, prorupent: sic, vt suo furore plane perspicuum fecerit, eos, qui pellūtur è gremio matris ecclesiæ, statim furijs corripi, atq; agitari dęmonibus. Sed istud rogo, qui illa tam nuper vidit, vnde nunc subito videt, nihil se tunc vidisse? Quos nouos oculos induit? An acutiore cernit obtutu, postquam ad superbiam solitam, ira quoq; superuenit, & odium, & lōgius videlicet prospicit, vsus tam præclaris conspicilijs? NON tam iniurius ero pontifici, vt anxie ac sollicite de eius iure disceptem, tanquam res haberetur pro dubia: satis est ad præseos negociū, qd' inimicus eius ita furore prouehitur, vt sibi fidē deroget ipse

Verba Regis. Quā hoc sit probabile considera lector.

Hiccine bonus vir sit, q sic agat?

ac dilucide se ostẽdat præ malitia, neq; cõstare secũ, neq, videre quid dicat. Nam negare nõ potest, quin omnis ecclesia fidelium, saero sanctá sedẽ Rom. velut matrẽ primatéq cognoscat, ac veneretur, quæcúq, saltẽ neq, locorum distátia, neq; periculis interiacétibus prohibetur accessu. Quanquã si vera dicút, qui ex India quoq, veniunt huc. Indi etiá ipsi tot terrarũ, tot mariú, tot solitudinum plagis disiuncti Romano tamé se põtifici submittút. Ergo si tantá ac tá late fusam potestaté, neq; Dei iussu põtifex, neq, hominú voluntate cõsecutus est: sed sua sibi vi vendicauit: dicat velim Lutherus, quádo in tantæ ditionis irruperit possessioné.

Age tu Formio.

Non potest obscurú esse initiú tá immensæ potentię, prȩsertim si intra memoriam hominú nata sit. Quod si rẽ dixerit vná fortassis, aut duas ętates superare, in memoriam rem nobis redigat ex historijs. Altoqui, si tá vetusta sit, vt rei etiá tátæ obliterata sit origo, legibus omnibus cautú esse nouit, vt cuius ius omné hominú memoriá ita supergreditur, vt sciri nõ possit, cuiusmodi habuerit initiũ, céseatur habuisse legitimú: vetitú esse constat, omniú cõsensu gentiú, ne, quæ diu manserunt immota, moueantur. Certe si quis rerũ gestarú monuméta reuoluat, inueniet iá olim, protinus post pacatú orbem, plerasq, omnes christiani orbis ecclesias obtemperasse Romanæ. Quin Græciam ipsam, quanquá ad ipsos cómigrasset impetiũ, reperiemus tamen, quod ad ecclesię primatú pertinebat præterquam dũ schismate laborabat, ecclesiæ Romanæ cessisse. Beatus vero Hieronymus quantũ Romanę sedi censeat deferendú, vel inde luculenter ostendit, quod quú Romanus ipse non esset, tamen aperte fatetur, sibi satis esse, si suá fidé, quibus suis improbantibus alijs, comprobaret papa Romanus.

Audin hæc Luthere,

Cui cum tá impudenter Lutherus pronúciet, idq, cõtra suá pridem sententiá, nihil omnino iuris in ecclesiá catholicá, ne humano quidem iure competere, sed papá mera vi, merá occupasse tyrannidé. vehementer admiror, quod tá faciles, aut tá stupidos speret esse lectores, vt sacerdoté credant inermé, solũ, nullo septum satellitio (qualẽ necesse est eú fuisse, priusquá eo potiretur, quod eú Lutherus ait inuasisse) vel in spé venire vnquá potuisse, vt nullo iure fultus, nullo fretus titulo, in tot vbique pares episcopos, apud tá diuersas, tá procul deiectas gentes, tantum obtineret imperiú: ne dum vt credat populos omnes quisquam, vrbes, regna, prouincias, suarú rerum, libertatis, iuris, fuisse tá prodigos, vt externo sacerdoti, cui nil deberent, tantú in sese potestatis darent, quátú ipse vix esset ausus optare. Sed quid refert, quid in hac re Lutherus sentiat, q̃ prę ira atq; inuidia, non sentit ipse quid sentiat.

Vides hic regé lector, nó id agere, quod mẽtitur iste, vt tanquá res esset dubia, probet papatú. Imo ex professo, abstinere ab ea quęstione, ne videatur habere potestaté põtificis pro controuersa. Tantummodo reprehendit insaniá leuitatẽ nebulonis, qui quod paulo ante sic asseruerat esse legitimú, vt dãnabiliter eos peccare fateretur, quicunq, contradicerent: paulo post contradixit ipse, atq, sua ipsius sententia in eandẽ dãnationé incidit, affirmás papatũ, nullo iure quicquá habere ponderis, neq; aliud esse quicquá, nisi meram tyrannidẽ, quá pontifex inuadens per vim atq, iniuriam occuparit.

Et mentito quidé.

Quod quam verisimile sit, pulcherrime tetigit princeps. Quæsiuit enim, quando, quibus inuaserit viribus, quá verisimile sit, tot nationes adduci potuisse, vt tátũ in se iuris externo sacerdoti, nullo iure coacti concederẽt. Nam planú esse omnes gentes populi christiani, qui locorú distantia non prohibentur, neq; vi distinentur, agnoscere papam Romanum, pro generali vicario Christi. Ad hæc omnia nihil respondet Lutherus. Quid enim posset in tam aperta re. sed quod rex adiecit ex abúdáti de Græcia & India, id vero vir disertus arripit auidé in quod caniná facundiá suá exerceat.

Nó enim potuit

Respondeo inquit, si ideo stabit papatus, quia rex Angliæ audiuit, Indiam & Graciam sese subdidisse, eadem ratione non stabit, quia Lutherus certus est, neq, Indiam, neq; Graciam, sub Romano pontifice vnquam fuisse aut esse voluisse.

Verba Lutheri.

Primú si quis ab hoc reuerẽdo fratre quęreret, quomodo certus sit, neq, Indiá, neq, Græciá, sub Romano pontifice vnq̃ fuisse, aut esse voluisse, respódebit sat scio nobis, eadé certitudine se certum esse, qua cert⁹ est, vt scribit, dogmata sua se habere de cœlo. Ergo, si ideo certus est reuerédus pater se verú dicere, quia cert⁹ est, dogmata sua se habere de cœlo Ego ideo certus sum, reuerendú patrẽ falso mẽtiri, quia certus sum dogmata illũ sua habere de tartaro

Et hic mẽtitur.

Eadé nimium

Et hæc est forma formalis cõsequentiæ, secũdú regulá patris Lutheri, fratris extra regulá B Augustini Qnam regulá Augustini, & D. Benedicti, & itẽ Dominici, ac Frácisci, receperunt & Indi & Græci, approbatá videlicet, authoritate sedis Roma Per quod, & alia multa ex annalibus, & synodis, & Græcorum patrú cómentarijs, & epistolis euidẽter cóstare posset, vtriusque gentis ecclesiam, agnouisse sedis Rom. præcellentiá. Si aut hoc probandum sibi sumpsisset rex, aut nobis aliud esset propositú, quã vt ostẽdamus, quam stolide Lutherus respódeat regi. Quod si ideo negat papatú Lutherus, quia id quod etiá rex fatetur, lõgius absunt Indi, q̃ vt posint, ob quoduis negociolũ Romá currere, negabit humano generi domĩniú tributũ, in cętera animalia qd' in illis desertis degunt multa, quæ hoĩbus sunt inaccessa. Quod si Græci perpetuo repugnassent ecclesiæ Rom. tamen ne sic quidé quicquam sustulisset argumentũ regis cuius robur cõsistit cõsensu ecclesiæ catholicæ, quæ plane fuisset in reliquis nationibus, etiamsi perpetuo fecisset Græcia, quod nunc faciunt quædam rura

Hoc vero similius.

Boemica

Boemiea. Nisi neget Lutherus Carolũ esse regem, totius Hispaniȩ, propterea quod aliquot oppida rebellarunt. Iam ex India, & Græcia, tandem peruenit ad Hieronymum.

Verba Lutheri. Vbi est acumen tuũ domine frater.

Deinde, inquit, gloriosus dominus rex, pro suo more, satis fortiter mentitur, dum Hieronymum facit assertorem papatus, cum vir ille Ecclesiam Romanam, suam dumtaxat, non nobis matrẽ appellasset.

QVÆSO lector iudica, quá synceere pater potator hunc locũ Hieronymi tractet: cũ ille dicat, satis esse sibi, si suam fidem comprobaret papa Romanus: nimirum aperte significans, non dubitãdum esse illũ recte sentire de fide, qui cum illa sede consentiat: quo quid potuisset dicere magnificentius? istud adeo dissimulat pater potator Lutherus, vt etiam tenebras lectori conetur offundere, & animos hominum verbis aliò, ne quid recordentur abducere. Sed istud est impudẽtissimũ: quod quum papatum, nec humano saltem consensu robur accepisse contendat, sed meram vim esse pontificis, occupantis tyránidem, insectatur principem scommatis: quod amentiã eius taxans ac intemperantiam, ad potentes (vt ait) scripturas, quibus ipse videlicet rem probauerit, magis mutus quã piscis fuerit. Quis nõ hunc impudentem nebulonem rideat? quãdo nemo nesciat, tãtũ abesse, vt aut scripruris, aut ratione probarit istud, vt ne conatus id quidẽ vnquam sit, sed iactarit dumtaxat furiosus per conuitium, atq; nec id quidem ante fecerit, q̃ excommunicatus è cœtu fidelium, correptus à cœtu dæmonum, ira atq; inuidia frendens, nec amplius sui potens, sibi fidem sustulit.

DE COMMVNICATIONE LAICORUM, *sub vtraq; specie, profert ea, quæ scripsit rex. & eadem comparat in genere, cum his quæ scribit Lutherus.*

CAP. V.

POstquam dimidium libelli sui, alijs consumpsit nugis, incipit homo nugacissimus, nugari tandem, in ipsis sacramentis: & post deliramentorũ & insanæ scurrilitatis abyssum, producit aciem argutiarũ, si quis ipsi credat, inuictam.

Verba Lutheri.

Age, inquit, reuelemus sceleratam hanc & regiam nequitiã in prima tyrannide, scilicet vna parte sacramenti. Ego, alteram partem esse impie Christiano populo ablatam, septem argumentis probaui: quæ & tum me vincebant: nunc autem & triumphant: postquam assertor papistarum gloriosissimus, regia fortitudine illa transit intacta.

Audin lector, Thrasonis huius magnifica verba, & celebres ab se sibi decretos, atq; adornatos triumphos? vt argumenta sua septem; velut reformidantem, regem reliquisse iactat intacta? Nos ergo lector, argumenta ista Lutheri strenua statim producemus tibi, eadẽq; misere (vt videbis) affecta. Sed interim: quia videri vult, non ausum ea regem tangere nos tibi primum è regis libro, quædam recensebimus, quibus abs te perpensis, fiet perspicuum, quum Lutheri septem illos duces sigillatim videbis, à me produci mortuos, eos olim omnes, inuictum principem vno semel ictu, mactasse. Princeps igitur hac de re scribit, hũc in modum.

Verba Regis.

Interim vero, libet excutere, quam fraudulenter per speciem fauoris in laicos, conerur eorũ odiũ concitare in sacerdotes. Nam quũ decreuisset, ecclesiæ fidem suspectã reddere, ne quid ponderis eius haberet authoritas, atq; ita facta via, præcipua quæque Christianæ religionis euertere, ab ea re sumpsit initium, cui populum sperabat alacriter applausurum. Tetigit enim vetus vlcus, quo pridem vlcerata est Boemia: quod laici sub vtraq; specie non recipiant eucharistiam. Eam rem quum prius ita tractasset, vt dumtaxat diceret, recte facturum pontificem, si curaret, communi consilio statuendum, vt sub vtraq; specie laici communicarent: Post, vbi nescio quis, illud ei negauit, non contentus in eo manere, quod dixerat: sic profecit in peius, vt totum clerum cõdemnet impietatis, quod istud non faciant, nõ expectato concilio. Ego de primo non disputo. Cæterum, etiam si causas non viderẽ, cur non decernat ecclesia, vt vtraq; species ministretur laicis, tamẽ dubitare non possem, quin sint idoneȩ, quæ & olim fecerunt, vt id omitteretur, & nunc quoq; faciant, ne redintegretur. Nec plane assentior, totum clerũ, per tot secula fuisse tã stolidũ, vt se obstrinxerit æterno supplicio, propter eã rẽ, vnde nihil reportaret cõmodi temporalis: imo vero, quã nihil sit talis periculi, vel hoc euidenter ostendit quod eos, qui non tantum istud fecerunt, verum etiam qui scripserunt esse faciendũ, Deus non modo suscepit in cœlum, verum etiã voluit esse venerandos in terris, & ab hominibus honorari, à quibus honoratur ipse. Inter quos fuit (vt de alijs interim taceam) vir eruditissimus, & idẽ sanctissimus, diuus Thomas Aquinas: quem ideo libentius commemoro, quoniam eius viri sanctitatem, Lutheri ferre non potest impietas, sed, quem omnes Christiani venerantur, pollutis labijs vbique blasphemat. Quanquam sunt permulti, qui etiamsi pro sanctis recepti non sunt, tamen siue doctrina, siue pietate spectentur, tales sunt, vt Lutherus eis comparari non possit, qui hac in re contrarium Luthero sentiunt. Inter quos sunt magister Sententiarum, & Nicolaus de Lira, & complures alij, quorum cuilibet magis expedit Christianos omnes, quàm Luthero credere. At vide queso, quàm vacillat, ac sibi repugnat Lutherus: vno loco dicit: Christum in cœna omnibus omnino fidelibus, non permittendo, sed præcipiendo

dixisse: Bibite ex eo omnes, Postea vero, timens ne laicos, quibus in sacerdotum odium adulatur, offenderet, hæc verba subiungit. Non quod peccent in Christum, qui vna specie vtuntur, quum Christus nō pręceperit vlla vti, sed arbitrio cuiuslibet reliquerit dicens: Quotiescunq; hæc feceritis, in mei memoriam facietis: Sed quod illi peccant, qui hoc arbitrio volentibus vti, prohibēt vtrāq, dari. Culpa nō est in laicis, sed in sacerdotibus. Videtis aperte, quod primo dixit esse pręceptum: hic dicit non esse præceptum: sed cuiuslibet arbitrio relictum. Quid opus est ergo, nos illi cōtradicere, qui sibi toties cōtradicit ipse? Et tamen quū dixit omnia, laicos nō satis defendit, si quis rem vrgeret: & in sacerdotibus, quos tā atrociter accusat, nihil probat esse peccati. Nā in eo dicit totum esse peccatum, quod sacerdotes alterius speciei laicis inuitis adimerent libertatem. Hic igitur, si quis eū percontetur, qui sciat, istum ritum inoleuisse, retinente populo. non potest (opinor) docere. Cur ergo totum condemnat clerum, quod laicis inuitis, ademerit suum ius, quum id inuitis esse factū, nullo possit documento probare? Quāto fuit æquius, si, nisi volentibus illis, recte nequiuit institui pronunciare, pro tot sæculorum consuetudine, plebis interuenisse cōsensum. Ego certe, qui video, quas res à plebe clerus obtinere non potest ne tantum quidem, quin ferme, sub ipso altari suorum condant cadauera, non facile credo, populum fuisse passurum, vt inuiti per contumeliā, in tanta re, ab vlla iuris sui parte pellerentur, sed causis aliquot idoneis, è laicorum voluntate cōstitutū. At istud miror, tam vehementer indignari Lutherum, laicis ademptam alteram, quū illum nihil permoueat, quod vtraq, species adimatur infantibus: nam illos olim communicasse, nec ipse negare potest. Qui mos si recte fuit omissus, quanquam Christus dicat: Bibite ex hoc omnes: Nec quisquam dubitat, quin causæ fuerūt magnæ, etiam si nunc earum nemo meminisset, cur non etiam cogitemus bonis iustisq, rationibus, quantumuis nunc ignoratis, abolitā esse consuetudinem, qua laici olim, nec id fortasse diu, sub vtraq, specie solebant recipere sacramentum? Præterea si eam rē, ad exactam euangeliæ narrationis formam reuocet: neq; quicquam prorsus permittit Ecclesiæ, cur Eucharistiam non iubet semper in cœna recipi, imo vero post cœnam? Denique non minus incommodi fuerit, in hoc sacramento facere: si quid fecisse non debeas, quam si quid nō facias, quod fecisse debueras. Ergo si totius Ecclesiæ consuetudo rectū non facit, vt in laicis omittatur species vini, qua ratione aquam in vinum audet Lutherus infundere? Neq; enim tam audacem puto, vt sine aqua cōsecret, quā tamen vt admisceret, neq, exemplum habet ex cœna dominica, neq, ex apostoli traditione compertum: sed sola Ecclesiæ consuetudine

Infantes olim cōmunicasse.

didicit, cui si putat hac in parte parendum, cur eam in altera tam arroganter oppugnat? Qua de re, quicquid Lutherus obgannit, ego certe tutius opinor credere, laicos recte sub altera tantum specie communicatos, quàm per tot secula totum clerum (quod iste disputat) hac vna de causa fuisse damnatum. Nam omnes appellat impios, & tales, vt in crimē inciderint læsę maiestatis euāgelicæ. Quod si vtri sint (inquit) hęretici & schismatici nominandi nō Boemi, non Græci, quia euāgelijs nitūtur: sed vos Romani estis hæretici, & impij schismatici, qui solo figmēto pręsumitis cōtra euidētes Dei scripturas. Si Lutherus nihil admittit aliud, quam euidentes Dei scripturas: cur non iubet Eucharistiam (vti dixi) sumi à cœnātibus? Nam sic factum à Christo, scriptura commemorat. Quāto melius crederet Lutherus, non humano ūgmento, sed eodem authore Deo, factum in Ecclesia, ne laici sub vtraq; specie reciperent Eucharistiam, quo authore factum est, vt reciperetur à ieiunis? Placuit, vt ait beatus Augustinus, spiritui sancto, vt corpus domini, quod post alios cibos ab Apostolis in cœna receptum est, ante alios cibos, à ieiunis reciperetur in ecclesia. Videtur ergo verisimile, quod spiritus sanctus, qui Christi regit ecclesiam, sicut Eucharistiæ sacramentū mutauit à cœnantibus ad ieiunos, ita laicos, ab vtraq, specie deduxit in alteram. Nam qui alterum mutare potuit, cur non alterare potuerit & alterum?

VIDES charissime lector, hac in parte, quā modeste se gerat princeps, aduersus nebulonis istius immodestiā. Nam & modice reprehendit eius malitiam, & in vna atq; eadē re, duplicē inconstantiā, semper se in deteriora mutantē. Arguit eius impietatem, qui totā tot seculorum damnet ecclesiam, & id dicat factum malicia sacerdotum, quod factum est bonitate spiritus sancti. Nam si stetisset in eo Lutherus, vt diceret ecclesiam benefacturam sit cōmuni consilio, laicis vtrāq; speciē permitteret, rex ea de re se disputaturum negat. Quanquā ego non dubito, quin istud, quod per tot ætates iam factum est, Dei consilio factum sit: id quod luculēter ostēdit rex. & nisi deo rursum idem placeat immutari, non passurum alioqui Ecclesiā, istud humano demutare cōsilio, nec in sacramentis alio gubernari spiritu, quā sancto spiritu suo, Sed rex modeste se negat hac de re disserturū. At quod iam discordiā Lutherus cōmouet, & hortatur, vt sua quisq, authoritate audeat tot ætatum totius Ecclesiæ cōsensum cōtemnere & Christianos omnes, per tot secula defunctos, mittit ad inferos, quasi nō spiritus Dei sanct' gubernaret ecclesiā, sed spiritus ille diaboli, qui per os Lutheri spurcissimum, sanctam blasphemat ecclesiam, & ecclesię sponsum Christum: id vero ferre pius princeps non potuit: & tamen absq, cōuitijs, & contumelijs disputat, aduersum hominem con-

Rē dignā suscitio.

nem conuitiantissimum, & omnibus conuitijs & contumelijs dignissimum, atque ostendit, neque causam esse, cur sacerdotes tollere voluerint laicis alteram sacramenti speciem, & animas suas perdere, propter id, vnde nihil prorsus essent lucraturi, neque laicos id vnquã fuisse passuros, vt alteram speciem iniquè præriperent sacerdotes: quibus interdum æqua & iusta petentibus, vnde nec ipsi lucrifacerẽt clerici, neque perderent quicquam laici: populus tamen, velut pro titulo sui iuris obsistit. Ostẽdit multa princeps, quæ circa hoc sacramentũ, iam multis seculis Ecclesia tota fidelium, ab exemplo Christi sacramentum instituentis, euariat, quorum nullum Luthetus ante reprehenderat. Quædam, ne nunc quidem, quæ tamen aut male fieri necesse sit, & damnabiliter: aut fieri, quod plane verum est, authore Deo. Ostendit igitur princeps, eius generis omnia consilio Spiritus sancti, Ecclesiam gubernantis esse mutata. Aduersus hoc tam pium, tam verum, ac modestum Regis responsum, improbus atque impius nebulo, conuitijs & stultitijs insanit.

Verba Lutheri. *Ego, inquit, alteram partẽ sacramenti, esse impie Christiano populo ablatã, septẽ argumẽtis probaui.*

REX sufficienter ostendit non ablatá per sacerdotes. Ergo si per homines factũ est, per ipsos factũ est laicos Atque ita Lutherus, hanc impietatem à sacerdotibus, in quos cupit trudere, depellit homo sapiens, in ipsos, quibus adulari studet, laicos. Et depellit inexcusabiliter, suo ipsius dogmate. Nam si verũ est, quòd omnes laici sunt ita sacerdotes, vt habeant æqualem potestatem, super quodcunq; sacramenrum: Postquam ad hoc duntaxat electi sunt, & eligi poterunt per alios laicos (vt ait) Lutherus in sacramento Ordinis, adeo nõ defendit laicos, stolidissimus iste patronus, vt etiam vehemẽter inuoluat damnatione, quòd suæ salutis incuria, neglexerint eligere sibi sacerdotes, qui sibi ministrarent vtramque speciem. Nisi laicos dicat, hactenus ignorasse mysterium. Nũc verò, missum de cœlo se, qui tam sacrum dogma reuelaret hominibus, vt Deus, qui solet abscondere à sapientibus, & reuelare paruulis, iá contra credatur, à paruulis abscondisse, quod reuelaret superbissimo nebuloni. An ideo dicet, per sacerdotes ademptá laicis, quia de ea re cautum est in concilijs? At si perpendas lector, ea ipsa concilia, facilè videbis hanc rem, non ex illis natam esse concilijs, sed aduersus eos esse statutum, qui, quod iste nunc facit, auderẽt mutare, quod iam tum diu ante, per omnem populum catholicum fuerat obseruatum: nimirum Spiritus sancti, per totam Ecclesiam sese diffundente consilio. Quomodo enim in idẽ totus Christianus populus, per tam diuersas gẽtes in ea re consensisset, quum verba Euangelij videantur in alteram potius partẽ vergere, nisi illo id agente, qui facit vnanimes in domo: qui ducit Ecclesiam suam in omnem veritatem: qui cum ea semper est, vsq; ad cõsummationem seculi. Qui scripturarum, vt author est dignissimus, sic est interpres verissimus Quamobrem quum id, quod Lutherus ablatum quæritur, hoc est nihil rei: nam & sanguis Christi est in corpore Christi: sed altera species, non id per sacerdotes ablatum sit, non omnino per homines, sed per spiritũ Dei: Qui quod Rex, vt priore libro supra declaratum est, apertissimè docuit, suo flatu in rebus fidei regit & gubernat Ecclesiam, Lutherus dum dicit istud impie ablatum esse, non conuitiator est in Regẽ, sed blasphemator in Deũ, per quem factum est, quod impie factum, homo ter impius asserit Neq; iam contra Regem pugnat iste bellus bellator, cum suis septẽ argumentis, sed velut draco ille cum septem capitibus, insurgit aduersus Deum: & quod Satan ausus est olim in deserto, scripturis pugnat aduersus scripturarum dominum.

SPECIATIM RECITAT AC refellit septem argumenta Lutheri.

CAPVT VI.

AGE ergo producamus istos nũc Lutheri septem duces claros, septem (puto) victores olympiaeos, imo gladiatorum septem putrida, & fœtoribus abominanda cadauera.

Primum, inquit, argumẽtum meum erat authoritas Euangelistarum narrantium cõstanti & vno sermone, Christum instituisse vtramque speciem, his qui memoriam sui erant facturi, & signanter ad calicem adiecit: Bibite ex eo omnes. Ad hoc nihil dicit Rex defensor Ecclesiæ. Verba Lutheri. Primus Achilles.

EN simium in purpura, Thersitem in Achillis panoplia. Non est argumentum tuum authoritas Euangelistarum Luthere: neque enim Euangelista quisquam, aut hæresis author est, aut schismatis, sed sensus adulterinus, quem tu ex Euãgelio cõfingis, & quicquid ipse pestilenter assuis Euangelistarum verbis, illud est argumentum tuum. Nam ex eo, quòd illi narrant Christum consecrasse sub vtraque specie in cœna, tu interpreramento capitis tui concludis, ministrandum esse laicis, quum id neque exemplum Christi probet, nec vllum verbum Christi, vel euangelistæ cogat. Nam licet tibi non libeat illud intelligere, nemo tamen est, qui nesciat, in cœna Christum instituisse formá sacrificij, quod solum & vnicum, loco sacrificiorum omnium legis Mosaicæ, sacerdos euãgelicæ legis offerret, in memoriam passionis suæ. Atque idem sacrificium (quemadmodum verè scripsit Rex) quod offerendo consummauit in cruce, consecrãdo inchoauit in cœna. Instituit item conuiuium, quo in memoriam eius imposterum epularetur populus, Lutherũ nõ rectè accipere verba Euãgelistę

vt de eodem sacramento comederet, ac pane propositionis vesceretur, vtique si mundus esset. Hoc institutum, Christus (quatenus ad sacrificij formam pertinet) perpetuo seruari fecit in sacerdotibus, vt simul & panis & vini speciem offerret, vt figuræ respondeat res, quæ olim adumbrata est in oblatione Melchisedech, qui panem & vinum obtulit Abrahæ. Populi verò conuiuium, alias apparauit aliter, non sacerdos, nõ populus, sed conuiuator ipse Christus. Nam alias populum pauit, non corpore solũ & sanguine, verũ etiã sub vtraq; specie panis & vini. Alias vini speciẽ sustulit, rem tamẽ ipsam, suum videlicet sanguinem, eis reliquit in carne. Nec vtrobiq; eadem ratio est. Nam duæ illę species, non vnum tantum conficiunt sacramentum, sed duo. Verum illa sacramenta duo, non duo faciunt integra sacrificia, sed vnum. Integrum est ergo sacramentum sub alterutra specie, sed vtramque requirit integritas sacrificij. Sed vnde probas, inquit, alteram speciem, laicis ab ipso sublatam Christo, quam ego prius contendi, sublatã populo, malicia sacerdotum? Imo tibi Luthere, prius probandum fuit, quod ipse per maliciam finxisti, per vim, & tyrannidem sustulisse vini speciem sacerdotes. Quod mendacium tuum impudẽs, & vipereum retexit, ac reuicit princeps. Sed id tu tuo more dissimulas. Verum probauit id Rex, à solo factũ Deo, cuius vnius spiritu, in sacramentis & articulis fidei gubernari probauit, Ecclesiã Catholicam, per quam vniuersam, obseruatur id, quod reprehendis. Et probauit illud princeps, nõ ratione solum, & sanctorum patrum omnium sententijs, sed apertissimis etiam scripturis. Denique (quod tibi turpissimum est) probauit ex verbis tuis, ad quæ omnia, ne verbum quidem respondisti tu: sed omnino surdus ad ea, quæ respondentur tibi, pulchre te litigare censes, si coccicis in morem perpetuo recinas, quod cœpisti semel occinere.

De sacramento & sacrificio notadum.

Nihil turpe homini per se impuro.

NAM quòd videri vis, ex illo mire causam fulciri tuam, quód Christus ad calicẽ signanter (vt ais) adiecerit, Bibite ex eo omnes: quasi neminem prorsus excipi voluerit à bibendo sanguine, sub specie vini: quid habes ex Euangelio, quo possis ad alios ista verba trahere, quàm ad tum præsentes Apostolos, præsertim quum alius Euangelista commemoret idem, ac velut interpretetur alijs verbis, nẽpe his, Accipite & diuidite inter vos? Quos, quæso, dixit, quum dixit inter vos? alios ne, quàm inter præsentes Apostolos? An non satis apertè declarat, quos omnes iubeat bibere, quum illud, quod bibi iussit, ostendat, inter quos iubeat diuidi? An adhuc Luthere postulas, vt doceare clarius, quos omnes dixerit, quum dixit: Bibite ex eo omnes? Ecce, potes istud ex illo saltem discere, quòd Euangelista subiũgit, Et biberunt ex eo omnes. Dubitas adhuc bone vir, quibus omnibus dixerit, quum id quod omnes facere iussit, ab omnibus vides esse cõpletum? Quin istud Luthere libenter abs te quærerem: Quid tibi vis, in eo quod ais, Christum signanter adiecisse ad calicẽm: Bibite ex eo omnes? Nõ opinor id sentire te, quòd plures voluerit Christus recipere speciem vini, quàm panis. Quantumuis ergo signanter, omnes adiecit ad calicem, noluit tamen ad plures pertinere, quàm illud, quod ante dixit de corpore: Accipite & comedite: vt, vtrũq; dictum perinde valeat, ac si aut ibi dixisset: Bibite ex eo, nec adiecisset omnes, aut hic dixisset, Accipite, & comedite omnes. At nec istud puto negaturum te, non alijs illud dixisse Christũ: Accipite & comedite aut, Bibite ex eo omnes: quàm dixit istud: Hoc facite in meã commemorationem. Ergo si illud, Accipite & comedite, & illud item, Bibite ex hoc omnes, non dixit Apostolis, sed Christianis præsentibus & futuris, citra vllam prorsus exceptionem vniuersis, sequetur nimirum, quòd vniuersis dixit & illud: Hoc facite in meam commemorationem. Recordare iã, quòd ipse sic interpretaris hæc verba Christi: Hoc facite, id est, hoc totum facite, quod ego nunc facio, hoc est, consecrate corpus & sanguinem meum, & comeditę, & bibite. Vides ergo bone vir, eo rem deduxisse te, vt necesse habeas aut illud, omnes bibite, restringere, ad præsentes duntaxat Apostolos, aut illud: Hoc facite, dilatare prorsus ad vniuersos. E quorum altero, sequetur interitus argumenti tui fortissimi. ex altero sequetur illud absurdissimum. quòd nemo prorsus erit, neque sacerdos, neque laicus, neque vir, neque puer, neque mas, neque fœmina, quin illi demandatum sit, vt Christi corpus & sanguinem non recipiat solum, sed etiam consecret. Quam rem omnium absurdissimam, quanquã te tã absurdũ video, vt pro absurda non habeas, tamen quando non dubito neminem fore tam insanum, vt hac in parte dignetur furori tuo subscribere, mihi satis erit, eo traxisse te, vt aut necesse habeas fateri, id quod ex argumento tuo sequitur, perquam absurdum esse, aut eam rem neges esse absurdam, quam nemo plane nescit esse furiosam. Et hoc est lector argumentum primum, quod tanquã fortissimum, dominus doctor collocauit in fronte: ad quod ait, regem nihil dixisse, qui tamen vno responso, & illud, & reliqua sex, perfodit penitissime, quum probauit, quòd licet in cœna sacramentum istud primo sit institutum, & sacrificium inceptum, tamen oblatũm est, & cõsummatum in cruce: nec tam certam sacramenti formam, in illa cœna præscriptam esse fidelibus, quin & illius sacrosancti sacramenti, sicut & cæterorum omnium obseruatio legitima, perpetuo petenda sit ab ecclesia: quam & post illam cœnam docuit Christus, per spiritum sanctum, & per eundem spiritum, quando vult in Ecclesia sua quædam, prout ipsi placet, immutat, causasque mutandi, vt

Tolle iã exanimẽ Luthe. tuum Achillẽ.

Hic os cõprime Luthere.

solus

solus Deus mutat, ita solus Deus nouit. Hoc dumtaxat nemo non nouit, quicquid circa sacramenta, per totam mutatur ecclesiam, mutari illud nō alio mutante, quā Deo, qui ne in rebus eiusmodi tota posit errare, promisit suū spiritum, illam ducturum in omnem veritatē, & se cum illa futurum vsq; ad consummationem seculi.

Secūdus Achilles Lutheri.

Secundum erat hoc: si solis præsbyteris dedisset Christus in cœna sacramentum, non licere vllā partem dare laicis, quia non licet institutum & exemplum Christi mutare. Hic tacet gloriosus defensor rex Angliæ.

IMO hic, non tacuit rex, sed ostendit tibi Luthere multa mutata, sed ea mutata per illum, qui potestatem habet mutandi omnia, nempe per ipsum Deum, sine cuius instinctu probauit, ecclesiam nihil in sacramentis mutasse. Nam argumentum istud tuum quā præclare procedit: Deus dedit sacramentum solis sacerdotibus, ergo non licet dare laicis. Eadē ratione dicas licet: Christus dedit tantum viris, ergo non licet dare mulieribus. Quam si dicas, nihil in Christo differre mares a fœminis & contra Paulum, permittas mulierem cōcionari, dicemus tibi, nec laicum per te differre à sacerdote, vt adhuc contra te procedat similitudo: vt si dari posit mulieribus, quod Christus legitur solis dedisse viris: posit & dari laicis, quod Christus legitur, solis dedisse sacerdotibus. Preterea, quero abs te Luthere an quisquam in cœna sacramentum receperit, præter solos apostolos? Si dicas alios quæro, qua scriptura probes id? Nam tu nihil admitti vis, absq; manifesta scriptura. Sin concedas, solos Apostolos: id quod concedere tibi necesse est tunc quæro vtrum, quando recipiebant sacramētum, laicos fuisse illos dicas, an sacerdotes? nam nec erat alius aliud, nec quisquam vtrūq; simul. Elige ergo vtrum libet. si vis, fuisse laicos iam ex ista præclara argumentandi forma quam affers tu, liceret dicere. Dedit tantū laicis, ergo non licet dare sacerdotibus, quia non licet institutum & exemplum Christi mutare. Sin fateare fuisse sacerdotes. iam ex argumēto tuo, laicis, quibus vtramque speciem deberi disputas, vtramque sustulisti, nisi falsa sit tua collectio, quod non licet date laicis, quod Christus in cœna dedit tantum sacerdotibus. Sed est omnino falsa ista, & furiosa collectio nisi valeat hæc quoq; Christus hoc modo fecit in cœna, ergo instituit, vt idem eodem modo perpetuo fieret in Ecclesia. Et item hæc: Christus ita fecit in cœna, ergo nō licet ecclesiæ, ipso iubente Christo, quicquam mutare. Christus dedit cœnantibus, ergo non licet ecclesiæ, iubente Christo, dare ieiunantibus. Christus in cœna legitur, in calice consecrasse solum vinum, ergo non licet Christo iubere, vt in Ecclesia sua sacerdos immisceat aquam. Et hoc est lector secundum argumentum D. doctoris: quod voluit videri tam validum.

Tertius Achilles Lutheri.

Tertium est. Si potest vna pars laicis tolli huius sacramenti, poterit & baptismi, & pœnitentiæ, eadem authoritate tolli, & quicquid Christus vnquā statuit, potest partim tolli, & particulatim totum tolli. Si totum tolli non potest, nec vlla pars tolli potest. Ad hoc obmutescit gloriosus assertor sacramentorum.

REX ad istud respondit Luthere, alterā sacramenti speciem ablatam esse laicis, dispensatione Dei & illud tibi probauit euidenter. Nec veretur asserere, Deum, qui vnam speciē sustulit laicis, auferre, si velit, vtrāq; posse: Ecclesiam vero, nisi Deo sic volente, non posse: sed neq; in id cōsentire posse: quod in Sacramentis fieri Deo volente non liceat. Nā Deus Ecclesię suæ, talibus in rebus dirigit corda. & per spiritum sanctum, ducit in omnem veritatem, vt eam reddat columnam, & firmamentum veritatis & fidei. At tibi contra, rex ostēdit pectus insp rare diabolum, per quem ausus es & baptismi sacramento gratiam tollere, & fidem eius, malorum operum securitate polluere. Pœnitentię vero duas partes tollere, tertiam stultissimis dogmatibus inficere. Eucharistiæ sacramentum non alijs modo substantijs miscere, sed omnium cæremoniarum honore spoliate. & (quod omnium sceleratissimum est) in conscientiam conspurcatam, quibuslibet inquinamentis immergere. Denique matrimonij sacramentum, & confirmationis, & ordinis, & vnctionis extremæ, nec authoritate, nec ratione fretus, abnegare. Et non pudet te ecclesiam totam conuitijs, & sycophancijs incessere? quasi laici tollat vnius sacramēti partēm alteram, cum tu nebulo miserrimus & quatuor tollas integra, & reliqua tria fœdissimis hæresibus contamines. Et quum hæc omnia tibi rex sacramentorum defensor, & vera dignus gloria, responderit, tu ad hęc omnia sacramentorum furiosus impugnator, obsurdescis.

Nihil nebuloni sanctum

Quartus Achilles Lutheri.

Quartum est, inquit, quod Christus dicit, sanguinem suum fundi pro remissione peccatorum nostrorum, eis non posse negari signū remissionis, quod illis Christus dederit. Ad hoc, inquit, mutus est laruatus Thomistæ Anglorum.

PRINCEPS ad hoc Luthere nō erat mutus, sed tu laruate potista, surdus, qui semper nihil audis, quod non libenter audis. Alioqui recordare nebulo, quod probauit princeps vini speciem non per homines ablatā laicis, sed per ipsum Christum: & iam propone rursus istud argumentum tuum. Christus pro laicis fudit sanguinem, in remissionem peccatorum. & hoc pacto concludas: Ergo Christus (quanquam sub specie panis, remissionis integrum signum relinquens in corpore) non potuit auferre laicis speciē vini, quod est signum remissionis in sanguine. Nam sic necesse est in-

est inferas, si quicquam velis inferre, quod tãgat rem. Alioqui si concludas hoc pacto. Ergo homines non potuerunt auferre speciẽ vini, quod est signum remissionis: quid potest concludi stolidius aduersus principem, qui tam aperte probauit, non ablatam esse per homines, sed per Deum? Ecce domine doctor, quã belle vobis procedat istud argumentum quartum.

Quintus Achilles Lutheri.

Quintum est, inquit, si potuit vinum tollere, potuit & panem, ac per hoc totũ institutum Christi penitus euacuare: si totum non potest, nec partẽ potest. Et inuictus rex, forte recordatus prouerbii, Silentio respondetur multis, & ipse mihi silendo omnia respondet.

TV potator inuicte, neque meminisse potes, quid tibi responderit rex, neque quid ipse in proximo pene versu dixeris. Nam, quid est aliud stolidum istud argumentum, quintum, quã frustulũ marcidũ, ex furfuracea massa tertij argumenti decerptum? Nam quod hic colligis de vno sacramento, ibi colligebas de omnibus. nec interim verbum facis vllum de eo, quod princeps aduersus te probauit, istud, quod tu impugnas, non ab homine factũ esse, sed à Deo. Atqui Luthere, oportebat te, ad id respondere primum. Interea stolide facis, si dissimules illud: & dicas nobis: Homo nõ potest vini speciem tollere: sin fateris illud: & stolide facis, & impie, si dicas: Deus non potest mutare, quod potuit non instituere. En quali silentio tibi respondetur ad quintum.

QVID mirum si partem tertij ponas pro quinto, qui sextum omisisti totum, tam bellus arithmeticus, vt ita numeres, primum, secundum, tertium, quartum, quintum, septimum? Sed ne quid tibi queraris interceptũ, fugitiuus ille seruus in captiuitate Babylonica repertus est, atq; extractus huc, vt cadauer istud exangue, vel ex stigmate possis agnoscere.

Sextus Achilles Lutheri.

Obsecro, inquit, quæ necessitas, quæ religio, quæ vtilitas, laicis negare vtramq; speciem, id est signũ visibile, quando omnes concedunt eis rem sacramẽti sine signo: si rem concedũt, quæ maior est, cur signum, quod minus est, non concedunt?

OBSECRO te Luthere per stulticiam tuam, non sentis istud ipsum, quod tu torques in clericos, regem in te retorsisse? Nam quum tu nihil aliud clames, ob maliciam, quam alterã speciem impie sustulisse sacerdotes, rex declarans eam rem non esse imputandam sacerdotibus, ostendit, non solum laicos tantã iniuriam nõ fuisse passuros, sed illud etiã, quod ipse quoque perquam prudenter fateris, nullam fuisse causam, cur sacerdotes illud per iniuriam facere voluerint. Quod enim commodum inde consequerentur ipsi? aut quæ fuisset inuidia, quum nemini negẽt rem ipsam totã? nemini negent signum totius in corpore, signum etiam cuiuis vtrumque concedere? Aut quamobrem voluissent, eo concesso, quod est vltra modum omnem maius, id subtrahere, quod omnes sciant incomparabiliter esse minutius?

O prudentem virum, quam scite disputas aduersus regem. Ille dicit, id non fecisse sacerdotes: tu probaturus eos fecisse, contendis nullam fuisse causam, cur facerent. Rex probat id fecisse Deum, & quod ipsi placitum est, non solum sacerdotibus, sed populis insuper inspirasse fidelibus, qui ecclesiam suam catholicam (cum qua se futurum promisit, vsq; ad consummationem seculi) nõ patitur in sacramentis errare. An tu adhuc quæres, quare fecit? Et non desines impugnare, quod Deus fecit, nisi tibi reddatur ratio, quare fecerit. An nobis respondere non licet: quis consiliarius eius fuit? Scio multas magnasq; causas allegari posse, & prudentissimos quosdam viros allegasse permultas, quæ populum permouere potuerint, verum ego diuinare non dignabor de causa, quum certus sim, neque populũ Dei sine Deo, neque in populo Deum sine causa fecisse. Nam quod quod tu garris, hoc à Leo permissum, vt esset occasio schismatis, nempe sic est permissum à Deo, vt à Deo permissum est, euangelium scribi, ex quo suscitarunt hæretici multa schismata. Nam boni viri nullam ex communione cœperunt occasionem schismatis, sed ecclesia concors erat & vnanimis. Neque quisquam fere fuit è populo, qui vel peteret speciem vini, vel tam rebellis esset spiritui, vt vel oblatam foret accepturus, donec vnus aut alter similis tui, fax inferni, in segetẽ domini immisit ignem, qui angulum aliquem depopularetur agri dominici.

PORRO, quod ais his verbis, nos re sacramenti iam dudum amissa, iam contra rem maximam propter signum pugnare recte sane & vere, nos illud, dicis. Nam catholici re ipsa contenti, de signo solliciti non sunt: sed vos schismatici & hæretici, contra rem vere maximam, hoc est voluntatem Dei pugnantes, pro signo solo totam sacramenti rem, fructumq; eius omnem perdidistis. Postremo, quod ais istam ablationem alterius speciei tunc temporis incœpisse, quo tempore pro diuitijs mundi, cœpimus contra Christianam charitatem insanire, quàm frigidum est. Nam quid habet hæc res affine cum diuitijs? an sacerdotes, vt laicis non ministrent vtramq; speciem conducuntur diuitijs. O rerum solidarum inopem, verborum stolidorum diuitem Lutherum.

Septimum est, inquit, Paulus omnium obstruens ora, qui ad Corin. vndecimo, non presbyteris, sed ecclesiæ & omnibus fidelibus tradidit totum sacramentum. Hoc, inquit, argumentũ dixit assertori sacramentorum, Noli me tangere.

Septim. Achilles Lutheri.

AN ideo Luthere non tangeris, quia tam stupidus es, vt non sentias, quando tangeris?

Certe

Certe stupidissimus es, si non sentis, quam parum causam tuam probet apostolus. Nam primum, etiamsi locus ille nihil haberet ambigui tamen vix æquũ esset postulare te, vt ora omnibus obstruat apostolus, quum apud te nullius apostoli tãta sit authoritas, vt os obstruat tibi: vt qui linguam maledicam exercere non solum sis ausus in apostolum Iacobum, & illi de authoritate sua mouere controuersiã, sed in ipsum quoq, debacchari Paulũ: qui quum te offendit, ad Ephesios quinto, quod ausus est matrimonium vocare sacramentum, non dubitas in dubium vocare, vtrum id ex Deo sit locutus, an ex sensu suo. Verum quoniam satis certum est, neminem tam impium esse, q̃ te, perge nihil veritus, cæteris Christianis omnibus Paulum allegare. Sed vide tamen quatenus suffragetur tibi. Si quis aut negasset laicos olim vtramq, speciem recepisse, aut id factum reprehendisset in Corinthijs, recte Paulum citasses, cum & factum probaret illic tantus testis, & recte factum tantus probaret apostolus. Nunc vero quum concedant omnes, & illud factum volente Deo, & nunc illud ipsum Deo dispensante mutatum, tu stolide nunc allegas apostolum: ex quo probas illud, quod nemo negat: illud, quod obstat tibi, nõ attingis: nisi te forte putas pulchre colligere si rem hoc pacto concludas: Paulus vtramq, speciẽ dedit laicis olim, quando Deus ita voluit: ergo perpetuo sic facere debet Ecclesia, siue velit Deus siue nolit. An non Paulus quædam tradidit Corinthijs, quę neq; tũ licebat negligere, neq; nunc obligatur quisquam seruare? nisi tu, qui libertatem prętendas, multis damnationibus inuoluas vniuersum orbem? Paulus circumcidit Timotheũ: nec dubito, quin id recte riteque fecerit: & tamen idem paulo post interminatur alijs: Si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit. Olim ad baptismum tantum admittebantur adulti & Christus, non antequam adoleuit, baptisatus est. Infantes baptisasse non leguntur apostoli. Cur ergo non clamas institutum esse, ne baptisentur pueri, vt hac quoq, parte calumniam struas ecclesiæ. Olim contra, postquam baptisari ceperunt infantes, etiam communicari consueuerant. Nunc illud videmus abolitum. Cur vtramq; speciem nõ redarguis, tot secula iam subtractam pueris, qui alteram tantum damnes ablatam laicis? Iam istud ipsum de vini specie, an non Christus ipse prætermisit aliquando: nisi contra sanctos omnes Cleophã neges, & sociũ eius recepisse corp' in specie panis, cũ in fractione panis cognouerũt eũ: aut qui nihil admittis absq, scriptura, nobis probes absq; scriptura, simul præbitã speciẽ vini, quum testetur euangelista, protinus à porrectione panis, euanuisse Christum. An non Paulum ipsum legis, in actis panem consecrasse, porrexisse discipulis, nec interim de vino verbum vllum? Quod si pergas quęrere, qui

Forte qa non succurrebat

sciam, quæ mutantur in Ecclesia, circa sacramentorum formam, ea mutari placito & consilio Dei, quæram abs te vicissim, qui scias ipse, lotionem pedum licuisse prætermittere? nec eam sic institutam à Deo, siue sacramentum fidei, siue sacramentorum saltem ritum, talem qui nusquam licite posset aboleri, quum Christus lotionis illius exemplum præbuisse non minus accurate videatur, quàm Eucharistię. Imo hoc etiam magis accurate quod non dixit illis, hoc facite, sed meo exemplo hoc debetis facere. Quæ verba nullo modo suadere sed necessitatem videntur imponere, præsertim quum modestię causa recusanti Petro, tã humile ac prope sordidum erga se officiũ Domini, sit interminatus, non habiturum eũ vllã partem cum ipso, nisi perageretur lotionis illius mysterium. Dic ergo Luthere: qui scis istã lotionem, aut non institutam pro sacramento aut tantum fuisse ritum temporarium? Qua scriptura discernes istud? alia ne quã hac, qua Christus promisit ecclesię: Spiritus paracletus quem mittet pater in nomine meo, ipse vos ducet in omnem veritatem? Et, Ego vobiscũ sum, vsque ad consummationem seculi: & si qua sit alia eiusmodi? Qui scis, licite paulo post esse mutata, quæ per epistolã olim constituerunt apostoli? nisi putas apostolorũ quoque consilio, quod communiter habuerunt Hierosolymis, defuisse spiritum Dei. Qui scis, apostolos absque peccato mutasse baptismi formam, ab ipso pręscriptam Christo, idque in re momenti (quicquid tu garrias) maximi? Neque enim tantum refert, an quisquam baptisetur aqua, quantum refert, in cuius baptisetur nomine. Potest & martyr suo baptizari sanguine. Potest aliquis & spiritu, sed in alio nomine nemo potest, quàm in quo præscribit Deus. Quod si contendas, satis fuisse nomen Christi: ego Luthere, vt ista fateor esse vera, sic ista vere video contra te facere omnia. Nã quum Christus institueret tria nomina, patris, & filij, & spiritus sancti, in quibus per lauacrum, populus regeneraretur in fidem, nulla prorsus humana ratio potuit apostolis esse sufficiens, vt deflecterent à præscripto Christi, neque potuerunt contra Christi tam aperta verba credere, magis referre, vt solius Christi nomen redderetur illustre, quam vt tota trinitas inclaresceret orbi, & consuesceret populus in ipsis Christianismi foribus cognoscere, & colere patrem, filium, & spiritum sanctum, quorum nominibus baptisma recepissent. Quod si respondeas, vt respondent quidam, Christi nomen, quum significet vnctũ, & patrem vnctorem implicare, & vnctionem spiritum: retorquebimus in te carnem, quæ subest speciei panis, non implicare tantũ, sed & vere continere sanguinẽ, qui seorsum consecratur in specie vini, sed tamen, vt tu nõ cõcedis id, satis esse causę, cur ecclesia relinquat in laicis vini speciem. ita nos non cõcedemus tibi,

Cur magne doctor non docuisti hoc nos stupidos

tibi, illud alterum satis fuisse causę, cur apostoli potuissent, in baptismo nomina patris, & sancti spiritus prætermittere: nec illud eadẽ ratione, quod Christus Deus erat, & idem Deus cum patre & sancto spiritu. Nam vt tu Christum dicis, duas instituisse species in Eucharistia, ita nos Christum dicimus, & euangelio teste dicimus, in baptismo tria statuisse nomina, nec illud obiter aut ociose, sed maxima de causa statuisse, vt protinus in baptismo personarũ trinitas innotesceret. Vides ergo Luthere nullam rationẽ apostolos permouere potuisse vt ex baptismi forma, patris aut spiritus nomẽ expungerent, quam formam non minus expressam vides in euangelio, quam vtramque speciem in Eucharistia Quid affers igitur, cuius dum accusas ecclesiam, non accuses apostolos? An hoc videlicet interesse dices, inter hanc causam & illam? quod illorũ factũ scriptura sacra complectitur, cui tu standum esse fateris: Ecclesiæ factum, nulla scriptura nititur, sed mera consuetudine, quam tu & male inoleuisse, & propere censes abolendam. At hic vide, quam nihil dicis. nam in Actis Apostolorum, nihil aliud legis, quam apostolos in solius Christi nomine baptisasse, sicut hic vides, laicos sub altera tãtum specie per tot ętates communicasse: & in euangelio vides magis aperta verba Christi, quibus iussi sunt, patris & spiritus sancti nomen adiungere, quam sunt omnia, ex quibus cõdendis Ecclesiæ præceptum à Deo, vt vtramque speciem daret populo. Rursus ergo te rogo quomodo nõ oppugnas apostolos, eisdem machinis, quibus oppugnas Ecclesiam? Qui nunc maledicis ecclesiæ, quomodo nõ blasphemas apostolos? quos quid aliud habes, quo defendas, quam quod in solo Christi nomine baptizarunt, eius ipsius dispensatione, cuius ore prius aliam baptizandi formam susceperant. Istud igitur idem rex tibi respõdit de ecclesia, videlicet eã, quod hac in re facit, Christi spiritu gubernatam facere. Sed vbi legit, inquis, istud rex, ecclesiam istud immutasse per spiritum Dei? Vbi legis tu Luthere, Apostolis aliud postea mandasse Christum, quam quod ante mandauerat? An apostolos in sacramentis non patietur errare, quos delegit propter Ecclesiam? & Ecclesiã ipsam patietur errare, propter quam ipsos delegit apostolos? An ad solos pertinet apostolos illud Christi: Spiritus sanctus, quum venerit, ille vos ducet in omnem veritatem? vt illud ad eosdem quoq; tantum pertinere disputes: Ego vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi.

I nũc & nega, li-cuisse qc quã im-mutare

EPILOGVS EORVM, QVIBVS REX refellerat argumẽta Lutheri & simul quam incerta redderentur omnia, si cuiq; liceat è quouis scripturæ verbo conuellere fidem publicam.

CAP. VII.

NVNC igitur vides lector: quam imbecillum sit istud robur, omnium illorum septem argumentorum: quibus iste Satan conatur expugnare Christum: quã stulte nobis arguit, qui dicit: homines nõ possunt istud facere, quum princeps, & clarissime dixerit, & non vno tantũ loco clarissime probauerit, non homines hoc fecisse, sed Deum. Si Deum fecisse Lutherus non fatetur, cur id non negauit? Cur id à rege toties dictum, tot libri sui locis inculcatum, tam sępe tam aperte probatum, silentio dissimulat? Sin Deum fecisse fatetur (fatetur autem, qui contra nihil respondet) quam stolida nunc atq; impia sunt omnia septem argumenta, quæ nihil prorsus aliud valent, quam si diceret: Hoc Deus instituit, ergo peccat, quisquis aliter, ipso iubente Deo, fecerit Aut si sic diceret. Hoc sonat scripturæ litera ergo impij sunt, qui obsequuntur spiritui sancto, cõtra speciẽ literæ, quã spiritus ille sanctus melius intelligit, quã septem millia spirituũ nequã, qui Luthero ministrãt sua septem argumenta. Quamobrem lector charissime, quum istud, quod Lutherus reprehẽdit, velut sacerdotum factũ, rex probauit esse factum spiritus sancti, cuius oculto spiraculo gubernari probauit ecclesiam. cui rei, Lutherus nihil adhuc inuenire potuit, quod responderet. Vides iam, quam stolide bacchetur in regem, quasi non responderit ad argumenta sua, tã fortia videlicet ac robusta, vt vno verbo veritatis prostrata sint omnia. Et tamen quum rex sustulit omnia clarissime, probãs videlicet, id quod Lutherus velut à sacerdotibus factum, reprehendit, non ab illis esse factũ sed à spiritu sancto recurrit adhuc stipes tam stupidus, vt plagam, qua ad cor vsq, vulneratus est, non sentiat: ac tursus in regem torquet sua septem, septies redarguta, argumenta: quę sua septem tela tam pulchre dirigit, vt septem millibus nunc aberrent à scopo Nam quum res facta probatur à Deo, ille disputat in sacerdotes. An postquam constat de authore spiritu Dei, tamen resistet spiritui, propter corticẽ literæ? Cuperem ergo scire, quid sentiat de salute martyrum, quos proprio sanguine baptisatos credit ecclesia: quibus antea corrigit occidi, pro fide Christi, quam sacramentum possent baptismi recipere. Nõ dicet (opinor) sanctissimos illos martyres, omnes esse dãnatos. Nec video tamen, quomodo possit eorum salutem asserere, si nihil recipiat præter euidẽtes scripturas Quarũ si quas reperias, quæ videantur illis promittere regnum Dei: non facile tamen inueniet vllam, quæ promittat apertius, quam hęc aperte videtur denegare: Nisi quis tentatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Verum, quoniam haud multum est curæ martyrũ Luthero, vt quorum imagines, & cultũ omnem contendat tollendum, cupio saltẽ scire ex eo, si nihil admittat omnino præter euidentes scriptu-

Luthere Stulta Luthen ratiocinio.

euidentes ſcripturas, quidnam ſatis euidenter eſſet reſponſurus, ſi quis illi tam facilem ex ſola fide pollicenti remiſsionem peccatorū omnium idque ſubitanea, & qualicunq; vnius momenti pœnitentia, obijceret illud de peccato in ſpiritum ſanctum, quod Chriſtus aperte dicit, neq; in hoc ſeculo, neque in futuro remittendum? Quid hic faciet Lutherus? Obijciet videlicet illud Prophetæ. Quacunq; hora ingemuerit peccator, etc. Quid ergo dicet, ſi is, qui propoſuit, dicat illud peccatum exceptionē eſſe, & aliquod ſaltem eſſe peccatum, quod quale ſit, nemo adhuc ſatis explicuit, quod nulla deleri pœnitentia poſsit? Quis erit diſputādi finis? Imo ſi quis obijciat illud Apoſtoli, voluntarie enim peccantibus nobis, poſt acceptā noticiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia. Terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis emulatio, quæ cōſumptura eſt aduerſarios, Et illud itē eiuſdē: Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur. Quanto magis putatis, deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinē teſtamenti pollutum dixerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ cōtumeliá fecerit? Et item illud. Impoſsibile eſt enim, eos, qui ſemel ſunt illuminati, & guſtauerunt etiá donū cœleſte, & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonū Dei verbum, virtutesq; ſeculi venturi, & prolapſi ſunt rurſus reuocati ad pœnitentiam, rurſum crucifigentes ſibimet ipſis filium Dei & oſtentui habentes? Has, inquam, ſcripturas ſi quis producat, & iam illud: Quacunq; hora ingemuerit peccator, ſaluus erit: ſic tame hoc vſquā ſcriptura ſacra habeat: dicat intelligendū eſſe, quacunq; parte ætatis, peccatorem infidelē poſſe per pœnitentiá recipi, ad baptiſmi gratiá, cęterū poſt baptiſmū, rurſus peccanti, denuo ſalutis locū nō eſſe, quis erit hic Luthero finis, qui nihil admittit, præter euidentes ſcripturas? Quādo faciet ſcripturas tā euidēter cōcordes, vt nō remaneāt argumēta plus ſeptē, Lutheri aduerſario, quæ nūquá poterit euidenter tollere, niſi recurrat ad eccleſiæ fidem, Dei digitis ſcriptā in cordibus fideliū, neq; minus veram, neq; minus certá, quocunq; libro ſcripturarum per quā fidē, certi ſumus de fidei articulo, etiā quū de ſcripturæ ſenſu ſæpe ſimus incerti, è cuius ſcripturæ textu, argumētis plus ſeptē Chriſtum oppugnabat Arrius. Argumentis plus ſeptem Chriſti matrem ſanctam impius oppugnabat Heluidius. Vtriuſq; perfidiam expugnauit eccleſia, ſita nimirum ſuper ſolidam petram fidei, qua docuit eam ſpiritus ſanctus aduerſus Arrium, concordare ſcripturas aduerſus Heluidium, & ab ipſo declarare productas, & citra vllum ſcripturæ teſtimonium, perpetuam virginis integritatem credere. Quū igitur & eccleſię catholicæ publica fide, & cōſentiente ſcriptura certiſsimū ſit, eccleſiá in fidei rebus, regi ſpiritu Chriſti, nō dubitamus id verū eſſe rectumq;, quod ſpiritus dicit Eccleſię, etiá ſi qua litera ſcripturę ſit, in ſpeciē cōtraria, ſcientes, aut de illa diſpenſaſſe Deū, aut certe non eſſe contrariam, ſed videri, ſicut duos interdum ſcripturę textus, qui pugnare videntur, nihil dubitamus, inter ſe concordes eſſe, etiamſi nobis diſcordare videátur. Quamobrē, aut illud Lutherus tollere debuit regi, mutationē, quam velut factam per ſacerdotes incesſit, factam eſſe per ſpiritum ſanctū. Et item illud, Eccleſiam in fidei rebus eodem gubernari ſpiritu, ad quæ duo, nihil omnino reſpondet: aut ſalua eſt Eccleſia Chriſti, nō ſolum aduerſus argumenta ſeptem Lutheri, ſed etiam aduerſus ſeptuageſies ſepties ſeptena millia cacodæmonum, qui Luthero, velut aptiſsimo dæmonum organo, tam ſtolidas argutias aduerſus Eccleſiam, & Chriſtum ſponſum eius inſpirant. Igitur quum omnia Lutheri argumenta princeps aperte ſoluerit: Lutherus contra, ſuo more, quædam excerpens, cum quibus pugnet, validiſsima quæque diſsimulat. Nam neque ad hoc reſpōdet quicquā; quod rex oſtendit, rem, quam ille reprehendit per eos factam non eſſe, quos reprehendit. Nihil ad illud reſpondet, quod rex oſtendit, eum laicos non excuſare, quos ille vult excuſatos. Nihil ad illud reſpondet, quod vtraq; ſpecies nūc aufertur infantibus, de quo nihil quæritur Lutherus. Nihil reſpondet ad illud, quod rex ait rem, quam ille redarguit, nō ab hominibus eſſe factam, ſed á Deo, qui in fidei rebus regit Eccleſiam, qua in re, ſumma totius rei cōſiſtit. Quum hæc ita ſe vtrinq; habeant, tu nunc lector æquus inter vtrunq; iudica, quā impudens nebulo ſit Lutherus, qui tam magnifice ſcurratur, & ſcurriliter gloriatur, regem ei nihil reſpondere, ſe vero reſpōdere ad omnia. quum vno verbo rex, illius argumenta vere ſoluat atq; euertat omnia: ille regis contra fere diſsimulet ac prætereat omnia,

Quid Luthero cū apoſtolo

Verū is nō audiet niſi ſua.

Luther' cacodæmonum organū

Memor ipſe prouerbij ſilentio reſpondetur mulus.

RETEGIT AC REFELLIT DVplicem, imo triplicem Lutheri mendaciſsimam & ſtolidiſsimam ſycophantiam.

CAP. VIII.

NAM illa, quę velut firmiſsima delegit, cum quibus luctaretur, ſic tractauit egregius palęſtrita, vt perſpicuum fecerit illa ipſa, quæ videri vult infirma, infirmis ipſius viribus eſſe firmiora.

Elinguis, inquit, defenſor in rebus neceſſarijs, videamus quā linguax ſit in ſuis nugis, ventrē diſtende lector, vt magnalia iſta Thomiſtica capere poſsis, probaturus licuiſſe alteram partem tollere quā regaliter incedit, quaſi eſſet rex. Eccleſia, inquit, mane communicat ſacramento, quod Chriſtus fecit veſperi, deinde nos aquam vino miſcemus, de quo

Verba Lutheri.

nihil meminit scriptura. Quare si ecclesia hic potuit aliud facere, aut instituere, potuit & partem sacramenti tollere.

ECCE lector, quam nebulonice procedat nebulo. Nam si rex loquutus de Ecclesiæ, vel institutione vel consuetudine, nihil eo loco prorsus adiecisset aliud: tamen quum tot libri sui locis, & ratione probauerit, & scripturis, ecclesiā in sacramentis gubernari spiritu sancto: quis ita sine sensu viueret, vt nō sentiret quid senserit rex? aut quis tā improbe faceret Lutero, vt nō dānaret in re tā aperta, tā stolidā Lutheri calumniam? At nunc, vt vanissimum videas sycophantam, audi quæso lector princeps, illo ipso in loco, quid dicat.

Verba Regis.

SI Lutherus, inquit, nihil admittit aliud, quam euidentes Dei scripturas, cur non iubet Eucharistiam (vt dixi) a cœnantibus sumi? Nam sic factum scriptura commemorat. Quāto melius crederet Lutherus, nō humano figmento, sed eodem authore Deo factum in ecclesia, ne laici sub vtraq; specie reciperent Eucharistiam, quo authore factum est vt reciperetur à ieiunis. Placuit enim (vt inquit Augustinus) spiritui sancto, vt corpus domini, quod post alios cibos ab apostolis in cœna receptum est, ante alios cibos à ieiunis reciperetur in Ecclesia. Et protinus ita rem concludit rex: Spiritus sanctus, qui Christi regit ecclesiam, sicut Eucharistiæ sacramentum mutauit à cœnantibus ad ieiunos, ita laicos ab vtraque specie deduxit ad alteram.

Diuus Augustinus.

Quid hic ais lector? Per quem dicit rex hæc esse mutata? per homines, an per Deum? An non manifeste dicit mutata per Deum? Quo ergo nomine dignus est frater scurra Lutherus, qui nusquam non mentitur, principem disputare, hæc esse mutata per homines? Nam hæc est istius nebulonis perpetua forma, non disputandi, sed calumniandi scurriliter. Et nunc, quasi scirent omnes, regem id dicere, quod sciunt omnes Lutherum mētiri, pergit scurrari strenue.

Verba Lutheri.

Sic rotari debet, inquit, ac ferri praceps & insana libido mentiendi, aduersus Dominum gloria.

IMO Luthere, sic rotari debet & præceps ferri, furiosus fraterculus, & insana mētiendi libido, aduersus agnitam veritatem, desiderio despuendæ gloriolæ. Nam id ridiculū est, quod videri vis regem loqui aduersus dominum gloriæ. An hoc quicquam est contra dominū gloriæ, quod rex ait, Deum posse sacramenta sua, pront ipsi libet, dispensare, & parendum esse Deo, siue per scriptum quicquam iubeat, siue sine scripto? Nam quod tu imputas regi, quasi dicat homines posse mutare, quod statuit Deus, illud certe, tam impudenter & improbe mentiri conuictus es, vt oculos posthac, si quis pudor esset, nunquā auderes attollere.

ridiculū Lutheri cōmētū.

Verba Lutheri.

Quam vellem, inquit, modo possent asini & porci loqui, vt inter me & Henricum iudicarent.

Dignos Luthero arbitros.

Hoc saltem recte facis Luthere, & in causam tuam commode: quam quoniam Deo & hominibus vides esse damnatā, ad porcos appellas & asinos, si forte tam spurcum aut stolidum vllū brutū possis inuenire, vt tibi vel adgrunnire velit, vel adrudere. Quanquā ego profecto nō dubitē, si vel asini possent vel porci loqui, quin facile iudicarent, te & spurciorē esse porco, & stolidiorē asino, qui tā fœdè mentiaris, & orbi te speres imponere, tam perspicuo & tam parenti mendacio.

Verba Lutheri.

Sed accipiam, inquis, alios asinos & porcos: Iudicate ergo vos ipsi sophista Parisienses, Louanienses, Colonienses, Lipsenses quoq; & vestri similes vbi vbi sint, qua dialectica valet, ista Henricissima & Thomisticissima consequentia? Nam & vos signastis ad marginem libelli huius. Hic iacet Lutherus prostratus. Et Henricum vestrum aprobastis.

Et re vera pstratus eras.

ATAT hoc illud est. Hinc illæ lachrymę. Hoc animum tuū percellit Luthere. Hoc vulnerat, laniat, lacerat, quod principis liber passim probatur doctis, qui merito probāt, & merito signant in margine: Hic iacet Lutherus prostratus. Iaces profecto prostratus turpissime, si prostratus iacet, qui nihil habet reliqui, quod contra possit hiscere, præter apertū, & nulli non compertum mendacium.

Verba Lutheri.

Dicite ergo, inquit, vnde locus? vnde regula istius consequentia? Aliquid fit extra scripturā: ergo cōtra scripturam est sentiendum.

TIBI Luthere quærenda est regula quā tuearis istam consequentiam. Nam ista plane tua est. Quis istam consequentiam fecit tibi? Quis ita collegit nisi tu? Sic enim colligit princeps, Christus per spiritum sanctum multa iubet, ac docet ecclesiam sine scriptura. ergo Lutherus est hæreticus & Antichristus, qui nihil ecclesię credendum prædicet absque scriptura.

Verba Lutheri.

Vnde, inquis, regula istius consequentiæ? Vinum miscetur aqua extra scripturam: ergo scriptura alteram partem statuens, est damnanda, pro heresi habenda, & alijs blasphemijs vestris conspurcanda.

Et statim magnifice scurra subiungis.

Pudescit ne tua frons Henrice, non iam rex, sed sacrilege latro? Non sudatis virulenti sophistæ, vos miserabiles trunci, in reprobum sensum versi?

SIC libet ac licet nebuloni ludere, & alijs obijcere capitis sui stultitias. Nam quis tibi sic argumentatus est? Quis damnauit scripturam vllam? Quis habendam censuit pro hæresi? Quis conspurcauit blasphemijs?

Nemo certe, nisi tu, qui & Pauli reijcis interpretationem, & epistolam canonicam reprobas, & Iacobum blasphemas Apostolum. Nam quod rex ait, huc tendit: quod sicut Deus aquam vino miscendam docuit, absque scriptura, sic & alteram speciem auferendam docuit, absque scriptura. Quam, sicut ante monstratū est, nulla scriptura laicis dare pręcepit Ego plus etiam dicere non dubitem: quod si quando, clarissime fuisset aliquid de sacris ritibus aut sacramentis, in scriptura mādatum, quo quippiam non dico credi, sed fieri, hoc aut illo modo mandetur: Deo tamen postea, aliter de illo dispensante mandato, & absque scriptura iubente contrarium, id quod eum hac in causa fecisse probauit rex, non erit impius, qui sine scriptura paret, atque obtemperat deo, quemadmodum facit Ecclesia: sed qui (quod Lutherus facit ac docet) scripturæ prætextu deum contemnit. Nec Ecclesia tamen scripturam, si qua videretur aduersari, damnaret, aut haberet pro hæretica, aut conspurcaret blasphemijs, sed honore seruato scripturæ, diuinitus edocta cognosceret, mandatum illud fuisse temporarium. Alioqui dicat nobis elegantissimus porcus, & prudentissimus asinus an quisquis lotionem illam pedum non seruat hodie, quam Christus olim peregit in cœna, damnat & conspurcat illud euangeliū? Et tamen Christus & exemplum dedit lotionis illius, &, si locum spectes cum interminatione, mandatum & seruauerunt & tradiderunt apostoli, & aliquandiu tota seruauit Ecclesia, id quod disci licet è Cypriano martyre. Et nunc tamen, absque scriptura noua, per Christi spiritū ad eam lotionē Christianus populus desijt obligari, nisi tu, qui quinque sustulisti de sacramentis septem, subito reponas octauum. Nec tamen quisquam dānat, aut blasphemijs illud conspurcat euangelium. An Paulum dicis apostolum blasphemijs conspurcasse Deum, & hanc damnasse scripturam? Erit pactum meum in carne vestra, in fœdus æternum. Masculus, cuius preputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Nam contra illam tam manifestam, tam rigidam, tam minacem scripturam, non dubitauit dicere: Si circūcidimini, Christus vobis nihil proderit. At Christus, inquis, baptizare iussit, & baptizatus est ipse. Fateor; sed circumcidi iam olim iusserat, & circumcisus est ipse & se venisse dixit, non vt legem solueret: & circumcisionis legem scriptura vocat fœdus æternum: nec per scripturam Christus contra docuit Paulum. Nam & ipse circumcidit Timotheum. Quid aliud habes, quam vt Paulum dicas, absque scriptura doctum à spiritu sancto, vt contra scripturæ verba, manifeste mandantia perpetuô circūcidi: contra exemplum Christi, qui circumcisus est ipse: contra tam apertum verbum Christi, qui se venisse dixit, non vt solueret legem, sed vt impleret: non dubitaret tamen auferre circumcisionem? Memineris ergo, regem eodem modo respondisse tibi, quod ecclesia catholica, ab eodē docta spiritu, quo doctus est Paulus, vini speciem non dubitauit auferre. Quam vini speciem preberi laicis (quāquam aliquando factum est) nulla tamē scriptura (qualem tu solam recipis) euidens, & manifesta præcepit. At (inquies) Paulum docuit Deus, & absque scriptura, sed ecclesiam nihil docet absque scriptura. Ergo, quod Deus quicquid docet Ecclesiam, docet euidentibus scripturis, hoc tu Luthere proba nobis euidētibus scripturis, contra illud euangelistę. Non omnia scripta sunt Et illud apostoli. Collaudo autē vos fratres, quod omnia mea memoria tenetis, & quemadmodū tradidi vobis, instituta tenetis Præterea illud. Huius rei gratia reliqui te in Creta, vt quæ desunt, pergas corrigere, & constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi ordinarā Et cōtra illud. Seruate quæ pręcepi vobis, siue per sermonē, siue per epistolam. Et illud item. Ego, quū venero, cętera disponā Necnō & illud prophetæ. Ego dabo leges meas in cordibus eorum, & in mētibus corū subscribā eas. Et quæcūq; sunt eius generis alia At proba saltem scripturis euidētibus, Christum, qui cū spiritu suo affuit Paulo, ecclesię non adesse catholicæ, contra scripturam euidentem, qua contra promisit ipse, quum dixit Ego vobiscum sum, vsq; ad consummationē seculi Pudescit ne nunc tua frōs Luthere? Non sudas virulente sophista? Vere frons meretricis facta est tibi. Vere miserabilis truncus factus es, & sic in reprobum sensum versus, vt mendacijs, sycophantijs, hæresibus, & blasphemijs instupescens miseriam tuam, præ præsentium molestiarum mole, imminentium malorum terrore, & æternæ damnationis horrore, non sentias.

Hic Luthere scrupulus tibi inectus est.

Iā obmutescit verbosus fraterculus.

An non hæc satis est manifesta scriptura Luthere?

Alludit ad verba Lutheri.

Dicat, inquit, nobis gloriosus assertor sacramētorum, vnde probet missam necessario mane celebrandam.

Verba Lutheri.

ECCE lector, vt sui semper similis est. Vt rursus nebulo, mendacem se, vt rursum se declarat sycophantam. Dic reuerēde Asine, vbi dixerit rex, necessario mane celebrandum esse Sic enim dixit rex?

Hoc nusquā non facit.

SI Lutherus, eam rem ad exactam Euāgelicę narrationis formam reuocat: cur Eucharistiam non iubet semper in cœna recipi, imo vero post cœnam.

Verba Regis

Ecce Luthere, rex rem non restringit ad auroram, sed (vt sæpe iam dixi) ostendit ecclesiam, spiritu doctam sancto, ne se obligari putaret ad vesperum Et Augustino teste probat, sanctū docuisse spiritum contra Christi exemplum, sumendum esse ieiunis, quod Christus dedit cœnantibus. Dic iā Luthere,

dic, vbi

dic, vbi sit illud, quod regem mentiris dixisse, de mane. An idem est mane sumere, & ieiunium sumere. Proba nobis euidẽtibus scripturis, idem esse mane sumere, & ieiunum sumere. An ideo idem est, ieiunum sumere, & mane sumere, quia tu ieiunus sumere, nisi summo mane, non potes, quia summo semper mane potas? Hic locum habet tua quæstio: dicite Sophistæ VVittembergenses, vnde locus? vnde regula huius consequentiæ? pater potator summo mane semper est ebrius, ergo nemo potest nisi mane recipere sacramẽtum sobrius.

Alludit ad verba Lutheri.

Verba Lutheri.

Idem, inquit, quæro de aqua miscenda vino. Quis fecit hunc articulum fidei? quis audet dicere, peccatum esse, si sine aqua celebretur? An Henricus, dum credit sic esse, & non credit Lutherũ sine aqua celebrare?

ÆQVVM est te Luthere veniam regi dare, quod te non adeo putauit improbum, quàm tute temet esse gloriaris. Nam cuius de te cogitationem, tua non vincat impietas? Etenim, quid in sacris audeas, & nunc significas, & paulo post satis aperte declaras.

Verba Lutheri.

Quis fecit, inquis, hunc articulum fidei? Quis audet dicere peccatum esse, si siue aqua celebretur?

Vt celebretur à ieiunis, & aqua fundatur in vinum, ista fideles suos docuit author fidei, qui in rebus & sacramentorum & fidei, docet Ecclesiam suam omnem veritatem, eique, quod ipsi placet, inspirat. Cuius voluntati, qui non obtemperat, peccet ne, an non peccet tua te stultißime damnatio docebit. Non opus est, ista tibi dicat Henricus. Tota hoc tibi dicit Ecclesia Christi, ab annis plus mille præteritis. Cui quicquid tamdiu inspirauit sponsus, vere oportet sic esse, quantumuis id nouus nunc neget, & contemnat hæreticus.

IAM illud non minus est ridiculũ, quàm cætera impia, quod è tuo phanatico cerebro natum regem fingis dicere, his verbis?

Verba Lutheri.

Consuetudo (inquit) habet vim legis. Respondeo. Habet vim legis, sed in ciuilibus causis.

Vt tu semper Luthere, Lutherus es. Repe-rias nobis in toto regis libro, vbi dicat hoc, quod tu eum dicis dicere: Consuetudo habet vim legis. Non te pudet istud fingere, vt posśis videlicet pulchre soluere? respondeo, Habet, sed in ciuilibus causis. Quasi rex tibi allegasset hominum consensum, ac non manifeste scripsisset, Christum ista suis inspirasse fidelibus. Nos igitur (vt videas, quam belle tibi procedat, ista tua tam impudens sycophãtia) respondemus tibi, consuetudinem Christiani populi in rebus sacramentorum & fidei, vim habere valentioris legis, quàm vlla habeat cõsuetudo cuiusquam populi, in rebus ciuilibus, quum hæc nitatur consensu dumtaxat humano, illa concilietur, & coalescat inspiratione diuina.

Bellus es Luthere rhetor extra cõtrouersiam.

Verba Lutheri.

Nos, inquis, in libertatem vocati sumus, quæ nec legem, nec consuetudinem ferre potest, quum agamus in spiritualibus.

Verißime profecto pronuncias, de te & tui similibus, quos diabolus vocauit in seruilem libertatem suam. Nam vt legibus & moribus christiani populi, Deo seruire, regnare est, ita leges & mores abrumpere, quos populum suum Christus voluit obseruare, & suaue iugum excutere, quod Christus voluit suum gregẽ portare, quid aliud est, quã seruũ deo fugitiuũ esse, vt libere viuas diabolo? Imo libertatis specie, seruitutẽ seruias miserrimam.

Cuiusmodi sit Lutheri libertas.

Verba Lutheri.

Quare, inquit, dominatio & regalitas Henrici, suam dialecticam male didicit, & hoc loco vitiosißime petit principium, arripiẽs hoc pro certo, probato, diuino, necessario articulo fidei, quod est mere liberum, & humanum inuentum.

Doctoralis magistralitas Lutheri non considerat, quod in hoc loco se declarat vitiosissimum nebulonẽ, qui sub nomine regis blasphemet Augustinianus Augustinum, in cuius olim verba iurauerat, à quo nunc, & Christo simul, perfuga periurus aufugit. Nam illum allegauit princeps, aperte pronunciantẽ id, quod iste clamat esse merum, & liberũ inuentum humanum, fuisse inuentum spiritus sancti. Et certe ex tot sanctis ecclesiæ patribus qui ad hunc vsq; diem à Christo passo vixerũt nullus vnquam fuit, qui communes vniuersæ ecclesię mores, circa sacramenta non crediderit, aut traditos esse Dei iussu per apostolos, aut per spiritum sanctum inoleuisse in Ecclesia. Quos si quis interdũ humana fragilitate trãsgressus est, inter peccata numerauit. Cõtra vero, ex tot impijs & insanis nebulonibus, qui ad hũc vsq; diẽ à Christo passo vixerũt, tu propemodũ solus exortus es, q̃ cõmunes vniuersę Ecclesiæ mores, circa sacramenta blateres, sic esse prorsus liberos, vt quod vniuersi tam sancte, tam perpetuo seruant, & tot seruarunt seculis, id iam cuique liberum sit, quando libet, quoties libet negligere. Et audes nebulo, sub papistarum nomine totam tot ætatum ecclesiam irridere.

At Luthero peccatum est eos seruare.

Verba Lutheri.

Quare nos, inquis, papistis istis sanctis, libenter fauemus, magnificos illos fidei suæ articulos, qua credunt: Esse tantum mane communicandum, Esse tantum in loco sacro, aut portatili, quod vocant, celebrandum: Esse aquam vino miscendam, & alios grauißimos, & his sanctißimis sanctis dignißimos articulos.

NEMO est petulantißime scurra, qui non sentiat blasphemas istas irrisiones tuas, recta contingere sanctißimos quosque proceres Ecclesiæ catholicæ, nempe Cyprianum,

Hiero-

Hieronymũ, Ambrosium, Augustinum, Basilium, Gregorium, Chrisostomum, atq; id genus reliquos, quorum sanctissimi libri passim declarant, eos, quæ tu derides, serio sanctéq; seruasse, & execrabilem credidisse, si quis illa non per incuriam præteriret, sed quod tu facis, arroganter & contumeliose contẽneret. Sed tu tibi conscius, omnibus sanctis te esse execrabilem, velut desperatus nebulo, vicissim sanctos omnes, amens & insanus irrides.

Verba Lutheri.

Nos autem, inquis, tales fideles mere fatuos, & stolidos affirmamus.

NIMIRVM, quasi dicas, nos hæretici, nos infideles, tales fideles mere fatuos & stolidos appellamus. Sed quum dies illa venerit Luthere, in qua stabunt fideles in magna cõstantia, tum vos hæretici, & infideles videntes, turbabimini timore horribili, & gementes præ angustia spiritus dicetis: Hi sunt fideles & sancti, quos nos infideles & impij aliquãdo habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Ecce, quomodo computati sunt inter filios Dei. Ergo nos errauimus a via veritatis, & iustitię lumen non luxit nobis, & sol intelligẽtiæ non est ortus nobis. Lassati sum' in via iniquitatis & perditionis. Quid profuit nobis superbia?

Tũ tibi Luthere excutietur ista iactantia verborum.

Verba Lutheri.

Nos inquis, communionem sacramenti liberam habemus, siue per diem, siue per noctem, siue mane, siue vesperi, libera sunt tempora, hora, loci, vestes, ritus.

OMNIA tibi libera sunt; nec tua refert vbi, quando, quomodo sacrifices, noctu ne, an interdiu, in luce ne, an in tenebris, ebrius, an sobrius, vestitus, an nudus, cultus, an sordidus, super altare, an super foricam furcifer,

Verba Lutheri.

Apud nos, inquis, non peccat, qui modeste ederit, aut biberit ante communionem, quod & Paulus confirmat, 1. ad Cor. XI. dicens: Si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium conueniatis ad cœnam dominicam.

Vtpote apud quos nullũ sit peccatũ, nisi incredulitas

QVI ante communionem ederit aut biberit, non peccat, apud vos, hæreticos homines nimirum impeccabiles. Apud quos, nullũ tam grande peccatum est, quod peccatum esse possit. Omnia peccata vestra, sic absorhentur in fide, quorum animas interim totas absorbet infidelitas. Iam quod affers ex Paulo: pone primum illic perspicue dici, quod tu illum dicis dicere: quid aliud ex eo loco probasti tamen, quàm quod id tum licuerit? Concludes ne ex eo, postquam tibi probauit rex, contra placuisse spiritui sancto, annis iam plus mille, idem licere tunc? quia Apostolus, sic dispensante Deo, permisit illud tunc? quasi non quædam aliquando permiserit, quę paulo post etiam ipse probibuit, nisi nunc circumcisionem permittas omnibus, quia Paulus olim circumcidit Timotheum. Sed quęso te Luthere, qui nihil admittis præter euidentes scripturas, quomodo facies illum Pauli locum tam euidentem pro te? Paulus ait: Si quis esurit, domi edat. An ideo manifestum facies, illum dicere id eis licere? nec vllũ esse peccatum, si esurientes prius domi comedant, deinde saturi sumant Eucharistiam? Idem quum ijsdem scribat Corinthijs: Qui cõtemptibiles sunt in ecclesia, eos constituite ad iudicandum, probat ne, vt constituantur contemptibiles? an id potius dicit ad eorum verecundiam, qui neminem repererint satis sapientem in ecclesia, qui dirimeret lites christianorum, sed eos litigare permittant apud ethnicos: quãquam velit eos potius apud quemuis litigare christianum iudicem, quam Christi nomen prophanare apud gentes. Tamen aperte pronunciat eos peccare, quod de pecunia litigent apud se Omnino (inquit) peccatũ est quod habetis iudicia inter vos. Et tu Luthere, si locum, quem affers diligẽter expẽdas, videbis eum forte potius totũ cõtra te canere. Nam ibi manifeste reprehẽdit apostolus eos, qui suas cœnas afferentes secum, pręoccupabant eas edere, priusquam ederent cœnam dominicã. Et ideo. Non licet (inquit) edere cœnam dominicam, quia propriam quisq; cœnam præoccupat. Ex quo non obscure colligitur, ieiunos venisse ad communionẽ, sed cibũ quenq; suũ, cepisse portare secũ: quem quia quidam pręgustabant, apostolus id reprehendit, præcipiens, vt domi corpus pascerent, in templo pascerent animam. Quod si tam effœminati essent, aut alias sic affecti, vt grauẽtur tantisper durare ieiuni, quoad conueniret concio: continerent se potius, & comedarent domi, nec ad communionem auderent, saturi & eructantes accedere, vnde sibi damnationem accerserent. Relege ergo locum rursus Luthere, videbisq; eum totum tibi potius aduersari, quam suffragari. Siquidem haud ait, si quis esurit, domi manducet, ac dein veniat: sed si quis inediam nequeat ferre, domi remaneat iubet, ac ibi famẽ sedet: nec ad tẽpiũ Dei adeat, vt ventris negocium agat.

audi nũc iã Luthere cõtra.

En Luthere testimoniũ tuũ contra te.

Non quod damnem vsum, mane & locis sacris communicandi, sed necessitatem repudiamus. Volumus enim, si quis ieiunare non possit, aut reumate, vel grauedine leuari ieiunus non possit, ante comedat & bibat, quam participet mensa domini: & hoc libere agat, quo corpore & animo sit compositissimus. Nam quod Henricus Ecclesiam vocat, nos dicimus meretricem purpuratam esse Ecclesia enim & si ritibus & cæremonijs carere non possit, non tamen leges & laqueos animarum ex ipsis facit, faciunt autem hoc, qui Ecclesiæ nomen iactant porci isti & asini, Henricistæ, Papistæ, Sophistæ, Thomistæ, & sui generis deceptores, & Antichristi.

Verba Lutheri.

Vos, id est hæretici.

D. Martinus plus millies declarauit aperte quam magnifice, & quam regaliter, imo quã nebulonice, & quam scurriliter, omnes ecclesiæ cõsuetudines, omnes leges, omnes ritus, & cæremonias omnes cõtemnat Nam leges exussit etiam, ne quis dubitet, quanti faciat reliqua, quibus hoc pro magno tribuitur, vt legibus, quas exussit, æquẽtur. At nunc subito cepit esse circũspectus, & moderari sentẽtiã suã. Nam ante dixit sæpe, sic esse omnia ista libera, vt liceat omnia, quãdo libet, quoties libet, seruare, mutare, probare, damnare, curare, negligere. Nunc non damnat vsum, sed repudiat necessitatem communicandi mane, & locis sacris Et qui in Babylone contẽdit, missam fore multo magis christianam, si vestium, cantuũ, gestuum, & cæterorum rituum, & cæremoniarum omnium, pompa tolleretur: contra nunc fatetur hic, ecclesiam ritibus & cæremonijs carere non posse: Sed ecclesiam verã, id est, Lutheranam, ritus & ceremonias habere liberas: ecclesiam vero papisticam, id est catholicam, leges & laqueos animatum, ex ipsis facere. Videamus ergo Luthere, qui sint hi laquei, quos inijcit ecclesia catholica: & quæ sit hæc libertas, in quam nos vendicat ecclesia tua.

Animũ lector aduerte.

Consideremus istud, in hac ipsa consuetudine qua communicamus ieiuni. Ecclesia hunc ritum accipit, & alios ritus eiusmodi, perductos in consuetudinem, per occultam dispensationem spiritus sancti, sicut sanctissimi quique patrum testantur, non tanquam sacramentorum substantiam, sed qui in honorem sacramentorum adhibentur, qui neque contemni sine peccato possunt, nec sine magna grauique causa debent omitti. Cæterum si quis decumbat ægrotus, aut alias sit in periculo, communicat non ieiunus, communicat vel ter pastus, ne decedat absq; viatico. Verum vbi neminem est communicandi necessitas, abstinendum potius censet ecclesia catholica, quàm ritum & consuetudinem diuinitus institutam, temere præsumas infringere. Dic igitur Luthere, quis est hic animarum laqueus, vbi potes implere, quod precipitur? & quod non potest implere, non exigitur. Sed hoc tibi tamen & ecclesiæ tuæ, non satis videtur liberum. Sed si quis reumate vel grauedine leuari ieiunus non possit, vis vt ante comedat, & bibat, quàm attingat mensam domini, & hoc libere agat? Cur istud? vt sit (inquis) corpore & animo quã cõpositissimus. Valde profecto liberum facis illum ecclesie ritum: si libere tibi licet eum soluere, de qualibet causa tam facile, ob reumatis aut grauedinis paululum. Nam si talibus excrementis, corpus exuberet valdius, nocuerit potius, quàm profuerit cibus. Quin istud miror nunc placere tibi vt qui communicat, animum habeat compositum, quum in Babylonica placuerit, vt accedens ad communionem, haberet animũ, quam maxime posset, confusum, per conscientias erroneas, & peccatorum vel morsu, vel titillatione turbatas. Præterea si reumate vel grauedine molestetur, quare non potius differet communicare, quàm contra tam receptũ totius ecclesiæ morem communicet? Hoc videlicet remouet, quod tunc communicaretur rarius: & tu communicationem illam sanctissimam velles fieri frequentissimam. Hoc tu curas scilicet: qui in Babylone censes Eucharistiam sumendam, tantum semel in vita. nec id nisi in mortis articulo.

An non Luthere hoc satis est libertatis?

Nempe cui nulla sit libertas, nisi licentia.

SED tu adhuc liberiorem facis ecclesiam tuam, nempe vt præoccupet edere, si quis ieiunare non possit. Olim, qui communicabant, ad cœnam vsq; ieiunabant: Quam rem, quum aliquot aut ęgroti, aut delicati nõ ferrẽt, ecclesia docente spiritu sancto, mutauit tempus. Et potius elegit à vespere ad auroram ducere, quàm pretextum relinquere cuiquam, vt cogi videatur ante communionem edere. Et nunc tu tamen dicis. si quis non potest ieiunare, posses fortassis istud dicere. si communicare non liceret ante vesperum. Nunc miseret me profecto tui, & ecclesiæ tuę, si perpotantes vsq; ad mediam noctem, non potestis postea ieiunare vsq; ad summum mane. Nunc vides lector, quam belle reuerendus pater temperat sermonem suum: & quam pulchre diffiniat, quatenus deferendum sit ritibus, & consuetudinibus Ecclesię.

Quã hæc cohęreat tu lector æstima.

REFELLIT SOLVTIONES LVTHERI, quibus conatur illud soluere quod rex obiecit, de aqua infusa vino.

CAP. IX.

SED iam illud, quod aqua licite miscetur vino. Quæ res, vt ostendit princeps, non magis potuit fieri, quã altera species omitti, nisi per spiritum Dei. Per quẽ & dicit & docet, vtramq; rem esse receptam. Operæ pretiũ est videre, quũ diu riseris, quam perplexe tractes interea, & quam ridicule tãdem solueris. Ais diuersam esse rationem, de specie vini tollenda laicis, & de aqua infundenda in vinum. Alterum enim Ecclesiæ non licere statuere: quia vini species est pars sacramenti: de altero licite statuere potuisse. quia est res impertinẽs ad sacramentum. Nam quicquid est impertinens: id plane liberom esse dicit, & de talibus homines posse statuere, vt pote ritibus & cæremonijs, quibus ecclesiam dicit non posse carere. Obiter ergo lector quam festiuum illud? quod ritibus ac ceremonijs fatetur ecclesiam carere non posse, & tamen paulo post vnumquenq; liberum esse vult, eadẽ statuta vel obseruare vel trãsgredi videlicet vt libera sit Ecclesia. In quam libertatem sic vocati sumus, inquit, è seruitute, vt nec vlla lege, nec vlla consuetudine teneamur, sed ita videlicet liber quisq; sit in rebus spiritualibus, vt

quic-

quicquid libet, licere debeat quid ni? vt dum vnus natale celebrat, alius faciat pascha, & dũ religiosi ieiunãt quadragesimã, pater potator interea, cum suis compotoribus, celebret bacchanalia. Et hęc est vna solutio, qua soluit illud argumentum regis.

Verba Lutheri. *Non valet inquit, similitudo: quia, vt tolleretur altera species, non potuit ecclesia statuere: quia forma instituta à Christo: sed de aqua infundenda potuit, quia non est de forma sacramenti, sed quiddã impertinens, & quicquid est impertinens, non solum ecclesia, sed etiam quilibet potest libere pro suo libito facere, vel omittere.*

Et tamen paulo post, idem reuerendus pater ait, non impertinens esse, sed malum, aquã infundere vino. atq; ita non licere, quia habet inquit, malam significationem: nam significat, inquit, synceritatem scripturæ, confundi traditionibus humanis. Vides igitur, vt homo sapiẽs, & nusquã sibi cõtrarius, vnũ regis argumẽtum soluat duabus solutionibus, inuicẽ sibi cõtrarijs: Altera, qđ cuilibet licet aquã infundere, quia non est prohibitum, sed tantum est impertinens, nec magis vlli parti sacramenti contrarium, quam creationi mundi, aut natiuitati Christi: Altera, quod licere non potest, quia malam habet significationem. Et certe licere non potest, si tam malum est, vt significet synceritatem scripturę confundi traditionibus humanis.

Vndeista regula Lutheri?

HIC ego tuam fidem charissime lector imploro. Id quod hic nebulo modo appellat impertinens, modo consuetudinem incertæ originis, modo etiam ritum malũ: cogita quęso tecum, an vllã originẽ habere censeas, prę ter solam voluntatem immortalis Dei. Nam si mortales omnes conuenissent in vnum, putas ne tam audacem futurum fuisse quenquã, qui primus ausus esset proponere, aquã infundẽdam in vinum, qua de re nihil esset factum in exemplo Christi? Quod si quisquam fuisset tã audax, vt proponeret quenquã ne putas futurũ fuisse tã amentem, vt in re tanta ferret talia proponentem, vt homines ex aqua & vino rite se facturos crederent, quod Christum accepissent in solo fecisse vino? An non minus timuissent vtramq; speciem omittere, quã alteram, adiuncta tertia humana temeritate violare? etiamsi quid esset, quod omnes scirẽt habere significationem optimam. Quanto minus si (quod hic ait nebulo) res haberet significationem pessimam?

Non est verisimile.

Nã alioqui nihil censet esse periculi, si quis quum sacramentum conficit, quicquam faciat quod sit impertinens, & non contrarium. Ah sceleratum scurram, quem, hac ratione vident omnes non reueriturum cum pane mixtum consecrare caseum, aut sacrosanctum corpus domini conscindere, atq; infarcire farcimine.

SED tu lector pie, quum videas neminẽ, qui quidem christianus esset, id vnquam fuisse ausurum, vt aliquid adijceret venerando sacramento: dubitare nõ potes, aquam sola sancti spiritus ordinatione infusam: velut repręsentet illius aquæ memoriam, quæ simul cum sanguine de Christo fluxit in cruce, vel quia vinum in cœna quoq; miscuit Christus, etiam si nihil de ea loquantur euangelistæ, qui non omnia scripserunt, quæ fecit Christus, certe quacunq; de causa spiritus sanctus instituit, nõ alio receptum spiritu, quam sancto, potes lector esse certissimus. Quare nec id dubitare potes, quod spiritus sanctus instituit, quisquis id malum significare dicit, illius spiritum à spiritu pessimo fortiter esse possessum. Quid ergo mirum est, si stolidus nebulo calumniatur principem, quum & apostolum Iacobũ, & ecclesiam totam catholicam, iam olim cõtempserit, & nunc eo procedat impietatis, vt aperte blasphemet spiritum sanctũ? Quum id, quod nemo non videt spiritum sanctum omnibus inspirasse fidelibus, hoc audet scurra, quouis infideli deterior, execranda lingua & radicitus execranda, blasphemare.

Is est Lutherus.

O sacrilegũ nebulonem.

OSTENDIT, *QVAM IMPEDITVS illo argumento Lutherus, de aqua infusa in calicem: & simul duo illa genera stultorũ, ab Luthero conficta facete retaliat.*

CAP. X.

SED quam misere torquetur illo argumẽto de aqua infusa vino, docet eius perplexa fluctuatio. Huc atq; illuc rotat se, nec vsquam consistit secum: licet, inquit, hominibus statuere, vt infundatur aqua, quia est tantum ritus, & res impertinens ad sacramentum. Et statim paulo post. Non licet aquam infundi, quia malam habet significationem. Rursus. Ecclesia non potest carere ritibus, & cæremonijs: ex quo sequitur quod ritus & cæremoniæ seruandæ sunt, & ex consequente, seruanda est aquæ mixtio: quem ritum esse fatetur, & duntaxat impertinentem, & qualem dicit Ecclesiam posse statuere. At rursus, paulo post: Nemo tenetur ad ritus aut cæremonias, quia liberi sum' ab omnibus euangelica libertate: Ergo aquam non obligamur infundere. Sed paulo post rursus: Si quis infundat aquam, malũ significat: Atq; hac ratione, prohibemur infundere. Vide quo pacto se ex illo extricet argumento D. Martinus. Aquam tenemur infundere. Aquã non tenemur infundere. Aquã nõ tenemur infundere. Age age nebulo: perge sceleste, sic perplexe loqui. Sic obscuratur cor insipiens. Sic caligant impij. Sic hallucinantur schismatici. Sic vertigine rotantur hæretici.

ET tamen affectat videri non rixator tantũ strenuus, sed si superis placet, etiam scurra facetus. Fingit itaque duo stultorum genera:

Stulta Lutheri stultorũ fictio.

quorum alter sit tam stultus, vt ex facto impertinente extra scripturam, putet tolli scripturam vt ex eo, quod fit adulterium, tolli putet scripturas, prohibentes adulterium. Alter vero, tam stolidus, vt ex vno quolibet scripturæ loco, quemlibet alium scripturæ locum, quãtumuis impertinentem putet hæreticum esse, vt ex eo, quod Ietro legitur consuluisse Mosi, vt statueret iudices, credat omnes scripturas falsas esse, quæ loquũtur de natiuitate Christi. Deinde disputat suo more festiue, hoc est scurriliter: vtroque stulto stultiorem esse principem, qui ex eo, quod homines licite statuerent, vt aqua vino misceretur in sacramẽto: quæ res est (vt ait) ritus dumtaxat impertinens, & ideo licite potuit ab hominibus institui, concludat etiam, licite ab hominibus institutum, vt vini species tolleretur laicis. Quã rem talem esse contendit, vt ab hominibus institui non potuerit, quia vini species nõ est res impertinens, sed pars sacramenti.

Occasio huius fictionis Lutheri.

VERVM quum huius tam festiue fictionis fundamentum sit, non vllum verbum principis, sed stolidum ipsius Lutheri cõmentum, quo nemo non illum videt id dictũ imputare regi, rex quod nusquam dicit, quis adeo stultus est, vt non stultum istum, tam stulte stultos fingentem, rideat? Nam quod tam facile nobis fingit stultos, equidem nihil miror. Naturale est enim, vt stultus procreet stultum similis similem, sicut asinus asinum. Nec dubito, quin stultus iste, postquam ei iam displicere cœpit in sacerdote castitas, multos nobis stultos geniturus sit. Verum cum sua stultorũ suorum generatione, sic glorietur, vt aut neminem stultitiam suam videre credat, aut id se saltem simulet credere: fingat nobis egregius iste stultorum figulus, vnum saltem stultum huiusmodi, qui quum inuenerit forte annulum ex orichalco, per iocũ deceptus à quopiam, persuadeat sibi, eum esse aureum illum annulum Gygis, qui olim imperitabat Sardibus, quo illum, ferunt, solitum ire quolibet inuisibilem. Hac mirabili fortuna, superbus morio, quos ludos iocosq́; dabit, dum mille nugis faciet præstigij sui periculum? quam gestiet, quam ridebit? quam saltabit prę gaudio, spectatoribus in aliam partem auertentibus oculos, vt eius foueant stultitiam? Iam ille, se interea mirabilem quempiam semideum his haberi putabit, quibus ridetur insanus. Non simius simio similior est, quam isti stulto stultus, & stulte stultifex Lutherus. Qui tãquam nemo stultitiam eius videat, ita se superbus effert, & quasi iam persuaserit omnibus, id regẽ hominibus tribuere, quod nemo nescit eum tribuisse dumtaxat Deo: ludit ac gestit stolidus, velut omnibus omnium oculis nouo perstrictis præstigio, ne se ludentem conspiciant, venuste scilicet in morem cameli saltantem. Ipse tam stultus interea, vt sannas, cachinnos, ronchos, & rinocerotas nõ animaduertat omniũ vndiq; ridentium, tam ridiculam stolide sibi plaudentis insaniam.

Si tantũ stultos gigneret min' esset mali.

Huiusmodi quiddã se sã reperisse putat Luterus.

Moriõis videlicet ritu saltantis in rete.

Verũ ne fors ægre ferat venerandus pater, nomen stulti: age, fingatur alius, nõ plene stultus, sed pene stultus. Cæterum plene nebulo, & plusquam plene scurra parasiticus, qui fuerit aliquando frater, post curtisanus, dein rursum frater, post apostata, tum leno rursus, postremo plagepatida, qui in aliquo Bohemię pago, rusticorum conuiuiũ ingressus, scurrari cœperit: qui quũ turpissimis gestibus, & verbis obscœnissimis risum captarit: postquã ineptus minus, & improbus, imitatus est rusticũ lenonem, ebriosum, meretricem furiosam, tãdẽ cupiens exhilarare conuiuas, incipiat imitari morionem: & quo primarium stultitiæ specimẽ edat, nudus prodeat in conuiuiũ dũtaxat opertus rete, quasi persuaserit ei quispiã, sic incantatum esse se, vt nemini posit conspici. Sic igitur ingressus, nõ morio stultus & innocens, sed improbus scurra, & lastaurus impudens, obscœnis gestibus laborat excitare risum donec tam fœdum spectaculum detestãtibus illius etiam ruris rusticis, qui publice coeunt in templis, ipso solo qui risum captat sic ridente, quo modo ridere solet irritatus canis, cęteris indigne ferentibus, auulso tandem rete, scurra flagris eijcitur.

Tacite tãgit crebras Lutheri metamorphoses.

Hęc Luthere in te belle cõpetunt.

Hic scurra, scio, nõ displiceret Luthero: neq; enim sua cuiquã forma displicet: neq, quicquam Luthero tam cõforme, quam huiusmodi scurra. ita vterq; pari modo scurratur. Nam nec illius nuditas magis conspicua est, quam Lutheri, cujus obscœna sic retegit, ac reuelat regis libellus, vt ipsius liber, quo se tectum simulat, non magis eum tegat, quam illum alterum scurram tegit rete: nec illius magis pudẽda nuditas, nec magis impudens, quam nebulonis istius, qui sibi conscius, turpissimam sycophantiam suam omnibus vbiq; patere: neq; quenquam esse mortalium, qui non illum sentiat idipsum aperte sentire: tamen scurra turpissimus, tanquam sibi persuaserit, nemini se posse conspici, sic se stultum simulat, ac sub persona stulti, non in rusticorum conuiuio, sed in totius orbis theatro, non in re leuicula, sed in materia religionis & fidei, tam imprudenter abutitur improbe scurrandi licentia, vt plane se demonstret dignum, quem non honesti solum cuncti, velut honestatis corruptelam publicam publice castigandũ curent, sed omnes etiam scurrę virgis in foro verberent, quod tam improbe scurrando, scurrarum ordinem ex ridiculo reddat inuisum.

Sic tractari debet Lutherus.

Hoc quo magis appareat eius stultitia.

OSTENDIT LVTHERI IN CAVSA *diffidentiam, & dissimulationem earum rerum, quibus debuit respondere: necnon aduersus beatum Ambrosium, stolidam & blasphemam sycophantiam.*

CAP. XI.

DE

DE TRANSVBSTANTIATIONE.

Verba Lutheri.

QVarto, quũ ego demonstrassem, non esse necessarium credere panem & vinum transubstantiari insurgit in me Thomista rex, duabus machinis. Quarum prima est Ambrosii verbũ: Altera Thomisticus ille aries, qui vocatur Oportet sic esse. Ambrosium inducit, asserentem nihil remanere nisi corpus & sanguinem post consecrationem. Quid ergo respondeam tam insulsis, & ineptis stultis? Si hic quæram, an Ambrosii verbum sit articulus fidei necessarius, dicet rex, Oportet sic esse. Si dixero, quis dedit Ambrosio ius condendi articulos fidei, dicet, Oportet sic esse. Et non videt stolidum caput, tale esse Ambrosii verbum, quod se ipsum deuorat, cum impossibile sit nihil remanere nisi corpus & sanguinem post consecrationem, nisi apud Thomistas subtilissimos viros, forma, color, frigus, et alia accidentia, nihil esse dicuntur. Nam hæc vere vt non sunt nihil, ita videmus ea remanere, vt Ambrosium hic errasse palam palpemus etiam.

Id quod tam insulsus quã tu es vellet, conuitia mea sa.

Et tu nequis tuũ videre scelus.

Aut nunquam quisquam victus est candide lector, aut hac in re profecto clarissime victus est, & turpissime cecidit impijssimus hæreticorum Lutherus: Cui, si tam aliquid esset frontis, quam nihil est omnino mentis, sic illũ oppressisset pudor, vt in ignem potius fuisset coniecturus sese, quam in huius articuli mentionem vnquam venturus denuo. Sed quam nihil illum pudeat, vel hinc agnosce lector. Rex illius argumenta recensuit omnia fideliter, atq; adeo nihil imminuit, vt quædam etiã amplificet Omnia vero tam aperte soluit, vt ne nunc quidem præter stulta conuitia, sicuti statim videbis, quicquam potuerit inuenire Lutherus, quod contra rursus obijceret. Denique totam rem ex ipsis Christi verbis probauit, quæ licet tam aperta sint, vt expositione non egeant, tamen exposuit tam dilucide, vt si cuiquam ante fuissent dubia, postea dubitare nõ posset. Postremo, ne videretur ex suo dumtaxat capite quicquam dicere, sicut Lutherus è suo dicit omnia profert magnã antiquorum patrum, & doctissimorum, & sanctissimorum cateruam, eadem de re, idem omnino sentientium: quorum testimonio probauit, non modo se pro suo libito non torquere scripturam dubiam, sicut Lutherus in transuersam torquere solet apertam, sed nec in clarissima quidẽ cito credere, nisi secũ consentire sensent bonorum atq; eruditorum sententiã. Quin eadem opera probauit & illud: Nempe transubstantiationis fidem, quam Lutherus improbe mentitus est, natam esse intra trecẽtos annos: veterem fuisse ecclesię fidem ante annos plus mille. Quũ ergo princeps (vt dixi) luculenter hæc probarit omnia; Lutherus ità prostratus in lutum, pudoris dolore stimulatus, extra versus in furiam, hęc ferme dissimulat omnia. Et omissis ossibus ac neruis, conatur, mollioris hinc inde carunculæ frustũ aliquod arripere, quod rodat. Nec tamen quicquam inuenit tam fragile, quin putridos eius dẽtes infringat. Quemadmodum illud ipsum de Ambrosio, in quo spectare potes, & extremæ desperationis, & duplicis sycophantiæ Lutheranæ conscientiam. Ait enim regem, tãtum afferre duo, videlicet dictum Ambrosij, & Thomistarũ (vt vocat) arietẽ, Oportet sic esse. Quæso te Luthere, quũ tot veteres produxerit rex, cur tu, qui sacrilegium clamas esse omitti tuorum quicquam, atq; id clamas impudenter ibi, vbi nihil prorsus omittitur. cur inquam, hic reliquos omnes subtrahis, de solo fateris Ambrosio? Nemo tam stupidus est, qui non intelligat tã multorũ, qui & eruditi fuerunt & sancti, consensum, tempore locoq; distantium plus habere momenti, quam dictum vnius Ambrosij. Cur tu tantus bellator, tã certus victoriæ, in causa (vt fingis) facili, non audes congredi cominus? Cur quęris tam pudẽda suffugia, vt, quod fortius est, dissimules: quod minus forte est, id selegas, tanquam solũ sit, cum quo pugnare debeas? Putasti quenquam esse tam stupidũ, vt te non sentiat, quũ ita rem tractas, pugnam detractare, & extremam desperationem tam male tegendo, manifeste prodere?

At Lateris vtitur diuersa rhetorica vt aliquid truncet.

Hos ne taceat, ridet Lutherus.

At Lateriscõtra sese præfert omnibus

Hoc pro suo more facit.

Solita Lutheri sycophantia

Itaq; Luther^ eos subricuit

Ita credidit.

SED age, reliquos omittamus in gratiam tuam. videamus interim, quam belle viceris huuc vnum, quem tanquam oportunum & obnoxium, ac superatu facillimũ delegisti tibi comparem.

Verba Lutheri.

Si quæram, inquis, an Ambrosii verbum sit articulus fidei necessarius, dicet rex, Oportet sic esse. Si quæram, quis dedit Ambrosio ius condendi articulos fidei? dicet, oportet sic esse, non potest aliter esse.

Audin lector hũc sycophãtam?

Horũ Luthere, princeps neutrũ respõdit. At si quæsieris, an qui talia quærit, absurde nugetur. an is, qui in tãta re tã inepte nugatur, sit improbus & absurdus nebulo: nemo non ad vtrũq; respondebit: oportet sic esse, non potest aliter esse.

Et nõ immerito.

IAM quid vnquam legisti lector, magis scurrile, quam id, quod sequitur, quo furiosulus iste bacchatur in beatum Ambrosium, quẽ vult haberi tam stultum, vt verbum eius seipsum deuoret, propterea, quod impossibile sit, nihil remanere, nihil corpus & sanguinem? scilicet quia remanent accidentia, quę non sunt omnino nihil. Atq; ex hac ratione concludit, Ambrosium illo dicto sic errare palam, vt id palpemus etiam. Refer adhuc manum palpator eximie Ambrosium palpa diligẽtius: quũ dicit hoc pacto. Licet figura panis & vini, in altari videatur, nihil tamẽ aliud quam caro & sanguis Christi credendum est, dicit ne perijsse prorsus accidentia? si dicat accidentia perijsse, quomodo dicit restare panis & sanguinis figuram? An figuram sensit esse substãtiã?

Fulchra scilicet ritio Lutheri.

Ambrosij verba

Quomo-

Vbi sunt Luthere illa verba sui deuoratricia?

Quomodo potuisset apertius dicere, remanere accidentia, mutari substantiam, quam quũ diceret, adhuc ea manere, per quę manere viderentur panis & vinũ: sed non manere quicquam, quod esset aut panis aut vinum? An dumtaxat oculorum visu, manet species panis & non idem reliquis item sensibus videtur? Igitur quum dicit adhuc videri panem & vinum an non aperte dicit accidentia manere, per quæ efficitur, vt panis & vinũ esse videatur? Quomodo igitur, hic palpat palpator, beatum Ambrosium errare? Ita ne cuiusquam digiti stupent, vt non palpet hunc palpatorē non errare palpando, sicut errauit Isaac: sed maligne calumniando bacchari, nec sese deuorare beati Ambrosij verbum, sed furias deuorasse Lutheri cerebrum.

Luther' quā cert' palpator

Verba Lutheri.

Cur ergo tu iniquior es Ambrosio cũ nihilo sis certior?

Sed esto, inquit, Ambrosius voluerit non manere panem & vinum, dicam, Ambrosium suo sensu abũdare permitto. Neque sanctus vir, hoc verbo conscientiam vllius ceu articulo fidei voluit obstringere, quum id non posset è scripturis demonstrare, sed sicut ipse libere hoc modo est opinatus: ita permisit aliter alijs opinari, exceptis Thomistis, quos etiã veternosis somnijs suis ceu articulis fidei, iustũ est illaqueari & vexari.

Quam acute soluit: quum non ex vnius Ambrosij, sed cęterorũ quoq; sanctorũ omniũ libris clarescat, publicam catholicæ Ecclesiæ fidem (quā vel absq; scriptura certam esse, veramq; nec falli posse scriptura testatur) multa secula fuisse talem: quum eandem fidem probent etiam aperta verba Christi, non debent hæc satis esse Luthero, qui fidem hāc natā esse mentitur intra trecentos annos. An aduersus Lutherum ideo non debent hæc valere, quia Lutherus Ambrosium permittit abundare in suo sensu, & idem Ambrosius tantum suũ sensum aperuit, nec Luthero præcepit aperte, vt idem crederet. quia nunquam putauit, nasciturum tam improbum hæreticū, qui id, quod Christus ecclesiæ pro indubitato tradidit, tracturus esset in dubium.

Lutheri cōmētū de fide.

COMPARAT ET EXPENDIT *verba regis, cũ verbis Lutheri, & ex euangelijs responsum Lutheri conuincit.*

CAP. XII.

Verba Lutheri.

IAM aliud regis robur, quod oportet sic esse: quia clara sunt, inquit, verba Christi, dicentis: Hoc est corpus meum. Non dicit cum hoc, aut in hoc, est corpus meum. Hic iterum non tam letargũ regiũ quam nequitiam accuso. Sic enim detruncat latro verba Christi, & meum argumētum regaliter trãsilit, ac si ius haberet verba Dei rapere, & ponere pro libidine. Ipse, iuxta rudem & asininam Thomistarum philosophiam, aptat pronomen, Hoc, ad prædicatum, corpus meum. Deinde mox (quasi hoc vicisset) clamat, Aperta sunt verba. Hoc est corpus meum. Sed interim totum pondus, quo larualem illam philosophiam vrgebam, tacet subdolus sophista. Hic enim, tota disputatione egi, ne pronomen hoc, ad corpus meum aptari possit in eo loco. Neque enim opus erat mihi tam crassis porcis, qui mihi dicerent, nihil esse nisi corpus ibi, si pronomen, hoc, nō nisi corpus demonstrat. Sed quum vitiosissimus petitor principij (vt est mos omnium sophistarum) debeat primum ostendere pronomen, hoc, ad prædicatum pertinere, & meas rationes diluere, horũ nihil facit, & garrit ridicule Christum non dixisse in hoc, vel cum hoc, sed hoc est corpus meum. Nonne & ego ista subtilissima subtilitate Thomistarum, possem dicere, Christus non dixit panis substantiatur in corpus. vt vos fabularum magistri fingitis? Sed hic fuerit regi laborandum, vbi ex filo sermonis ostendi, pronomen, hoc, ad panem aptari & sic sonare aperte verba. Hoc est corpus meum, id est, hic panis est corpus. Nam textus sic habet. Accepit panē, benedixit, fregit, & dixit, Hoc est, etc. Vides hic, vt omnia illa verba, accepit, benedixit, fregit, de pane dicantur. Et eundem demonstrat pronomen, hoc, Quia illud ipsum, quod accepit, benedixit, fregit, hoc inquam acceptum, & benedictum, & fractum, significatur, quum dicitur: Hoc est corpus meum, non prædicatum sed subiectum demonstrat. Non enim corpus suum accepit, benedixit, & fregit, sed panē: ideo non demonstrat corpus, sed panem Hæc sunt clara verba, quæ rex nequitiosius occulit, & nudā illam propositionem vrget. Hoc est corpus meum, & pronomen, hoc, ad corpus temeritate propria aptat.

Imo tu emotæ mētis es nebulo.

Imo omnia facit Luthere: quæ tu eũ negas facere

Egregie sane demōstratis.

At iā apparet vos male intelligere. grammaticam vestram.

Si quis vsquam locus est lector: cuiusmodi sunt supra mille qui manifeste probent, Lutherum esse mortalium omnium maxime impudentem, hic certe locus id docet clarissime, Queritur principem, Christi verba temerasse, ipsius argumenta præterijsse: quum rex integre Christi verba recenseat, ex Euangelistis oībus. Lutheri argumēta melius recitet, quā Lutherus. Deinde sic rem tractet, vt hoc libello planè se demonstret Lutherus, suam se causam prorsus habere pro victa, ita regis argumenta prorsus reliquit intacta: cũ vno dũtaxat aut altero argumenti frustulo rixatur, nihil prorsus affert, quo labantibus argumentis suis succurrat. Quamobrem hac in re nihil erit mihi cum Luthero negocij: subiungā tātum quædam ex libello principis, quæ quum lector, cum Lutheri responso contulerit, facile deprehendet, quam deploratam causam Lutherus habeat. Quam nunc, post tam gloriosam iactantiam, tandem sic reliquerit indefensam. Sic igitur inquit rex.

Quomodo rex præteriat Lutheri argumenta.

Luther' ipse id facit quod regi exprobrat

SECVNDAM *captiuitatē facit, quod* quisquam vetetur credere verum panem, ve- *Verba Regis.*

rumque

rumque vinum restare post consecrationem. Qua in re, contra quam, totus iam credit Christianus orbis, ac multis retro seculis credidit, persuadere conatur Lutherus, in Eucharistia sic esse Christi corpus & sanguinem, vt tamen substantia veri panis, verique vini remaneat, posthac, opinor, quum libebit, corporis aliquando substantiam sanguinisq; negaturus, tanquam post in melius mutata sententia, quemadmodum ter, ante iam fecit, vẽpe in indulgentijs, in potestate pontificis, & cõmunione laicorum. Interea se fingit ista docere, motum videlicet misericordia captiuitatis, qua populus Israeliticus seruiat Babyloni. Ita totam Ecclesiam appellat Babylonem: Ecclesię fidem vocat seruitutẽ: & homo misericors offert libertatem omnibus qui velint ab Ecclesia separari, & istius putridi & abscisi membri contagione corrumpi. At quibus modis, inuitat in hanc plus quam seruilem libertatem, operæpretium est cognoscere.

Is sibi captus videtur, nisi quidlibet liceat facere

Quã Lutherus apponat libertatẽ

Magnam censet ac primariam rationẽ: quod verbis diuinis non est vlla facienda vis, neque per hominem, neq; per angelum.

Verba Lutheri.

Sed quantum fieri potest (inquit) in simplicissima significatione seruanda sunt, & nisi manifesta circumstantia cogat, extra grammaticam, & propriam, accipienda non sunt, ne detur aduersarijs occasio, vniuersam scripturam eludendi. At vis fit verbis diuinis, si quod Christus ipse vocat panem: hoc nos dicamus intelligi panis accidentia, & quod ille vinum vocat: hoc nos dicamus esse tantum vini speciem. Omnibus ergo modis, verus panis, at verũ vinum restat in altari, ne verbis Christi fiat vis, si species sumatur pro substantia. Nam quum euãgelistæ clare scribant, Christum accepisse panem, ac benedixisse, & Actuum liber, & Paulus, panem deinceps appellent, verum oportet intelligi panem, verumque vinum, sicut verum calicem. Non enim calicem transubstantiari etiam ipsi dicunt.

Verba Regis Lutheri argumẽtũ diluitur

HÆC est ergo magna, & (quemadmodum ait ipse) primaria Lutheri ratio: quã ego me spero facturum, vt omnes quam primum intelligant, nihil magni habere momenti. Nã primum, id quod ait, euangelistas clare dicere, quantumuis clare dicant, pro Luthero tamen nihil clare probat. contra vero, quod pro illo probarat, hoc nusquã dicũt. An nõ scribũt, ait, accepisse panẽ & benedixisse? quid tũ postea? Accepisse panem & benedixisse, etiam nos fatemur. Panem vero dedisse discipulis, postquã inde suum corpus consecerat, hoc & nos instanter negamus, & euangelistæ non dicunt. Quæ res quo fiat apertior, & tergiuersandi minus pateat locus, Euangelistas ipsos audiamus. Matthæus ergo sic narrat. Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panẽ, & benedixit & fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicẽs: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur, in remissionem peccatorum. Marci vero verba sunt ista. Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, & benedicens fregit, & dedit eis & ait: Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes, & ait illis: Hic est sanguis meus noui testamẽti, qui pro multis effundetur. Lucas denique narrat hoc pacto. Et accepto pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis detur. Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Similiter & calicem postquam cœnauit dicẽs: Hic est calix, nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

EX omnibus euangelistarum verbis, nullum video locum, in quo post cõsecrationem, sacramentum vocetur panis, aut vinum, sed tantum corpus & sanguis. Dicunt in manus Christum sumpsisse panem: id quod nunc fatemur omnes: at quum reciperent apostoli, non panis nominatur, sed corpus. At Lutherus euangelistæ verba, in suam partem conatur, interpretatione torquere. Accipite, Manducate. Hoc, id est, hic panis, (inquit) is quẽ acceperat, & fregerat, est corpus meum. Sed hęc est interpretatio Lutheri, nõ verba Christi, neque verborum sensus. Si panem, quem accepit, quemadmodum accepit, sic tradidisset discipulis, nec ante conuertisset in carnem, ac porrigendo dixisset: Accipite & manducate: recte diceretur porrexisse, quod in manus acceperat: nihil enim fuisset aliud, quod porrigeretur. At quum, priusquam daret apostolis manducandum, panem conuertit in carnem, non iam accipiunt panem, quem ille susceperat, sed corpus eius, in quod panem cõuerterat. Quemadmodum, si quis, quum semen accepisset, alij daret inde natum florem, non id dedisset, quod acceperat: quanquã naturę communis ordo, alterũ fecisset ex altero: ita multo minus porrexit apostolis, id, quod in manus acceperat Christus, quum panẽ susceptum, in suam ipse carnem tanto vertisset miraculo: nisi quis contendat, quoniam Aarõ virgam sumpsit in manum, & virgam eiecit ẽ manu, ideo cum colubro quoq;, virgę extitisse substantiam, aut colubri denuo, cum recepta virgula. Quod si cum colubro, virga restare non potuit, quanto minus restare potest panis, cum carne Christi, tam incomparabili substantia? Nam quod argutatur, imo nugatur Lutherus, pro suę simplicitate fidei facere, quum de vino dicat Christus, nõ, hoc est sanguis meus, sed, hic est sanguis meus: miror, quid homini venerit in mentem, quum istud scriberet. Quis enim non videt, quam nihil omnino facit pro eo, imo contra: videretur magis pro eo fecisse, si dixisset Christus: Hoc est sanguis meus. Habuisset enim ansam saltẽ Lutherus, qua, demonstrandi articulum referret ad

Argutula Luth. interpretatio.

Comparatio elegans.

Comparatio efficax.

Lutheri nugax argutia eluditur.

ferret ad vinum. Nunc vero, quum vinum sit neutri generis: Christus ait non hoc, sed hic est sanguis meus: & quũ panis sit generis masculini, ait tandem: Hoc est corpus meum, non hic: vt vterq; ostendat articulus, Christũ, neq; panem propinare, neq; vinum, sed suum ipsius corpus & sanguinem.

NAM quod videri vult Lutherus, pronomen, hoc, ad corpus referri, nõ Christi proposito, sed occasione linguarum, nempe Latinæ & Græcæ, ac proinde nos remittit ad Hebraicam, an non ridiculum est?
Nam Hebræa lingua, si neutrum genus non habet, non potest tam aperte declarare, ad vtrum Christus retulit articulum, quàm Latina vel Græca. Nam in Hebræa lingua, si articulus fuisset masculus, tanquam diceret, hic est corpus meum: tamen res relinqueretur ambigua, quia potuisset ea locutio videri coacta, necessitate linguæ, non habentis neutrũ. Sed quum apud Latinos, panis & corpus sint diuersi generis: is, qui transtulit e Græca, articulum coniunxisset cum pane, nisi apud euãgelistam repperisset, demonstrationem factam de corpore. Præterea quum Lutherus fateatur idem generis discrimen esse, & Græcis facile potuisset cognoscere euãgelistas, qui scripserunt Græce, articulum fuisse posituros, qui referretur ad panem, nisi quod conscij mentis dominicæ, voluerunt admonere Christianos articulo corporis, Christum non panem communicasse discipulis, sed corpus. Qamobrem, quod Lutherus interpretatur in suam partem verba Christi, Accipite & manducate, hoc est corpus meum: id est, hic panis, quem acceperat: non ego, sed ipse Christus contra docet, sua verba intelligi: nempe hoc, quod eis porrigebat, non esse quod ipsis videbatur panem, sed suum ipsius corpus (si recte Christi verba recensent euangelistæ) Nam alioqui poterat dicere, non hoc (quod exponeretur) id est hic, sed aperte potius, hic panis est corpus meum: quo sermone docerentur discipuli, id quod nunc Lutherus docet ecclesiam: nempe in Eucharistia pariter & Christi esse corpus & panem. Nunc vero sic loquutus est, vt ostenderet manifeste, corpus dumtaxat esse, nõ panem.

IAM quod tam magnifice transfert ad se Lutherus: quod Christus etiam loquitur de calice, quem nemo dicat esse transsubstantiatum; miror hominem non pudere tam intemperantis ineptiæ. Quum dicit Christus, Hic calix noui testamenti in meo sanguine, quid facit pro Luthero? Quid enim significat aliud, quam id, quod discipulis propinabat in calice, suum esse sanguinem? An ex his Christi verbis ostendet nobis Lutherus, manere vini substantiam, quia Christus loquitur de sanguine? aut vinum in sanguinem non posse mutari, quia adhuc restat calix? Vtinam præludium delegisset sibi Lutherus

Argumẽtũ Lutheri ineptissimũ.

ex alia materia, in qua minore periculo potuisset ludere. Nam quum Boemos & Græcos sic excuset ab hæresi, vt hæreticos clamet omnes esse Romanos: multo magis ostendit se Lutherus hæreticum, qui non solum fidẽ abnegat, quam tota credit ecclesia, sed etiã deteriora credi suadet, quam aut crediderũt Græci, aut vnquam credidere Boemi.

QVID ais Luthere? quid in te credis, dum hæc legit, interea rogitare lectorem? an non mirari, ac detestari tuam impudentiam?
Dixisti regem argumenta tua regaliter transilire: sed lector te videt hic scurriliter valde mentiri. Dixisti regem Christi verba truncare sed lector te dignum censet, cui mendacissima lingua secari debeat, & stolidum truncari caput. Dixisti regem nihil afferre, nisi Oportet sic esse: lector eum videt tua argumenta tam vere soluisse, vt nihil habeas, quo possis ferre subsidium.

Catalogus mẽdaciorũ Lutheri in regẽ.

ET tu, quo fugam tuam turpissime dissimules, excerpis è tam multis, vnius argumenti partem, & illam quoque, quantum potes, deprauas, quam nec sic effugis. Sed nusquam tutus, huc illuc trepidus cursitas, sicut fugientes solent. Debuit, inquis, ostendere pronomẽ hoc, ad corpus pertinere: quasi non omnes eũ videant id clarissimis argumentis fecisse, & exemplis etiam illustrasse, de semme & inde nato flore, de virga & inde facto serpente. Quibus tuum illud præsidium de circũstantia plane prostrauit. Et tamen illa dissimulans, rursus redis cum eadem circumstantia. Accepit panem, benedixit, fregit, ac dixit: Hoc, id est hic panis est corpus meum. At interea de responsione regis, verbum nullum: de exemplis illis magnum silentium.

Lutheri vitatio

Vides hic, inquis, vt omnia illa verba accepit, benedixit, ac fregit, de pane dicantur. Et eundem demonstrat pronomen, hoc. Quia illud ipsum, quod accepit, benedixit, ac fregit, hoc inquam, acceptum, & benedictum, & fractum, significatur, quum dicitur: Hoc est corpus meum. Non prædicatum, sed subiectũ demonstrat. Non enim corpus suum accepit, benedixit, & fregit, sed panem non ideo demonstrat corpus, sed panem. Hæc sunt, inquit, clara verba, quæ rex nequitiosus occulit.

Verba Lutheri.

O suauẽ interpretem.

Sed quid rex ad ista responderit, & hoc tã aperte stultum sophisma, quam aperta ratione diluerit: hoc nequitiosus occulit Lutherus. Et tanquam omnium clausisset oculos, ne quis illud posset legere. sic rursus stultissime iactat idem sophisma, cursus oculis subijciens, & prædicans subiectum, & prædicatum, & catenã nobis longam faciens è glacie, Panis erat, quẽ accepit, ergo panis erat, quem benedixit. Panis erat, quẽ benedixit, ergo panis erat, quẽ fregit. Panis erat, quẽ fregit, ergo panis erat quẽ dedit discipulis. Sic Luthere soles vigilãti stertere naso, vt te non sentire simules, quũ hanc fragilem catenam tuam tibi rex infringeret.

collectio argumẽti Lutheri.

negas Christum dedisse, quod in manus acceperat, postquam id, quod accepit, mutauit in aliud: quemadmodum pulcherrimè demonstrat exemplum illud, de flore nato ex semine. Quod exemplum, tu non es ausus attingere. Sed si teneret hæc præclara cathena tua; nec

Lutheri argumẽtũ derogare certis scripturis.

virga Aaron ex virga versa fuit in serpentem, nec ex serpente rursus in virgam, si sic sophisticari pergamus. Aaron, quod in manus sumpsit, hoc proiecit, sumpsit autem virgam, proiecit ergo virgam. Deinde, quod proiecit hoc ante Pharaonem iacuit, sed non nisi virgam proiecit, ergo non nisi virga iacuit ante Pharaonem. Aut si simul fuisse vis, & virgam & serpentem, licebit saltem eodem modo colligere. Quod in terra iacuit, hoc Aaron sustulit, & secum retulit, sed serpens iacuit in terra: ergo serpentem è terra sustulit, & serpentem retulit domum. Quin eodem sophismate probabis nobis Euam perpetuo fuisse costam, si quis hoc sophismatis genus admittat. Quod Deus de latere tulit, hoc Adæ coniunxit, in vxorem, sed de latere eius costam tulit, ergo

Cynicus Lutheri mos.

costam illi dedit vxorem. Quod si quis hoc sophisma tuum rideat hic serius, vt soles, cum eodem redibis insaniens, & rem conaberis obtinere conuitijs, exclamaris: Vos asini, nũquid costam tulit Deus ex Adam, & ædificauit in mulierem, & adduxit ad Adam, & ei dedit in vxorem? Nunquid igitur costa fuit, quam de Adam tulit? & quod tulit, idipsum ædificauit? & quod ædificauit, id ipsum adduxit? & quod adduxit, id ipsum coniunxit? Ergo à primo ad vltimum, costam ex Ada tulit, ergo costã Adę

Hoc Luthere tuũ sonat argumẽtũ.

coniunxit. Iam si quis audeat huius sophismatis aperire mysterium, ac neget Deum adduxisse costam, quam ædificauit in mulierem, sed mulierem, quam ædificauit ex costa, sicut Christum respondit rex dedisse discipulis, non panem, quem acceperat, sed corpus, quod ex pane fecerat, illum ridicule ridebit reuerendus pater, & negabit argumentuum suum bene solutum esse, neque quicquam dicet esse

Non enĩ opus est, vlcus tãgere.

responsum, præter, oportet sic esse. Nec interea verbum faciet vllum, de his, quibus tam apertè reuincitur.

NAM quæso te Luthere, per stultitiam tuam, cur non es ausus resumere præclarum illud argumentum tuum de articulo? Credo profecto, omnes articulos tuos concepisse chiragram & podagrã, ex frigore illius vnius articuli, quem, quum Babylonẽ tuum cõtuli cum responso regis, ita stolide repperi tractasse te, vt nec insanus potuisset insanius: ita tractasse regem contra te, vt illud vnum vulnus, quo tu re causam tuam vulneraueras, mortiferum effecerit, atque totam hæresim tuam, illo vno vulnere peremerit: etiam si nullum addidisset

Hic ferè desiit esse disertus.

vlterius. Atque ideo minus miror, si dolor te non est passus, iterum tam lethale vulnus, tua tibi stultitia factum, refricare: nec illud itẽ de non transubstantiato calice, quod argumentum plane reperisti, nimium bene potus in calice. Nunc vbi illorum te pudet, satis est omnia tacere, & clamare, nihil aliud afferri contra te, quam, oportet sic esse, verba sunt clara & aperta.

Verba Lutheri.

Nam hoc est, inquis, insigne sapiẽtiæ Thomisticæ, quod postulatus rationem huius articuli fidei (cum nullum articulum sciat à me admitti, nisi apertis scripturis munitum) ipse tamen nihil aliud affert, quam oportet sic esse verba sunt clara & aperta. Quis autem tam insanus est grammaticus, qui ex hoc sermone, Hoc est corpus meum, intelligat, aut colligat, id, quod est panis, transubstantiari in carnem, nisi Thomistarum fex: quæ etiam grammaticam nos dedocuere?

Sed nec eos quidẽ omnes.

NON dubito Luthere (quáquam sis impudens) quin hic tamen sudes satis, quum sentias apud te, quid lectores sentiãt de te, tã stolide dissimulante omnia, quæ te videre vident omnes. Nam quod ira quæris, Quis tã insanus est grãmaticus? nos hoc Luthere quærendum relinquimus tibi, qui assiduè versaris, cum insanis grammaticis, qui tuas hæreses insanas & agrammatas, sua picturant insana grammatica. Sed qui sic illa verba intelligunt, quomodo qui intelligunt, tu bis insanus appellas insanos: illi sunt, inquam, & doctissimi quique veterum, & sanctissimi. Quorũ Rex tibi multos adduxit, qui panem asserunt non manere, sed in carnem verti, tot seculis nati, non ante Thomistas modo, sed & ante Thomam, quos à Rege nominatos impudenter dissimulas, vt eos licentius blasphemes, & insanus appelles insanos.

Quisquis te dedocuit, tu plane videris nescire grãmaticã.

Ita nihil habet pro sancto nebulo.

Verba Lutheri.

Quin eximius nostralis Rex Henricus, stropha Thomistica, ausus est etiam à me exigere, vt probem non transubstãtiari, scilicet insulsissimus Thomistã, docendus etiam est elemẽta disputationis, qui quum affirmatiuam debeat probare, contendat ab aduersario, vt negatiuam probet, Hos doctissimos viros ad hæreticos mittamus, & ad Turcam, vt fidem nostram defendant sic, vt non sit necesse rationem fidei reddere, sed solum dicere, proba negatiuam.

Ita ne vos doctus estis doctor, vt nesciatis, quid cui sit probãdũ. Disce hic Luthere tuum officium.

EN rursus lector stropham Luthericam, hoc est, stolidam prorsus impudentiam. Debuisset reuerendus pater, principis verba referre, quibus ab illo dicit exigi, vt probet nõ transubstantiari. Nam quum sciat se Lutherus, omnibus compertum esse mendacissimum, potuit scire neminem ei quicquam crediturum, nisi quatenus probaret, quod diceret. Nunc verò quum lectores Regem videant, tale nihil exigere, sed ipsum quæ debuit, ipsa luce clarius probasse, facilè ridebunt, ac reijcient hoc stolidum Lutheri commentum, cum cęteris eiusdem patris vanitatibus. Verum diuino quid sibi velit. Postquam videt ea soluta, quæ protulit aduersus fidem publicam, nec amplius habet quicquam, quo iam possit tam

stolide dicta defendere, cupiens à necessitate disceptationis absolui, sic interpretatur, quasi exigere ab eo, vt reddat rationem, cur aduersus tam constantem, tam perpetuam totius ecclesiæ fidem, clarissimis euangelij verbis firmatam, impiam tueatur hæresim: hoc demum sit exigere: vt probet negatiuam. Et hæc est eximia stropha reuerendi patris, qua se diuersurum sperat, ac fugiturum, ne cóprehendi possit à tardis & crassis Thomisticis.

Stropha Lutheri.

Ostendit, quàm stolide Lutherus conetur refellere solutionem principis, qua respondit ad ea loca, qua Lutherus allegauit ex Apostolo, quibus Eucharistiam probaret esse verum panem.

CAP. XIII.

Verba Lutheri.

SED hactenus, philosophatus sit Thomista noster regius. Iam videre dignum est, quam Thomistice, theologisetur aduersus meas rationes. Cum ego aduersus Thomisticum illum fidei articulum, posuissem fulmen illud cœleste, Pauli verbum, 1 Corin 10. vbi tam aperte panem appellat hoc sacramentum, vt nec Regis ruditas, nec Thomista nequitia vllum mentiendi & ludendi effugium inuenire posset: cum sient verba Pauli luce clariora. Panis, quem frangimus, nonne participatio corporis domini? Non ait, Corpus, quod frangimus, non ait nihil illud consecrationis reliquum, quod frangimus, aut accidentia quæ frãgimus, sed panis, quem frangimus, vtique iam benedictus & consecratus. Hic igitur panis benedictus est participatio corporis domini, etc. Simile est 1. Corinth. 2. Qui manducat hũc panem, etc. Hoc bonus & suauis Thomista, nihil neque scripturarum, neque rationis afferens, sed ex mero suo, oportet sic esse, dicit scripturam sanctã solere aliquando id appellare, quod fuit, vel quod simile sit, vt Exod. 7. Deuorauit virga Aaron, virgas magorum, id est draco, qui fuit virga Aaron. Hac ille.

Quo modo Lutherus intelligat sacras scripturas.

Aduerte queso lector, qd Lutherus vitio det

ECCE Lector, vt bonus & suauis fatanista noster fratralis, ait regem nihil afferre scripturæ, quo probet scripturam aliquando, aliquid appellare, non id quod est, sed quod ante fuit. Et tamen idem bonus & suauis Lutherus noster fratralis, affert, & commemorat eam scripturam, quam ad id probandom attulit Rex. & affert eodem ipso in loco, in quo negat Regem vllam attulisse. & sic reuerẽdus pater nunquam sibi cótrarius, simul dicit: rex ad istud probandum affert scripturam, & nullam affert scripturam. An ideo non est scriptura sacra, quia est in Exodo? Aut ideo non affert id Rex, vt probet propositum, quia reuerendus pater explicare se non potest, dum valde se versat, ac torquet, vt probet Regem per illam scripturam, non satis probare propositũ? Sed hoc in loco lector, ne quid aut subducere videamur, aut affingere: sicut Lutheri verba retulimus, ita regis quoque verba subiungemus.

Lutheri ars disputandi.

Verba Regis

HACTENVS ista differui, dumtaxat vt ostẽderem ex ipsius Christi verbis, & euangelistatum, ostendi non posse, quod iste se iactat ostendere, imò contra liquere perspicuè, in Eucharistia panem non esse.

QVOD in Actis Apostolorum ait Eucharistiam appellari panem, vellem, protulisset locum, ego nullũ reperio, qui non sit ambiguus, & potius videatur de comuni cóuiuio dicere, quàm sacramento Apostolus tamen (fateor) panem non semel appellat, vel scripturæ secutus in sermone moré, quæ solet interdom vocare quippiam, non id quod est, sed quod ante fuerat, vt quum ait Virga Aaron deuorat virgas magorũ, quæ tamen tunc virgę non erant, sed serpentes: vel contentus fortasse vocare, quod specie prę se ferebat, quum satis haberet, rudem adhuc in fide populum, lacte pascere, nec primum aliud exigere, quàm vt quocunq; modo crederent in sacramento esse corpus Christi, postea paulatim, solidiore cibo pasturus, postquã adoleuissent in domino. Idem potuit, & in Apostolorum Actis contingere, vbi nec beatus Petrus alloquens populum, & illis Christi fidem insinuans, ausus est adhuc aperte quicquam, de eius diuinitate dicere, ita abdita, & populis dubia mysteria non temere proferebát. At Christus Apostolos suos, quos tam diu sua doctrina formauerat, ipso sacramenti instituendi principio, docere non dubitauit, panis viniq́ue non amplius restare substantiam, sed manente vtriusq; specie, vtrunq; tamen, & panem & vinum, in corpus & sanguinem suum esse cóuersum. Quod tam aperte docuit, vt mirandũ sit, exortum quenquam postea, qui rem tam claram, rursus vocaret in dubium. Quomodo enim potuisset apertius dicere, nihil illic remanere panis, quàm quum dixit: Hoc est corpus meum? Non enim dixit, In hoc est corpus meum, aut cum hoc, quod videtis, est corpus meum, tãquam in pane, aut simul cum pane, consisteret, sed hoc est (inquit) corpus meum, nimirum declarans manifeste (vt os cuiusq; gannientis obstrueret) hoc totum, quod porrigebat, ipsius corpus esse. Quod ita porrectũ Apostolis, etiam si (quod non fecit) nomine panis appellasset, tamẽ quũ simul admoneret audientes, idipsum, quod vocaret panẽ, nihil aliud esse, quàm suũ corpus, in quod totus fuerat, ipso mutãte, conuersus Nemo potuisset dubitare, quid Christus vellet panis appellatione significari: eoque circumstantia ipsa (nam circunstantiam Lutherus admittit) declarat euidenter vocabulum panis, quum panis mutatur in carnem, absque vlla violentia facta verbo diuino, panis significare speciẽ, nõ substantiã: nisi Lutherus adeò inhęreat proprietati verborũ, vt Christum credat in cœlis

Contra Lutherũ ex ipsis Christi verbis.

Contra Lutherũ ex circũstantia. Lutheri facera illusio.

in cœlis quoque fuisse panem triticeum, aut hordeaceum, propterea quod ipse dicit de se: Ego sum panis, qui de cœlo descẽdi: aut veris vuis onustam vitem, quia dixit ipse: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est: aut electos deniq; remunerandos in cœlo voluptate corporea, propterea, quòd Christus ait: Ego dispono vobis, sicut mihi disposuit pater meus regnũ, vt edatis & bibatis super mensam meã, in regno meo.

NVNC iudica lector, quàm necessariũ argumentũ sumat Lutherus ex Paulo, quũ Euãgelistę probent, panẽ in carnẽ versum. Quid affert Lutherus, quo doceat, nõ sic à Paulo vocatũ panẽ, quod iam nõ sit panis, sicut in Exodo vocatã virgã, quæ tamen virga nõ erat, sed serpens. SED quàm malè vrat patrem reuerendum, quòd istum nodũ nescit soluere: bene declarat ira reuerendi patris, per quam, sicut meretrices, vbi quid obijcitur, quod nulla ratione possunt refellere, respondere solent impudenter, Tu mentiris: Sic venerabilis pater, in eam coniectus angustiam, vnde nullum videt exitum, arma sua sumit sibi, & viam sibi vi facere tendit per conuitia.

Meretricius mos respondendi Lutheri.

Verba Lutheri.

Mentiris, inquit, in caput tuum Rex stolide, & sacrilege, qui fronte impudenti ausus es verbis Dei infallibilibus tribuere, vt aliud sonent, quàm significent. Quantam obsecro fenestram blasphemandi, aperuerit furor iste Regis vniuersis hæreticis, & fidei hostibus, si semel admissum fuerit, scripturæ authoritatem lubricis & fallacibus verbis niti? Quid tum, non probare, improbare, tueri, & defendere poterunt omnes omnium dogmatum magistri. Quãto rectius sanctus Augustinus, ne iocosum quidem mendacium, nec officiosum in sacris literis recipere voluit.

Cur ergo tu semper serio mẽtiris.

O sapiẽtem & sanctum patrem Lutherum, & vnicum orbis miraculũ, mentiendi nescium nebulonem, qui verecundia vere virginea vereatur, Dei verbis infallibilibus tribuere, vt aliud sonent, quàm significẽt, tã apertè, pręsertim contra morem & exemplum Christi, cuius omnes omnino parabolæ significant nihil aliud, quàm sonant. Et quis nõ videt, quantam fenestram blasphemandi aperuerit Rex vniuersis hæreticis, & fidei hostibus, si semel admissum fuerit scripturæ authoritatem lubricis & fallacibus verbis niti? quid nõ tum probare, improbare, tueri, & defendere poterit malorũ omniũ dogmatũ magister pessimus? Vt exẽpli causa, si mortui cadauer scriptura vocaret (vt sæpe vocat) hominem: iam Lutherus, qui negat purgatorium, sic formaret argumẽtum: omnis anima moritur cum corpore, ergo nullum est purgatorium: & (vt est acutus) hoc pacto probaret assumptum. Qui mortuus est, adhuc homo est, sed homo non est nisi quiddã compositum, ex anima & corpore, ergo mortuus est compositus ex anima & corpore, sed vtroque mortuo. Iam si quis illi responderet, scripturam, quum cadauer appellat hominem, populi more loqui, nec id vocare, quod iam est, sed quod ante fuit: Ibi statim reuerendus pater irasceretur, & pio zelo clamaret feruidus, Mentiris stolide & sacrilege, qui frõte impudenti, ausus es verbis Dei infallibilibus tribuere, vt aliud sonent, quàm significent. Verba sonãt cadauer esse hominem, ergo idem verè significant, & sic mortua est etiam anima, & sic inuicta stat hęresis mea, quod nullum est purgatorium: & sic per hanc fenestram, quam aperit Rex, reuerendus frater Lutherus, & hęretici similes, qui sunt acuti sophistæ, saltu se præcipitant ad inferos: & ideo Augustinus, nec iocosum mẽdacium, nec officiosum in sacris literis recipere voluit. Nam is mentitur scilicet, qui in sermone vtitur ijsdem figuris, quibus vtitur populus,

Lutheri etsi non aperta, tamẽ tacita collectio.

Verba Lutheri.

Sed esto Rex Thomisticus non dignetur creatorem suum tãto honore, vt sensum suum in verba eius captiuet, fassus sese potius nescire, quomodo virga virgam vorarit, quàm temerè ea deprauet. Sitq; verum, quod virga dicatur draco, qui fuit virga. Qua consequentia sequetur, & hic panem dici, qui panis non sit, sed fuerit. An hoc est sine scriptura omnibus locis scripturæ aptandum, quod vno loco reperitur? Scilicet hac Thomistica sapientia fretus, sic argues, scriptura semel dicit virginem esse matrem: ergo oportet multas alias quoque esse matres: licet scriptura de his nihil dicat: quemadmodum hic facit, panem non esse panem oportet, quia virga non est virga.

At tu mauis omnia peruertere q̃ nescire videri.

Non, sed scriptura semel dicit virginem esse matrem, ergo virgo est mater,

QVANTVM hæreat in rãcidis Lutheri dentibus, istud serpentis corium, in quam versa est virga Aaron, vel illud bene declarat, quod tot solutionibus tam sollicitè quærens, nullam potest inuenire, quæ non sit prorsus absurda. Nam primum vult, adhuc virgã esse, quæ sit in serpentem versa, eadem ratione facturus, vt maneat etiam serpens, quum denuò facta sit virga: deinde etiam, si illic virgam appellet scriptura, quæ virga non sit, sed fuit, tamen id exẽplum frustra protulisse principem, quia ex vno loco non cogimur credere scripturam, eodem modo loqui in omnibus. Quid non potest reuerendus frater facilè soluere: si hoc est soluere, fingere se non intelligere, quid debeat soluere? Nam videri vult hoc pacto regem dicere: Quia sic aliquando loquitur scriptura, ideo scripturam semper ita loqui, quasi aduersus Lutherum vrgentem, ex vno aut altero loco scripturæ, corpus Christi vocantis panem, necessario verè panem esse, propterea quòd panis ibi vocaretur nõ satis regi fuerit, si alio scripturæ loco probaret, id nulla necessitate cõsequi, quia scripturæ non sit perpetuum id appellare, quod verissimè sit: sed aliquando ex humana consuetudine id appellare, quod videtur esse, vel quod paulo ante fuit, sicut

virgam Aaron appellauit, quum iam serpens esset non virga. & hominem appellat interdũ quod homo non est, sed cadauer: interdũ fortasse quod est pictura vel statua. Quum rex ergo, tantum probat illud Pauli vocantis panẽ, non cogere, vt vere sit panis: sic rem tractat Lutherus, tanquam rex ex illo loco probare vellet, quod non sit panis, quum illud non ex Paulo probet rex, sed ex euangelio: simul id probans, quod Pauli verba non probant contrarium, id quod regis proposito abunde satis est. Et quum facile sentiat reuerendus frater, hanc stultam sycophãtiam suam omnibus esse conspicuã, tamen velut nemo posset intelligere tam acutam stropham, per duas fere paginas, mire sibi plaudit in illa. Et tãdem, velut aculeo acutissimo, regem pungit in fine.

Verba Lutheri.

Rex, inquit, blaterat, virga dicitur virga, & tamen nõ est: ergo Paulus panem vocat, quod non est panis, quasi panis & virga idem sint.

Et iam post tantam victoriam triumphat gloriosus frater.

Quis ita disputat nisi tu?

Qua Barathra, inquit, non induceret Satan in ecclesiam, postquã sophistæ in cathedras recepti, hac forma docendi & disputandi vti cœperunt?

QVÆSO te lector, quis morio non rideret morionem, tanto cum tumultu se tam ridicule cõmouentẽ, quod dicat aliquis, eodem locutionis modo, Paulum appellasse panẽ, id quod ante fuit panis, licet iã nõ sit panis, sed caro, quo sermonis tropo, virgã vocauit scriptura, id quod iam virga non erat, sed draco. At istud, velut apprime ridiculũ, ridet homo ridiculus. Ergo si dicas lector, asini cadauer asinũ sic appellari posse, quemadmodũ cadauer hominis appellatur homo, quanto cachinno ridebit te Lutherus, & negabit admittendã similem figuram sermonis, propterea quod res ipsæ sint dissimili specie. Quia nõ sunt, inquiet idem homo & asinus, sicut non sunt idem, panis & virga. Quid, si sic soluamus argumentum. quando sic arguit mihi reuerendus pater? Non sunt idem, homo & asinus: concedo de aliquo asino, & aliquo homine: sed respondeo, quod qui se sanum putat, quum sic argumentatur, idem omnino sunt asinus, & ille homo. Et sic cadauer illius asini, potest appellari asinus, sicut cadauer illius hominis, potest appellari homo: quum prorsus idem sint ille asininus homo, & cadauerosus asinus.

Sic Lutere argumentaberis à simili?

Verba Lutheri.

Sed & aliam, inquit, ostendit rex dexteritatem suam in hac re, vt nihil nisi Thomista credi possit. Si, inquit, Lutherus tam rigide captat verba scripturæ, dicet & Christum esse panem triticeum in cælo, dum dicit, Ego sum panis, qui de cœlo descendi. Item naturalem vitem, vbi dicit: Ego sum vitis vera. Dixi ante, nihil crassius & insulsius esse sub sole natum, Thomisticis monstris. Quis enim puerorum hunc delirum regem non rideat? Non est in ipso sensus aut vigilia, vt videat, quid intersit inter sua somnia & hæc verba Christi. Ipsa enim consequentia verborum, absurditas rerum, pugnantia intelligentiarum, tum ipsiusmet interpretatio, cogunt eũ de pane spirituali loqui, sicut dicit, Verba mea spiritus sunt vita, quorum nihil est in verbo Pauli, de pane sacramenti loquentis. Imo omnia vrgent Paulũ de pane triticeo intelligi.

Tu rides: quia nil aliud potes.

Adde & calicem ceruisiæ pater.

ECCE lector, aliam dexteritatẽ Lutheri, & talẽ, vt nihil nisi potista credi possit: neq; quicquam sub sole natum est, crassius & insulsius potisticis monstris. Nam quũ ebrius ante balbutisset verba scripturæ, nõ nisi in proprio & grammatico sensu sumenda, rex eius insignem stultitiam elusit, quod ex eo sequeretur, Christum esse panem triticeum in cœlo, & vitem onustã vuis, & sanctos olim epulaturos & bibituros in regno Dei Nunc D. Lutherus ęgre ferens, stulticiam suam sic attactam, ridet valde iratus, & reuerendus pater pro sua reuerentia, valde verniliter scurratur, postulans, vt scurrilitas sua valeat pro solutione, quæ alioqui per se tantum valet, quantum culex. Nam quum ait, satis apertum esse ex circumstantijs, quo pacto Christus accipi voluerit, quod ipse se panẽ vocauit, & vitẽ, ita rex probauit, quod Lutherus dolet, & dissimulat, ex circumstantijs esse perspicuum, quomodo Paulus accipiat panem in sacramento, quum aperte declaret, ex illo pane factum esse Christi corpus: nisi non satis declarat scriptura, quomodo accipiat virgæ vocabulum in Exodo, quum eam ante narrarit ex virga versa in colubrum. Nam ille coluber, adhuc male ebrium potistam, qui vigilans dormit, & dum omnia distinguit, atque (vt ipsi videtur) acute discriminat, inguinis & capitis quæ sint discrimina nescit.

Dolor Lutheri.

Verba Lutheri.

Et miror, inquit, sapientissimũ hunc Thomistam, cur non & accidentia transsubstantiet.

Et paulo post nebulo rursus irridet Ambrosium: deinde quærit,

Qua necessitas perimendæ substantiæ & seruãdorum accidentium.

NON est, cur quæras à rege, cur non trãssubstantiet accidentia. Quærere debes istud à Deo: nam ille substantiam transsubstantiat, nõ rex: qui & ideo credit Deũ panis mutasse substantiam, relictis accidentibus, quia sic fieri ecclesiam suam docet idem Deus qui fecit, qui & intus docet & extra, verbis euangelij, cum occulto eius flatu conspirantibus, ex pane fieri corpus ipsius, hoc est panis substantiam, verti in substantiam corporis. Quod si verba, quæ sunt clarissima, quicquam haberent ambigui: imo vero, si viderentur in diuersam partem potius aliquantum vergere, tamen quum Christus se promiserit, per spiritum sanctum Ecclesiam suam esse docturum, & se cum ea futurum, vsque ad consummationẽ seculi,

quumq;

Lutherũ mentitur de fide transsubstantiationis.

quumque rex probatit tibi, tot veterum testimonio, tot recentium, hanc transsubstantiationis fidem, non esse, quod tu mentiris, nouam, sed à Christo passo totius ecclesiæ perpetuam, quis non videt, aut tot seculis, Ecclesiæ suæ Christum defuisse, hoc est, veritatem falsa promisisse, aut spititum veritatis falsa docuisse, aut te arrogantissimum esse nebulonem qui, quomodo scriptura sit intelligẽda, iubeas orbem totum tuę potius stultitię credere, quá qui scribentibus inspirauit, Deo: nec illi sis crediturus, mutatam esse substantiá, nisi rationẽ reddat tibi, quare non transsubstantiet accidentia? Hoc est, Deo te non habiturum fidem nisi sic agat tecum, vt res fiat palá, & tollatur fides. Nam Christus, ideo videri potest accidẽtia reliquisse, vt tectius esset corporis mysteriũ ne aut meritum fidei, tolleret euidẽtia rei: aut populus reformidans edere, non perciperet fructum sacramenti.

Sed & hęc pulcherrima Lutheri sycophátia est, quod quum princeps dicat indignú esse panis substantiam, quę cum illa misceatur substantia, quæ creauit omnes, ibi Lutherus in cápo suo spáciatur, nugatur, scurratur, irridet, tanquam rex, quod obiter dixit, probabile id attulisset, loco demonstrationis necessariæ.

Nũ Luter' nõ hęrebit vel cu stercorib' miscere.

Deinde vociferatur & clamat, esse ter hęreticum, quod rex panem dicat indignum, qui cũ eà misceatur substantia, quæ substantias omnes condidit. Nam hic videri vult, tam rudem esse principem, vt putarit corpus Christi, non esse creaturam, sed creatorem. Et quum vbiq; reuerendus frater affectet videri mire sapiens, hic subito videri studet, ita stupidus, vt non senserit principem ita loqui, propter diuinitatem Christi, quæ per concomitantiam (vt vocant) semper adest corpori: nec intellexerit homo simplex, per communicationem idiomatum, sic homines passim loqui de Christo, vt hominem dicant creatorem, & æternum, & Deum, vicissim dicant & natum esse & mortuum.

Verba Lutheri.

Prætereo hic rhetoricissimum illum contemptũ, dum duas vrgentissimas similitudines apposui, de ferro ignito, & Deo incarnato, vbi neque igni ferrũ neque diuinitati hominem necesse est cedere. Mihi enim etiam, si non necesse sit, mea asserere, tamen satis negocij fecero assertori, si suum figmentum aliter se posse habere demonstrauero. Itaque possum dicere, corpus Christi, sic saluo pane in sacramento esse, sicut est ignis in ferro, salua ferri substantia: & Deus in homine salua humanitate, vtrobiq; sic mixtis substantijs, vt sua cuiq; operatio, & natura propria maneat, & tamen vnũ aliquod constituant.

FINGIS hic, Regem tuas istas similitudines dissimulasse silẽtio. sed qui librum principis legerit, videbit, te dissimulare principis responsum: quanquam similitudines tuę tam dissimiles veri sunt, vt operę preciũ non fuerit vllum respondisse. Nam primum de ferro, quod affers, & igne, vide quá pulchre coaptes. Aut ignis est, vt sensere quidam, qualitas & feruor excellens in ferro, aut ignis congestus in põros. Si illud primum, nihil simile de corpore Christi, quod non est qualitas: si secũdum, ne sic quidem quicquam quadrat similitudo tua. Nam (vt princeps prudenter annotauit) Christus non dixit: In hoc est corpus meum, aut simul cum hoc, sicut in ferro vel cũ ferro est ignis, sed simpliciter dixit: Hoc est corpus meum. At nec ferrum illud ignis est, sed ignitum. Illud vero, quod porrexit Christus, Christi corpus erat, si Christo credimus: si tibi credimus, non erit Christi corpus, sed panis (vt ita dicamus) Christi corporeus: sicut ferrum tuum non est ignis, sed ferrum ignitum. O caput ferreum, & frontem dignam, cui ferrum ignitũ longas infigat literas. Quá si velis sic esse, corpus Christi cũ pane, sicut corpus glorificatũ est, aut potest esse cũ alio corpore, aut sicut anima est cum corpore, tamen in eodem luto hæsitabis. Nam neque recte loquetur, qui dicet corpus esse animam, sed animatum: neque quis sic loquetur, hoc corpus, puta, lapis est hoc corpus glorificatum, puta, corpus Christi, iam ianuis clausis ingredientis marmoreũ parietem, sed in hoc lapide aut cũ hoc lapide est hoc corpus Christi. Sed Christ', vt tátá similitudinẽ ostẽderet esse dissimilẽ, non dixit, in hoc, aut cum hoc, sed dixit hoc est corpus meum. Iam altera similitudo tua, de Deo incarnato, non est absurda modo, sed impia quoque atque sacrilega, vt ex qua sequatur, quod deprehendit prudentissimus princeps: quod sicut Deus assumpsit hominẽ, ita Deus & homo in vnitatem suppositi, assumant panem & vinum: vt Deus, qui quod semel assumpsit nunquam reliquit: nunc tot panes, tot pocula, tam cito relicturus, assidue sumat in vnitatẽ suppositi, neq; enim aliter quadrat similitudo, vt cum corpore Christi sit panis, sicut ibi Deus cum homine. Sic Deus rotari sinit hæreticos, & præcipites ferri dementia, vt in stultitiam ruant, & in insanias falsas. Etiam postquam tibi probatum vides, sensum Pauli non probare pro te, nec illum sic vocare panem, quomodo tu contendis, quum similes formas loquendi videas, è scriptura sacra productas: quũ euangeliũ videas manifeste probare contra te: quum euãgelio nemo dubitet Pauli sensum esse conformem: quum sanctos patres omnes, omnes fidei proceres, oẽs omnino fideles à Christo passo, tot seculis videas, vna voce contra te testari: quum cogaris ipse fateri, totius ecclesiæ fidem falli non posse: denique, quum te manifeste videas turpissime victum esse: iam pręfurore stridens, & ringens, & sardonium interim risum ridens, buccinas te victorem, & clamas te habere nunc hunc articulũ præclare confirmatũ: & vt ostẽdas te more tuo aliorũ opera bona reddi deteriorem, plus quàm furiosus adiungis.

Luther' stigmate dignus

Altera Lutheri parabola æque absurda.

Verba Luther. Hic iā se allegat repugnantiæ.

Antea posui, nihil referre, siue sic sentias de trāsubstantiatione, siue sic. Nunc autem decerno, impium esse & blasphemum, si quis dicat panem trāsubstantiari.

DICVNT istud, sicuti scis, non solum populus vbique christianus hodie, sed & Eusebius, Gregorius, Cyrillus, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, & si quis vnquam fere literis, & sanctitate claruit in Ecclesia Christi. Hos tu potator impius, & blasphemus, impios & blasphemos audes appellare Sed sic impius in terra blasphemas sanctos Dei, quomodo apud inferos dānati, ipsum blasphemant Deū, Sed vt omnes videant, quo superbiæ tuę furore detrusus sis, in hoc baratrum deploratissimæ perditionis, vt à malo te mutares in pessimum, Verba regis, quibus quum leuari potueras, tua te superbia pessundedit, subiungā.

Verba Regis

MIROR, ex hoc dogmate, quid fructus populis spondeat Lutherus. An (quod ait ipse) ne quis propterea semet credat hereticum, quod fors ita cum Luthero sentiat? At Lutherus ipse fatetur nihil esse periculi, si quis hac in re sentiat, quod tota iam sentit ecclesia. Sed contra, tota ecclesia censet hæreticum esse eum, qui sentiat cum Luthero. Non debet ergo Lutherus animare quenquam, cui bene cupit, vt secum sentiat, cuius sententiam tota condēnat ecclesia: sed debet his suadere, quos amat, vt accedant illis, quos ipse quoque iudicat in nullo versari periculo. Falsa est ergo ista Lutheri via contra publicam fidem, non huius modo temporis, sed etiam omnium, nec liberat captiuitate credentes ei, sed educens è libertate fidei, hoc est è loco tuto (quod Lutherus ipse fatetur) captiuat, in errorem ducens, in præcipitium, & vias inuias, incertas, dubias, eoq; plenas periculi: & qui amat periculū, peribit in illo.

Nunquid lector (amabo te) hoc non extremæ dementiæ est? quod quum fateatur ipse Lutherus, nos omnes, qui catholicæ obsequimur ecclesię, via tutiori insistere (sicuti rex ex ipsius verbis ostendit) tamen audet execrabiles ac diris deuouendos proponere, si quis eius ter execrandæ se non adiungat hæresi. Nam vt daremus ei, ipsum non pessime sentire, tum de religione publica, tum de salute Christianorum omnium, tamen insignis stultitia merito posset appellari, incertam spem pro certo premio captare. Atq; ex illa via exilire, qua tot sancti viri eo peruenere dubio procul, quo ipse non satis certo ausit promittere se perducturum, si velimus sequi. Nunc ergo, quum nemini non liqueat, nisi qui simili atq; ille glaucomate cæcutit, cum in certum atq; manifestum exitium tendere, & sequentes trahere, vt in aliorum vita nomen sibi comparet. quis cui anima sua chara sit, non aduersetur, ac totis viribus operam det. talem ducē è medio tollere, ne posset aliquando per imprudentiā ab eo seduci. Cæterum audi nunc iterum, quam magnifice tamen interim cunctis maledicat, qui eius gloriolæ causa, sese nolunt prudentes in barathrum inijcere.

AGGRESSVRVS STOLIDA LVTHERI sophismata, argutantis missam non esse bonū opus retegit ac refellit primū sycophāticā illius ineptiā, qua nugatur ita regem colligere, populus pro missa dat sacerdotibus pecuniam, ergo missa est sacrificium & opus bonum.

CAP. XIIII.

Verba Lutheri. At non hic demū Luther' est Luterus & hæreticus hæretic'.

QVintum adest capitale, & summum, & angulare assertionis Henricianæ opus, Missam esse opus bonum & sacrificium. Hic demum D. Henricus est dominus Henricus, & Thomista est Thomista. Ac primum ex aliquo semirhethore forte audiuit · sicubi aduersarij senserit robora, nimium inuicta, oportere, rugato naso, illum rideri & contemni, vt stupidus lector, credat antea victum aduersarium, quam impugnetur à tanto rhetore. Sic & dominus noster rex magnificis ampullis præfatur, vt sese belle fingat tædere confutationis tā stulti & indocti Lutheri, negantis, missam esse opus & sacrificium scilicet, Satanas vulnus sentit, ideo præ morbo animi, incertus quid agat, mera ægritudine & impotentia me tentat irrisione, & contemptu irritare. Sed ille, qui dedit nobis scire cogitationes Satanæ, dabit etiam nobis irrisionem irridere, & contemptorem contemnere, suaq; insipientia fragiles ampullas cum fiducia traducere.

Quā ęgre ferat contēptum elatus nebulo.

Quemadmodū in comœdia, vltimus actus debet esse optimus, Ita Lutherus curauit, vt esset in fine stultissimus. Venit enim nunc ad summam hæresim, propter quam excogitauit reliquas. Hanc quoniam ita sibi funditus videt euersam, vt nulla posit arte reficere, relicta spe defensionis, totus est in suis nugis. Indigne fert, quod ita rideatur eius tam seria & seuera sententia, quam nec Heraclitus quidem legere potuisset absq; risu, nisi quod ausus est ea scribere furiosus nebulo, quæ non minus impia sunt & scelerata, quam stulta. Quæ quum qualia sint, talia iam per eruditissimum regem comperta sunt, vere Satanas vulnus sentit, ac per os electi sui Lutheri rugit ac rudit, & simul ingressus porcorum gregem voluptariorū semirhetorum, qui inter pocula cōponūt libros eius, cogitationes suas inspirat illis, non vt terrenum regem solum, sed cœlestem etiam irrideant: & postquam in profundum venerint, homines execrabiles, omnia sacra contemnant. Sed qui habitat in cœlis, irridebit eos, & dominus subsannabit eos,

Is grex est Luteranorū

Verba Lutheri.

Ne nihil dicat tam insignis assertor, vnam affert ra-

fert rationem plane potentissimam, qua, hactenus omnibus satisfactum est, Missam esse opus & sacrificium. Ea est huiusmodi. Si missa non esset opus bonum, laici certe pro ea nihil tribuerent clericis, tẽporalis beneficij. Obstupesce lector, regia & Thomistica est hac ratio, & (vt dixi) plane potentissima.

Sma Lutherana & hæretica fictio.

Nam plurimos permouit hactenus, & permouet hodie, Hic iacet Lutherus prostratus, & nemo tã dextre eum confecit, atq; rex anglorum, in hoc libro, ipsa ratione Nam (vt nolim) cogor tamen consiteri hac ita habere. Vere, inquam, missa ideo est sacrificium, et opus bonum, quod, vt rex dicit, laici tribuũt opes sacerdotibus pro ea.

VIS videre lector, exemplar insigne, (singularis sycophantiæ? Nusquam videbis insignius, quàm in hac magnifica Lutheri iactantia si modo eam, ad principis verba collatam, relegeris. Nam, quum Lutherus pro magna captiuitate posuerit, quod missa credatur esse bonum opus, oblatio, aut sacrificium, nec quicquam attulisset, ex quo moueri se diceret, in tã absurdam hæresim, præter id vnum, quod iã tandem solus reperisset, missam esse testamentum, Rex in illo tria redarguit: primo gloriosam vanitatem, qua, velut inuentum suum iactat id Lutherus, quod nusquam non prædicant gregarij fraterculi, deinde temerariã stulticiam, quod quam rem, tam multi tractant inepti, id ipsum tractat ineptius, quam quisquis illorum fuit ineptissimus. Postremo detestabilem maliciam, quod odio sacerdotum, potius quam illis relinquat fructum temporalẽ; studeat laicis è missa tollere fructũ omnẽ spiritalem. Itaq; rex dum hunc in modũ ista tractat, his verbis obiter attingit rabidam Lutheri maliciam.

Vna ex multis, sycophãtia Lutheri.

Quędã in Luthero à rege redarguta.

Verba Regis.

FRATERCVLI, testamentum illud inepte prædicantes, multis tamẽ in rebus, meliores Luthero, hoc vno tãtum, Luthero sunt impares, quod mirabiles, & hactenus inauditos missę fructus, non inuenerunt, quibus & clerus pręsentis vitę fructum, & populus futuræ perderent.

Inauditi missę fructus inuenti a Luthero.

DEINDE rex, vt ostenderet Lutherũ, non ob aliud hoc insanum dogma statuere, quod sacerdotis missa, non prodest populo, quàm odio, quo prosequitur clericos, declarat quid prouiderit & captarit Lutherus. Nempe vt laici persuasi, nihil sibi missam profuturam, nihil ipsi vicissim prodessent sacerdotibus. Nã nihil (inquit) sacerdotibus temporalis boni conferrent ob missam, è qua persuaderentur, nihil se spiritualis boni relaturos. Quod vnũ spectasse Lutherum docet, vt clericis auferret corporalem victum, etiamsi populo simul auferret animarum vitam.

Vides lector, quantum intersit, inter bonitatem principis, & istius scurræ maliciam. Nã quum iste nomen suum dederit in clerum, iam ecclesiam scindens, laicorum ordinem in clerum prouocat, & eos indignatur de altari viuere, qui altari seruiunt, tam obstinatę malicię vt quum intelligat non esse causam, cur quẽquam alat altare, si nihil cuiquam prosit altare potius quàm inde viuat sacerdos Dei, altare Dei funditus conatur euertere Et dummodo corporale subsidium auferat præsbyteris, animæ fructum omnẽ laborat eripere, omnibus omnino laicis Hanc istius tam execrandã maliciam, quum rex & sagacissime deprehenderit, & aperte prodiderit, & pulcherrime redarguerit, æstuans ira Lutherus, & iam manifeste furens, tanquam nemo lecturus locum esset, ex libello principis, & stolidã Lutheri sycophantiam deprehensurus, fingit calumniæ figulus, ita regem colligere, Sacerdotibus laici conferunt victum, ergo missa est sacrificium.

Lutheri consiliũ de missa.

Lutheri figmẽtũ

Et postquam istud tam belle finxit, tum demũ regnat in stultitia, & integras paginas implet insulsis dictis, quæ nihil attingunt aliud quam quod ipse ridicule finxit, ex ridiculo cerebello suo, cui nunc non possum magis imprecari dedecus, quam vt ipsius tam bella scommata, quibus sibi videtur belle in regem ludere patefacta iam calumnia, frequenter lector & accuratè relegas. Nullius enim verba, queũt illum manifestius; ut maiore cum opprobrio traducere, quàm, quibus alios traducere se iactat, sua.

Lutherũ suis dictis satis coargui.

PVLCHERRIME REFELLIT VAnissimam Lutheri iactantiam, qua decies gloriatur, principale fundamentum suum regem ex professo relinquere.

CAP. XV.

AVdisti iam lector, admirandam sycophantiam, cum non minore stultitia coniunctam. Audi nunc aliam Lutheri magnificam gloriam, quæ tam gloriosa est, vt siue sycophantia spectetur, siue stultitia, prorsus obscuret priorem.

Non minor est amentia, qua sequitur, vbi cum multis verbis me contempsisset (Hoc enim in rhetorica potissimum didicit) tandem protestatur sese relicturum intactum, id quod maxime omnium confutandum ei fuerat, nempe robur meum principale, & argumentum capitale: Vbi ex verbis Christi probaui missam esse testamentum, & promissionem, ideo non posse opus aut sacrificium dici. Hic infelix assertor, victus fortitudine huius roboris, misere dissimulata conscientia, non solum transit, sed protestatur etiam, sese transiturum, & alijs dimissurum. O assertorem sacramentorum. O defensorem Ecclesiæ Romanæ, his Thomisticum, & omnibus indulgentijs papisticis longe dignissimum. Ignosci poterat, si trãsisset hoc robur meum silens, at protestari sese transiturum, qui audiat, in hoc me vnico & maxime fidere,

Verba Lutheri.

dere, & inde omnia illius profligari, hoc sic ridiculum est & stultum, vt nihil supra.

Audisti lector egregias istius glorias: audi nunc vicissim verba regis, ex quibus gloriandi ansam sibi prebitam videri vult, quæ quũ legeris, sat scio miraturum te, gloriosi Thrasonis infamem pudendamq́, sese traducentis amentiam. Princípis ergo verba sunt huiusmodi.

Verba Regis.

NON contendam cum eo de testamento & promissione, & tota illa diffinitione & applicatione testamenti ad sacramentum. Nõ ero tam modestus ei, quam alios fortassis inueniet, si qui boná ei partem istius fundaméti subruerint, qui & testamentũ nouum dicant, promissionem esse legis euangelicæ, quemadmodum vetus fuit Mosaicę: & testamentum istud negent a Luthero satis scite tractari, neq; enim testatori nuncupandum esse nominatim, quid relinquat hæredi, quem ex asse instituat; neq. remissionem peccatorũ, quá pro hæreditate nuncupatam Lutherus ait, idẽ esse quod regnum cœlorum, sed viam potius ad cœlum. Quas res atq. alias item aliquot, quisquis vrgere volet, ac premere, posset fortassis fundamenti Lutherani structuram, machinis aliunde concutere. Verum istud eis permittá, qui volent. Ego istud ei fundamentum, quod immobile postulat esse, nõ mouebo, tátũ ostẽdá ædificiũ, qđ supstruxit, facile p se corruere.

Luther' adulteratur Christi testamentũ

Intelligis ista Luthere? aut, si intelligas, potes sustinere vt perpetuo tuo cum dedecore, tam stolide te iactes? Nam rex hic fundamentum tuum nullo modo concedit, sed ostendit esse infirmum, & quod facile posit euerti, si quis hoc sibi desumpserit. Interim verõ se pollicetur, diruturum præclara illa ædificia, quæ superstruxisti: quibus dirutis, frustra tibi restaret fundamentum. At tu hic tanquam triumphator exultas, quod nactus sis tam rudé antagonistam, vt non intelligat se, nihil agere, quicquid respondeat, quamdiu non expugnauit id, quod aduersarius sumit pro fundamẽto. Atq; hac in parte, tibi tam impense places, vt idem terque quaterq;, alio atque alio tui præclari libelli loco, repetas, tanquam inde traducturus admirabilem regis inscitiam, ac ruditatem, qui non euerso fundamento, strenue se rem gessisse putet, quod duntaxat expugnauit, atq; euertit ædificia. Age, fingamus interea Luthere, fundamentum tuum esse firmissimũ, missam videlicet esse testamentum, & promissionem hæreditatis, ac nuncupationem hæredis. Tenes ne memoria, quare hoc fundamentum ieceris? vtrum ne, vt nullius ædificij basis esset, & sic ne fundamẽtum quidem esset? cui nihil esset superstructum? An ideo potius iecisti, vt illá turrim inexpugnabilẽ superstrueres, qua totam demolireris ecclesiam, & altare Christi subuerteres? Nempe, missam bonũ opus non esse, sacrificium non esse, non esse oblationem. Igitur quum tu propter has turres vere Babylonis propugnacula, quibus in cœlum vi parabas ascendere, struxeris illud fundamentum, an tibi videtur imperitus bellator esse, qui castella illa, ex quibus solis erat periculũ, sic euerterit, vt neq, nocere quicquá neque vnquam refici possint, etiam si fundamentum reliquerit validum & forte, sed tamẽ innoxium? An tu tam stolidus es, quam te fingis esse, vt eũ censeas nihil agere, qui talia ædificia sic deiecerit, relicto fundamento? Ergo tam stultus es, vt eum neges esse victorem, qui mœnia perruperit, atq; diruerit, hostes subegerit, ac diuiserit spolia, quamdiu nõ eruerit fundamentum mœnium, ac ruinæ lapides auexerit? O si quis stultorum figulus hic esset tui similis, quam multos ei liceret stultos fingere similes tui. Tu nobis duos finxisti, quorum persona rideres stulticiam, non quam in regis libello, sed in capite tuo reperisti. Huic tres stultissimos stultos liceret effingere, quorum nemo stultior esset Luthero. Nam si quis substernat fundamentum lapideum, deinde conetur superstruere ædificium ex puluere: an Lutherus tam stultus est, vt hunc non intelligat esse stultum? At idem nihilo stultior est, quá Lutherus noster, qui ędificiũ putat dirui nõ posse quamdiu durat fundamentum.

Nẽpe qui frontẽ iá diu perfricuerit

Istá scilicet ob causam.

Ita sane stult' est Luther'

QVID si quis adeo stolidus sit, vt cũ fundamentum iecerit mire profundum, & passus aliquod, si volet, latum super solidissimá rupem: post ędificet murum in palustri loco, cuius nullus lapis per aliquot stadia tangat illud quod iecit fundamentum? An non & hunc plane rideret stultum Lutherus noster, si eum gloriantem videret muri sui fortitudine, quẽ dicat, neq, subsidere posse, neq; dirui, propter fundamenti firmitatem, tam procul á muro distantis? Hunc, opinor, rideret pro stulto Lutherus, & tamen hic stultus, nihilo stultior est Luthero nostro, qui putat absurdum esse, quod rex aggrediatur ædificia sua diruere, relicto fundamento valido, cuius nullum saxũ quicquam pertinet ad ædificium.

Secũdus stultus siue Lutherus.

SED age, sit adhuc tertius, vtroque stultior, qui & in arena fundamentum ponat ex puluere, & inde procul, in lacu murum ædificet ex glacie: hunc stultum (sat scio) rideret Lutherus, & tamen illo stulto stultior est Lutherus. Nam & fundamentum eius magis caducum est, quouis puluere, & ædificium eius fragilius, quauis glacie, nec magis inter se cohærent, quam (vt est in fabulis) Ethioclis & Polynicis flammæ. Nam neq, validam fuisse conclusionem, neque cum assumpto cohæsisse, apertissime probauit rex: id quod Lutherus respondendo fecit apertius.

Tertius stultus siue Lutherus

AT fundamentum, ex quo se gloriatur cõclusionẽ deducere, quod velut robustius, quá vt expugnari posit, iterum atq. iterum exprobrat, Regem velut ex professo relinquere, quá sit inualidum, rex ipse mõstrauit. Neq, enim, tantum dixit, facile ab alijs posse destrui, sed

Fundamentum Lutheranum á rege subrutum.

etiam

etiam, vno fere verbo, obiter, & aliud agens ipse destruxit, cum dixit: Testamentum istud nouũ, ita referri posse ad nouum testamentũ, quemadmodum testamẽtum vetus, ad legem Mosaicam: quibus verbis, quid aliud significauit princeps, quam idipsum, quod aperte dicit Apostolus, ad Hebreos 11. cum ait de Christo: Noui testamenti mediator est, vt morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi enim testamẽtũ, mors necesse est intercedat testatoris. Testamẽtum enim in mortuis confirmatum est: alioqui, nõdum valet, dum viuit, qui testatus est: vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum, cum aqua & lana coccinea, & hysopo, ipsumq; librum, & omnem populum aspersit, dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus. Et paulo post. Contestatur autem nos & spiritus sanctus. Postquam enim dixit. Hoc autem testamentum quod testabor ad illos, post dies illos dicit dominus. Dabo leges meas in cordibus eorũ, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum, & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Vide lector, vt mirum præstigiatorem putet se Lutherus, qui sic se credit omnium oculos perstringere, vt nemo possit cernere, quam absurde totum hoc testamẽtum Christi, ad hæresis suæ fundamentũ detorqueat. Nam, quod Apostolus aperte docet, esse totam legem euangelicam: id iste restringit ad solam cœnam dominicam: quasi sacramentum altaris, institutum in cœna dumtaxat, sit Christi testamentum, quod Christus (vt ait) moriens reliquit, distribuendum suis fidelibus. Sic solent lector (vt scis) non facultates ex testamento, sed testamenta distribui. At Paulus aperte docet, quod sicut lex Moysaica testamentum erat vetus, sic testamentũ nouum lex est Euangelica, & sicut Deus ratum fecit illud, fuso sanguine vituli, atq; hirci, sic istud confirmauit fuso sanguine Christi. Cuius rei manifeste Christus admonuit discipulos, quum diceret: Hic est sanguis noui testamenti, qui pro multis effundetur: tanquã diceret. Hic sanguis, quem bibitis, est idẽ sanguis, qui in remissionem peccatorum, paulo post effundetur in cruce, sanguis (inquam) noui testamenti, quo confirmabitur nouum testamentum meum, mea lex euangelica, sicut olim hircino sanguine & vitulino confirmatum est testamentum vetus, lex Mosaica.

Testamẽtũ quib⁹ sit concessum

Mos testandi in veteri lege.

Paulus de testamento.

QVÆSO, quam ansam apprehendit hic Lutherus, cur testamẽtum Christi restringeret ad hoc sacramentum? Nam, quanquam Christi mors operatur, & perficit redemptionem nostram, cuius hoc sacramentum corpus est & sanguis, eadẽ tamen mors, ex æquo perficit sacramentalem vim cæterorum sacramẽtorum omnium, secundum cuiusq; mensuram & Deo cognitum modum.

VIDES ergo lector, quam detorte detraxerit scripturam, hunc in locum Lutherus, vt inde strueret sibi fundamentum, ex quo superstrueret arcem; vnde more gigantum superos è cœlo depelleret. Vides, vt idem fundamentum, Rex Angliæ dissimulans, illud se tangere, ita totum subruerit, vt ne lapidẽ quidem super lapidem reliquerit. Et tamen Lutherus fundamenti sui euersionẽ, vicissim dissimulans, nunc miris modis illudit regi, quod tam validum eius fundamentum non sit ausus attingere, sed assumptum suum habuerit pro confesso.

QVÆSO te Luthere, si quis ita dicat: ego Lutherum stolidum esse non dico: quanquam (vt videtis) tam stolide sibi contraria, tã sæpe, non subito quidem dicit, sed per ocium, magno scribit studio, vt morionem pudeat similia somniare: Hoc tantum dico, hæreticum eum esse, & plusquam sacrilegè blasphemum: Vtrũ is, qui hoc pacto loquitur, stultitiã tuã relinquit intactam, & te fatetur esse sapientem? Mihi profecto non videtur, non hercle magis quam si quis in mulierem veneficij ream, quã impudicam esse constet, dicat hoc pacto: ego mulierem istam iudices meretricem esse nõ dicam, quàquam qui id vellet dicere, facile probare posset, vel ex eo, quod iam quartum nullo marito peperit. Hoc tantum dicam: quod satis est in præsentẽ causam, illam esse veneficam. Is opinor, non negat, sed negando confirmat, illam esse meretricem. Eodem modo, princeps negat se fundamentum tuum moturum, quum illud prius vno verbo funditus euertisset. Sed age, gratificemur tibi: patiamur vulnus tuum dissimulare te. Ridere te sinamus, & iocari foris, dum intus gemis, & pudorem tuum ploras in sinu. Fingamus regẽ fundamentũ tuũ prorsus cõcessisse, videlicet, missam esse testamentũ. An illo assumpto tibi cõcesso, non licet illi negare, quod ex illo concludis nempe, quod ideo non possit esse sacrificium? Siccine disputatur VVittẽbergę, vt si quis concedat antecedens, ideo non possit negare consequentiam? Si hæc disputandi forma præscribitur, vt impudentis sit negare conclusionem, postqnam concedis assumptũ: vicit nos plane Lutherus: & facilem sibi inuenit viam, qua missam probet bonũ opus non esse, non esse sacrificium. Sic enim licebit ei argumentari. Lutherus est patrator & patronus malorum operum, ergo missa non est opus bonũ. Lutherus est asinus, & asinus non potest offerri in sacrificium, ergo missa nõ est oblatio, nec sacrificium. O quot asinos, quot porcos, inuocaret asinus & porcus Lutherus: quot stultos fingeret, stultorum stultissimus, si quid tale reperisset in libello principis, quale nunc in suo ingerit iterum atq; iterum, tanquã

Discehic stolide fratercule loqui.

Hic concedimus antecedens.

semel

semel stultum esse parum sit. Sed operæpretium est videre, quam belle coniũgat cũ hac stultitia sycophantiam, sed tam nudam atque conspicuam, quam auriculæ sunt in asino.

Verba Lutheri. An non ita fecit, cũ reddiderit id tibi inutile?

Protestatur, inquit, rex, sese relicturum intactum id quod maxime omnium confutandũ ei fuerat, nẽpe robur meum principale, & argumentum capitale, vbi ex verbis Christi probaui, missam esse testamentum & promissionem ideo non posse opus aut sacrificium dici.

DISPEREAM lector, ni mihi fere vocẽ adimat admiratio, cogitanti, quã aut vere saxum sit iste nebulo, aut omnes homines pro saxis habeat: Ait fundamentum suum fuisse, missam esse testamentum, & ideo opus aut sacrificium esse non posse: & ait regem victum fortitudine huius roboris, ex professo transire hoc fundamentum. Quæso te Luthere, reuome ceruisiam istam, quæ tibi caput occupat. Redige (si potes) in memoriam, quod fuerit fundamentum tuum. Si regi turpe fuit transire, an non tibi turpius est obliuisci? Fuit ne istud pars fundamenti tui: quod missa bonum opus esse non potest, aut sacrificium? Si istud erat fundamẽtũ, quænam erat cõclusio, si ista reliquit rex intacta, quo modo tu rursus respondes ad ea, quibus Rex illa dissoluit? Atq; ita respondes, vt quum sudaris satis, nihil aliud facias, quam vt constet omnibus, nihil te reperire, quod contradicas Sed quid mortuo verba facio? Redeo lector ad te.

Nihil est turpe impuro.

Lutherũ nullũ pbasse fundamẽtũ ex scriptura.

Quum nullum fundamentum probatit ex scriptura, sed tantũ probare conatus est, quod missa sit testamentum, quod ipsum testamentum ex scriptura confutatum est: ex eo fundamento, sua collectione cõclusit illas præclaras, nihil cohærentes conclusiones: quod missa bonum opus & sacrificium esse non posit. Quas conclusiones, rex probauit ex illo fundamento (etiam si necessarium esset) nullo tamen pacto consequi. & cum fundamentũ illud euertisset, in transitu, simulans id se relinquere, sic tractauit conclusiones, tanquã fundamentum concederet, vt Lutherum tanto stultiorem ostenderet, qui fundamentum iecisset, quod nullam partem ædificij aut sustineret aut tangeret. Lutherus ergo, dolens ita patefactam esse fatuitatem suam, conatur subsidium ferre per sycophantiam, sed tam apertã, vt nihil aliud sit, quam conduplicata stultitia. Dicit patrem fundamenti fuisse, quod nemo non videt fuisse conclusionem. Dicit id reliquisse regem, quod solum ex professo egisse regem, docet ipsius etiam Lutheri responsio. Ita be le sibi constat, homo nunquam sibi contrarius, vt dicat regem ex professo præterire tacite, quod missa non potest opus esse, aut sacrificium. Et tamen ad illa, quibus probat, etiam si maxime testamentũ esset ac promissio, opus tamẽ & sacrificiũ nihilo minus esse, Lutherus ipse respõdet, nisi forte sibi cõscius est, ea, quæ respõdet, esse tã inepta, vt respõsum suum pro respõso nõ habeat. Et sunt haud dubie lector, id quod ilico videbis ineptissima: quod quo videas clarius, nõ imitabor Lutherũ, vt illius verba (sicut ille solet in rege) narrãdo deprauẽ. Sed integra, sicut se habent, ascribã. Quæ quum legeris, videbis esse tam praua, vt nemo deprauatius narrare potuerit.

Quomodo Lutherus succurrat suæ stultitiæ. sorex suo proditur indicio.

Verba Lutheri. Non est difficile Luthere tuas diluere rationes. Quã male vrat gloriosũ nebulonẽ se videre victum.

Postquam vero dominus Henricus, Thomista noster, hac argentea & aurea ratione probarat missam esse opus, pergit in fortitudine sua, etiam Lutheri rationes diluere, & primo Thomisticatur in hunc modum. Qui lignum cedit, facit opus, ergo qui consecrat, facit opus. Quare missa etiam opus erit. Si autem est opus, non est malum, ergo bonum. Hac ille gloriosus assertor sacramentorum. Hic iacet quoq; Lutherus prostratus.

AVDISTI lector, nihil illius omisimus: nũc audies vicissim verba regis, quibus & Lutheri fidem deprehendes, aliena tam syncere narrantis, vt inde gratiam comparet suis. Et illud simul intelliges, quanta rerum vrgeatur inopia, qui cogitur ad nugas diuertere, & potissimam partem eorum, quibus respondendum fuit omittere, illiusq; verba ante quã regis retulimus, vt cum eas vanas, ac stolidas gloriolas efflare aliquãdiu impune permiserimus quibus se victorem ipse buccinat, a sperata victoriæ laude, turpius excidat, quum regis verba praue de ĩdustria retulisse (vt est impudẽs) redargui palã se viderit, quo facilius ipse superior ẽ pugna discedere videretur. Verba regis ita se habent.

Verba Regis

POST longas (inquit) ambages, diffinit missam: deinde separat à missa, missę cæremonias: excutit cœnam dominicam: & verba Christi trutinat, quibus vsus est, quum institueret missæ sacramentum Ibi quum testamẽti verbum, rem videlicet tam abstrusam repperisset, iam (tanquam profligatis hostibus) cœpit ingeminare victoriam, & verbis adornat inuentum (vt iactat) suum, & tanquam mysterium, hactenus inauditum, magno supercilio docet, quid sit testamentum. Notandum esse clamat, ac memoria tenendum, testamentum esse morituri promissionem. qua nuncupat hæreditatem, & instituit hæredes. Hoc igitur sacramentum (inquit) missæ, nihil est aliud, q̃ testamẽtũ Christi: testamẽtũ nihil est aliud, quam promissio hæreditatis æternæ, nobis Christianis, quos suos hæredes instituit, corpus & sanguinem suum (velut signum ratæ promissionis) adijciens. Hoc igitur decies repetit, inculcat, infigit, vtpote quod haberi vult immobile fundamẽtum, super quod ędificet fœnum, ligna, stipulam. Nam hoc fundamento iacto, quod missa Christi sit testamentum, omnem sese iactat impietatem euersurũ quam impij (vt ait) homines inuexerunt in hoc sacramentum, & dilucide probaturum ad communionem recipiendam, sola fide veniẽdum esse,

Discite hic omnes ex Luthero, q̃d sit testamẽtũ

Concedite hanc arcẽ tam præclaro duci.

Quot & quæ sit probaturus Luter' ex suo fundamento.

dum esse, de operibus cuiusmodi sint, non admodum esse curandum, conscientia quanto magis erronea sit, ac peccatorum, vel morsu, vel titillatione moueatur, tanto sanctius accedi. Quanto serenior, purior, & errore purgatior, tato sumi deterius. Ad hæc, missam bonũ opus nõ esse. Missam non esse sacrificiũ. Missam sacerdoti tantum, non autẽ populo etiam prodesse. Nihil prodesse defunctis, nihil cuiquam viuentium. Impium esse errorem, si missa canatur pro peccatis, si pro cuiusquã necessitate, si pro mortuis. Inanẽ esse rẽ & impiá, fraternitates & annuas defunctorũ memorias. Abolendam esse, talem omnem sacerdotum, monachorũ canonicorum, fratrum, religiosorum denique (quos vocamus) omnium alimoniam. Hæc igitur tot & tam immensa bona, se reperisse gloriatur, in eo solo, quod hoc sacrosanctum sacrameotum comperit, esse Christi testamentum. Iam in sententiarios protinus (quos vocat doctores) inuehitur. Exclamat in omnes, qui declamant apud populum, quod quum illi tam multa scribant, hi tam multa loquantur & prædicent de eucharistiæ sacramento, neutri tamen attingant quicquam de testamento, sed impie celent populum, bonũ illud incomparabile (quod tamen iam olim scisse profuisset) ex missa, nihil vnquam boni laicos, neque viuos neque defunctos, esse consecuturos. Ob cuius rei ignorantiam, denũciat vniuersos hodie sacerdotes & monachos, cũ episcopis, & omnibus suis maioribus, idololatras esse, atque in statu periculosissimo versari.

Hoc nimiũ Luthere fatis tibi seruatũ est.

VIDES lector, vt Lutheri omnia robora princeps bona cum fide commemoret, ac ne dogmata quidem omittat, ne quid sibi sui roboris queratur interceptum. Sed istud interim exacte pensiculandum est: in quo periculo versentur omnes hi, qui Lutheri dogmatibus non credunt. Profecto in periculum veniunt (quod superos precor, vt contingat mihi) vt excludantur ab inferis, ne ibi cum vvicliffo, Husso, Heluidio, Arrio, Montano, & ijs omnibus pestilentiori Luthero, æternũ ardeant sed in celo beati sint perpetuo, cum Christi sanctis, Ambrosio, Augustino, Hieronymo, Chrysostomo, Cypriano, Basilio, atque id genus alijs, viris beatissimis, qui ea crediderunt & docuerunt de missa, quæ Lutherus execratur: ea sunt execrati, quæ Lutherus docet credenda nõ credit, Sed paulo post ita pergit rex.

Periculũ eorũ qui Luthero non satis audiũres.

SED OPERÆ precium est videre, qua ex arbore tam saluiares fructus colligat Lutherus. Postquam ergo sæpius inculcauit, eucharistiæ sacramentum, signum esse testamentum vero nihil esse aliud, quam promissionem hæreditatis: inde continuo ceoset consequi: vt missa neque bonum opus esse possit, neque sacrificium. Quod qoisquis ei concesserit, iam illi statim admittẽdus erit totus ille pestiũ catalogus, quo totam Ecclesiæ faciẽ confundit. At quisquis negauerit illi, iá tam magno molimine nihil egerit Nã argumenta (quibus ea docere præ se fert) pudet propemodũ recensere, ita sunt ib re tãtę maiestatis, nugacia prorsus & friuola. Sic enim colligit (nã ipsius verba recitabo) Audisti missam nihil aliud esse, quam promissionẽ diuinam, seu testamẽtũ Christi, sacramento corporis & sanguinis eius commendatum. Quod si verum est, intelligis eam, non posse opus esse vllo modo, nec alio studio à quoquam tractari, quam sola fide. Fides autem non est opus, sed magistra & via operum. Mirum est, quanto nixu parturiens, quá nihil pepererit, nisi merũ ventũ, quẽ quũ ipse tam validum velit videri, vt montes possit euertere, mihi profecto videtur tam languidus, vt agitare non posit atundinem.

Verba Regis.

Vnde collegerit Luterus missam bonũ opus non esse.

Nẽpe iuxta prouerbiũ parturiẽt montes nascerur ridiculus mus.

Nam si verborem tollas inuolucra, quibus rem absurdam, velut simiam purpurá vestit: si tollas exclamationes illas, quibus iam velut re dilucide probata, toties in totam bacchatur Ecclesiam, & nondum collata manu, tanquá ferox victor insultat, nihil aliud restare videbis, quam nudum & miserum sophisma. Quid enim aliud dicit tanto verborum ambitu, quá missa est promissio, ergo nõ potest esse opus? Quem non misereat hominis, si tam stupidus sit, vt ineptiam suam non sentiat: aut quis non indignetur, si sibi conscius, tam stupidos tamen omnes æstimet christianos, vt tam manifestas insanias nequeant deprehendere? Non cootendam cum eo de testamento, & promissione, & tota illa definitione, & applicatione testamenti ad sacramẽtũ. Non ero tam modestus ei, quam alios fortasis inuenier, si qui bonam ei partem istius fundamenti subruerint: qui & testamentum nouũ dicant, promissionẽ esse legis euangelicæ, quemadmodũ vetus fuit Mosaicæ. & testamentum istud negent à Luthero satis scite tractari: neq; enim testatori nuncupãdũ esse nominatim, quid relinquat hæredi, quem exasse instituat: neq; remissionẽ peccatorũ, quá pro hæreditate nuncupatá Lutherus ait, idem esse quod regnum cœlorũ, sed viam potius ad cœlum.

Veniamus ergo nũc ad præclaras istas Lutheri rationes, quibus probat, missam neque bonum opus esse, neq. sacrificiũ: Et quanquá præstaret, prius tractare de sacrificio, tamẽ, quoniam ille primam quęstionem fecit de opere, sequemur illum. Quum igitur ita colligit. missa est promissio, ergo non est bonum opus, quia nulla promissio est opus: dicemus missam, quá sacerdos celebrat, non verius esse promissionem, quam fuit consecratio Christi: & simul quæremus ab eo, an aliquod opus tum fecerit Christus? quod si neget, mirabimur profecto, si quũ is opus faciat, qui imaginẽ facit ex ligno, Christus nullũ opus prorsus fecerit, quum carnem suam fecerit ex pane. Quod si vllum opus fecerit: quin id bonum fuerit nemo, opinor, dubitabit. Nam si bonum opus fecit mu-

Quomodo pbet Luther' missam non esse bonum opus.

fecit mulier, quæ caput eius perfudit vnguēto, quis potest ambigere, an bonum opus fecerit Christus, quum corpus proprium, & in cibum exhiberet hominibus, & in sacrificiū offerret Deo? Quod si negari non potest, nisi ab eo, qui in re maxime seria, valde velit nugari, bonū opus fecisse Christū: nec istud etiā negari potest, in missa bonū opus facere sacerdotem: quippe qui non aliud faciat in missa, quā Christus in cœna fecit & cruce. Hoc enim declarant verba Christi: Hoc facite in meam cōmemorationem. Quibus verbis, quid aliud volebat, vt in missa representarent, ac facerent, quam quod ipse faciebat in cœna & cruce? Instituebat enim, & in inchoabat in cœna sacramentum, quod cruce perfecit.

Ostenditur missa opus esse ex ipsius verbis Christi.

NVNC relege quæso lector, Lutheri nugamenta. Vide, quanta cum fide recenseat argumenta regis, quam pulchris rationibus occurrat. Quas iste nobis nugas garrit. Rex ait Christum aliquod opus fecisse, dum suū corpus faceret ex pane, & patri offerret in cruce, nec obstitisse, quo minus fuerit opus, quantūcumque fuerit testamentum. Atq; ita breuiter, vno verbo demonstrat, & quam ineptum sophisma sit, Lutheri lemma illud insolubile: Hoc sacramentum est testamentum, ergo nō potest esse opus. Deinde rex ostendit, ac probat ex euangelio, idē facere sacerdotē in missa, quod Christus in cœna fecit, & cruce, in qua compleuit, quod inceperat in cœna. præsertim quū missa potius mortis memoria sit, quā cœnæ, secundum illud Pauli, quod rex etiam cōmemorat. Hæc quotiescunq; feceritis mortem domini annunciabitis. Quamobrem, quū Lutherus negare non possit, quin vere opus fuerit, quod à Christo factum est: quanquam maxime fuisset testamētū, nec aliud est, quod à sacerdote fit, quam quod factum est à Christo, nonne cogitur homo prudentissimus fateri, stultitissimam esse sophismatis sui sapientiam, qua velut irrefragabile, sic argutatur? Missa est testamentum, & promissio, ergo non potest esse opus. Sed hic manifeste se victum sentiens, mirabili prorsus ingenio, reperit exitum, ne quod omnes videre videt, ipse fateri cogeretur. Quia rex dicit eum, qui consecrat, aliquid facere, ibi deprehendit homo lynceus regem dicere, missam esse bonum opus, ratione operantis, non operis operati. Quasi, qui diceret aliquid quenquam facere, is non diceret aliquid ab eodem fieri, aut quasi re nō essent idem, id quod aliquis facit, & quod ab eo faciente fit, etiam si aliter cōsideretur quatenus tale, aliter quatenus factum abs tali. Vt cautum esse oportet, cui cum homine tā acuto sit negocium. Nam si quis dicat has scalas esse sursum versus, ilico Lutherus iurabit, eum negasse easdem scalas, viam esse deorsum versus, quia sursum & deorsum sunt opposita. Sic disputant acuti dialectici. Nos homines simplices, & idiotæ, putamus eandem esse viam & Athenis Thebas, & Thebis Athenas: & eādem missam putamus esse tam opus operatum quam opus operantis. Cæterum bonitatē eius & fructum, qui ex illo opere peruenit ad populum, peruenire cēsemus ratione operis operati non operis operantis, hoc est, quia ipsum tale est, nō quia talis operatus est.

Pauli de missa sensus.

Quā acute scilicet Luterus disserat.

SED hic aliud etiam acumen repperit reuerēdus pater: quod si missa esset opus aliquo modo sacerdotis consecrantis, iam quum omnis missa sit opus bonum, malus sacerdos consecrare non possit, videlicet, quia malus non potest opus bonum facere. Et hoc argumentū illi videtur tam acutum, vt etiam eo mire glorietur, atq; ita se iactet. Istud argumentum male vexabit assertorem sacramentorum. At ego potius suspicor, imo certo scio, talem argumētatorem male vexari à dæmonio, qui eum ita dementat, vt non sentiat, etiam quantumuis malum hominem, posse facere opus, aut natura bonum, aut moribus, aut alij vtile & meritorium, etiamsi damnosum sibi. Nisi forte bonum opus non est eleemosyna, aut fieri nō possit à malo. Aut si quis cum Luthero credat, baptismum bonum opus non esse, aut malum sacerdotem non conferre baptismum alteri. Sit illud acumen Lutheri. Nos homines rusticuli credimus, ministri maliciam Dei benignitatem non claudere: Sed sicut furtiuum semen cum opere seminantis furis cooperatur Deus in frugem, sic in sacramentis, qualiscūq; sacerdos sit, cum eius opere cooperatur Deus opus bonū, & gratia definita perfectū. Quod insita bonitate, salutare sit illis, pro quibus fit, etiam si noceat illis, à quibus fit. Nam is, qui fecit, bonū opus male fecit, & temere tractādo sacramentū, prodest alteri, licet noceat sibi.

Stulta Lutheri gloriatio de nihilo.

Acumen Lutheri.

Opus ex se bonū nō deteri a malo patratore.

QVVM regis librum legissem, & Lutheri responsum simul: & quam potui, diligentissime considerassem: vehementer admiratus sum, quid sibi Lutherus vellet in illo tam absurdo sophismate: tandem cœpi eundem locū ex eius Babylone perpendere, ex quo fonte confusionis hic riuulus, inferni fluminis effusus est. Et ecce, quemadmodum istic nugatur in missa, sic ibi nugacissime nugatur, in opere: scilicet vt argutia duplici rem intricaret, & duplici stulticia sese inuolueret. Sic enim illic adscribit.

Nullus audeat tantum insanire, vt dicat bonum opus facere eum, qui pauper & indigens venit, accepturus de manu diuitis beneficium. At missa, vt dixi, beneficium est promissionis diuinæ, per manum sacerdotum omnibus hominibus exhibitum.

Verba Lutheri, ex Baby. Capt.

EN rationem lector, missa non potest esse bonum opus, nempe quod in missa beneficium accipimus à Deo, non ei conferimus.

QVÆSO te lector, an tu hunc putas vel reminisci verborum suorum, vel sua interim verba audire, dum loquitur? Nam si nihil esse potest bonum opus hominis, quo quis be-

neficium

neficiū accipit à Deo, nō præstat: quid illi necesse fuit, incassum tot verba fundere, vt probaret, in quolibet opere bono esse peccatū? Quanto fuit ei facilius dicere, nullum est opus bonū? Nam id aperte nunc dicit, quū nullum esse dicat opus bonū, in quo quis accipit à Deo beneficium. Nam nec martyriū quidem, hoc pacto, bonū opus fuerit. Siquidē nec martyr quicquam in Deū confert, sed accepit ab illo. Quod enim beneficiū Deo pręstat martyr moriendo? An non ille quoque pauper & indigēs venit accepturus de manu diuitis Dei beneficiū? dū cū illo nummū exiguū æreum, grandi permutat aureo, imo suum illi æreum reddit, vt reportet aureum. Nam quam ab illo vitam commodato recepit miseram & momētaneā, eam illi reddit, vt beatam recipiat, eandemque nunquā finiendam. Ergo per te Luthere, bonum opus non facit martyr dum vitā impēdit pro fide. At Deus, quod rex obiecit tibi, Magdalenam pronunciat bonū opus facere, cuius opus, opinor, pro beneficio nō habuit, sed mulieri magnum beneficium contulit, quam dignatus est ad illud officij genus admittere. Nos miseri, quum omnia fecerimus, adhuc serui inutiles sumus, quod enim debuimus facere fecimus, nihil Deo damus, sed in omni opere bono, à Dei beneficentia recipimus. Quod, quū omnes fateantur, solus Lutherus asserit, nullum esse: quod qui facit, beneficium accipit à Deo, non præstat. Et istud asserit is, qui dicit iustos in omni opere bono peccare. Et sic homo sapiens, & nuuquā sibi contrarius, asserit pariter istas duas conclusiones. Omne bonum opus hominis haher peccatū: & nullum est bonum opus homiuis, quod posit habere peccatum.

Lutheri sentētia ne marty riū quidē bonum opus esse

HIC te quęso lector, vt relegas illa Lutheri verba magnifica, quibus regem ait ea cogitare de missa, quæ videlicet ipse, neque per febrem, neque per frenesim cogitare vnquam potuisset. Quantam sibi gloriā his comparauit ampullis, quando nunc omnes aperte sentiant principē, & de missa & de bono opere loquutum prudentissimè: quum interim de vtroque per suas febres, & freneses, talia nobis excogitauit Lutherus, vt nunquam cogitare vel ipsa febris tam febrilia, vel ipsa frenesis tam frenetica potuisset.

REFELLIT ILLAS INEPTISSIMAS argutias, quibus Lutherus conatur probare, missam non esse sacrificium.

CAP. XVI.

HOC igitur egregio triumpho, triumphat malorū operū patronus, aduersus opera bona: nunc videamus, quam strenue se gerat furiosus fraterculus, & sacrilegus sacrificulus, aduersus sacrosanctum sacrificiū. Quod quò tibi fiat lector dilucidius, prīcipis verba, quibus oblaterat nebulo, pręponemus. Ea igitur hunc in modū se habent.

SED Lutherus satis sentit ipse, facile destrui, quicquid adstruxerat, si missa posit esse sacrificiū, aut oblatio, quę offeratur Deo. Hūc igitur obicē se pollicetur amoturū. quod quo fidelius facere videatur & efficacius, obijcit sibi ipse prius quædam, quæ sibi sentit obstare. Iam & alterum (inquit) scandalum amouendū est, quod multo grandius est, & speciosissimū: id est, quod missa creditur pasim esse sacrificiū, quod offertur Deo. In quam opinionem & verba canonis sonare videntur, vbi dicitur. Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia. Et infra. Hanc oblationem. Item clarisime postulatur, vt acceptum sit sacrificiū, sicut sacrificium Abel, etc. Inde Christus hostia altaris dicitur. Accedunt his dicta sanctorū patrū, tot exempla, tantusq; vsus per orbem coustāter obseruatus.

Verba Regis quòd missa nō sit sacrificium. Verba Lutheri.

Audisti lector, quas obices ipse sibi sentit obiectas, Audi nunc vicissim, quam Herculeis viribus aggreditur amouere. His omnibus, inquit, oportet constantissime opponere verbū & exemplum Christi. At quæ sunt igitur illa verba Christi, quæ tot olim sanctis patribus, ac toti Christi Ecclesiæ tot ignorata seculis, velut nouus Esdras, nobis Lutherus inuenit? Hoc declarat ipse, quum dicit. Nisi enim, missam obtinuerimus esse promissionem, seu testamentum, vt verba clare sonant, totum euangelium, & vniuersum solacium amittimus. Verba nunc audiuimus, restat, vt videamus exemplū Exemplum ergo subiungit. Christus (inquit) in cœna nouissima, quum institueret hoc sacramentum, & cōdidit testamentum, non obtulit ipsum Deo patri, aut vt opus bonum pro alijs perfecit, sed in mensa sedens, singulis idem testamentum proposuit, & signū exhibuit. Ista sunt ergo verba Christi, istud est exemplum: è quibus nunc demum Lutherus, vnus perspicue videt, missam nō esse sacrificium, nec oblationem. Mirum est igitur, ex tot sanctis patribus, ex tot oculis, quot in Ecclesia tam multis seculis, idem legerunt Euangelium, nullum fuisse vnquam tam perspicacem, vt rem tam apertam deprehēderet: imo omnes etiamnum tam cęcos esse, vt ne adhuc quidē queant, id quod cernere se Lutherus iactat, quanquā ipso monstrante, perspicere. An non Lutherus hallucinatur potius, & aliquid se videre putat, quod non videt: & digito conatur ostendere, quod nusquam est? Nam obsecro, qualis est ista probatio, quū docere nititur, missam non esse sacrificium, ex eo, quod sit promisio, quasi promisio & sacrificium ita sibi mutuo pugnarent, quemadmodum frigus & calor? Quæ Lutheri ratio adeo prorsus friget, vt nec responso digna videatur. Nam legis Mosaicæ tā multa sacrificia, quāquā essent figuræ, omnia futurarum rerū tamen promisiones erāt & ipsa. Promittebāt

Irridetur Luther⁹.

Luther⁹ nouus Esdras. Verba Lutheri.

Argumētū Lutheri ab exēplo vt ipse putat Christi.

Respōdatur argumēto Lutheri da sacrificio.

Promissiones sacrificorū veteris testamenti.

enim ea, propter quæ fiebant, non modo futura quondam illa, quorum erant figuræ, sed etiam liberationes, expiationes, purgationes, purificationes populi tunc præsentis, pro quo more solemni quotannis offerebantur. Quę res, quum tam aperta sit, vt nemo prorsus eam posit ignorare, ridicula plane dissimulatio est ista Lutheri, quum nunc argumentetur, fieri id non posse, quod non ipse tantum, sed populus quoque nouit tam sæpe factum.

AVDISTI lector verba regis: Audi nūc vicissim verba nebulonis, vt iudicare possis, quam scite scurretur fratereulus.

Verba Lutheri.

Deinde, pro sacrificio missæ defendendo, sic Thomisticatur. Esto, inquit, Missa sit promissio, non hinc sequitur, non esse simul sacrificium, quando in veteri lege erant sacrificia, quæ simul erant promissiones. Respondeo. Huius Thomisticæ assertiones debuit Rex vel vnum exemplum producere. Nunc vero pro more suo, satis esse putat, si tantum scribat in veteri lege sacrificia fuisse promissiones, tum mox, Oportet sic esse. Sed tam stolido assertori (vt video) proponendus esset aliquis vocabularius quo disceret primum, quid significet, tam sacrificium quam promissio. Siquidem promissio est verbum, sacrificium est res, vt etiam pueri infantes intelligant, impossibile esse, vt promissio sacrificium, aut verbum res sit. Me miserum, qui cum talibus stultitiæ monstris, tempus perdere cogor, nec dignus sum, vt ingenio aut eruditione præstantes mecum certent.

Vere istud ait, Luthere, nō es dignus.

Error itaque manifestarius est, dicere in veteri lege fuisse sacrificia promissiones. Nisi rex assertor, lubricitate Thomistica, figurate voluerit loqui, quod sacrificia promittebant, id est, significabāt futura in Christo. Verum, hoc non est asserere sacramenta, sed ludere & nugari verbis. Si quidem, hoc modo, promissio est signum, seu res, non verbum. At nos in missa potissimum, vocamus promissionem, ipsa scilicet verba Christi, sine quibus, panis & vinum essent, neque signum, neque sacramentum, neque missa. Nam quod per sacrificia, in fide oblata, promissiones impetrabantur, aliud est. Non enim hic, vel de fructu, vel significatione sacrificiorum disputamus, sed de ipsa substantia, vt sciamus, quid sit, & quid non sit sacrificium.

Tu vere nugaris verbis.

Lutheri argutatio de missa & sacrificio.

NVNC expende lector, quā belle rationes principis soluerit nebulo. Nam quū rex inter alias istius ineptias, hoc quoque miserabile sophisma, quo sic colligit: Missa est promissio, ergo nō potest esse sacrificiū: ex eo confutarit, quod etiā veteris legis sacrificia sic erant promissiones, sicut argutatur Lutherus missam esse promissionē: recurrit nunc Lutherus, & negat sactificia veteris legis, fuisse promissiones, nisi sophistice Missam vero nihil aliud esse omnino, nisi veram & meram promissionē. Quid facias lector isti stipiti, qui sic disputat, tanquā auditores oēs, plane stipites essent. Solet ille vir, grauis ac seuerus, scholasticorum argutias ridere, quum cogatur ipse sæpissime ad ineptissima sophismata confugere. Nam, quis nescit in sacrificijs Mosaicæ legis, manifestas fuisse promissiones Dei? Cuiusmodi est illud Leuitici, capite sexto. Pro peccato autem suo, offeret arietem immaculatum, de grege, & dabit eum sacerdoti, iuxta æstimationem, mensuramq́ue delicti, qui rogabit pro eo coram Domino. & dimittetur illi, pro singulis, quæ faciendo peccauit. Vides hic lector tam manifestam esse promissionem, vt nusquam posit esse manifestior. At Lutherus fortasse dicet, in talibus remissionis indulgendæ per sacrificia promissiones esse, nō esse tamē promissiones ipsa sacrificia, sed missam nō habere promissionem adiunctā, sed ipsius missæ substātiā, nihil aliud esse, quā meram promissionē, propterea quod missa sit testamentū, quod nihil est aliud (vt Lutherus ait) quam promissio hæreditatis. Age igitur, accedamus propius vt videas lector, quā misero dedecoris sui cōsciētia, talia deblateret nebulo. Consideremus illud sactificium, quod isti ipsi sacrificio velut figuram quandam præuiam Paulus copulauit apostolus.

Paulus Apostol.

Lecto, inquit, omni mandato legis à Mose, vniuerso populo, accipiens sanguinē vitulorum, & hircorum, cū aqua, & lana coccinea, & hysnpo, ipsum quoq; librum & omnē populum aspersit, dicens Hic est sanguis testamenti, qund mandauit ad nos Deus. Quid dicitis nūc domine doctor, vbi est vocabulariū vestrum, quod scurramini proponendum esse principi? Inspicite vocabularium sacrificij veteris, Inspicite vocabularium sactificij noui. Nunquid in vtroq; vocabulario legitis idē vocabulum? Nūquid sicut sanguis Christi vocatur in altero sanguis testamenti, sic vituli sanguis, sanguis testamenti vocatur in altero? An nō igitur (si quid habetis cerebri) facile videtis cōsequi vt aut testamentū nō sit promissio (& tunc perierit vobis totū fundamētū, quod male collocastis, super testamentū, qui contēdatis idē esse prorsus adæquate, missam & testamentū) aut, si testamentū sit promissio, tūc verū esse, quod vos negatis, nempe illud sacrificium fuisse promissionē Et sic domine doctor, ego docui vos tam plane, quam pueros docere solent pędagogi, quod sactificia veteris legis, fuerunt promissiones, non solum eodem modo, quo vos dicitis missam esse promissionem, in lege noua, sed eodem etiā verbo quamtumuis acute disputetis, sacrificium esse rem. & promissionem esse verbum & sic videtis nūc, quā pulchre vobis procedat vester vocabularius Nec tamen hæc eo dico, quod aut ibi contendam in Exodo, aut hic tibi assentiā in Euangelio, testamentum esse meram promissionem: quippe qui plane videam, id verū esse, quod Rex obiter tibi tribus verbis ostendit, merum est commentum, quod tu affers de testamento: quod reuera & illic legem veterē, & hic significat nouā, iuxta illud propheticum,

Cape tu Luthere vocabularium tuū.

ticum,quod Apostolus commemorat. Ecce dies veniet,dicit dominus,& cõsummabo super domum Israel,& super domum Iuda, testamentum nouum,non secundum testamentum,quod feci patribus eorum, in die,qua apprehendi manum eorum,vt educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc est testamentú,quod disponam domui Israel, post dies illos dicit dominus,dando leges meas,in mẽtem eorum & in corda eorum superscribam eas,& ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me à minore vsque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam non memorabor. Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autẽ antiquatur & senescit, prope interitú est.

Volue Luthere diligẽter hec vocabulariũ.

QVID hic dicit Apostolus esse testamẽtú vetus? quid hic appellat nouú? an nõ legem veterẽ, & legẽ nouam? idque tam aperte multis modis enuncians, vt nullú habeas tergiuersandi locum, aut vanissimum commentú tuú tuendi, quod nulla neque ratione, neq; scriptura fretus, mero arbitrio tuo statuis stolide, & velut pro imperio iubes orbem credere.

Quamobrẽ (vt dixi) nõ hæc eo protuli, quod in Exodo contendam, testamẽti verbum significare promissioné: sed & ex alijs sacrificijs ostenditur promissionem, nec obstare, nec repugnare sacrificio: quemadmodum ipse blaterasti, & ex illo probaui, quod satis est aduersus te, si testamentum foret mera promissio, sicut tu contendis, tunc aliquod saltem sacrificium fuisse promissionem in lege Mosaica, quod tu homo absurdissimus, & absurdú esse iactas & impossibile.

Verba Lutheri.

Miratur etiam dominus Henricus, quales nam ego concionatores audierim quod scripserim, nihil esse in concionibus de promissionibus his vnquam dictum, ipse vero ad tedium vsque audierit de testamento, de promissionibus, de testibus. etc. Respondeo. Et ego miror, regis esse tam rude caput, & tãtam amentiam, qui tam insignes conciones audierit, & adeo nihil didicerit, neq; intellexerit verbũ Dei, nostrum opus aut sacrificium esse non posse, quum contrarium sine fine blaterat.

Et iure optimo miratur.

MIRATVR (opinor) dominus Henricus, Lutheri caput tam stolide gloriosum esse, vt ex fece triuialium & rancidarum cócionum, dogma ipsum tam insanum hauserit, quod velut nouum & inauditum prius, toti propinaret orbi, quum hoc dumtaxat habeat noui, quod idem stultius tractatur ab illo, quá quisquam ante tractauit. Nec pudet eum, iam toties victum atq; reuictum turpiter, summo cú opprobro suo, stolide nugari rursus illo desipuendo sophismate.

Verba Lutheri.

Si enim vlla scintilla rationis humanæ in eo vigeret, vtiq; negare non posset signum Dei, opus Dei esse erga nos. Sic sacrificium, & promissiones Dei esse verbum Dei, non opus nostrum.

Vide quã hæc cõsentiant superioribus.

IMO si in Luthero vigeret vlla scintilla rationis humanæ, nunquam secú posset in tã paucis versibus, tã insane pugnare. Nunquid hic dicit manifeste nobis, tam sacrificiú quam promissiones esse verbum Dei: atque vsque adeo confirmat istud, vt eum censeat, ne scintillã quidem humanę rationis habere, quisquis id negare fuerit ausus? Nullam ergo scintillá rationis humanæ prorsus habet Lutherus. Ná id ipsum in eadem pagina, prorsus negauit. Ideo enim negauit sacrificium posse promissionem esse, quia omnis promissio verbum sit, & omne sacrificium res, atque ob id verbum esse non possit, quum nulla res verbum sit. Verum ne fingere possit, me per calumniá sua verba deprauare pro meo commodo, suá illi verba licet tam nuper dicta, quoniam illum oblitum esse video, non grauabor commemorare denuo.

Verba Lutheri.

Tam stolido assertori (vt video) proponendus esset aliquis vocabularius, quo disceret primum, quid significat tam sacrificium, quam promissio. Siquidem, promissio est verbum, sacrificium est res, vt etiã pueri infantes intelligant impossibile esse vt promissio sacrificium, aut verbum res sit. Me miserum, qui cum talibus stultitiæ monstris, tempus perdere cogor, nec dignus sum, vt ingenio aut eruditione præstantes mecum certent.

EN hominem lector dignum, qui cú Minerua disputet: quem miserandum sit, ita cogi tempus cum stultis perdere, quum sit ipse tam sapiens, vt in vno versu stolidos clamet esse, qui sacrificiú putent verbum esse, aut esse verbum posse, quum sit res: & post in proximo fere versu contra clamet, stolidos esse, nec vllam scintillam humanæ rationis habere, qui negarent sacrificium esse verbum. An non isti sacramentorum impugnatori, foret opus nõ vocabulario, sed cauterio, quo tam stolidæ fronti, ad perpetuam rei memoriam, stultitiæ nota inureretur.

Verba Lutheri.

Deinde Rex iste mendacij, qui hoc loco scribit sese vsque ad tedium audisse de testamentis & promissionibus eiusmodi, postea de Sacramento ordinis garrit, in tota cœna Christi nullam esse promissionem, non modo sibi ipsi turpissime contra dicens, sed impudenti mendacio in cœnam domini insaniens. Sic præcipitat Papistas furor, & amentia, vt prorsus nihil videant, quid dicant, aut contra quid statuant.

Luther' nugas suas alijs inuidet nugatoribus.

Male habet Lutherú, quod ei tam præclari inuenti gloriá fratres interciperent: nõ potest adhuc concoquere, quod rex eadẽ prius audiuit ab alijs, eiusdem farinæ fraterculis: id, inquam, Lutherus ferre non potest. Nam, qui

volet ingenio cedere, rarus erit: sed clamat regem esse mendacem: certe si me audiret princeps, potius quam Lutherum habeat inimicũ, totam tam stulti inuenti laudem solidam reddet Luthero. Sed addit tam iratus, vt sese loquentem non audiat, regem qui se mentitur tantum audisse de testamentis & promissionibus, postea garrire in tota cœna Christi, nullam esse promissionem, atq; ita & sibi contradicere, & in cœnam domini insanire. Primum lector, expende mirabilem reuerendi patris prudentiam, qui ex eo quod rex ait, se plus millies audisse fraterculos aliquot indoctos, ea prædicasse stolide, quæ nũc Lutherus iactat, sese primũ sapienter inuenisse, colligit regẽ sibi contradicere, si dicat vtrosq; nugari, & illos stultos & hunc stultiorem esse: hanc videlicet vocat reuerendus pater potator repugnantiã.

Quid Luthero sit sibi quẽquã cõtradicere

Deinde (salua reuerẽdi patris reuerẽtia) reuerendus pater impudenter mentitur, quũ dicit regem dicere, nullam esse promissionem in cœna dominica. Nam id non dicit, quippe qui fateatur esse promissionem, sed non eius generis promissionem, quæ iuuet Lutheri causam. Neq; enim vllam illic promissionẽ esse factam cuiquam, propter sacramenti receptionem, quod Christus instituit in cœna, sed per sanguinis effusionem, quem Christus effudit in cruce. Quod, quo videas lector apertius, audi rursus verba principis.

Verba Regis

SED tangemus tamen Lutherum aliquáto propius. Eucharistiam concedit esse sacramentum, quod nisi fateretur, insaniret. At vbi reppenit in scriptura, promissam in illo sacramento gratiã? Nam ille nihil recipit, nisi scripturas, & easdem claras. Legatur locus de cœna dominica: non reperiet apud vllum Euangelistarum, in susceptione sacramenti promissam gratiam. Legitur à Christo dictum. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur, in remissionem peccatorũ. Quibus verbis significauit, semet in cruce per passionem redempturum genus humanum. Sed quũ dixit ante: Hoc facite in meam commemorationem, nullam hoc facienti, id est sacerdoti consecranti, aut eucharistiam recipienti, gratiam ibi promittit, nullam peccatorum remissionem. At nec apostolus in epistola ad Corinthios, quum interminetur male manducátibus iudiciũ, vllá mentionem facit de gratia bene manducantium. Quod si quid ex capite sexto Ioannis, gratiam promittat suscipienti sacramentum carnis & sanguinis domini, ne id quidem quicquam iuuare Lutherum potest quippe qui totũ illud caput neget, ad Eucharistiam quicquam pertinere. Videtis ergo, vt istam promissionem gratiæ, quam pro totius sacramenti fundamento, magnifice nobis in toto promisit opere, non potest in eo tueri sacramento, quod fere solũ relinquit, nisi quod necesse habet, præter scripturæ verba, recurrat ad ecclesiæ fidem.

Luther° non potest tueri suã sententiam.

NVNC vides lector, huius reuerendi patris impudentem calumniam, & non minorẽ stultitiam. Nam id imputat regi, quod nusquam dicit: ad id vero, quod dicit, Lutherus nihil contradicit, quum tamen sit eiusmodi, vt totum Lutheri fundamentũ subruat: illud inquã fundamentũ, quod habet pro firmissimo, nempe nihil credendum esse necessariò, nisi probetur euidentibus scripturis. Princeps locũ explicuit, ac fecit planũ, quod dixit, nempe Lutherum non posse, ex illo loco probare euidenti scriptura, illud sacramentum habere promissionem gratię, quum euangelium ibi non dicat Hic est sanguis meus noui testamenti, qui bibetur in remissionem peccatorum, sed qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum At quid respõdet ad hæc tam aperta Lutherus? Certe nihil aliud, nisi, tu mentiris. Nam hoc illi frequens est, quum ipse mentitur. Quamobrem, non alio opus est responso, quam vt idem ei totidem verbis respondeat Echo.

Lutheri responsatio.

Audet etiam asserere, manifestum esse, fieri à sacerdotibus, non modo id quod Christus in cœna, sed quod & in cruce fecit. Respondeo. Quando hoc Dominus Henricus tantum dicit, & non probat, Dico ego contra, manifestum esse, sacerdotes in missa id omittere, quod Christus in cœna fecit, & id facere, quod Iudæi fecerũt in cruce Christo. Nec ideo hoc solum, sed probo quoque. Nam qui verbum Dei peruertit & extinguit, is vere crucifigit filium Dei, id quod faciunt omnes, qui ex promissione opus faciunt, quum hoc vere sit veritatem Dei mutare in mendacium.

Verba Lutheri.

Nũc domine ego dico, tu mẽtiris.

Ait regem istud dicere, & non probare. sed interim illa dissimulat omnia, quibus id rex ꝓbauit. Tacet illud Apostoli: quod testamẽtum mortẽ testatoris inuoluit Tacet & illud eiusdẽ. Quotiescunq; manducaueritis corpus domini, & sanguinem eius biberitis, mortẽ domini annunciabitis, quæ in cruce peracta est, non in cœna. Mors ergo pertinet ad illud sacramẽtum, per quam se Christus obtulit. Item illud tacet, quod rex docuit, à spiritu sancto ideo Ecclesiam doctam infundere aquam in vinũ, quia aqua cum sanguine fluxit è latere Christi, morientis in cruce. Hæc omnia dissimulans, censet se egregie oculos omnium festiua illa pstrinxisse blasphemia, qua sacerdotes omnes ait, iterũ crucifigere Christũ, quicunque missam dicunt esse bonũ opus, aut sacrificiũ. At quum satis constet, id nũc facere totã ecclesiã Christi: quum constet idẽ fecisse totam ecclesiam totætatibus: quum illas ipsas missas quas celebrasse feruntur, & beatus Clemẽs, & apostolus Iacobus, oblationem appellent & sacrificium: nec vllum vnquam canonẽ quisquam legit, tam vetustum, in quo venerandum illud sacramentum non sit appellatum sacrificium. Quis est vsquam tam tepide

Cur in missa aqua vino misceatur.

Christia-

Christianus, qui ferre posit in tot millia sanctorum, qui vsi sunt illo canone, per quem sacramētum corporis & sanguinis dominici offertur in sacrificium, istum tam scurrili petulantia scurrantem scurram, vt eos dicat cū Iudæis rursus Christum crucifigere, quorum plerique pro Christo, sanguinem suum non dubitarunt effundere, pro quo Lutherus, nisi talis esset nebulo qui grauaretur effundere vnum scyphum ceruisiæ, nunquam posset in animum inducere, vt tam stolida scurrilitate baccharetur in sanctos, & in sanctorum blasphemijs blasphemaret Deum.

Blasphema scurrilitas Lutheri.

Post hæc vrget me canone illo missæ, in quo missa sacrificium nominatur, cuius authoritate ideo me vult teneri, quod eius verbis vsus sim. Nam ista verba, Quotiescunque feceritis. etc. non in euangelio reperiri dicit, sed ista, Hoc facite, In Paulo vero esse alia. Hic vide infelicem Satanam, vt reptat, vt captat, vt queritat effugia, sed frustra, non effugiet. Canonem ego reieci, & reijcio, quod prorsus aperte contra Euangelion, vocat sacrificia, quæ sunt signa Dei, promissionibus adiecta, nobis oblata, à nobis recipienda, non offerenda. Nam quod rex dicit in Euangelio non esse ista verba, Quotiescunq; feceritis, quis puer non videt, grammaticam assertori tanto deesse? quasi vero necesse fuerit euangelistas, per omnes syllabas concordare, & formam illam sacramenti statuere, quam nobis papistæ sic immutabilem & necessariam statuerunt, vt peccati mortalis reum faciant, & inferno tradant. qui dictiunculam illam enim, omiserit, scilicet Rhadamanti & Aeaci illi, liberrimarum conscientiarum carnifices, sic delirant. Igitur testibus grammaticis, & communi omnium sensu, dico, idem esse, quod euangelistæ de cœna dicunt, quantumuis paucis verbis variant, idemque esse. Hoc facite, quod quotiescunque feceritis, Causséque credo spiritum sanctum singulari consilio, vt Euangelistæ eandem rem paulo aliter scriberent, & peccarent peccatum illud irremissibile in formam sacramenti papisticam, quo nos à futura superstitione & tyrannide impiorum hominum tutos redderet. Neque enim minus vere cōsecraret, qui forma Lucæ Marci, Matthæi, Pauli vteretur, quam qui canonis istius impij, & falsi vtitur.

Verba Lutheri.

Hic te delirū vel potius furiosū reddūt.

VERE vrget te canon missæ, quē tu vno loco probasti, & vsus es pro te: sed hoc nihil est cōtra te, qui nihil censeas esse stultius, quā vt quisquā exigat abs te, vt verbis tuis debeas stare, cui perpetuus mos est, quicquid dixeris, quū libet, cursus indictū dicere, sed miror, quid hic loci fuerit tibi garriendi, de Euangelistarū cōcordia, quasi rex eos negasset diuersis verbis idē dicere, aut quasi quisquā euangelistarū habeat eā verba, quæ tu ad cōfirmāda tua sumpsisti, de tibi toties improbato canone. An ita nugando sperasti fucū te facturū lectoribus, ne sentire possent, quam belle respōdeas? Nam tē festiue putas in regē ludere, cui grammaticam deesse, quēlibet ais puerū videre. deinde tu tātus grammaticus citatis in testimonium grammaticis omnibus, & cōmuni omniū sensu, dicis idē esse. Hoc facite, quod hoc facite, quotiescunq; feceritis. Si tantū disputasses illo loco, sic sensisse Christū, & aliqua loquutū alias, tali genere locutionis, ad quæ propositū ei nō erat quenquam obligare, potuisset res vtcūq; tolerari Nunc vero, quum dicis ex grammatica, & communi hominum sensu, idē esse, hoc facite, quod hoc facite, quotiescunq; feceritis, ego neminem esse puerū puto tam rudē grāmaticæ, qui non rideat tuam grammaticam, & tibi censeat neq; cōmunis hominū sensus, neq; peculiaris, quicquam esse, sed magis pecuinum quam sit in vlla pecude, per quem doceamur ex grammatica, & communi sensu sic perpetuo scripturas intelligere, Hoc facite, quotiescunq; feceritis, Eleemosynā date, quotiescūq; dederitis Ieiunate quotiescunq; ieiunaueritis: & ad eundē nimirū modum deducet: ne furtum facias, quotiescunq; non feceris: Deum diligite, quotiescunq; dilexeritis: & nō mœchaberis, quotiescunq; non mœchatus fueris: & cætera simili ratione, & hæc est regula reuerēdi patris intelligendi scripturas, & ex grammatica, & sensu communi, per quam posit effugere, ne quis probare posit euidentibus scripturis, aut vllā virtutē præceptā esse, aut vitium vllū prohibitum: & tunc facilius poterit sustinere, quod bona opera nihil prosunt, nec mala nocent, sed sola fides sufficit ad salutem non ex promissione Christi, sed ex promissione Lutheri.

Perpetuus mos Lutheri.

Lutheri canō ad interpretādū scripturas.

REFELLIT ILLVD ABSVRDISSI-
mum Lutheri sophisma, quo sic argutatur, Sacerdos in missa recipit Eucharistiā, ergo non potest offerre.

CAP. XVII.

VBI vero ego scripsissem, sacrificium & missam pugnare, cum sacrificium offeratur, missa vero recipiatur, hic audet audax dominus Henricus Lutherū ad Bibliam prouocare, dicens: Vbi est in veteri lege vspiam, vllū sacrificiū, quod non simul offeratur, & recipiatur? Plane hoc Lutheri iactitat summum argumentum corruere, securusq; triumphat gloriosus assertor. Respondeo. Non est hoc meum summum argumentum, sed illud, quod supra dominus Henricus pro Thomistica benignitate mihi donauit, scilicet missam esse testamentum & promissionem, hoc inquam, capitale meum argumentum est. Tamen vt triumphatori aliquid suggeram, si dominus Henricus solum Bibliam semel aperuisset, & inspexisset, imo si meminisset Psalmi quinquagesimi, quē puer olim legit

Verba Lutheri.

Et hoc tibi nō dedit rex, si satis intelligis.

 (si Christia-

(si Christianus est) non iactasset triumphum tam Thomisticum. Siquidem illic legisset holocaustum, quo nullum celebrius & maius sacrificium est in lege. Hoc certe totum soli Deo offerebatur, nihil ex eo recipiebatur.

HIC saltem sentiens Lutherus, infirmam esse istam aciem, quam tectissime potest, dat signum receptui, & ait istud nõ fuisse fortissimũ fundamẽtum suum, sed illud potius, quod missa sit testamentũ, quod ait regẽ illi pro Thomistica ciuilitate donasse, sed quod omnes vident prius confutatum esse, quã donatũ: post ita donatum, vt quo magis id Luthero donauerit, eo stultiorem Lutherũ probauerit, qui stolide sibi fundamentum sumpserit, quod ei donari sine vllo incommodo poterit, donatũ nihil ei prorsus profuerit. Et tamen adhuc tam stupidus est, vt id non sentiat, sed ita nitatur illius argumenti validissimo robore, vt iã istud, quod idẽ non possit offerri, quod recipitur, habeat propemodum pro derelicto: nec tamen video, cur alterũ sit altero firmius. Nã hæc duo, missa est promissio. ergo non potest esse opus: & sacramentũ recipitur, ergo non offertur, sunt perquã similia sophismata, velut eiusdem mali corui mala oua. Verum fugiens velitatur tamen, ne se fugere fateatur. Nam quum sic fuisset argutatus in Babylonica, Sacramentum altaris recipitur à sacerdote, ergo nõ offertur Deo: nam idem & recipi & offerri non potest: princeps admiratus sophisticationem, quærit, an nõ omnia sacrificia in lege Mosaica, & offerebantur. & tamen recipiebãtur ac manducabãtur. Hic mirifice videtur sibi respõdere Lutherus, quũ profert vnum sacrificium, quod totum incendebatur: quasi satis esset ipsi, aliquod vnum tale reperiri, ac non potius satis esset regi aduersus Lutheri sophisma, vel aliquod vnum fuisse sacrificium, quod & offerebatur & manducabatur. Verum Lutherus, ægregie videlicet tetigit regem. quia rex de omnibus dixit, quum iste doceat excipiendum vnum. Tanquam si rex ita quæsisset: quis tam impius est, vt neget sacrosanctũ sacramentũ, à sacerdotibus oblatũ, prodesse populo? Quis tam absurdus hæreticus, vt putet solam fidem sufficere, & opera bona non exigi? Quis tam stolidus est, vt censeat populũ christianum nullis obligari legibus? & mille quæstiones huiusmodi: Prosiliat ilico Lutherus, ac suo more, sic derideat principem. Quã obliuiosus est iste rex, qui tam impium & stolidũ asserit esse neminem, vt dicat talia? Ergo vt huic assertori suggeram: si dominus Henricus solum semel aperuisset, & inspexisset libellos meos, non tam fortiter asseruisset, neminem esse tam impium, neminem esse tam hæreticum, neminem esse tam stolidum, siquidẽ illic, tam impium ac stolidũ hæreticũ facile vidisset me.

Lutherũ ipsum iã ppemodum suis diffidere dictis.

Quã pulchre Lutherus sugat regẽ scilicet.

NESCIO quid hic pro se reperiat rex: ego certe nihil reperio, sed fateri cogor hac parte planè sane victũ esse. Nec enim mihi hoc desumpsi, vt si quid parũ caute scriptũ sit à rege, defenderẽ: aut per calũniã vellicẽ, si quid forte veri dicat Lutherus. Imo cupio potius, vt vterque quicquid errarit, emendet. Igitur, quemadmodum Luthero suaserim, vt tã multas, tam stultas, impie suscitatas hæreses, reuocet, atq; recãtet, ita plane regi consuluerim, vt imposterum calamo temperet, ac scribat circumspectius, & quoties dicit, nullum sacrificium fuisse oblatum olim, quin idem manducaretur, excipiat holocaustum: Si neget quenquam quicquam creare posse de nihilo, semper excipiat Deum. Si neget vllam virginem esse quæ peperit, excipiat tamen Mariam. Si neget quenquam esse tam impium, aut stolidum, vt hoc aut illud asserat, immanis absurditatis hæreticũ, meminerit in talibus, excipere semper Lutherum.

Candidũ au horis institutũ.

Quin si rex meus paululũ haberet humani sensus, verterem triumphi quæstionem in eum, & dicerem. Vbi est in lege vllum sacrificium, quod recipiebatur, & non penitus totum offerebatur? An mihi sacrificium hic faciet, armos, pectuscula, & alia quæ in vsum sacerdotu cedebantur? Aut offerre, rex illustor æquiuocus denuo vocabit, quod per populum & sacerdotes ex agris afferebatur, & applicabatur corã domino? Scilicet idẽ est offerre & afferre apud dominum Henricum. Verum quid hoc ad me, quid nugigerulus fingat? Mihi satis est in lege, quicquid offerebatur Deo, totum incendebatur. Quod autem non incendebatur, sed partim sacerdoti, partim populo tribuebatur, non offerebatur, sed de oblatis separabatur & edebatur. Verum quid ista sacra cum prophanis? Igitur in calice meretricis Babylonica nullum est sacrificium, quod solum offertur, illa enim sunt Biblia nostri domini Henrici, Biblia nostra referta sunt talibus sacrificijs.

Verba Lutheri.

Hic vos videmini nõ satis tenere vestra biblia.

HIC sibi videtur acutus, & mirũ se reperisse putat effugiũ, dum distinguit inter afferre & offerre: atq; id solũ disputat esse sacrificium quod incenditur domino. cętera vero, quibus vel sacerdos vescitur, vel hi, pro quibus offertur, negat esse sacrificium: hic regnat, hic ridet, hic subsannat papistas, & velut prophanos, arcet ab his tam sacris distinctionibus, quibus distinguit argute inter afferre & offerre. Sed interea miror istum reuerendum fratrem, qui miratur esse quenquam, qui illum prouocet ad Biblia, non tenere memoria caput secundum Leuitici, vbi ita legimus, Anima quũ obtulerit oblationẽ sacrificij domino, simila erit eius oblatio. Fundetq; super eum oleũ, & ponet thus, ac deferet ad filios Aarõ sacerdotis. Quorũ vnus tollet pugillũ plenũ similæ & olei, ac totũ thus, & ponet memoriale super altare, in odorẽ suauissimũ domino. Quod autem reliquum fuerit de sacrificio,

Hiccine pater totum offerebatur?

erit Aarõ & filiorum eius, sanctum sanctorum de oblationibus domini. Quum autem obtulens sacrificium coctum in clybano de simila, panes scilicet absq; fermento conspersos oleo, & lagana azima oleo lita, si oblatio tua fuerit de sartagine similæ conspersæ oleo, & absque fermento, diuides eam minutatim, & fundes super eam oleum. Si autem de craticula fuerit sacrificium, æque simila oleo conspergetur, quam offerens domino, trades in manibus sacerdotis. Qui cum obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, & adolebit super altare, in odorem suauitatis domino. Quicquid autem reliquum est, erit Aaron & filiorum eius, sanctum sanctorũ de oblationibus domini. Omnis oblatio, quæ offertur domino, absque fermento fiet, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini. Primitias tantum eorum offeretis ac munera: super altare verò non imponentur in odorem suauitatis. Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies: nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione offeres sal.

Hic liquet nõ totum sacrificiũ adoleri solitum.

AN NON hic reuerende pater, manifeste dicit scriptura, id quod cedet in partem sacerdotum, primum fuisse partem oblationis sacrificij? deinde idem vocat reliquum de sacrificio: quod, quid aliud est, quàm eã partem sacrificij, quæ superest? quod etiam appellat sanctum sanctorum de oblationibus domini. An ideo vocat sanctũ sanctorum de oblationibus domini, quia (secundum præclaram rationem paternitatis vestrę) nunquam fuit oblata domino? An paternitas vestra sic intelligit sanctum sanctorũ de oblationibus domini, id est, sic separatũ ab oblationibus domini, vt nunquam fuerit pars illius oblationis, quæ tota fuit oblatio domini? Paternitas vestra sæpe iactat grãmaticam suam, sed si hæc sit grãmatica vestra, tunc si vulis dicere, quòd non estis asinus, vos habetis necessario concedere, quod estis de asinis, id est, per grammaticam vestram separatus ab asinis, sed per cæterorũ omnium, id est, vnus ex asinis & hic sensus est communior, & verior. Id ipsum etiam ostendit, quod ita legitur in eiusdem capitis fine. Sin autem obtuleris munus primitiarum frugũ tuarum domino, de spicis adhuc virẽtibus, torrebis eas igni & confringes in morem farris, & sic offeres primitias tuas domino, fundés super eas oleum & thus imponens, quia oblatio domini est, de qua adolebit sacerdos, in memoriã muneris, partem farris fracti, & olei, ac totũ thus. In his verbis videtis pater, quã manifestè scriptura dicit, totum esse oblationem domini: quanquam inde partem duntaxat adolebit sacerdos. Quid illud? Reliquam autem partem similæ, comedet Aaron cum filijs suis absque fermento. Ideo non fermentabitur, quia pars eius in domini offertur incensum. At quare nõ posset fermentari, postquam illa pars separata est, & incensa, nisi quia id quoque, quod reliquum est, & non adoletur in incensum, tamen offertur domino. Nã & ante fuit præceptum, quod omnis oblatio, quæ offertur domino, absque fermento fiet. Manifestum est ergo, hanc quoque partem, quæ non inceditur, sed manducatur à sacerdotibus, oblationem esse, quæ offertur domino. Eamq; ue ob causam, illam quoque partem mãducare iubentur, absq; fermento, quam alioqui possent fermentare, si sacrificium non esset, sed quod tu dicis separatum. Vis adhuc Luthere locũ apertissimum? Ista est inquit, lex hostiæ pro peccato. In loco vbi offertur, holocaustũ immolabitur coram domino, sanctũ sanctorũ est sacerdos, qui offert eam, comedet eam: & rursus, sicut pro peccato offertur hostia, ita pro delicto, vtriusque, hostiæ lex erit vna. Ad sacerdotem, qui eã obtulerit, pertinebit. Et iterũ: Omne sacrificium similæ, quod coquitur in clybano, & quicquid in craticula, vel in sartagine præparatur eius erit sacerdotis, à quo offertur. Hic vides, etiam si pars duntaxat inceditur, tamen ita scriptura testatur, quòd totum offertur, & quod à sacerdote manducandum est, ab eo manducari debet, à quo offertur. Et huius rei testimonijs, tam plena est scriptura sacra, vt penè pudeat ista proponere, tanquam res egeret probatione, & tamen admiror, si deessent cætera. Quid dicet vestra fraternitas ad illud sacrificium, de quo scribitur Exodi capite 12. in quo agnus immaculatus masculus immulabatur totus, & totus manducabatur, & dominus doctor Lutherus, docet nos nullum sacrificium manducari solitum apud Iudæos, quia non est idem offerre & afferre. Et hæc est illa sacrosancta sapientia, quã non possumus capere, nos qui sumus hebetes & prophani papistæ, quam suos docẽt perfectos acutissi & sacrosancti potistę.

Grãmatica Lutheri.

Mirũ qui non hæc meminisses domine Luthere.

Hic Luthere videas non tenere cõsequẽtiam tuã, recipitur ergo nõ offertur.

Redarguit ridiculam arrogantiam Lutheri, qui ridiculum putet, obijci aduersus se authoritatem omnium sanctorum patrum.

CAP. XVIII.

VLtimo dicta patrum inducit pro sacrificio missario statuendo, & ridet meam stultitiam, qui solus velim sapere præ omnibus, quod sit stultissimum, etc. Hic dico confirmari hoc nomine meam sententiam, nam hoc est, quod dixi. Thomisticos asinos nihil habere, quod producant, nisi multitudinem hominum, & antiquum vsum. Deinde ad proferentem scripturas dicere. Tu es stultissimus omnium. Tu ne solus sapis? Tunc oportet sic esse. Mihi autem stultissimo omnium hoc satis est, quòd sapientissimus Henricus nullam scripturam contra me potest producere, nec productas contra se diluere. Deinde cogitur concedere suos patres sæpius errasse, suum antiquum vsum nõ facere articulum fidei, in quos fidere non licet, nisi Ecclesia illi

Verba Lutheri.

Quin & arrogantissimus omnium & gloriæ auidissimus.

multitudinis, cuius ipse defensor est cum indulgētys.

EN iterum, quàm magnifice nunc de scripturis à se productis, tanquam aliquid produxisset ad propositū, aut quasi rex illam vnam, quam detorto collo, secum traxit inuitam, vno verbo non sustulisset sacrilego ac plagiario, & germano sensui restituisset: quasi rex illius absurda sophismata nō diluisset euidentibus scripturis: ita nunc impudens audet dicere, scripturas contra se productas non esse: quas ipse pro se produxit non esse solutas. Sed illud videlicet absurdum est: quòd quum versetur in quæstione, quis nam sit scripturæ cuiuspiam propositæ sensus, audiat aliquis dicta sanctorū patrum omnium in idem consentientium præferre dicto vnius fraterculi, & sibi dissentientis hæretici. Nam illud est, quo video sic vri (nec sanè miror) Lutherum, quòd rex ait, mirū esse ex tot sanctis patribus, ex tot oculis, quot in Ecclesia tam multis seculis, idē legerunt euangelium, nullū fuisse vnquā tam perspicacē, vt rem tam apertam, quàm hanc videri vult Lutherus, potuerit deprehendere. Neminē ergo, qui sapiat, crediturū esse Luthero, nisi primum doceat, aut aliud Euangelium legisse se, quàm sancti illi patres legerunt, aut illud idem vel legisse diligentius, vel intellexisse melius, aut sibi denique maiorem esse curam fidei, quàm vlli vnquam hactenus mortalium fuerit. Hæc verba regis absurda videlicet sunt Luthero. Ad quæ non miror, si cupiat obsurdescere. Nam certè, quantumuis ille sibi perfricuerit frōtem, fieri tamen haud potest, quin ista mordax veritas, homini mendaci male perfricet auriculas etiam quantumuis asininas. Nam quid hic habes Luthere, quod dicas? Producitur ab alterutro vestrum scriptura, quam vterque agnoscit pro sacra, sed de sensu non conuenit inter vos, quid hic fiet? quis iudicabit, vter vestrum veriorem afferat illius scripturæ sensum. Vter nunc petit æquius? Tu petis tibi credi, rex vetustis patribus. Quid affers causæ, cur hos recuses iudices? si lis difficilis est iudicatu, talibus iudicibus opus est: sin facilis, non est alijs facilior, quàm fuit illis. Quid illos ab hoc iudicio reijcis, qui maximè debent recipi? Nam ex his, qui hodie viuunt, alij boni sunt, alij mali. Mali tibi propter vitia fauent. Boni propter eadem tibi sunt infensi. Sic vtrosque ab hoc iudicio diuersus affectus submouet. Antiqui patres odisse te non poterāt, qui tot ætatibus ante defuncti sunt, quàm quisquam suspicari posset, quòd te merdam talem cacodæmon aliquis, aliquando foret excacaturus in terram. An non, hoc indicium est conscientiæ tuæ tuo ipsius iudicio damnatissimæ, quòd recuses tales iudices? At idem prius obiecisti, sicut appellas, papistis, quòd illi postulent sibi solis credi, quū tu credi postules apertissimis Dei scripturis. Primum te quæso vir prudentissime, quibus sibi solis postulant credi papistæ? videlicet solis Italis, Hispanis, Germanis, Anglis, & denique solis omnibus, non modo qui viuunt hodie, sed & quicunque boni, à Christi morte vixerunt? Tam absurdi sunt, vt postulent credi solis omnibus. At tu credi postulas apertissimis Dei scripturis. sed quomodo, precor, apertū vocas, quod in tot seculis, nemo tam oculatorum virorum potuit cernere? Deinde quum iam controuersum sit, in vtram partem apertę sint illę scripturæ, in tuam ne, an in diuersam, quū pro tua parte neminem afferas tuę sententię vel patronum vel testem, quum Ecclesia contra te proferat publicum christianorum omnium consensum, atque antiquorum patrum dictis probet, idem etiam per tot secula omnes sensisse fideles? quis absurdum censet, nisi tu (qui omnium es absurdissimus) si malint omnes sibi solis omnibus fidere, quam vni dumtaxat infideli tibi? Atque hæc quum tam aperta sint, vt ea vel cæcus aperte cernat, nec suum casum Lutherus (quo turpissime deiectus est) aut sentire possit, aut tegere, tamen (sicut ebrij solent) vigilans somniat delyria, & magnifice sibi decernit triumphum.

Audax mēdaciū & manifestum Lutheri.

Respondit se vtpote doctum celsius.

Vide lector, quod Luther' iniquum postulatū vocet.

Hoc non putas absurdū Luthere?

Hic, inquit, sedeo. Hic sto. Hic maneo. Hic glorior. Hic triumpho. Hic insulto papistis, Thomistis, Henricistis, sophistis, & omnibus portis inferi. Neque curo si contra me stent mille Augustini, & mille Cypriani.

Verba Lutheri. Non est opus insultare, nam hæ portæ tibi patēt.

NVNC tibi Luthere videris, te gessisse strenuè. quasi vero magna res sit, ad istū modum furiosum furere, & (quod deploratis hæreticis accedit miserrimum, postquam in profundum desperationis deciderint) iam cuncta prorsus humana & diuina contemnere. Vtinam misellę super te non vrgeret os suum puteus. Tum te videres miser, & deplorares infelicem fortunam tuam, ac sermone verso clamares, Heu miser huc cecidi, huc detrudor, hic iaceo, hic derideor, hic crucior, hic trucidor in profundo Baratri, hic super me clauserūt portas suas omnes inferi, hinc in illa tremenda die, me producent dæmones ad iudicium. heu miserum me, quam miserādum spectaculum. Ibi tunc insultabunt mihi, quibus ego nunc insulto, papistæ, Thomistæ, Henricistæ, Augustini, Cypriani, & omnes superi. Tunc me contemptum á Christo, quem ego prius in Ecclesia sua sanctisque contempseram, rursus reducent cacodæmones, & portas rursus occludēt inferi. Ibi iacens pauper cum damnato diuite, cruciatus flamma multis frustra gemitibus implorabo millies, vt vnus Augustinus, aut vnus Cyprianus, quorum prius demens millies, mille cōtempsi, vel vno digitulo in aquam tincto, linguam mihi maledicam, & blasphemiæ pœnas ardore dantem, refrigeret: atque hæc ve vera Luthere futura sunt, nisi resipueris, ita Deum precor, vt mente reddita resipiscas miser, ac falsa facias.

Turpissimum est tanto regi tantum librum scribere, & hoc caput mei, nempe quod missa sit testamentum,

Verba Lutheri.

mentum, nolle tāgere Nec est repertus, qui vnquam ausus sit tangere. Quotquot huc appropiant, fugiunt per septem vias retrorsum, qui magno impetu & clamore triumphali, per vnam viam irruerunt. Mirum est, quàm vellēt hic nocere, quàm graue sit hoc spectrum in oculis eorum. Sed nullus prudentius sese hic gessit, rege Henrico, qui Lutherum vastaturus, protestatur sese hoc robur non tacturum. Sed nec habeo nec ago gratias tāta beneuolentia, imò malè valeat ira, & furor eius, si nocere potest, et nō facit.

Quale spectrū sit Lutherus.

Ecce iam decimo lector, istam ridiculā gloriam, quod neque rex, neque quisquam ausus sit illud insanum Lutheri caput tangere, sed tam terribile & furiale spectrum sic horruerint omnes, vt quicunque per vnam viam ingressi sunt, per septem fugerint retrorsum. O terribilem furiam. Imaginatur (opinor) se nūc apud inferos esse Cerberū, & suis se cathenis iactantem, vmbras illic rictu & latratu territare. Sed Rex, quem Lutherus ait prudenter esse protestatum, se caput illud insanum non tacturum, ita tamen illud vno ictu cōtudit, vt prorsus in frusta disciderit. Tum reliquum corpus ita cōcussit, vt nulla paralysis vllum corpus magis posset soluere.

Lutheri cerbereū caput à Rege cōminutū.

Furorem verò eius, quo inuebitur in me, quòd docuerim fidem sine operibus optimam præparationem ad sacramentum, & christianos non oportere legibus astringi ad percipiendum, contemno. Sunt enim verba hominis, qui putet homines apud Deum legibus fieri bonos, minus sciens, quid sit fides, & opera, et quid leges operentur malorum in conscientijs, quàm insensatus iste stipes. Non enim papistarū est hæc nosse, sed (vt Petrus & Iudas dicunt) ignorata tantum blasphemare. Conscientijs enim nō legibus, sed sola gratia consulitur, legibus, præsertim humanis, miserrime conficiuntur.

Verba Lutheri. Ergo qd sibi vult qui bene egerunt, etc.

Hic in media furia Lutherus, lucido saltem gaudet interuallo, dum locū hunc salebrosum transilit per contemptum. Nam facilius est ei rationes principis contemnere, quam sua deliramenta defendere. Siquidem Christianos omnes, omnibus legibus solutos esse, nec vllis quenquam legibus obligari posse, & quoniam conscientijs gratia consulitur, ideo leges abrogandas esse, ne quis gratiæ negligens, saltē cohibeatur à scelere, & velut ouis errabunda pastorali baculo retrudatur in viá, ista certè tam admiranda paradoxa, nūquam intellexit princeps, sed nec Apostolus Ecclesię papisticæ Paulus, qui legem esse bonam dicit & iustitiæ vinculum. Sed nec illud vnquam Rex (opinor) quiuit intelligere, quòd optimum sit ad sacramentum accedere, bonis operibus quàm maximè fieri potest vacuum. Nam sicut Ecclesia confessionem præmittit, vt recepturus quisq; veniat liber à vitijs, Ita Lutherus confessione contempta, reseruatis vitijs, cauet, ne quis veniat segnior impeditus virtutibus, & solam fidem prædicat sine bonis operibus sufficere. Sed hæc sacrosancta mysteria, non est papistarum nosse imo nec hominū, nec angelorum, nec ipsius etiam Christi, nisi forte nūc tandem didicit à Luthero. Nam olim certè nesciuit, quum per os Apostoli Iacobi dixit, Fides sine operibus mortua est, & suo ipsius ore pronunciauit, Qui bene fecerunt, ibunt in vitam ęternam, qui vero male, in ignē æternum. Quamobrem candide lector, qui iam tandem docet, tam stupenda dogmata, non est ille certè stupidus & insensatus stipes, sed homo sensus eximij, planeque dignus, cuius tam sensatum caput sentiat insensatos stipites.

Hunc facile vincet Lutherus contemnendo.

Nūquid hic Luthere exigit bona opera?

REFELLIT STOLIDAM LVTHERI *calumniam, qua Regis argumentum quoddam deprauat, vt videatur vincere.*

CAPVT XIX.

SED in fine huius loci, operaprecium est videre quàm anxiè laboret, vt traditiones hominum necessarias statuat aduersus meam sententiam, qua statui extra scripturas nihil esse statuendum, aut si statuitur, liberum & non necessarium habendum, cum simus domini etiam sabbati per Christum liberatorem. Arguit itaque Rex. Primo sic. Si nihil seruandum est, nisi quod scripturis proditum est, quum scriptum non sit, sacramētum esse à Christo sumptum, sequetur, nec sacerdotes posse sacramentum sumere. Hac Thomistica hypothesi fretus, sic reducit syllogismum contra me Sacerdotes sumunt sacramentum necessario, & hoc non habet euangelion, ergo & alia extra euangelion sunt obseruanda necessario. Hoc Thomistico concluditur per regulam consequentiarum illis familiarem, quæ vocatur petitio principij. Nam quod necessarium sit, sub peccato mortali sumi à sacerdotibus sacramētum, Rex primum probare debuit. Ego enim liberum esse dico sumi & non sumi à sacerdotibus Necessarium autem est per traditiones hominum et vsum multorum Quare Thomisticus Rex valde bene probat traditiones per traditiones, negatum per negatum, talibus enim non alijs probationibus niti debet assertio sacramentorum, & tota Henricalis Ecclesia.

Verba Lutheri.

Miror, cur tibi tam odiosus sit diuus Thomas,

Quàm scurratur hic scurra.

PROFECTO Lector, Lutherus esset hoc loco non inamœnus nebulo, si Regis ratio fuisset redargutioni tam commoda, quàm Lutherus eam fingit in suum cōmodum. Nam quæ iam respondet, non sunt irridicula, sed omnino nihil ad rem. Nam (vt Horatius ait) nunc non erat his locus: id quod tu facile videbis lector, quū verba Regis audieris, ad hūc enim modum se habent.

NVNC veniamus ad exemplum Christi, quo nos arbitratur Lutherus vehementer opprimi, propterea quod Christus in cœna sacramento non vsus est pro sacrificio, nec obtulit patri.

Verba Regis.

tulit patri. Ex quo probare conatur, quòd missa, quæ respódere debet exemplo Christi, quo fuit instituta, non potest esse sacrificium, nec oblatio Si Lutherus tam rigide nos reuocet ad exemplum cœnæ dominicæ, vt nihil sacerdotes permittat facere, quod ibi Christus fecisse non legitur, sacramentum, quod cõsecrant, nunquam recipient Suum enim corpus Christus in Euangelio non legitur recepisse Nam quòd doctores aliquot, eum recepisse tradunt, & quòd idem canit Ecclesia, nihil potest pro Luthero facere· quũ illi neq; doctores omnes, neq; totius Ecclesiæ fides, vllam faciat fidem: neque credendum censeat quicquam (nam ita scribit in sacramento Ordinis) nisi firmatum scripturis, & ijsdem etiã claris, cuiusmodi certè scripturas, non opinor, inueniet, quòd suum corpus in cœna receperit Christus. Ex quo sequetur (vt dixi) nec sacerdotes debere, quod consecrant, ipsi recipere, si tam rigide nos obstringat Lutherus, ad exemplum cœnæ dominicæ. Quòd si ideo cõcedat recipiẽdum sacerdotibus, quia receperũt Apostoli: & eos contendat id iussos facere, quod tunc Apostoli fecerunt, non quod Christus: hac ratione nunquam cõsecrabunt sacerdotes. Consecrabat enim Christus non Apostoli.

VIDES hic lector, quòd Lutherus argumentabatur ab exemplo Christi: sacerdotem offerre non posse corpus Christi, propterea quod Christus, cuius exemplo missa debet respondere, corpus suum in cœna non obtulit. Rex (vt audisti) respondit: quod si Lutherus nihil permittet, sacerdotem in missa facere, quod Christus, ex Euangelio, fecisse non probatur in cœna, non licebit sacerdoti recipere corpus Christi, quod ipse consecrauit: quia in cœna non legitur Christus recepisse, qui consecrauit. Quod si Lutherus diceret ideo sacerdotes recipere, quia iussi sint id facere, quod Apostoli tum fecerunt, nõ id quod Christus: hac ratione nõ consecrarent sacerdotes. Nam Christus consecrabat, non Apostoli. Vbi est igitur iste syllogismus, quem Lutherus ait Regem contra se colligere. Nihil est prorsus apud Regem tale: nec erat apud Regem tali syllogismo locus, quum nõ hoc ageretur, quod Lutherus agi finxit. an sacerdos necessario reciperet, sed quod ei recipere fas nõ esset, à semetipso consecratum corpus Christi, si Lutheri valeret ratio, quæ ideo prohibebat, ne offerret sacerdos, quia non obtulit Christus, quæ Lutheri ratio etiam prohibet, ne recipiat sacerdos, quia non recepit Christus. Vbi nunc ergo reperit illud argumentum Lutherus, quod Regem scribit facere? An nõ manifestum est, ipsum ex se finxisse, nimirum vt haberet aliquid, in quod lepide posset ludere? I nunc, & nega Lutherum esse lepidum & facetum scurram Iam & id, quod sequitur, est altera pars eiusdem festiuæ dicacitatis.

Regis dilemma aduersus argumẽtũ Lutheri.

Verba Lutheri.

Secundo, inquit sic, Christus sacramentum consecrauit, non Apostoli, ergo non licebit Apostolis aut sacerdotibus consecrare, quia non licet aliud statuere aut facere, quàm scriptura habet. Quod si, miser ille Lutherus, hic velit effugere, & dicere. Christus mandauit Apostolis consecrare, vbi dicit, Hoc facite, præoccupat impropitius meus dominus Henricus, dicens, Hoc esse dictum de recipiendo, non de cõsecrando, Christe seruator, quã inaudita cæcitas, & amentia est in istis hominibus.

CHRISTE seruator, quantus nugator & calumniator est pater potator. Nam neque sic potest effugere per id quod Christus iussit Apostolos consecrare. Nam hoc iubendo, iussit eos tantum facere, quod ipse fecerat. At hoc erat cõsecrare tantum quod alijs darent Nam Lutherus, qui nihil recipit, nisi scripturas euidentes, probare nõ potest, quod Christus suũ corpus receperit, ergo adhuc nihil probat Lutherus, nisi quòd ex sua ratione tantum consecrabit sacerdos, non recipiet, quod consecrabit At Apostoli, dices, prius iussi manducabãt. Verum dicis, sed non quod ipsi consecrabant, ergo nullo modo potes exire Labyrinthum hunc, quin, si restringas sacerdotes ad exemplum cœnæ dominicæ, sacerdos non recipiet sacramentum, quod ipse consecrat. Nam hoc nemo fecit in cœna · sed sicut nemo sua manu baptizatur, nemo sua manu absoluitur, ita nemo sacerdos recipiet sacramentum, quod ipse consecrauit. Et sic adhuc procedit argumentum Regis, penetrans nebulam, quam nebulo conatur offundere.

Mimesis verborũ Lutheri.

Collectio ab exẽplo.

IAM quod ait Regem præoccupare hoc verbum, Hoc facite, dictum esse de recipiẽdo, non de consecrãdo, vere præoccupat istud pater potator, mentiendo. Neq; enim dixit istud vsquã Rex: quod quum ita sit, flaccet plane reuerendi patris illa faceta scurrilitas, qua sic interrogat ineptus Regẽ. Domine Henrice, qua grãmatica didicit dominatio vestra? quis vocabularius vobis dixit: Hoc facite, id esse, quod Accipite. Et deinde respondet ipse pro Rege. Respondebit, inquit, oportet sic esse: quia nomina sunt ad placitum.

Insulsi sales D. doctoris Martini.

PROFECTO domine Luthere, quãdo nihil serio disseritis, sed tantũ tã stulte luditis, & cũ aliorũ calũnia inuẽtũ vestrũ propriũ deridetis, nomẽ vestrũ ex Luthero fiet Luderus· quia oportet sic esse, idq; nõ per Aristotelẽ, per quẽ nomina imponũtur ad placitũ, sed secũdũ Cratilum Platonis, de recta nominum ratione: aut (quem video magis familiarẽ vobis) secundũ Albertum, de modis significandi, qui scripsit etiam vobis illum tractatulum, de secretis mulierum. Nam sicut apud illum, lapis est quasi ledens pedem, sic vos Luderus eritis, quasi ludens herus. Sed in hoc demiror stultitiæ vestrę mirabilem dotem, quôd nunquam fere prodit, nisi duplex. Alij fuisset satis, stolidum sic risum captasse, ex eo dicto Regis, Rex quod nunquam dixerat. At vobis nõ fuit satis,

Quin aiut hoc esse illi patrium nomen forte fatis inditum, vt Hippolitũ & eiusmodi.

fatis,nisi id dictum rideretis,quod etiam si quis diceret,ridiculus esset, non qui diceret,sed qui rideret. Nam quæso vos domine,qua grammatica didicit dominatio vestra? quis vocabularius vobis dixit,eum nõ rectè loqui,qui,quærenti quid fecerit,respondeat,manducaui, aut bibi. Imo vt planè videas istum risum te captasse stolide,vide Apostolum apertè referentem verbũ istud, Hoc facite, ad receptionem. Sic enim recitat. Accipite & manducate, hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur,hoc facite in meam commemorationem. Similiter calicem,postquam cœnauit, dicens. Hic calix nouum testamẽtum est,in meo sanguine.Hoc facite,quotiescunque biberitis,in meam commemorationem. Quotiescunque enim etc.

Apostoli verba in sententia Regis.

QVID apertius,quàm hæc verba, Hoc facite,referri per Apostolum ad receptionem? de quo tamen Rex, quantũ ego video,ne verbum quidem dixit,sed dominus Luderus,illud Apostolum Irasceur ei credo, quia timet, ne preclaræ diuisionis suæ, quæ sequitur,præoccupare videatur Apostolus, & tollere partẽ alterã.Ita enim pergit pater Luderus ludere.

Verba Lutheri.

Sed iam dimissis istis porcis,dicamus, Christus sumendi vsum instituit, quando dixit, Accipite & manducate,vt verba ipsa apertissima testantur,non quidem Henricus istis & truncis, sed quibusus pueris & fatuis. At consecrandi officium instituit,dum dicit,Hoc facite Facere enim, est hoc totum imitari,quod ipse tunc fecit.

HIC reuerendus pater,dimissis porcis papistis,vertit se ad asinos Lutheristas, videlicet electos discipulos suos,dicens: Sed nũc dimissis porcis dicamus: quasi dicat, non sunt margaritæ meæ proijciendæ ante porcos: sed vos, quos elegi,quos luto laui,quos purgaui stercore, quos hæresibus inflaui, quos sanctificaui schismate: vobis inquam,datum est nosse mysteria mea. Etiam incipit eis exponere scripturam, & vitans morem Thomisticum & scholasticum,sequitur simplicitatem euangelicam, & Christi verba partitur in duo, docens Christum duo docere, vsum sumendi, & officium consecrandi. Primum ibi, Accipite & manducate. Secundum ibi,Hoc facite,etc. Circa quæ (secundum doctrinam reuerendi patris) notandũ, quod Christus instituit omnibus vsum istius sacramenti,in memoriam sui, vt quilibet secum statueret, virum vellet vti, an negligere: & ideo Christus dixit, Hoc facite in commemorationem mea, id est, eligite vel facere vel non facere in cuius cõfirmationem, Christus, quum dixisset,Hoc facite, protinus adiecit in memoriam mei. quasi diceret, permitto vobis liberum,virum velitis esse memores,an immemores mei,sicut & liberũ permitto mihi, virũ velim esse memor, an immemor vestri. Et hæc doctrinam vbique docuit reuerendus pater, in Babylonica,in Assertionibus, in isto libello contra regem,iterum atque iterum inculcans,

Institutũ Christi interpretatio Lutherana.

& regi obijciés,etiam extra propositum, nempe nihil tale dicenti.

ERGO postquam ita dilucide docuit suos discipulos, ilico spaciatur in campo suo. Nam peregrinatur animus illi, quandiu ratione res agitur: at quum peruentum est ad conuitia,tum demum redit domum.

Quid dicam,inquit,istis sacrilegis portentis, qui talibus argumentis indicant,quàm ex impotentissima inuidia sic scripserunt, vt nihil ineptius & insulsius fingi possit Si enim hoc argumentum stolidi Regis valet, in nulla re licebit Christum imitari. Finge enim Christum non instituisse,consecrasse sacramentum, quod impossibile est, tamen exemplum consecrandi ostendit,& scribi voluit, nisi rex noster id contendat,nos neque orare,neqi benefacere, neqi pati oportere,quia nihilde nostris orationibus, operibus & passionibus scriptum est, Vincit me tadio plane, Regis stoliditas immensa stoliditas.

Verba Lutheri.

STRENVE profecto cõuitiatus es,sed in caput tuum omnia. Nam id,quod insectaris, ipse dixisti,non Rex. Quæso te,vbi dixit Rex, nos tam rigidè obligari, ad exemplum Christi in cœna? Imo tota ratio eius militat aduersus stultitiam tuam,qui tu volebas omnes tam rigide obstringere ad exẽplum Christi, vt quia Christus illic non obtulit corpus suum patri, ideo nec sacerdos nũc possit offerre Rex contra probauit, & ostendit ex hoc stulto commento tuo,quanta sequerentur absurda. Nam eo modo sequitur, vt sacerdos aut cõsecrare non debeat,aut non debeat manducare, quod ipsẽ consecrarit Præterea docuit,vel te fatente, sincere aquam vino miscere, quod nõ quadrat ad exemplum cœnæ dominicæ. Et tu nunc somnia iactas in eum , tanquam nimis nos stringentem ad exemplum cœnæ dominicæ, quum id solus facias ipse. Et interim omnes tibi portenta sumus & porci.

Luther* in alio ri det,quod is in se admittit.

PROBAT LVTHERO CERTVM esse non posse quomodo sit consecrandũ corpus Christi,nisi per fidem Ecclesiæ.

CAPVT XX.

SED quoniam tibi Luthere nos papistæ porci sumus, quid si quispiã ex porcis hic ingrediatur asininum gregem vestrum, & tibi,tuo gregi mysteria tua rudẽti, obgrunniat hoc pacto Salnete grex asinorum, tuque adeò salue Luthere, magister & dux asinini gregis,asine maxime. Audio te iamdudũ multa rudisse me rudentem de missa.

SED hic, te quæso, magister asine,quoniam solus sapis in missa, quoniam ea vidisti, quæ (si vera iactas) vidit ante te nemo, qui reperisti missam nõ esse sacrificium, & qui sacrificium vocet,damnãsti canonem, qui cum canone falso, vt vocas, & erroneo falsitatis & erroris

erroris damnasti Christianos sacerdotes omnes, quicunque ferè à Christo passo missam celebrarunt, qui nihil credis Dei Spiritui sancto, qui Christi regit Ecclesiam, qui ecclesiam facis omnino nullam, si illa non sit, cuius canō missam appellat oblationem & sacrificiū, qui omnia vis esse libera, quæ probari nō possunt euidente scriptura, quam ipsam, quum libet, vel dubiam fingis esse, vel ad euidentem torques absurditatem, nec de euidentia eius, velis cuiusquam stare iudicio, ne totius orbis quidem, sed solius tuo, vt scripturam euidentem esse, nihil aliud sit, quàm euidentē abs te dici, quęso te tante missator, quid tu nobis probare potes de missa, si quis interim prætereat authoritatē Ecclesiæ, & tuis te petat artibus? Dic mihi, quomodo scire potes, aut quid sit missa, aut quomodo celebrāda, aut quibus omnino verbis peragatur consecratio? Doces missam esse verba Christi, cum signo visibili & addis. Verba illa Christi sunt ista. Cœnantibus verò eis, etc. Primū quam scitè istud, quòd verba Christi vocas, quæ sunt Euangelistæ, cuius generis si quid dixisset Rex, qui tot stultorum genera ibi finxisti stolide, vbi nulla fuit stultitia nisi tua, quot & quales stultos lepide finxisses hic, vbi tam vera daretur occasio? Sed omissa ista stultitia tua, quæro, qua scriptura probas illa verba euangelij, esse de substantia missæ? Sed hic memini, respondebis non esse. Nihil enim referre, cuius Euangelistæ verbis peragatur. Hac de re tecum non contendam, sed interim tamē memineris, ne (quod in Rege facis) posthac fingas esse concessam: nam hoc ego integrum mihi seruari volo, qui probare non dubitem, potius ex canone, quàm omnibus euangelistarum libris esse consecrandum. Sed interim istud quæro, qua scriptura probas esse de substantia missæ, vt vllum legatur Euangelium? Nam si non est, falsa esset tua finitio qua missam esse definis promissionem, & Euangelij verba cum sensibili signo adiūcto. Sin contendis esse de substantia missæ, vt aliquod in missa legatur euangelium, quum nihil valere dicas, præter euidentem scripturam: proba nobis per euidentem scripturam, quod hoc sit de substantia missæ, vt aliquod in missa legatur Euangelium. Docet nos doctor Martinus doctrinam Christi, circa missam, & rem dilucide diuidit, dicēs Christum instituisse vsum sumendi illic, Accipite & manducate, & officium cōsecrandi illic, quum dicit: Hoc facite. Ergo si ad officium consecrantis pertinet, in missa legere Euangelium, continetur in illis verbis, quibus Christus tradidit illud officiū. At illa verba nobis exponit clarissime doctor Martinus Facere (inquit) est hoc totū imitari, quod ille fecit. Ergo præsidere debet aliquis, qui panem accipiat, benedicat, ac frangat, deníque discipulis. At interim nihil hic video scripturæ, quæ vel euidenter, vel obscure iubeat Euāgelium legi, quo tu Luthere vis continere promissionem, quę eum adiuncto sacramento constituat missam. Nam quum dicit, Hoc facite, quod ego facio, non iussit euangelium vllum recitari. ipse enim nullū recitabat.

Scit enī neminē pro se sententiā laturum.

Perperā definiti missam à domino Martino.

VIDES hic Luthere missator egregie, qui veterem missam reijcis, reperire te nusquā posse quicquam, vnde nobis istam tuam nouam defendas.

AN dices, necessaria ratione recitandum Euangelium, quia nisi per aliqua verba illius Euangelij, non fieret à sacerdote consecratio? Ego istud fateor esse verum, quia sic me docet Ecclesia, quia sic Christus docet Ecclesiam. At tu, qui nihili facis Ecclesiam, qui Christū blasphemas, qui docet Ecclesiam, qui te protestaris nihil habere pro certo, præter euidētes scripturas, nunquam facies euidens ex scriptura, pręsertim si quis tuo tibi more respōdet, quòd per nulla Euangelij verba fieret consecratio. Nam vt interim omittam, quod possem illud verbum, Hoc facite, referre ad receptionem, idque ex authoritate Apostoli. posito tamen (vt tu rem peritior Apostolo tenedia bipenni diuisisti) referatur illud ad officium cōsecrandi: quid habes tamen illic, quod probet consecrationem peragi virtute quorumcunq; verborum illius Euāgelij? An ista videlicet, Hoc est corpus meum? Quo pacto probas istud? Præceptum ibi non legis, vt illa verba dicantur, sicut in Euangelio recitantur, per modum narrantis historiam. Si vis ibi facere, quod ille facit, tum sicut iubet Christus. cum dicit, Hoc facite, debet sacerdos in missa non per modum recitantis historiam, sed admonentis & affirmantis, dicere, hoc est corpus Christi, sicut ipse non narrauit, sed admonuit, & affirmauit, quum dixit. Hoc est corpus meum. Quid hic dices, si contemnis Ecclesiam? Quando facies hanc scripturam euidentem pro missa vt probes, necesse esse, illud Euangelium in missa legi? Atque hæc possem defendere cōtra te, etiā si probasses, Christum in illis verbis, Hoc est corpus meum, peregisse cōsecrationem. Nunc verò ne hoc quidem potes probare tu. Nam si dicas, ilico post illa verba fuisse corpus eius, mihi licet dicere fuisse, priusquam frāgeret, sicut Apostolus dicit. Panis, quem frangimus, participatio corporis est. Nam quum ita recitant Euāgelistæ: Accepit panem, benedixit, ac fregit, & dedit discipulis, dicens: Hoc est corpus meum, qua scriptura vel ratione posses refellere, si contenderem in illa benedictione peregisse mutationem, & iam existens suum corpus, fregisse & tradidisse, & id, quod res erat, dixisse: Hoc est corpus meum: quippe quod corpus fuerit antequā illa verba proferre cœpisset. Hæc aduersus te facile possem defendere. Facile possem tueri, sine vllo prorsus verbo euangelij, posse consecrari solo proposito & benedictione. Imo tolle, quod tu conaris, authoritatem Spiritus sancti, gubernantis Ecclesiam. & faciam, quod ante dixi, vt sudes satis, priusquam

Iā videas Luthere tua missam consecrari nō posse.

sacramenta relinquas, Baptismum & Eucharistiam, cur alterutrum eorũ ex finitione tua, sacramentum sit, potius quàm illa lotio, qua Christus lauit Apostolorum pedes? Nam & illic etiam erat signum sensibile lotionis, sicut in baptismo, & adeo necessaria promissio, vt recusanti Petro minaretur: Nisi te lauero, non habebis partem mecum. Deinde sicut in cœna dixit, Hoc facite: ita hic quoq, dixit, accurate, proposito ipsius exemplo, debetis & vos alter alterius lauare pedes. Quid posses hic dicere: si quis tibi, qui tantum ponis duo, contenderet ex scriptura tibi sumendum tertium, cui competat definitio tua, promissio videlicet gratiæ, cum sensibili signo, qua scriptura posses istud euitare? nec hoc posses repellere, nec missam ipsam statuere. Nam postquam mihi licet, contra vocabularia tua, ex authoritate Pauli, verbum illud, Hoc facite, referre ad receptionem: iam tu, quum volo, detruderis ab altera parte diuisionis tuæ, qua doces in illo verbo, tradi consecrationis officium, & absurdum esse, si quis illud referat ad receptionem: Et iam pro authoritate consecrandi retrudam te, vt quæras quidlibet. Quod si concedam illa verba referri ad officium consecrandi, nihilo tamen magis effeceris, vt probare possis euidente scriptura, quib' modis, aut verbis, missa peragenda sit. Neque hæc perinde dico, quasi res ita sit, sed quod tu nunquam possis refellere, quin ita sit, si quis tuo more tecum disputet.

Quomodo vitabis hoc, definitor eximie?

Id quod soles alias tu méteris.

Nos verò qui certum esse scimus, Christũ per Apostolos suos Ecclesiæ tradidisse sacramẽta sua: certi sumus de numero, de forma, de ritu: nec essemus incerti, etiam si nullum vnquam Euangelium scriptum esset. Sic enim tradidit Paulus Corinthijs, sicut acceperat à domino. Atque istud per sermonem tradiderat, ante scriptam Epistolam, ex nullis Euangelistarum codicibus Neque cuiquam dubium est, etiam missam celebratam esse millies, antequam scripsit Matthæus. Hæc ex prima traditione perpetuo more, seruata est. Hanc spiritus Christi seruat, in Ecclesia. In illa inquam ipsa Ecclesia, quæ docet, quodnam verum sit Euangelium. Ab hac Ecclesia, tibi discenda est missa, si rectè missam voles dicere. Alioqui dubius & incertus circumferêris, omni vẽto doctrinæ, & omnia perduces in dubiũ, quod planè solum paras, nec aliud moliris omnino, quàm vt missam, & sacramentum, & omnia sacra, velut incerta tandem omnes missa faciant.

Christi si dé cõstatura, etiã si nullũ extet euãgeliũ scriptum.

OSTENDIT PVLCHRE, QVOMOdo Lutherus irretitus cõfessione propria, frustra iam conatur elabi, variè versans verbum Augustini, & argutans inepte interius iudicandi dogmata, & ius condendi iura.

CAPVT XXI.

QVARE ad summum principium perfidiæ, eius calamum vertamus, quod est verbum Augustini. Euãgelio non crederẽ, nisi me Ecclesia authoritas cõmoueret, hoc verbũ sacrilegi eo torquent & deprauant, vt Ecclesia, hoc est meretrix Romana (cui præter titulũ nihil est ecclesiasticum, aut Christianum) tribuant ius, leges condendi. Huic addit dominus Henricus, vt eiusmodi verbi authoritate, etiã me vrgeat per propria verba, vbi dixi, apud Ecclesiam esse ius iudicandi qualibet dogmata. Ego nulla re video huic rudissimo capiti Regis opus esse, quàm vocabulario Gẽma, vel Breuiloquo, vt vocabula cũ pueris inciperet discere, nisi id ex mera Thomistarum nequitia facit, vt omnia vocabula, omnia significare cogat, vt etiam hic ius iudicãdi idem sit, quod ius statuendi vel condendi leges. Breuiter, si Augustinus, etiam rotundis verbis asseruisset, ius esse alicut in Ecclesia leges condendi, quis est Augustinus? Quis nos coget illi credere? Qua authoritate eius verbum est articulus fidei? Fateor, receptum est eius verbum, sed non satis tutum neque firmum. Diuino edicto probandum est ius legis condendæ, non humano Nunc autem Augustini verbum nõ simpliciter vitiant. Ille enim loquitur de Ecclesia per orbem diffusa, cuius est de dogmatibus iudicare. Illi hoc tribuunt papæ, quem ipsimet confitentur membrum diaboli sæpius esse, & errare. Nec solum et iudicandi, verum etiã & condendi ius copiam, faciunt Proinde opus est, vt rudibus istis sophistis, hic declaremus, quid intersit, inter ius iudicandi seu cognoscẽdi, & inter ius condendi seu imperãdi. De doctrina cognoscere & iudicare, pertinet ad omnes & singulos Christianos, et ita pertinet, vt anathema sit, qui hoc ius statuit minimis & varijs sententijs. Matth. 6. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium Hoc verbum certè dicit ad populum, aduersus doctores, & mandat eis, vt falsa dogmata eorũ vitent. At quomodo vitare possunt, nisi cognoscantur? quomodo cognoscere, nisi ius habeant iudicandi? Nunc autẽ non solum ius, sed præceptũ iudicandi statuit, vt hæc sola authoritas, satis esse queat aduersus omnium pontificum, omnium patrũ, omnium consiliorum, omnium scholarũ sententias. Quæ ius iudicandi, solis episcopis, & ministris tribuerunt, & impiè ac sacrilege populo, id est, Ecclesiæ reginæ rapuerunt. Stat enim Christus, dicens: Attendite à falsis prophetis. Huic subscribunt ferme omnes omnium prophetarũ syllaba. Quid enim agunt prophetæ, nisi quòd populũ monẽt, ne falsis prophetis credat? At quid est, hoc monere, nisi iudicandi & cognoscendi ius, penes populum esse declarare, & confirmare, ipsumq́, suis operis monefacere, & excitare, aduersus omnes omnium suorum sacerdotum, & doctorum doctrinas? Quare hic concludimus, quoties Moses, Iosue, Dauid, omnésq; prophetæ, in veteri lege populum à falsis prophetis vocant, & monent, toties,

Verba Lutheri.

Et ego nulla re tibi video opus esse, quã mente sana.

Aduersus doctores tales, qualis est Luther'. Ex Ecclesię catholicæ doctrina iudicat quisq; docẽtes hęretica.

O pestiferam glossam, vt quilibet vnus iudicet aduersus vniuersos.

T clamant,

clamant, mandant, confirmant, excitant, ius cognoscendi & iudicandi omnium omnia dogmata At hoc infinitis locis faciunt. Habet hic Henricus noster, aut vllus impurus Thomista, quod istis obganniat? Nonne obstruximus os loquentium iniqua? Redeamus ad nouam legem Christus, Ioan. 10. dicēs: Oues meæ vocem meam audiunt. Vocem verò alienorum non audiunt, sed fugiunt ab eis. Nonne hic oues facit iudices, et ius cognitionu transfert ad auditores? Et Paulus, cum 1. Corinth 4. dicit: Vnus dicat, cæteri iudicent. Quod si, sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Nonne & hic iudicium, penes auditorem esse vult? Sic quicquid Christus, Matth 24. & vbiq; de falsis doctoribus, quicquid Petrus & Paulus de falsis Apostolis, magistris, & Ioannes de probandis spiritibus præcipiunt, eo pertinet, vt iudicandi, probandi, damnandi authoritas, apud populum sit, idq; iustissime.

Minimè verò, nā tuum os hiat adhuc.

IN HOC passu pulcherrimo dominus doctor duo facit. Primo, respódet ad id, quod nusquam dictum est. Secundo, respondet id, quod stultissimum est. Circa primum notandum est, quód dominus Luderus suo more conatur ludere lectorē, vt credat totam Ecclesiam Christianam, priusquam doceretur à domino doctore, non recte intellexisse illud dictum beati Augustini, Non crederem Euangelio, nisi Ecclesiæ authoritas me commoueret Non enim Ecclesiam intellexisse sic, quod nisi doceretur per Ecclesiam catholicam, nescisset Augustinus, quoduam Euangelium esset Euangelium verum, sed potuisset aliquod pseudeuangeliū habere pro vero, & verū repudiare pro falso: sed illud Augustini dictum hactenus Ecclesiā intellexisse huc pacto, quód beatus Augustinus, etiam comperto, quod esset Euangelium verum, etiam si Deus id orē ad os fuisset ei testatus, tamen nollet credere euangelio, nisi iussus à Papa. Et iste est vnus error, quem dominus doctor Luderus in Ecclesia deprehēdit. Alius error est: quod ex isto dicto Augustini, pótifices Romani sumpserūt sibi authoritatem cōdendi ius, quum illud dictum Augustini tantum pertineat ad potestatem cognoscendi, & iudicādi dogmata, & eadem iudicāda per populum: nec aliud beatus Augustinus senserit. At Ecclesia nunc tot annis sic intellexit, scilicet quasi sensisset Augustinus de potestate cōdendi iura: & ex illo dicto male intellecto, potestatem sibi sumpsit Ecclesia cōdendi iura. Et in hac re lector, facilè videbis doctorem Luderū dicere verum. Nam nunquam videbis aliquod concilium, in quo aliqua iura cōdita sunt, quin super illud dictū Augustini posuerit fundamentum potestatis suæ: & maxime videbis hoc in illis concilijs, in quibus iura condita sunt, ante Augustinum natum, & præsertim in cōcilio Apostolorum, in quo conditi sunt Apostolorum canones, & in cōcilio, quod Apostoli celebrarunt Hierosolymis, vbi statuerunt pro tempore, de quibusdam legalibus obseruantijs. Tertius error est: quod Rex Angliæ male intellexit illū textum Augustini, & glossam doctoris Martini, qui cōfessus est, Ecclesiam hoc habere à Deo, vt possit discernere verbum Dei à verbis hominū: ex qua Lutheri glossa, Rex obiecit Luthero, quód Ecclesia nō habet hoc à Deo, nisi quia Deus non vult pati Ecclesiam suam, in rebus necessarijs errare, cum periculo. Ex quo conclusit Rex, confitendum Luthero, quód Ecclesia hoc etiam habeat à Deo, vt verū scripturæ sensum, possit à falso discernere, quoniam alioqui frustra discerneret veras scripturas, si non posset discernere verū sensum, à falso. Et præterea concedendum esse Luthero, ex suo dicto, quód ecclesia hoc habeat à Deo, vt discernat traditiones Dei, à traditionibus hominū: & falsa dogmata discernere possit à veris, quia in his non minore periculo falleretur, q̃ in recipienda scriptura humana, loco diuinę. Atq; ex his consequi, vt Ecclesia nō possit errare in sacramētis, & necessarijs articulis fidei, sed possit dānare Lutheri falsa dogmata, & falsas interpretationes scripturę. Hoc argumentū Regis, visum est patri Ludero tam absurdū, quód non voluit recitare, quia non valuit refutare, sed tacitè cōfessus omnia, dimisso Rege, reuertitur ad Papā: & distinguit potestatē cognoscendi, à potestate cōdendi: tantum rhetoricatur suo more, hoc est, more meretricū, lenonū, potatorū, aurigarū, scurrarū: & rursus citat vocabularia: nam illa sunt ei vice Dei cuiuspiam, ex machina propitij, quoties aliter explicare se non potest, & absoluere suam tragœdiam. Rursus ergo, velut ex vocabulario, docet dominus doctor, quid intersit inter ius iudicandi & ius condendi: tamen interim fatetur Ecclesiam, sicut habet à Deo ius discernendi scripturas, sic & diiudicandi dogmata. Videamus igitur, quid lucrifecerit dominus Luderus ex hac distinctione. Differamus paulisper, illam partem, qua quæratur, an vllus pōtifex, vlla synodus, vllus princeps, vllus populus, vllū habeat ius cōdendi iura. Accipiamus interim, quod dat Luderus, Habeat Ecclesia ius discernendi scripturas & dogmata. In hoc saltem, mane Luthere. Iam reuerende doctor sic arguo vobis cum fauore. Ecclesia habet ius iudicandi dogmata per vos, sed Ecclesia damnauit dogmata vestra, ergo per vos dogmata vestra vere damnata sunt, quia in scripturis & dogmatibus, fatemini Ecclesiam hoc habere à Deo, vt non possit errare. Hic non dubito, quin vt soletis, irascamini & iurgetis: sed rogo vos domine doctor, respondete ad argumētum. An prouocabitis ad vocabularium, & dicetis, Ecclesiam, quæ damnauit vos, esse Ecclesiam papisticam: & hæc Ecclesia, quæ habet ius iudicandi dogmata, est Ecclesia catholica, per totum orbem diffusa? Ad istam responsionem, tacito interea iure pontificis,

Quomodo Lutherus intelligat Augu. verba

Secūdus error Ecclesiæ a Luthero castigat.

Irridetur Luther.

Tertius error a Luthero castigat.

Quid intersit inter ius iudicādi & condēdi doctori Luthero.

pontificis, ego sic argumentum rediutegro: quòd in nullo actu multitudinis, requiritur, quòd omnes ad vnum cõsentiant, sed ista Ecclesia, quam vos appellatis papisticã, quę damnat vbiq; vestra dogmata, est multo maxima pars orbis Christiani, ergo adhuc per vos dogmata vestra mala sunt, quia damnata sunt per Ecclesiam catholicam, quæ in calibus male iudicare uon potest. Pręterea ad eandem Ecclesiam pertinet iudicare, quæ sint falsa dogmata, ad quam iudicare pertinet, quæ sint veræ scripturæ. Sed eadem Ecclesia, quæ docet & iudicat, quæ sunt veræ scripturæ, illa inquam eadem Ecclesia docet & iudicat, falsa esse dogmata vestra. Ergo omni modo dogmata vestra damnata sunt.

Luther' dãnatur ab his, per nes quos fatetur esse iudicãdi authoritatem.

QVID rursus dicitis domine doctor: quod effugium præstat vobis vester vocabularius? Mirabile certè. Nam inuenit ius iudicandi dogmata, non pertinere ad pontificem: non ad sacerdotes: non ad syuodum, & concilia: sed per hanc authoritatem Christi: Attendite à falsis prophetis, probat authoritatẽ tribuiã populo, aduersus omnes sanctos pontifices, omnia concilia, & omnes sanctos patres, quasi aliã fidem docuerint sancti patres: aliam crediderit fidelis populus. Docet nos igitur dominus doctor, idem esse attendite à falsis prophetis, quod attendite à sanctis patribus: & didicit ex vocabularijs, idem significare falsum prophetam, & sanctũ patrẽ. Igitur, postquam vno atque altero loco, ex scriptusa sacra sic allegato, probauit dilucide, quibus oportuit iudicibus iudicium dogmatum non ad clerum pertinere, sed ad populum. Tandẽ sic gloriosus victor insultat. Habet hic Hẽricus noster, aut vllus imputus Thomista, quod istis obgãniat? Nonne obstruximus os loquentium iniqua? Non certè domine, nondum obstruxistis os omnium loquentium iniqua, quia adhuc os vestrum uon obstruxistis, quod loquitur iniquissima.

Igitur sedulo cauet ipse, ne sit sanctus pater.

SED agite domine doctor, nolo vobiscum contendere, tantum quæro, quid profecistis, quum à clero prouocastis ad populum? certè ex fumo fugistis in flammam. Nam sicut nullus est clerus in aliqua Ecclesia, per totum orbem diffusa, qui nõ damnat dogmata vestra de ordine, & missa, sic nullus est vsquã populus, neque Christianus, neque quem vos lõge pluris ęstimatis, Turcicus, qui non dãnat dogmata vestra de iure condendi iura. Quamobrem quum omnis vndiq; populus, ad quẽ (per vos) pertinet ius iudicandi dogmata, iudicat hoc vestrũ dogma, quòd nullus habet ius condendi ius, uon solum esse impium, sed etiam stolidum: adhuc uon effugitis, quin hoc dogma rectè sit damuatum, & vere sit impium, & vere stolidũ. Tunc reduco sic syllogismum contra vos domine doctor. Illi, quibus vos dicitis habere ius iudicandi dogmata, iudicant omnes vnanimiter, illud dogma vestrum, quo docetis, nulli ius esse condendi ius, impium esse dogma & stultum, ergo per confessionem alterius partis, quòd Ecclesia potestatem habet iudicandi dogmata, probata est altera quoque pars illa, quam negastis, quòd eadem Ecclesia ius habet condendi iura: quia quæ potestatem habet iudicaudi dogmata, iudicat falsum esse & stolidum dogma quod vos docetis, illã ius non habere condendi iura. Nam si vllum ius est vlli, certè ius est Ecclesiæ super Ecclesiam, sicut cuiq; potestas est super seipsum. At vestra negat prudentia, nõ solum Ecclesiam Romanam habere ius condendi iura, sed etiam illam Ecclesiam, quam cõceditis habere ius iudicandi dogma, id est Ecclesiã (vt dicitis) toto orbe diffusam. Et sic videtis prudẽtissime pater, voa tam perite distinguere, vt vestræ distinctionis altera pars, alteram perimat.

Lutherũ impie sentire etiã sua confessione.

OSTENDIT LVTHERI SENTENTIAM, *omnium absurdissimam, qua docetur vnusquisq; sibi ipsi credere, contra authoritatem cæterorum omnium.*

CAPVT XXII.

NAM *vnusquisq; suo periculo rectè aut falsè credit, ideoq; cuiq; pro se curandũ est, vt rectè credat, vt etiã cõmunis sensus, & salutis necessitas, vrgeat necessario iudiciũ doctrinæ penes auditorẽ esse. Alioqui frustra dicitur, Omnia probate, quod bonũ est tenete. Et iterum, Spiritualis omnia iudicat, & à nemine iudicatur. At quilibet christianus est spiritualis, à spiritu Christi. Omnia vestra sunt (inquit) siue Apollo, siue Paulus, siue Cephas, id est, de omnium dictis & factis iudicandi ius habetis.*

Verba Lutheri.

At quilibet christianus te iudicat hereticum.

NVNC audis lector, admirabilem sapientiam. Fortassis addubitasti prius, an reuerẽdus pater esset semisatuus: nunc nõ dubitabis amplius, quin sit plusquam sesquifuriosus. Authoritatem iudicandi dogmata, primum sustulit poutifici: videri potuisset transferre ad concilium. Transtulit à concilijs, putasses ad cleri totius multitudinem. Transtulit prorsus à clero, transferre videbatur ad populum. Nuuc transfert à populo, & defert ad quemlibet. Hunc tu sanum putas? Atqui nunc (sentio) sapit certe maxime. Res est altioris cõsilij, quàm putabã. Nam Catilina, si potuisset vti prouocatione tali, saluus esset. Si dãuatus à patribus, prouocaret ad populum, damuatus à populo prouocaret ad quemlibet, nec valuisset omnium iusta damnatio, quandiu in populo reperiretur similis illi quispiam, qui damnatum absolueret. Atqui hac prouocatione se protegit Luderus. Olim pontifici permisit iudicanda, quæ scripsit de indulgentijs. & statim prætimens sibi, sicut fugit impius nemiue persequente, primum ex dimidio cœpit appellare, tollens ei potestatem de iure diuino. Paulò post prouocauit in totum, testatus eius Pou-

Callidũ Lutheri consiliũ.

 tificis

tificis potestatem iure prorsus nullo fulciri, sed tamen prouocauit ad concilium, ibi saltẽ fassus, esse iudicandi ius: & tamen cautus adiecit, non simpliciter proximũ, sed proximum, quod in Spiritu sancto foret congregandum. Idque eo fecit consilio (sicut bene deprehendit princeps) vt in quocunque concilio damnaretur, ibi negaret esse spiritum homo (vt Rex lepide scribit) nimirum spiritalis, qui nusquam fatetur esse Spiritum sanctum, nisi in sinu suo. Verum adhuc fatebatur, aliquod saltem cõcilium esse, quod per Spiritum sanctũ iudicaret dogmata. Sed nunc omnia rursus damnat concilia, etiam Nicenum. Quod, homo nunquã sibi contrarius, & simul damnat, & fatetur optimum. Igitur a concilio prouocat ad populum. Ibi multis verbis disputauit residere, quã, tam sæpe aliunde alio transtulit, potestatem iudicandi dogmata. At quum populum quoque, vel maxime sentiat eius damnare dogmata, nec vnius cuiusquam nationis populum, sed omnem omnium gẽtium toto orbe diffusum, eo rem deducit denique, vt iudicandi potestatem relinquat apud quemlibet vnum. Sperat enim nihil dici tam absurdum posse, vt non vnum saltem aliquem, alicunde reperiat assensorem. Illũ igitur si quem forte tam stolidum posit inuenire, ne totius orbis consensu vacillet, armat impudentia, & furore præmunit. Tollit omnem scrupulum, iubet vnumquenq; sibi fidere. Nam alioqui (inquit) frustra diceretur, omnia probate. quod bonum est tenete. Et ideo videlicet, quid bonũ sit, quid malum, in dogmatibus aduersus vniuersos, vnusquisq; sibi credat ipsi. Quid ni? Nam spiritualis (inquit) iudicat omnia, & à nemine iudicatur. At quilibet (inquit) Christianus est spiritualis, à spiritu Christi. Nã omnia vestra sunt (inquit) siue Apollo, siue Paulus, siue Cephas, id est, de omnium dictis, & factis iudicandi ius habetis.

Deprehẽsam à rege Lutheri callidi tatem.

Hoc demũ facto habeat Luther' ius iudicandi.

VISVS sum mihi profecto, Luderi stultitiam bene tangere, quum ista Apostoli, Omnia vestra sunt, ostendissem afferri, ab isto stolidissimè: quum ex eius argumẽto sequeretur, nos iudices esse, non solum Papæ, sed etiã Petri & Pauli. At nũc video, nihil tam absurdum fingi posse, quod non posis efficere, vt ille pro absurdo non habeat, sed & absurdiora proferat, & dicat esse meram sapientiam. Nam ante fecerat iudices Petri & Pauli totũ populum: Nunc verò iudicem Petri facit & Pauli, è populo singulum quenque. Sic igitur arguit nũc doctor Luderus. Omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Cephas, & sic de singulis, id est, de omnium dictis habetis ius iudicandi. Et hoc dicitur non vniuersis, sed singulis, sicut & illud: spiritualis omnia iudicat, & à nemine iudicatur. At quilibet Christianus est spiritualis, ergo quilibet Christianus habet ius iudicandi, hoc est sentiendi, quicquid videtur sibi, de doctrina Petri, & Pauli, & Marci, & Matthæi, & Ioannis, & Lucæ, & Apostolorum, & Christianorum omnium. Nam ista ratio non magis facit, nec Lutherus eam magis obijcit aduersus doctores, scholas, & concilia, quàm aduersus Petrum & Paulum, quorum in hoc nomina citat, vt & eorum quoque doctrinã, iudicio cuiusq; subijciat, tanq̃ idem sentiente Paulo, quũ scripsit, Omnia vestra sunt, siue Apollo, siue Paulus, siue Cephas. Et ista Lutheri ratio, qua nihil est absurdius, tã valida tamen videtur Luthero, vt inde sibi sumpserit authoritatẽ doctor Luderus iudicandi, quòd Epistola Iacobi Apostoli, nihil habeat dignum Apostolico spiritu. Sed ad quẽ finem affert hanc rationem doctor Luderus? nempe vt quoniã vnusquisq; (vt ait) suo periculo rectè aut falsè credit, atque ob id cuiq; pro se curandum est, vt rectè credat: ideo non curet quisquam pontificem, aut cõcilia, aut Ecclesiam, aut sanctos patres, aut populũ, aut Petrum, aut Paulum, sed de vniuersis audacter iudicet quilibet: & quia suo periculo credit, ideo sine periculo sibi credat aduersus orbem totum, iuxta consilium illud Sapientis Fili ne innitaris prudentiæ tuæ, & ne sapiens videri velis in oculis tuis.

VIDES hic lector, istius absurdissimi viri manifestas insanias. Vides ipsius verba, tibi bona fide numerata. nihil à nobis, aut recitãdo curtatum, aut interpretatione detortum. Satis scio, si nos eius verba summatim essemus complexi, subituram fuisse nonnullis suspicionem: quasi quæ is rectè scripsisset, essent deprauata narrando, & ipsius telis in eum pugnatum esset, qui nihil syncere recẽser. At ego quum scirem nemini futurum credibile, quenq̃ tam absurda cogitasse (ne stultitiã hominis cuiq̃ linquerẽ dubiã) statui eius ipsius verba recitare, & sua manu illi notã furoris inurere. Quamobrem quo minus adhuc dubites illum nihil cogitare sapientius, sed vere velle quenq; suo stare iudicio. audi, quid dicat paulo post.

Quanto se hic secus gessit quàm Luther'.

At hic dicent, si singulorum est ius iudicandi & probandi, quis erit modus, si iudices dissenserint, & vnusquisque secundum suum caput iudicarit, quare necesse est vnum esse, cuius iudicio stent cæteri contenti, vt salua sit vnitas Ecclesiæ. Respondeo. Hoc camillũ nullos rectius decet, quàm Thomistas. Quæro enim & ego, quis hodie modus est, vbi omnes iudicio vnius papæ stant? vbi hic est vnitas salua? An hoc est vnitatem esse saluam, externo papæ nomine vniri? Vbi manet vnitas cordium? Quis est certus in conscientia sua, papam rectè iudicare? At nisi certitudo sit, nulla est vnitas. Ideo sub papa est quidẽ põpa externæ vnitatis, sed intus non nisi confusissima Babylon, vt nec lapis super lapidem sit nec cor cum corde sentiat. Vt videas, quàm fœliciter medeatur rebus spiritualibus, humana temeritas suis statutis. Alia igitur via vnitas Ecclesiæ quærenda est.

Verba Lutheri.

Quòd nõ sit, acceptum referimus tibi.

VIDES quàm solicitè hoc agat Luderus,

vt nemo

vt nemo timeat fidere sibi ipsi. Nam & pro cauillo habet, quod omnia sic essent incerta: & tot diuersitates in fide, quot capita forēt in populo. Et velut simili cauillo deridet: si quis in fidei rebus pontifici malit acquiescere, quàm fluctuare, & omni vēto doctrinæ circumferri, aut soli prorsus inniti sibi. Et loquitur tāquam pontifex aliā doceat fidē, quàm eā, quæ populo Christiano publica est: imo negat esse vllam fidem, in qua consentiunt Christiani, qui parent pontifici. Sed sic mentitur esse alij aliam, vt nec cor cum corde sentiat: & hāc vanitatis iniquitatem, cor eius congregauit sibi, vt dum persuadeat omnibus nihil vsquam esse certi, sed vnumquenque suo periculo credere, perducere posset vnumquenque metu sui periculi, vt nihili faciens authoritatem totius Ecclesiæ, nihili faciens sanctos patres, & doctores & veteres omnes interpretes, interpretetur è suo quisque sensu scripturam sacram: & sibi, quam libeat, fidem formet nouā. Nam quum Petri quoq., & Pauli iudicem fecit quenq. Lutherus, cōscendat quisq; tribunal in corde suo, & vtrumq. iudicet, Hic bene dicit Paulus, hic male. Hic probe Petrus docet, hic docet perperam. Hic rectè cōsulunt Ecclesiæ, sicubi suadent credere: hic Thomistice, sicubi iubēt benefacere. Iacobus verò, quum sit Apostolus, nihil habet omnino spiritus apostolici, quem nō pudet scribere. Fides sine operibus mortua est. Vnus duntaxat est, cuius nemo iudex est, qui quicquid dicit, certum est: is doctor Luderus est, qui certus est, sua dogmata se habere de cœlo, de cuius aduentu Propheta prædixit, dicens Tertius è cœlo cecidit Cato. Et item alius. Iam noua progenies, cœlo demittitur alto. Et idem Propheta prophetauit, quo demittēdus sit, quum ait: Facilis descēsus Auerni. Nam ille textus, de doctore Ludero loquitur ad literam.

Id videlicet pōtifici impingens, quod ipse facit.

Ratio iudicij fere di de vetestibus ex sentētia Lutheri.

Verba Lutheri.

Alia igitur via, Ecclesia vnitas quærēda est. Hæc est, quam Christus ponit Ioan 6. Erunt omnes docibiles Dei, Omnis qui audiuit à patre meo, venit ad me, ille inquam internus spiritus solus, vnanimes habitare facit in domo. Hic docet, idem sapere, idem iudicare, idem cognoscere, idem probare, idem docere, idem confiteri, idem sequi. Vbi ille non fuerit, impossibile est, vt vnitas sit. Et si qua fuerit, externa & ficta est. Quare & Deo nihil curæ est, vt impij homines vnum vel non vnum sint, qui vnitate spiritus manes sunt. Suis filijs ad externam vnitatē sufficit, vnum baptisma, & vnus panis, tanquam communes caracteres & symbola, per qua fidei suæ, & spiritus vnitatem profitentur & exercent. Papistica Ecclesia suam vnitatem in vnitate externi sui idoli papæ locat, interne autem, confusionis erroribus dispersa in omnes voluntates Satanæ.

Et hic docet oēs, quod tu impie erres.

NVNC in mentem mihi lector venit illud Euāgelium: quo dæmones ex ore furiosi, Christū inuiti, tortiq. cōfessi sunt: Iesu Christe fili Dauid, quid ante tempus venisti torquere nos? Nam hic plane dæmoni, qui Lutherum possidet, veritas extorsit inuito responsum id, quo totam Lutheri sectam funditus euertit. Etenim hoc ipsum est Luthere, quod tibi toties ad aures inclamauimus, & noluisti audire, sanctum Dei spiritū Ecclesiæ suæ intus inspirare veritatem. Illum internum spiritum, omnes reddere docibiles Dei, illum solum facere, vt habitent vnanimes in domo. Illum docere, vt idem sapiant, idem iudicent, idem cognoscant, idem probent, idem cōfiteantur, idem sequantur, idem doceant. Illum internum spiritum solum esse, qui faciat, vt habitent vnanimes in domo, vt qui extra domū sunt, non sint vnanimes, sed per hæreses & sectas dissideant. Hæc Ecclesia Catholica, quam tu appellas papisticam, quam tu sic dissentire mentiris, vt cor cum corde non sentiat, ita per hunc internum Dei spiritum cōsentit in articulis fidei, vt vnanimiter infidelitatis tuæ dogmata condēnet: Tota ecclesia, per totum orbem diffusa matrimonium habet pro sacramento: ordinem habet pro sacramento: pœnitentiam habet pro sacramento: & quid opus est commemorare singula? Hæc vnanimiter & nunc sentit Ecclesia, & per tot sensit secula. Quod si tu ac tuus grex aliud creditis, nihilominus Ecclesia vnanimis est in domo Nam purgauit, ac depurauit, quum te purulentam vomicam lancinauit, atque eiecit è corpore. Fateris nūc, vbi Dei spiritus est, ibi consensum esse Illum intus docere, quæ vera sint. Profer ergo Ecclesiā, quæ consentit tecum: dic, quibus in terris, Ecclesia sit vere malignantium: vbi populus, aut tam impius vsquā sit, aut stolidus, vt cōtra spiritum Dei, qui per tot secula docuit Christianos omnes, idē cōtra te credere, nunc tandē credāt homini furioso tibi, ordinem non esse sacramentū: qui spretis Apostoli minis suscipiat eucharistiam, quàm maximē potest peccatorū titillatione turbata conscientia, solam fidem sufficere, bonis operibus non opus esse, Apostolum, qui neget illud, nihil sapere spiritus apostolici, Christianum quenquam legibus obligari non posse, & mille absurdissimas impietates eiusmodi. Potes ne vllam ecclesiam nominare, cui tam stulta persuaseris, quæ sibi fas esse censeat recalcitrare magistratibus, & vtile credat esse, viuere sine legibus? Sat scio nullum populum potes. Ergo quum Dei spiritum fatearis esse, qui populum faciat vnanimem in domo: & eadem de rebus necessarijs sentiētem, velis nolis, tibi fatendum est, illam Ecclesiam esse catholicam & Dei domum, in qua per tot secula censerunt omnes vnanimiter, aduersus insensatam sententiā tuam, & tibi Dei spiritū prorsus deesse, qui detrusus è domo toti dissentis ecclesiæ, in qua cōtra te totus per orbē populus, tot seculis operante Deo consentit. Tecū consentit nullus. Quid dico populus? imo demiror, si tecū sentiat quisquā vnus homo. Nam

Lutherū concedere id iam quod maxime ei aduersum sit.

Hi sunt Lutherani.

Catalogus hæresum Lutheri.

Hoc non est inseques Luthero, vt à se dissentiat.

hoc certo scio, tecum non consentis ipse. Nam primum confessus es, Ecclesiam hoc habere à Deo, vt falli non posit, in discernendis Dei verbis, à verbis hominum. Deinde adactus rationibus Regis, fassus es Ecclesiā idem ius habere, in diiudicandis dogmatibus. Quid ergo sibi vult, quod postea dicis, vnumquenq; suo periculo credere? quasi Deus optimus, quenq; perplexū redderet, nec aperiret exitum. Quæso te, si verum est, quod ante dixisti, quo suo periculo credit, qui toti credit ecclesię, de quopiam articulo fidei consentienti? quum Ecclesiam fatearis hoc habere à Deo, vt in diiudicandis dogmatibus, falli nō posit, quippe quæ per te quoq; nec cōsentire quidem posset in articulum fidei, nisi intus illo docēte spiritu, qui facit habitare vnanimes in domo.

ECCE Luthere, quibus ambagibus insanienti tibi, tandem inuito veritas extorta est, qua fateris ignarus, eas, in quibus Ecclesia tota tot consensit seculis, quas tot libellis hactenus insectatus es, tanquam traditiones hominum, nunc, inquam, subito fateris ignarus esse traditiones Dei, sine cuius occulto flatu, tam latè fusus Dei populus, in vnum conspirare non posset: quum ille solus sit, qui quod fateris, habitare faciat vnanimes in domo. Et inde, quàm hæc exciderunt, ignaro. Nam protinus perinde ac si nihil horū prorsus audisses vnq;, quæ iam ipse dixisti, dicis ilico talia, vt istis, quę dixisti modo, non aliter pugnent, ac pugnant cum luce tenebræ.

Verba Lutheri.

Tu nunc vide, cuius spiritus fuerint sacrilega illa, & abominanda concilia, quæ aduersus tanta totius scriptura fulmina, apertissimasq; sententias ausa sunt, sibi Pontificibus arrogare ius iudicandi, & cognoscendi, insuper et imperādi, & condendi. Absq; dubio Satanæ ista fuerunt cogitationes, quibus in orbem inundauit operationes erroris, & abominationem in loco sancto statuit securissima tyrannide, postquam populo erepta est authoritas iudicandi, qua pauere cogerentur falsi doctores, & patefacta via per stolidam populi superstitiosamque obedientiam & patientiam vniuersis erroribus & abominationibus irruendi.

At mihi nemo videtur plura arrogare, quā tu.

NON tibi videtur lector, per istud os impium, infernæ spirare furiæ? Nam quæso te Luthere per istos, qui te exagitant infernos dæmones, quum tui similes pestes, cacodæmon aliquis immittat in dominicum gregem, dum res excutitur, censes totū Christianū populum ex toto orbe, velut ad comitia Consulū conuocandum simul in campum Martium, & viritim exquirenda suffragia? Quæ arrogantia est, si de gregis periculo potissimum tractent pastores? Quibus nam id negocium potius cupiat delegatum populus, quàm episcopis, ad quos maxime spectat, esse de populi salute sollicitos? Si, quod tu sępe iactas, Deū adesse concedis in medio eorum, vbicunq; sunt duo, vel tres congregati in ipsius nomine, ibi negabis esse, vbi in eius nomine, maximis de causis sint congregati tam multi? Recordare rursus eorum, quæ dixisti proxime, Deum esse, qui in Ecclesia sua cōsensum operatur. Ex omni parte Ecclesiæ late per orbem diffusæ, congregati sunt ad concilium: & quod pauló post nec ipse negas, viri optimi pleriq; ac sanctissimi consenserūt inter se, redierūt quisq; domū: cōsensit in eadem fere totū per orbē fusus populus, At per quem consentit populus Christianus? an nō fassus es id per illū fieri intus docentem Deum, qui habitare facit vnanimes in domo? Ergo quod ante fassus es esse Dei, debaccharis fuisse cogitationes Satanæ, quibus patefieret via per stolidam populi superstitiosamq; obedientiam vniuersis abominationibus irruendi.

Ymo potius ex omni sylua cōgerēda ligna, ad cremadum Lutherū.

VIDES nunc Lector Lutheri cōstantiā: vides mala, quæ nasci repperit ex optimorum patrum in Dei nomine congregato concilio. Sed quomodo malis istis occurramus, hoc ante docuit, quum dixit: Vnumquenq; suo periculo recte aut falso credere. Igitur si statuatur vt quisq; credat, quicquid velit: iam vera inuenta est via, qua nullus error posit irrepere.

Et vt hic mei Henrici & sophistarum recorder, qui à longitudine temporum & multitudine hominum pendent cum sua fide, Primum negare non potest, huius rapti iuris tyrannidem vltra mille annos durasse Nam in ipso concilio Niceno omniū optimo, iam tum incipiebant leges condere, & ius istud sibi vendicare. Atque ab eo tempore hactenus inualuit, vt nihil receptius sit, nec firmius aliquid multitudine hominum & diuturnitate probari posit, quàm hoc ius adeo vt nemo id non putet hodie sanum, rectum, ac diuinum esse. At hic vides sacrilegium & impietatem esse aduersus euidentissimas & inuictas scripturas Dei. Quare si tantus error & tale sacrilegium, tanta longitudine temporis, tanta multitudine hominum, vel consentiente, vel seducta, vel probante regnauit aduersus veritatem Dei, semel volo hic omnibus sophistis & papistis capitale eorū argumentum de longitudine & multitudine ad puluerem vsq; contritum, & os obstructum, vt videāt, cur Deus nolit nos vlli creaturæ quantumuis longæ et multa et magnæ credi, sed soli suo infallibi verbo.

Verba Lutheri.

VEL istud quis non sentiat insanū esse, qui scripsit, nisi is sit insanus, qui legit? Nam & Nicenum concilium fatetur optimum: & tamē illud ait initium fuisse omnium malorum, & incepisse iam ipsos optimos & sanctissimos viros sacrilegium & impietatem, aduersus euidentissimas & inuictas scripturas Dei, quod facere nō potuissent, nisi aut stultissimi aut pessimi. Nam si euidentissimæ scripturæ sunt, cæcissimi fuerunt, si non viderunt: si viderunt, impij, qui contempserunt. Et tātum sacrilegium & impietatem improperat homo sacrilegus & impius tanto numero virorum talium,

quos

quos ipse quoq; fatetur optimos, vt semel se, tá sanctis patribus impietatis pœnas dare ostêdat, & manifesto furore plecti, qui tam stolide pugnâtia cogitur ore sacrilego delirare quá nemo posset, non agitatus furijs. Vt illud omittam, quod ibi quoque mentitur, quum ait, in concilio Niceno primum cœpisse condi leges, quum satis constet apostolôs, & concilio cõmuniter, & seorsum singulos condidisse leges sicut & Rex obiecit, ad quę nihil omnino Lutherus respondet

Verba Lutheri.

Habemus itaque absque omni controuersia, ius de doctrina cognoscendi, & iudicandi, seu probandi esse penes nos, non penes concilia, pontifices, patres, doctores. At hinc non sequitur esse simul penes nos ius condendi leges. Nam hoc solius Dei est Nostrum est legem & verbum eius cognoscere, probare, iudicare, & secernere ab omnibus alijs legibus, sed nequaquam condere aut mandare Neque. nam sequitur ex verbo Christi Attendite à falsis prophetis, ergo vestrum est prophetare, imo vt Petrus ait, Nunquã voluntate humana est allata prophetia, & nulla interpretatio scripturæ fit ex proprijs, sed inspiratione spiritus sancti, locuti sunt sancti Dei homines. Ita non sequitur. Oues meæ vocem meam audiunt, ergo oues vocem meam condent vel facient, imo contrarium sequitur. Vocem meam ego condo, oues autem conditam agnoscunt, probant, & sequuntur.

Vide, si non omnia pro suo dicat cõmodo

Ecce quã spectatis at negotiũ proferat.

HIC video, magnum ius esse non penes concilia, pontifices, patres, doctores, sed penes vos, quos quæso vos? Ego putabam Martinum Luderum esse reuerendum patrem, esse doctorẽ, nũc vos negatis vtrũq;. Esse quidẽ dicitis illud ius cognoscendi, non penes patres, neq; doctores, sed penes vos. Quos ergo vos? non vos patres. sed fratres. vos nõ doctores, sed indoctos. Bene dicitis profectò domine. Tunc ego video per vos, quod patres & doctores habuerũt doctrinã penes se sed vos qui estis indoctus frater habetis penes vos; non doctrinam, sed ius iudicandi doctrinam sine doctrina. Nam doctrinam non cognoscitis, sed habetis ius cognoscendi.

SED nullus habet (vt dicitis) ius cõdendi leges Nam hoc solius Dei est & sic nõ solũ reges, & populi condentes leges, sed & Apostoli, qui fecerunt idem, eodem spiritu, morẽ Luciferi sibi vsurparunt potestatem Dei. Sed tamen mitior est in Babylonica reuerẽdus frater Nam ibi dicit, neminem posse ponere vnã syllabam super Christianum quenquam, sine ipsius consensu, sed cum eius assensu posse. Atq; ita per illam regulam reuerẽdi fratris potest saltem condi lex, quæ tantisper valeat, donec aliquis alius veniat in regionem, qui nunquam consensit in legem, id quod vbique fere fiet intra biduum. Nunc vero nulla cõdi potest omnino, vt plane se doceat in re tam seria Luderus inepte ludere. Igitur postquam tam mirabili sapientia se gessit Luderus in hac materia, magnifice statim concludit.

Verba Lutheri. Igitur vos estis lupus & Satanæ minister & falsus propheta

Quare videmus hic, omnes põtifices, omnia concilia, omnes scholas, qui aliud in Ecclesia sonant, quam verbum Dei solius, esse lupos, Satanæ ministros, et falsos prophetas Simul intelligimus insignem Henrici nostri, & omnium Thomistarũ stoliditatem, qui os suum impudens in cœlum ponunt, & dicere audent, in hoc sacrilego libello. Etiam si sacramentum ordinis non esset in scripturis institutum, tamen penes ecclesiam esse ius instituendi eius Et quam stulte verbum Augustini, quod de euãgelio per Ecclesiam toto orbe cognito & probato loquitur, aptarit ad ius traditionum, arbitrio impiorum hominum statuendarum. Iste est modus intelligendi dicta patrum, & scripturæ. Hi sunt, qui scribunt assertiones sacramentorum. Horum multitudo & diuturnitas est potestas faciẽdi articulos fidei, tam stupidi & hebetes, vt inter cognoscere & imperare nihil discernant.

IAM decies declarauimus verbum Dei, tam illud esse, quod Deus absque scripto suæ dicit ecclesiæ, quam quod scriptura comprehensum est. Sed quando manifestum est, Luderum loqui tãtum de verbo Dei scripto manifestum est, quod mẽtitur plane minister iste Satanæ, qui clamat omnes ministros esse Satanæ, quicunque sonant aliud in ecclesia, quam verbum Dei scriptum, in scriptura sacra. Nam hac ratione minister iste Satanæ ministrũ Satanæ pronunciat apostolum, qui dixit. Seruate, quæ pręcepi vobis, siue per sermonem, siue per epistolam, qui multa & docuit, & instituit, non ex verbo Dei scripto, sed ex non scripta traditione Dei Nam & illud ipsum de Eucharistiæ sacramento. Paulus nõ ex verbo Dei scripto, sed ex non scripta Dei traditione tradidit Corinthijs. Quin & euangelistã pronunciat, ista ratione ministrum esse Satanæ, qui non solum docuit verbum Dei non scriptum, sed etiam scripsit ipse, omnia Dei verba, neque scripta esse, neque scribi posse. Quamobrem quum euangelista scribat, nec omnia scripta esse, nec scribi posse: tibi nec Ludere scriptura quærenda est, quæ probet, quicquid ex dictis, factis, institutis Christi, non potuere scriptores comprehẽdere, velut erychthoniũ quempiam deformem ac mõstrosum partum, æternis esse tenebris damnatum, & eum ministrũ Satanæ, qui eorũ omniũ quicquã sonet in ecclesia, quę scriptura quidẽ nõ sunt quæ tamẽ fecit, quę tamẽ docuit Iesus, & à patre missus spiritus Tu nunc Luthere, qui nihil admittis, nisi scripturas, profer scripturas, quibus vetitum probes talia quenquam scribere.

Quoties hoc dictũ tibi vis Lutheret

Is proferet suã doctrinam.

AT si quis (inquis) talia scribat, quæ pro Dei verbis asserat, atque affirmet, ille Satanæ minister est.

INTERIM extorsimus isti ministro

Satanę, non esse protinus ministrum Satanæ, qui præter Dei solius verbum scriptum, hoc est præter solum scripturæ verbum, aliud sonet in ecclesia.

AT vt non sit (inquiet) minister Satanæ, qui loquitur aliud Dei verbũ, præter id quod in scriptura sacra scriptum est, tamen est minister Satanæ, qui non solũ sit locutus, aut scripserit, sed & asseruerit.

AT hic quoque mentitur iste minister Satanę. Nã si fas est scribere Christi verbũ, quod dictum est, certe fas est & affirmare, quod verum est. Tandem huc paulatim detrudetur iste minister Satanę, vt discedens ab eo, quod dixerat prius, nunc eum dumtaxat asserat esse ministrum Satanę, quicunque alios cogat ad credendum vllum Dei verbum, quod nõ habetur in scriptura canonica. Respondeat ergo nobis iste minister Satanæ: Si quicquam ex illis, quæ quidem scripta non sunt, quæ tamen fecit, docuit, tradidit Iesus: quid si ex his (inquam) aliquid aliquis referat Luthero, & relatũ iubeat credere. sed referat is, de quo certus sit eum, qui referat, errare quicquam, aut falli in ea re discernenda non posse? Vtrum peccaret ille, qui iuberet credere, an Luderus, si recusct credere? non dubito, quin hic fateretur se teneri, vt credat reuelationi tam certæ. At Luderus ipse fatetur, Ecclesiam falli non posse in iudicando verbo Dei, ergo Ecclesiæ narranti quicquam eorum, quæ fecit, quę docuit, quæ tradidit Iesus, credere tenetur Luderus. Ipse Satan apud inferos, non tenetur sua cathena fortius, quam hac cathena stringitur eiusdem Satanæ minister Luderus. Nam si dicat se, quum fateretur Ecclesiam habere à Deo, vt posit Dei verba discernere à verbis hominum, hoc sensisse dumtaxat de verbo scripto, non etiam de eo dictum, quod esset quidem, aut factum, aut dictum à Deo, sed tamen non scriptum in scriptura canonica, iam ante detrusus est ab illo præsidio, postquam rationibus Regis adactus, fatetur Ecclesiam habere hoc quoque, vt posit dijudicare non solum scripturam, sed etiam quælibet dogmata. Neque enim idem censet scripturas esse, quod dogmata, præsertim homo tam frequens apud vocabularios. Quod si id fassus non esset, tamen quantumuis impudens fuerit, necessario fatebitur, nisi nobis probet, quod Deus qui potuit ecclesiam docere, quis verum scriberet, non posset eam docere, quis verum diceret, aut Deo demum id fuisse curæ ne falleretur Ecclesia mendacibus chartis, voluisse vero, vt falleretur mendacibus linguis.

Quã in omnem partẽ se vertit iste Proteus.

Quoties vincitur Luther' sua confessione

Quomodo Luterus a Rege coact' sentẽtiã mutarit.

Solue Lutere hoc dilẽma

NVNC ergo vides lector, quod iste minister Satanæ, qui scribit omnes esse ministros Satanæ, quicunq; in ecclesia loquuntur aliud, quam solum verbum Dei, solus exemplo magistri sui Satanę, solus (inquam) torquet, inuertit, & blasphemat verbum Dei.

REFELLIT APERTISSIMAM LVtheri sycophantiam, qua Regem mẽtitur dicere ecclesiam habere ius instituendi sacramenti Ordinis.

CAP. XXIII.

Simul intelligimus insignem Henrici nostri & omnium Thomistarum stoliditatem, qui os suũ impudens in cœlum ponunt, & dicere audent in hoc sacrilego libello, etiam si sacramentum ordinis non esset in scripturis institutum, tamen penes Ecclesiam esse ius instituendi eius, & quam stulte verbum Augustini, quod de euangelio per Ecclesiam toto orbe cognito & probato loquitur, aptarit ad ius traditionum arbitrio impiorum hominum statuendarum. Iste est modus intelligendi dicta patrum & scripturas. Hi sunt qui scribunt assertiones sacramentorum. Horum multitudo & diuturnitas est potestas faciendi articulos fidei tam stupidi & hebetes, vt inter cognoscere & imperare nihil decernant.

Verba Lutheri. Quanto impudẽtior tu qui quod Deus instituit maledictis insectaris.

Tu ita discernis vt omnia imperes cognoscas nihil

DE verbo Augustini, quam recte scribat Lutherus, opinor esse dictum satis. Nunc de eo dicendum, quod rex scripsit penes Ecclesiã esse ius instituendi sacramenti. Legi lector atq; relegi totũ Regis librum, vt viderẽ, quomodo, quibus verbis istud diceret, quod Ecclesia posset instituere sacramentum Ordinis, etiã si institutũ non esset à Deo, certe nõ inuenio id aperte dictum per asseuerationem, sed tantum repetendo, quæ probauerat, dicit obiter quiddã, non tamẽ prorsus idẽ, quod ei Lutherus imputat, sed ex quo reor eum arripuisse ansam, qua illud, vt solet colligat. Nam verba Regis ista sunt.

Quod nihil solidi habet Lutherus leuissima quæq; sectatur.

NVNC quoniam probauimus ex ipsius Lutheri fundamento, sacramenta, quæ credit ecclesia, non aliunde quam à Deo potuisse constitui, etiam si nihil inde prorsus in scriptura legeretur: videamus tamen, an scriptura tã nullam omnino mentionem faciat huius sacramenti.

Verba Regis

EN lector candide, quibus verbis Rex in Sacramento ordinis dicit Ecclesiam potuisse instituere sacramentũ Ordinis, etiam si non fuisset institutum à Deo Sic intelligit verba regis Luderi sapientia, sic recenset Luderi synceritas. Sic orbis iudicium reuerẽdi patris virgineus reueretur pudor. Hic est, cuius verbo, contra sanctos patres, & verbum Dei stare debeat mundus: & quia dicit ipse se certum esse dogmata sua se habere de cælo: ideo scilicet certi sunt omnes, quod frater mendacissimus non potest mentiri.

TAXAT LEPIDE LVTHERI gloriosum triumphum de missa.

CAP. XXIIII.

Reuerta-

Verba Lutheri. Quanta est Lutheri calliditas, qui iá Satanam magistrũ suũ deprehendat stultitiæ.

REuertamur ad propositum. Missam itaq; extorsimus, & triumphamus aduersus assertorem sacramentorum, non esse opus neq; Sacrificium, sed verbum & signum gratiæ diuinæ, quibus erga nos vtitur pro fide in eum erigenda, & firmanda Videmusq́, quàm sit infatuatus Satan, vt quo diutius & magis in nos furat & scribat, eo insulsius & ineptius delyret. Nam iste liber regis, vt omnium, qui contra me scripti sunt, fere est latinissimus, ita est certe omnium ineptissimus & stolidissimus, vt pene nostris Lypsensibus scriptoribus, eũ tribuerim, qui sic solent argutari, quando argutantur optime.

Noua ratio triũphandi Luthero vsurpata

Quam mirabilis rerũ nouator est, D. Martinus, postquam fecit nobis nouam religionẽ, & nouam fidem, nunc nouo more triumphat ante victoriam. Solebat ægre triumphum impetrare, qui sæpe vicisset. Sed is decies iá triũphat, quia ter decies victus est. Verum idcirco minus est istud mirãdum, quia veteres ab alijs impetrabant. Luderus vero triumphum suum sibi decernit ipse. Sed quid ni facile triumphet de tá fatuo libello, quam fuit libellus ille principis, qui vt omniũ, qui contra Luderũ scripti sunt fere fuit latinissimus, ita fuit omnium, si credimus Luthero, stultissimus. Quid ni? Ná & ideo id, quod ipse fatetur, illis maxime placuit, qui maxime cupiunt scilicet, quicquid aduersus illum scribitur, maxime esse stolidũ. & ideo etiam D. Luderus tam vehementer irascitur, quia illum librum facile potest per ludũ iocumque refellere, vtpote cuius stultitia Lutheri sapientiam deprehendit, & impietates eius ostendit, & publice traduxit stolidæ solertiæ consilia, quibus sibi visus est callide viá ingressus, qua Christi sacramẽta omnia, omnẽ fidem religionemq́, subuerteret.

Verba Lutheri.

Triumphata vero missa, puto nos totum Papã triumphare. Nam super missam ceu rupem nititur totus papatus cum suis monasterijs, episcopatibus, collegijs, altaribus, ministerijs, & doctrinis, atque adeo cum toto ventre suo. Quæ omnia ruere necesse est ruente missa eorum sacrilega, & abominanda. Sic Christus per me cœpit abominationes in loco sancto stantes reuelare, & destruere eum, cuius aduentus fuit per operationem Satanæ in prodigijs, & signis mendacibus. O miserum illum defensorem ecclesiæ papisticæ. O miseram Ecclesiam, quæ frustra indulgentias suas pro tãto libello profudit. Nisi quod digna merces reddita est tam defensori, quàm libello. Quales enim sunt indulgentiæ, talis est Ecclesia, talis defensor, talis & libellus.

Is ineo Luthere omnib' modis.

Tanquam diceret, postquá nunc in cœlum conscendi, sobuectus alis anseris, possum iam quolibet radijs prodeambulare solaribus, & ex alto táquam formicas despicere papas omnes, & omnes episcopos, collegia, monasteria, sacerdotes, equites, duces, principes, omnia subieci pedibus meis, postquam ad aquilonem posui solium meum, & factus sum similis altissimo Sic Satan abominationem statuit in loco sancto, dum abominandum fraterculũ suscitat in Ecclesia Dei, dum sacrilegũm ac detestábilem nebulonem furiosis inflat furijs, qui sacramentorum ignauus hostis, tumore vano pugnet aduersus eum, cuius aduentus fuit cũ humilitate, qui post veniet cum potentia, quũ spiritu oris sui in puluerem difflabit istum, superbiæ & diffidentiæ filium, qui iam gloriatur stolidus in malicia, & sibi videtur potẽs in iniquitate, dum secum dicit insipiẽs in corde suo, non est Deus.

Lutheri fatuosa gloriatio

Tantum non hoc dicit Lutherus.

O miserum aduersarium sacramentorum, quem tunc sacramentorum gratia destituet. O miserum illusorem caracterum, quem tunc baptismi caracter & caracter ordinis, velut inusta stigmata traducẽt transfugam, tradẽtq; supplicio. O miserum irrisorem ecclesiæ catholicæ, quæ tunc vicissim miser in tuo ridebit interitu. Tunc illusor indulgentiæ, heu quibus suspirijs optabis indulgentiam, quum negata venia recipies meritam iniquitatis mercedem in æternis ignibus, qui diabolo & angelis eius tur similibus præparati sunt.

REFVTANTVR LVTHERI *nugamenta aduersus Sacramentum Ordinis.*

CAP. XXV.

Verba Lutheri.

HAEC mihi pro defensione primi sacramẽti satis sint. In quo asserendo maximè laborauit assertor dominus Henricus, vt qui nõ ignorauit in hoc esse sitam summam salutis papistici regni. Cætera cogor differre obrutus multis alijs occupationibus, tum maxime transferenda Biblia, necessaria scilicet opera. Ne Satanæ studia ipse prosperem nimio.

Certe psperas quatum vales.

Hactenus satis laboratũ sit. D. Ludero, pro impugnatione primi sacramenti. Iam lassatus in via iniquitatis, cætera cogitur differre, totus obrutus in transferenda Biblia, necessaria scilicet opera, vt Satanæ studia prosperet nimio, dum scripturam sacram sic vertat, vt inuertat sensum, ac faciat fucum illiteratæ plebeculæ, quæ ad hæretici versionem examinet hæreses, ad quas probandas plumbea illa regula iam inflexa sit de industria.

Quomodo Lutherus vertat biblia

Verba Lutheri.

Satanas per hos insulsos libellos me impedire cogitat, sed nihil efficiet Neq; magni operis fuerit stolidos Thomistas, in reliquis sex sacramentis confutare.

Satanas excogitauit suo militi causam, quá prætendat fugæ. Nam ad se eum vocat, alio missurus militatum: vbi magis ei necessariam nauet operam, si quid præstare posset in euertendo Biblio, Nam quod in sacramẽtis tentauit apud mentis compotes, videt conatũ frustra. Interea soluta obsidione, minatur eo

reditu-

rediturum se, postquã euerterit biblion: neq; magni operis fore, reliqua sex expugnare Sacramenta, victori tanto, qui in eo, quod primũ oppugnauit, operam luserit, & reiectus eũ dedecore victus turpissime fusus fugatusque decesserit.

Verba Lutheri.

Nihil proferunt responsione dignum per tota sex sacramenta, præter illud vnum, quod de sacramẽto Ordinis adducit Paulum, scilicet ad Titon, iubẽtem, vt per Ecclesias ordinet presbyteros. Hoc loco enim vult institutum Ordinis sacramentum.

NVNC doctor Luderus non habet ociũ ludendi, currit enim celeriter amissis copijs, & insequentes timens, trepidus, velut canis, è Nilo bibit & fugit. Reliqua præterit omnia, velut contemptim, quæ tu quum ex ipso regis libello legeris, videbis facile, cur prætereat. Interim arripit illud Apostoli ad Titum. Nam regem sentire dicit, quod ibi sacramẽtum Ordinis fuit institutum.

Hoc erat facilius quã cõfutare ea.

HIC tuam lector imploro fidem, aduersus istius nebulonis stolidissimam perfidiam. Quoties quã aperte dicit, & inculcat rex, imo quoties quàm aperte probat, nullum sacramẽtum aut institutum esse, aut institui posse nisi à Deo: quam euidenter idipsum iterum atque iterum nominatim repetit in sacramento Ordinis? & nunc ait iste nebulo stolidissimus regem dicere, sacramentum Ordinis institutũ esse ab Apostolo. At in sacramento Vnctionis extremæ, quum iste scurra blasphemus aduersus Apostolum Iacobum, diceret se non crediturum Apostolo de sacramento Vnctionis extremæ, quippe qui non haberet ius instituẽdi sacramenti, hoc est promittendi gratiam cũ signo visibili. Rex ita respõdet, Apostolũ tradidisse populo, quod ipse acceperat à Christo. Sicut & apostolus Paulus tradidit Corinthijs, quod acceperat à Christo. Neutrum dicit instituisse. Quod si rex dixisset, id quod iste mẽtitur ab eo dictum, nempe quod sacramentum Ordinis institutum fuit à Paulo, quare nõ hic rursus idem elatrauit in Paulum: quod illic rabidus elatrauit in Iacobum, se non crediturum Paulo, de sacramento Ordinis, etiam si esset Apostolus? Nam nullum Apostolum habere potestatem condendi sacramentum, id est promittendi gratiam cum signo visibili. Cur hic dissimulat istud nebulo, si Rex illud scripsit, quum illic se cohibere non potuit à blasphemia, vbi scripsit aduersus alios, quorũ nescio, an id quisquam scripserit? Quomodo potuit Rex sentire, sacramentum ordinis institutum ab apostolo, quum toties aperte dicat, apostolos institutos esse sacerdotes à Christo? & tamen hoc eum dicere dicit pater Luderus qui toties mentitur se nunquam mentiri. Nũc vides lector solers stratagema fugientis Luderi, quo fumum offundat, qui fugam tegat.

Nõ cõsiderat Luther⁹ quæ loquitur

Vides lector hic quã nihil pro sano dicat Luther⁹.

Lutheri tergiuersatio.

Verba Lutheri.

Sed non videt larua Thomistica, quid vel ego dicam, vel ipse met respondeat. Ego ordinem negaui sacramentum esse, id est promissionem & signum gratiæ adiectum, quale est baptismus & panis, non negaui, imo asserui esse vocationem et institutionem ministri & concionatoris, siue hoc fiat authoritate vnius Apostoli, vel pontificis sola, vel populi eligentes & consentientis simul, nihil refert. Quanquam rectius fiat populo eligente & consentiente, quomodo Apostoli Actuum 6. septem dracones instituerunt. Nam vt Paulus Titon iubet presbyteros ordinare, non tamen sequitur, solum Titon sua authoritate id fecisse, sed exemplo apostolorum, per suffragia populi eos instituisse, alioqui pugnabunt verba Pauli cum exemplo apostolorum. Quæ vero de impositione manuum ad Ordinis sacramentum trahit, vident pueri nihil ad Ordinis sacramentum pertinere, sed more suo papistico, sic è scripturis facit quodcunq; visum fuerit. Impositio manuum tunc erat donatio visibilis spiritus sancti.

Imo tu⁹ hic mos est, torquere scripturã quò lubet.

Vere nõ vides larua Ludere, quid vel dicas ipse vel respõdeat princeps: neq; enim rex probauit tibi sacramentũ Ordinis, esse tãtum vocationem & institutionem ministri, & cõcionatoris, sed tam vere sacramentum esse quam baptismus est, aut Eucharistia, idq; secundum tuam ipsius finitionem, hoc est vere conferre gratiam, cum signo sensibili. Sed neq; tu Ludere dixisti simpliciter promissionem gratiæ, cum adiecto signo sensibili sacramentum esse sicut nũc te videri vis dixisse. Imo negasti plane promissionẽ vllam gratiæ factam à Christo cum adiecto visibili signo, sacramentum esse, nisi eadem promissio cum suo signo comprehensa legatur euidente scriptura. Hac in re tibi restitit rex. Hac in re te mentitum probauit euidente scriptura. Nam & omnia probauit à Christo instituta, verbo & facto, prorsus absq; scriptura: nec omnia, quæ fecit Christus, esse comprehensa scripturis: id vero probauit rex euidentissimis scripturis. At nec Ecclesiam in talibus errare posse fallive, quatinus ad sacramenta spectat, id non euidentibus tantũ scripturis probauit, sed euidentibus etiam rationibus, & ex tua confessione iacto fundamento, te pertraxit illuc, vt tibi necesse fuerit, etiã fateri cætera, quæcunque tam obstinate negaueras. Et tamen ex abundanti probauit tibi in sacramento Ordinis, gratiam illam cum signo visibili patere quoque ex scripturis ipsis, ex quibus diuersa tibi loca protulit, apertiora quoque ex eodem apostolo, quam sit ille locus ad Titum. cuiusmodi sunt vnus aut alter ad Timotheum. Atq; ita hac in re rursus patet tua nescio imprudentior an stultior sycophãtia, & stolidissimum effugium tuum, quo fingis, quod impositio manuum tunc fuit donatio visibilis spiritus sancti, non collatio gratiæ: quasi non multis manum imposuerint laicis, dum eos ordinauerunt in clericos, quibus iam ante donatus fuerat in signo sensibili spiritus sanctus,

Quis æptius Luthere?

Hic Luthere disce, quid regis recta non cõueniat.

Cõmẽtũ Lutheri de impositione manuũ.

sanctus,aut quasi spiritus sanctus , adueniens in sensibili signo Christianis nullam secũ gratiam conferat.

SED & istud æque stolidum est effugiũ: quum apostoli verba,quibus perspicuum est, ordinem fuisse collatum per episcopos,sic declinas,vt id fatearis quidem,cæterum nõ probari ex eo,quod episcopus ordinauit,ordinasse solum sine suffragijs populi,ne verba Pauli pugnarent cum exemplo apostolorum , instituentium diaconos,scilicet quia quum tales in clerũ essent electuri , quibus dispensatio crederetur rerũ temporaliũ,noluerunt vti suo iure,vt absq; populo deputarent ipsorum loco, victũ cuiq; diuisuros diaconos,quia magis extra suspitionem fore videbant populo , quos ipse diuisores prætulisset: ideo scilicet pugnare cũ hoc exemplo Paulus,si volebat Titũ vt in præficiendo presbytero spiritalium rerum ministro,conferret sacramentum Ordinis sine suffragijs populi,in eo loco,vbi cuiusq; merita nota essent ipsi;qui cõsecraturus erat episcopo.Nam interdum,vbi id minus erat notũ, permittebant episcopi populo,vt nominaret, quẽ censeret optimũ: quæ res magis erat cõmendatio quædam virtutis, & probatæ vitæ testimoniũ,quam ius electionis. Sed hic dicis; nihil tua referre, siue ordinetur sacerdos authoritate vnius apostoli,vel pontificis sola, siue populi eligentis & consentientis simul. Ecce,quomodo turpiter retro fugis Nunquid in Babylonica scripsisti manifeste , nullo modo episcopum sine populo,posse sua sola authoritate facere sacerdotes:nec opus esse ordinationibus aut cõsecrationibus,vsq;adeo,vt hęc tua tibi verba Rex obiecerit?

Diluitur Lutheri interpretatio de exẽplo apostolorum.

Vides Lutere, quã nihil procedent cõmentum tuum.

Si sacerdotes cogerentur admittere omnes æqualiter sacerdotes esse,quotquot baptizati sumus,sicut reuera sumus,illisq; solum ministerium,nostro tamẽ consensu,datum permissum nullum eis super nos ius imperij , nisi quantum nos sponte nostra admitteremus.

Verba Lutheri ex Baby.

HIS verbis aperte negas pontificem solũ posse facere sacerdotem,nisi consensu vestro. Nam te quoq; eximis prorsus ordini sacerdotali,atq; adnumeras laicis,idq; in paucis verbis facis aperte septies,vt plane facias perspicuum te tibi sacerdotem non esse amplius. Nempe quia te ordinauit episcopus absq; consensu laicorum,& adhibuit consecrationem, quam tu velut superstitiosam execraris.Nam & ita scribis paulo post.

Neq; enim est nisi satanæ,cuius sacra colit.

Negari non potest, Ecclesias olim à senioribus fuisse rectas absque istis ordinationibus & cõsecrationibus,propter ætatem & longum rerum vsum, in hoc electis.

Verba Lutheri.

ECCE, quã aperte scripsisti dudũ, Episcopũ sine populo nõ posse sacerdotẽ facere,et ordinationibus aut consecrationibus opus nõ esse.At nunc manifeste victus,vtrũmq; fateris falsum . Sed tamen addis , nihil tua referre: quasi dicas, Tam impudens nebulo sum , vt mea nihil referat, quam aperte conuincar insaniæ. Nam & istud quoque,quod in Babylonica scripsisti,& nunc repetis,ordinem esse tãtum officium concionandi , Rex & ratione tibi sustulit,& euidẽtibus plane scripturis,e quibus vnum locum aut alterum visum est commemorare,vt videat lector,quam belle Luderus ludat in re tã sancta & seria . Sic enim scribit princeps.

Quoties Luthere vis tibi solui?

ORDINEM Lutherus negat sacramẽtum esse : & ritum tantum esse dicit eligendi concionatoris . Nam qui non concionantur, nihil minus ait esse,quã sacerdotes: nec aliter sacerdotes esse, quam homo pictus est homo: cõtra Paulũ Apostolũ,qui ad Timotheũ scribens ait. Qui bene presunt presbyteri, duplici honore digni sunt,maxime qui laborãt in verbo & doctrina. Apostolus hic manifeste docet,quanquã ij præcipue duplici honore digni sunt,qui quũ presbyteri sint,laborãt in verbo & doctrina,tamen & qui hoc non faciũt, non solũ esse presbyteros,sed & bene præesse posse,& duplicem quoque honorem promereri. Alioqui non dixisset,maxime qui laborant in verbo & doctrina:sed solũ ij,q laborãt in verbo & doctrina. Præterea ne posit dicere Luderus,id quod dicit , officium sacerdotis erga populum,nihil esse nisi prædicare.Nam missas inquit,cauere,nihil est aliud quàm communicare seipsum,hoc inquam(vt appareat)quam falsum sit,rursus audiamus apostolum. Omnis inquit,pontifex,ex hominibus assumptus,pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum,vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.An non apostolus aperte declarat etiã põtificis officium istud,vt pro hominibus offerat sacrificium Deo? Quod quum scribat , quanquam Hebræis,tamen Christianis , quos nolit iudaizare,datum est loqui de Pontifici legis vtriusq; atq; ideo, bis Lutherum suo premere testimonio. Nã & missam docet esse sacrificiũ, & offerri pro populo,quũ ecclesia nullũ offerat aliud,& docet offerendi officiũ , præcipuã partẽ esse muneris pontificij. Et certe nisi falsum esset, quod dicit Lutherus, facile videtis consequi,vt quum nemo nisi sacerdos posit consecrare corpus domini,si è tot sacerdotum millibus, qui concionari nesciunt, nullus vere sacerdos est, sed tantum vocatur equiuoce, quemadmodum homo pictus vocatur homo , totus christianus orbis clerum populumq; ferme non habet aliũ,quam idololatras panem pro Christo colẽtes,& genua sua curuantes ante Baal.

Verba Regis.

Lutherana missæ desinitio

Missam & sacrificiũ & oblationẽ esse.

Ex opinione Lutheri plerosq; oẽs Christianos esse idololatras.

CVR hæc omisit Luderus? quibus tã aperte probat Rex,ad sacerdotis officiũ præcipue pertinere vt in missa pro populo sacrificet: quũ cõtendat iste nec in missa fieri sacrificium, nec sacerdotium quicquam esse , nec pontificium,

tificium, nisi dumtaxat ritum eligendi concionatoris: nec istud pudet effrontem blaterare, quum clare videat, solos ab initio vsq; sacerdotes consecrasse, concionatos vero nonnunquã qui non fuerint sacerdotes, id quod in Actis Apostolorum constat, fecisse beatum Stephanum non sacerdotem, sed diaconum, vt manifestum sit, maxime proprium sacerdotis officium, in eo situm esse, vt pro populo consecret. Sed adijciam ex libello Regis locum alium.

Proprium officium sacerdotis.

Verba Regis

Paul⁹ de sacerdotio.

SI Laicus quisque æqualem habet potestatem cum sacerdote, in quocunque sacramẽto, & ordo sacerdotij nihil est: cur ita scribit Apostolus Timotheo? Noli negligere gratiã, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Et alibi ad eundem? Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei, quæ in te est, per impositionem manuum mearum. Iterum. Nemini, inquit, cito manus imposueris, neq; communices peccatis alienis. Denique hunc in modum Apostolus scribit ad Titum. Huius rei gratia, reliqui te Cretæ, vt ea, quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi Habes nunc lector semel sub oculis Apostoli pauca loca, & non multa verba: quibus inter se collatis, facile potes deprehendere falsa fictaque esse omnia, quibus tam inordinatè Lutherus debacchatur in ordinem. Nam quos dicit populi consensu fieri, Paulus ostendit fieri ab Episcopo, quem in hoc ait se reliquisse Cretæ, vt oppidatim presbyteros constitueret, nec tamen temere, sed sicut ipse præsens disposuerat. Vides impositis manibus fieri sacerdotem. Et ne dubitari posit, simul cõferri gratiam, vides illam manuum impositione collatam. Resuscita, inquit, gratiam, quæ data est tibi per impositionem manuum mearum. Et illud quoque Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuũ presbyterij. In ijs te exerce. Miror igitur non pudere Lutherum, quum negat sacramentum ordinis, haud ignarus in manibus omnium versari verba Pauli? quæ doceant non nisi à sacerdote fieri sacerdotem, nec sine consecratione fieri, in qua & signum adhibeatur corporeum, & tantũ spiritalis infundatur gratiæ, vt is, qui consecratur non solum accipiat ipse spiritum sanctum, sed etiam potestatem conferendi alijs. Nouũ vero qui potest esse, de quo scribit apostolus? Quomodo ignoratum Ecclesiæ, quod in omnibus Christi legitur, & nunquam nõ legebatur Ecclesijs? Quibus ex rebus, manifestum est tam multis, quæ tanta cum confidentia, pro compertissimis Lutherus eblaterauit in ordinem, ne vnam quidem syllabam fuisse verã, per malitiam ficta falsaq; omnia.

Apostol. Paul⁹ de sacerdotio.

Quomodo fierẽt sacerdotes olim.

Sacerdotiũ nec nouã rẽ esse nec ignotam ecclesiæ.

VEL ex his particulis vides lector, quam scite tractet Luderus sacramentũ ordinis, qui quæcunque non valet soluere, tacito præterit omnia Sed tum videlicet, tractabit accuratius, postquam redierit ab euerso biblio. Cupio mediusfidius idem vt tractet denuo. Nam sic tractauit hactenus, vt mihi spem indubiam præbeat, quo rem tractarit sepius, eo fore, vt multo tractet insanius.

Lutherũ ea quæ tractat in peius emẽdare.

REFELLIT EA, QVAE LVtherus iterum timide tangit, & stolide de matrimonio.

CAP. XXVI.

ET quid dicam? ne nomen sacramenti quidẽ intelligere voluit, quod euidenter ostendit, quum locum Pauli Ephes. 5. tractat de matrimonio, quem Paulus de Christo et Ecclesia ponit, dicens: Sacramentum hoc magnum est, ego vero dico in Christo & Ecclesia.

Verba Lutheri.

IMO Luderus ludere maluit quâm intelligere, quæ rex in illum scripsit locum: nisi quod verius puto, maluit suo more dissimulare stolide, tanquam ipso rem prætereunte silentio, nemo locum posset è regis libello legere Quem locum lector quum legeris, ibi demum senties eam rem, sic esse tractatam à Rege, vt non sit mirum, nihil reperisse Luderum, quod hic respõdeat. Atq; ideo pręterijsse, quasi nihil esset dictum.

Luderus Luderũ agit.

Neque enim scriptura patitur, vt matrimonium sacramentum dicatur, quum sacramentum vsu totius scripturæ significet, rem secretam & absconditam, quam sola fide consequi possis. Matrimonium autem adeo non est res abscondita, aut fide percepta, vt nisi palam ob oculos fiat, matrimonium esse non possit, cum sit copula maris & fœminæ externa & publica professione & conuersatione cõfirmata. Sed nihil mirum, Thomistas asinos sic delirare, apud quos nihil neque sani neque recti Deus esse voluit.

Verba Lutheri.

QVID hic dicam lector? Ego me plane fateor hic insanire maxime, si non hic Luderus insaniat. Sacramentum, inquit, significat rem secretam & absconditam, sed matrimonium non est res abscõdita, ergo matrimoniũ non est sacramẽtum. Domine doctor, per vestram fidem, imo per infidelitatem vestram, per quam regulam tenet ista consequentia? quum in præmissis mutatur copula à significare ad esse, nisi vocabularij vestri vobis dicũt quod hæc duo verba, Sum & significo, idem significant. Alioqui si valet illud argumentum similiter valet & hoc. Omnis homo sedet, sed Luderus non currit. Ergo Luderus non est homo Domine doctor, quo peregrinatur animus vester, quum sic desipitis? an hæreticos Deus percellit insania? Sacramẽtum significat rem secretam & abditam, esto. Matrimonium non est res secreta nec abdita: quid tum postea? Nec

Sacramentum quid sit Luthero.

ſtea? Nec ſacramentum dicis eſſe rem abditam ſed ſignificare rem abditam. Dic igitur eodem modo, Matrimonium non ſignificare rem ſecretam, nec abditam, & ex eo concludē, non eſſe ſacramentum: ſed tunc mentiris in minore. Nam ſicut baptiſmus corporis, ſignificat ablutionē animę, ſic matrimonium ſignificat coniugium, inter Chriſtum & Eccleſiam quæ res eſt, opinor, abdita & ſecreta, licet ſacramētum, id eſt eius ſignum, ſit ſenſibile, ſicut ablutio animæ eſt res abdita & ſecreta, licet eius ſacramentum, id eſt ſignum ſacrum, ſignum ſit ſenſibile Dicite, quæſo Domine doctor, nunquid hoc ſaltem loco vos fatemini tam ſtolide plane ſcribere, vt nullus aſinus potuerit ſtolidius rudere?

Expugnatur Luteri ratio de matrimonio.

Matrimonium eſſe ſacramētum vel Luteri definitione.

Verba Lutheri.

Quanquam ego hoc vulgato vſu dedi, vt Sacramenta vocent, quæ potius ſigna viſibilia ſunt. Tantum negaui, in ſcripturis Sacramenta vocari.

Stupida Lutheri ablutio.

DEVS bone, quantus ſtupor eſt in iſto ſtipite, qui in hac vna breui periodo, bis inſanit? primum, ait iſta, quæ vocantur ſacramenta, potius eſſe ſigna viſibilia. At cū iā in proximo prius verſu dixiſſet ſacramētum ſignificat rem arcanam, & abſconditā, quęro, de quo ſacramento dixit illud? De baptiſmo ne dixit, & Euchariſtia? Sic opinor. Nam illa ſola fatetur eſſe ſacramenta. At de re ſignificata, non loquitur, vt pote de ablutione animæ. Nam illa non ſignificat rem abditam, ſed eſt ipſa res abdita. Sacramētū igitur, de quo loquitur, quod ſignificat rem abditam, eſt in baptiſmo ablutio corporis, in Euchariſtia ſpecies panis & vini. Quæſo te nunc Ludere, an non & illa ſunt ſigna viſibilia? tam hercle ſunt, quam matrimonium. Quid ergo tibi vis inſaniſsime, quū velut per ſomnium ſtertis, ea quæ tu negas eſſe ſacramenta, potius eſſe ſigna viſibilia: quū nihilo potius ſint ſigna viſibilia, quam ea ipſa, quæ tu concedis eſſe ſacramenta? Non dubito quin, Luderus quum legerit hæc, doliturum ſit homini, quod ſemiſomnis ſcripſerit tam delyra ſomnia: ſudabit ſatis, & omnem vertet lapidē, ſi qua reperire poſsit aliquid, quo tantam ſaltem palliet vecordiam. Geſtio profecto videre, quem pannum purpurę tanto prætexat vlceri. An (vt eſt impudens) ſimulat ſe tātum definire ſacramēti vocabulum, quum dicit, ſacramentum vſu ſcripturæ ſignificare rem abditam, & ſic locutum eſſe, tanquam diceret, homo ſemper ſignificat quiddam rationale. Et ita ſacramentum vſu ſcripturæ ſemper ſignificat rem abſconditam, ſed matrimoniū non eſt res abſcondita, matrimonium igitur nō eſt illud, quod vſu ſcripturæ vocatur ſacramentum. Si fingat Luderus iſtud, ita ſe tuebitur, quomodo ſi quis ſic declinet ictum, callidus, vt capite repellat à brachio. Quid enim finget iſto commento ſtolidius? Nam vt verum eſt, nullum eſſe ſacramentum, quod non aliquo ſenſibili ſigno deſignet rem ſecretam, ita verum eſt, nullum illorum ſignorum ſignificare perpetuo rem ſecretam, ſed eorum vocabula communiter ſignificare dūtaxat illas ipſas res, quæ ſunt aliquando ſigna rerum ſacrarū. Nam & ablutio, quatenus ſacramētum, ſignificat rē abditā, nempe lotionē animæ, tamen cōmuniter id non ſignificat, nec eius vocabulū cōmuniter deſignat ſacramentum. Quid eſt enim communiter ablutio, aut baptiſmus? aliud ne quā quælibet lauatio corporis? Quamobrem ſi ſe putet hac ſtropha Luderus elapſurū, plane labetur in latrinam. Nam ſi ſic nobis argutetur dominus doctor, ſacramentum ſcripturarū omnium vſu, ſignificat rem ſecretam, atque abditam, ſed matrimonium non eſt res ſecreta nec abdita, ergo matrimonium non poteſt eſſe ſacramentum: opponam domino doctori argumentum iſti ſimillimum, hoc pacto. Sacramentum vſu ſcripturarum omnium ſignificat rem ſecretam atque abditam, ſed ablutio vel baptiſmus non eſt res abdita: & ſpecies panis & vini non eſt res abdita: Imo quia dominus doctor irridet ſpeciē, neque panis, neque vinū ſunt res abditæ, ergo neque baptiſmus, neque ſpecies panis & vini, neque panis & vinū, poſſunt eſſe ſacramenta. Inueniat mihi dominus doctor, ſolutionē huius argumenti mei, & ſimul inueniet ſolutionē ſui. Defendat ſe dominus doctor, qui hactenus verbo ſaltē cōfeſſus eſt, illa duo eſſe ſacramenta. Certe niſi volet illa duo tollere quod plane conabitur aliquando, imo re ipſa iam diu fecit, fateri cogetur iſtā rationē ſuam nihil habere rationis. Quin fateri cōgetur ex ipſius aſſumpto matrimonium verum ſacramentum appellandum eſſe, potius quā baptiſmum ipſum. Nam ablutio neque rē abditam ſignificat, niſi quatenus ſacramentū eſt. neque ſemper ſacramētum fuit, neque nunc ſemper eſt. Matrimonium autem ab initio fuit ſacrum ſignum rei ſacratiſsimæ.

Qualiter Luther' ſe tuetur

Refellitur Luteri argumentum de ſacramentis.

Ex Luteri aſſumpto matrimoniū verius eſſe ſacramentum quā baptiſmū.

Nec minus inſanū eſt iſtud, quod ais te nihil aliud quā negaſſe, quod matrimoniū, & cętera ſacramenta quæ dānas, ſacramenta vocētur in ſcripturis. Siccine Ludere ludis tandē? nihil ne negas amplius? paulo antē negaſti, quod ſint ſacramenta: nunc nihil negas, niſi quod vocentur ſacramenta in ſcripturis. Soluta eſt igitur iſta lis, & tota cauſa ceſsiſti, niſi qs contendat illa ſacramenta omnia vocabulo ſacramenti vocari in ſcriptura ſacra. Sed quæſo te, quis vnquam tibi mouit illam litem? Quis id cōtendit vnquā? Olim negaſti veteres Eccleſiæ patres, ordinem vocaſſe ſacramentum. Rex te vetuſtiſsimorum teſtimonio probauit eſſe mentitum. Nunc velut rem magnam profers, quod ſaltem ſcriptura ea non vocat ſacramenta. Hui quam validum iecisti telū. Profer obſecro ſcripturā ſacrā, quæ baptiſmū vocet ſacramēti vocabulo. Profer, quę ſic vocet

Luther' quā belle ſe caſtiget.

V Euchari-

Eucharistiā. Inuenies opinor, in scriptura nullum sacramentum, vocabulo sacramenti nominatum, præter istud vnú, quod stolide nūc oppugnas, matrimoniū. Audistin vnquá quēquam lector, in re tam sancta & seria, tam impudenter stolideq́, nugantem?

SCITE ET IOCVNDE TRACTAT ea, quæ Lutherus velut summam rerum scurriliter aggessit in fine.

CAP. XXVII.

Verba Lutheri.

SVmma rerum hac est. Totus liber Henrici nititur hominum verbis & vsu seculorum, nullis Dei verbis, neq; vsu spiritus, vt ipsemet fateri cogitur. Contra, summma earum rerū est, verba hominum & vsum seculorū, vt tolerari & teneri possint, sicubi non pugnant scripturis sanctis, tamē articulos fidei, & necessariam obseruantiam non facere. Si itaq; rex Henricus coniunctis omniū Thomistarū, papistarū, dæmonū, & hominum viribus & studijs poterit ostendere necessariam humanorū verborum obseruantiam, victus est Lutherus suo ipsius iudicio & confeßione Nam tum demum articulos fidei habebo, quicquid vel Thomista iusserint. Si non poterit, victor est Lutherus. Quid enim aliud volūt? Neq; enim si mille millies libros scripserint contra me, aliud à me postulare poterunt.

Ita reuera es, si velles agnoscere.

Summa rerum hæc est. Totus Luderi liber nihil est aliud, quá mera farrago verborū scurrilium, cum deprauatione verborum Dei, cōtemptu sanctorum omnium, & blasphemia spiritus sancti, sicut ipsemet fateri cogitur. Contra, Summa rerum principis est assertio sacramentorum, quæ luce clarius, probauit esse nō traditiones hominū, sed traditiones Dei, atque id probauit ratione, scripturis, & ipsius cōfessione Lutheri. Si itaq; Lutherus, coniunctis omnibus suis combibonibus, coniunctis scurris & nebulonibus, cōiunctis laruis & cacodęmonibus, blasphemiarum suarum inspiratoribus, si poterit, inquá, ostendere, quod impiorū nebulonum scurrilitas, plus valere debet, quá traditiones Dei, victor est Lutherus Si nō poterit, victus est Lutherus, ipsius confeßione Lutheri. Quid enim aliud vult? Nam qui cōtra illum scribunt, etiam si millies mille libros scribant, nihil aliud ab illo postulaturi sunt, quá vt audiat, quid ei dictum sit, & meminerit quid ipse dixerit, quorum hactenus ab eo neutrum quisquam impetrare potuit.

Summa libri Lutherani.

Summa libri Regis.

Quá iniquus semper fuerit Luther9.

Verba Lutheri.

Neq; enim ego quæro, quid Ambrosius, Augustinus, concilia, & vsus seculorum dicant. Non (inquá) disputo, quid à quoquam dictum, vel nō dictū, scriptum vel non scriptum sit, sed an hoc dictum & scriptum necessarium sit seruatu, an sit articulus fidei, an liget conscientiam.

Nemo est (opinor) qui ideo tibi vel Ambrosium opponat, vel Augustinum, vel sanctorū quenquam, vel concilia, vel synodos, quia nesciat, quam arroganter & stolide cōtēnas omnes pręte, sed quia munire populum salutari student antidoto, cōtra furiale venenū tuum. Nam quum videant contra tuam sententiam, stare pro sacramentis ecclesiæ, non vnum aliquem veterum, sed vniuersos, dubitare non possunt, illam fuisse publicam fidem Ecclesiæ Catholicæ, quęcunq; vnquam fuit in terris ecclesia vere catholica. Quam tua confeßione probauit rex in sacramentis falli, atq; errare nō posse. Præterea, quú tu fatearis ibi adesse Christū vbicúq; sint duo vel tres congregati in nomine eius, facile sentit populus, nihil tibi mētis esse, quum illinc disputas abfuisse Christum, vbi congregati sunt in nomine Christi ducenti vel trecenti, ijdemq́; ex eruditissimis, atq; vndecunq; sanctissimis. Quamobrē satis intelligit populus, ecclesiam catholicam, etiá si non facit articulos fidei, probare tamen & docere veros articulos fidei, sicut probat et docet quodnam sit euangeliū, etiá si non faciat euágeliū. Non igitur dicit quisquam, verba totius ecclesiæ esse æqualia verbo Dei, sed Ecclesiam docere, quod sacramenta sibi tradita sunt per verbum Dei, in quo discernendo, tu quoque Ludere fassus es, eam falli non posse. Atq; ita semper tua confeßione constringeris, pręsertim quum tibi probatum sit, non hodie tantū hoc sentire ecclesiá, quam tu vocas papisticam quæ tamē reuera est ecclesia catholica, sed idē sensisse semper, quæcunque vnquam in terris fuit ecclesia vere catholica. Quæ res patet & conciliorum decretis & sanctissimorum consensu patrum, locis ac temporibus tam diuersis, idem tamen constanter sentiētium, vt quú illis vniuersis vnus dissentias, nihil aliud facias quam stultitiam tuam impiam atq; impudentem traducas.

Quá distorte cōiungit Luther9 omnia.

Sacramēta ecclesiæ tradita p̄ verbū Dei.

Nec fuit opus mihi Hērico rege magistro, qui me hac doceret, qui adeo pulchre ea nouerim, vt etiam impugnarim, vt miranda sit stultitia Satanæ, quæ his me impugnet, quæ ipse impugno, & perpetuo principium petit.

Verba Lutheri. Verū asscripturis enim te impugnat, quas tu oppugnas.

IMO opus est tibi, Henrico rege magistro, qui te ista dedoceat, quæ rex te tuus docuit Satanas, qui vere Rex est super oēs filios superbiæ, qui te sic infatuat, vt perpetuo temet inscius impugnes ipse, nec vnquá tibi cōstes, sed aliud stans, aliud sedens sentias. Nam quod ais, eos qui tibi sanctos patres opponūt, & concilia, perpetuo principiú petere, tu perpetuo surdus es, quia tibi non libet audire. Ná si vlla vnquam ecclesia vere Christiana fuit, illa certe fuit, cuius fidem testantur scripta sanctorum patrum, eam fuisse, quam tu nunc impugnas. Quamobrem quum tute fatearis Ecclesiam in dijudicando Dei verbo falli non posse, & tamen dicis eandem, quæ tam diu iudicauit sacramenta per Dei verbum initio tradita, falsam esse, perspicuum etiá pueris est,

& te

& te mentiri falsissime, & tecũ pugnare turpissime.

Quid regi cum Luthero cõueniat quid nõ. Quomodo rex petat principium.

Præterea quum de scripturæ sensu surgit quæstio, quum tibi cũ rege conuenit, quæ sit scriptura: sed in eo dissentit abs te, quod ait te male interpretari scripturam: nec eam id significare, quod tu cõtendis. hic vero videtur tibi ridicule principium petere, si pro sua sententia suffragatorẽ alleget vetustissimũ quenq;, ac sanctissimũ, ex antiquis patribus, qui nec illius gratiã potuerũt aucupari, nec odisse te, propterea quod tot seculis ante mortui sunt, q̃ te teterrimã pestẽ, in terras Orcus euomeret. Qui sic principiũ petit, quã ridicule ridetur abs te? nõ hercle minus ridicule, quã si quis demonstraturus conclusionem Geometricam, primũ abs te petat vt cõcedas dimidiũ minus esse suo toto, deinde, quũ tu aut tam stolidus sis, vt id nõ sentias, aut tã impudens, vt prudens neges: ille te tuæ relinquens stultitiæ, nihilo minus pergit illud sibi postulatũ sumere, atq; ex eo deducat reliquũ. Iam si tu recurras denuo, ac mille nugeris ineptijs, illũ nihil demonstrasse, sed vitiosissime principium petere, & ex eo rem deducere, quod tu initio negaueris, atque ibi sardonio risu, rictum caninum distendas, & iactes eũ ꝓbare negatũ per negatũ, quid aliud faceres, quam quod facis nunc, vt te tam stolido risu, pro stolido ridendum proponas.

Lutheri in disputando mos.

Verba Lutheri. Imo ille pro Dei sermone tu prolicẽtia scelerum.

De libertate, & captiuiate quæro, pro libertate ego pugno Rex pro captiuitate pugnat. Ego rationẽ libertatis signaui. Rex rationes captiuitatis omittit & solum blaterat, quæ sit captiuitas. Debitores facit, & culpam non assignat. Valeat itaque ineptus, & miserabilis defensor captiuitatis Babylonica, & suæ papistica ecclesiæ.

VT semper audit ęgrè Luderus, quicquid ei non est commodum Nam quoties eum docuit princeps, ab Ecclesiæ parte libertatem esse, & omnia tuta. Contra vero, ab ipsius parte captiuitatem & periculum summum, atque istud probauit, etiam iacto fundamento ab ipsius Luderi confessione Sed si quis illud illi rursus inclamet ad aures, non magis audierit ebrius Lutherus, quam Fusius ebrius olim, dũ Ilionem obdormit catienis mille ducentis, Mater te appello clamantibus Verum dormiat ille, vel (quod solet) altumq; stertat vigilans. Tibi tamen lector, locum recensebo rursus ex libello principis, quem quum audieris, dubitare non poteris ex vtra parte stet captiuitatis periculum.

Verba Regis.

. AT Lutherus ipse fatetur, nihil esse periculi, si quis hac in re sentiat, quod tota iam sentit Ecclesia. At contra, tota Ecclesia cẽset hęreticum esse eum, qui sentiat cum Luthero. Non debet ergo Lutherus animare quenquã, cui bene cupit, vt secum sentiat, cuius sententiam tota condemnat ecclesia. Sed debet his his suadere, quos amat, vt accedant illis, quos ipse quoque iudicat in nullo versari periculo. Falsa est ergo ista Lutheri via, contra publicã fidem, non huiusmodi temporis, sed etiã ætatum omnium. Nec liberat captiuitate credentes ei, sed educens è libertate fidei, hoc est loco sancto (quod Lutherus ipse fatetur) captiuat in errorem, ducẽs in præcipitiũ, & vias inuias, incertas, dubias, eoque plenas periculi: & qui amat periculum perit in illo.

Hoc Luthere, si sapis, suade ijs, quos charos habes.

Verba Lutheri. At præter te nemo videt ista tuã modestiã Hoc tu Luthere facis.

In fine si quem offenderit mea in regem asperitas, hoc sibi responsum habeat Cum insensatis monstris me hoc libro agere, qui omnia mea optima & modesta scripta, tum humillimam meam submissionem contempserunt, & magis ex mea modestia induruerunt. Deinde à virulentia, & mendacijs abstinui, quibus liber regis refertissimus est. Nec magnum est, si ego regem terræ contemno & mordeo, quando ipse nihil veritus est, regem cœli in suis sermonibus blasphemare, & virulentissimis mendacijs prophanare.

EX tot mẽdacijs, ex tot blasphemijs, vnũ saltem proferre Luderus exempli loco debuerat, maxime ne quis vere illud imputet ei, quod ille falso prius imputauit principi. Quem mentitur, nullum Lutheranæ repugnantiæ locum indicasse, quum indicarit plus decem. Cæterum illa proferat Luderus, quum vacabit. Sed interim Luderi mendacissimas in Deũ blasphemias, effecit princeps, ne quis omnino nesciat, nisi qui non legerit, aut sit talis omnino, qui aquam non reperiat in pelago. Nam & aperte (id quod Rex ostendit) omnes blasphemat sanctos, quicunq; scripturam sacrã scriptis illustrarunt suis. Blasphemat Apostolum Iacobum. Blasphemat apostolum Paulũ. Christi blasphemat Ecclesiam Blasphemat sacramenta Christi, quę tanquam hominum inuenta cõtemnit. Blasphemat ipsum Christũ, cuius sacramentum primum & cæterorum ianuam, non aliud fere facit, quam securam in facinus omne licentiam. Blasphemat spiritum sanctum, cuius doctrinam totam velut mendacem, quoad potest, priuat fide, quamcunq; docuit sine scriptura Totam denique blasphemat trinitatem, in cuius inflexibilem voluntatem, refert ineuitabilem scelerum omnium necessitatem.

talis erat Luthers semper lenitas.

Hęc Lutheri in Deum pietas.

Iam illud, quam ridiculum, quod excusat se, ne videatur scilicet nimis inclementer mordere principem. Ego profecto non dubito, regẽ illi facile morsus omnes cõdonaturũ. Quippe qui verũ videat illud esse Senecæ. Raro mordet canis, qui latrat Latratib⁹ profecto Lutherus æquiparat Cerberum, morsu vix culicem. Verum quid ni latret strenue, vir videlicet optimus & modestissimus, quando cum insensatis (vt ait) agit monstris, quæ non sentiant eius omnia scripta esse ipsius vnius preconio optima, & modestissima, id est, hæresibus & blasphemijs tam inflata, quã nullũ vnquã vtrẽ quisquã inflauit vento. Quæ mõstra indurue-

Luther⁹ latrator magis quã mordax.

 runt, etiam

qualis fit Lutheri submissio.

rutit, etiam ex illius humillima submisione, qua sic se submisit fraterculus vicario Christi, quomodo Iudæi se submiserunt Christo, quũ datis alapis flexerunt genua, clamantes per ludibrium, Aue rex Iudæorum. Verũ à mendacijs & virulentia, prorsus abstinuisse se testatur ipse, cui nihil est aliud in calamo, quam calumniæ, mendacia, sycophantiæ: cui nihil est aliud in animo, quã virus, tumor, inuidia. Qui nihil in capite concipit præter stultitias, furores, amentias. Qui nihil habet in ore, prçter latrinas, merdas, stercora. Quibus fœdius & spurcius, quã vllus vnq̃ scurra scurratur, quorũnemo repertus est vnquam, prærer istum, tã stolidus plagepatida, vt sibi stercus in os conijceret, quod alij spueret in sinũ. Quamobrẽ quũ sit huiusmodi, nihil miror si nunc indignus habeatur, quocũ quisquã disputet. Certe quãdoquidẽ totum se deuouit inferis, & obdurauit in schismate, nec vnquam decreuit hæreses recantare, statuere tamen secum debet aliquã saltem, vt habeat ciuilis honestatis rationem quo sibi potius vendicet authoritatẽ dogmatistæ, quam vilis in hçretico scurræ. Quod si quando volet, si disceptabit serio, si mendacia sua recantet, ac sycophãtias si abegerit stultitias, furores & hactenus nimium familiares furias, si merdas suas resorbeat, & sua relingat stercora, quibus tam fœde linguam suam, calamumq́; conspurcat: non deerunt, qui de re graui grauiter, quod decet, differant. Verum si ad istum, quo cepit, modum scurrari pergat, & furere, si grassari calumnia, nugari stultitia, insanire dementia, scurrilitate ludere: nec aliud in ore gestare, quam sentinas, cloacas, latrinas, merdas, stercora, faciant quod volent alij, nos ex tempore capiemus consiliũ, velimus ne sic bacchantẽ ex eius tractare virtutibus, & coloribus suis depingere, an furiosum fraterculum & latrinarium nebulonem, cum suis furijs & furoribus, cũ suis merdis & stercoribus, cacantem cacatumq́; relinquere.

Depictus ex suis virtutib' Luther'.

Hoc etiã eius laudi, cuius appetens est, foret nõ inutile.

PERORATIO OPERIS, IN QVA MVLTA PIE, INGENIOSE, ET DOCTE, NEC MInus amœne tractantur.

NIHIL vereor optime lector, quin æquitas tua facile condonet mihi, quod hoc in libro toties ea leges, quæ tuus opinor auersetur pudor. Mihi profecto nihil potuit accidisse molestius, quã eo necessitatis adigi, vt quicquam honestis auribus ingererem, quod verbis inhonestis offenderet. Sed nullũ vitãdi fuit effugiũ, nisi decreuissem (quod pquã obnixe contenderã) Lutheri scurrilẽ librũ prorsus nõ attingere. Alioqui si respondendũ omnino fuit homini ad intendẽdas calumnias excubanti, nec omitti quicquã decuit, quod ille scripsisset, nec mutari verba licuit, quũ rerũ nihil subesset: nec honeste recitari valuit, quod inhoneste scriptum esset. Postremo, qui fieri potest, vt q scurriles eius sycophantias refellere suscipiam, nebulonis impuri verbis impurissimis pure puteq́; respondeã? Nam is eo modo rẽ tractat, vt plane se declaret meditari secũ, immortalitatis quoddã genus absurdissimũ, eaq́; iã cœpisse perfrui, & totus esse, versari, viuere in huiusmodi sensu & titillatione glo riolç, q futurũ prçsumat post aliquot adhuc çtatũ myriadas vt recordentur & loquantur homines, fuisse olim aliquando apud seculum prius nebulonẽ quẽdã, cui nomẽ Luthero fuerit, qui quũ cacodæmones impietate vicisset, vt dignis emblematis ornaret suam sectã, picas garrulitate, lenones improbitate, prostibula obscœnitate, scurras omnes scurrilitate superarit. Qui id studuerit, curarit, effecerit, vt velut philosophorũ sectç ex ipsis habẽt vocabula: & Gnato meditatus sit parasiti itidẽ, vt Gnatonici vocentur, sic absurdissimũ genus hæreticorũ impietatis, scelerũ, spurcitięq́; colluuies, appellentur Lutherani. Nã quçso te lector, quod vnquã genus hçreticorũ tã absurdũ fuit, vt cõparetur isti? Quod vnũ nihil nõ renouat earũ hçresum, quas suis quãq; tẽporibus christianus orbis olim dãnauit, oppressit, extinxit: quarũ oĩm cineres iste fax inferni denuo semel accendit. Qui quũ ipso facto prætendat pietatem, vt doctissimorum virorum libellos prætercam, qui hanc personam, fucũq; ab ore improbo reuulsere, si rẽ ipsam spectes, arborem lector facile ex eius fructu cognosces. Nam si memoria tecũ reuolueris, ab ipsis Christianismi cunabulis, veteres ecclesiæ proceres, videbis lector vt qcquã ab illis sanctissime cultum est, ita ab Lutheranis istis maxime haberi cõtẽptui. Quid olim tanta veneratione celebratũ est, quã sacrosanctũ sacrificiũ missç? Quid ab istis porcis ita fœdatũ est, & conculcatũ, & paulominus abolitũ? Nam quod vnũ adhuc in quoq; templo sacrũ seruant, (quod ipsum suis impietatibus polluũt atq; prophanãt) quũ neq; sacrificiũ esse cõtendãt, neq; populo quicquã prodesse

Cũ Cretẽsi Cretizandũ, vt est in prouerbio.

Fama Luthero futura.

Lutherũ hæretices oẽs antiquos equiparare.

Lutheri in missam contumelia.

prodesse prædicent: an non viam sibi struũt, qua propediẽ etiam ipsum vnum, quod reliquerunt, sacrum eliminẽt? Iam preces quãti faciant, vides, qui non solum eiecerũt horarias, sed illas etiam vniuersas, quas iã inde ab initio in defunctorum subsidium perpetuo decãtauit ecclesia. Qua in re, quis nõ abominetur immanitatẽ tantam? Nam si (quod illi falso cõtendunt) maxime foret ambiguum, vtrum preces viuorũ defunctis cõducerent, tamen quæ inuidia fuerit pios affectus exercere, & periclitari preces, in quibus, vt dubius esses, an fortasse prodesses, ita certus esses, q̃ nocere nõ posses: quid olim religiosius habitũ est ieiunio? quid exactius obseruatum quadragesima? Nunc isti tandẽ homines spiritu perfecti, ne diem à die dijudicare videãtur, omnẽ diẽ dedicant bacchanalibus. Quis nescit olim, quo in precio fuerit continẽtia? quàm seuere mandata fides cõiugalis, quàm probata veteribus viduarũ castitas, quã assiduè, q̃ accuratè laudata virginitas? Atq; hæc omnia autore ipso Christo. Nunc Antichristus iste pudicitiã fere prorsus omnẽ sustulit. Sacerdotes, monachi, Deo dicatæ virgines, auspice diabolo, in ecclesia malignãtiũ legitimorũ nomine coniugiĩ magna cũ põpa dęmonũ, nepharias celebrant nuptias, & fœdus fideq;, q̃ vel homini pactã, nemo nisi malus violat, violare nõ metuunt pactam Deo, securi videlicet nuptias indulgente Luthero, qui numerosas simul vxores etiã (quã solam vocat digamiã verã) incipit ostẽtare. Propediem haud dubie confirmaturus, vbi virorũ cuneis satis se munierit aduersus mulierum turmas. Interim vero, quo gratificetur & illis, quã multis, quã faciles aperit exitus in Babylonica, quibus liceat à maritis abscedere, si qui soluendo non fuerint in cõiugali debito nisi maritus ipse tã æquus sit, vt cõducat alicunde vicarium, qui sua vice fideliter soluat vxori. Atq; hæc, quæ non impia modo sunt, sed tam inepta quoq;, vt videri possint à me deprauata per iocũ, videbis lector in Babylonica, sic ab illo cõfirmata serio, vt satis mitari nõ possis, vsquã inuenire quenquã quẽ nõ impense pudeat appellari discipulũ, tã absurdi prorsus insaniq; magistri. Sed magnus in malum stimulus est spes libertatis & licẽtiæ, quæ quũ altera manu proteoditur, altera intẽtatur metus, nã neq; quicq̃ est Lutheranis violẽtius, quid miri est, si iisdẽ artib⁹ promouet se secta Lutheri, quibus inualuit, atq; inualescit indies, nõ absimilis isti secta Turcarũ? si nõ & Turcas ipsos istorũ vincit impietas. Nam hoc plane constat, nusquã tãta cũ contumelia vexatas esse sanctorum imagines, quanta vexantur indies sceleratissimis digitis illorum nebulonum, qui non verentur eas non modo è sanctissimis sedibus diuellere diuulsas abijcere abiectas, pterere, sed & protritis quoq; & conculcatis, per omne ludibrij & contumeliæ genus insultare. Atq; hæc Lutherus aspicit lætus in diuorum effigies patrari (quorum honores & cultus omnes tollendos esse censet è medio, ceu nocẽtissima scãdala) quũ interim circumferri atq; adorari gaudeat venerabilem scilicet imaginem suam. Sed quoniam diuis omnibus impietatẽ suam conscius videt inuisam, eorum vicissim omniũ venerationi atq; honoribus inuidet. Deiparam virginem venerantur & Turcę, cuius nec nomen fere ferunt Lutherani. Nam qui ferre queant honôres Mariæ, quãdo Christi quoq; crucifixi sanctissimam imaginẽ, sceleratissimi scurrę cõspergũt obscœnissimis exurendorũ corporũ suorũ excrementis? Hi sunt istius sectę spiritales fructus. Huc tãdẽ creuit Lutherana pietas. Cuius hęreseos sceleribus, vniuersis vna patrocinatur impietas, qua se videri volũt, & disputãt necessario tales esse, tanq̃ in quodlibet facinus impellat homines, certa & destinata volũtas Dei. Dubitas, dubitas inclyta Germania, qui talia serunt spiritalia, qualia sint aliquando messuri carnalia? Quin nunc, vt audio, male se proferunt cardui, et incipit Deus ostendere, quo pacto probet istam sectã, quũ sacerdotes, qui ducunt vxores, non alijs cõiungi finit, quam scortis publicis. Et quos legitimo coniugio vetuit copulari quondã, nisi purissimis virginibus, horũ nunc incestas & sceleratas nuptias non paritur coalescere, nisi cũ spurcissimis prostibulis. Quid quod passim sponsos tales misera primũ traductos infamia, dein morbis, inopia, & egestate perditos, paulo post ad latrocinia dilabẽtes, publico demum punit supplicio? Atq; vtinã intra fecem istam sistat vltio: sed illa (nisi propere eatur obuiã) vagabitur aliquanto longius. Nam vt desciscentem Clerũ non illibẽter aspiciunt pleriq; principum, nimirũ hiãtes in deficientium possessiones, quas velut ex derelicto sperãt inuasuros sese, & Romano pontifici gaudẽt obediẽtiã subtrahi, dum spem concipiunt fore, vt ipsi omnia disponãt diuidant, & dissipent inter se domi, ita non est, quod dubitent, quin eo respiciat populus vt principum vicissim iugum excutiant, & possessionibus exuat suis, quod quũ aliquãdo patrarit ebrius sanguine principum & nobilium cruore luxurians, ne plebei quidẽ

Lutheri de precibus opinio.

Isti homines malũt in peiorem partem peccare.

Lutherani similes Turcarũ factioni.

Cõtumeliç Lutheranorũ in diuos ipsos.

Pietas Lutheri.

Puritas & sanctitas Luteranorum.

magiſtratus patiens ex Lutheri dogmate calcatis legibus,anarchos & ex lex,ſine freno,ſine mente laſciuiens,in ſeſe demũ conuertet manus, et velut terrigenę illi fratres, mutuo ſe confodiet. Chriſtũ precor, vanus vates fiam,fiã autem,ſi reſipiſcent homines, & naſcentibus malis occurrent. Alioqui vereor,ne fiam,quod nolim,verus. Sed iſta viderit Germania.

Ego ad Lutheri librum redeo,qui quum talis ſit,qualẽ vides,id eſt mera farrago verborum ſcurrilium,venia lector meum dignaberis,ſicubi non ſatis terſum videris, quẽ illius ſordes infecerint. Quod ſi longior interdum videar,ęquitas tua conſideret,quum & illius recenſenda verba fuerint,& adiungenda,quæ ſcripſit princeps,necnon aliquid adijciendum de meo,quo palam fieret Lutheri calumnia,non potuiſſe cõtingere,quin res aliquãtum creſceret,vt illud interim taceam,quod iudiciorum omnium conſuetudine plures clypſedras impetrat,qui reſpondet. Quod ſi minus rei feriæ ſcituque dignæ reperire te,quam pro libelli quantitate cenſeas, ne id quidem iure potes imputare mihi,cui nec extra librum eius euagari licuit, nec aliud illinc afferre,quam quod ibi fuit. Et tamen interiecta mihi quædã ſpero, quæ ſic Lutheri fundamenta ſubruant, vt ſimul neceſſe ſit impia viri dogmata, ſtolide ſuperſtructa,corruere: illud certe non dubito, nihil è regis libro vellicatũ eſſe Luthero, in quo non aperte reuicerim impudentẽ Lutheri ſycophantiã. Deniq; vt non talẽ confiteor eſſe libellum meum,qualis orbi legendus edi poſtulet,ita nec talem eſſe confido, quem iure debeat ille contemnere, quiſquis Lutheri nugas dignatur legere. Nam ſi quis eius nenias fuerit aſpernat⁹,illi nec opus eſt, nec opto,tempus hoc in libro conterat. Imo nihil mihi magis in votis eſt,quam vt illam aliquando diem videam,qua & has nugas meas,& illius omnes inſanas hæreſes, mortales omnes abijciant: vt obtuto peſsimarũ rerum ſtudio,ſepultis iurgiorum ſtimulis & contentionum obliterata memoria, illuceſcat animis ſerenum fidei lumen: redeat ſyncera pietas,& vere chriſtiana concordia: quam aliquando precor, vt reddat,ac reſtituat terræ, qui in terram venit pacem daturus è cœlo.

FINIS.

EXPOSI-

EXPOSITIO

PASSIONIS DOMINI

EX CONTEXTU QUATUOR EUANGELISTARUM, USQUE AD COMPREHENSUM CHRISTUM: AUTHORE THOMA MORO,

Dum in arce Londinensi in carcere agebat:
Nunc primùm in lucem
edita.

DE TRISTITIA, TAEDIO, PAVORE, ORATIONE CHRISTI ante captionem eius, Matthæi 26. Marci 14. Lucæ 22. Ioannis 18.

Mat.12. *Hæc quum dixisset Iesus, hymno dicto, exierunt in montem Oliueti.*

OT Sancta verba, quot habuerat Christus super cœnam cum Apostolis, hymno tamen, quū digrederetur, absoluit. Heu, quā dissimiles Christo sumus, qui Christi nomen gerimus, &
Marc. 14 nō inania tantum & ociosa (de quibus tamen ipsis reddēdam rationē Christus admonuit) sed & perniciosa multa cōfabulamur in mensa, & cibo tandem, potuque distēti, nullis actis gratijs conuiuiorum nostrorū largitori Deo, immemores & ingrati discedimus?

Burgensis vir eruditus, & pius, & sacrarum rerum indagator egregius, idoneis coniecturis autumat, hymnum, quem tum Christus dixit cū Apostolis, fuisse sex illos Psalmos, quos simul iunctos, Hebræi nominant, Magnum Alleluya, nempe Psalmum illum 112. cum quinque deinceps sequentibus. Nam & illos sex Psalmos, sub nomine Magni Alleluya, solent Hebræi ex antiquissima cōsuetudine pro gratijs agendis in Paschate, & alijs quibusdam præcipuis festis orare, & eundem hymnum in eisdem festis etiamnum percensent. At nos, quum dicere soliti simus in agendis gratijs, & benedicenda mēsa diuersis temporibus hymnos diuersos, eosque tempori quemq; suo accommodos: nunc vniuersos fermè permisimus exolescere, & tribus verbis qualibuscūq; contenti, eisdemq; perfunctorie mussitatis & oscitanter abimus.

Exierunt in montem Oliueti.

Non in lectum. Proheta ait: Media nocte surgebam, ad confitendum tibi. At Christus nec se reclinauit in lectum. Sed nos vtinam vel illud vere possemus dicere: Memor fui tui super stratum meum. Nec erat æstas iam, quum Christus à cœna transiret in montem. Erat enim non ita multo post æquinoctium vernum, & frigidam fuisse noctem vel ex eo liquet, quod ministri se calefaciebant ad prunas in atrio Pontificis. Sed quod nō istud tum primum fecit: apertè testatur Euangelista, quum dicit:

Secundum consuetudinem.

IN montem ascendit, vt oraret, significans subleuandos animos à tumultu rerum humanarum in contemplationem cælestium, quum nos ad orādum componimus. Sed nec mysterio caret Oliueti mons consitus videlicet oliuis. Erat enim in vsu publico ramus oliuæ, symbolum pacis, quam Christus venerat inter hominem, Deumque diu iam dissidentes compositurus. Quin & oleum, oliuæ fructus, Spiritus vnctionem designat, quē Christus venit, vt ad Patrem reuersus mitteret in discipulos: vt quæ nondum portare poterant, si audirent, paulò post vnctio doceret.

Trans torrentem Cedron in villam, cui nomen Gesemani.

Torrens Cedron Hierusalem vrbem, & montem Oliuarum interiacet: significatque Cedri vocabulū, Hebraica lingua, tristitiam. Gesemani nomen, Hebræis sonat vallem pinguissimam, seu vallem Oliueti. Non est igitur quod putemus temere factū, vt horū locorū ista nomina tā diligēter cōmemorarint Euangelistæ. Alioqui enim quum eum narrarent in montem Oliueti progressum, abundè satis dixisse putassent: nisi mysteria quædam sub istis locorum nominibus obuelasset Deus, ad quæ, commemoratione nominum studiosis hominibus occasio præstaretur auxilio Spiritus eruenda. Etenim quum nulla syllaba credi possit ociosa in ea scriptura, quam scribentibus Apostolis sacer dictauit Spiritus, neque Mat.10.
passer cadat super terram sine Deo: ego nec Euangelistas ea nomina commemorasse for-

tuito, nec Hebræos locis illis indidisse (quicquid ipsi, quum sic appellabant, sequebantur) absque arcano, licet ipsis incognito, Spiritus sancti consilio, qui sub nominibus illis recondidit eruendum aliquando sacrorum mysteriorum depositum. Namquum Cedron tristitiam designet, ac præterea nigredinem, sitq; idem vocabulum, nomen non torrentis solum, quod commemorant Euangelistæ, sed etiá, quod satis constat, vallis, quam torrens
128. perlabitur, & quæ vrbem ac Gesemani villam interiacet. hæc nomina nobis (nisi somnolentia præpediat) reuocant in memoriam, quod
2.Cor.5. dum sumus in hoc corpore, vt ait Apostolus, peregrinamur à Domino: planè pertranseundus est nobis, priusquá perueniamus in montem Oliueti fructiferum, & in amœnã villam Gesemani, villam nõ aspectu tristem & squalidam, sed omni iucunditate pinguissimam: pertranseundus est (inquam) nobis prius vallis ac torrens Cedron, vallis lachrymarum & torrens tristitiæ, quæ sua inundatione possint peccatorum nostrorum nigredinem & sordes abluere. Quod si doloris & tristitiæ pertæsi, hanc laboris & pœnitẽntiæ locum, terrá præpostere nobis conemur in quietem, lætitiam, cœlumque conuertere perpetuo à vera fœlicitate nos secludentes, in pœnitentiam seram & inutilem, necnon intolerandas & interminandas ęrúnas immergimus. Et huius quidem rei perquam salutaris hæc tam apposita locorum istorum nomina nos admonent. Sed vt sunt sacrorum verba voluminũ non ad vnum alligata sensum, sed pluribus fœcunda mysterijs, eadem locorum vocabula tam concinne quadrant ad præsenté Christi pasionis historiam, tanquam in id vnum æterna Dei prouidentia curarit ea loca quondam talibus insignienda nominibus, quæ aliquot postea seculis cũ Christi facto collata, præordinatos se acerbissimæ pasionis eius testes indicarent. Nam quum Cedron significet denigratum, an non illud propheticum referre videtur, quod de Christo in gloriam suam per ignominiosum tendente supplicium, liuore, cruore, sputis, illuuie deformato prædictum est? Non est species ei neque decor? Porro quàm non ociose torrens quem transiuit, significat tristem, ipse testatus est quum diceret: Tristis est anima
Matt.26 mea vsque ad mortem.

Secuti sunt autem eum et discipuli eius.

Vndecim videlicet, qui remáserant, sequebantur
Ioan.13. Nam duodecimus, qué Diabolus post buccellam ingressus euexit foras, qui magistrum nó sequebatur vt discipulus, persequebatur vt traditor, & nimium vere locum fecit illi verbo Christi: Qui non est mecum, con-
Matth.12 tra me est. Erat enim vere contra Christum, cui tum maxime moliebatur insidias, quũ reliqui discipuli sequerentur ad comprecandum. Sequamur nos Christum, & Patrem precemur cum illo. Non æmolemur Iudam, vt digrediamur à Christo, pasti beneficijs eius, & laute cœnati cum eo, ne in nos cõpetat illud Propheticum: Si videbas furé, currebas cum Psal.49.
eo, & cum adulteris portioné tuam ponebas.

Sciebat & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter conuenerat Iesus illuc cũ discipulis.

Iterum nobis ex occasione traditoris inculcant Euangelistæ, & inculcando cómendant, illam Christi sanctam consuetudinem cum discipulis suis in illum locum, precandi causa, commigrandi. Nam si duntaxat interdum, ac non frequenter, noctu conuenisset illuc, non habuisset proditor pro tam certo & explorato, Dominum ibi se inuenturum, vt eo ministros Pontificis, & Romanorum cohortem, velut ad rem paratam perduceret: quam si imparatam reperissent, ludibrio se habitos ab eo credidissent, nec abire paterentur impune.

Vbi nunc sunt isti, qui sibi videntur viri, & quasi magnum aliquid fecerint, gloriantur secum, si quando in pręcipuis vigilijs, aut noctu paulò prolixius peruigilent in precando, aut mane surgant ad orandum tempestiuius? Seruator noster Christus habuit in cósuetudine, noctes totas insomnes in oratione traducere.

Vbi sunt, qui eum, quòd Publicanorũ con-
uiuia non detrectabat, nec hominũ peccatorũ Matt.11.
aspernabatur officia, voracem vocabant & bibacem vini, & (præut erat rigidum Pharisæorum institutum) vix vulgaris illũ virtutis hominem ducebant? At dum hypocritæ tristes,
vt viderentur ab hominibus, in platearũ pre- Matth.6.
cabantur angulo: ille placidus & benignus, peccatores ad vitæ frugé cóuertebat in pran-
dio. Idem rursus in precibus solebat perno- Luc.6.
ctare sub dio, dum Pharisæus hypocrita molli stertebat in lecto. Vtinam, quos pigritia sic tenet constrictos, vt imitari tam præclarũ Seruatoris exemplum non sinat, velimus saltem quum nos in strato vertimus in alterum latus iamiam dormituri, has Christi peruigilias in animum reuocare, & vel breuiter, donec redeat somnus, ei gratias agere, & nostram damnare segniciem, & augmentum gratię precari. Certè si vel tantillum facere velimus insues-
cere. Facite mihi persuadeo, magnum bonæ Matt.13.
frugis incrementum breui daturum Deum.

Et dixit: sedete hic, donec vadã illuc, & orem. Et coassumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit contristari & mæstus esse, & pauere, & tædere. Tunc ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Sustinete hic & vigilate mecum.

Reliquos octo iubés inferius aliquâto subsistere, Petrum, Ioannem, fratremque eius Iacobum secum prouexit longius, vt quos præcipuo quodam familiaritatis priuilegio cæteris semper Apostolis antetulerat, quod etiamsi nulla alia ratione fecisset, quàm quod ita voluit, nullius oculis nequam debebat esse, quia ipse bo-

ipse bonus erat. Sed inerãt tamẽ, & causę, quas videri potest respexisse. Nam Petrus fidei zelo, Ioãnes virginitate præcelluit, Iacobus verò fater eius omnium primus erat pro Christi [Matt.17] nomine martyrium subiturus. Quin & hos tres iampridem glorificati corporis sui conscios & spectatores admiserat. Par erat igitur, vt quos ad tam insigne spectaculũ asciuerat, & æternæ claritatis temporanea luce recreauerat, eos potissimum, quos robustiores esse conueniebat, proximos asseclas sibi ad præuium passionis agonem collocaret. Cæterum aliquantum spatij progressus, tristitiam, mœstitiam, pauorem ac tædium tam acriter euestigio, ac tã acerbe in se sensit irruere: vt protinus apud eos anxiam illam vocem, oppressi pectoris indicem, ediderit.

Tristis est anima mea vsq; ad mortem.

Etenim moles immensa molestiarum tenerum, piumq́, sanctissimi Seruatoris corpus insedit. Imminere iamiam, & tantum nõ adesse sensit infidum traditorẽ, infensos hostes, vincula, calumnias, blasphemias, verbera, spinas, clauos, crucem, & dira per horas multas continuata supplicia. Super hæc angebat eũ discipulorum terror, perditio Iudæorum. quin ipsius quoque perfidi proditoris interitus, indicibilis deniq; dilectæ genitricis dolor. Hæc malorum omnium conctim ingruens tempestas cor eius pientissimum, velut ruptis aggeribus Oceanus, inundabat. Miretur aliquis fortasse, qui fieri queat, vt seruator noster Christus, quum vere Deus esset, æqualis omnipotenti Patri, tristari, dolere, & mœstus esse potuerit. Non potuisset profecto, si quemadmodum Deus erat, ita duntaxat Deus fuisset, ac nõ pariter homo. Nunc verò, quum non minus verus homo fuerit, quàm fuit verus Deus: ego nihilo magis mirandum puto, quod vulgatos humani generis affectus (qui quidẽ culpa careant) habuerit, quà homo erat: quàm quod quà Deus erat, ediderit immensa miracula. Nã si miremur Christum pauorem concipere, tædium & mœstitudinem videlicet quum esset Deus: quid ni miremur itidem esuiisse, sitisse, dormisse? Siquidem & ista quum faceret, nihilominus Deus erat.

Sed hic fortassis obijcias: Desino mirari quod potuit, at non mirari nequeo, quod voluit. Nam qui conuenire potest, vt qui discipulos docuit, eos non timere, qui tantum corpus possunt occidere, & post hoc non habent [Matt.10] vltra quod faciant: eosdem nunc pertimescat ipse, idque quum nec in corpus eius possiot quidquam, nisi quatenus ipse permitteret? Ad hæc quum eius Martyres properasse constet alacres & exultantes, & tyrãnis ac tortoribus insultantes ad mortem: quo modo nõ videatur indecorum, ad imminẽtem pœnam expauescere, tristari tam vehementer & concuti Christum ipsum, nempe martyrum omnium Antesignanum & ducem? An non, qui omnia prius facere cœpit, quàm docere, hac in re [Act.1] præcipuè præire debebat exẽplo, vt mortem alacriter ob veritatem discerent alij, ipso docente, subire? ne qui cunctãter, & timide mortem pro fide paterentur postea, eo suæ socordiæ blandirentur, quòd se putarent authorem Christum sequi. Quod tamen quum facerent, & de causæ gloria plurimum detraherent, & aliorum animos sui timoris & tristitiæ conspectu deijcerent.

Hæc atque huiusmodi alia qui obijciunt, neque satis in omnes causæ huius sinus intendunt oculos, neque Christi consiliũ, quo suos vetuit mortem metuere, satis animaduertunt. Etenim haud illud voluit, vt nullo pacto prorsus horrerent necem: sed ne sic horrerẽt, & fugerent temporaneam, vt abnegando fidem currerent in æternam. Fortes etenim & prudentes suos volebat milites esse, non stupidos & amẽtes. Fortis est pati, quod molestum est, stupidi non sentire, quod ferat. Amentis est non timere vulnera, Prudentis verò, nullo pœnarum metu ab instituto sancto deduci, & detrectando mitiores in multo semet acerbiores immergere. Medicus, quum secandus est locus qui laborat, aut inurendus cauterio: hortatur ægrotum, vt ferat, non vt sectionis aut vstionis pœnam nullo animi horrore pręsentiat. Fatetur esse dolorem, sed salutis voluptate, & atrociorum dolorũ vitatione pensandum. Quin Seruator noster Christus, etsi (quum vitari non potest) mortem potius iubet tolerari, quàm vt eius metu desciscamus [Matt.10] ab ipso (desciscimus autem, si coram mundo fidem eius abnegamus) tantum tamen abest, vt iubeat eam vim nos naturę facere, ne mortem quicquam metuamus: vt etiam, vbi citra dispendium causæ datur facultas, indulgeat fugiendi supplicij libertatem. Si persecuti vos [Matt.10] (inquit) fuerint in vna ciuitate, fugite in aliã. Hac indulgentia, & cauto prudentis magistri consilio, nullus Apostolorum ferè, nullus ferè tot postea seculis illustrissimorum martyrum non aliquando seruauit vitam, & in tempus, quod occulta Dei prouidẽtia magis prouidit idoneum, cum sua & aliorum numerosa fruge produxit. Contra tamen interdum fortes Athletæ fecerunt, vt vltro se Christianos proderent, quum nemo quæreret, vltro se offerrẽt ad mortẽ, quũ nemo posceret. Sic Deo placuit in gloriã suam fidei suæ diuitias nunc occultando, callidos insidiatores fallere, nunc ostentando, crudeles persecutores incendere, dum sua se spe frustratos cernerent, & offerentes sese in mortem martyres indignarentur, nulla se sæuitia posse superare. At istud fortitudinis tam arduum, & accliue fastigium misericors Deus nos non iubet scandere, eoq; nec rurũ temere puto, cuiuis eò prorumpere, vnde se referre pedetentim non potest, sed si penetrare nõ sufficit in cacumen, in periculo sit, ne

sit, ne præceps rotetur in barathrum. Quos in
id vocat Deus, intendãt prospere, procedant;
& regnabunt. Ille tempora, momenta, causas
omnium rerũ habet abstrusas, & quando con-
uenit, ex arcano sapientiæ suæ cuncta depro-
mit armario, quæ penetrat omnia fortiter, &
disponit omnia suauiter. Quisquis igitur in
eam conditionem deductus est, vt aut susti-
nendum ei supplicium sit, aut denegandus
Deus: hic se nõ dubitet in has angustias Deo
volente deductum. Habet ergo magnam be-
ne sperandi materiam. Nam aut inde rursus
eum eximet, aut aderit pugnanti, & faciet vin-
cere, vt victorẽ coronet. Fidelis est enim deus
1. Cor. 10 (inquit Apostolus) qui non patietur vos ten-
tari, supra id quod potestis, sed faciet etiã cum
tentatione prouentum, vt possitis sustinere.
Ergo vbi sic ad manus ventum est, vt cũ prin-
cipe huius mundi, Diabolo, & diris eius satel-
litibus cõminus certandum sit, nec absq; causę
dedecore detrectationi locus relictus est: tum
abijciendum ego metũ censeam, hominemq;
iubeam in spe & fiducia totum conquiescere.
Prou. 24 Nam qui diffidit (inquit scriptura) in die tri-
bulationis fortitudo eius minotabitur. Cæ-
terum ante congressum non est improbandus
timor, modo timori non desinat reluctari ra-
tio, ea pugna non crimen est aut culpa, sed in-
gens merẽdi materia. Nam, tu sanctissimos il-
los martyres, quia sanguinem pro fide fude-
runt, nunquam ne mortem putas & supplicia
timuisse? Non immorabor huic parti recẽsen-
do catalogũ, vnus mihi Paulus instar milium
fuerit. Imo si Dauid pro decem milibus erat
aduersus Philistęos, & Paulus haud dubie pro
decem milibus haberi potest in pugna pro fide
contra persecutores infidos. Hic igitur fortis-
simus athletarum Paulus, quem eo vsque spes
& amor Christi prouexerãt, vt de cœlesti prę-
2. Tim. 4 mio nõ dubitarit, qui dixit: Bonum certamen
certaui, cursum consummaui, fidẽ seruaui. In
reliquo reposita est mihi corona iustitię, cuius
Phil. 1. desiderio sic flagrauit, vt diceret: Mihi viuere
Christus est, & mori lucrũ. Et: Cupio dissol-
ui, & esse cum Christo: Hic tamen idẽ Paulus
Act. 21 22 & arte procurauit, vt per Tribunum eripere-
Act. 23. tut ab insidijs Iudęorum, & de carcere se, Ro-
Act. 25. manum ciuẽ se profitẽdo, liberauit, & Iudæo-
Act. 12 16 rum crudelitati iterum semet, Cęsarem appel-
Act. 9. lando, subduxit, & Regis Aretæ manus sacri-
legas in sporta per murum dimissus effugit.
Quod si quis eum contendat fidei sua ope-
ra seminandam postea frugem spectassem, &
nullo inter ista mortis metu fuisse perterritũ:
ego certe vt alterum libens fateor, ita alterum
nõ ausim dicere. Nã fortissimũ illud Apostoli
pectus admisisse timorem manifestat ipse, quũ
2. Cor. 7. ita scribit Corinthijs: Nam & quum venisse-
mus Macedoniã, nullã requiẽ habuit caro no-
stra: sed omnẽ tribulationẽ passi sumus, foris
pugnæ, intus timores. Et alibi scribit eisdem:
1. Cor. 2. Ego in infirmitate & timore & tremore mul-
to fui apud vos. Et adhuc rursus: Non enim 2 Cor. 1.
volumus vos ignorare fratres de tribulatione
nostra, quæ facta est in Asia, quoniam grauati
sumus supra virtutẽ, ita vt tæderet nos etiam
viuere. An nõ audis hic ex ipsius ore Pauli ti-
morem suum, tremorem & supra mortem im-
portabile tædium, sic vt istius agonis in Chri-
sto velut effigiẽ quandã referre ac representa
re videatur. I nũc, & nega sanctos Christi mar
tyres ad terrorẽ mortis expauisse. Sed idẽ ta-
men ipse Paulus nulla terroris mole potuit ab
instituto promouẽdæ fidei detineri, nec vllo
discipulorũ consilio permotus est, quo minus
Hierosolymã (quo se sensit diuino vocari spi- Act. 22.
ritu) pergeret, quũ eũ illic & vincula & certa
manere pericula Agabus propheta prædice- Act. 21.
ret. Metus igitur mortis & tormentorũ culpæ
nihil habet, sed pœnæ: quã Christus vt ferret,
venit, non vt fugeret. Nec ignauię statim cen-
sendũ est, timere atq; horrere tormẽta, sed nec
vbi fas est prudẽter vitare pericula: sed metu
cruciatus ac mortis fugere, quũ res poscat cõ-
gredi, aut abiecta spe victoriæ semet hosti tra-
dere: id demũ ex militari disciplina capitale fla
gitiũ est. Alioqui verò quantũuis pectus mili-
tis agitet & concutiat timor, si nihilominus,
quũ iubet dux, prodit, procedit, pugnat & pro
sternit hostẽ, non est quod metuat, ne metus
ille præuius quicq̃ ei minuat de præmio, imò
adeò plus etiã laudis obtinere debet: qui simul
& hostẽ & suũ superauit metũ, qui sæpe diffi-
cilius, q̃ hostis ipse vincitur. Etenim Seruator
noster Christus, q̃ non abstinuit eũ tristitia, ti-
mor, & tædiũ, quo minus parẽtet imperio Pa-
tris, & omnia perferret fortiter, quę salubriter
& sapiẽter timuerat: paulo post res indicauit.
Interim verò nõ vna causa fuit, cur timere, tri-
stari, tædiũ pati, & mœstus esse voluerit. Vo- Esa. 53.
luerit, inq̃, non coactus sit, quis enim Deũ po- Ioan. 10.
tuisset cogere? Quin ipsius potius admirabili
dispẽsatione cõtigit, quod eius Deitas tãtisper
in humanitatẽ sic tẽperauit influxum: vt hos
humanę fragilitatis affectus admittere tã acri-
ter, & subire posset. Sed istud (vt cœpi dicere)
Christi miranda bonitas multis de causis vo-
luit. Primũ vt hoc faceret, propter quod venit
in mũdũ. Venit enim, vt testimoniũ perhibe-
ret veritati. Etenim quum & vere homo esset, Ioan. 18.
& vere Deus, fuere tamen, qui humanæ in eo
naturę veritatẽ spectãtes, famẽ, sitim, somnũ,
lassitudinem, atq; id genus alia, Deũ verũ non
esse falso sibi persuaserãt, non ex illis tunc Iu-
dæis & Gentibus, qui eum auersabãtur: sed ex
his ipsis longe postea, qui nomen eius & fidem
professi sunt, nẽpe Arrius, & eius sectã sequẽ-
tes hęretici, qui consubstantialem Patri Chri-
stum negantes ad annos multos magnas in
Ecclesiam turbas inuexerãt. Sed aduersus hu-
iusmodi pestes antidotum fortissimã, immen-
sam miraculorum molem opposuit.

Cæterum ex altera parte rursus exortũ est,
velut ereptis è Scylla, parã Charybdi peri-
culum.

culum. Non enim deerant, qui vsqueadeo in signorũ & virtutũ eius gloriã intẽderũt oculos: vt immenso illo splendore præstricti, atq; hallucinati vere illum hominẽ esse perperam pernegarent. Sed & hi quoq; ab autore sectã facientes Ecclesiæ Catholicæ sanctã vnitatem non cessabant factiose & flagitiose discindere. Quorũ insana persuasio, nec minus perniciosa quàm falsa, totũ (quoad in ipsis est) eneruare, atque euertere molitur redẽptionis humanæ mysterium. vt quæ mortem & passionẽ Seruatoris (vnde velut à fonte, salutis nostræ flumen emanauit) abscindere prorsus & exiccare conetur. Vt huic igitur morbo tam mortifero mederetur, voluit optimus & pientissimus medicus verũ hominẽ sese mœstitia, pauore, tædio, & timore cruciatuum, verissimis humanæ infirmitatis indicijs ostendere.

Adhæc, quoniam in mundum venit, vt suo dolore nobis promereretur gaudium, sicuti gaudium illud nostrum & in anima simul & corpore fuit consummandum: ita non in corpore tantum supplicij cruciatum, sed in animo tristitiæ, timoris & tędij sensum acerbissimum voluit experiri, simul vt nos tanto sibi magis deuinciret, quanto pro nobis amplius pateretur, simul vt nos admoneret, quàm non esset fas, aut ipsius causa nos recusare dolorem, qui tam numerosum & tam immensum vltro tulit pro nobis, aut peccatis nostris debitam iniquo animo pœnam tolerare, quum ipsum sanctum Seruatorem nostrũ, tum corpore, tum animo videamus tam multa, tam amara tor-
Esa. 53. mentorum genera nullo suo delicto comme-
2. Cor. 5. rita, sed ob nostra tãtum abolenda scelera, sua nimirum sponte pertulisse. Postremo quando nihil æternam eius præscientiam latuit, varias in Ecclesia, corpore suo mystico, varias (inq̃)
1. Cor. 12. membrorum suorum fore conditiones prępui-
Ephes. 4 dit. Et quãquam ad tolerandum martyrium
Ioan. 14. natura nihil potest absque gratia, quum (vt
1. Cor. 12 inquit Apostolus) nemo dicere possit dominus Iesus nisi in Spiritu sancto: ita tamen hominibus gratiam impertitur Deus, vt naturæ functiones interim, & officia non auferat, sed vel subseruire sinit ingredięti gratiæ, quo bonum opus maiore cum facilitate proueniat, vel si sic affecta sit, vt obluctetur, victa tamen & subiugata per gratiã, ex difficultate faciẽdi facti commendet meritum. Quum ergo præuideret multoa futuros tales, qui teneriore corpusculo vehemẽtius forent ad omne tormenti periculum exhorrituri: ne hi meticulosam mẽtem suam cum fortissimorum martyrum conferentes audacia conciderent animo, & timentes ne vi vincerentur, sua se spõte dederent, sui doloris, suæ tristitiæ, sui tædij & incomparandi pauoris exẽplo Christus animos eorum voluit subleuare, & ei qui futurus esset eiusmodi, tanquã facti sui viuacissima voce
Eccle. 7. dicere: Confortare pusillanimis & noli despe-
Esa. 35. rare. Times, tristaris, tædio & pauore concu-
teris crudelitate intentati supplicij: Confide, Ioan. 16.
ego vici mundum, qui plusupra modum timui, plus tristatus sum, plus affectus tædio, plus ad contuitũ appetentis tam diræ passionis inhorrui. Habeat fortis, quos imitari se gaudeat magnanimos martyres mille. Tu timidula & imbecillis ouicula vno me contenta pastore, me ducẽ sequere, de te diffidens, in me spera. En, ego te in via ista tam formidolusa præcedo. Meæ vestis fimbriã apprehende, inde virtutẽ exire senties, quæ hunc animi tui in Marci 5.
metus vanos effluentem sanguinẽ sistet salubriter, & animũ reddet alacriorẽ, quippe quũ recordaberis, quod meis inhæres vestigijs, qui 1. Cor. 10
fidelis sum, & te tentari nõ patiar, vltra quam potes ferre: sed faciã etiã cum tentatione prouentum, vt possis sustinere, simul quod leue 2. Cor. 4.
hoc & momentaneũ tribulationis immensum in te gloriæ pondus operabitur. Neque enim Rom. 9.
condignæ sunt passiones huius tẽporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in te. Talia tecũ cogitans confortare, ac formidinis istius, tristitiæ, pauoris & tædij inania tenebrarũ spectra crucis meæ signo dispelle, progredere prospere & aduersa cuncta peruade, confidẽs Ioan. 16.
fideliter, quod me propugnatore vinces, & vi Rom. 9.
ctoriæ lauro, me remuneratore, coronaberis. 1. Cor. 15.

Inter alias igitur causas, cur hos affectus infirmitatis humanæ Seruator noster induere dignatus est, hæc erat vna & non indigna, quã dixi: quod videlicet infirmis infirmus factus, infirmos alios sua infirmitate curaret, quorũ tam internam curam habuit, vt totum istud agoniæ eius negocium non aliud quidquam euidentius prę se ferre videatur, quàm rapiendo in martyrium militi meticuloso traditã pugnandi methodum, ac sese in conflictu gerendi disciplinam. Nam vt doceret eum, cui metus ingruit impendẽtis periculi, & vigiles aliorũ preces petere, & tamen seorsim soli se Deo credere, simulque vt se significaret acerbum crucis torcular solũ sine comite calcaturum: illo ipsos tres Apostolos, quos secum ab reli- Esa 63.
quis octo ad montis pene pedem produxerat, subsistere iubens ibidem, sustinereq;, ac vigilare secum, ipse quãtum lapidis iactus est, semet auulsit ab eis.

Et progressus pusillum procidit in faciem suam super terram & orabat, vt, si fieri posset, transiret Matt. 26.
ab eo hora. Et dixit: Abba, Pater, omnia possibilia sunt tibi. Transfer hunc calicem à me sed non quod ego volo, sed quod tu. Mi Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Primum omniũ ab humilitate, quæ virtutum omnium quasi quædam basis est, vnde tuto ad altiora conscenditur, militẽ suum suo docet exemplo Christus Imperator incipere: qui quum æqualis, & idem Deo Patri Deus Phil. 2.
sit, quia tamen pariter & homo est, corã Patre Deo hominẽ se suppliciter pronũ prosternit in

nit in terram. Hoc in loco lector paululum sistamus gradum, & Imperatorem nostrum iacentem in terra supplicem pia mente contemplemur. Ioan. 1. Nam si id sedulo fecerimus, ab illa luce, quæ omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat, animos nostros radius illustrabit, vt videamus, agnoscamus, doleamus & corrigamus aliquando nostram hanc, non dico, negligentiam, pigritiam, torporem: sed socordiam, vesaniam, & stipite quouis stupidiorem stuporem, quo Deum omnipotentem adeuntes non tam precamur plerique reuerenter, quàm segniter & somnolenti compellamus, eoque valde vereor, ne non tam placemus & reddamus propitium, quàm irritemus, & acriter instigemus ad iram.

Vtinam id nobis aliquando studium esset, vt protinus à peractis precibus, totá eius temporis seriem, quod precando trãsegimus, memoria repetamus. Quas ibi stultitias videbimus, quas ineptias, quot interdum fœda conspicabimur? Mirabimur profectò fieri potuisse nonnunquam, vt animus nobis in tantillo tempore per tot tam procul inter se dissita loca, per tot diuersa, tam varia, tam multiplicia, tam ociosa negocia se diffuderit. Nam si quis operam in id daret de industria, vti tanquam experiundi gratia mentem in quàm maxime posset multa & diuersa distraheret: vix posset opinor, tam breui tempore, tam procul inter se distãtia, & tam numerosa percurrere, quàm, dum os horarias, & vsu tritas preces permurmurat negligenter, sibi relictus animus peruagatur. Itaque si quis miretur, ac dubitet, quidnam interim agitauimus, dum dormientibus nobis ingerunt sese somnia: nõ aliã similitudinẽ reperio, quæ propius accedat ad rem, quàm si sic occupari mentem cogitemus in somno, quo modo vigilantibus occupatur (si modo sic orare, vigilare est) dum inter orandũ per tot absurda phantasmata, velut amens, atque insana, circumuolat, hoc solo somniãti dissimilis, quod vigilũ istorũ somniorũ monstra sunt quædã tam fœda & tam abominanda portenta, quæ dum lingua precando procurrens dat sine mente sonum, mens interim peregre profecta complectitur vt si ea quis vidisset in somno, non sustineret haud dubie vel apud pueros, quantumuis impudens, tam insana surgens somnia recensere. Et proculdubio vetus illud verbum perquam verum est, Mentis imaginem vultum esse. Nam animi certè tam insanus habitus, & tam furiosa conditio per oculos, per genas palpebras & supercilia, per manus, pedes, & totam denique totius corporis faciem pellucet. Siquidem qua mentis negligentia prodimus ad precandum, eadẽ quoq; corporis incuria & supinitate progredimur Nam etsi Dei cultum prætexímus, quod diebus festis solito cultiores sumus: neglectus ille tamen, quo plerique inter precandum vtimur, non satis cælatũ illũ ac dissimulatum mundani fastus affectum satis indicat, ita neglectim nunc obambulamus, nunc residemus in sella. Quod si in genu demittimur, aut in alterum nitimur, altero in pedem sublato, aut puluinũ genibus substernimur, interdum vero (si delicatiores sumus) puluino fulcimus, & cubitos, &, velut ruinam minantem domũ tibicine sustinemus. Deinde quid non facimus, quo peruagantẽ foris animũ prodamus? Scabimus caput, cultello purgamus vngues, digito purgamus nasum, interim aliud pro alio dicimus. Nam quid diximus, aut quid non diximus, obliti diuinamus temere, quid dicendũ superest. Ecquid non pudet nos cum hoc tam demente mentis, & corporis habitu, in tanto nostro discrimine sic supplicare Deo, sic tot immanium criminum precari veniã, sic ęterna supplicia deprecari: vt si nihil peccassemus prius, tamen tam contẽptim adiisse maiestatem Dei, decies ęterna tormenta mereatur.

Finge, age, te contrà mortalium istorum Principum quempiã, in cuius manu vita tua sit, læsæ maiestatis crimen admisisse: sed illum tamen tam misericordẽ esse, vt pœnitenti, & eius indignationẽ deprecanti, paratus sit capitale supplicium in pecunię mulctã vertere, aut ex efficacibus magni pudoris, & doloris indicijs prorsus in totũ remittere. Productus igitur in conspectũ Principis, age iam, neglectim illũ, securus & supinus alloquere, & dum ille consistit atque auscultat, tu tuam orationem percensens hac atque illac interim obambula. Dein vbi satis inambulatum est, colloca te in cathedram, aut si ciuilitatis causa videbitur in genua demittedũ, accersi quẽpiam iube prius, qui genibus substernat puluinũ, quin & scamnum adferat cũ puluino quoque, in quod incumbant cubiti, tum oscita, pandiculare, sternuta, despue neglectim, & crapulę tuæ fumos eructa. Ita te deniq. vultu, voce, gestu, & toto corporis habitu gere, vt te plane videat, dum se affaris, alias res animo agere. Dic ergo iam, quàm prosperũ futurũ speras talis orationis exitum? Insani certè nobis videremur ipsis, si capitalẽ causam ad hũc tractaremus modũ apud mortalẽ principẽ. Et tamen is, quum occidisset corpus, quod vlterius agere posset, non haberet, & sani sumus scilicet, quũ in criminum longe grauiorum cumulo deprehensi tam contẽptim deprecamur supplicium apud Regem regũ omnium Deũ, qui quum occiderit corpus, potestatẽ habet animam simul & corpus mittere in gehennã. Matt. 10. Neque tamen hęc eo dicta velim, quod vel ambulantem, vel sedentem, vt nec cubantẽ quidẽ quenquã orare veruero. Vtinam assidue, dum quiduis corpore facimus, animum interim (quod acceptissimũ precãdi genus est) eleuaremus ad Deum. Neque enim quacunque nos ambulando vertimus, modo mens feratur in Deum, abeo, qui nusquam non est, nos auertimus. Hiere 23. Verum vt Propheta, qui dicit Deo: Memor fui tui super Psal. 62.

stratum

stratum meum, non eo tamen sic satisfecit sibi, quin & media nocte surgeret ad confitendum Domino: (Psal.118.) ita præter istas ita dictas ambulando preces, aliquas interdũ sic orari postulẽ, vt tali meditatione præparetur animus. tanta cum reuerentia corpus componatur, vt nec vniuersos orbis terræ simul confidentes Reges tam reuerenter simus adituri. Verumenimuerò mentis ista vagatio, quoties eã cogito, animũ mordet misere. Neq; tamẽ affirmẽ cogitationẽ quálibet etiamsi turpẽ & perquã horribilẽ, quã precantibus nobis vel malus obijcit Genius, vel quæ sensuũ nostrorũ phãtasmate fabricata surrepit, protinus esse mortiferã, si modo renitimur & repellimus: cæterum alioqui vel admissa libenter, vel diu permissa neglig ẽter crescere, nõ dubitẽ profectò, quin pondus eius posit ad animę perniciẽ, & mortem ingrauescere. Imo quum diuinæ maiestatis immẽsam gloriã cogito, protinus profectò subigor atque impellor credere, etiam breues istas abductiones animi, quod non sunt capitalia crimina, id adeo magis ex Dei miserentis benignitate procedere, per quam dignatur ad mortẽ nõ imputare: quàm quod suæ ipsarum naturæ malicia mortẽ non mereantur, quum plane comminisci nequeã, vnde posit cogitationibus eiusmodi, precãtibus hominibus, hoc est, cũ Deo loquentibus, aditus in mentẽ dari, nisi prorsus ex imbecillitate fidei. Alioqui quũ longe facessat animi quæuis inepta distractio, dũ in causa seria mortalẽ affamur Principem, imò vel eius ministrum quẽpiam, qui quidem apud herũ suum in aliquo loco sit: fieri profectò non posit, vt dum precamur Deũ, animus abduci vel tantillum queat, si forti & efficace fide crederemus præsentem, & non verba nostra dũtaxat auscultantẽ, vultusq; & corporis habitum foris contẽplantem, vt inde mentis internæ signa & argumẽta colligat: sed in ipsos penitus cordis arcani sinus oculis plusquã linceis penetrantem, immensa maiestatis luce cuncta collustrantẽ Deũ, Deũ, inquã, Deum: in cuius gloriosa præsentia omnes orbis terræ Principes in omni gloria sua teredines esse sese (si non insaniunt) & humi repentes vermiculos confitẽtur. Christus ergo Seruator noster, quũ videret nihil oratione conducibilius, rursumq; cerneret hominum negligentia, & malicia dęmonũ rem tam salutarẽ tam passim fructũ perdere, plerunq; verò & in perniciem verti, voluit obiter, dũ transiret ad mortẽ, suis verbis & exemplo suo rei tam necessariæ, velut reliquæ doctrinæ suæ colophonẽ tradere. Itaq; quũ sciremus, nõ anima tantũ, sed etiam corpore vtriusque creatori Deo seruiendum, simul vt doceremur corpus ad reuerentiam cõpositũ, quanquã ab anima formã illã, habitumq; suscipit, in animã tamen rursus reuerẽtis erga Deũ pietatis augmentũ refundere, humillimæ subiectionis formam edidit, eo enim corporis gestu Patrẽ cœlestem suũ veneratus est, quem nemo terrenorũ Principum præter ebriũ vino luxuque Macedonẽ, & alios quosdam fortunæ flatu tumescentes Barbaros, qui se pro Dijs haberi voluerunt, aut exigere est ausus, aut oblatum sponte, suscipere. Nam neque quum oraret, resedit, neque se erexit in pedes, neque tantum demisit in genua, sed totum in terram abijciens pronum prostrauit in faciem. Tum in eam miserabilẽ formã cõpositus implorauit Patris misericordiam, & patris (Mat 26.) nomen ingeminans rogauit, vt quandoquidẽ illi omnia possibilia sunt, si fieri posset, hoc est, si nõ immutabili decreto calicẽ passionis eius statuisset, precibus eius, oratus auferret. Cęterum ne precantis tamen volũtati obsecundaret, si optimæ prorsus ipsius voluntati melius videretur aliud.

Non est quod filium ex hoc loco putes paternę voluntatis ignarum, sed quoniã volebat homines instruere, humanos affectus pariter volebat exprimere. Quod Patris vocabulum bis cõmemorauit, nos admonere voluit omnẽ ab eo paternitatẽ procedere & in cœlo & in (Ephes.3.) terra. Quin & hoc quoq; nos voluit cõmonefacere Deũ Patrẽ bis ipsi patrem esse: quippe creatione, quæ paternitas quædã est. Nam verius à Deo sumus qui nos creauit ẽ nihilo, quã ab illo qui nos genuit homine: nempe Deo prius ipsum creante genitorem, & omnẽ illam ex qua geniti sumus creante, prius & substernente, materiã. Sed sic agnouit Patrẽ Deum Christus, vt homo. Cęterum vt Deus, naturalem illum sibi nouit & coæternum Patrẽ. At nec istud absimile veri est, ideo bis appellasse Patrẽ, vt non solũ cũ sibi naturalẽ patrẽ fateretur in cœlo, sed etiã nullũ habuisse patrem alium significaret in terra, quandoquidem ex virgine matre secundũ carnem conceptus est absq; virili semine, superueniente in matrẽ S. (Matth.1.) Spiritu, Spiritu, inquã, & Patris & suo, quorũ (Luc.1.) opera eadẽ & simul sunt, nulla penitus consi- (Rom.2.) deratione distincta Quid quod ex efficaci pa- (Ioan.5.) terni nominis ingeminatione, quæ magnũ declarat obtinendi voti desideriũ, saluberrime docemur & illud, ne quũ quidpiã precamur, quod non impetramus, animo cõcidamus, vt Rex Saul sortilegus: qui quod statim nõ accepit, oraculũ à Deo diuertit ad Phytonissam: & (1.Reg.28) lege vetitã, & ab ipso pridẽ cohibitã artẽ exercuit. Nos docet Christus, vt perseueremus petere, neq; tamẽ, si nunquã assequamur, quidq; murmuremus: quippe quũ videamus Filium Dei seruatorem nostrum non impetrasse depulsionem mortis, quã tanta cum instãtia Patrem precatus est, nisi quod perpetuo (quam rem vel maximè nos imitari debemus) voluntatem suam Patris voluntati subiecit.

Et venit ad discipulos suos, et inuenit eos dormiẽtes. Mat.26.

EN amor amori quid præstat. En amor ille, quo Christus amabat suos, quanto interuallo amorem præcellit illum, quo redama-

batur à suis, etiam ab his, qui diligebant maxime. Nam illū tristitia, metus, pauor & tędium, quibus, ingruente supplicio crudelissimo, tam anxiè afflictus est, abstinere tamen eum non potuerunt, quo minus illos inuiseret. At illi, quantūcunq; diligebant eum (diligebant proculdubio vehementer) tamen in tam immenso, tam vicino, tam amantis magistri periculo, somnum potuerunt admittere.

Et dixit Petro sic: Simon dormis? Non potuisti vna hora vigilare mecum?

Hic sermo Christi tam breuis, quantā habet energiam? tam mitibus verbis, quàm acuto pungit aculeo? Nam dum Symonē nomine compellat illo, & illo nomine somnolentiam exprobrat, tacite subsignificat, non iam Petri vocabulo (quod ob firmitatē Christus ei pridem indiderat) hác infirmitatem eius, & soporem satis omnino congruere. Quin vt aculeum habet suppressio nominis Petri, imò Cephę: sic aculeum habet alterum ipsa Simonis expressio. Hebraica enim lingua (nam ea Christus ei loquebatur) Simon significat audiens, significat & obediēs. Atqui dum, Christo contra monente, dormiebat, iam nec audiens, nec obediens erat. At nec hos tamen solos, sed & alios aculeos quosdā Seruator noster in Petrum māsuetis istis verbis tacite mihi videtur infigere: nimirum tanquā eum seuerius increparet sic: Simon, non iam Cephas dormis? Quomodo enim Cephas, hoc est, saxum, mereris appellari? quo ego te nomine ob firmitatem olim insigniui, quum tam infirmum te probes nunc, vt nec vnam horam ad- Ioan.1. uersus impetentem somnum possis sustinere? Quanquam vetusto quidem nomini tuo, Simoni, perquam egregie iam respōdes scilicet, quippe qui sic dormitans, quomodo voceris audiēs? aut quum ego te vigilare monuerim, quo pacto voceris obediēs, qui me vix digresso segnis & somnolentus indormias? Ego te semper Simon feci plurimi, & tu Simon dormis? Ego te tot modis honestaui, & tu Simon dormis? Tu te modo iactasti, vel moriturum mecum, & nunc Simon dormis? Ego nunc à Iudæis ac gentibus, & vtrisque deteriore Iuda quæror ad mortem, & tu Simon dormis? Luc.22. Quin & vos omnes tanquā triticū satagit cribrare Satanas, & tu Simon dormis? Quid à cæteris expectare debeo, quum in tātis & tam vrgentibus non modo meis, sed & vestris ipsorum periculis etiam tu Simō dormias? Post hæc ne res videatur solum Petrum tāgere, sermonem vertit ad reliquos.

Mat.26. *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.*

Orationis hic mandatur assiduitas, & non vtilitas eius modo declaratur: sed etiam immensa necessitas, nempe ne remoræ in morem, carnis infirmitas animum quantumuis ad bona prōptum remoretur ac retrahat in tentationis mala præcipitem. Quis enim spiritu promptior Petro? & tamen quantū eguit aduersus carnem Dei præsidio, vel hoc declarat, quod dum illud implorare precibus dormiendo distulit, locum Dæmoni dedit, quo paulo post per carnis infirmitatē, Spiritus alacritatē Mat.27. retunderet, & ad negandū cum periurio Christum perpelleret. Quod si talia vsuuenerunt Apostolis lignis nimirum viridibus, vt dū per somnū orationē intermitterent, intrarent in tentationem: quid in aridis fiet nobis, si ingruente periculo (quod quando, quæso, non ingruit, quū aduersarius noster diabolus velut 1.Petr.5. Leo rugiens assidue circūeat vndequaq; quærens quē carnis infirmitate cadentē protinus inuadat ac deuoret) in tanto, inquā, periculo quid fiet nobis, nisi Christi consilium secuti, in vigilia & oratione perstemus?

Vigilare monet Christus, sed non ad chartas, & aleam non ad crapulam, comessationes, vinum & venerem, sed ad orandum. Orare Luc 18. monet non interdum, sed incessanter. Orate, inquit, sine intermissione. Orare monet non dūtaxat interdiu (quis enim vigilare iubet in die?) sed orationis instantiæ suadet eius etiam tēporis boná partē addere: quod pleriq; totū somno solemus impendere, quo magis nos pudere miseros decet, & inanē culpā agnoscere, qui vix interdiu precem breuē, & eam tamen oscitanter & somnolenti peragimus. Monet nos deniq; Seruator noster orare, nō vt abundemus opulentia, nō vt delitijs affluamus, nō vt inimicis nostris malū veniat, non vt nos honoremur in hoc seculo: sed ne intremus in tentationem. Voluit nos nimirum intelligere mundana illa omnia aut noxia prorsus, aut si cum hoc vno conferantur, inanissimas nugas esse, eoque istud vnum velut cæterorum quodammodo collectam summam in ea prece, quam pridem discipulos docuit prudens collocauit in fine. Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Matth.6.

Iterum secundo abijt & orauit eundē sermonem, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum: fiat voluntas tua. Et venit ite- Mat 26. *rum, & inuenit eos dormientes, erant enim oculi eorum grauati, & ignorabant, quid responderent ei. Et relictis illis, iterum abijt & orauit eundem sermonem, & positis genibus orabat, dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum à me. Veruntamē non mea, sed tua voluntas fiat.*

Postquam ergo discipulos sic admonuit, iterum ad orationē redijt, idemq;, quod ante, rursus precatus est, sed ita tamen, vt totā rem denuo Patris volūtati committeret. Sic enim docet nos & instanter simul & nō precisè petere, sed exitum rei totum Deo cedere: qui nec minus bene nobis vult, quàm ipsi nos, Matth.6. & quid magis conducat, millies videt melius. & 8.

Pater

Pater mi, inquit, si non potest hic calix transire nisi bibam illum: fiat voluntas tua.

Pronomen illud (Mi) duplicem habet effectum. Nam & magnum exprimit affectũ, & singulari modo patrẽ Christo, patrem declarat Deum. quippe quum non creatione tantum, sicut est vniuersis, nec adoptione, quo modo pater est Christianis, sed natura sit Dei filij pater Deus. Cæteros igitur omnes erudiens vt ita precamur: Pater noster qui es in (Matth. 6.) cœlis, quibus verbis Deum agnosceremus omnibus nobis vt fratribus patrem esse communem, ipse merito, qui propter Deitatem solus potest, sic affatur Patrem. Pater mi. At si quis tam superbus est, vt non contentus esse, sicut cæteri hominum, solus sibi videatur gubernari secreto spiritu Dei, nec eâdem esse sorte cũ cæteris: hic mihi certè videtur Christi sibi verbum arrogare, & Pater Mi, precari, non Pater noster, quum Dei communẽ spiritum priuatim asserit sibi, Lucifero non multum dispar, qui sic Dei sibi verbum arrogat, sicut Lucifer locum. (Luc. 10.)

Iam quod ait: Si non potest calix iste transire, nisi bibam illum: fiat voluntas tua, satis euidenter ostendit quid Christus appellat possibile, quid impossibile: nempe nihil aliud, quàm certũ & immutabile de sua morte spõtaneum decretum Patris. Alioqui enim si sensisset, vel ex decursu syderum cœlestiũ, vel abstrusiore quopiam omniũ rerũ ordine, fatoq; imminere sibi ineluctabilem moriendi necessitatem, ac tali ratione dixisset: Si non potest calix iste transire, nisi bibã illum, frustra penitus adiecisset illud: Fiat voluntas tua. Quo modo enim Patris arbitrio relinqueret eam rem, cuius exitum vel aliunde pendere, quàm à Patre crederet, vel Patrem necessario, hoc est, velit, nolit, velle?

SED interea tamen dum recensemus talia, quibus mortem sibi Christus deprecatur à Patre, & omnia supplex Patris voluntati submittit: assiduè nobis contra cogitandum est, quum & Deus esset & homo, hæc illũ omnia, quatenus homo erat, & non vt Deum dicere. Nam & nos, quoniam ex anima constamus & corpore, vt quædam de nobis loquimur, quæ soli cõpetant animæ. ita quædã contra loquimur, quæ soli cõpetant corpori. Nã & martyres in cœlũ dicimus protinus à morte conscendere, quum eo tantum ferantur animę. & homines vicissim dicimus, quantũuis hic superbiant, terram tamen & cineres esse, tum vita breui defunctos in vili sepulchro putrescere. Sic enim loquimur assidue, quum nec sepulchrum ingrediatur anima, nec mortẽ obeat: sed quę male vixit in corpore, post corpus misere viuit in pœna, quæ verò bene, perpetuo viuit in bono.

Ad hunc igitur modum, quia non minus erat humanitati coniuncta atque vnita diuinitas in omnipotente persona Christi, quàm immortalis eius anima corpori: quod mori potuit, tam ea quæ fecit vt Deus, q̃ ea quæ fecit vt homo, nõ tanq̃ bipartitus in duos, sed merito, sicut vnus erat, ita sicut vnus enunciat, sic & ob deitatem suã non dubitauit dicere: Ego & Pater vnum sumus. Et, Antequã Abraham fieret, ego sum. Et propter vtrãque naturam: Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationẽ seculi. Et vice versã propter humanitatẽ solã dixit: Pater maior me est. Et, Modicũ tẽpus vobiscum sum. Etenim tãetsi gloriosum corpus eius veraciter nobiscũ præsens est, eritq; semper vsque ad finẽ seculi sub specie panis in venerabili sacramento Eucharistiæ: corporalis tamen eius forma, in qua cũ discipulis diu versatus est (de quo præsentiæ modo sensit nimirum, quum diceret: Modicum tẽpus vobiscũ sum) Christo conscendente subtracta est. Omnia igitur ista quæ Christus hoc loco agoniæ suæ vel fecit, vel passus, vel precatus est, quæ tã humilia sunt, vt neutiquam dicere videantur excelsam illam sublimitatem Dei: ab illo eodem Christo facta recordemur, vt homine. quin & quædam, vt ab inferiore humanitatis suæ parte, nempe sensibili duntaxat proficisci, quæ declararent humanæ in eo naturæ veritatem, & naturalem in alijs post hominibus horrorem solarentur. (Ioan. 10. & 8.) (Mat. vlt.) (Ioan. 14.) (Ioan. 16.)

Istorum igitur verborum, cæterarumque rerũ omnium, quæ tam afflictæ humanitatis indicia series eius agonis demonstrauit, adeõ nihil suæ gloriæ Christus putauit ingloriũ: vt ea nimirum ipsemet diligenter euulganda curarit. Etenim quanquam quæ scripta sunt ab apostolis omnibus, ab vno pariter ipsius Spiritu vniuersa dictata sunt: nõ facile tamẽ aliud eius factum recordor vllum, quod tam peculiari modo curarit cõmendare memoriæ. Nã quod vehementer tristis erat, id quidem narrauit Apostolis, quod illi posteris ab ipso possent tradere: cæterum quibus verbis Patrem precatus est, quum & ad lapidis iactum abessent proximi, etiamsi vigilassent, & quũ dormirent, si præsentes in re fuissent, non potuissent audire: quanto minus id noctis cernere, quãdo se demisit in genua, quando prostrauit in faciem? Sanguineas verò guttas illas quas toto sudauit corpore, etiamsi restantes & conspicuas postea spectassent in terra, quidlibet, opinor, cogitassent potius, quàm id diuinassent, quod erat, quod ante nusquam contigerat, quenquam sudasse sanguinem. Sed neque cum matre postea, neq; cũ Apostolis ante mortẽ collocutus est, vt ea tũ narrasse videatur: nisi quis id putet verisimile quum ab oratione digressus rediret ad Apostolos adhuc aut dormitantibus aut vix excitatis & semisomnibus, aut deniq; quũ satellites essent ad manum, tum videlicet illis recensuisse totam agonis historiam. Restat igitur quod videtur verisimum, vt postquã resur- (Luc. 22.)

rexit à mortuis matri pientissimæ, dilectisque discipulis, quum Deum esse eum iam dubitare non possent hanc humanitatis sic afflictæ seriem, cuius cognitio primum ipsis, post per eos alijs prodesset, quam alius nemo narrare potuit ipsemet ore suo sanctissimo recensuerit. Magnam igitur adfert & meritò huius agoniæ meditatio, bis qui tribulato sunt corde, consolationē quum ad eum ipsum finem, vt solaretur afflictos, seruator noster afflictionē suā, nemini alioqui cognitam, neque possibilem cognitu, pro sua bonitate vulgauerit.

Sunt fortasse quidam, quos & illud mouet, quòd ab ea oratione Christus rursus reuisens Apostolos, quum dormiētes eos reperisset, & se superueniēte tam attonitos, vt quid dicere possent, ignorarent, sic eos reliquerit, vt videri posit, tantum ideo venisse, vt exploraret, an vigilent quū id (vt erat Deus) nescire non potuerit, antequam venisset. Sed isti, si qui sint, sic responsum habeant. Ille quod fecit, non incassum fecit. Nam etsi in præsens aduentus eius non sic exciuauit eos, vt vigilarēt, sed aut nō prorsus experrecti, semisomnes, & attoniti, vix oculos in eum leuarent, aut, quod deterius est (si ab illo increpiti sunt, & vigiles redditi sibi) nihilominus, eo digresso, protinus relaberentur in somnum ipse tamen & suam circa discipulos solicitudinem declarauit, & suo sanxiuit exemplo, vt Ecclesiæ suę Pastores in posterum nulla tristitia, nullo tædio, nullo terrore permitterent suam circa gregem curam & diligentiam quoquo modo quicquam claudicare, sed ita se planè gererēt, vt ipsa re probarent, non tam esse de seipsis sese, quàm de gregis sui salute solicitos.

AT dixerit fortasse quispiam diuini consilij curiosulus explorator aut voluit Christus Apostolos vigilare, aut nō voluit. Si non voluit, cur tam accurate mandauit? Si voluit, quid ire, ac redire toties oportuit? Non potuit quum esset Deus, & semel dicere, & simul facere, vt fieret? Potuit haud dubie, bone vir, quum Deus esset, qui quicquid voluit,
Psal. 32. fecit, qui verbo creauit vniuersa. Etenim
Psal. 134. dixit, & facta sunt. mandauit & creata sunt.
Ioan. 9. An qui aperuit oculos cœci nati, viam inuenire non potuit, per quā oculos aperiret dormiētis? Facilè profecto ea res factu fuit vel illi, qui non esset Deus. Nam quis non videt peruigilaturos homines, nec in somnum cito relapsuros, si quis indormitantes oculos tantum perpungat acicula? Potuit proculdubio Christus efficere, ne dormitarent quicquam, sed peruigilarent Apostoli. si id præcise prorsus & absolute voluisset. At nunc adiecta conditione voluit: nempe si vellent & ipsi, atque ita vellent efficaciter, vt ipso monente foris, & intus etiam iuuante pro sua quisque virili cum eo conniteretur. Hoc pa-
1. Tim. 2. cto vult & omnes homines saluos fieri, neminem æterno cruciari tormento, videlicet ita demum, si nos tam piæ voluntati eius obsecundemus, ac non malicia nostra nitamur in contrarium. Quod si quis obstinate pergat facere, non vult illum Deus inuitum in cœlum vehere, tanquam ibi nostro indigeret officio, neque regnare posset in gloria sua, nisi suffultus nobis. Quod si nō posset, multa profecto statim vindicaret, quæ nūc nostra causa tolerat, & dissimulat diu. si quando ipsius benigna patientia nos adducat ad pœnitentiam. Cæterum nos interea tanta eius abusi Rom. 2.
clemētia, dum peccata peccatis addimus, thesaurisamus nobis (vt ait Apostolus) irā in die Rom. 2.
iræ. Et tamen (quę Dei bonitas est) negligentes nos, & peccatorum puluino indormientes agitat interdum, quatit & concutit, ac tribulationibus satagit expergefacere. Atqui quum ea re se probet, etiamsi irarum, tamen amantissimum plerią, tamē homines stultissimi aliorsum rem accipimus, & beneficiū tantū maleficij loco ducimus: quum contra (si sani simus) vt quoties aberramus ab eo, toties nos inuitos ac reluctātes verberibus in viam redigat, multis esset precibus exorandus. Etenim primo precandum est, viam vt videamus, & cum Ecclesia dicendum Deo: A cœcitate cordis libera nos Domine. Et cum Propheta: Doce me facere volūtatem tuam. Et, Vias tuas demon- Psal. 119.
stra mihi, & semitas tuas edoce me. Deinde vehementer optandum est, vt in odore vn- Cāt. ca. 1.
guentorum tuorum Deus, in spiritus tui suffitu suauissimo post te curram alacriter. Quod si languemus in via (quod nunquam ferè non facimus) & nimiū segniter vix procul à longe subsequimur, protinus dicamus Deo: Appre- Psal. 95.
hende manum meam dexteram, & deduc me & 139.
in via tua. Cæterum si sic inualescat languor,
vt pertæsi progredi, cœperimus pigritia mol- Ioan. 6.
licieą; subsistere precemur Deū, vti renitentes trahat. Postremo verò, si molliter attracti renitimur, & contra voluntatem Dei, contra salutem nostrā ceruicosi simus abiecta ratio-
ne, sicut equus & mulus, in quibus non est in- Psal. 31.
tellectus: supplicíter orare debemus Deum
prophetæ verbis appositissimis: In chamo & Psal. 31.
freno maxillas eorum constringe Deus, qui non approximant ad te. Verum enimuero quandoquidem quum subit desidia nulla virtutum parte citius quàm precandi affectu deficimur, nec ea nobis imprecari libet, etiam quantumuis vtilia, quæ non libenter admittimus, nobis diu ante curandū est (si quādo sani sumus) quum nondum in ægros illos animi laborātis affectus incidimus, vt aures Dei precibus huiusmodi diligenter impleamus rogemusą, supplicíter: vt si quādo postea, vel carnis illecebra pellecti, vel mundanarum rerum concupiscentia seducti, vel callidis insidijs dæmonum labefactati, contra precemur quidpiā, ad talia vota surdescat, & quæ precamur, auertat ista verò, quæ profutura prænouit, quantumuis deprecemur, accumulet. Siquidem ad

dem ad hūc modū solemus, si sapimus, quum febrem expectamus, eos præmonere, qui nobis ministraturi sunt ægrotantibus: ne vel rogantibus oobis, eorum quicquam porrigant, quę saluti noxia morbus in augmentū sui prępostere solet appetere. Itaque quum sic vitijs indormimus, vt diuina inclamati atq; agitati clemētia nolimus expergisci, atque inuigilare virtutibus: in causa nonnunquam sumus, vt nostris nos vitijs abiēs relinquat Deus, quosdam sic, vt nunquam reuisat iterum, alios verò dormire sinat dūtaxat in aliud tēpus, prout eius admirāda benignitas & inscrutabilis abyssus sapientię videt idoneum. Huius rei typum gerebat quendam, quod Apostolos Christus quum iterum inuisisset, nec illi tamen vigilare voluerunt, sed nihilominus asiduè dormitarent, relictis illis abscesit. Nā relictis illis iterū abijt & orauit eundem sermonem, & positis genibus orabat, dicens: Pater, si vis, trāsfer calicem hunc à me: veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat.

EN iterum idem petit, iterum eandē conditionem adijcit, iterum nobis exēplum præbet, vt quum in magnum (etiā Dei causa) periculum venimus: non arbitremur illicitū instanter precari Deū, vt ex eo discrimine nobis
1.Cor.10 procuret exitum. Quandoquidē, fieri potest, vt eadē causa nos patiatur in tales angustias adduci: vt quos prosperitas frigidos ad orandum fecerat, periculi timor faciat efferuescere, præsertim quū res agitur de corpore. nam ad animæ periculum vix plerique tepescimus. Cæternm quibus (vt esse debet) animæ cura est, nisi quis ad martyrium fortiter animetur à Deo (quod vel indicibili modo sentiēdum, vel coniecturis idoneis expendendum est) alioqui timere quenquam sibi satis congruit, ne sub onere fatigetur, & concidat, eoque ne Petrum imitatus nimium de se confidat, orare diligenter Deum, vt à tanto animæ suæ periculo diuina bonitate liberetur. Cæterum illud asiduè repetendum est, ne quis ita præcise deprecetur periculum: quin Deo rem totam permittat paratus obedienter, quicquid ille pararit, perpeti. Christus igitur huiusmodi de causis sic orandi salubre uobis exemplum præbuit, sed ab ipso tamen longius abfuit talis orandi necesitas, quàm cœlum distàt à terra. Neque enim quà Deus erat, mi-
Ioan.10. nor erat, quàm Pater. Quà Deus erat, sicuti
Philip.2. potestas eadem, sic & voluntas eadē erat cum
Ioan.5. Patre. Verum quà fuit homo, potestas infi-
Ioan.14. nito minor: sed à Patre tradita tandem omnis
Matth.12 & vlt. ei potestas est, in cœlo simul & in terra. Voluntas verò vt non eadem illi cum Patre, quatenus homo fuit: ita Patris voluntati sic omnino conformis, vt nolla in re dissentiens reperiretur. Itaque mortem illam amarisimam animæ ratio voluntati Patris obediens consentit ferre, dnm (vt hominem se monstraret) corporis eam sensus exhorret. Oratio eius ad viuum vtrunque simul expresit. Pater (inquit) si vis, transfer calicem istum à me: veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat.

At non verbis tamen ista tam luculenter expresit, quàm factis. Nam quàm non refugerit eius ratio tam horrendum supplicium, sed obediens Patri fuerit vsque ad mortem, mor- Phil.2.
tem autem crucis: series pasionis edocuit. Quam vehementem verò sensus pertulit imminentis pasionis horrorem, Euangelij verba, quæ iam sequuntur, ostendunt.

Apparuit autem illi Angelus de cœlo confortans eum.

Quàm vehementem fuisse cēses eius mentis angustiam, quum ad eum confortandum Angelus veniret è cœlo? Sed ex hoc loco subigor, vt admirer, quæ malæ teneant illos intemperies, qui frustra facturum contendunt, quisquis aut Angelum quenquam, aut vita functum sanctum precatorem sibi cupiat adhibere, propterea videlicet, quod Deum ipsum precari fidēter possumus: qui & præsentior est nobis vnus, quàm omnes Angeli, & sancti præterea simul vniuersi, & plus nobis potest conferre, & multo magis etiam cupit, quàm quicquid est præterea sanctorum quicquam in cœlo. Huiusmodi rationibus, friuolis, & plane nihili, sanctorum inuidentes gloriæ, & pariter sanctis inuisi, & nostrum in eos affectum pium, & eorum erga nos salutare subsidium student amoliri. Quid ni hic similiter argumenteutur improbi, Angeli istius operam consolatoriam erga Seruatorem Christum inanem prorsus & superuacaneam esse? Quis enim Angelorum omnium aut tantum potuit, quantum potuit ipse, aut tam vicinus ei fuit, quàm Deus, qui fuit ipse? Et tamen sicut tristari voluit pro nobis & anxius esse: sic & pro nobis voluit Angelum consolatorem admittere, vt & hominibus istis argumenta nugacia retunderet, & hominem sese verum declararet. Cui sicut Diaboli tentantis Triumphatori Angeli mi- Matth.4.
nistrarant vt Deo: sic ad mortem humiliter tendenti Angelus accederet iam cōsolator, vt homini: & spem pręterea faceret, si Deū comprecemur in periculo, consolatione non destituēdos, modo ne segniter precemur, & perfunctorie, sed ex intimo corde proferētes suspiria, precantem hoc loco Christum imite-
mur. Nam factus in agonia prolixius orabat, Lucæ 22.
& factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.

Affirmant plerique Doctores acerbiorem fuisse pasionem Christi pro nobis, quàm vlla fuerit vnquam martyrum vsquam omniū, qui pro fide tulēre martyrium. Sunt contra qui nō putent propter varia quædā alia suppliciorū genera, & pluribus diebus repetita tormēta, quàm Christo seruatori nostro, vel adhibi-

ta fuerint vel prolongata. tum, cuius vna gutta tam preciosi sanguinis, propter infinitã eius Deitatem, ad redimendos omnes homines abunde superq; suffecisset: ei pœnam putant à Deo destinatam tantã, non quantam alius vsquam aliquis passus est, sed quantam impenetrabili eius sapientiæ visum est conuenire. Cuius modum vt nemini satis compertum, itá citra præiudiciũ fidei credi posse censent infra quorundã martyrũ pœnã substitisse. At mihi certè præter vulgatã opinionẽ Ecclesiæ, quæ Hieremiæ verba decenter de Hierusalem decenter ad Christũ applicat: O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor, sicut dolor meus, vel hic locus vehementer suadet, vt credam, nullius vnquam martyris supplicium cum passione Christi, ipsa pœnarum acerbitate comparabile.

Thren. 1.

Equidem si faterer (id quod idoneis de causis non necesse habeo) cuipiam ex martyribus adhibita fuisse & plura & maiora tormentorum genera, adde etiam, si placet, diuturniora, quàm Christo: videtur tamen mihi perquam credibile sub tormentis in speciem valde minoribus atrociorem pœnam Christum pertulisse, quàm eorum quisquam senserit, ea passus, quæ videri possint multo molestiora, quum eum videam ex impendentis passionis angustia tanta mentis amaritudine perculsum, quanta nullus mortalium vnquam omnium expectatione tormentorum fuit. Cuius enim vnquam tam acerba fuit anxietas, vt toto ex corpore guttatim in terram sanguineus sudor efflueret? Inde igitur præsentis pœnæ magnitudinem metior, quod aduentantis eius præsensionem supra quàm vlli vnquam alij fuit, fuisse Christo tam acerbã video. At nec animi valuisset vnquam in id vigoris anxietas inualescere, vt corpus suaderet sanguinem: nisi vltronea ipsius voluntate omnipotens eius diuinitas nõ modo minuisset, sed & vires præterea roburque tantæ addidisset angustiæ. quo & futurorum martyrum fundendum in terra sanguinem figuraret, & simul eos, qui ad supplicij meditationem trepidaturi forent, ne timorẽ suum ruinę præsagium interpretantes desperatione succumberent, tam nouo, tam miro, tam immensæ anxietatis exemplo solaretur. Hic si quis rursus martyres illos proferat, qui ob Christi fidem alacres vltro sese offerebãt in mortem, eosque demum triumphali dignos lauro censeat, quod lætitia superante dolorem nulla tristitiæ signa, nulla timoris argumenta protulerint: in ea re profecto ad iudicium suum licebit adscribat & meum, modo ne triumphum istis quoque deneget, qui quanquã non vltro properaur, apprehensi tamen, neque renituntur neque retrocedunt: sed quàquam timentes & anxij, nihilominus ob amorem Christi, quicquid exhorrent, ferunt. Quod si maiorem illis contendat quispiam, quàm his tributam gloriã: per me licebit, secũ contendat solus. Sat est enim mihi, quod vterque in cœlo habet tantam, quantã dum viueret, nec viderat eius oculus, nec auris audierat, nec in cor eius ascenderat. Etenim quisquis in cœlo præfertur, ei non alius inuidet, imo quilibet potius propter amorem mutuum cuiusque gloria fruitur. Adhæc quem cui gloria præferat in cœlo Deus, nobis in hac mortalitatis caligine palpitantibus haud quaquam puto satis inclarescere. Nam vt hilarem datorem (fateor) diligit Deus, ita Thobiam dilexisse non dubitem, nec item beatum Iob: quorum vt vterque fortiter ac patienter calamitatem tulit: ita (quod sciã) neuter adplausit admodum aut exultauit alacriter.

1. Cor. 2.

2. Cor. 9.

Offerre se pro Christo morti, quũ res apertè postulat, aut quum occultè stimulat Deus: egregiæ virtutis opus esse non nego. Alioqui verò nec satis tutum reor, & præcipua ex his columna, qui sponte pro Christo sunt passi, timuisse multum, fuisse vehementer anxios, nec semel ante se subduxisse morti reperimus, quam postea tamen fortiter adierunt. At nec Deũ posse inficior, & facere aliquando confiteor (nunc pijs id tribuens anteactæ vitæ laboribus, nunc mera benignitate gratificans) vt animum martyris totum sic impleat gaudio vt non modo molestas illas anxietates opprimat, sed & eas quoque, quas Stoici propassiones appellant, & quibus factiosos sapientes suos omnino fatentur obnoxios, sic eminus arceat, vt non permittat accedere. Etenim quum sæpe videamus accidere, vt in pugna quidã vulnera sua non sentiant, donec animus, quem vehemens abduxerat affectio quæpiam, reuersus aduertat dãnum: non est quod dubitem, tanta propinquantis gloriæ spe gestientem animum posse sic efferri supra se, vt neque mortem metuat, neque supplicia sentiat. Et tamen si cui donum hoc dederit Deus, ego certè vel gratuitam fœlicitatem potius, vel præteritæ virtutis præmium vocauerim, quàm futuræ mercedis materiam. Nam mercedem crediderim toleratæ pro Christo pœnæ respondere, nisi quòd eã Dei liberalitas mensura tam bona, tam conferta, tam coagitata, tam supereffluente retribuit: vt non sint vllo pacto condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in illis, qui tam impense dilexerunt Deum: vt eius gloriæ tanta mentis angustia, tanto cruciatu corporis sanguinem & vitam impenderint. Quid quod interdum pro sua bonitate Deus quibusdã adimit metum, non quòd magis eorum approbet, ac remuneret audaciã: sed quod talẽ eorũ nouit imbecillitatẽ, vt timori suo ferendo pares nõ essent futuri. Etenim nõnulli succubuerunt metu, qui postea tamẽ inflicta tormẽta vicerunt. Iã quod attinet ad animandos alios eorum exemplo, qui mortem ferunt alacriter: non abnuerim, id multis

Hieron. in Mat. 5. Qui viderit.

Luc. 6.

Rom. 9.

id multis esse perutile. Sed rursus quoniã plerique omnes sumus ad ingruentem mortẽ timidi, quis nosse potest, quã multis prosint & hi, quos quum anxios ad mortem videmus & pauidos, cernimus tamen per obiectos, & obstantes illos tædij, pauoris, angustiæ plusquam adamantinos obices fortiter penetrare, & effractis istis ferreis repagulis, triũphata morte

Matth.11 cœlum violẽter irrũpere? An non hi pusillis & timidulis homuncionibus ipsorum videlicet similibus vehementer addunt animũ, ne incũbente persecutione succumbant, quanquã sibi magnam sentiant tristitiam, timorem, tædiũ, & diræ mortis horrorem suboriri? Prouida igitur Dei sapiẽtia, quæ pertingit omnia fortiter, & disponit cuncta suauiter, præsenti contemplãs intuitu, quo modo, quibus in locis affectæ sint mentes hominum, huius aut illius fortis exempla, prout maxime cõductura videt, temporibus & locis accõmodat. Sic pro sua prouidentia Martyrum suorũ affectus temperat, vt alius alacer ad mortẽ prosiliat, alius cunctanter & timidè prorepat, nec tamen minus fortiter mortem præferat, nisi quis ideo forte minus fortis haberi debet, quod præter debellatos inimicos reliquos, suum etiam ipsius tædium, tristitiã, timorẽ, fortissimos affectus, & potẽtissimos hostes expugnat. Cęterũ disputatio præsens tota huc deniq; tendit, vt sanctissimorum Martyrũ vtrumque genus ad-

Iacobi 1. miremur, vtrunq; veneremur, in vtroq; laudemus Deum, vtrumq; quũ res postulat, pro suo quisq; captu (prout gratiã dederit Deus) imitemur. At is, qui se sentit alacrem, non tam solari habet, vt audeat: quam moneri fortassis

Matt.17. vt metuat, ne Petri more nimium de se præsumens subito relabatur & corruat. At qui se sentit anxium, mœstum, timidum, ei nimirum vt exporrigat animum, adhibenda consolatio est.

Vtrique hęc anxietas Christi perquã salutaris est, alteri vt nimis gestientem animũ reprimat, alteri vt nimis abiectum & prostratum erigat in bonam spem. Nam si quis animum sibi ferocientem sentit & timidum, hic, quũ tam humilem recordabitur & anxium hunc Imperatoris sui habitũ, merito fortasse verebitur, ne paulisper eum callidus hostis eleuet in sublime quo paulo post fortius allidat in terram. At qui nimium conteritur anxijs & meticulosis affectibus, sibique misere timet, ne desperatione succumbat, hanc agoniam Christi respiciat, hãc assiduæ meditetur, ac ruminet, ex hoc fonte salutares haust' cõsolationis ingurgitet.

Lucæ 10. Nam hic videbit Pastorem piũ, ouiculam imbecillã in humeros suos attollere, ipsius personam gerere, ipsius affectus exprimere vt inde sumat audaciam, nec sibi desperandum putet, quisquis in posterum turbari se similibus sentit affectibus. Agamus igitur illi gratias quã magnas possumus (nam meritas certe nõ possumus) & in agonijs nostris ipsius agoniæ memores (cui nulla fuit vnquam agonia comparabilis) obnixè precemur eum, vt suæ anxietatis intuitu solari nos dignetur in nostro, & quum per illum liberari periculo premẽtis angustiæ vehementer petimus, imitantes tamen ipsius exemplum longè saluberrimũ, petitionẽ nostram ipsius adiectione claudamus.

Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Hæc si sedulo fecerimus, nihil omnino dubitem, quin vt ipsi sic oranti consolatio venit ab Angelo: sic & nobis per Angelũ cuiusque suum consolatio ab ipsius adferetur Spiritu, quæ nos ad ea duranda firmabit, per quę subuehemur in cœlum. Nam vt eius rei nobis certam præberet fiduciam Christus, eodem ordine, eadẽ via nos illuc antecessit. Siquidẽ post diu perpessam agoniam illam, sic animo refectus est, vt surgens reuisis Apostolis, traditori & tortoribus ad passionẽ se quærentibus vltro prodiret obuiam. Deinde passus (vt oportuit) introiuit in gloriam suã, locum nimirum nobis eius vestigia sequentibus ibidem paraturus, quò ne nostra nos socordia frustretur, ipse propter agoniam suã nos in agone nostro dignetur adiuuare. — Matt 27. Luc. vlt. Ioan 14. 1.Pet.2.

Et quum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia, & ait illis: Quid dormitis? Dormite iam & requiescite. Sufficit, surgite & orate ne intretis in tentationem. Ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite eamus. Ecce qui me tradet, prope est.

Ecce, iam tertio reuisente Christo somno sepultos Apostolos, quos sustinere secum, & impẽdente periculo precibus inuigilare mandauerat, dum traditor interim Iudas ita totus in prodendo Domino vigili cura versatur, vt ne cogitandi quidẽ de somno vllus illi sit relictus locus. An non in hac disparitate traditoris & Apostolorum nobis iam inde succedentium ad nostram vsque ætatẽ temporũ velut in speculo quodam figura non minus clara, quam tristis & horrenda relucet? Cur non hic contemplentur Episcopi somnolentiam suã? qui sicut in Apostolorum succedunt locũ, sic vtinam virtutes eorũ perinde nobis referrẽt, vt & authoritatem libenter amplectuntur, & ignauam istã illorũ dormitantiã representant. Nam plerique serendis in populo virtutibus & asserẽdæ veritati dormiũt, dũ inimici Christi serendis vitijs, eradicãdæ fidei, hoc est, quoad in ipsis est, apprehendendo Christo, iterũq; crudeliter crucifigendo peruigilant, tãto sunt (vt Christus ait) prudẽtiores filijs lucis filij tenebrarum in generatione sua. Cæterum hæc similitudo dormientium Apostolorum, quanquam valde competit in hoc Episcopos, qui dum virtus & fides veniunt in discrimen, dormiunt: non omnibus tamen huiusmodi Præsulibus vsquequaq; conuenit. Nam sunt ex his (heu) multo plures quam vellem, qui non pre

tristitia (sicut Apostolis accidit) mœsti labuntur in somnū: sed sopiti & sepulti perniciosis affectibus, nempe dæmonis, carnis, & mundi musto ebrij, velut sues in cœnū se puoluētes, indormiunt. Enimuero laudandi fuit affectus, quód in magistri sui periculo tristabatur Apostoli: verū quòd tristitia sic superati sunt, vt totos se somno dederint, id certè vitiū fuit. Quin mœrere quoq; pereunte mundo, & aliorū illachrymare flagitijs, pię mentis esse sensit, qui dixit: Sedebā solitarius & gemebā. Et qui itē illud: Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Huius itaque generis tristitiam in ea parte posuerim, de qua dicit.

Sed ita tamen posuerim, si affectū illū quantumuis bonū præses infrenet ratio. Nam alioqui si sic perstringat animū dolor, vt oppresso vigore mentis ratio remittat habenas, ac sicut ignauus gubernator nauis ad fragorē tempestatis animo concidens temonem deserit, atque in angulū quempiam tristis semet abijciens, puppim permittit fluctibus, sic Episcopus mœstitiæ suæ somno superatus ea relinquat infecta, quæ in salutē gregis, officij sui locus efflagitat: hanc ego certe tristitiam cōferre & comparare non dubitem cum ea tristitia quæ ducit, vt ait, ad infernum, imo adeo longe postposuerim, quoniā in re diuina speciem quandam habet animi desperantis de Deo.

Proximū huic generi locū tenent, sed multo deteriorē, quos nō ob aliorū pericula deijcit mœstitudo, sed mali timor inferendi sibi, id est, timor etiam ipse tanto nequior, quanto magis contemni debet, quod metuitur, nēpe quum non capitis res agitur, sed pecuniæ. Et tamen ipsius corporis iacturam iubet Christus ipsius causa contemni. Ne terreamini (inquit) ab his, qui occidunt corpus, & posthęc non habent amplius quid faciant. Ostendam
Matt. 10. autem vobis quem timeatis: Timete eum, qui postquam occiderit corpus habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. Et quum hoc in commune præcipiat omnibus, quando deprehensis nullū patet effugium, Præsulum honori seorsum onus iniungit amplius, vtpote quos nō de sua duntaxat anima sinit esse solicitos, nec tantisper in silentio delitescere, donec protracti cogātur aut palam fateri quod sentiunt, aut dissimulare mendacio: sed si creditum sibi gregem videant in periculo, prodire voluit eos, & dum gregi prosint, periculis vltro semetipsos offerre. Bonus pastor, inquit Christus, animam suam ponit pro ouibus suis. Quod si bonus quisque pastor animā suam ponit pro ouibus suis, certe qui cum ouium damno animæ suæ parcit, bonum pastorem non agit. Quamobrē sicut qui perdit animā pro Christo (pro Christo enim perdit, qui mandato Christi perdit pro grege) in vitam æternā custodit eam: sic qui Christum negando (negat enim, qui in damnum gregis conticescens, veritatem non fatetur) hic animam seruādo, plane pergit perdere. Quanto magis, si subactus metu, verbis etiam neget & desciscat publice? Tales cum Petro non dormiunt, sed cum Petro vigilantes pernegant: sed respiciente eos Christo per eius plerique gratiam delictum illud aliquando fletu salutifero deleturi, si modo respicienti & ad pœnitentiam familiariter inuitanti Christo, verborum eius memores, & passionem contemplantes, exeuntesque foras ab his malorum pedicis quæ eos peccatis incluserant, cordis amaritudine & conuersione respondeant. Cæterum si quis vsqueadeo malicia inualescat, vt non metu veritatem taceat, sed cum Ario, Arijque similibus doctrinam falsam vel quæstu turpi, vel ambitione pestilenti prædicet: hic non cum Petro dormit, neque cum Petro denegat, sed cum Iuda scelerato vigilat, Christumque cum Iuda persequitur. Huius igitur quam sit supra cæteros valde periculosa conditio, Iudæ nimirum docet tristis & horrendus exitus.

At quum sit misericordis Dei nullo fine clausa benignitas, nec isti quidem peccatorum generi venia desperanda est. Multas etiam Iudæ resipiscendi præbuit ansas Deus. E conuictu suo non eiecit, non Apostolatus ademit dignitatem. At neque loculos ei, quan- Ioan. 13
quam fur erat, abstulit. Vltima in cœna dilectis discipulis traditorem admisit socium. Ad pedes proditoris procumbere dignatus est & sordidos eius pedes sordidissimæ menti simillimos manibus suis innocuis et sacrosanctis abluere. Adhæc incomparabili bonitate sub forma panis edendum præbuit illud ipsum corpus suum, quod proditor iam vendiderat: bibendumque sub vini specie dedit illum san- Matt. 26.
guinem, quem traditor interea dum bibit, per scelus meditatur effundere.

Postremo verò venientem cum satellitio ad se comprehendendum et osculum offerentem, osculum, inquam proditionis abominandę tesseram mansuetus & mitis admisit. Quis non crederet, quiduis horum omnium traditoris animum quantumuis addictum sceleri, ad saniora consilia potuisse flectere? Quin & illud initium pœnitendi, quum se peccasse fateretur, & referret argenteos, quumq; non reciperentur, abijceret, simulque se clamaret traditorem, & sanguinem diceret etiam iustum tradidisse: hactenus profecto Seruatorem illi Christum crediderim suggessisse, vt fieri posset, hoc est, si proditioni proditor desperationē nō adijceret, illū etiā ipsum seruaret ab interitu, à quo tā recēter ipse tā perfide prodebatur ad mortem. Ergo quum tam multis modis Deus ipsius etiam Iudæ quanquā proditoris ex Apostolo facti, valde tamen se misertum probet, tam sæpe inuitarit ad

veniam

veniam, nec nisi per solam desperationẽ perire passus est. certe de quoquã imitatore Iudæ non est quod hac in vita quisquam debeat desperare. Imo secundum illud Apostoli sanctum consilium quum ait. Orate pro inuicem vt saluemini. Jacob. 5. Si quẽ videamus à via recta vehementer aberrare, rediturũ aliquando in semitam speremus, supplicesque interea sedulo præcemur, vt resipiscendi & Deus ei ansas porrigat, & ille pariter ad hoc iuuante Deo porrectas arripiat auidè, arreptas teneat, & neque per maliciam abijciat, neque per segniciem miserè patiatur elabi. Dormientes igitur quum iam tertio Christus inuenisset Apostolos, ait illis: Matt. 26. Quid dormitis? tanquam diceret: Nõ est nunc dormiendi tempus, sed vigilandi necessarium tempus est, & orandi, cuius ego rei tã recenter bis modo vos admonui. Qui quũ secunda vice dormientes inuenti nesciebant, quid responderent ei, nunc in eadem culpa tã cito deprehensi tertio, quid excusationis idoneę potuissent comminisci? An quod Euãgelista commemorat, eo se poterant excusare, videlicet si dixissent dormire se præ tristitia? At id commemorat quidem Lucas. Verum enimuero non laudat. Tristitiam tamen eorum insinuat fuisse (sicut erat certe) laudabilem. At non vitio tamen somnus inde sequens caruit. Etenĩ tristitia quę sit eius generis vt magni sit pręmij capax, in magnum aliquando malũ tẽdit, vtiq; si nos sic absorbeat, vt eam reddamus inutilem, dum non ad Deum votis & oratione recurrimus consolari petentes ab ipso: sed quadam animi deiecti ac desperantis imagine velut refugientes tristitiæ nostræ sensum, solamen aucupamur à somno, neq; tamen, quod venamur, assequimur somno, consolatione perdita quam vigilibus precibus impetrare potuissemus a Deo, mẽtis anxiæ molestum pondus sub ipso etiam somno sentimus, pariterq; in tentationes, & diaboli structas insidias oculis clausis impingimus. Christus igitur velut omnem huius dormitantiæ defensionem pręscindens, Quid dormitis, inquit? Dormite iam & requiescite. Sufficit, surgite, & orate ne in-
Matt. 26 tretis in tentationem. Ecce appropinquauit hora. & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce, qui me tradet, propè est. Et adhuc Iesu loquente, ecce Iudas Iscariotis. etc.

Dormitantes Apostolos Christus protinus vt excitauit tertio, ironia non illa quidem lenicula & iocosa, qualibus solent homines dicaces & ociosi ludere, sed seria grauiq; percelluit: Dormite, inquit, iam & requiescite. Sufficit, surgite et orate ne intretis in tentationem. Ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce qui me tradet, prope est. Et adhuc eo loquente Iudas etc. En sic indulget somnũ, vt plane se probet adimere. Nam quum vix dixisset: Dormite, subiunxit ilico: Sufficit, quasi dicat: Non est nunc necesse vt dormiatis diutius. Sufficit enim quod quo maxime tempore vigilare debebatis, hactenus (etiã me vetante) dormitastis. Nunc non modo non dormiẽdi tẽpus superest, sed ne sedẽdi quidẽ. Sed surgendum vobis est ilicet, atque orandũ vt non intretis in tentationem, per quam cõtingat vobis, vt magno me cum scandalo deseratis. Nam alioqui quod ad somnũ attinet, dormite iam & requiescite, per me licebit, videlicet, si potestis. Sed certe non poteritis, Nã aduentant prope, & tantum non adsunt, qui somnum istum oscitantibus vobis excutient. Ecce enim appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, & ecce qui me tradet prope est. Quumq; tam pauca vix eos admoneret, adhuc eo loquente ecce Iudas Iscariotis etc.

Non sum nescius, è viris eruditis & sanctis aliquos expositionem istam non admittere, quam tamen alijs & eruditis simul & sanctis placuisse confitentur. Nec horrent tamen illud ironiæ genus, quod alij quidam faciũt pij quidem & illi, sed in loquendi figuris, quas è vulgari sermone sumptas habet in vsu scriptura sacra, non satis exercitati. Nam alioqni tã sæpe reperissent alibi, vt hoc in loco non posset offendere. Quid enim illa ironia falsius ac facetius, qua beatus apostolus lepide perstringat Corinthios, petẽs videlicet veniam, quod eorum neminem sumptu vel impensa grauauerat? Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesijs, nisi quod ego ipse non grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriã. 2.Cor. 12 Quid illa ironia fortius aut mordacius, qua propheta Dei prophetas Baal surdam eius statuã inclamantes irrisit? Clamate (inquit) altius, nam 3.Reg 18 Deus vester dormit, aut aliquo fortassis pegrinatus est. Hæc adferre libuit obiter propter eos, qui pia quadam simplicitate non ferentes in scriptura sacra, vel certe non aduertentes vsitatas illas passim loquendi formas, dum deflectunt à figura sermonis, à genuino pariter scripturæ sensu perquam frequenter aberrant. Cæterum hoc in loco D. Augustinus nõ Augusti. displicere sibi dicit interpretationem illã, quã attuli, sed non esse necessariã. Simplicem enim sermonem citra figuram sufficere. Quod vt doceat, eundem locum sic interpretatur ipse in eo opere quod scripsit de concordia Euangelistarum. Videtur, inquit, hic sermo secundum Matthæum sibi ipse esse contrarius. Quo modo enim dixit, Dormite iam & requiescite, quum connectat: Surgite, eamus? Qua velut repugnantia commoti quidam conantur ita pronunciare, quod dictum est: Dormite iam & requiescite, tanquam ab exprobrante, non à permittente sit dictum. Quod rectè fieret, si esset necesse. Quum vero Marcus ita commemorauerit, vt quum dixisset. Dormite iam & requiescite, adiungeret. Sufficit, & deinde inferret: venit hora, ecce tradetur filius hominis

vtique

vtiq; intelligitur poſt illud, quod eis dictũ eſt: Dormite & requieſcite, ſiluiſſe Dominũ aliquantum, vt hoc heret, quod permiſerat, & tunc intuliſſe: Ecce appropinquauit hora. Propter quod ſecundum Marcum poſitũ eſt: Sufficit, id eſt quod iam requieuiſtis. Acute quidem iſta beatiſsimus Auguſtinus vt omnia vetum qui diuerſam viam ſecuti ſunt, his opinor non viſum probabile, quod Chriſtus, qui bis iam increpauerat, quod inſtante ſua captione dormiebant, protinus vbi ſugillãdo dixiſſet: Quid dormitis, dormiendi tempus indulſerit tum præſertim, quum propter quod prius abſtinere ſomno debuerint, id nunc tã prope pro foribus (vt aiunt) ingrueret. Verũ vtraq; nunc interpretatione propoſita ſequĩ faserit cuique, vtram viſum fuerit. Ego tantum vtramque recenſere ſtatui, non item ſententiam meã (qui nihil ſum) velut arbiter honorarius interponere.

Surgite, & orate vt non intretis in tentationem.

Prius vigilare iuſsit & orare, nunc vbi bis experti ſunt per ſedendi ſegniciem ſomnum ſibi ſurepere: aduerſus ignauum illum ſomnolentiæ morbum præſentaneum docet remedium, ſurgere. Quod remedij genus velut ab ipſo Seruatore traditum vtinam vel interdum per intempeſtam noctem liberet experiri. Hic enim non illud modo comperiremus verum, quod (vt ait Horatius) dimidium facti qui cœpit, habet: ſed etiam quod qui cœpit, ilicet habet totum. Nam quũ aduerſus ſomnum cõflicturi ſumus, prima coitio ſemper eſt acerrima. Itaq; non eſt lucta ſenſim ſuperandus ſomnus, ſed illecebroſa brachia, quibus nos amplectitur & reclinat, ſemel impetu diuellẽda ſunt, nobiſque protinus ab eo proruendũ. Tum vero, vbi ſemel ſomnum deſidem, mortis videlicet imaginem reiecerimus: vitæ ſuccedet alacritas. Tum ſi meditationi nos & orationi dederimus in opaco illo noctis ſilentio collectus animus longe ſe capaciorem ſentiet consolationis diuinæ: quum diurno ſtrepitu tot circumfuſa negocia, oculos, aures & mentem diſtrahunt & in varia non minus vana quam diuerſa diſpergunt. Sed ô Chriſte ſalutifer, quum nonnunquam nobis de re quapiam leuicula, quæ quidem ad mundum pertinet, cogitatio ſic interrumpat ſomnum, vt longo tempore teneat vigiles, ac vix aliquando ſinat redormiſcere: aduerſus tam immenſam animæ procurandam frugẽ, inter tot diſpoſitas peſtilentis hoſtis inſidias, in tanto pereundi periculo non expergiſcimur ad orandũ, ſed ſomnia ſpeculantes mandragoræ indormimus. At illud nobis aſsidue memorandum eſt, quod nõ ſimpliciter Chriſtus iuſsit ſurgere, ſed ſurgẽtes iuſsit orare. Neque enim ſufficit ſurgere, niſi ſurgamus ad bonum. Alioquin enim minus peccet, ſi quis tempus perderet ignaua ſomnolentia: quam ſi tempus per maliciam vigilem ſedulo flagitijs impenderet. At nec orare quidem tantum iubet, ſed etiam eũ orandi neceſsitate docet quid orare debebãt: Orate, inquit, ne intretis in tentationem. Hoc vnum iterum atque iterum inculcauit eis: orationem aduerſus tentationem vnicũ eſſe præſidium, quod quiſquis in arcem animæ nõ admittit, ſed ſomno ſe dedens excludit, obſidentis eam diaboli ſatellites, tentationes videlicet malas per inertiam ſunt irrumpere. Ter & illos orare verbis monuit: tum ne verbo tantũ docuiſſe videretur, vt ſimul doceret exemplo, ter orauit & ipſe, nimirũ illud inſinuans, orandam eſſe Trinitatem nobis. Patrem ſcilicet ingenitum, genitumq́; ab eo coæqualem filium, & vtrique comparem, procedentem ab vtroq; Spiritum. Ab illis tribus oranda pariter tria: nempe de præteritis veniam, ad tractanda præſentia gratiam, & aduerſus futura cautelam. Verum hæc non ſegniter & oſcitanter orãda, ſed inceſſanter & feruide. A quo precandi modo pleriq; omnes quam nũc procul abſumus, & ſua priuatim quemq́ue docet conſcientia, & Deum precor ne paulatim publicè minor minorq́ue quotidie proueniens ab oratione fructus oſtendat. Verum tamen quoniã paulò iam ante eam partem, quam potui vehementer incubui, vt id genus orationis inceſſerem, quæ non attentum habet animum, ſed mobilem & in multa vagantem, in immitis in morem chirurgi videar vlcus tam vulgare nimis inclementer attingere, multiſque teneriorís animi mortalibus non medicinam adferre, ſed dolorem & ſpem conſequendæ ſalutis adimere: libet è Gerſone malagma proferre, quod leniat. Vtitur enim is ad curandos animæ phlegmones anxios lenientibus quibuſdam rebus, quæ medicinis illis proportione reſpondeant, quas ad mitigandos corporis dolores Medici vocant anodyna. Ioannes ergo Gerſon vir eruditionis eximię & mitiſsimus attrectator afflictæ conſcientiæ, quũ aliquos, opinor, videret, quos mentis illa diſtractio tam valde habuit anxios, vt ſingula ſubinde verba ſuarum precum moleſta quadam battalogia repeterent, neque tamẽ quicquam proficerent, interdum etiam tertia vice, quam prima plus ſua ſibi diſpliceret oratio, quo fiebat, vt concepto tædio omnem orandi conſolationem perderent, aliquibus etiam precandi conſuetudinem velut inutilem ſe precantibus aut etiam quòd vexebantur noxiam, relicturis: homo, inquam, pius quo tam anxiam illis moleſtiam mitigaret, tria quædam in precando notauit: actum, virtutem, habitum. Cęterum quo, quid volebat, redderet dilucidius, rem proponit per exemplum eius, qui ad S. Iacobum peregre proficiſcitur ex Gallia. Nam is interdum & pergit in itinere, & ſimul ſecũ de Diuo illo & inſtituto ſuo meditatur. Hic toto igitur hoc tempore peregrinationem ſuã dupliciter

Gerſon.

pliciter actu cõtinuat, nẽpe (vt Gersonis ipsius verbis vtar) continuitate naturæ & continuitate moris: naturæ, quia actu, hoc est ipsa re versus illum locum progreditur: moris: quia versatur eius cogitatio circa peregrinationis suæ materiam. Morem enim appellat moralem illam formam, qua proficiscẽdi actus alioqui de se indifferens, ex pia profectionis causa perficitur. Interdum vero se promouet in via sua, quum alias res animo versans, neque de sancto, neque de loco quicquam interea cogitat, cogitans fortasse sanctiora veluti de Deo ipso. Iam naturę actu peregrinationem cõtinuat, moris vero non item. Neque enim vt actu pedem promouet, sic actu quoque de causa cogitat, ob quam proficiscitur, vt nec ipsa fortasse de via. Sed quanquam non actu moris peregrinationem suam, moris tamen virtutem continuat. Totum enim hunc actũ ambulandi naturalem, pium ab initio propositum tacite concomitans, morali virtute imbuit & informat, quandoquidem à prima illa voluntate totus hic motus sequitur, sicut ab impulsu primo retracta manu iactus procurrit lapis.

Nonnunquã vero adest actus moris, quum non actus naturæ, nempe quoties de peregrinatione cogitat sedens fortasse, non ambulãs. Frequenter denique actus vterque subtrahitur vtpote dum dorminus, quum neque naturæ actu peregrinus ambulat, neque moris actu quicquam de peregrinatione cogitat, interea tamen virtus moris nullo reiecta proposito remanet & persistit in habitu. Nunquam igitur vere rumpitur hæc peregrinatio, quin habitu saltem perduret ac perseueret ad meritum: nisi quum contraria voluntas opponitur, aut peregrinationis deserendæ penitus, aut in aliud saltem tempus differendæ. Hæc igitur similitudine peregrinationis paria de oratione concludit, eam videlicet, ex quo semel adhibita cum attentione cœpta est, nunquam postea sic interrumpi posse, quin primi propositi virtus maneat ac perduret assidue, actu videlicet aut habitu, quamdiu nec apposita voluntate desinendi relinquitur, nec opposito mortali peccato perimitur. Hinc citra figuram vllam sermone puro & simpli-
Lucæ 19. ci dictum ait illud à Christo: Oportet sem-
1.The. 5. per orare & non deficere, vereq́. item & simpliciter ad verbum à bonis hominibus impleri. Quam sententiam suam trito illo Doctorum adagio confirmat: Qui bene viuit, semper orat, nempe quod is qui ex Apostoli præscripto omnia facit in gloriam Dei, semel attente cœptam orationem nunquam post interrumpat sic, quominus eius virtus ad meritum, quanquam non actu, habitu tamen permaneat.

Hæc vir eruditissimus idẽque optimus Ioannes Gerson in eo tradit opusculo, quod de oratione & eius valore composuit; sed ita tamen tradit, vt eis ista velit esse solatio, qui minus anxiè tristantur quod inter orandum animus auferatur incautis, quum sedulò conentur attendere, non vt alij falsa sibi persuasione blandiantur, quasi tuti sint, quum cogitare de precibus secura supinitate non curant. Nam quum tantam rem tam negligenter agimus, preces quidem dicimus, sed non precamur, neque (quod ante dixi) Deum nobis reddimus propitium, sed iratum procul auertimus. Siquidem quis miretur, si indignetur Deus, quum tam contemptim se ab homuncione cernit appellari? Quomodo enim Deum non adit & appellat contemptim, qui Deo dicit: Exaudi Deus orationẽ meá, quum animo interim in alias res inanes & nugaces, atq; vtinam non interdũ impias auerso, suam ipse vocem non exauditˑ sed dictatas preces vsu tritas inscius & ignarus immurmurans (vt ait Maro) dat sine mente sonum. Itaque sic plerumque dicta oratione discedimus: vt alia oratione protinus egeamus, qua de prioris oscitantia precemur veniam. Christus igitur quum Apostolis diceret: Surgite & orate, ne intretis in tentationẽ, vt ostenderet non sufficere somnolentam orationem ac tepidam admonũit ilico, quantum impendebat periculi: Ecce (inquit) appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, perinde ac si diceret: prædixi vobis ab vno vestrum me tradendum, exhorruistis ad verbum. Prædixi Satanam vos, vt velut triticum cribraret, expetere, illud oscitanter audistis, neque enim respondistis quicquam, tanquam eius tentatio parũ formidolosa foret. Ego, vt quam non contemnenda res esset tẽtatio sentiretis, prędixi fore, vt omnes in me scandalum pateremini. Omnes hoc futurũ negastis, ei qui id negauit maxime, prædixi fore, vt priusquã cantaret Gallus, ipse me ter negaret. Institit affirmare non futurũ, seq́. moriturum mecum potius, quàm me negaturum. Similiter & omnes dixistis. Ego, ne tentationẽ rem tam leuem duceretis, iterum atq; iterum vos vigilare iussi, & orare ne in tentationem intraretis, & vos tam procul tamen ab æstimanda tentationis violentia semper abfuistis, vt nec orare aduersus eam nec vigilare curaueritis, animati fortasse inde ad contemnendas Diabolicæ tentationis vires, quod quũ ego vos pridẽ emisissem binos & binos ad prędicãdã fidẽ, redeũtes renũciastis mihi, etiã dæmones fuisse subiectos vobis. Sed ego, cui & dęmonũ natura simul et vestra penitius est nota quã vobis, quippe qui vtramq́. condidi vos è vestigio monui, ne in tali vanitate gloriaremini, quũ illã subiectionã dæmonũ neq; vestrę vires effecerint, & aliorũ causa, qui vertendi ad fidem erant, ipse fecissem, non vestra: sed solido potius gaudio gloriaremini, quod nomina vestra scripta sint in libro vitæ. Hoc enim ad vos in solidum pertinere, quod illud gaudium semel assecuti
non

non adnitentibus aduerſus vos dæmonũ phalangis omnibus vnquam poſsitis amittere. Sed vobis tamen aduerſus eos exercita tum poteſtas ſic erexit animos: vt eorum tentationes videamini tanquam res parui momenti contemnere. Hactenus igitur ad eas, quanquã impenſurum prædixi hac ipſa nocte periculum, tamen velut è longinquo ſpectaſtis. Nunc vero vos admoneo, non ipſam tantum noctem, ſed & ipſam etiam horam adeſſe. Nam ecce, appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Nunc ergo non eſt amplius ſedendi & dormiendi locus, ſed vigilãdi neceſsitas & orãdi vix momẽtũ reliquũ. Nũc igitur nõ vt in re futura prædico, ſed in re præſenti protinus vobis edico. Surgite eamus: ecce, qui me tradet, prope eſt. Si vigilare nõ vultis vt poſsitis orare, ſurgite ſaltem & abite propere, ne non contingat euadere. Nam, ecce, qui me tradet prope eſt. Niſi fortaſsis ideo potius dixit: Surgite, eamus, non vt timide fugerent: ſed vt fidenter occurrerent. Sic enim fecit ipſe. Siquidem non in diuerſam partem ſe diuertit retro, ſed ſimul ſecũ dicto, viã ad ſe gladiatorio animo affectantibus vltro offert obuium. Talia adhuc loquente Ieſu, ecce Iudas Scariothis vnus ex duodecim, & cum eo turba multa cum gladijs & fuſtibus miſsi à principibus ſacerdotum & Scribis & ſenioribus populi. Etſi nihil poteſt eſſe validius ad ſalutem, & Chriſtiano pectori quodque virtutum genus inſerendum, quam ſi quis pio cum affectu ſeriem paſsionis Chriſti meditetur: fecerit tamen haud inſalubriter qui tẽporis illius hiſtoriam de dormientibus diſcipulis, quum traderetur filius hominis, ad imaginem ac myſterium temporis futuri tranſtulerit. Etenim Chriſtus ad redimendum hominem vere factus eſt filius hominis, nempe quanquam ſine virili ſemine conceptus, vere tamen à primis propagatus hominibus, eoque veraciter filius Adæ: vt ipſius poſteritatem, parentum culpa perditam, & miſeris modis abiectam, in pluſquam priſtinam felicitatem ſua paſsione reponeret. Hanc ob rem, quum eſſet Deus, aſsidue tamen ſe (quod erat verus homo) filium vocabat hominis: aſsidue videlicet nobis inſinuans mortis ſuæ beneficium, eius naturæ cõmemoratione, quę ſola mori potuit. Siquidẽ, quanquam moriebatur Deus, eo moriente qui erat Deus: non tamen ſubijt mortem eius Deitas, ſed duntaxat humanitas, imo corpus tantum, ſi naturæ potius vim, quã vocis vſum perpendamus. Mori namq; dicitur homo, quũ anima corpus relinquit mortuum, immortalis ipſa digrediens. Cæterum quando non tantum naturæ noſtræ vocabulo delectatus eſt, ſed & naturam noſtram ei collibitum eſt pro noſtra ſalute ſumere, poſtremo vero vniuerſos nos, quos ſacramentis ſalutaribus et fide regenuit; velut in vnius corporis compaginem adglutinare ſibi, ſuorũ etiam nominum participatione dignatus (ſic enim fideles omnes & Deos ſcriptura vocat & Chriſtos) non abſurde nos facturos putẽ, ſi toties timeamus tempus appropinquare, quo filius hominis Chriſtus tradetur in manus peccatorum. quoties cõſpicamur imminere periculum, ne in manus impiorũ hominũ corpus Chriſti myſticũ, Eccleſia Chriſti, Chriſtianus videlicet populus peſſundetur, quam rem nullo iamdiu ſæculo (proh dolor) alicunde non videmus accidere, dum alias alibi, partes alias truculenti Turcæ Chriſtianæ ditionis inuadunt, alias inteſtino diſsidio multiplices hæreticorum ſectæ dilacerant. Talia ergo vbicunque videmus, aut quantumuis procul audimus exoriri: cogitemus non eſſe nobis deſidendi tempus & dormiendi, ſed ſurgendum eſſe protinus, & quo modo poſſumus, ſi minus aliter, precibus ſaltem noſtris aliorum periculo ſuccurrendum. Nec enim ſegniter accipienda res eſt, quia longius abſit à nobis. Quippe ſi poetæ Comici valde illa probatur oratio: homo quum ſim, humani nihil à me alienum puto: quo nõ dignum vituperio fuerit, Chriſtianos ad pericula Chriſtianorum ſtertere? Itaque Chriſtus, vt iſtud inſinuaret nobis, nos eos tantum quos collocarat propius, ſed & illos quoq; quos lõgius fecit ſubſiſtere, vigilare ſimiliter monuit & orare. Quin ſi nos aliorum mala, quod abſint longius, nihil fortaſſe commoueant: commoueat ſaltem noſtrũ ipſorum periculum. Siquidem habemus metuere, ne pernicies ab illis viam ſibi ſtruat ad nos, nempe multis exemplis edocti quanta ſit vis rapidè ſe proruentis incendij, & prouolantis peſtilentiæ quam formidoloſa cõtagio. Quũ igitur inane ſit humanũ omne præſidiũ abſq; malorũ depulſore Deo, huius Euangelici verbi ſemper meminerimus, ſemperq; putemus Chriſtum ipſum ſua nobis verba rurſus ingerere: Quid dormitis? Surgite & orate ne intretis in tentationem.

Occurrit hic nobis & aliud, quod tũ quoq; traditur Chriſtus in manus peccatorũ, quum ſacroſanctum eius corpus in ſacramento conſecratur, & attrectatur ab inceſtis, flagitioſis, & ſacrilegis ſacerdotibus. Talia quum videmus accidere (accidunt heu nimium ſæpe) ab ipſo nobis Chriſto rurſum putemus hoc dici: Quid dormitis? Vigilate, ſurgite, & orate ne intretis in tentationem; nam filius hominis traditur in manus peccatorum. Etenim ab exemplis malorum ſacerdotum, vitiorum labes facile dimanat in populum, quantoq; minus ij idonei ſunt ad impetrandam gratiã, ad quos vigilãdi & orãdi pro populo ſpectat officiũ: tãto nimirũ magis opus habet popul' vt vigilet, ſurgat & impẽſius oret ipſe pro ſe: nec pro ſe tantum, ſed & pro presbyteris eiuſmodi. Nam ex magno populi bono fuerit, ſacerdotes malos fieri meliores.

Denique peculiari quodam modo traditur Chriſtus in manus peccatorum apud eius

ſectę

Eucharistia. sectę populos, qui quũ venerabile sacramentũ Eucharistię & recipiũt sępius & sancti videri volũt honorare, quia cõtra morẽ publicũ sine vlla necessitate, sed nõ absq; magna ecclesię catholicæ cõtumelia recipiunt sub vtraq; specie, receptum tamẽ sub honoris specie blasphemãtdum & verũ alij panẽ & vinũ verũ appellant, alij (quod immanè deteri' est) nõ modo panẽ & vinũ verũ, sed etiã merũ vocant. Nã verum Christi corpus, cuius id appellãt nomine, cõtineri in sacramẽto pnegãt. Quã rẽ quũ iã tandẽ facere instituunt cõtra scripturas apertissimas cõtra sanctorũ omniũ interpretationes planissimas, cõtra totius Ecclesię tot seculorum fidẽ constantissimam, contra tot miraculorum milibus testatissimam veritatem, qui posteriore isto infidelitatis genere laborant, & è duobus longe deteriore: quãtulum precor ab illis absunt, qui Christũ ista nocte ceperunt? quãtulum ab illis Pilati satellitibus, qui per ludibriũ genua corã Christo flectentes velut honorem deferẽtes insultabant appellantes eum Iudęorum regẽ, vt isti flexis genibus Eucharistiã vocant corpus Christi, quod se fatẽtur nihil magis credere, quam Pilati milites Christum crediderunt regem. Quoties igitur audimus eiusmodi mala populis alijs quantumuis procul dissitis accidere: Christum protinus nobis putemus ingerere: Quid dormitis? surgite & orate ne intretis in tentationem. Siquidem vbicunq; hodie pestis illa desęuit acerbissimè, non vniuersos vna die morbus arripuit: sed mora sensim inualescente contagio, dum ij quoq; qui initio abominãtur, post audire sustinentes aspernantur segnius, deinde prauas confabulationes ferunt, post & auferuntur, Cancri in morem (vt ait Apostolus) serpens morbus totam postremo patriam occupat. Vigilemus ergo, surgamus & oremus assidue, & vt illi resipiscãt propere, quotquot ad hunc modũ miserè Satanæ deceptione desipiunt. & nos ne patiatur vnquam Deus in eiusmodi genus tẽtationis intrare, nẽve Diabolum vnquã sinat ad litora nõsta procellas istius suę tempestatis obuoluere Sed hactenus in hæc mysteria digressi, redeamus nunc ad historiam.

Iudas ergo, quum accepisset cohortem à Pontificibus, & à Pharisæis ministres, venit illuc cũ laternis et facibus. Et adhuc Iesu loquẽte, ecce, Iudas Scariothis vnus ex duodecim, & cũ eo turba multa cũ gladijs & fustibus missi à principibus sacerdotũ & Scribis & Senioribus populi. Dederat autem traditor eis signum.

Cohortẽ, quam Euangelistę commemorãt proditori traditam à Pontificibus, ego Romanã crediderim Põtificibus à Pilato permissam, cui cohorti suos ipsorum ministros Pharisæi, Scribę & populi Seniores adiunxerant, aut nõ satis fidentes Pręsidis militibus, aut etiã iuuantes numero, ne quo subitario tumultu per noctẽ exorto Christus eriperetur aut (quod illi fortassis affectabant præterea) vt nullo per tenebras elabente, cuncti pariter Apostoli cõprehenderentur. Cuius propositi ne compotes esse possent, eius ipsius fecit potentia. qui ideo captus est ipse, quia solus apprehendi voluit. Fumidas accendũt faces & lucis malignæ lucernas, quibus illustrem iustitiæ solem possent per tenebras peccatorum cernere: non vt ab illius illuminarentur lumine, qui illuminat omnem hominem veniẽtem in hunc mũdum: sed vt æternum lumen eius quod obscurari non potest, extinguerent: missi videlicet similes mittentium, qui propter traditiones suas obruere laborabant legem Dei. Quorum per vestigia Christum etiamnũ persequuntur illi, quicunq, in suam gloriam satagunt diuinę gloriæ splendorẽ obũbrare. Sed dignũ est hoc loco diligẽter aduertere assidue se vertentẽ humanarũ rerum vicissitudinem. Nam non toti iã sex dies prætererant, ex quo & gentes ob insignia Christi miracula cum tanta vitæ sanctitate iuncta Christum cupiebant aspicere. Iudæi vero adequitantem Hierosolymam mirum quam reuerenter exceperint. At nunc Gentibus Iudæi iuncti tanquam latronẽ veniunt comprehẽsuri, idq; nõ comite modo, sed duce quoq;, Gẽtibus & Iudæis omnibus deteriore, Iuda. Qua ex re prebẽdũ curauit in sua morte Christus documẽtum istud oibus insigne mortalibus, ne quisquã stabilem promittat sibi nesciã stare fortunã, ne christianus præsertim vllos ambiat (quippe qui cœlũ sperat) huius mundi despuendam gloriam. Authores mittendæ contra Christum turbæ sacerdotes erant, imo sacerdotum principes, Pharisæi, Scribæ & seniores populi. Siquidem vt quodque natura est optimum. ita quum semel cœpit in diuersum tendere, euadit tãdem pessimũ. Sic Lucifer inter cœlestes Angelos à Deo creatus eximius, vbi se superbię corrumpendum dedit: factus est dęmonũ deterrimus. Sic non vulgi fex, sed Seniores populi, Scribæ Pharisæi, Sacerdotes & Põtifices sacerdotum principes, ad quorum spectabat officium, vt iustitiam curarent, & Dei negocium promouerent: ij potissimum conspirarant in vnum, vt iustitiæ solem extinguerent, & vnigenitum Dei filium perimerent, eo vesaniæ transuersos egit Auaritia, Fastus, Inuidia. At hoc non transeunter aspiciendum est, sed cõtemplandum sedulò quod Iudas, qui frequenter aliàs nomine traditoris infamatur, hic apostolatus quoq; titulo sublimi traducitur: Ecce (inquit) Iudas Scarioth vnus ex duodecim Iudas Scarioth non vnus ex infidelibus Æthnicis, non vnus ex Iudæis hostibus, non vnus, ex discipulis Christi gregarijs (quod ipsum tamen quis potuisset credere) sed vnus (proh pudor) ex Christo lectis Apostolis Dominum sustinet tradere capiendum & ipse fieri captorum Dux.

Habẽt hoc loco, quod discãt oẽs qui fingũtur

magistratibus, quũ solennibus appellantur titulis, nõ habere semper. vnde glorietur & sibi placeát. sed ita demũ tales titulos vere decoros esse, si sibi sit cõscius animus tã honorifico nomini recte administratis officijs ipsa re se respondere. Nã alioqui posint (nisi verborũ inani tinnitu delectẽtur) magno pudore suffundi quũ certo sibi persuadere debeát, quicũq; sunt in excelso siti, sint Magnates, Principes, Satrapæ, Cæsares, Sacerdotes, Episcopi, modu sint ijdẽ improbi quoties homines splẽdidos officiorũ titulos apud aures eorũ pruriẽtes occinũt, nõ id ex animo agere, vt vere honorẽ deferát, sed vt licẽter, per laudandi speciẽ, honores illaudatè gestos exprobrẽt. Siquidẽ & euãgeliũ quũ Iudam suo celebrat apostolatus titulo dũ ait. Iudas Scarioth vnus ex duodecim, quàm procul interim ab animo laudandi fuerit, declarat illud, quod pariter post appellat traditorẽ Dederat (inquit) traditor eis signũ dicens: Quecunq; osculatus fuero, ipse est tenete eũ. Hic quæri solet, quid causæ fuerit, vt necesse esset signũ turbæ à traditore dari, quo dignosceretur Iesus. Ad id respondẽt quidã, ideo cõuentũ de signo: quia Christus ante non semel inter manus conantium apprehendere subito subterfugerat. At quũ id facere solebát interdiu inter manus noscentiũ, nimirũ vi diuinitatis suæ vel ab oculis eorum disparens, vel per mediũ attonitorũ transiẽs: datum noscẽdi signũ aduersus hoc effugiũ vsui esse nõ poterat

Galat. 1. Sunt igitur qui dicant, alterũ ex Iacobis Christo fuisse tã similẽ (quẽ & ideo vocarũ volunt fratrẽ domini) vt nisi diligenter com uentibus internosci nõ possent. Sed quũ vtrumq; possent cõprehendere, vtrumq; secũ ducere, vbi post noscitare per ocium cominus comparando possent: quæ necessitas erat sollicitos esse de signo? Erat (vt ex Euangelio patet) adulta

Matt. 27. nox, & quanquam appetebat diei crepusculũ, erat adhuc tamen nox, & tenebras fuisse declarant faces & laternę quas adferebant: quarum lux efficiebat, magis vt ipsi longe cernerentur quàm vt alios procul se cernerent. Et quáquã plenæ lunæ beneficio nox esset fortasis sublustris hactenus tamẽ id valere potuit: vt corporum longius molem cernerent, non ad hoc etiam, vt lineamenta complecterentur oculis, et aliũ ab alio dignoscerẽt. Ergo si temere prouolantes, vt pariter omnes prenderent, in incertum quisq; decurreret, merito metuebant, ne (vt plerumq; accidit) ex tam multis aliqui fortasis effugerent, & in ijs ipse, propter quẽ potissimum venerant. Solent enim, qui maxime sunt in discrimine, celerrime sibi ꝓspicere. Igitur siue hoc excogitarunt illi, siue Iudas ipse suggesserat: sic disponuntur insidiæ vt traditor antecederet, cuius cumplexu & osculo notaretur dominus, vt quum in eum vnum cuncti fixissent oculos, in illum pariter omnes inijcerent manus, post, si quis effugeret alius, minus esset periculi.

Dederat ergo traditor eis signum dicens: Quẽcunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite caute.

En quo prorumpit auaricia. Non tibi satis erat scelerate proditor dominum tuũ, qui te in fastigiũ apostolatus erexerat, in manus hominum nefariorum per osculi signũ tradere, nisi præterea tã solicitus esses, vt duceretur caute, ne captus posset euadere? Tu conductus es vt traderes, alij missi qui prenderent, qui custodirent, qui sisterent in iudicium. At tu quasi in tua parte non sat sceleris esset, militũ quoq; te immisces officijs, & quasi non satis eis demandassent rem scelesti Magistratus, qui mittebãt: te videlicet opus erat homine circumspecto, qui cõmoneres & adderes mandata de tuo vt captũ ducerẽt caute. An metuebas, ne quũ tui sceleris officio, tradito sicarijs Christo, abunde functus esses. tamẽ, si qua sic cessarent milites, vt Christus aut elaberetur incautis, aut vi eriperetur inuitis argentei tui triginta, nepharij sceleris præclara merces scilicet, nõ persoluerentur? Persoluerentur haud dubie. Verum haudquaquam nunc tam cupidè anhelas accipere, quàm quum acceperis auidè properabis abijcere. Interea facinus acerbum Domino, mortiferum tibi, multis salutare perficies.

Antecedebat eos, & appropinquauit Iesu, vt oscularetur eum. Et quum venisset, statim accesit ad eum, & ait Rabbi, Aue Rabbi, & osculatus est eũ. Dixit ei Iesus: Amice, ad quid venisti? Iuda, osculo filium hominis tradis?

Tametsi Iudas vere secundum historiæ seriem turbam antecedebat, significat tamen etiam spiritaliter, inter eiusdẽ peccati participes, qui plurimas habet causas abstinendi. is apud Deum censetur scelere cæteros omnes antecedere Et appropinquauit ei, vt oscularetur eum, Et quum venisset, statim accesit ad eum, & ait Rabbi, aue Rabbi, & osculatus est eum. Sic appropinquant ad Christum, sic salutant, sic Rabbi vocant, sic osculantur, quicũq; se Christi fingunt discipulos, & nomine doctrinam eius profitentes, ipsa re moliuntur versutijs & technis euertere. Rabbi nomine sic salutant Christum: qui magistrum eum vocát, & eius præcepta contemnunt. Sic osculantur sacerdotes illi, qui sacrosanctum Christi corpus consecrant. dein Christi membra Christianas animas doctrina falsa & flagitiorum exemplis interficiunt Sic salutant, sic osculantur Christum, qui se haberi pro bonis & pijs postulant, quod contra diuturnam Christianorum omnium morem & consuetudinem: nunc tandẽ sancti scilicet absq; necessitate, sed non absque totius Ecclesiæ catholicæ contumelia. eoque non sine graui scelere malorum suasu sacerdotum Laici sacrũ Christi corpus & sanguinem sub vtraq; specie non solum sumunt ipsi (quæ res vtcunq; posset ferri) sed vniuersos dãnant, qui rem vtramq; sumunt specie tãtum sub altera, hoc

tera, hoc est, præter seipsos, Christianos vbiq; tot per annos, omnes. Et tamē quū vtraq; speciē litigāt necessariā laicis, rē ipsam corpus videlicet & sanguinē ex vtraq; specie pleriq; tā Laici quā sacerdotes eliminant, seruātes tantū corporis sanguinisq; vocabula. non dissimiles hac sanè parte Pilati satellitibus, qui per ludibriū flexis genibus Christū salutāt regē Iudęorū. Nam & isti ad eundē modū genua venerabundi flectētes Eucharistiā Christi corpus appellant & sanguinē quū nihilo magis alterutrū esse credāt, quam milites credebāt regē. Hi nimirū oēs, quos recēsui, in salutatione & osculo cū proditione cōiūcto referūt profectò nobis traditorē Iudā. Cæterum vt isti repræsentant præteritum, sic Ioab olim in figura prędicebat futurum, qui 2. Reg. 20 quū sic salutaret
2.Reg.20 Amasam: Salue mi frater, & manu dextra mētum Amasæ demulceret tanquā osculaturus, clāculum educēs inobseruatum gladium trāsfosso latere vno ictu eum interemit, similique dolo prīdē occiderat Abner, postea vero (vt par erat) perēptus ipse nefarię fraudis meritas pœnas dedit. Ioab ergo refert & repræsentat Iudas, siue personā spectes, siue sceleratā fraudē, siue vindictam Dei & vtriusq; infelicē exitum: nisi quod Iudas omni ex parte Ioab superabat. Ioab vir magnus erat apud principem suum, Iudas longe maior apud maiorem. Ioab occidit Amasam amicū, sed Iudas amiciorē Iesum, adde quod etiam Dominum. Ioab inuidia stimulatus & ambitione, quod Amasam sibi apud regē prælatum fore audierat. Iudas vero miserę mercedis auaritia pellectus, argēteis paucis mundi dominum in mortem prodidit. Quanto igitur Ioab antecellebat scelere, tanto euasit etiā vindictæ genere miserior, Ioab enim occisus est ab alio, Iudas infelicissimus sua manu laqueo suspendit se. Cæterum in fraudis proditoria forma belle inter sese Ioab & Iudæ scelera conueniunt. Siquidem vt Ioab Amasam compellans comiter velut osculaturus interimit: ita Iudas Christum adit blandè, salutat reuerenter, amanter osculatur, nec aliud interim furcifer quicquam meditatur secum, quàm dominum morti tradere. At non sicut Ioab Amasam, sic Iudas Christum potuit blandiendo fallere. Excipit adeuntē, auscultat salutantem, non repellit osculantē, & scelestæ proditionis gnarus, ita se tamen aliquādiu gessit, tanquam omniū prorsus esset inscius. Quid ita? an vt nos simulare doceret ac dissimulare, humanaq; vafricie fraudē fraude fallere? Minime, sed vt doceret potius iniurias omnes & perfidè structas fraudes patienter & mansuetè perpeti, non excandescere, non studere vindictæ, non ingestis cōtra conuitiis animo mœrē gerere, non ex inimico per technam luso vanam voluptatem capere: sed cōtra falsam fraudem vera virtute tēdere, malum in bono vincere, deniq; verbis minibus acribusq; sonari, opportuneq; & importune instare vt mali mute-

tur in bonos, vt si quis morbo laboret immedicabili nostram non incuset incuriam, sed suę pestis immanitati imputet. Christus igitur medicus pientissimus vtramq; medendi methodum expertus, & primum præmittens mitia, Amice (inquit) ad quid venisti? Proditor ad amici nomen animo pepēdit ambiguo. Siquidē sui sibi sceleris conscius verebatur ne sub amici nomine grauiter exprobraret Christus hostilem eius inimicitiam. Contrà tamen (vt flagitia fere latendi spe semper blandiuntur sibi) sperabat cœcus amentia (quāq; expertus sępe cogitationes hominū Christo patere perspicuas & ipsius quoq; proditio attacta fuisset in cœna) sperabat, inquā, demēs & oblitus omniū, facin' suū Christū tamē fefellisse. At quoniā nihil ei poterat esse magis pestiferū, quā si tali spe frustra lactaretur (neq; enī aliud quidquā validius cōuersioni eius potuit aduersari) diutius eum duci falsa fallēdi spe Christus pro sua bonitate nō patitur, sed grauiter adiungit protinus Iuda osculo filium hominis tradis? Nomine suo cōpellat, quo solebat, nimirum vt veteris amicitiæ recordatio animum proditoris molliret ad pœnitentiam. Traditionē eius apertè exprobrat, ne quum latere crederet, cōfiteri pudesceret. Adhæc sceleratam traditoris hypocrisim suggillat: Osculo (inquit) filiū hominis tradis? Inter omnes scelerum circumstantias nullam facile reperias, quæ magis sit inuisa Deo: quam quum genuinas rerum bonarum naturas in malitiæ nostræ instrumenta peruertimus. Sic odibile Deo mendacium, quod verba, quæ sunt ad explicandos animi sensus ordinata, per fraudulentias in diuersum vertimus. Hoc mali genere grauiter offendit Deum, si quis leges ad iniuriam propulsandam natas transferat ad inferendam. Christus igitur hunc peccandi modum detestabilem acriter improperat Iudæ. Iuda (inquit) osculo filium hominis tradis? Aut talem te præbe, qualis videri vis: aut qualis es, talem te apertus ostende. Siquidem qui sub amici persona peragit inimicum facinus, scelus scelestus conduplicat. An ergo non satis tibi Iuda fuit, quod tradis filium hominis? verè, inquā, filium illius hominis, per quē homines omnes perierant, nisi hic filius hominis, quem tute putas perdere, seruaret volentes redimeret. Hunc, inquam, filium hominis non sat est tibi tradere, nisi etiam tradas osculo? videlicet in proditionem vertens sacrosanctum charitatis symbolum. Æquior certe sum in turbam istam, quæ per apertā vim in me grassantur: quàm in te Iuda, qui grassatoribus falso me tradis osculo. [illegible]

Christus igitur quū videret nullum in proditore signum pœnitentiæ, volens ostendere quanto vellet libentius eam apertis hostibus, quam inimico clanculario colloqui, simulque vt apertā proditori faceret impia eius machinamēta cuncta se nosse [illegible]

ab illo atq; ad armatam turmam inermis affectat viam. Sic enim ait euangelium.

Matt 27. Lucæ 22. Marc. 14 Ioan. 19. *Iesus itaq; sciens omnia, quæ ventura erant super eũ, processit & dixit eis: Quē quæritis? Responderũt ei, Iesum Nazarenũ. Dixit eis Iesus. Ego sum. Stabat autē & Iudas, qui tradidit eũ, cũ ipsis. Vt ergo dixit eis Iesus, Ego sum: abierũt retrorsum et ceciderunt in terram.*

O salutifer Christe, tu tā nuper tā timidus, qui te prosternēs in faciē tā lachrymabili modo cũ sudore sanguineo precabaris patrē vt calicē passionis auferret: nũc vice versa tā subitò velut Gygas ad currendā viā exili & exultas, & te quærentibus ad passionē alacer occurris obuius? Quęrere te fatētibus, & esse te nesciētibus vltro temet indicas? Huc, huc adcurrāt omnes pusillanimes: hic indubię spei ansam apprehendāt, quũ se sentiũt mortis horrore concuti. Nā vti tunc agonē ferũt cũ Christo, vt cũ illo pauent, mœrent, anxij tristantur & sudant (precētur modo & in oratione persistāt, tum voluntati diuinę toto se corde submittār) sentient haud dubie, sentiēt huius quoq; consolationis auxilium, & Christi spiritu sic recreabũtur: vt terrei cordis veterem faciē cœlesti rore sentiāt renouari, & per immissum crucis Christi lignũ in aquā doloris sui, amara dudũ mortis memoria dulcescet, mœrori succedet alacritas, animi robur et fortitudo formidini, mortē deniq;, quā horrescebāt, appetent, viuere triste ducentes, et mori lucrum, dissolui cupientes et esse cum Christo Christus igitur cominus aggressus turbam interrogat:

Quem quæritis? Responderunt: Iesum Nazarenum Stabat autē & Iudas, qui tradidit eũ, cũ ipsis. Et dixit eis Iesus. Ego sum. Vt ergo dixit eis Iesus, Ego sum abierunt retrorsum & ceciderunt in terram.

Siquid pridē apud cuiusquā animũ, Christi pauor & anxietas existimationē eius imminuerat · necesse est id nũc vicissim virilis hęc fortitudo reponat, qua totũ armatorũ globũ adit inperterritus & certus occidi (sciebat ēni omnia, quę ventura erant super eũ) quũ illi nescirēt quis esset, ipse scelestis prodit, & crudeliter mactandā vltroneā offert victimam. Atq; ista quidē tā subita, tā diuersa mutatio meritò fuerit in veneranda eius humanitate mirabilis. At qualem quātamq; necesse est opinionem æstimationemq; de eo fideliũ omniũ peccatoribus ingeneret per hominis imbecillũ corpus tam mirabiliter emicans vigor diuinę potentiæ. Nā vnde illud quod congredientem cominus quærētiũ nemo cognouit? In tēplo docuerat, Numulariorũ mensas euerterat, Numularios ipsos eiecerat, in publico versatus fuerat, Pharisæos cõfutauerat, Saducæis satisfecerat, Scribas redarguerat, Herodianorũ militũ quęstionem captiosam prudente responso deluserat, panibus quinq;, septē hominũ milia pauerat, ægrotos sanauerat, resuscitarat mortuos, omni hominũ generi se prębuerat Pharisęis, Publicanis, diuitibus, pauperibus, iustis, peccatoribus, Iudæis, Samaritanis & Gētibus · & nũc ex tota hac turba tanta nemo erat, qui cõpellantē cominus vultu vocève cognosceret, tanquā qui eos miserāt, sedulo dedissent operā, ne quē illuc mitterent, qui, quē tum quærebant, antea vnquā viderat. Non falrē ex cõgressu Iudę, nõ ex amplexu & osculi signo dato quisquā Christũ notauerat? Quin ipse tradiror, qui tũ simul stabat cũ eis, quem tā nuper osculo notandum prodidit, ipse tam subito noscere iā dedidicit? Vnde igitur emersit hoc miraculũ? Inde nimirum prodijt, quod nullus eum potuit noscere vnde & illud paulo post, quod eũ, quoad ipse se reuelarat, nec Maria Magdalenæ cõspiciens nec ex duobus discipulis vterq; cum eo colloquēs alteruter nouit quis esset: sed hi peregrinum quempiā, illam putauit hortulanum. Deniq; si vis scire vnde venerit, vt cõgredientem nemo valuerit noscere, inde venisse non dubites, vnde venisse vides & illud, quod illo loquente nullus valuit stare.

Vt autem dixit Iesus, ego sum abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.

Hic se declarauit Christus vere esse illud verbũ Dei, quod acutius penetrat omni gladio Heb. 4. Matt. 10.
ancipiti Etenim fulmen ferunt eius esse naturæ, vt illæsa vagina gladiũ liquefaciat. Christi certe sola vox illæsis istorum corporibus sic liquefecit animas. vt vires ad sustinenda membra non reliquerit.

Cõmemorat hic Euangelista, quod Iudas simul stabat cum eis. Nam quũ audisset apertè sibi traditionem suā exprobrare Iesum sine pudore cõfusus, sine timore perterritus (nouerat enim Petri prõptitudine) protinus retulit pedē, seq; recepit ad suos. Hunc igitur euāgelista cõmemorat simul stetisse cũ illis, vt intelligeremus cũ illis etiā pariter cecidisse. Et erat quidem Iudas eiusmodi, vt nemo esset in tota turba deterior, neq; dignior qui prosterneretur: sed voluit Euangelista cunctos in cõmuni cõmonitos, sedulô cuiq; cauendũ, quibuscũ versaretur periculum enim fore, ne, si cum malis stationem suam ponat cũ malis simul & corruat. Siquidem rarò contingit, vt qui se stolide in puppim laceram cum naufragaturis collocat. cæteris absorptis pelago viuus euadat in terrā Nemo, opinor, dubitat, quin is, qui cunctos valuit vno verbo sternere: facile potuit pariter tam fortiter omnes allidere, vt nullus vnquā posset resurgere At Christus qui ideo strauit, vt scirent nihil se in eum posse, quod nollet pati. rursus permisit surgere, vt facerēt, quod voluit ferre.

Igitur quũ surrexissent, iterũ interrogauit eos: Quē quæritis? Illi autē dixerunt Iesum Nazarenum.

Vel hic quis nõ videt Christi sic occursu perculsos, sic attonitos & stupefactos esse vt vix videātur apud se māsisse, siquidē satis scire poterāt

nem id noctis eo loci repertutos se: qui nō aut
ex comitatu suo, aut amicus esset Christi, qui
quouis eos esset missurus potius, quā ducturus
ad Iesum. Et tamen totius rei cardinē, quam
(quoad effecissent) sedulo cælatam oportuit:
apud occurrētē subito, qui neq; quis esset scie-
bāt, neq; cur illud quęreret, protinus effutiunt
stolidè. Nam simul ac rogauit, Quē quæritis:
responderunt Iesum Nazarenū. Respondit Ie
sus. Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæ-
ritis, sinite hos abire. Quasi dicat. Si me quæ-
ritis, cur vos aggressum & memet fatente cog-
nitum ilico nō cōprehenditis? Certe quia tan-
tū abest, vt inuitum valeatis capere, vt (quod
cadēdo retrorsum didicistis) ne cōsistere qui-
dem me tantū loquente possitis. Sed nunc, si
tam cito estis obliti, iterū redigo vobis in me-
moriā quod Iesus Nazarenus ego sum Si ergo
me quæritis, sinite hos abire. Quod ait Chri-
stus. Sinite hos abire, non esse rogantis: satis
(opinor) prosternendo docuit. Verū interdū
accidit, vt qui magnum aliquod facinus medi-
tantur, simplici non contenti scelere plura so-
leāt, quā postulet propositę rei necessitas, pra-
ua libidine velut appendices addere. Sunt &
ministri scelerū tam præpostere fidi, vt potius
quā omittant quidpiam malorum omniū, quę
habent in mādatis aliquid addant potius atq;
admetiātur de suo. Vtrosq; pariter tacitè tan-
git Christus.

Si me, inquit, quæritis sinite hos abire.

Si id quod Pontifices, Scribæ, Pharisæi, Se-
nioresque populi tam auide sitiunt exhaurite,
meus sanguis est. ecce quærentibus me vobis
occurri, nesciētibus prodidi, prostratis adsteti,
surgentibus sisto capiendum, deniq; (quod nō
potuit proditor) in manus memet trado, ne
aut illi necesse putēt aut vos (quasi in mea ne-
ce parū sceleris sit) horū etiam sanguinē super-
addere. Quamobrē, Si me quæritis, sinite hos
abire. Iussit sinere, sed sine te coēgit inuitos &
conantes cōprehendere, seruatis omnibus fu-
ga, frustratus est. Cuius euentus indicium esse
prænunciam hanc vocem voluit. Sinite hos
abire, vt impleretur sermo, quem dixit: Quia
quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquā.
Verbū Christi de quo loquitur hoc loco Euā-
gelista, illud verbū est, quod eadē nocte super
Ioan. 17. cœnā Patri loquutus est Christus. Pater san-
cte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mi-
hi. Et post. Quos dedisti mihi, ego custodiui:
& nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis, vt
scriptura impleatur. Ecce Christus hic vatici-
natus de seruandis in sua captione discipulis, se-
met pronunciat eorum esse custodem. Ideoq;
redigit illud Euangelista legentibus in me-
moriam: vt intelligerent, quanquam Christus
hic dicat turbæ. Sinite hos abire, seipsum ta
men occulta potentia viam patefecisse, qua
fugerent.

Locus ille scripturę, qui periturū Iudā præ-
dicit, est apud Psalmistā, qui Psalmo 108. præ-
candi modo prophetat. Fiant dies eius pauci,
& episcopatū eius accipiat alter. Hæc verba Act. 1.
quū de Iuda traditore tā longo ante tempore
sint prædicta: tamen de illo prædicta, quoad
Christus docuit, & res ipsa collata cum verbis
ostēdit, pręter eū qui cecinit, nescio an quisquā
ante alius intellexerit. Neq; enim quicquid vnus
propheta præuidit, protinus viderūt oēs. Da- Ephe. 4.
tur enim prophetis spiritus ad mensurā. Quin
mihi certe videtur, nemini tā apertam esse vn-
diq; sacrę scripturę sentētiā, vt nō multa lateāt
illic nondū intellecta mysteria, quę vel ad An-
tichristi tēpora pertineāt, vel supremū Christi
iudiciū, quæ tātisper ignorata rediens tandem
Helias explicabit. Itaq; quod Apostol. de Dei 1.Cor. 2.
sapientia prædicauit: id mihi de scriptura sacra
(in quam sapientiæ suæ perquā immensos cu-
mulos abdidit & abstrusit Deus) merito videor
exclamare posse. O altitudo diuitiarū sapien- Rom. 11.
tiæ & scientię Dei: quā incōprehensibilia sunt
iudicia Dei, et inuestigabiles viæ eius? Et tamē
hinc inde nunc exoriuntur indies velut vespa
rū aut crabronū examina, qui se glotiantur (vt
D. ait Hieron.) αὐτοδιδάκτους, & sine veterū
doctorū cōmentarijs omnia sese peruia, aper-
ta, facilia reperisse: quæ Patres omnes antiqui,
homines nec ingenio minori, nec inferiore
doctrina, studio infatigabili, spiritu vero (de
quo tā multum isti loquuntur, quàm parū ha-
bēt) intetuallo nō minore præcellentes, quam
vitæ sanctitate superabant, fatebantur difficil-
lima At ij nunc homines noui, subito de terta
progerminati theologi, qui omnia scire videri
volunt, quum in scripturę sensu cōtra cœlestis
vitæ vitos illos vniuersos sentiant, inter se prę-
terea de magnis fidei Christianæ dogmatibus
non consentiunt, sed quilibet verum se videre
cōtendens & cæteros vincit, & à cæteris vin-
citur: catholicam vero fidem pariter oppug-
nant omnes, & pariter vniuersi vincuntur.
Quorum conatus impios & inanes, qui habi-
tat in cœlis irridet, quem supplex precor, ne sic
irrideat, vt in eorum æterno rideat interitu,
sed pœnitendi salubrē inspiret gratiam, qua fi-
lij prodigi, & heu nimium diu profugi, in Ec-
clesiæ matris, vnde discesserunt, gremium re-
uertantur: vt pariter in vera Christi fide con-
cordes, & mutua chatitate connexi, vera
Christi membra, capitis consequamur gloriam Ephe. 5
quam extra corpus & absque vera fide quis-
quis speret assequi, spe semet falsa decipit.

Sed iam (quod cœpi dicere) prophetiam
prædictam esse de Iuda Christus insinuauit, Act. 1.
Iudas se occidendo docuit, Petrus post expo-
suit, Apostoli omnes executi sunt, quum in
locū eius sorte subrogato Matthia, episcopatū
eius accepit alter. Et quo res esset illustrior
(quāq; in apostolorū locū perpetuo succedūt
episcopi) in numerū tamē illū duodenarium
post suffectū Iudę Matthiā nullus vnquā po-
stea subrogatus est, sed cōmunicato paulatim
pluribus apostolatu, finē suū, impleta ꝓphetia

numerus ille facer accepit Christus ergo quũ dixit: Sinite hos abire, non precatus est facultatem: sed occulte denunciat abeundi dare semet discipulis potestatem, vt verbum illud impleret, quo dixerat: Pater quos dedisti mihi ego custodiui: & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis. Operæ mihi pretiũ videtur, paulisper hoc loco perpẽdere: quã efficaciter istis verbis Christus disparẽ prædixit cæterorum prosp:rũ, & perditũ proditoris exitũ. Etenim tam firmũ vtrinq. futurum cõfirmat euẽtum: vt non tanquã futurũ, sed iam plane factũ denũciet. Quos dedisti (ait) mihi, ego custodiui. Non suis viribus defensi sunt, nõ Iudęorũ clemẽtia seruati sunt, nõ cohortis incuria delapsi sunt: sed ego custodiui & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis. Nam & is ex eis erat, quos tu pater dedisti mihi. Et ego, quum me (electus a me) reciperet, potestatem ei dederam: vt cum reliquis, qui me receperunt, filius Dei fieret. Verum vbi per auaritiam demens desciuit ad Satanam, & me relinquens prodensque perfidè seruari noluit: dum me studet perdere, filius perditionis effectus miserè miser perijt. Christus de traditoris euentu certus infallibiliter: tam certó periturum significat, vt iam perijsse pronunciet. Et tamẽ infœlix proditor, dum Christus comprehenditur, vt dux & signifer stat ferox cum capientibus, exultans opinor & gestiens condiscipulorum suorum magistrique periculo: quos omnes (vt ego certe puto) pariter sperabat optabatque comprehendendos ad mortem. Ingratitudinis siquidem habet hoc, furore demẽs & absurda natura. vt quos iniquè læsit, pariter perire cupiat. Ita multum quoq; velut exprobrantem reformidat vlcerosa scelere conscientia. Gaudebat ergo proditor quum capi simul omnes speraret stolidè securus de se, neq. quicquam minus cogitans, quam capitalẽ Dei de se sententiam terribili laqueo in collũ eius iamiam casuram desuper impendere.

Hoc loco mihi deplorare subit miserę mortalitatis caliginem, quę secũ sępe tumultuatur ac trepidat, quũ interim nescia, satis versatur in tuto: sæpe vero vicissim secura gestit, quum inscio capiti lætifer ensis imminet. Apostoli cęteri cũ Christo semet rapi metuebãt ad mortẽ. & tamẽ erant omnes euasuri. Iudas extra metũ ipse, & ex illorũ metu capiẽs voluptatẽ, paucas post horas perijt Crudelis est illa libido, quæ suũ pascit animum ex aliena miseria. Nec est cur quisquam gaudeat ac suæ felicitati gratuletur, si quã in alterius mortẽ habeat potestatem. quã proditor accepta cohorte consecutus sibi videbatur, certus est enim quisque morte, quẽ pręmittit, sequi. Quin, vt est hora
Matt. 24. 25. mortis incerta, quẽ morte se præmissurũ gloriatur, ipsius fortasse præcedet. Iudas enim Christũ, quẽ ad mortẽ tradidit, sua miser morte præuenit, exemplũ triste & toti mundo terribile, ne quis se tutũ credat à vindicta: qui supinus et supbus grassatur sceleris impœnitẽtia. Siquidẽ aduersus impios oĩs creatura cum suo creatore conspirat. Aer gestit noxijs afflare vaporibus, vnda fluctibus inuoluere, montes obruere, valles insurgere, terra dehiscere, Tartarus absorbere præcipitem, Dæmon flammarũ voraginibus æternũ arsuris immergere. Solus interim seruat miserum is, quẽ deseruit, Deus. At si quis obstinatũ sic imitetur Iudã, vt Deus tandẽ decernat toties oblatã & reiectã gratiã amplius nõ offerre. hic, hic demũ infelix, quãtumuis sibi falsa fœlicitate blandiens sublimis in aere volitare videatur, in omni malorum miser volutatur baratro. Oremus ego clemẽtissimum Christum, non pro se quisq. tantum, verumetiam quisq. pro quolibet, ne pertinacem imitemur Iudam: sed propere cõplectẽtes oblatã gratiã, per pœnitentiã & misericordiã rursus reparemur ad gloriam.

De amputata Malchi auricula.

Quũ Apostoli prius audissent Christũ ea, quę iã videbãt, pręedicentẽ eis: quanquã tristitia & mœrore sunt affecti, multo tamen languidius acceperunt rẽ, quã nũc accipiunt, vbi pręsentẽ vidẽt oculis suis subijci. Nã vbi cohortẽ totã conspiciunt adesse, eamq. se fatentem etiã Iesum Nazarenũ quęrere, nõ relinquebatur ambigendi locus, quin eum quærerent, vt cõprehenderent. Quum ergo viderent, quod futurũ erat: multa simul velut tumultu quodã subito subierũt animos, solicitudo de Domino, quẽ amabant metus de sese quibus metuebãt, deniq. magnifici illius promissi verecundia, qua quisq; pollicitus est, moriturum se potius, quàm à magistro deficeret. Sic eos in diuersum distrahunt, amor magistri ne fugiãt, sui timor ne maneant, mortis metus vt auolent, promissi pudor, vt restitent. Adhæc meminerant eadem nocte Christum dixisse vt, quũ antea vetuisset eorum quenquam secũ vel virgam ferre, qua se defenderent, nunc, qui non haberet gladiũ, etiam tunicam venderet, qua gladium emeret Et quanquã cohortẽ Romanã cernerent præter Iudæorũ globũ cõtra se stare cõfertos oẽs instructos armis, vnde magnus ingerebatur met', se vero dũtaxat vndeciĩ eosdẽq; tã inermes, vt pręter duos nullus haberet gladiũ, nisi fortassis escariũ. memores tamen quũ dixissent Christo: Ecce duo gladij hic Christũ respõdisse: Sufficit, nõ intellecto tantę rei mysterio, subito quodã impetu Christum rogãt, velletne ab illis defendi gladio dicentes: Domine, si percutimus gladio? Cæterũ Petrus af- Matt 27.
fectu pręferuidus nõ expectato respõso educit Lucæ 22.
gladiũ & in seruũ Põtificis vibrans ictũ dextrã abscindit auriculam, siue quod is ei forte stetit proximus, siue quod inter cæteros ferocius efferebat se. Et omnino videtur fuisse quispiam improbitate notabilis: nam Euangelistæ commemorant seruum eum fuisse Pontificis summi sacerdotis & sacerdotũ principis. Maxima

quæque

quæque domus seruis est plena superbis, vt ait Satyricus, & rerũ vsu discunt homines, vbiq; gentium Satraparum seruos Dominis etiam suis superbius ferocire. Istum autem vt sciremus in aliquo esse loco apud Pontificem tanto videlicet insigniore superbia, protinus adiungit Ioannes & nomen. Erat (inquit) nomen seruo Malchus, quam rem non passim & temere solet Euangelista facere. Hunc ergo ego nebulonem puto ferociter ingerentem se Petro mouisse stomachum, vt ab illo potissimum auspicaretur processurus strenue, si non gliscentem eius impetũ Christus cohibuisset. Nam ille protinus & prohibuit cęteros, & Petri zelum arguit impotentem, & abscissam homuncionis auriculam restituit: vt qui non fugere mortem venerat, sed subire, nec si alio esset animo talibus egeret auxilijs. Quod quo testatius redderet, primum cæteris ad rogata respondet: Sinite vsque huc, Adhuc paulisper sinite. Nam & ego qui simul omnes vno verbo prostraui, tamen, vt videtis, omnes permisi surgere, vt peragant in pręsenti quod volunt. Adhuc igitur quos ego sino, & vos sinite. Futurum est autẽ breui, vt eos in me quicquam posse ipse nõ sinam amplius, ne nunc quidem interim vestris auxilijs egens. Cęteris ergo solum illud respondit: Sinite vsque huc. In Petrũ vero seorsum versus. Mitte (inquit) gladiũ in locũ suum, perinde ac si diceret: Neq; gladijs ego defendi volo, & te in eã delegi sortẽ, vt nõ tali gladio te pugnare velim, sed gladio verbi Dei. Gladius ergo ferreus, in locũ suum velut in vaginam, cõtra maleficos reponatur in manus mundanorum Principum. Vos qui mei gregis estis Apostoli, alium habetis præterea ferreo quouis gladio longe plus formidabilem, vt per quẽ eiectus ex Ecclesia, hoc est, ex meo corpore mystico putrẽ membrum præcisus impius interdum Satanæ traditur in interitum carnis, vt spiritus fiat saluus, animo scilicet si sit sanabili, vt in meũ corpus denuo inseri posit & coalescete: nonnunquam verò laborans morbo desperato (ne sanos lædat contagio) in animæ quoq; mortẽ inuisibilem mittitur. Sed tantum abest, vt ferreo isto gladio vos grassari velim (cui vaginam cognoscite prophanos magistratus idoneam) vt ne spiritalem quidem gladium hũc, cuius ad vos vsus pertinet, frequentius exerendũ censeam: sed verbi gladio rem gerentes strenue (cuius ictus in scalpelli morẽ pus educat vulneretq; salubriter) alterum illum grauem & periculosum excõmunicandi gladium, nisi quum eximi postulat vrgens & horrenda necessitas asseruare volo in clementiæ vagina recondítũ. Ad reliquos igitur Apostolos verbis contẽtus tribus, quippe vel temperatiores Petro, vel tepidiores: illius efferuescentes & effrenes impetus temperat & compescit pluribus. Nam non solum iussit gladium reponere, sed etiam causas adiunxit, cur zelum eius quanquam pium, tamen nõ approbaret. Calicem, inquit, quem dedit mihi pater, non vis vt bibã illum? Christus olim prædixit Apostolis, quia oporteret eum ire Hierosolymam & multa pati a Senioribus & Scribis & Principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. Et assumẽs eum Petrus cœpit increpare illum dicens: Absit à te Domine, non erit tibi. Qui conuersus dixit Petro. Vade post me Satana, quia non sapis ea quæ sunt Dei. Ecce, quàm seuere Christus hic redarguit Petrũ. Cui paulo ante confitenti eũ esse filium Dei dixerat: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi: sed pater meus, qui in cœlis est: & ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc Petrã ædificabo Ecclesiã meam, & portæ inferi nõ præualebunt aduersus eã. Et tibi dabo claues cœlorũ, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, etc. hic eum repellit quodàmodo & post tergum reijcit, & scandalum esse sibi pronunciat, & appellat Satanam, & negat eum sapere, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Et cur hæc omnia? nẽpe quia mortem hanc ei dissuasit, quam mortem tunc ostendit oportere sequi & irreuocabiliter sua sibi voluntate decretã, atque ideo non solum nolebat eã ab ipsis interpellari: sed eos etiam volebat eadem se via sequi. Si quis, inquit, vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucem suam & sequatur me. Nec adhuc eo contentus vltra pergit ostẽdere, quod si quis, quum res posceret per mortem se sequi, refugeret, non vitaret mortem, sed in mortẽ multo deteriorem incideret: contra vero qui vitam impenderet, vitam non perderet, sed pro vita longè vitaliore mutaret. Qui enim inquit, voluerit animam suã saluã facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inueniet eã. Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentũ patiatur? Aut quam dabit homo cõmutationem pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opera eius. Mat. 16.

Sum fortassis hoc loco longior, quàm sit necesse. Sed quẽ quęso, nõ vltra causam (quod aiunt) verba ista Christi tam sæuera, tam minacia, rursusq; in æternæ vitæ spem tam efficacia producerent? Cæterum (quod ad præsentem locũ pertinet) ex his verbis videmus grauiter hic admonitum Petrum, ne zelo suo ad impediendã Christi mortẽ amplius abuteretur. Attamẽ ecce de integro, quam tunc tantum verbo visus est dissuadere, nunc aggreditur eodem zelo feroci pugna depellere. Sed Christus tamẽ quia malum quod fecit Petrus, fecit affectu bono, simul quia tendens ad passionem vndiq; se gessit humiliter, arguere nolebat acriter: sed primum ratione corripuit, dein denunciatione peccati, postremo verò declarauit etiam, quàm non egebat aut ab illo

defendi (si mori nollet) aut vllo mortali præsidio, neque enim defuturum Patrē, si vellet, hoc ipse petere, qui aduersus homunciones istos, qui eum capturi venerant, periclitanti sibi validam & inuictā aciem Angelos è cœlo mitteret. Primum igitur (vt dixit) feriendi zelum obiecta ratione reuerberat. Calicē, inquit quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum? Tota vita mea fuit hactenus obedientiæ Exo.20 Rom 13. forma & exemplar humilitatis. Quid frequētius docui, quid efficacius, quàm parendū magistratibus, honorem deferendū parentibus, reddēda Cæsari, quæ sua sunt, & quæ sunt sua Deo: & nunc quum absoluendum est opus meum, & summa tandē manus admouenda: telam illam pulcherrimā, quam tam diu texui, tu me vis scilicet reiecto calice, quē pater porrigit, ilicet totam retexere & filiū hominis, Patri non obedire Deo? Deinde Petrum docet peccatū esse percutere gladio, atque id exemplo docet legum etiā secularīū. Omnes enim (inquit) qui acceperint gladium, gladio peribunt. Si quis enim absque legitima potestate vel gestare gladiū deprehenderetur occidendi hominis causa. Romanis legibus, quibus iam & Iudæi suberāt, eo fere loco habebatur, quo is qui occidisset. Quanto igitur ad id accedit propius, qui & educit & percutit? Neq; enim tum Petrū putauerim in trepida illa consternatione tam circunspectum: vt de industria vitato Malchi capite ipsam tantum collimarit auriculā, vt non occideret scilicet, sed perterrefaceret. Quod si quis forte contendat, cuiq; esse licitum adhibita etiam vi, grassatores noxios ab innocente depellere: longiorem ea res disquisitionem postulat, quàm hic locus commodè possit ferre. Certè quāquam affectus in Christum pius fecit, vt Petrus percusserit excusatius: legitimā tamen ei defuisse pugnandi potestatem, abunde declarat illud, quod olim Christus eū tam seuerè monuerat. ne passionem eius & mortem non solū nulla vi, sed ne verbo quidem niteretur impedire.

Post hæc ex eo quoque Petri retundit impetum, quod eius defensionem docet rem esse superuacaneam.

An putas (inquit) quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquā duodecim legiones Angelorum?

De sua potestate subticet, de Patris in se fauore gloriatur. Siquidem dum ad mortē tenderet, noluit de semet loqui sublimia, neq; tū prædicare cum Patre sibi potestatem parē, sed vt declararet neque Petri se neq; mortalis cuiusquam auxilijs indigere, auxilium cœlitum indicat (si vellet poscere) præsto futurū protinus ab omnipotēte Patre. An putas (inquit) quia non possum rogare Patrē meū, & exhibebit mihi modo plusquā duodecim legiones angelorū? Perinde ac si diceret: Si id de te docere nō potest auxilio tuo nō egere me, quod totam turbam hanc (aduersus quam si me sperares tuis te viribus posse defendere, miserabiliter insanires) oculis me vidisti tuis, absque tactu, sola voce prosternere: at recogita saltē tecū, cuius meū filiū esse cōfessus es, quū quærenti mihi: Vos quem me esse dicitis, è cœlo doctus ilico respondisti: Tu es Christus filius Dei viui. Mat.16. Ergo quum Dei me filiū esse, ipsius reuelatione cognoscis, quumque nescire non possis, mortales parentes filijs suis non deesse: putas quod si mori mea sponte non vellē, cælestis Pater meus vellet deesse mihi? Putas quod si id vellem rogare, non esset exhibiturus mihi plusquam duodecim legiones Angelorum: nec id procrastinaturus, sed repræsentaturus modo? Aduersus quot legiones Angelorū quo modo posset cōsistere misera ista cohors homūcionū? qualium legiones decies duodecim nō auderent in vnius Angeli vultū iratum respicere. Post hæc rursum Christus ad primum reuertitur, vt in quo præcipua vis negocij verteretur.

Quo modo ergo (inquit) implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri?

Plenæ sunt scripturæ vaticinijs de Christi morte, plenæ passionis eius & redēptionis humanæ mysterijs, quæ non nisi Christi passione futura fuit. Ne Petrus ergo aut alius vnquam quisquam tacite sic mussaret secum: Si potes Christe tot à Patre legiones impetrare, quare non petis? ait: Quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri? Quum ex scripturis intelligas vnam hāc esse viam iustissima Dei sapientia decretam, qua genus humanum perditam instauretur ad gloriam: si ego nunc rogarē efficaciter, vt morti me Pater eriperet, quid aliud facerem, quàm id ne fieret, niterer, quod facturus veneram. Nam Angelos propugnatores è cœlo deuocare mihi, quid aliud fuerit, quàm totum genus humanum (quod venio redempturus in cœlestem gloriam) è cœlo prorsus excludere? Non ergo nunc aduersus Iudæos impios gladius depugnat tuus, sed impugnat potius vniuersum genus humanum. quando scripturas impleri vetas, & calicem, quem dedit mihi pater (quo naturæ labem ipse labis expers & immunis expurgem) non vis vt bibam illum. Sed nunc vide mitissimum Christi pectus, qui non satis habuit percutientem compescere. sed vt nobis daret exemplum reddendi pro malo boni, decussam persecutoris auriculam tetigit ac restituit sanam. Nullum, opinor, corpus tam plenum est anima sua, quàm sacræ scripturæ litera spiritualibus plena mysterijs. Siquidem vt nullam in corpore partem datur tangere, cui non inest anima, quæ vitam sensumq; præbet particulæ: sic nulla est in scriptura tota tam crassa & corporea (vt ita loquar) historia, qui spiritali viuat animata mysterio. Nō est ergo quod in aure Malchi præcisa Petri gladio.

rursusq́. Christi manu restituta solā spectemus historiam (ex qua tamē ipsa possimus salutaria documenta discere) sed inspiciamus præterea velatum sub historię litera salutare sacramentum spiritus. Malchus igitur quum in Hebręa lingua significet, quod in Latina Rex: rationē nobis non absurde figurat. Ratio enim tanq̃ Rex regnare debet in homine, regnatq́, vere, quum in obsequium fidei se captiuās Deo seruit, cui seruire, regnare est. Pontifex verò qui cum sacerdotibus suis, cum Pharisæis & Scribis & Senioribus populi deditus erat superstitionibus prauis, quas eum lege Dei miscuerat, & prætextu pietatis oppugnabat pietatem, & veræ religionis autorem studebat amoliri: rectè nobis representant cum suis sequacibus, impios hæresiarchas pestiferæ superstitionis antistites. Rationalis igitur animus quoties aduersus veram Christi fidem insurgēs semet addicit hæresibus: fugitiuus Christi, hæresiarchæ seruus efficitur, cuius errores deuios à dęmone seductus insequitur. Is ergo sinistrā seruans qua sinistras auscultat hęreses, qua fidem audire veram debet, dextrā perdit auriculam: sed non eodem affectu semper, nec semper effectu pari. Interdum enim animi destinata malicia quidem se vertunt ad hæreses. His auricula non impetu præscinditur, sed mora sensimq́, diabolo suum virus inspirante putrescit, & concretis purulētis partibus (ne quid intus penetrare posit boni) θρόμβῳ meatus obturat. Tales, heu miseri, vix vnquam redduntur integri. Partes enim quas cancer depascēs excedit. funditus interierunt, nec restat, quod reponatur quidquam. Auricula verò subito præcisa impetu, quæ non satis circumspecto zelo tota rotatur in terram, designat eos, qui quodam affectu repentino victi falsa veri specie auertuntur à vero, quidam etiam decepti bono zelo, qua de re loquitur Christus: Erit tempus, quum omnis qui vos persequitur, arbitretur obsequium se præstare Deo.

Talium typum Paulus referebat Apostolus. Quidam verò terrenis affectibus interturbata mēte aurem à cœlesti doctrina præcisam iacere patiuntur in terra. Sed talium miseriam sæpe miseratur Christus, aurēq́, subito impetu aut inexēpso zelo decussam sua manu tollit de terra capitique, suo tactu reglutinat & auscultandæ doctrinæ veræ rursus reddit idoneam. Scio ex hoc vno loco per antiquos Patres, dū alius aliud reperit, sancti Spiritus adiuuante gratia eruta diuersa mysteria: sed mihi propositum non est omnia recensere, quæ res historiæ seriem hiatu nimio diduceret.

Dixit autem Iesus ad eos qui venerant Principes sacerdotum & magistratus templi & Seniores: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me. quum quotidie fuerim vobiscū in tēplo, & sedebā docēs, et nō me tenuistis. Sed hac est hora vestra & potestas tenebrarum.

Dixit ista Christus ad eos, qui venerāt principes Sacerdotū & magistratus templi & Seniores. Sed hic nonnullis inijcit scrupulum, quod Lucas Euāgelista commemorat Iesum hæc ad principis sacerdotum & magistratus templi & Seniores populi dixisse: quū reliqui Euaugelistæ sic rem recenseant, vt non ipsos quidem venisse, sed cohortem scribant & ministros misisse.

Hunc nodū ita soluunt aliqui, quod Iesus illis quidē dixit, quum eis diceret, quos illi miserant. sic enim solent & Principes inter se per Legatos loqui, & priuati pasim per internuncios. Ita domino dicimus, quicquid eius ad nos ministro misso narramus, quod illi narratum sibi, vicissim renuncient hero. Ego certè (quanquam hoc responsum non improbo) libentius tamen illorum accedo sententiæ, qui sentiunt Christum ista cominus principibus sacerdotum, magistratibus templi & senioribus populi ore ad os locutū. Lucas enim non ait Christum hæc ad omnes sacerdotum principes neque ad omnes templi magistratus, nec ad omnes populi seniores hæc dixisse: sed ad eos tantum, qui venerāt. Quibus verbis apertè satis videtur indicare, quod quanquam ab vniuersis pariter collectis in concilio cohors & ministri ad comprehendendum Christum, communi nomine destinati sunt: ex omni tamen ordine tam Seniorum, Pharisęorū, quàm Principum aliqui venerunt simul. quę sententia cum Lucæ verbis adamussim congruit, & ex Euangelistis reliquis, nullius narrationi repugnat. Principes ergo Sacerdotū, Pharisæos & Seniores populi compellans Christus, tacite commonet eos, ne suis ipsorum viribus aut solertiæ deputarent, quod eum tum comprehenderent: nève tāquam re callidè & versutè gesta (quod infœliciter fœlices in malo solent) stolidè gloriarentur. Non enim ipsorum stultè commentas machinas (quibus veritatem laborabant opprimere) contra ipsum potuisse quidquam promouere: sed profunda Dei sapientia prouisum & statutum tēpus, in quo princeps huius mundi, generis humani male partam prædam, dum per nefas retinere studet, falsus, per fas amitteret. Nam alioqui docet Christus, quàm nihil illis opus fuerat proditoris operā emere, noctu venire cum laternis & facibus, cū cohorte globatos aggredi, gladijs armatos & fustibus, quē toties poterāt absq́, sumptu, sine labore, nulla noctis vigilia, nullo armorū strepitu, sedentē & docētem in templo comprehendere. Quod si gloriarentur secum velut prouidenter ab ipsis re disposita, dicantque (quod Christus ostendit fuisse facile) valde fuisse difficile, nec potuisse confici, nisi magno cum periculo propter tumultum populi bona pars eius discriminis nuper Ioan. 11.
emerserat resuscitato Lazaro. Nā prius haud semel vsu venerat, vt quanquam propter virtutes amaretur admodum & valde suspiceretur à

tur à populo : tamẽ qui capere eum conaban-
tur & occidere , adeò non fuerint à turbis in
periculo: vt nisi ipse sua potestate per mediũ
illorum pertransisset, turbam viderentur so-
cios habituri facinoris, tam incertum est sem-
per & in deterius illico pronũ vulgus . Deniq;
quàm facilè cõtẽni possit populi in quenq̃ fa-
uor, & inde cõsurgẽs metus, paulò post euẽtus
docuit: quũ simul atq; captus est, populus nõ
Matt. 21. ante clamauit alacrius : Benedictus qui venit
Matt. 22. in nomine domini, et: Osanna in excelsis, q̃ tũ
furiatus exclamauit cõtra: Tolle, tolle: crucifi
ge eũ . Igitur ad id vsq; tẽpus fecerat Deus, vt
qui eũ capere cupiebãt, vanos sibi metus finge
rẽt, & ibi trepidarẽt timore, vbi nõ erat timor:
nũc verò, quũ venisset tẽpus idoneũ, quo mor
tales vniuersi per vnius acerbã mortẽ redime-
rẽtur (quotquot id verè vellẽt) ad æternæ vi-
tæ dulcedinẽ, stolidi sibi videbãtur homũculi
callido id curasse consilio , quod omnipotẽtis
Dei prouidentia (sine qua nec passer cadit su-
per terrã) misericors ab æterno præscripserat,
Quod vt ostẽderet eos stulte facere, scirentq;
aduersus eũ nec proditoris fraudẽ , nec ipsorũ
callidè structas insidias, nec Romanorũ robur
nisi se permittente quidq̃ potuisse proficere,
inquit. Sed hæc est hora vestra, & potestas te-
nebrarum. Quę Christi verba ratione valida,
Matthęus Euãgelista cõfirmás. Hoc autẽ totũ
(inquit) factũ est, vt adimplerentur scripturæ
Prophetarũ. Vbiq; scatẽt apud Prophetas va-
Esaiæ 53. ticinia de morte Christi: Tanq̃ agnus ad occi-
sionẽ ductus est, & nõ est audit' in plateis cla-
mor eius. Foderũt man' meas & pedes meos.
His plagatus sum in domo eorũ, qui me dilige
bãt. Et cũ iniquis deputatus est. Vere lãguores
nostros ipse portauit. Liuore ei' sanati sumus.
Ab iniq̃tatibus populi mei ductus est ad mor-
tẽ. Pleni sunt prophetæ de Christi morte prę-
dictionibus apertissimis, quę quũ frustrã dę nõ
essent: cõsequẽs erat, nõ rã ab humano rẽ pen-
dere cõsilio, q̃ ab ipso, qui istud ab ęterno prę-
Act. 2. uiderat, pręordinaratq; futurũ (à patre videli-
cet Christi pariterq; ab ipso Christo & sancto
vtriusq; spiritu , quorũ triũ opera sempiterna
cõspirãt in vnũ: vt nullũ sit extrinsecus vnius
opus ex illis, quod nõ ex æquo sit omniũ triũ)
prouisa & pręscripta maximè congrua perim-
plẽdi tempora . Põtifices ergo & sacerdotum
Principes, Scribæ, Pharisæi & Seniores popu-
li, deniq; magistratus oẽs execrabiles & pro-
phani, quũ se regnare gloriabãtur in consilijs
suis, quod tam callidè Christum caperẽt: nihil
fecerunt aliud quàm amentes & cæci malicia
magno cum malo suo, magno cum aliorũ bo-
no in Christi mortẽ momentaneã, in generis
humani vitã fœlicissimã, in Christi semper du-
raturam gloriam optimæ & indeclinabili om
nipotentis Dei voluntati, nõ Patris modo &
sancti Spiritus, sed pariter etiam Christi nesciẽ
tes & ignari sedulo subseruierunt . Ait igitur
illis Christus, Sed hæc est hora vestra & pote-
stas tenebrarũ. Antehac quum me valde odis-
setis, quũ perdere valde velletis, quũ (nisi ve-
tuisset potestas, quæ de cœlo est) minore ne-
gocio potuissetis: tamẽ adeo me non tenuistis
in tẽplo, vt ne manum quidẽ in me extenderi-
tis, Quid ita? nimirum quia nondum tẽpus &
hora venerat, nõ quã cœlestia sydera, non quã
vestra solertia, sed quam Pater meus inscruta-
bili cõsilio, nõ absq; mea ipsius voluntate prę-
scripserat. Quæritis quando? Non ab Abrahæ
tẽporibus, sed ab ęterno. Nam ab ęterno apud
Patrẽ, anteq̃ Abraham fieret, ego sum. Hęc est
igitur hora vestra & potestas tenebrarũ. Hæc
est breuis hora permissa vobis , & potestas in-
dulta tenebris , vt quod hactenus facere per-
missi non estis in luce, nunc harpyæ, bubones
striges, vespertiliones, nycticoraces & noctuæ
stygiæ paludis auiculæ, rostris vnguibus, den-
tibus & clamore stridulo tumultuantes incas-
sum me inuoletis in tenebris. In tenebris
estis, quum mortem meam viribus vestris as-
scribitis. In tenebris erit & præses ipse Pilatus,
quum se gloriabitur habere potestatem vel di
mittendi vel crucifigendi me . Etenim quanq̃
gens mea & Pontifices mei me traditurí sunt Ioan. 19.
ei : non haberet tamen potestatem aduersus
me vllã , nisi datũ ei fuerit desuper. Atq; ideo
qui me tradent illi, maius peccatum habent.
Sed hæc est hora & potestas breuis tenebra-
rum. Et qui vadit in tenebris , nescit quo va-
dit, neq; vos videtis , neque scitis quid facitis,
eoq; precabor & ipse, vt quod in me designa-
tis, ignoscatur vobis . At nõ ignoscetur omni-
bus, nec omnes excusabit cœcitas. Nã ipsi vo-
bis tenebras facitis, ipsi lumen extinguitis, ipsi
primum vobis, post & alijs oculos ambos effo
ditis, vt cæcos cęci ducatis, donec ambo cada-
tis in foueam. Hæc est breuis hora vestra, hæc
est amens & impotens potestas tenebrarum,
qua nunc armati comprehendetis inermem,
truculenti mitẽ, nocẽtes innocuum, proditor
dominum, homunciones Deum . At nõ in me
duntaxat vobis nũc, sed & in discipulos meos
alijs aduersus alios præsidibus dabitur & Cæ-
saribus hora similis & potestas tenebrarũ bre-
uis, potestas verè tenebrarũ iu quã . Nã vt mei
quæ perferẽt, aut quę loquẽtur, nec suis perfe-
rẽt viribus, nec loquẽtur ex se, sed viribus vin-
centes meis in patientia sua possidebunt ani- Matt. 10.
mas suas, & spiritus erit patris mei , qui loque-
tur in illis: ita qui tribulabunt, & occidẽt eos,
nec facient quidq̃, nec loquentur ex sese ; sed
princeps tenebrarum qui iam venit, & in me
non habet quidquã, in illorum tyrãnorum &
tortorum pectora, suũ virus inspirãs suas vires
ad breue permissum tẽpus exeret , exercebitq;
per illos. Atq; ideo cõmilitonibus meis nõ erit
colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed ad
uersus principes & potestates , aduersus mũdi
rectores tenebrarũ harũ , cõtra spiritualia ne-
quicię in cœlestibus. Sic Nero nascetur, in quo
tenebrarum princeps occidet Petrum, illiq̃ue
adiunget

adiunget (qui adhuc contra me spirat) non-
dum Paulum. Sic alij Cæsares & eorum præ-
sides aduersus alios ex meo grege discipulos
per tenebrarum principẽ. Sed quum fremue-
rint gentes, & populi meditati sint inania, quũ
astiterint reges terræ & principes in vnũ con-
uenerint aduersus Dominũ & aduersus Chri-
stum eius, vincula conantes dirumpere, & à se
iugum perquam suaue proijcere, quod in eo-
rum ceruicosa colla per pastores suos pius im-
Psal. 2. ponet Deus: qui habitat in cœlis irridebit eos,
& dominus subsannabit eos. Qui sedet nõ (vt
terreni principes) in curruli sella pedes pau-
Psal. 103. cos eleuatus à terra: sed qui ascendit super oc-
casum, qui sedet super Cherubin, cui sedes cę-
lum est, cui terra scabellum pedum eius est, do
Esa 66. minus nomen illi. Ille Rex regum est, & Do-
Apoc 20 minus dominantium, Rex terribilis, qui aufert
spiritum principum. Hic loquetur ad eos in
ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Con-
Psal. 2. stituet Christum filium suum, quem hodie ge-
nuit, Regem super Sion montem sanctum
suum, montem qui non commouebitur. Pe-
Psal 109 dibus eius tãquam scabellum subijciet omnes
1. Cor. 15. inimicos eius. Qui conabantur eius vincula
rumpere & iugum à se proijcere, inuitos reget
Psal. 2. eos in virga ferrea & tanquam vas figuli con-
fringet eos. Aduersus eos, & eorum instigato-
rem tenebrarum principem, discipuli mei con
Ephes. 6 fortabuntur in domino, & induti armaturam
Dei, succincti lumbos suos in veritate, induti
loricam iustitiæ, calceati pedes in præparatio-
nem Euangelij pacis, sumentes in omnibus
scutum fidei & assumentes galeam salutis &
gladium spiritus, quod est verbum Dei, virtu-
te induentur ex alto, stabuntq; aduersus insi-
dias Diaboli, sermones videlicet mollitos,
quos per ora persecutorum proferet, vt eos
per blandicias a via veritatis auertat, aduersus
apertos insultus Satanæ in die malo resistent,
Ephes 6 ignea omnia nequissimi Satanæ tela per satel-
lites eius immissa fidei scuto circundati, effusis
in oratione lachrymis & exundante sanguine
Luc. 22. in agone passionis extinguẽt. eoq; modo cum
cruce sua me secuti deuicto tenebrarum prin-
cipe Diabolo, suppeditatis Satanæ terraceis
satellitibus, triumphali curru sublimes, põpa
mirabili martyres intrabunt cœlum. At vos,
qui maliciam nunc exercetis in me & vestram
imitatura maliciam pestilens posthac proge-
nies & viperarum genimina (qui simili malicia
sine pœnitentia grassabuntur in meos) æter-
na cum infamia detrudemini in ardores tene-
brosos tartari. Sed interim vobis permissum
est, vestram exerere & exercere potentiam:
qua ne nimium tamen gloriemini, memineri-
tis eam breuiter finiendam esse: nõ enim sem-
piternum seculũ est, quod vestræ libidini per-
mittitur: sed instar horæ breuis propter ele-
ctos tempus abbreuiatum, ne vltra tentaren-
tur, quàm possent ferre. Igitur nõ diu futura,
non diu duratura est hora hæc vestra & po-
testas tenebrarum, vt quæ tantum præsentis locũ obtinet quod semper est instantaneum: quippe quod & præteritum perdidit & futurum non attigit. Hac igitur hora vestra quæ tam breuis est, ne quid inde vobis pereat, protinus abuti pergite: & quia me ad perdẽdum quæritis, quod facitis cito facite, me statim cõprehẽdite: sed sinite hos abire.

Tunc discipuli relicto eo omnes fugerunt.

Vel ex hoc loco facilè posis perspicere, quã accliuis & ardua virtus patientia est. Multi siquidem animos inducunt suos, vt morté fortiter indubitatam maneant, modo ferientes liceat referire & illatis vicissim vulneribus animo morem gerere: cæterum adempto prorsus vlciscendi solatio mortem tam patienter ferre, vt non modo non referias, sed ne pro verbere quidẽ verbum iratum referas: id demum certe virtutis excelsæ tam sublime fastigium est, vt nec Apostoli adhuc tam firmi fuerint, vt eo suffecerint ascendere. Nã & hi (memores nimirum magnificè se pollicitos morituros potius cum illo, quã defecturos) eousq; saltem perdurarunt, vt si daretur dimicando cadere, mori se paratos omnes profiterentur, Petrus verò ipsa etiam re (edito in Malchum specimine) declararit. At posteaquam Seruator nec pugnandi licentiam, nec repugnandi potestatem dedit, relicto eo omnes fugerunt.

Mihi quidem aliquando dubitare subijt, quum Christus ab oratione diuertens Apostolos inuiseret, inueniretq; dormiẽtes, vtrum ad vtramque classem se contulerit, an ad eos duntaxat, quos longius prouexerat, ac sibi locarat proximos. Verum nunc nihil prorsus dubito, qum omnes fugerint qui dormierunt, quum hæc Euangelistæ verba cõsidero, quod eo relicto omnes fugerunt. Quum enim vigilare debebant & orare (quod toties eos monuit Christus) ne intrarẽt in tentationẽ: dormiendo dederunt tentatori locum, vt nutantes & incogitantes eorum voluntates vel ad pugnandum vel fugiendum, quàm ad patiendum paratiores faceret: atq; ideo relinquentes eum omnes fugerunt, impletumque est illud Christi verbum: Omnes vos hac nocte scãdalum in me patiemini. Et simul illud Pro-
phetæ vaticinium: Percutiam pastorẽ, & dis- Zacha. 13
pergentur oues gregis.

Adulescens autem quidam sequebatur eum amictus syndone super nudo, & ille rese cta syndone nudus profugit ab eis.

Adulescens iste qui fuerit, pro certo nõ est compertum. Sunt qui putent Iacobum fuisse illum, qui vocabatur frater domini, quiq; iusti cognomine insignitus est. Alij Ioannẽ autumant Euãgelistam, qui Domino semper amore quodam præcipuo dilectus est, & quem adhuc adulescentiam non excessisse, vita eius argumentum facit tã multos annos post Christi mortem

mortem superstitis. Defunctus est enim (Hieronymo teste) anno post passionem domini octauo supra sexagesimum. Nõ desunt tamen ex antiquis scriptoribus, qui adulescentẽ hunc fuisse scribant nullum ex Apostolis, sed quendam è ministris illius familiæ in qua Christus ea nocte celebrarat Pascha. Et ego certe sic sentientibus facilius inclinor vt assentiá. Nam (vt omittam quod mihi non videtur verisimile, Apostolum pro vestitu, sola vsum syndone præsertim sic discincta, vt subito posset abijci) mouet me in eam partem ipse cõtextus historiæ, tum verba ipsa narrantis. Siquidẽ ex his qui cẽsent eum fuisse aliquem ex Apostolis, præcipua pars inclinat in Ioannem. Sed id ne mihi videatur admodum probabile, eiusdẽ Ioannis hæc verba faciunt.

Sequebatur autem Iesum Symon Petrus & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium Pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus Pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.

Qui scribunt fuisse beatum Euangelistam, qui Christum sequens quum prehenderetur, effugit: in eo nonnihil hærent, quod abiecta syndone profugit nudus, quæ res pugnare videbatur cum his quæ consecuta sunt: nempe quod in atrium Pontificis introierit, quod Petrum introduxerit (nam hunc fuisse Euangelistam omnes consentiunt) ac demum secutus sit vsq; ad locum crucis, crucifixo deniq; cum Christi matre dilectissima virgo purus cũ virgine purissima pariter astiterit, sibique ab ipso commendatam acceperit deinceps in suá, nec dubium quin hoc toto tempore atque his locis omnibus amictus indumẽto, Christi enim fuit, non Cynicæ sectæ discipulus, eoq; tãetsi prudentia satis eum docuit non esse refugiendam corporis nuditatem, sicubi res eam flagitet aut exigat necessitas, tamen vt gratis vltro prodiret nudus in conspectum publicum, virgineus opinor non est passus pudor. Sic igitur ex hac angustia se explicant, vt dicant eũ alio diuertisse interea & se vestiuisse denuo. Qua in re non decreui contendere, sed mihi tamen nõ fit verisimile, præsertim quum hic cum videam perpetuo secutum cum Petro, & cum Iesu simul introijsse in domum Annæ, qui socer erat Pontificis. Cæterum vt his accedam, qui adulescentem hunc nullum ex Apostolis esse censent, sed quendam è ministris diuersorij, illud me valde commouet: quod Euangelista Marcus fuga dilapsos Apostolos & restátem tamen hunc adulescentẽ sic inter se connectit. Tunc discipuli eius relinquentes eum omnes fugerunt. Adulescens autem quidam sequebatur eum. En, Apostolos aufugisse dicit, non quosdam, sed omnes: mansisse verò secutumq; Christũ nõ ex Apostolis quenquam (quippe qui iam omnes fugerant) sed adulescentem quẽdam, hoc est (vt videtur) ignotũ: cuius nomen aut ignorauit, aut commemorare non censuit operæprecium. Hic igitur adulescens vt mihi quidem videtur & antea permotus Christi fama, & nũc dum discumbenti cũ discipulis inferret esculenta præsentiá contẽplatus, arcano tactus afflatu Spiritus imbibit charitatem, deinde studio veræ pietatis illectus exeuntem foras à cœna pauló fortasse lõgius ab Apostolis, sed cum Apostolis tamen consecutus est, resedítq; & surrexit cum illis, denique superueniente turba simul se cum illis immiscuit. Super hæc quum illos omnes inter torpentiũ manus militum suus quenquam terror abstulisset: hic adulescens eo fidentius ausus est manere, quod amorem suum meminerat, quo ferebatur in Christũ nondum cuiq; cognitum. Sed quam difficile est dissimulare, quum ames? Adulescens hic quanquam iam illorum immixtus turbæ, qui Christum habebant odio: tamen ita semet passu, gestu quoq; prodidit, vt omnibus palam fecerit, Christum desertum à cæteris, non animo persequẽdi se, sed obsequẽdi. Quum igitur aduertissent tandem, reliquos omnes ex Christi comitatu fugisse, in vnum hunc quem restitisse vident, Christumq; adhuc ausum sequi, rapide conijciunt manus. Quæ res mihi satis manifestum facit, idẽ in Apostolos omnes decreuisse eos, sed attonitos amisisse subitó, ne frustraretur illud quod Christus præcipiendo prædixerat: Sinite hos abire. Quod verbum Christus non ad solos pertinere volebat Apostolos, quos elegerat, quanquam ad illos voluit pertinere præcipue. sed quo benignitas eius porrigeretur vberior, ad hunc adulescentem voluit id pertinere præterea, qui non accersitus in sanctum comitatum suum sua sponte subsecutus irrepserat. Atq; hoc pacto Christus & magis exerebat occultam potestatem suam, & magis prodidit imbecillitatem turbæ, quæ nõ solum amisit improuidens vndecim, quos abire grauatim ferret: sed ne vnum quidem adolescentem omnes retinere poterant, cui & manus iniecerant, &, quantum licet cõiectura consequi, agmine suo vallauerant: nam & tenuerunt eum, & ille reiecta syndone nudus profugit ab eis. Neque certè quidquam dubito, quin vt Christũ ea nocte subsecutus est: nec nisi post fuga digressos Apostolos vltimus auelli potuit, idque iniectis manibus & rigide facta vi: sic vbi primum aperuit se occasio, in Christi gregem redierit, modoq; cum Christo viuat in sempiterna gloria, vbi Deum precor speroque fore, vt aliquando viuamus cum illo: tum quis fuerit, ab ipso cognoscemus, multaq; eius noctis alia, quæ scriptis comprehensa non sunt, summa cum suauitate pernoscemus exactius. Interea quo tutius ac facilius illuc nobis iter fiat, haudquaquá parum proderit, si ex discipulorum fuga, priusquá prenderẽtur, & huius adolescẽtis effugio, postquã prehensus

prehensus est, animæ nostræ consilia salutaria decerpentes viatici vice nobiscum portemus in via Admonent enim nos antiqui patres Ecclesiæ, ne quisquam nimium suis confisus viribus vltro semet temerè mittat in peccandi periculum. Quod si quà forte quispiam in eum locum venerit, vbi sentit impendere discrimen ne contra Deum vi cogatur offendere· faciat, quod hic fecerunt, qui captionem fuga præuenerunt. Nec tamen hæc eò dicta sunt, vt Apostolorum fuga laudetur, vtpote quoniã Christus etsi misericors indulserit eorum infirmitati: ita longe tamen abest, vt laudarit· vt etiam scandalum illis illam fore eadem nocte prædixerit. Verum si nos sentimus animo parum firmos, tunc hactenus eorum illam fugam omnes imitemur: quatenus sceleris admittẽdi periculum fugere sine scelere possumus. Alioqui enim, si quis tũc aufugiat, quũ aut suæ salutis causa, aut suorum, quorum curã sibi cõmissam videt, Deus eum stare iubet & cõfidere hic (nisi forte propter præsentẽ vitã facit, imo si propter præsentem vitam facit) facit omnino stolidè. Quid enim stolidius, quàm breue tẽpus & miserũ æternæ fœlicitati præferre? At si propter futurã vitã facit, quoniam videlicet fugit, ne Deum cogatur offendere: & pessimè simul facit & stolidissimè. Est enim desertoris semper immẽsum facinus, cui quũ adiuncta sit desperationis immanitas, trãsfugę scelus exęquat. Nã quid potest excogitari deterius, quam desperato Dei pręsidio, locũ in acie quẽ tibi tuẽdũ Deus tradidit, hosti fugientẽ prodere? Præterea quid insanius, quàm ne forte peccare te contingat, si mãseris· ideo certũ designare flagitiũ fugiẽdo? Cæterum quando fugere Deo nõ offenso licet, ibi nimirum tutius est maturandę fugæ consiliũ, quàm cunctãdo captum in horrendi criminis discrimen cadere Facilis enim res est, & (vbi fas est) tuta tẽpestiuè fugere: difficilis vero & periculosa pugnare. Verum enimuero adolescẽs iste suo nos exemplo docet, quodnam illud genus hominum sit, quod diutius posit minore cũ periculo subsistere: & si cõtigerit capi, ex ipsis etiã manibus capiẽtium facilè posit euadere. Nã is adolescens, quanq̃ post omnes restitit, Christumq; tã diu subsecut' est, quoad iniectis manib' tenuerũt eum: tamen quia non erat varijs indutus vestibus, sed tãtum sola simpliciq; syndone, nec in illã ipsam quidẽ vel insutus vel infibulatus, sed superiecta neglıgẽter amictus super nudo, nimirũ sic, vt facilè posset excutere, subito reiecta, & in capientiũ manibus illic relicta syndone nudus aufugit ab eis, & nucleũ auferens reliquit pignori putamina. Quid hoc figurat nobis? quid inq̃ aliud, quã quód nõ aliter ac vẽtricosus quispiã & obeso tardus abdomine, aut is qui densa vestiũ sarcina vadit onustus, ineptus redditur ad incitatum cursum: sic ingruente tribulationis angustia vix vir ille potest inde fugere, qui multis opum sacculis, circumcinctus est. At nec is quidẽ celerẽ vnquã cursum cõficiet, qui veste quãtũuis tenui nodis in arctũ tractis sic incingitur, vt libere spirare nõ posit. Facilius enim fugiet, qui magnã gestans cito potest abijcere: quã si quis admodũ paruã sic alligatã habeat in ceruice, vt eam necesse sit, quocunq; procurrat, ferre. Videre licet rarius quidẽ istud, quàm vellẽ, sed (laus sit Deo) videre licet interdum homines apprime diuites, qui potius parati sint pariter vniuersa perdere· q̃ offenso Deo quicq̃ seruare cum scelere. Hi vestes multas habent, sed quia nõ sunt incincti, quum periculũ fugã suadet, facilè reiectis vestibus effugiunt Contrà verò videmus quosdã & hos multos plures, q̃ vellẽ, quibus quum tenue cõtigerit indumẽtum & petq̃ curta supellex: ita tamen ad inopes illas opes suas suos ferruminarunt affectus, vt potius q̃ se patiãtur ab illis distrahi, cutẽ à carne facilius posis auellere Talis fugam capessat oportet in tẽpore. Nam si semel apprehẽsa veste teneatur· peribit ipse potius, q̃ relinquat syndonẽ. In summa docemur adolescẽtis huius exẽplo, propter orientes tribulationes subitas, & ex improuiso ingruentia pericula, ne forte res fugã postulet, semper vt parati simus nec ita varijs vestibus onusti, nec vna quidẽ sic infibulati· quin, quum res vrgeat, abiecta syndone nudi posimus effugere. Quin si cui paululum prospicere adhuc libet longius, videre potest in hoc adolescentis facto cõmendatum nobis documentum adhuc multo fortius. Siquidem vestimenti vice corpus animæ *Apoc.3.* est. Anima corpus induit, quum ingreditur mundum. corpus exuit, quum moriens hinc egreditur. Tum quanto corpore vestis vilior est, tanto est anima corpore preciosior: nec minus furiosè fecerit, qui animam impendat corpori, quàm si quis sic insaniat, vt corpus optet potius, quàm palliũ perdere. Nam de corpore quidẽ Christus sic: Nõne corpus est (in- *Matth.6.* quit) plus quàm vestimentum? Sed quanto plus animam prædicat? Quid prodest (inquit) tibi, si vniuersum mundũ lucreris: animæ vero tuæ detrimẽtum patiaris, aut quam cõmutationẽ dabit homo pro anima sua? Dico autem vobis amicis meis: ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc nõ habẽt amplius quid faciant. Ostendã autẽ vobis quẽ timeatis. Timete eum, qui postq̃ occiderit, ha- *Mat.10.* bet potestatẽ mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. Admonet ergo nos hoc adolescẽtis exẽplum, cuiusmodi nobis debeat animæ nostræ vestimentum corpus aduersus tales necesitates esse· ne sit videlicet obesum luxu, libidine diffluẽs, sed velut syndõ tenuis, crasiciem scilicet exhauriente ieiunio: tum cui nõ ita forti constringamur affectu, quin vbi Dei causa postulet libenter posimus abijcere. Hoc nos docet adolescens iste, qui, quũ teneretur ab impijs · potius quàm facere

aut dicere quidquam cogeretur, quod honori Christi posset aduersari · relicta syndone nudus aufugit ab eis. Fecit huic adolescẽti simile alius olim adolescens prior, sanctus & innocens patriarcha Ioseph, insigne documentum posteris, nõ secius ab incesti stupri periculo, q̃ ab intẽtata cęde fugiendũ. Illum enim, quod esset facie pulchra & decor'aspectu, Putipharis vxor, cuius domui seruus pręfectus est, oculis in eum cõiectis adamauit, eoq́. furoris tandem insana libidine percita prouehitur · vt nõ vultu tantum verbisq́. impudẽs vltro se iuueni offerret, abhorrentemq́, illiceret, sed & detrectanti manibus iniectis, prehẽsa veste, viro mulier (proh pudor) inferret vim: at ille, quũ mori mallet, quàm nefarium scelus admittere sciretq́, simul, quàm periculosum sit, cõtra pręsentẽ venerũ copiã cominus inire cõflictũ, nec illã tutius quenq̃ posse, quàm fugiẽdo vincere · in adulterę manu relicto pallio, celeri fuga sese proripuit foras. Cęterum nobis (quod institui dicere) nõ pallium, nõ toga, non tunica, non aliud eiusmodi vestimẽtum corporũ · sed animę quoq: vestis corpus ipsum, potius q̃ flagitiũ admittamus, abijciẽdum est Nã si id studemus peccãdo seruare, perdimus, & animam simul amittimus: sin ob amorẽ Dei patienter sustinemus amittere, quẽadmodũ anguis pellẽ veterẽ, quẽ (opinor) Senectã vocant, spinis & tribulis affricatã exuit, & relinquẽs in sepibus nitidus & iuuenescens egreditur: ita nos Christi cõsilium sequentes, prudentes scilicet sicut Serpẽtes effecti, corpus hoc vetustũ, velut anguinam senectã inter spinas tribulationis effricatum ob amorem Dei relinquẽtes in terris, nitidi nimirũ & iuuenes nunq̃ post illa sensuri seniũ, propere subuehemur in cœlum.

DE CHRISTI CAPTIONE.

Tunc accesserunt & manus iniecerũt in Iesum. Cohors autẽ & Tribunus & ministri Iudæorũ cõprehenderunt Iesum, & tenẽtes ligauerũt et adduxerunt eũ ad Annã primũ, erat enim socer Caiphæ. Erat autẽ Caiphas, qui cõsiliũ dederat Iudæis, quia expedit vnũ hominẽ mori pro populo. Et cõuenerũt in vnũ oẽs sacerdotes, Scribæ, Pharisæi & Seniores.

Quo tẽpore primum in Christum manus iniectæ sint, sentẽtiæ Doctorũ variant: dum ex Euangelistarũ de re cõcordiũ, sed in recensendi modo variantiũ (quippe quod vnus anticipat, alius intermissum repetit) ex interpretibus nihil historiæ veritati derogantes, nihil præiudicãtes inuicẽ alius aliã cõiecturã sequitur. Matthęus siquidẽ ac Marcus eo rẽ recensent ordine vt liceat cõijcere protinus post osculum Iudæ, manus iniectas in Iesum, eamq́, cõiecturã quũ alij Doctores Ecclesię nõ incelebres, tum vir egregius Ioãnes Gerson in eo opere, cui titulum fecit Μονοτέσσαρον (quod opus eius dum Passionis ordinẽ percẽseo, ipse quoq. in præsenti potissimum delegi mihi) cõprobat, & historiã contexendo sequitur Quo vno in loco tamẽ ipse deflectẽs ab illo secutus eos sum (qui quidem & ipsi celebres Autorẽs sunt) qui ductis ex Lucæ & Ioãnis narratione cõiectutis valde similibus veri cẽsent post, osculo dato, regressum ad cohortem, & Iudæos Iudã, post prostratã Christi sola voce cohortẽ, post amputatã sanatãq; rursus serui summi sacerdotis auriculã, post cohibitos, ne pugnarent, reliquos, post increpitum, qui pugnarat Petrum, post cõpellatos iterum qui tum aderant magistratus Iudęorum denunciatamq́, quod ante nõ poterant, capiẽdi tum cõcessam facultatẽ, post apostolos omnes elapsos fuga, post adolescentẽ, qui, quanq̃ captus, teneri tamen nõ potuit, alacri nuditate seruatum, tum demum primum manus iniectas in Iesum.

THOMAS MORVS IN HOC OPERE VLTERIVS PROGRESSVS NON EST, HACTENVS ENIM CVM ESSET PERVENTVM, OMNI NEGATO SCRIBENDI *instrumento, multo arctius quàm antea in carcere detentus: non ita multo post prope turrim Londinensem loco consueto securi percussus est, secundo Nonas Iulij, Anno Domini supra millesimum quingentesimo tricesimo quinto, Regis verò Henrici octaui vicesimo septimo.*

QVOD PRO FIDE MORS FVGIENDA NON EST, AVTHORE THOMA MORO, DVM IN ARCE Londinensi detineretur, Anno Domini M. D. XXXIIII.

ITA per offensam Dei seruata, erit ei qui sic se seruauerit odibilis. Nam qui sic vitã tuã seruaueris, tute postridie vitam tuam odio habebis, & dolebis vehemẽter mortẽ te nõ pertulisse pridie. Nã restare tibi mortem recordaberis, quæ qualis futura sit nescis, neq; quàm cito ventura. Et meritò habes metuere, ne mortẽ sic dilatam sequãtur inferorũ tormenta, vbi desiderabũt homines mori, & mors fugiet ab eis, quum eã mortem quã fugisti, secutura fuerint æterna cœlorum gaudia.

gandia. Quàm stultũ est vitando mortẽ temporaneã, incurrere in ęternã, nec tẽporaneam vitare tamen, sed paulisper differre. Nam si in præsentiarũ mortẽ vitaris, an perpetuò iã victurus es? aut alio tẽpore sine pœna moriturus? Imo continget tibi fortasse, quod diuiti longã sibi vitam promittenti, Christus impendisse commemorat: Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te. Cæterũ hoc certè certum habes, quod & mori aliquãdo debes, & (quæ est humanæ vitæ breuitas) viuere diu nõ potes. Deniq; ne hoc opinor dubitas, quòd cum fatalis morbus aduenerit, & appetẽtis mortis molestia cœperit ingrauescere, optabis te fuisse pridẽ pro animæ tuæ conseruatione, quantumuis cruciabili morte peremptum. Non est illud ergo tam desperatè metuendum tibi ne fiat, quod fuisse factum scis te paulò post exoptaturum. Qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli creatori cõmendant animas suas. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationẽ nobis fit, quasi noui aliquid nobis cõtingat: sed cõmunicãtes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelationẽ gloriæ eius gaudeatis exultãtes. Pudeat bonos in bonis timidiores esse, quã nati sunt in malis. Audire siquidẽ latrones licet dicentes, ignauum esse eum, qui refugiat septennij voluptatẽ, ne post patiatur dimidiatæ horę suspendium. Et Christianũ hominem nõ pudeat, potius ęternã vitã & fœlicitatẽ perdere, quàm pati velit breuem mortem paulo citius, quã tamen scit se necessario passurũ? paulo serius, & nisi pœniteat, à morte tẽporaliũ ruiturũ protinus in æternã, eamq; plenã tormentis omni morte molestioribus. Si quis vel vnũ cõspicere posset ex dæmonib⁹ illis, qui magno numero nos expectant, vt in æternũ crucient, omnes mortalium hominum minas, vnius terrore floccifaceret. Et quanto magis floccifaceret, si videre posset cœlos apertos, & Iesum stãtem, sicut vidit beatus Stephanus? Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærẽs quem deuoret. Bernardus: Gratias ago magno illi leoni de tribu Iuda: rugire iste potest, mordere nõ potest. Quantumcunq; minetur, nõ simus bestiæ, vt nos prosternat vacans ille rugitus. Vere bestia est, veræ rationis expers, qui tã pusillanimis est, vt solo timore cedat, q; sola futuri laboris exaggeratione victus ante cõflictũ, nõ telo, sed tuba prosternitur. Nõdũ restitistis vsq; ad sanguinẽ, ait strẽnu⁹ ille dux qui leonis huius nouerat vanũ esse rugitũ. Et alius, resistite inquit diabolo, & fugiet à vobis: resistite fortes in fide. Eos qui spe in Deũ relicta, fugiunt ad humanum auxilium, perituros prędicit cum suo auxilio. Sic perijt Saul Rex, qui murmurans, impatiens, & desperans de Deo, quia nõ statim exauditus est, transtulit se ad consulendum Phitonissam, quum prius omnes Phitonissas edicto publico iussisset puniendas.

PRECATIO

EX PSALMIS COLLECTA, PER THOMAM MORVM, IN ARCE LONDINENSE AGENTEM, Anno Domini: *M. D. XXXIIII.* Cui ipse hunc titulum posuit: Imploratio diuini auxilij, contra tẽtationem, cum insultatione contra dæmones, ex spe & fiducia in Deum.

DOMINE quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgũt aduersum me. Psal. 3.

Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius.

Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.

Ego dormiui, & soporatus sum: & exurrexi, quia dominus suscepit me.

Non timebo millia populi circundantis me, exurge domine, saluum me fac Deus meus.

Domine deduc me in iustitia tua, propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam. Psal. 5.

Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est.

Sepulchrum patens est guttur eorum, iudica illos Deus.

Decidant à cogitationibus suis: secundum multitudinem impietatum eorũ expelle eos, quoniam irritauerunt te domine.

Et lętentur omnes qui sperant in te, in æternũ exultabunt, & habitabis in eis.

Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Psal. 7.

Nequando rapiat vt leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.

Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum.

Persequitur inimicus animam meam vt comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.

Arcũ suũ tetendit, & parauit illum: & in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.

Lacum aperuit, & effodit eum, incidit in foueam quam fecit.

Conuertetur dolor eius in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.

Confitebor domino secũdum iustitiam eius: & psallam nomini domini altissimi.

In pace in idipsum dormiam & requiescam.

Quoniã tu domine singulariter in spe cõstituisti me.

Psal.9. *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.*

Et sperant in te, qui nouerunt nomen tuum domine, quoniam non dereliquisti quærentes te domine.

Et factus est dominus refugium pauperi, adiutor in oportunitatibus in tribulatione.

Vt quid domine recessisti longe, despicis in oportunitatibus in tribulatione?

Quoniam nō in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Exurge domine Deus, exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperum.

Tibi derelictus est pauper orphano tu eris adiutor.

Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Dominus in templo sancto suo, dominus in cœlo sedes eius.

Oculi eius in pauperem respiciunt: palpebræ eius interrogant filios hominum.

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.

Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me.

Psal.12. *Vsquequo domini obliuisceris me in finē? vsquequo auertis faciem tuam à me?*

Quamdiu ponam consilia in anima mea: dolorem in corde meo per diem?

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice, & exaudi me domine Deus meus.

Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, prævalui aduersus eum.

Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui.

Exultabit cor meum in salutari tuo: cantabo domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini domini altissimi.

Psal.15. *Conserua me domine, quoniam speraui in te: dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.*

Psal 16. *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.*

Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

Psal 15. *Prouidebam dominum in conspectu meo, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.*

Propter hoc lætatū est cor meū, et exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe.

Psal 17. *Tu illuminas lucernam meam Domine Deus meus, illumina tenebras meas.*

Quoniam in te eripiar à tentatione, in Deo meo transgrediar murum.

Deus meus impoluta via eius, eloquia domini igne examinata, protector est omniū sperantiū in se.

Quoniam quis Deus præter Dominū, aut quis Deus præter Deum nostrum.

Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Psal.21.

Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput.

Tu es qui extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meæ, in te proiectus sum ex vtero.

De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me.

Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuat.

Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice.

Et si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.

Ad te domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam. Psal 24.

Neque irrideant me inimici mei, etenim vniuersi qui sustinent te non confundentur.

Delicta iuuentutis meæ & ignorātias meas ne memineris.

Secundùm misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam domine.

Propter nomen tuum domine propitiaberis peccato meo, multum est enim.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, de necessitatibus meis erue me.

Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea.

Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Psal.26.

Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.

Si exurgat aduersum me prælīū, in hoc ego sperabo.

Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ.

Vt videam voluptatem domini, & visitē tēplū eius.

Exaudi domine vocem meam qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me.

Tibi dixit cor meum, Exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram.

Ne auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo.

Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.

Credo videre bona domini in terra viuentium.

Expecta dominū, viriliter age: cōfortetur cor tuum. & sustine dominum.

Ad te domine clamabo, Deus meus ne sileas: ne quā do taceas à me, & assimulabor descendentibus in lacum. Psal.27.

Psallite domino sancti eius, & confitemini memoriæ sanctitatis eius. Psal.29.

Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.

Ad vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.

Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

Ad te domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem.

Psal.30. In te domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me.

Inclina ad me aurem tuam, accelera vt eruas me.

Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias.

Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu, et propter nomē tuū deduces me, et enutries me.

Educes me de laqueo quem absconderūt mihi: quoniam tu es protector meus.

In manus tuas domine commendo spiritum meum, redemisti me domine Deus veritatis.

Miserere mei domine, quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & vēter meus.

Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.

Infirmata est in paupertate virtus mea, et ossa mea conturbata sunt.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobriū, vicinis meis valde, & timor notis meis.

Qui videbant me foras fugerunt à me: obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.

Factus sum tanquam vas perditum: quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.

In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt.

Ego autem in te speraui domine, dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.

Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluum me fac in misericordia tua domine, non confundar, quoniam inuocaui te.

Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te.

Psal.32. Ecce oculi domini super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.

Vt eruat à morte animas eorū, & alat eos in fame.

Anima nostra sustinet dominum, quoniam adiutor & protector noster est.

Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus.

Fiat misericordia tua domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.

Psal.33. Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.

Immittet angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.

Gustate & videte, quoniā suauis est dominus, beatus est vir qui sperat in eo.

Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.

Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non minuentur omni bono.

Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.

Filij hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. Psal.35.

Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Psal.37.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorū meorum.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meū, et sicut onus graue grauatæ sunt super me.

Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.

Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem: tota die contristatus ingrediebar.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea.

Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei.

Domine ante te omne desiderium meum & gemitus meus à te non est absconditus.

Cor meū conturbatū est, dereliquit me virtus mea: & lumen oculorū meorū, & ipsum nō est mecū.

Amici mei & proximi mei, aduersum me appropinquauerunt & steterunt.

Et qui iuxta me erāt de longe steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam.

Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates & dolos tota die meditabantur.

Ego autem tanquam surdus nō audiebam: & sicut mutus non aperiens os suum.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

Quoniam in te domine speraui, tu exaudies me domine Deus meus.

Quia dixi, Nequando supergaudeant mihi inimici mei, & dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.

Quoniā ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.

Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.

Inimici autē mei viuunt, & confirmati sunt super me: & multiplicati sunt, qui oderūt me iniquè.

Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

Ne derelinquas me domine Deus meus, ne discesseris à me.

Intende in adiutorium meum, domine Deus salutis meæ.

Psal. 38 *Dixi, Custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.*

Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me.

Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est.

Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.

Loquutus sum in lingua mea, notum fac mihi domine finem meum.

Et numerum dierum meorum quis est, vt sciã quid desit mihi.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihilum ante te.

Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens.

Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur.

Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.

Et nunc quæ est expectatio mea? nonne dominus? & substantia mea apud te est.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobriũ insipienti dedisti me.

Obmutui, & non aperui os meum quoniam tu fecisti, amoue à me plagas tuas.

A fortitudine manus tuæ ego defeci, in increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius, veruntamen vane conturbatur omnis homo.

Exaudi orationem meam domine, & deprecationem meam: auribus percipe lachrymas meas.

Psal. 39 *Ne sileas: quoniam aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei.*

Remitte mihi, vt refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero.

Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas.

Multa fecisti tu domine mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

Tu autem domine ne lõge facias miserationes tuas à me, misericordia tua & veritas tua susceperunt me.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus · comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.

Complaceat tibi domine, vt eruas me: domine ad adiuuandum me respice.

Exultent & lætentur super te omnes quærentes te, et dicant semper, magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum.

Ego autem mendicus sum & pauper, dominus sollicitus est mei

Adiutor meus & protector meus tu es, Deus meus ne tardaueris.

Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Psal. 41.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quãdo veniam, & apparebo ante faciem Dei?

Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus?

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsq; ad domum Dei.

In voce exultationis & confessionis sonus epulantis.

Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.

Ad meipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermony à monte modico.

Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarũ tuarũ

Omnia excelsa tua & fluct⁹ tui super me trãsierũt.

In die mandauit dominus misericordiam suam & nocte canticum eius.

Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo, Susceptor meus es.

Quare oblitus es mei? & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.

Dum dicũt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus.

Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus.

Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Psal. 45.

Propterea non timebimus dum turbabitur terra: & transferentur montes in cor maris.

Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum. conturbati sunt montes in fortitudine eius.

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus mane diluculo.

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Psal. 50.

Et secundum multitudinem miserationum tuarũ, dele iniquitatem meam.

Amplius

Amplius laua me ab iniquitate mea:& à peccato meo munda me.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco:et peccatum meum contra me est semper.

Tibi soli peccaui,& malum coram te feci vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum:et in peccatis concepit me mater mea.

Ecce enim veritatem dilexisti.incerta occulta sapientia tuæ manifestasti mihi.

Asperges me hysopo,& mũdabor:lauabis me,et super niuem dealbabor.

Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata.

Auerte faciem tuam à peccatis meis:& omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea in me Deus.& spiritum rectum innoua in visceribus meis.

Ne proiicias me à facie tua:& spiritum sanctũ tuũ ne auferas à me.

Redde mihi lætitiam salutaris tui & spiritu principali confirma me.

Docebo iniquos vias tuas:& impij ad te conuertẽtur.

Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ: & exultabit lingua mea iustitiam tuam.

Domine labia mea aperies : et os meum annũtiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium dedissem:vtiq; holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo,spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum,Deus non despicies.

Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ oblationes & holocausta tunc imponent super altare tuum vitulos.

Psal. 54. *Exaudi Deus orationem meã,& ne despexeris deprecationem meam,intende mihi et exaudi me.*

Cor meum conturbatum est in me,et formido mortis cecidit super me.

Timor & tremor venerunt super me , & contexerunt me tenebræ.

Et dixi, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?

Iacta super dominũ curam tuã, et ipse te enutriet.

Psal. 61. *Nonne Deo subiecta erit anima mea?ab ipso enim salutare meum.*

Nam & ipse Deus meus,& salutaris meus,susceptor meus,non mouebor amplius.

Quousq; irruitis in hominẽ?interficitis vniuersi nos, tanquam parieti inclinato,& maceriæ depulsæ?

Veruntamen Deo subiecta esto anima mea,quoniam ab ipso patientia mea.

Quia ipse Deus meus & saluator meus, adiutor meus,non emigrabo.

In Deo salutare meum,& gloria mea, Deus auxilij mei & spes mea in Deo est.

Sperate in eo oĩs congregatio populi, effundite corã illo corda vestra, adiutor Deus noster in æternũ.

Semel locutus est dominus,duo hæc audiui,quia potestas Dei est,& tibi domine misericordia, quia tu reddes vnicuiq; iuxta opera sua.

Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Psal. 62.

Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea.

In terra deserta,inuia, & inaquosa, sic in sancto apparui tibi:vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.

Quoniam melior est misericordia tua super vitas: labia mea laudabunt te.

Sic benedicam te in vita mea,& in nomine tuo leuabo manus meas.

Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labijs exultationis laudabit os meum.

Sic memor fui tui super stratum meum,in matutinis meditabor in te,quia fuisti adiutor meus.

Et in velamento alarum tuarum exultabo: adhæsit anima mea post te.me suscepit dextera tua.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam,introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij,partes vulpium erunt.

Rex vero lætabitur in Deo:laudabuntur omnes qui iurant in eo:quia obstructum est os loquentium iniqua.

Deus misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suũ super nos,& misereatur nostri. Psal. 66.

Vt cognoscamus in terra viam tuã, in omnibus gẽtibus salutare tuum.

Confiteantur tibi populi Deus,confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur & exultent gentes,quoniam iudicas populos in æquitate,& gentes in terra dirigis.

Confiteantur tibi populi Deus,confiteantur tibi populi omnes,terra dedit fructum suum.

Benedicat nos Deus Deus noster , benedicat nos Deus,& metuant eum omnes fines terræ.

FINIS.

La Vtopia se emendo conforme ala censura del S.to off.o

Licen.do Pacheco

12

Me·es
Op·

131